

COL·LECCIÓ CONÈIXER, SÈRIE MAIOR, 1 - 2 - 3

**BIOGRAFIES
DE TARRAGONA**

Volum I – II - III

**BIOGRAFIES
DE TARRAGONA**

Manel Güell

Arxiver de l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona

Salvador-J. Rovira i Gómez

Professor emèrit de la URV

(COORDINADORS)

Volum I - II - III

Sumari

Mots Inicials

ABAT ALEU, JOSEP	29
ABELLÓ SOLER, MONTSERRAT	29
ABELLÓ SOLER, NÚRIA.....	31
ADSERÀ I MARTORELL, ANTONI	32
ADSERÀ I MARTORELL, JOSEP.....	32
AGOSTINI I BANÚS, HÉCTOR.....	34
AGUSTÍ ALBANELL, ANTONI	34
AIMAT MUNGIONA, FRANCESC.....	36
ALARMA TASTÀS, SALVADOR.....	37
ALASÀ DOMINGO, ANTONI, 'Máximo Burxa'	37
ALASÀ ROVIRA, LLEÓ	38
ALBENTOSA SÁNCHEZ, LUIS MIGUEL.....	38
ALBIÑANA DE BORRÀS, JOAN FRANCESC.....	40
ALBIÑANA COSIDOR, FRANCESC	42
ALEMANY CARBONELL, JOSEP-IGNASI	42
ALEMANY MASSÓ, JOSEP-FRANCESC.....	43
ALEMANY VERNIS, GASPÀR-DOMÈNEC.....	44
ALEU PADRENY, MIQUEL	45
ALEU TEIXIDOR, ANDREU	45
ALOMÀ I SANABRAS, JOSEP MARIA.....	47
AMAT DE PALOU PONT D'AUGIROT, FÈLIX	47
AMETLLA I COLL, CLAUDI	49
AMETLLER GRANJA, JOSEP	50
AMIGÓ, JAUME	50
ANDREU, LLUÍS	51
ANDREU CARCOLÉ, ÀNGEL.....	52

ANDREU FIGUEROLA, JOSEP	53
ANGLADA TEIXIDOR, DOMÈNEC.....	53
ANGUERA PICAÑOL, JOAQUIM.....	53
ANTÒNIO GUÀRDIAS, JOAN.....	54
ARANA, RABÍ ISACH.....	55
ARANA I ESTEVE, JOSEP	55
ARBOÇ, MISSER JOAN.....	55
ARIMANY	55
ARIMANY MINGUELLA, SALVADOR.....	57
ARMENDÁRIZ Y PERURENA, JOSÉ DE	58
ARNAL VERDEROL, ANTONI.....	59
AROLA I SANROMÀ, LLUÍS.....	60
ARRIBA Y CASTRO, BENJAMÍN DE	61
ASTERI.....	65
AVELLÀ I VIVES, JOAQUIM.....	65
AVINYÓ.....	66
AVITUS, <i>Caius Valerius</i>	66
BABOT ARBOIX, JOAN	67
BABOT BOIXEDA, CARLES.....	67
BAIXAULI CULLARÉ, JULI	68
BAIXAULI MORALES, EDUARD DE.....	68
BALLE DE RUBINAT, EDUARD DE	69
BARBARÀ I ANGLÈS, MIQUEL	69
BARCELÓ	71
BARENYS, BENEDICTO.....	72
BARGALLÓ BARGO, ISABEL	72
BAS, LLUÍS-BENET DE	73
BATLLE HUGUET, PERE	73
BELLA I BOQUER, JOSEP M., 'El Mudo'	74

BELLIDO DÍAZ, SATURNINO	75
BENAGES OLIVÉ, JAUME	75
BENAIGES PUJOL, JOSEP M.	76
BERENGUER.....	77
BERGADÀ SOLÀ, RAMON	77
BERTRAN DE TULLA, JOAN BAPTISTA.....	78
BESORA NIN, JOAQUIM	79
BIANCHINI, DOMENICO,.....	79
BIURE	80
BIURE D'ELIES, ONOFRE DE.....	82
BIURE DE MONTSERRAT, RAFAEL-JOAN DE.....	82
BLAI.....	83
BLAI, PERE.....	84
BLANCH BOSCH, FRANCESC	86
BOADA ARAGONÉS, FERNANDO.....	87
BOADA ARAGONÉS, JOSÉ MARÍA	88
BOFARULL CENDRA, JAUME	89
BONACHÍ PÉREZ, MANUEL.....	89
BONI SERRA, CARLES	90
BONIFAÇ MASSÓ, FRANCESC	91
BONJUHA BARÓ, ASTRUCH	93
BORÉS MAS, EUDALD	93
BORONAT RECASENS, JOSEP M.....	93
BORONAT RODRÍGUEZ, JOAN-CARLES.....	94
BRAVO CUSIDÓ, JOSEP.....	94
BRYANT, WILLIAM J.....	95
BURDEUS SERITJOL, JOSEP	96
BUSQUETS FONTGIBELL, JOSEP M.....	96
CABRÉ MONTSERRAT, MARIA DOLORS.....	97

CALBET	97
CALBET DE MORENES, RAMON	98
CALVO ARNAIZ, JOSÉ ANTONIO.....	99
CANALS	100
CAPDEVILA FELIP, SANÇ	101
CARBÓ BATLLE, JOAN.....	103
CARBÓ I OLIVÉ, FRANCESC.....	103
CARBONELL	104
CARBONELL ALEMÍN, JOAN-ANTONI.....	106
CARBONELL MARTELL, JERÒNIM.....	106
CARBONELL PRATS, PAU MIQUEL.....	106
CARDONA, PERE DE	107
CARDONA POBLET, ANNA M.....	108
CARRERAS I MARTÍ, LLUÍS	108
CASALS, GASPAR.....	109
CASARES I POTAU, FRANCESC.....	109
CASAS HIERRO, MARIÀ	111
CASAS DE MULLER, JOSEP M.	112
CASTELLARNAU	113
CASTELLARNAU DE LLEOPART, JOAQUIM-MARIA DE	115
CASTELLARNAU MAGRINYÀ, JOSEP-ANTONI DE.....	117
CASTELLEJO I BRULL, MIQUEL.....	118
CASTELLET D'ICARD, PERE DE.....	119
CASTELLVÍ.....	119
CASTELLVÍ DE VILALLONGA, LLUÍS DE	120
CASTRO VÁZQUEZ, JULIO DE.....	121
CATALÀ RUFÀ, JOSEP.....	122
CELERA, FÚLVIA	122
CEREZO.....	123

CERVANTES DE GAETA, GASPAR.....	124
CESCOMES, GUILLEM.....	125
CHABRAN, JOSEPH.....	126
CID CURTO, JOAN.....	126
CLEMENTINA, ANTÒNIA.....	127
COLONNA TOMACELLI, FREDERIC.....	127
COMAS I MADUELL, RAMON.....	127
CONTRERAS DE TORRES, JUAN-SENÉN.....	128
CORNADÓ VIDAL, PAU, 'Terrifora'.....	129
CORTIELLA I ÒDNA, FRANCESC.....	130
COSTA BORRÀS, JOSEP-DOMÈNEC.....	131
CREUS I FERRANDO, JOSEP.....	131
CREUS MARTÍ, JAUME.....	132
CURTO CASTELLÀ, ALEJANDRO, 'Curto II'.....	133
CURTO CASTELLÀ, JOSEP, 'Curto I'.....	133
DARDER I PERICÀS, BARTOMEU.....	133
DELCLÒS I TEIXIDÓ, NÚRIA.....	134
DOMÈNECH I ESTAPÀ, JOSEP.....	136
DOMÈNECH MIRÓ, JOAN.....	137
DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ-BORDONA, LEONARDO-JESÚS.....	138
DONATO MUÑOZ, JOSÉ.....	139
DURAN, ASTRUCH.....	140
DURRIO, FRANCESC.....	140
ECHANOVE Y ZALDÍVAR, ANTONIO-FERNANDO DE.....	141
EGUAGUIRRE, ANDRÉS.....	141
ELIES ANGUERA, JOAN.....	142
ELOI ALTERACS, ANTONI.....	142
ENRÍQUEZ Y FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, JUANA.....	143
ESCATLLAR TORRENT, FRANCESC.....	144

ESCOLÀ	144
ESPAGNAC DE COUSSERANS DE COMINGES, CHARLES D'	145
ESPÍNOLA D'ESPÍNOLA, LUCA D'	146
ESPOY GASSOL, FRANCESC	146
EUTIQUES	146
FÀ I LLIMIANA, SALVADOR	147
FÀBREGAS CAPUTO, JOAQUIM	148
FÉLEZ CUBERO, JOSEP 'Félez I'	149
FERRATÉ I PONS, LLEÓ M.	149
FERRER BOSCH, JOSEP	149
FERRER BOSCH, M. ANTÒNIA	151
FERRER DE BOSQUETS	153
FERRER GRIERA, FÈLIX	154
FERRER LUCAS, PEPITA	155
FIGUERAS DE MORAGAS, ESTANISLAU	155
FLEIX SOLANS, FRANCESC-FÈLIX	156
FLEXAS ESCODA, CARMÉ	157
FOGUET ALDOMAR, FRANCESC-XAVIER	158
FOGUET FERRER, PERE-ANTON	158
FOGUET FORASTER, FRANCESC	158
FOGUET FORASTER, RAMON	159
FONTANER, HONORAT	160
FORCADELL OLMOS, JOSEP, 'El Campió'	160
FORT I GIBERT, JOAQUIM	161
FORTUNY I SOLÀ, TERESA	161
FRANCESC I DE VALOIS	163
FREIXE	163
FRONTO	163
FRUCTUÓS	164

FUSCUS.....	166
GALÉS BERTRAN, ISABEL	166
GALÉS MARTÍNEZ, MANUEL	168
GALLART PARDO, BRUNO.....	169
GALLÍ BOVER, LLEONARD DE	171
GARCÍA SÁNCHEZ, LLUÏSA.....	171
GERONCI	171
GIBERT OLIVER, AGUSTÍ MARIA.....	171
GIL BABOT, PERE.....	172
GIL SERINYANA, GASPAR.....	173
GIMINELLS.....	174
GIMINELLS MASCARÓ, FRANCESC DE	175
GIRÓN DE REBOLLEDO DESPALAU, DIEGO.....	175
GISPERT GÜELL, JOSEP.....	176
GODALL GANDIA, PERE.....	176
GOMBAU SEGURA, LLUÍS.....	177
GÓMEZ MENSA, AGUSTÍ, 'Gómez I'	177
GÓMEZ MENSA, JAUME 'Gómez II'	178
GÓMEZ NAVARRO, JAUME, 'Jaume sabater'	179
GONZÁLEZ-TORRES DE NAVARRA Y CASTRO, JOSÉ.....	179
GRAMUNT DE MORAGAS, JOSEP	180
GRAMUNT I SUBIELA, JOSEP	180
GRAS SANÇ, JOAN DE	182
GRIFOLL I GUASCH, JOAN	182
GROSSO	183
GUANSÉ I SALESAS, DOMÈNEC	183
GÜELL SOCIAS, DANIEL	185
GÜELL SOCIAS, JOSEP M.....	186
GUIMERÀ.....	187

GUINOVART CIRERA, JOAN-JOSEP	187
HERMENEGILD	189
HERMES VERMEY, ISAAC	189
HERNÁNDEZ SANAHUJA, BONAVENTURA	191
HOMDEDÉU	193
HOMDEDÉU MOLINS, MARIÀ D'	194
ICART LEONILA, JOAQUIM.....	194
ISADORA.....	195
IVERN I ORPINELL, GAIETÀ	196
IZQUIERDO MESTRES, JOSEP	196
JOAN	197
JUNCÀ ALBERT, JOAN.....	197
JUNCOSA PANADÈS, JOSEP M. 'Raül Abril'	199
JUNCOSA PERELLÓ, JOAN	199
JUNKERT STEFFEN, HANS, 'el Salmonete'	200
JUSTINIANO, JOAN-JAUME.....	200
JUSTINIANO ARMENDÀRIZ, ANGÈLICA.....	200
LLORACH FORTUNY, CARLES.....	201
LLOREDA, MAURICI DE	202
LLORENS I VENTURA, JOSEP M.	202
LLORET ORDEIX, PERE	203
LÓPEZ, BRAULIO.....	204
LÓPEZ GINESTA, JACINTO 'Cinto'	204
MACIP GICH, MERCÈ.....	205
MAGRINYÀ PORTA, MARIA	206
MAGRINYÀ DE SUNYER, ANTONI DE.....	207
MARCH	207
MARRUGAT ROSSELL, BENET.....	208
MARTELL, PERE.....	209

MARTÍ.....	210
MARTÍ, BERENGUER	211
MARTÍ, JAUME	211
MARTÍ BELLVER, BERNAT.....	211
MARTÍ I CASTELL, JOAN.....	212
MARTÍ DOMÈNECH, DOLORS.....	215
MARTÍ ELIES, JACINT	216
MARTÍ ELIES, JERONI.....	217
MARTÍ FRANQUÈS, ANTONI DE	217
MARTÍ GATELL, ANTONI DE.....	218
MAS I MASDEU, JOAQUIM	219
MASALLES MIQUEL, JOAN	219
MASDEU MENASANCH, SEBASTIÀ	220
MÀXIM	220
MEDIONA	220
MELENDRES I RUÉ, MIQUEL.....	221
MENÉNDEZ GENOVÈS, TOMÁS.....	223
MESTRES I CAPDEVILA, LLUÍS.....	223
MESTRES I CAPDEVILA, MARIA CARME	224
MEZQUIDA GENÉ, LLUÍS, 'Petròfilo'	225
MIRÓ, JOAN	226
MOLAS SABATÉ, JOAN	226
MONEGAL CERDÀ, RAMON.....	227
MONGUIÓ BERTRAN, PAU, 'Llebreta'	228
MONGUIÓ PRIMATESTA, LLUÍS.....	228
MONNÉ I ROIG, JOSEP	230
MONTCADA DE GRALLA, JOAN DE	231
MONTOLIU	232
MONTOLIU DE SARRIERA, PLÀCID-MARIA	235

MONTOLIU I DE TOGORES, MANUEL DE.....	237
MONTOLIU DE TOGORES, MARIA DEL PILAR DE	240
MORAGUES VIDAL, ROBERT	241
MORANT CLANXET, JORDI.....	241
MORELL GAVALDÀ, ONOFRE	242
MORENES	242
MORENES DE CAÇADOR, CARLES DE.....	244
MORENES DE TORD, CARLES DE	244
MORERA I GATELL, FRANCESC DE PAULA.....	245
MORERA LLAURADÓ, EMILI.....	245
MORERA VALLS, FRANCESC.....	247
MUNTANYA MARTÍ, MARIA-TERESA	248
NADAL COMPANYY, GABRIEL	248
NADAL I COMPANYY, RAFAEL	249
NAVARRO MIRALLES, LLUÍS	250
NOGUÈS, LLORENÇ.....	251
ÒDENA I VIRGILI, JOAN.....	251
OLIVÉ MARTÍNEZ, ENRIC	252
OLIVÉ SIURANA, ESTEVE, 'El Violí'	253
OLIVER SALVÀ, GUILLEM.....	253
OLIVES, FRANCESC	255
OPISSO ROIG, JOSEP	256
OPISSO SALA, REGINA	257
OPISSO SALA, RICARD	258
OPISSO VINYAS, ANTÒNIA.....	259
OROZCO DELCLÒS, RAFAEL	260
OROZCO ROVIRA, MANUEL	262
PADRÓ CANALS, M. ROSA.....	264
PALAU BUDESCA, ANTONI.....	264

PANADÈS AGUADÉ, ANTONI.....	265
PASTOR SOLER, FRANCESCA.....	266
PELLICER GARRIDO, ÀNGEL-CARLES.....	266
PELLICER SOLER, MARIANO.....	267
PERE III D'ARAGÓ D'ENTENSA, EL CERIMONIÓS	268
PERE, JAUME	269
PERMINI.....	269
PEYRÍ ROCAMORA, ANTONI	270
PINET PÀMIES, ENRIC	271
PLANA PUJOL, JOAN BAPTISTA.....	271
PLAZA, FRANCISCO.....	272
POMÉS I SOLER, RAMON	273
PONÇ DE CASTELLVÍ, FABRICI DE	274
PONÇ D'ICARD, LLUÍS DE	275
PONS RÀFOLS, JOSEP MARIA.....	276
PONT I GOL, JOSEP	277
POSAC MON, CARLOS.....	279
POTAU I FORASTÉ, FRANCESC.....	280
PRAT DELORTA, JOSEP.....	281
PRATS MARTÍ, BONAVENTURA	282
PRÒSPER	283
QUEROL DE BOFARULL, FERRAN DE	283
RAFÍ SASTRE, JOAN, 'Rafí Vidal'	285
RANOSIND	286
RAS I CLARAVALLS, JOAN.....	286
RAS I OLIVA, ENRIC	287
RASPALL, JOAN.....	289
REBOLLEDO, RODRIGO DE	290
RECASENS I COMES, DANIEL.....	290

RECASENS COMES, JOSEP MARIA	292
RECASENS OLIVA, JOSEP, 'Sec De La Matinada'	293
RICOMÀ GABRIEL, MARIÀ.....	294
RICOMÀ I VENDRELL, FRANCESC-XAVIER.....	295
RIGAU I BOSCH, FRANCESC	296
RIGAU I MAROT, JOSEP	296
RIPOLLÈS, RAFAEL	296
RITORT I FAUS, SALVADOR.....	296
RIUS.....	298
RIUS MONTANER, MARIÀ.....	300
ROCA GARCIA, PERE	301
ROCAMORA.....	302
ROIG I BERGADÀ, JOSEP	302
ROIG VIDAL, LLUÍS.....	304
ROJAS PANTOJA, BALTASAR DE.....	304
ROSELLÓ I GARCIA, JOSEPA, 'la Pepa'	305
ROSSELL.....	306
ROVIRA	307
ROVIRA FRAGÀ, JOSEP-ANTONI.....	308
ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-JOAN	309
ROVIRA PONÇ, ANDREU DE	312
ROVIRA ROVIRA, XAVIER	312
ROVIRA I SALVAT, JORDI	313
ROVIRA I VIRGILI, ANTONI	313
RUBIO SILVESTRE, RAMÓN.....	318
RUÉ ESQUÉ, JAUME.....	319
RUIZ DE APODACA ELIZA, JUAN	319
SABATÉ I BOSCH, JOSEP M.	320
SABATER, FRANCESC	321

SAIZ AGUEDO, JOSÉ LUIS.....	323
SALME VIGNON, JEAN-BAPTISTE.....	323
SALVADÓ URPI, JOSEP M.	325
SALVADOR I ANDRÉS, LLUÍS DE.....	325
SALVAT I BOVÉ, JOAN.....	326
SANAHUJA I SOLER, RAMON	327
SANÇ GATELL, MIQUEL DE	328
SÁNCHEZ REAL, JOSÉ.....	328
SÁNCHEZ ROMÉ, MARÍA LUISA	329
SANCHIS RODENES, ELEUTERI	330
SANS MALLAFRÉ, ISABEL	330
SAPORTA DE SOLDEVILA, MIQUEL DE.....	331
SARDÀ PORTELLA, JOSEP-ANTON.....	331
SCHMID DE CASTELLARNAU, LLORENÇ DE	331
SEGUÉS ENRIC, JOSEP.....	331
SEGUÉS ENRIC, VICENÇ.....	332
SEGUÉS PUJOL, BERNAT	332
SENDRA BARRUFET, CAST, 'Cassen'	332
SENDRA NAVARRO, JOSEP	333
SÈNECA, ' <i>Caius Egnatuleius</i> '	334
SENTMENAT DE BOIXADORS, BERNAT DE	334
SERER PASCUAL, VALERO	335
SERGI.....	336
SISBERT.....	336
SMITH SINNOT, JOAN.....	336
SOCIAS.....	337
SOLÉ I BUSQUIEL, ANTONI, 'Tonet del Serrallo'	338
SOLÉ I FA, JOSEP M.	338
SUCHET JACQUIER, LOUIS-GABRIEL.....	339

TALAVERA I SABATER, ALBERT.....	340
TÀPIES TORRES, MN. FRANCESC	341
TARÍN FRANC, JOAQUÍN.....	341
TARRAGÓ PLANA, JAUME, 'Esperidió'.....	342
TAVERNER DE RUBÍ, MIQUEL-JOAN DE.....	342
TECLA.....	343
TERÉS BORRULL, JOAN	343
TERRÉ, IU	345
THOURET, ANTONY.....	345
TOMÀS COMES, JOSEP	346
TOMÀS I MERCADER, ARTUR	347
TORALTO Y ARAGÓN, FRANCISCO DE	348
TORRES SEDÓ, JOSEP MARIA DE.....	348
TUTAVILA DEL TUFFO, FRANCISCO DE.....	349
URREA, PERE D'	350
VALLÈS DELMÀS, EUSTAQUI.....	352
VALLHONRAT LLURBA, ERNEST.....	353
VALLHONRAT PUIGBONET, JAUME.....	353
VALLVÉ PÀMIES, SANTIAGO	354
VALLVÉ VILALLONGA, HERMENEGILD	354
VENAS CLUSAS, ROSA, 'La Calessera'	355
VERDEROL, ELS	355
VERDEROL I PALLÀS, ANTONI.....	356
VIDAL	357
VIDAL I BARRAQUER, FRANCESC D'ASSÍS.....	358
VILAMITJANA VILA, BENET	363
VIVES CIURANA, JOSEP.....	364
VIVES PLANA, TOMÀS.....	364
XIMÉNEZ, JOAN.....	365

XIMENES SOTO DE ZALDÍVAR Y MENDOZA, JUAN-CRISÓSTOMO	365
XIRINACS DÍAZ, OLGA	366
YXART	367
YXART DE MORAGAS, FRANCESC DE PAULA	368
YXART DE MORAGAS, JOSEP	368
YXART DE MORAGAS, JOSEP	370
YXART PI, JOSEP-FRANCESC	370
YXART VENTOSA, ENRIC	371
YXART VENTOSA, JOSEP	371

BIBLIOGRAFIA

MOTS INICIALS

PRESENTACIÓ

La història del nostre passat es podria definir com la ininterrompuda seqüència dels fets que van protagonitzar els nostres antecessors. La memòria col·lectiva es basa, doncs, en els fets dels humans, i nosaltres identifiquem les accions que van dur a terme els homes i les dones que van viure on avui vivim nosaltres, amb allò que hom entén per Història. El gènere biogràfic és bàsic a l'hora d'examinar i d'entendre la Història, també per comprendre el nostre passat. És peça essencial en el gran engranatge de la historiografia, la base sobre la qual l'estudiós ha de bastir les seves investigacions o sobre la qual l'afecionat pot aspirar a entendre millor els processos, les evolucions i el desenvolupament del país on viu.

Antecedents

Els historiògrafs dels països més propers així ho han assumit de fa temps, i consten força antecedents de compendis biogràfics, antics i recents. França, bressol cultural de l'Europa baixmoderna i contemporània, ja comptava, la segona meitat del segle XIX, amb voluminosos compendis de biografies nacionals i universals, autèntics *Gotha* on apareixia tothom que s'hagués distingit per una cosa o l'altra. La segona meitat del segle XVIII aparegué el *Dictionnaire de la Noblesse* [Paris: La venue Chichérine Librairie, 1771]; el 1804 els XIII volums del *Nouveau dictionnaire historique* de L.M.CHAUDON i F.A.DELANDINE [Lyon: Bruyçet Aîné et C^a, 1804], i la *Biographie Universelle Ancienne et Moderne*, dirigida per L.G.MICHAUD, 45 volums que es publicaren entre 1854-1858 [Paris: P. Desplaces, 1858]. Ja en el segle XX, els IX fascicles del *Dictionnaire de Biographie Française* [Paris: Librairie Letouzey, 1933-1941]; la *Nouvelle Biographie Générale...* [Copenhaguen: Firmin Didot Frères, 1965], en 43 volums, etcètera. Acabem dient que si hom cerca per Internet diccionaris biogràfics al web del Catàleg Bibliogràfic Col·lectiu de França, es trobarà 42 pàgines amb més d'un miler de registres. Per descomptat, el registre és per volums, i inclou tots els països del món (la Gran Bretanya, Alemanya, Holanda, Itàlia, el Canadà, els EUA, etcètera) i tots els àmbits (artístic, científic, literari, militar, una regió geogràfica concreta, etcètera). Amb tot, Déu n'hi do!

A l'Estat espanyol, existeixen molta obres disperses que apleguen les biografies de cal lígrafs, músics, artistes, literats, d'una o altra província (al web del Catàleg Col·lectiu del Patrimoni Bibliogràfic Espanyol, l'entrada "Diccionario biográfico", dona com a resultat 72 registres).¹ Però, on no hi havia obres compendioses com ara el *Diccionario de Historia de España, desde sus orígenes hasta el fin del reinado de Alfonso XIII* [II. Madrid: *Revista de Occidente*, 1952], nasqué, juntament amb el nou mil·lenni, una magna iniciativa. El projecte dirigit per la Real Academia de la Historia del *Diccionario biográfico*, té la voluntat de resoldre la qüestió d'una manera total. Està degudament finançat amb més de 600.000 euros, ha programat amb paciència un període de gestació de gairebé lustre i mig, i hi han participat centenars d'autors de tota la geografia espanyola, amb una organització i una estructura encomiables (directors, assessors, coordinadors, col·laboradors, correctors, etcètera). Es té previst que contingui una quarantena de volums, i el primer volum ja ha aparegut. A Espanya estan, doncs, al dia.

A Catalunya comptem únicament amb un trist grapat d'antecedents de certa volada. En primer lloc, el *Diccionari Biogràfic Albertí*, obra en IV volums, de finals de la dècada dels anys 60 [Ed. Albertí, 1966-1970]; podríem continuar amb la mateixa *Gran enciclopèdia catalana*, que la Fundació del mateix nom va editar entre 1970-1980, en XV volums (sense comptar els suplementes que successivament l'han anat posant al dia); també, el compendi *Dolça Catalunya*, que amb VIII volums més, fa un regest de la major quantitat possible de personatges contemporanis i d'actualitat en el que vol ser una enciclopèdia temàtica moderna [Mateu, 1978], i en la mateixa línia els IV volums de *La nostra gent. Història de Catalunya* [Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1988]. Amb menys pretensions, també podríem citar el volum del *Diccionari d'Història de Catalunya* [Edicions 62, 1992]. De fet, al web del Catàleg Col·lectiu de les Universitats Catalanes, només han aparegut, amb el regest "diccionari biogràfic", 11 entrades, una de les quals corresponia a un títol editorial repetit i un altre a un d'inèdit...

Des d'una òptica més sectorial, cal esmentar les decimonòniques *Memorias para un diccionario crítico de los escritores catalanes*, que el 1836 publicà el canonge

---

¹. Tant un Catàleg col·lectiu (de França), com l'altre (d'Espanya), es poden consultar a la xarxa entrant a les respectives Biblioteques Nacionals.

FÈLIX TORRES AMAT [Reed. per Curial el 1973], encara força útils i consultades; el *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, d'A. ELÍAS DE MOLINS [Impr. Fidel Giró, 1889; Analecta, 2000]; els cinc volums del *Diccionario* de J.F. RÀFOLS d'*Artistas de Cataluña, Baleares y Valencia* [Edicions Catalanes & Gran Enciclopedia Vasca, 1980-1981]; els tres volums del *Diccionario biográfico de metges catalans* de J.M. CALBET i J. CORBELLÀ [Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981-1983], o els quatre del *Diccionari dels catalans d'Amèrica*, dirigit per A. MANENT [Comissió d'Amèrica i Catalunya. Generalitat, 1992-1993]. Més recentment, entrant ja dins del nou segle, han animat el panorama el *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya* [III. Generalitat/Claret, 1998-2001], el *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, coordinat per M.T. MARTÍNEZ DE SAS i P. PAGES, amb ben bé miler i mig de pàgines [Barcelona: Abadia de Montserrat, 2000], i el *Diccionari d'historigrafia catalana*, dirigit per A. SIMON, volum de més de 1.230 pàgines [Enciclopèdia Catalana, 2003] que agrupa (mal que amb algunes poques absències d'escàndol) el bo i millor d'aquells que s'han dedicat al noble conreu de la Història catalana. Més recent que tots aquests és l'obra dirigida per Àlex Broch del *Diccionari de la Literatura Catalana* [Enciclopèdia Catalana, 2008], que amb les seves 1.224 pàgines i més de 4.000 entrades aplega tots els autors que han publicat en català.

També hi ha hagut edicions incardinades en un espai geogràfic local concret, com ara l'obra de l'abat J. CAPEILLE, *Dictionnaire de biographies roussillonnaises* [Marsella: Laffitte Reprints, 1978]; el *Diccionari Biogràfic d'Igualadins*, de M.A. BISBAL i M.T. MIRET [Fundació Salvador Vives Casajuana, 1986]; el de les illes Pitiüses, de M. PESCE [l'autor, 1986]; el de sitgetans, de R. SIERRA [Ajuntament de Sitges, 1998]; els II volums del de reusencs, de J. OLESTI [Ajuntament, 1992], o el de Vilanova i la Geltrú, de J. BARBACIL i F.X. PUIG [Ajuntament, 2003], etcètera. El més recent ha aparegut a la llum pública de la mà d'un dels centres d'estudis amb més vitalitat del país, el *Diccionari biogràfic històric de Montblanc (1155-1920)* [Montblanc: Fundació Martí l'Humà, 2008], de J.M. GRAU i F. BADIA, que a l'any comptava ja amb una segona edició i era consultable per Internet. El 9 de setembre de 2009 es presentava al Teatre El Jardí, de Figueres, el *Diccionari Biogràfic de l'Alt Empordà* [Girona: Diputació], on Inés Padrosa Gorgot resumeix més de 2.000 entrades d'altempordanesos en les seves 907 pàgines.

Tanmateix, amb tot plegat, resulta certament un bagatge dispers i insuficient, amb el qual els historiadors ens hem de veure establint ponts, enllaços i un primer perfil biogràfic a partir del qual ampliar. És el que hi ha, actualment, tot

i no deixar de constituir el clam d'una de les necessitats més urgents que té la nostra historiografia per fixar unes bases sòlides, oxigenar-se i obrir-se camí amb garanties.

En més d'una ocasió, ens hem queixat d'aquesta situació de manca historiogràfica. Ara, però, hi podem posar el nostre gra de sorra per mirar de resoldre-la, ni que sigui en part. Aquesta "part" a què ens referim, és la del nostre més immediat i estimat context: la ciutat de Tarragona. Pot ser que amb el nostre exemple reaccionin els nostres homòlegs d'altres localitats i comarques i comencin a aparèixer, aviat i com a bolets, una munió de projectes similars al que aquí presentem i que junts i de manera sistemàtica, facin la feina que faria una enciclopèdia de manta volums, impossible d'assumir pel seu elevat cost. Així ho desitgem. En aquest context inicial que ens hem proposat J.P. VIRGILI SANROMÀ va deixar inèdits una trentena de quadernets on disposà tota mena de material amb informació sobre tarragonins i història de la ciutat. Tampoc no ens podem deixar l'obra d'A. ALEGRET. *Tarragona a través del siglo XIX*, que aplega en apèndix, la cinquantena de tarragonins més il·lustres d'aquella centúria [Tarragona: Torres y Virgili impr., 1924]. A més, hi podríem afegir molta obra dispersa, d'una munió d'autors, tocant a diferents àmbits i èpoques concretes, però sense ànim d'exhaustivitzar ni d'estructurar una obra compendiosa i integral de caire específicament biogràfic. Calia, doncs, que un bon dia, algú o alguns ens hi posessim.

El projecte de les *Biografies de Tarragona*

El projecte que oferim se sustenta en un tríode integrat pel període de gestació, l'element humà i el finançament. Hem pensat un període d'entre 3 i 4 anys, en el decurs dels quals aparegui un volum anual de les BT d'un centenar de pàgines. No s'editaran tenint en compte un ordre alfabètic de lletres integral per a tots els tres volums, sinó que en cada entrega anual apareixeran un seguit d'entrades que s'afegiran a les dels volums anteriors, de manera que l'aparegut més recentment contingui les seves entrades i les referències de totes les anteriorment publicades en els volums anteriors. Aquest sistema ofereix un seguit d'avantatges. En primer lloc, s'eliminen els terminis de presentació de treballs, perquè simplement es publiquen aquells que els col·laboradors del projecte hagin elaborat; aquelles biografies que no surtin un any, sortiran un altre, però acabaran sortint. Només això, alleugereix tan considerablement la titànica feina

de coordinació, que la fa possible per a la modesta infraestructura amb què compten les BT. Això no obsta perquè, amb posterioritat, hom no tingui prevista la creació d'una base de dades consultable en un web on s'incorporin alfabèticament ordenades totes les entrades dels volums publicats. Serà la manera no només d'anar actualitzant les dades any rere any, sinó també de facilitar la consulta d'una informació que, en suport de paper, és de preveure que s'exhaureixi en pocs anys.

L'element humà del projecte, els col·laboradors de les BT, volem que formin un bloc consensuat constituït per tothom capaç de fer-hi aportacions vàlides. El projecte vol ser globalitzador en extrem, perquè les BT ha de ser l'obra de tots (o quasi tots) els intel·lectuals del nostre espai geogràfic. Això comprèn un ampli espectre de personatges de reconeguda trajectòria: acadèmics (professors d'IES i de la URVT), arxivers, bibliotecaris, hemerotecaris, llicenciats en Història, o en Art, Geografia, Literatura, etcètera; també intel·lectuals, esportistes, dinamitzadors culturals, publicistes, etcètera. Val a dir que, en primera instància, es procura proposar la redacció d'una determinada entrada a aquell autor que destaca pels seus coneixements sobre aquella biografia, ja fos perquè n'hagi publicat un article o monografia, perquè en sigui un entès o perquè ho estigui investigant. Partim de la pretensió de proposar, en allò possible, cada entrada a la persona o persones més adequades. Com a coordinadors de les BT, ens tocarà a nosaltres invitar-los, fixar una estructura formal per a cada entrada i vetllar perquè es compleixi, proposar i distribuir feina, assignar entrades, recordar terminis, corregir redactats, comentar dissonàncies, resoldre conflictes d'incongruències, homologar textos, etcètera.

Pel que fa a l'element financer, no val la pena estendre-s'hi gaire, perquè a priori no existeix. Les BT serà el producte d'una militància cultural col·lectiva, fruit de la maduresa intel·lectual d'un poble sense estat, però amb vocació de treball, abocat a la necessitat constant de fer país per tal de reivindicar-se. De l'edició de les BT, se n'ha fet càrrec la Fundació Mútua Catalana, promotora i impulsora de múltiples projectes culturals a Tarragona. El nostre primer agraïment ha de ser, doncs, per a aquesta munífica institució tarragonina.

Justificació

Quan els coordinadors d'aquesta obra col·lectiva de personalitats destacades de la història i de la societat vam encetar el projecte, haguérem de tenir molt clares,

des d'un primer moment, un seguit de premisses bàsiques en sintonia amb els principis rectors i l'esperit que havien de caracteritzar les *Biografies de Tarragona*. Una d'aquestes premisses era la rigor historiogràfica, la qual, ultra el caràcter divulgatiu de l'obra, havia de prevaldre en tot moment. Hem vetllat per tal que cap entrada estigués mancada de les dades essencials i perquè hi figurés la bibliografia fonamental; també hem tingut cura de la consistència del text i que l'estil de redacció fos apte, polit d'errades, net i senzill, sense deixar de ser a l'ensem correcte i seriós. Aquests trets formals, i molts d'altres, creiem que els hem assolit, si més no d'una manera prou acceptable.

Un dels principis rectors, directament vinculat als principis tan elementals com la imparcialitat historiogràfica i la voluntat divulgadora, ha estat el de no prescindir, sota cap concepte, d'aquelles personalitats que, malgrat la innegable relació o incidència en la història de Tarragona, hagin protagonitzat una trajectòria o unes accions del tot negatives, inacceptables i, fins i tot, execrables, per a la ciutat. O sigui, allò que en diríem la llista de personatges no grats. No se'ls deu res, però *Biografies de Tarragona* no pretén assenyalar ningú, recompensar qui s'ho mereixi o retreure els malfactors, sinó solament donar a conèixer personalitats rellevants de la història dels tarragonins, encara que aquesta rellevància pugui ser negativa. Per tant, aquells personatges històrics que en algun moment hagin actuat d'una manera impròpia, nociva o perjudicial envers Tarragona, també tindran cabuda en aquesta obra, malgrat que no tinguin el nostre reconeixement. Aquesta compilació biogràfica vol ser eminentment informativa i divulgadora i deixar de banda maniqueïsmes.

En el primer volum, ja hi havíem inclòs algun d'aquests personatges poc afortunats per a la història de Tarragona. Ens colpia haver-los d'incloure, però hem estat fidels al nostre compromís: res de llistes negres o *descartaments* i, amb unes pinces al nas, els hi hem anat inserint. En aquest volum, n'hi haurà de ben remarcables, sobretot militars, és el cas de Francisco Plaza (militar filipista que va venir a morir aquí després de resultar ferit a la batalla de Montjuïc, el 1641), Julio de Castro Vázquez (militar colpista del 1936, afusellat per la República per rebel·lió militar), Josep Recasens Oliva, conegut com el *Sec de la Matinada* (pistoler de la FAI que durant els mesos de confusió revolucionària de 1936 va assassinar nombrosos religiosos i persones d'ideologia conservadora, fins que ell mateix va caure abatut pels mateixos companys) o del mateix Gabriel Suchet (mariscal de Napoleó) que, com és ben sabut, va fer estada a Tarragona uns pocs mesos, els suficients per assetjar-la, prendre-la per assalt i saquejar-la brutalment durant dos dies sencers. No hauria de caldre advertir que les notes negatives han de ser palesades historiogràficament, al marge de les que pugui assenyalar maliciosament la *vox populi*.

Aquest segon volum compta, a més, amb un estol de personalitats de molts diversos camps, de les arts, del coneixement, de la societat civil, etcètera, amb certa preferència envers aquells que van viure l'episodi napoleònic, atès que enguany commemorem el bicentenari de la caiguda de Tarragona. Hi són: Joaquim Fàbregas Caputo i Rosa Venas Clusas, herois de la resistència tarragonina, i també Josep-Ignasi Alemany Carbonell, Fèlix Amat de Palou, Juan-Senén Contreras de Torres, el comte d'Espanya, Leonard de Galli, Guillem Oliver, Joan Rafí, Joaquín Tarín, etcètera, algun d'ells protagonista també durant el Trienni Liberal i la represa mercantil i econòmica del vuit-cents. L'àmbit religiós sempre té el seu racó en cada volum, i en aquest l'ocupen un sant i una protopatrona (sant Fructuós, màrtir de la causa cristiana a Tarragona, i la Tecla a què es referia la làpida trobada a la basílica de l'actual emplaçament del Parc Central), i quatre arquebisbes: Antoni Agustí, Benjamín de Arriba y Castro, Joan Terés Borrull i Francesc d'Assís Vidal i Barraquer. Entre els humanistes: arxivers i bibliotecaris (Domínguez Bordona, Sanç Capdevila); bibliòfils (Josep Gramunt i Subiela); erudits (Amat de Palou); historiadors i literats notables (Manuel de Montoliu de Togores, Antoni Rovira i Virgili, José Sánchez Real, Olga Xirinacs); pedagogs (Lleó M. Ferraté, M. Carme Mestres i Capdevila, Lluís Monguió Primatesta, Lluís Navarro Miralles); periodistes (Domènec Guansé, Josep Gramunt de Moragas, altre cop Rovira i Virgili, Lluís de Salvador i Andrés) i sociòlegs (Joaquim Anguera Picañol). Pel que fa als científics: Antoni Arnal Verderol, Bartomeu Darder i Pericàs, Àngel-Carles Pellicer Garrido, Joan-Josep Guinovart Cirera. D'artistes, hi tenim grans arquitectes (Josep Abat, Jaume Amigó, Pere Blai, Josep Domènech i Estapà, Joan Miró), pintors (Isaac Hermes Vermey, Joan Òdena, Francesc Olives), escultors (Josep Arana, Lluís Arola, Francesc Bonifaç, Marià Casas, Bruno Gallart) i algun eminent restaurador (Eustaqui Vallès Delmàs). D'esportistes campions, també n'hi ha un bon grapat: Eutiques i Fuscus (aurigues de la Tarraco imperial), José Félez Cubero i els germans Agustí i Jaume Gómez Mensa (boxejadors), Jacinto López Ginesta (futbolista i massatgista), Gabriel Nadal i Company i José Luis Saiz Aguado (nedadors), Josep Bravo Cusidó i Lluís Gombau Segura (pilotes), José Donato Muñoz (fisioculturista) i Mariano Pellicer Soler (escaquista). El noble art de l'espectacle queda representat en aquest volum pel dramaturg Francesc Carbó Olivé, el coreògraf Salvador Fà i Llimiana, el músic Josep M. Llorens, la concertista Núria Delclòs i Teixidor i l'inoblidable humorista Cast Sendra Barrufet (Cassen); també el casteller Jaume Tarragó Plana (*Esperidió*). En la comesa de polític s'han extractat les trajectòries de l'anarquista Josep M. Alomà i Sanabras; l'alcalde republicà Joaquim Fort i Gibert; el diputat Antoni Magrinyà i de Sunyer; els comissaris delegats Lluís Mestres i Capdevila, Ramon Sanahuja i Soler i Albert Talavera i Sabater; el senador Rafael Nadal i Company, i el ministre republicà Josep Roig i Bergadà.

És una satisfacció observar que en aquest segon volum figuren una vintena d'entrades que corresponen a personalitats que encara són entre nosaltres. Això demostra que en vida ja es pot tenir una reconeguda trajectòria i és indicador de l'enorme vàlua social i humana de les generacions que van patir la guerra civil i la dura postguerra franquista.

En total, poc més d'un centenar d'entrades (106), algunes menys que en l'anterior volum. En aquell els coordinadors vam haver d'assumir la redacció de dues terceres parts del text, però en aquest segon volum el nombre de col·laboradors s'ha més que duplicat i hem reduït la nostra intervenció a un xic més d'una tercera part de les entrades. Hi consten personatges força rellevants, que han requerit un espai superior a causa de la seva significació. Tot plegat ha fet que malgrat la disminució del nombre d'entrades, el de pàgines hagi augmentat, i l'interès del contingut ens abelleix pensar que és sensiblement superior.

Confiam que en el tercer volum, que apareixerà publicat l'any vinent, podrem continuar aquesta recta ascendent. D'esforç, voluntat i col·laboració, no n'han de faltar.

Format

Les BT recolliran la ressenya o síntesi biogràfica d'aquelles personalitats de qualsevol època nascudes abans de 1950 o nascudes després però ja traspassades, residents, censades, amb casa parada, o molt vinculades amb la ciutat de Tarragona, que hagin destacat en algun aspecte, activitat, art o esdeveniment, gaudeixin d'un ressò popular, i siguin o hagin estat mereixedores de la consideració dels seus coetanis o de les generacions posteriors. S'hi comptaran també els forasters que s'hagin relacionat d'una manera ocasional, però important, amb la ciutat. També hi haurà ressenyes dedicades no a un personatge en concret, sinó a un llinatge o família dins de la qual hi hagi hagut diversos personatges sobresortints per la seva vàlua i/o reconeguda trajectòria en un mateix aspecte, àmbit, càrrec, professió, etcètera, els quals, per separat, no haurien adquirit suficient relleu per si sols, però que tots junts integrats en un context familiar, sí que ho fan. Serà el cas no només de famílies d'aristòcrates, sinó també d'artistes, botiguers, menestrals, notaris, polítics, propietaris, etcètera; la seva designació serà a discreció dels coordinadors.

L'estructura que hem fixat per a cada entrada respon als criteris d'importància i

de transcendència del personatge biografat. Hem establert quatre categories: les entrades corresponents a personatges d'escassa transcendència, mereixeran almenys un simple esment de no més de mitja pàgina; els personatges més destacats, ampliaran de mitja a una pàgina; els importants, d'una a dues pàgines; aquells que hagin estat d'una gran rellevància, en tindran més de dues, en un nombre indeterminat. Són paràmetres, per descomptat, subjectes a estimacions difícils d'establir, però que, en tot cas, posen una mica d'ordre en el tema de les categories.

Els articles es presentaran per ordre alfabètic i integrats en el capítol corresponent a la primera lletra del primer cognom del biografat. Per norma general, els cognoms de persones anteriors al registre civil seran normalitzats.

Estructura de cada entrada

Després dels cognoms i nom/s figuraran, dins parèntesi i en cursiva, el lloc (si no és del Tarragonès es farà constar la comarca, regió o país) i l'any de naixement; després d'un guió figurarà el lloc de defunció (si no és del Tarragonès s'acompanyarà de la comarca, regió o país) i l'any. Un seguit d'abreviatures completaran les aproximacions cronològiques: * = naixement ; ? = defunció; "v. 1715" = "vers 1715"; "a. 1715" = "abans de 1715"; "d. 1715" = "després de 1715"; "p.a. 1715" = "poc abans de 1715"; "p.d. 1715" = "poc després de 1715"; "1710/1715" = "entre 1710 i 1715"; s. = segle/s; p.s. = principis de segle; f.s. = finals de segle; m.s. = mitjan segle; 1a m. = primera meitat; 2a m. = segona meitat . Claudàtors ([x]) quan la data sigui fruit d'una suposició, i interrogant (?) quan s'ignora o es dubta de la veracitat de la dada, etcètera.

Tot seguit, s'indicaran amb uns breus mots, la principal o principals característiques del personatge: naturalesa, àmbit d'acció, càrrecs, etcètera, pel qual va ser reconegut o pels quals ha estat considerat de rellevància històrica.

Continuarà el text de la ressenya biogràfica, que procurarà començar fent cinc cèntims –o, en tot cas uns breus comentaris genèrics– dels orígens familiars del personatge (pares, avis, oncles, germans, llinatge, procedència), i acabarà fent-ne cinc més sobre la seva descendència (cònjuge/s, fill/s i altres). Amb tot, el darrer paràgraf estarà dedicat a glossar l'activitat i producció del personatge, ja sigui en llibres editats, música composta o edificis bastits, etcètera.

L'estructura de l'entrada clou amb la bibliografia utilitzada i/o útil relativa al personatge, abreviada amb el sistema autor-data, o sigui el cognom, l'any d'edició entre claudàtors, seguit del/s número/s de pàgina/es. Al final de tot, entre parèntesi, figuraran les sigles que identifiquin el col·laborador (o col·laboradors) que ha estat autor d'aquella ressenya, i que correspondran al seu nom i dos cognoms. Dins d'aquesta autoria, s'assumiran les dades inèdites rescatades d'entre molt diversa documentació, les quals, per raons d'espai i d'estructura orgànica s'obviaran.

Per exemple:

CASTELLARNAU DE LLEOPART, JOAQUIM-MARIA DE (*Tarragona 1848 - Segòvia 1943*). Botànic i enginyer forestal. [...Text de l'article...]. **ROVIRA GÓMEZ [2009c]**. (SJR^G)

Per descomptat, cada volum oferirà les taules on poder identificar obres i col·laboradors, a través de les seves corresponents equivalències.

BIOGRAFIES
DE TARRAGONA
Volum I - II - III

A

ABAT ALEU, JOSEP (*Tarragona 1688 – 1744/1745*). Mestre de cases. Fill de Josep Abat, també mestre de cases originari de Barcelona, que entre 1695 i 1703 havia traçat i construït l'església parroquial de Maspujols. Abat Aleu traçà i dirigí la important reforma de l'església de Sant Miquel del Pla de Tarragona (1734-1737), i fou constructor, junt amb el seu fill Josep Abat Gil, d'una capella a l'església parroquial d'Ulldemolins (1741-1744), avui enderrocada. (JLT)

ABELLÓ SOLER, MONTSERRAT (*Tarragona 1918*). Poeta i traductora. Va néixer l'1 de febrer de 1918, filla segona de Mateu Abelló Roset, enginyer naval de l'armada espanyola, i d'Isabel Soler Gonsé. És germana de la psicòloga i psicoterapeuta infantil *Núria Abelló Soler*[†]. Passà la infantesa entre Tarragona, Cadis, Londres i Cartagena a causa dels desplaçaments laborals del pare. Als sis anys, pel fet de viure a Londres on el pare s'havia traslladat a viure amb la família, va aprendre anglès i aquest idioma, que ella considera com la seva segona llengua, l'ha acompanyada al llarg de la seva vida laboral i literària, per tal com l'anglès li va servir tant per fer d'intèrpret dels brigadistes internacionals, com per treballar de professora. En esclatar la Guerra Civil es presentà a les oposicions d'anglès convocades per substituir els professors mobilitzats i les guanyà. Va passar a exercir la docència a l'Institut Salmerón i realitzà una excel·lent tasca de traductora. L'any 1935 ingressà a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona on formà part del cercle d'alumnes del poeta Carles Riba. El gener de 1939 el seu pare considerà convenient marxar del país davant la possibilitat que l'afusellessin per haver treballat per a la República, i la família el seguí a l'exili, primer a França i Londres, i després a Xile, on havia estat contractat per recuperar un dic enfonsat al port de Valparaíso. A Xile, Montserrat Abelló treballà com a secretària de direcció en una oficina de Valparaíso i com a professora d'anglès a l'escola suïssa Braemer School de Santiago. Allí va conèixer el també exiliat Joan Bofill, advocat natural de Pals, amb qui es casà l'any 1943. Del matrimoni nasqueren tres fills: Mireia, Miquel i Fernando. El naixement l'any 1951 del darrer fill amb síndrome de Down la portà a un recolliment interior que la impulsà a escriure per narrar el que sentia. L'any 1960, després de vint-i-un anys d'exili, decidí retornar a Catalunya i entrà a treballar com a docent a la Institució Cultural del CIC. La seva poesia, volgudament atemporal i en què no sols es parla de coses

concretes, sorgeix d'una constant introspecció i de la necessitat d'explicar allò que l'emociona, ja que per a ella el ritme de la poesia no és altra cosa que el propi de la vida interior, per això la seva és una poesia basada en l'experiència. Els primers versos que reconeix com a seus els va escriure durant l'última dècada que passà a Xile, però no els publicà fins al cap de dotze anys quan ja es trobava a Catalunya i ho féu sota el títol de *Vida diària. Paraules no dites* (1981). A aquest primer llibre, i com a poeta, han seguit: *El blat del temps* (1986); *Foc a les mans* (1990); *L'arrel de l'aigua* (1995); *Són màscares que m'emprovo...* (1995); *Dins l'esfera del temps*, que obtingué el Premi de la Crítica Serra d'Or de l'any 1999; *Al cor de les paraules: obra poètica 1963-2002* (2002), que aplega el conjunt de la seva poesia publicada en aquells anys i dinou poemes inèdits sota el títol "Indicis d'altres moments", juntament amb una selecció molt restringida d'alguns poemes traduïts de l'anglès (i que meresqué els premis Cavall Verd-Josep M. Llompart de poesia, Cadaqués-Quima Jaume i la Lletra d'Or 2003); *Asseguda escrivint = Seated Writing* (2004); *Memòria de tu i de mi* (2006), i *El fred íntim del silenci* (2008). Com a traductora, cal destacar les seves traduccions d'obres de poetes i escriptors anglosaxons com: Iris Murdoch, *Sota la xarxa* (1965); Sylvia Plath, *Arbres d'hivern* (1985), *Cartes a la mare* (1989) i *Ariel* (1995) (la traducció de la qual li valgué l'any 2007 el premi Cavall Verd-Rafael Jaume); Adrienne Rich, *Atles d'un món difícil. Poemes 1988-1991* (1995); E. M. Forster, *Maurice*; Dylan Thomas, i, fins i tot, algun conte d'Agatha Christie. També cal mencionar les traduccions a l'anglès de textos de: Salvador Espriu, Mercè Rodoreda, Maria-Àngels Anglada, *Olga Xirinacs*↑ o Maria Mercè Marçal, entre d'altres. El seu compromís amb els moviments feministes l'ha dut a publicar antologies de poesia feta per dones com: *Cares a la finestra: vint dones-poetes de parla anglesa del segle XX* (1993), que es pot considerar com la culminació del seu treball com a traductora i en què es recullen poesies de: May Sarton, Muriel Rukeyser, Gwendolyn Brooks, Denise Levertov, Anne Sexton, Adrienne Rich, Sylvia Plath, Margaret Atwood, Alice Walker, Rhea Tregebov, entre d'altres, i a participar en llibres col·lectius com ara: *Cartografia del desig (Quinze escriptors i el seu món)* (1998), *Memòria de l'aigua (Onze escriptors i el seu món)* (1999) i *Paisatge emergent* (1999). Ha rebut un bon nombre de premis i distincions entre els quals destaquen, a més dels ja mencionats: la Creu de Sant Jordi (1998), el premi Jaume Fuster dels escriptors catalans a la trajectòria literària, el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i el Premi Nacional de Cultura de la Generalitat de Catalunya a la trajectòria artística, tots tres l'any 2008. Montserrat Abelló diu d'ella mateixa que és una persona tímida, però apassionada, que ha viscut cada

etapa de la seva vida intensament, i que escriu per l'amor que sent per les paraules. NADAL [1998] 46-49; PANYELLA [1998] 50-51; JULIÀ [2003] 66-67, i COMAS-ARASA [2010] 6-7. (SJR)

ABELLÓ SOLER, NÚRIA (*Tarragona 1921 – Barcelona 2003*). Psicòloga i psicoterapeuta infantil. Filla de Mateu Abelló Roset, enginyer naval de l'armada espanyola, i d'Isabel Soler Gonsé, i germana petita de la poeta *Montserrat Abelló Soler*[†]. Per la professió del pare, la família deixà Tarragona quan ella tenia pocs anys, i va anar a viure successivament a Londres, Sitges i Cartagena. En aquesta última ciutat Núria Abelló aprengué les primeres lletres d'un professor particular, i a parlar anglès d'una mainadera britànica. Amb la proclamació de la II República el pare abandonà l'exèrcit per treballar a les drassanes de Barcelona, i la Núria ingressà com a alumna a l'Institut Tècnic Eulàlia, escola privada on s'impartia formació catalana, cristiana i laica. Acabada la Guerra Civil, el pare i la filla gran Montserrat marxaren a l'exili i el 1940 la resta de la família s'embarcà cap a Valparaíso (Xile) i es tornaren a reunir. El 1947 retornà a Espanya i al cap de poc temps es casà amb Pere Bofill i Tauler. Per tal que el seu marit es formés com a psicoanalista viatjaren a París i després a Suïssa, on s'instal·laren uns anys, i on la Núria també es formà com a psicoanalista. Per completar aquesta formació, passà a viure una temporada a Londres el 1962, amb els fills, on s'especialitzà en la tècnica dels nadons d'Esther Bick. El 1965 tornà a Barcelona i, juntament amb el doctor Pere Folch i la senyora Terthu Eskelinen, organitzà la Sociedad Luso-Española de Psicoanálisis, nucli de la posterior Societat Espanyola de Psicoanàlisi. A Catalunya, la nova tècnica i el seu substrat teòric, així com l'estudi dels vincles preverbals entre mare i nadó i les seves implicacions en el desenvolupament afectiu i cognitiu de les criatures, centrà la seva investigació i el seu exercici professional com a psicoterapeuta infantil. Amb posterioritat amplia la seva activitat als nens autistes, psicòtics o greument afectats en el desenvolupament, i aprofundí en el concepte d'unitat originària, unió relacional i unitària entre els progenitors i el nadó. Al llarg de la seva trajectòria professional no deixà d'investigar, impartir conferències, presentar comunicacions en congressos o seminaris, i publicar articles en revistes del sector com ara la *Revue Française de Psychoanalyse* (1981), o la *Revista Catalana de Psicoanàlisi* (1984, 1990 i 1992). Entre els treballs més destacats està el publicat juntament amb el doctor Manuel Pérez-Sánchez, *Estructuras pre-edípicas. Observación de bebés* (1979), i també la seva *Observación de un niño y su comprensión Psicoanalítica* (1996). Morí a

Barcelona el 13 de novembre de 2003. Del seu matrimoni amb Pere Bofill i Tauler, ha estat mare de tres fills. **DBD [www]; MUÑOZ [www]; CARLES-MUÑOZ-LLOR-MARSET [2000], i FERRER [2004].** (MG)

ADSERÀ I MARTORELL, ANTONI (*Tarragona 1926 – 1983*). Professor i llibreter. Fill de Josep Adserà i Gertrudis Martorell, i germà del doctor *Josep Adserà i Martorell*†. Durant la Guerra Civil fugí dels bombardejos que patia Tarragona i es refugià amb la família a Cabra del Camp, d'on eren originaris. En morir el pare, el 1944, ingressà, com a fill de militar, al col·legi d'orfes de Madrid, però en no adaptar-s'hi tornà a Tarragona on acabà el batxillerat. Va cursar la llicenciatura en Història a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona. Un cop llicenciat, retornà a Tarragona i va ser secretari de la Reial Societat Arqueològica fins que va marxar a Madrid per especialitzar-se en història d'Amèrica. El curs 1959-1960 obtingué una beca com a professor de llengua castellana a Islàndia. De nou a Tarragona entrà de professor al col·legi Sant Pau on treballà fins al 1962 en què passà al col·legi La Salle i a l'institut de formació professional Comte de Rius. Allí exercí la docència primer com a interí i a partir de 1972, en què aprovà les oposicions, com a titular; l'any 1982 passà a l'actual institut de formació professional Francesc Vidal i Barraquer. L'any 1966, per la diada de Sant Jordi, obrí una llibreria als baixos de la casa familiar de la Rambla Nova. La Llibreria Adserà, que té com a anagrama l'estàtua del nen negre nu de bronze del Museu Arqueològic, ha estat i és un referent cultural a la ciutat i, en vida seva, acollí nombroses exposicions de pintura i presentacions de llibres. Va ser autor de dos llibres: *Ciencias de la naturaleza* (1975) i *El romesco, plats de romesco i romesquets de les comarques tarragonines* (1983), on es recull el seu saber en aquest menjar tan típic de Tarragona, coneixements que l'any 1983 reconegué el Sindicat d'Iniciativa i Turisme en proclamar-lo Mestre Romescaire. L'any 1962 es casà amb Montserrat Bertran Macià amb qui tingué quatre fills: Antoni (1963), Manuel (1964), Gertrudis (1967) i David (1972). **ADSERÀ MARTORELL [1990] i ADSERÀ [1997].** (SJR)

ADSERÀ I MARTORELL, JOSEP (*Tarragona 1923 – 2008*). Metge i historiador. Realitzà els estudis primaris i l'ensenyament mitjà a Tarragona, i cursà la carrera de Medicina a la Universitat de Barcelona entre els anys 1943 i 1949, destacant com a defensor dels interessos dels estudiants en aconseguir equiparar-los als seus col·legues de la Universitat de Madrid amb la reducció d'un any de carrera. L'any 1984 obtingué el grau de doctor per la Universitat de Barcelona amb la tesi

Epidemia de Tarragona del año 1809 y su entorno histórico en el Principado de Cataluña. La enfermedad dominante fue la fiebre carcelaria. Desenvolupà la seva professió com a metge especialista de l'aparell digestiu a la Seguretat Social des de 1950 fins a la seva jubilació l'any 1990. Va ocupar durant molts anys el càrrec de director gerent de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona. Com a docent la seva activitat començà en diferents centres acadèmics de la ciutat, des de la impartició de formació professional a l'Escola de Mestratge Industrial Comte de Rius, l'Escola d'Assistents Socials Sant Fructuós o l'Escola d'Infermeres annexa a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, fins a l'ensenyament universitari com a professor de l'assignatura d'Història de la Medicina a la Facultat de Medicina de Reus (Universitat de Barcelona) entre 1982 i 1988. Fou membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, de la Junta del Col·legi de Metges de Tarragona, president del comitè local del IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana (1985), celebrat a Poblet i a Tarragona, i de la VII edició que tingué lloc a Tarragona (1992). Els seus articles de caire històric i mèdic són molt nombrosos, inserits en el *Diario Español* i en més d'un congrés d'història de la medicina, fan referència a diferents temes tarragonins de diversa índole, d'alguns dels quals en va ser promotor (festes del Centenari de la Rambla –1954–, ampliació de l'Hospital –1975– i celebració del seu IV Centenari, ampliació del cementiri –1991–, reconstrucció del santuari de la Verge del Llorito –1955–, etcètera). Entre els seus treballs de recerca històrica podem citar: *Tarragona capital de provincia. Estudio histórico documental sobre la división del territorio* (1986); *El Dr. Rafael Battestini i Galup i el seu entorn. Director de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (1923-1937)* (1992); *Història del culte a la Mare de Déu del Loreto. El seu Santuari de Tarragona* (1996), i *L'arquebisbe Fr. Francesc Armanyà i el seu entorn (1785-1803)* (2005). De menor transcendència, han estat: *Actes celebrats en el IV Centenari de l'Hospital Nou de Sant Pau i Santa Tecla*; *El doctor Pere Batlle i Huguet. Degà de la junta de l'Hospital, 1955-1990*; *Real privilegi concedit per Felip II al Col·legi de Metges, Apotecaris i Cirugians de Tarragona: 30 juny 1599* (1992); *Joan Smith i Sinnot. Director del port modern de Tarragona: 1800-1809* (1993); *La Casa de Recollides de Tarragona. Primera ampliació de l'Hospital any 1764. Breu estudi sobre espolis i vacants*; *La Casa de Convalescència de l'Hospital Sant Pau i Santa Tecla (1815)*; *el Teatre Principal de Tarragona (1636)* [amb la col·laboració de Josefina Cubells i Llorens] (1994); *Els estudis universitaris de medicina a Tarragona. Testimoni documental* (1999); *Història moderna de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla 1939-1990* (2000); *Història antiga i moderna del Cementiri de Tarragona. Les despulles de Teodor Reding i de Joan Smith descansen en aquest cementiri. Estudi documental* (2002),

etcètera. L'Ajuntament de la ciutat li concedí el Diploma de Serveis Distingits l'any 1998, en reconeixement a la seva tasca tant en el pla cívic i cultural com en el professional de la medicina. Estigué casat amb M. Teresa Gebellí i fou pare de sis fills, alguns dels quals han seguit les seves petjades en el camp de la sanitat. (JMSJ)

AGOSTINI I BANÚS, HÉCTOR (*Tarragona? 1884 – Verdun, França, 1917*). Militar. Va créixer a Tarragona, i pertanyia al Club Gimnàstic del qual va ser un gran entusiasta i on va fer molts amics. Quan esclatà la Primera Guerra Mundial, s'allistà a la Legió d'Estrangers per lluitar-hi. Era comandant de granaders en el front de Verdun, quan va caure mort l'estiu de 1917. En saber-se la notícia, molts tarragonins que el coneixien es van commoure, sobretot en el Club Gimnàstic, el president del qual, Pau Gavaldà, cridà emocionat "Reposa en pau, gran amic de les llibertats dels pobles". Al local del Club figurava exposat un retrat seu. **VIRGILI [1994] 106.** (MGJ)

AGUSTÍ ALBANELL, ANTONI (*Saragossa 1517 – Tarragona 1587*). Arquebisbe, jurista i humanista. Era fill d'Antoni Agustí de Siscar, vicecanceller d'Aragó, i d'Aldonça Albanell Durall. Rebé la primera educació a Saragossa de la mà de Juan de la Cuadra, antic alumne del col·legi de Sant Climent de Bolonya, i els estudis superiors a Alcalà (1526-1528), Salamanca (1528-1535), on es doctorà en dret civil, Bolonya (1535-1537) i Pàdua (1537). El 1539 tornà a Bolonya com a becari del Col·legi d'Espanya de Sant Climent i el 1541 obtingué el grau de doctor *utriusque iuris*. El 1544 fou designat per ocupar una plaça d'auditor de la Rota i l'exercici del càrrec li permeté adquirir un pregon coneixement del dret canònic i entrar en contacte amb les personalitats més rellevants de les lletres romanes. Nomenat nunci fou consagrat bisbe d'Alife (regne de Nàpols) i començà una sèrie d'activitats diplomàtiques al servei dels papes Juli III i Pius IV i del rei Felip II. El 1555 anà d'internunci apostòlic a Anglaterra, on romangué vuit mesos, amb la comesa de restablir les relacions entre la cort de Maria I i Roma, i executar els canons tridentins. El 1558 fou enviat a Alemanya amb l'encàrrec de vetllar pels drets papals, informar els bisbes alemanys sobre els projectes del papa Pius IV per frenar l'heretgia i fer que els bisbes hongaresos demanessin la confirmació papal. Felip II, el 1559, el trameté com a visitador a Sicília. El 1561 fou nomenat bisbe de Lleida, però no arribà a la ciutat del Segre fins al 1564, ja que la seva participació en la tercera sessió del concili de Trento, on féu un paper destacadíssim, li impedí anar-hi abans. Redactà el

decret d'observança de les resolucions conciliars, i, com a relator, defensà l'ortodòxia de les obres de Ramon Llull i la seva no-inclusió a l'Índex. A Lleida aplicà les disposicions tridentines, reorganitzà l'Estudi General, aleshores en plena decadència, seguint el model de la Universitat de Salamanca, féu construir un molí paperer, promogué una impremta que encarregà a impressors vinguts d'Alcalá de Henares i de Guadalajara, com ara Pedro Robles i Juan Villanueva, i regalà a la Seu els cinc tapissos de la història d'Abraham. La seva actuació com a bisbe tridentí se centrà en l'estudi de les fonts del dret canònic i en la publicació de les constitucions provincials i dels sínodes. Nomenat arquebisbe de Tarragona, prengué possessió per procurador el febrer de 1577 i al cap d'un mes féu l'entrada a la ciutat, després de resoldre un malentès amb els cònsols pel que feia als cavallers aragonesos del seu seguici. Com a arquebisbe convocà dos concilis provincials (1577-1578 i 1584), es preocupà per establir nous ordes religiosos, especialment els franciscans recol·lectes que obriren cases a Escornalbou, Alcover i Riudoms, i els mínims de Sant Francesc de Paula, que fundaren a Valls, i afavorí els jesuïtes. Impulsà la creació de l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla en aconseguir que la municipalitat i els canonges arribessin a una concòrdia. Consolidà la universitat fundada pel seu predecessor el cardenal *Cervantes de Gaeta*†. Com que a Tarragona no trobà una impremta per a la publicació dels seus treballs féu venir de València l'impressor *Felip Mei*† al qual protegí. Sota la direcció de *Pere Blai*† convertí la pabordia, que era la seva residència, en una mena de vil·la romana amb un *hortus archeologicus* que omplí de pedestals, escultures i inscripcions d'època romana. Aconseguí que el capítol li donés permís per bastir a l'antic refetor dels canonges la capella del Santíssim Sagrament en la qual, en el seu dia, havia de ser enterrat. Estigué en contacte amb un gran nombre de personalitats hispàniques i europees com ara Miquel Mai, Mateu Pasqual, Jerónimo Zurita, Miquel Tomàs de Taixequet, Pere Màrtir Coma, Pere-Joan Nunyes, Joan Baptista Cardona, Pere Galès, Andreas Schott, Joseph Scaliger, Jacques Cujas, Aldo Manuzio, Benito Arias Montano, *Lluís de Ponç d'Icard*†, etcètera. Fou un gran promotor de l'edició de llibres, així impulsà la publicació de *l'Apologia pro libro de justis belli causis* (1550), de Juan Ginés de Sepúlveda; *De lingua latina* (1557), de Varró; *De verbarum significatione* (1559), de M. Verri Flac i Fest; *Sacerdotale* (1567); *Breviarium Ilerdense* (1571); *Libro de las grandezas y cosas memorables de la metropolitana, insigne y famosa ciudad de Tarragona* (1572), de Lluís de Ponç d'Icard; *Antiquae collectionae decretalium cum Atonii Agustini Episcopi Ilerdensis notis* (1576); *De nominibus propriis* (1579); *Constitutionum Provincialium Tarraconensium* (1580);

Constitutionum Synodaliūm (1581); *Canones paenitentiales* (1582), i *Constitutiones del Concilio Provincial Tarraconense de 1584* (1585). Va ser un erudit en matèries tan diverses com la filosofia clàssica, la història antiga, la paleografia, la numismàtica, l'heràldica, la litúrgia, i el dret civil i eclesiàstic. Cultivà la poesia llatina i va ser un col·leccionista apassionat d'antiguitats, manuscrits grecs i romans i llibres. Com a escriptor els seus anys més fecunds foren els immediatament anteriors a 1544, ja que entre 1543 i 1567 no publicà res a causa del fet que la seva intensa activitat pública li impedí dedicar-se a l'estudi, ara bé, en aquells anys concebí i projectà la realització de la seva magna obra de restauració del *Corpus Iuris* que no concloué aleshores per haver estat nomenat auditor de la Rota i que reemprengué en esdevenir bisbe de Lleida. Dins de l'escola humanística féu tres grans aportacions: la restauració dels *Digesto* mitjançant la utilització del manuscrit florentí, la recuperació de les constitucions gregues dels nou primers llibres del còdex de Justinià i l'estudi dels noms propis de les *Pandectes Florentines*. Entre els seus treballs destaquen: *Emendationum et opinionum libri quattuor* (1543) *De nominibus propriis* (1579) *Constitutionum Graecarum Codicis Iustinianui* (1567) *De emendatione Gratiani Dialogi* (1587) *Diálogos de medallas, inscripciones y otras antigüedades de Tarragona* (1587), *Diálogo de las armas y linajes*, que no fou publicat fins l'any 1724, i *Opera Omnia*, en vuit volums, que s'edità el 1775. Aplegà una magnífica biblioteca integrada per 272 manuscrits grecs, 562 de llatins i més d'un miler de llibres, la possessió de la qual provocà a la seva mort un llarg plet a tres bandes entre la Santa Seu, el Capítol de Tarragona i Felip II, que a la fi comportà el seu desmembrament. Com a humanista que era, fou un elitista, un erudit i un estudiós que visqué força allunyat del comú de la gent del seu temps, ja que s'aïllà i reclogué en el seu món. TOLDRÁ [1945] 3-45; ZULUETA [1945] 47-80; HOSLINGER [1951] 97-128; CÓRDOBA [1964-1965] 65-107; CLOSA [1985] 17-32; CLOSA [1989] 447-452; **JJ. Antoni Agustín** [1990]; **Antoni Agustí** [1995], i ALSINA-SALVADÓ [2007]. (SJRJG)

AIMAT MUNGIONA, FRANCESC (*Tarragona 1780 – ? d. 1853*). Argenter. Fill de Jaume Aimat, pagès, i Maria Àngela Montguió, habitants del barri del Port. Inicià el seu aprenentatge l'1 de gener de 1797 al taller de Joan Marcó i Ferrando i obtingué la mestria a Barcelona el 10 de juliol de 1804 amb un examen pràctic en què hagué de fer un anell. Residí a Tarragona i del 1829 al 1853 mantingué relacions amb el Reial Col·legi d'Argenters de Reus. **MARTÍNEZ SUBIAS [2008] 488-489.** (AMS – SJRG)

ALARMA TASTÀS, SALVADOR (*Barcelona 1870 – 1941*). Decorador i escenògraf. Fill de tarragonins. Pels seus orígens familiars estigué tota la vida vinculat a Tarragona, on passà moltes temporades i fou amic d'*Adolf Alegret*↑ i *Joan Salvat Bové*↑. Estudià a Llotja on fou deixeble dels pintors Josep Planella i Ramon Aguado i aprengué les tècniques escenogràfiques de Francesc Soler Rovirosa. L'any 1888 entrà a treballar al taller del seu oncle Miquel Moragas Ricart amb qui féu societat quan aquest se separà del seu soci Fèlix Urgellès. Realitzà escenografies per al Liceu, diversos teatres de Madrid i per als teatres Principal i Metropol, de Tarragona. Fou l'escenògraf de les obres teatrals dels principals autors catalans de la seva època com Iglésies, Guimerà, Gual, etcètera. Com a decorador destaca la feina que realitzà a la sala de ball La Paloma (1903); al bar La Luna (1909), de la plaça de Catalunya; a la casa Sangrà (1910), del número 10 de la Rambla dels Estudis, i al cinema Doré (1910). També pintà diorames i murs per a l'Exposició Íbero Americana de Sevilla (1929). Les seves obres destaquen per la lluminositat, l'exuberància i la sumptuositat. **ALEGRET [1924] i FONTBONA- MIRALLES [1985]**. (JMOC)

ALASÀ DOMINGO, ANTONI, 'Máximo Burxa' (*Barcelona 1893 – Tarragona 1981*). Periodista. Fill de *Lleó Alasà Rovira*↑, general intendent de l'exèrcit de les colònies d'ultramar, i de Tecla Domingo Aran. Fet el batxillerat, estudià Periodisme a l'Escola Superior de Periodisme de Barcelona i dibuix figuratiu. Entrà de redactor a *El Correo Catalán*, on tingué cura de la secció esportiva, i col·laborà a *El Diluvio*, *La Humanitat* i *L'Esquella de la Torratxa*. El 1922 fundà a Barcelona *Jornada Deportiva*. S'afilià a Esquerra Republicana de Catalunya i lluità pels ideals republicans. Salvà la vida a molts tarragonins amenaçats pels piquets d'afusellament. La pèrdua de la guerra l'obligà a exiliar-se a França. L'any 1941 passà a Sant Sebastià i el 1943 tornà a Tarragona on inicià les seves col·laboracions a Ràdio Tarragona i al *Diario Español* i ocupà les corresponsalies d'*El Correo Catalán* i *Tele-Exprés*. Signava els seus articles periodístics amb el pseudònim **Máximo Burxa**. Fou l'ànima del Casino de Tarragona, la secretaria del qual ocupà dotze anys, i participà en nombroses activitats culturals com ara la comissió de les festes del Centenari de la Rambla o les Nits del Millor Esportista. Fou un gran propagador del romesco i impulsà els concursos de mestres romescaires. Per la seva tasca a favor de Tarragona el Casino li atorgà el títol de Soci d'Honor i l'Ajuntament el nomenà Fill Adoptiu l'any 1972. Publicà diversos llibres i fullets com *El romesco* (1951), *La cocina de mi tierra* (1959), *L'estrella de la nostra gastronomia* o *Los ricos postres de la abuela*. Cal destacar els

dos volums de *¡Canela pura!* (1958) que apleguen les cròniques que escriví per a Ràdio Tarragona i que llegia *Josep M. Tarrasa*↑. **BERTRAN [1989] 19; BARADO [1996] 24-25, i PANADÈS [2001] 46.** (JMOC)

ALASÀ ROVIRA, LLEÓ (*Tarragona 1842 – Vilallonga del Camp 1916*). Militar. Fill de Maurici Alasà i Antònia Rovira, fusters al carrer de Civaderia. Es graduà com a oficial d'intendència a l'Escola Militar d'Àvila el 1860. El 1868 fou ascendit a comissari de guerra i, després d'algunes estades a les illes Filipines, el 1887 ho seria a sotsintendent militar i el 1893 a intendent general. A finals de 1875 fou el cap administratiu de l'exèrcit expedicionari a Joló i a Manila, essent mereixedor d'una medalla (1877). L'any següent era a Tarragona, destí que aprofità per inventar un triclini militar, mena de llitera plegable que es podia fixar a la paret i també adoptar la forma de banc per asseure-s'hi. El 1883 va rebre comissió especial de servei per a la fabricació de 400 unitats del seu triclini, comesa per a la qual emprà el negoci familiar de fusteria; la base fèrria de l'andròmina anava a càrrec dels obradors de la serralleria de Baldomer Baró, de manera que tot el procés de fabricació es duia a terme a Tarragona. El 1886 fou novament destinat a les Filipines i el 16 d'abril de 1892 se li concedí el comandament suprem com a capità general, càrrec al qual hagué de renunciar per motius de salut. Entre novembre de 1896 i juliol de l'any següent hi va ser per última vegada com a intendent militar de les Illes. En tornar definitivament a Tarragona va adquirir diverses finques a Vilallonga i al Rourell, va fer donació d'uns terrenys al Tribunal Tutelar de Menors on, temps a venir, s'hi edificaria la Casa Tutelar de Sant Josep, i també de dues petxines portades de les illes Filipines a la parroquial de Sant Josep. A més de la medalla de Joló, al llarg de la seva carrera se li van concedir: una Creu al Mèrit Militar de 1.ª classe, dues Creus Blanques, la Medalla d'Alfons III i la Gran Creu de Visham de Tunísia, concessió aquesta última del president de la República Francesa. Del seu matrimoni amb Tecla Domingo Aran, fou pare de set fills, un dels quals, *Antoni*↑, fou el periodista conegut com Máximo Burxa. **MORANT [2009b].** (JMOC)

ALBENTOSA SÁNCHEZ, LUIS MIGUEL (*Elx, Baix Vinalopó, 1942 – Tarragona 1988*). Geògraf. Cursà els estudis de batxillerat a la seva ciutat nadiua i els superiors a la Universitat de Múrcia, on tingué com a professor l'aleshores jove catedràtic Joan Vilà Valentí, que l'orientà cap a la geografia. Acabada la carrera i després de llegir la tesi de llicenciatura per tal d'obtenir el grau corresponent,

per indicació del professor Vilà, l'any 1967 es traslladà a Barcelona, on començà la seva trajectòria universitària com a professor ajudant al Departament de Geografia. L'any 1971 la Universitat de Barcelona creà la delegació de les facultats de Filosofia i Lletres i de Ciències a Tarragona, i al jove professor Albentosa hom li proposà d'anar-hi per tal d'implantar els estudis de geografia. Ho acceptà, malgrat ser conscient que això significava iniciar un procés que l'apartaria de Barcelona i de les excel·lents perspectives que es preveien en la seva carrera en aquella universitat. Els inicis foren difícils, perquè no hi havia tradició d'estudis geogràfics a Tarragona, calia començar de zero, les infraestructures eren deficitàries, i hi havia una manca gairebé total de mitjans materials; però, els entrebancs foren superats per la presència d'ànim, l'entusiasme i la il·lusió, juntament amb l'ajut dels companys que li feren costat, i ben aviat es formà un grup de geògrafs que donà forma a la tasca iniciada. Albentosa superà amb brillantor dues oposicions, una a agregadoria i l'altra a càtedra, i formà part destacada del grup de catedràtics joves que feren una tasca encomiable de renovació de la geografia espanyola. El perfil d'un professor universitari inclou bàsicament dos vessants: el docent i l'investigador. En el primer, destacà sempre per la capacitat d'entrega als alumnes, per la seva constant disponibilitat –el seu despatx era sempre obert a tothom–, per la capacitat d'engrescar els alumnes, per la profunditat de les seves classes teòriques i l'amenitat i el rigor alhora de les classes pràctiques; a les sortides de camp, els que hi participaren recorden les seves explicacions davant un paisatge i com n'analitzava els components, fent de cada sortida una descoberta i un enriquiment personal. Pel que feia a la recerca, abordà un tema, la climatologia, que aleshores era una novetat a la universitat espanyola. Des de sempre li havia interessat aquesta branca de la ciència per tractar-se d'una disciplina basada en conceptes ben definits que treballa amb dades concretes, aplica una metodologia precisa, obté resultats objectius i permet diagnosticar processos dinàmics a partir de l'anàlisi rigorosa de les dades de base. Inicià la recerca en aquesta disciplina amb la confecció de la seva tesi doctoral sobre un tema, la climatologia dinàmica, que significava una innovació en la universitat espanyola. La manca de precedents en aquest camp a casa nostra l'obligà a mantenir contactes amb científics forans, estudiant les obres que existien sobre el tema –Miller, Rossby, etcètera– i de manera particular les dels climatòlegs francesos, especialment la de Pédélaborde, que havia marcat una fita en aquest camp. La seva tesi, *Los climas de Cataluña. Estudio de climatología dinámica*, llegida el 1973, fou pionera en aquesta especialitat científica. Albentosa fou el gran

impulsor de la ciència del clima a la universitat, creant una escola que ha evolucionat positivament, amb la creació a Tarragona d'un grup de treball que ha assolit projecció internacional. Els seus escrits foren publicats l'any 1990 per la Universitat de Barcelona en l'obra titulada *Climatología y medio ambiente*, dins la col·lecció "Homenajes". Amb el temps, després d'haver fixat les bases teòriques de l'estudi del clima i dedicat l'atenció a temes diversos relacionats amb les comarques tarragonines, demostrà interès per les repercussions de les activitats humanes sobre la contaminació, i aquesta via el portà a interessar-se pels problemes ambientals, als quals dedicà la darrera etapa de la seva vida. En aquest sentit, publicà diversos articles, pronuncià conferències, participà en reunions i debats molt diversos i organitzà les Jornades de Medi Ambient a Tarragona, que assoliren un gran ressò. Participà activament en la gestió dels centres universitaris de Tarragona, i desaparegué quan aquesta delegació evolucionava a passos gegantins i se li obrien perspectives molt positives en la nova estructura, la Divisió VII de la Universitat de Barcelona, que donaria lloc, tres anys després de la seva mort, a la Universitat Rovira i Virgili. De la seva obra a Tarragona resten com a testimonis els centenars d'alumnes que han estudiat geografia, les nombroses tesis de llicenciatura i de doctorat, la creació d'una revista, i els centenars de treballs de tota mena duts a terme. Publicà treballs en revistes acadèmiques i de centres d'estudi com *Universitas Tarraconensis* (1976, 1982, 1983), *Tarraco. Quaderns de Geografia* (1982, 1983, 1984, 1990) o *Estudis de Constantí* (1988); a cura seva fou l'edició de la *Introducción a la climatología*, d'André Hufty (Barcelona, 1984), i fou autor d'*El clima y las aguas* (Madrid, 1989), juntament amb José M. Rubio Recio, i de *Costas y fondos marinos* (Barcelona, 2003), amb Carlos Palomo Pedraza. El professor Albentosa fou una persona d'una extraordinària talla humana, d'una conducta exemplar, una voluntat, una intel·ligència i una capacitat d'esforç superiors, i tot això adobat amb unes aptituds excel·lents per a la comunicació, i sobretot amb una gran responsabilitat, exigència personal i compromís amb la feina i els alumnes. Luis Miguel Albentosa deixà d'existir, a causa d'un infart, el juny de 1988, just acabades les II Jornades de Medio Ambiente. Cinc anys després, la Diputació de Tarragona edità en homenatge seu les *Aportaciones en homenaje al profesor Luis Miguel Albentosa* (Tarragona, 1993). Estigué casat amb Consuelo Latri i fou pare de dos fills: Víctor i Aitana. (DLB)

ALBIÑANA DE BORRÀS, JOAN FRANCESC (*Tarragona 1802 – 1868*). Notari, historiador, col·leccionista i arqueòleg. Va néixer a Tarragona el 10 de maig de

1802, fill del notari tarragoní Francesc de Paula Albiñana Pastor i de Josefina de Borràs Pallejà, filla del militar riudomenc Josep de Borràs Capdevila. Va exercir com a notari públic des de 1835 i fou notari regent i actuari principal de la Cúria Metropolitana Eclesiàstica i comissari de Protecció i Seguretat Pública del partit judicial de Tarragona. Un dels seus germans, Josep Antoni (1798-1871), fou –entre altres càrrecs– escrivà, notari, procurador i jutge de pau. Destacat col·leccionista de monedes i altres antiguitats, Joan Francesc Albiñana de Borràs fundà –amb altres prohoms tarragonins– la Societat Arqueològica Tarraconense (SAT), de la qual fou soci de mèrit i president en la seva etapa inicial (1844-1866) i a la qual va cedir els seus materials (1867). Des de 1845, fou també vocal i després vicepresident de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Tarragona. Amb l'advocat i dibuixant *Josep Maria de Torres Sedó*[†], i a petició de la Comisión Central de Monumentos, redactà el 1845 un informe sobre l'estat i les principals característiques dels “*monumentos de más nota de la provincia*”, i aquell mateix any inicià, amb el citat Torres i altres membres de la SAT, la redacció d'un *Itinerario* o guia arqueològica de la ciutat, un projecte que fou abandonat poc després però que va aprofitar per publicar, amb l'arxiver i historiador reusenc Andreu de Bofarull Brocà (amb la família del qual mantenia una relació professional), el primer volum –finalment l'únic– del llibre *Tarragona monumental* (1849), un molt interessant i representatiu compendi de l'arqueologia local, amb gravats a cura de l'artista reusenc Domènec Soberano Mestres. Fou secretari de la Junta de Primer Ensenyament de la província, i secretari i president de la Societat Econòmica d'Amics del País. Entre 1862 i 1867 va llegir públicament unes memòries sobre la primacia de l'Església tarraconense i sobre el cerimonial de recepció dels arquebisbes, a la citada SAT i a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la qual fou membre corresponent (1844). El 1866 va ser elegit també corresponent a Tarragona de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, de Madrid. Deixà inèdits una ressenya històrica de la catedral, un arxiepiscopologi tarraconense i diversos esborranys del segon volum de la *Tarragona monumental*. Va mantenir relacions amistoses amb historiadors i erudits tan coneguts com Modesto Lafuente, Pascual Madoz o Manuel Milà Fontanals. Es va casar amb Antònia Arandes Cortadellas (n. v.1804), amb qui va tenir almenys, entre 1830 i 1845, sis fills: Candelària, Francesca, Marià, Francesc, Tecla i Antoni. Va morir a la ciutat natal el 29 de juny de 1868. La seva producció es compon de: *Tarragona Monumental, ó sea, Descripción histórica y artística de todas sus antigüedades y monumentos* [Celtas y Romanos] (1849, amb Andreu de Bofarull); *Memoria sobre la primacia de la silla*

arzobispal de Tarragona (1862); “El Arzobispo de Tarragona no reconoce al de Toledo por Primado de las Españas”, publicant a *Revista de Cataluña* (1862), i “Juicio crítico acerca de algunos monumentos arqueológicos de Tarragona”, (*Diario de Tarragona*, 31 de març de 1867). ELÍAS DE MOLINS [1889] I, 12-13; RUÍZ PORTA [1891] 12-16; ARCO [1902]; SERRA VILARÓ [1946] 22 i s.; IGLÉSIES [1960] 126 i s.; IBAR [1992]; FERRER-ROVIRA-DASCA [1994] 122-124 i s., i MASSÓ [2009]. (JMC)

ALBIÑANA COSIDOR, FRANCESC (*Vilallonga del Camp v. 1725 – Tarragona 1788*). Notari de Tarragona i de Vilallonga del Camp (1746-1788). Era fill del també notari Joan Albinyana i d'Antònia Cosidor. Des de mitjan segle tenia obert despatx a Tarragona en el seu domicili del carrer de Santa Anna, per bé que posteriorment també posseï la casa del seu sogre al carrer del Comte (1776). Conservava propietats a Vilallonga, al mas d'Avellà, per les quals el 1770 hagué d'arribar a una concòrdia amb el noble Joan Francesc de Plana. El 1773 Albinyana fou nomenat síndic personer a Tarragona. Es va casar el 5 de novembre de 1749 amb M. Tecla Pastor Macip (+1781), filla del metge Isidre Pastor i de Maria Rosa Macip, i fou pare d'almenys dos fills, *Francesc*↑, que també fou notari de Tarragona (1787-1842), i Magdalena, beata dominica que visqué fins als 90 anys (+1844). JORDÀ [1990] 34 i COMPANYS [2000] 85, 271-288. (MGJ-JMGP)

ALEMANY CARBONELL, JOSEP-IGNASI (Tarragona 1792 – 1835). Militar i alcalde. Fill de Josep-Francesc d'Alemany Massó↑, que el 1796 aconseguí un dels privilegis de ciutadà honrat concedits per Carles IV per finançar les obres del port de Tarragona, i d'Ignàsia Carbonell Abellà. Durant la guerra del Francès se li confià una de les dues companyies de tiradors creades pel general Enrique O'Donnell per ajudar la Junta Corregimental de Tarragona a recollir contribucions, capturar malfactors i desertors, executar sancions contra els contribuents morosos, etcètera. Quan el marquès de Campo Verde abandonà Tarragona el 31 de maig de 1811 se l'endugué amb ell amb la qual cosa li estalvià l'horror de l'assalt de la plaça. El general Lacy, el 1812, el va nomenar capità primer de la quarta companyia del Batalló d'Infanteria Lleugera de Tiradors de Catalunya. Durant el que restà de la guerra del Francès continuà lluitant i romangué a l'exèrcit fins al maig de 1819 en què li fou concedida la separació del servei actiu. Retornat a Tarragona fou fet regidor perpetu i quan es proclamà la Constitució passà a ser membre de la Junta Política de Govern. El 1821 contragué matrimoni amb Tecla de Castellarnau de Camps, filla de

Josep-Antoni de Castellarnau Magrinyà[†], amb la qual tingué nou fills: Josep M., M. Antònia, Tecla, Antoni, Rosa, Agustí, Narcís, M. Josepa i Carme. Durant el Trienni Liberal participà activament en la vida política tarragonina fins al punt de ser elegit alcalde l'1 de gener de 1822. En aquest càrrec es mantingué ferm davant els exaltats i en tot moment va saber contenir l'agitació del període del Trienni Liberal. Com que era un destorb, els seus opositors no pararen fins aconseguir la seva deportació a Ceuta on restà fins al juliol de 1823. De nou a Catalunya s'incorporà a l'exèrcit rebent el comandament de la tropa que assetjava Peníscola, la qual prengué. Nomenat tinent coronel fou destinat a Alacant. Malgrat el seu passat liberal fou reintegrat a l'Ajuntament i declarat "purificat" el 1824. El 1827 figurà en la comissió de tarragonins que anà a trobar Ferran VII a l'Hospitalet de l'Infant. Amb l'establiment de la regència tornà a ocupar l'alcaldia de Tarragona. L'acció per sorpresa dels carlins sobre el destacament d'urbans reusencs, de guarnició a Arnes, va exaltar els ànims, i el 7 d'agost de 1835 tres-cents o quatre-cents cristins de Reus van entrar a Tarragona i, junt amb els exaltats de la ciutat, es dedicaren a cercar els que consideraven llurs adversaris. Alemany, sentint-se en perill, es refugià a Sant Francesc d'on va sortir per anar a Sant Agustí en creure que hi estaria més segur. A la matinada del 8 d'agost abandonà disfressat el refugi i acompanyat per soldats es dirigí al port on pujà en un vaixell, però, tan bon punt els soldats van marxar, els cristins que estaven a la zona portuària assaltaren l'embarcació, el van baixar a terra, el mataren a ganivetades i el llençaren al mar. Coll [1988] i Rovira [2009] 167-170. (Sjrg)

ALEMANY MASSÓ, JOSEP-FRANCESC (*Tarragona 1773 – 1801*). Polític. Fill del jurista *Gaspar-Domènec Alemany Vernis*[†] i de Francesca Massó. Fou un home molt culte que es dedicà a tenir cura de la hisenda familiar. Amb només 12 anys fou elegit per llegir la salutació en llatí a l'arquebisbe *Francesc Armanyà*[†] amb motiu de la seva solemne entrada (18 de setembre de 1785). Dos anys més tard quedà orfe de pare i heretà els béns familiars, situació que li suposà gaudir d'una renda anual de 230 lliures per a la seva mare. Aconseguí el nomenament de ciutadà honorat de Barcelona en fer-se amb un dels quinze títols que el rei posava a disposició d'aquells que contribuïssin a finançar les obres del port, previ pagament de 20.000 rals de billó que Alemany diposità puntualment (1795); el privilegi li fou expedit amb data 24 d'agost de 1796. Del seu matrimoni amb Ignàsia Carbonell Avellà (1791), filla del causídic Pau-

Miquel Carbonell, fou pare del militar i alcalde *Josep-Ignasi Alemany Carbonell*†. La seva vídua Ignàsia († a. 1816) tornà a casar-se i ho féu amb Rafael Bartrolí, doctor en dret. SÁNCHEZ REAL [1972] 23; CABESTANY [1985] 114 i 121; JORDÀ [1988] 285, i ROVIRA [2000b] 45. (MGJ-SJRG)

ALEMANY VERNIS, GASPAR-DOMÈNEC (*Tarragona 1741 – d. 1785*). Polític. Fill del capità Gaspar Alemany Genovès (1694-1782) i de Rosa Vernis Casals, cosina de *Marià Alberich Casals*†. Per part de pare descendia de negociants d'Alguaire i per la banda de la mare de juristes. Fou batejat el 2 de novembre de 1741. Estudià i es doctorà en lleis i, com el pare, aconseguí el càrrec militar d'alferes. Home de prestigi i ben situat econòmicament i política, fou candidat a regidor de l'ajuntament el 1770 i el 1774, i posteriorment aconseguí ser nomenat síndic procurador general per al trienni 1781-1784, una mena de defensor del poble i impulsor d'iniciatives socials. Un dels seus darrers actes en exercici del càrrec fou presentar una detallada exposició sobre l'estat de la ciutat. La seva *Propuesta [...] sobre la decadencia de esta ciudad insinuando medios para su restauración*, de setembre de 1784, advocava per impulsar els estudis universitaris i establir un hospici, i donà peu, el 1785, a elevar al govern central una sol·licitud per a la constitució de la que seria la Sociedad Económica de Amigos del País de Tarragona (SEAP). Alemany, d'esperit obert i sensible a la problemàtica situació de la ciutat, es va prendre amb molt d'interès l'assumpte i hi treballà sense descans, tot encarregant-se personalment dels tràmits documentals amb el Reial Consell de Madrid. Malgrat que se li degué a ell la iniciativa de la creació de la SEAP, va ser exclòs de la primera comissió destinada a demanar el suport de l'arquebisbe i es palesà l'interès de deixar-lo fora de la direcció des d'un primer moment, probablement per l'antagonisme d'idees sobre el rumb que havia de prendre la SEAP, de la qual Alemany acabaria sent solament soci ordinari. Amb data 6 de setembre de 1785, l'arquebisbe *Armanyà*† el nomenà assessor del veguer, i el 13 d'agost de 1786, una provisió reial el féu regidor perpetu de la ciutat. Gaudí pocs mesos del carrer, per tal com traspassà a les cinc de la tarda del 7 de març de 1787, i dos dies després era enterrat al vas que la família posseïa al convent carmelità de Sant Llorenç. Va casar-se amb la ulldemolinenca Francesca Massó Abellà, amb la qual va ser pare d'almenys dos fills: Ramon (*1770) i *Josep-Francesc Alemany Massó*†; per aquest últim fou avi del militar *Josep-Ignasi Alemany Carbonell*†. SÁNCHEZ REAL [1972] 22-25 i 32-33; JORDÀ [1988] 285, i ROVIRA [2000b] 44-45. (MGJ)

ALEU PADRENY, MIQUEL (*Constantí 1910*). Metge i publicista. Neix el 7 de juny de 1910, és fill del també metge Miquel Aleu Prats (1878-1954) i de Maria Padreny Figuerola, el segon de set germans. Realitzà els primers estudis a Constantí, fins que el 1921 els pares es traslladaren a la Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre) i posteriorment a Tarragona (1923). Inicià la llicenciatura en medicina a la Universitat de Barcelona el curs 1927-1928, i un cop assolida la titulació exercí a Tarragona fins a la seva jubilació cinquanta-sis anys més tard. Durant la Guerra Civil fou mobilitzat com a metge militar. Ha estat regidor de l'ajuntament tarragoní entre 1955-1962. El 1974 se li concedí la creu blava de la Seguretat Social, i el 2004 la creu de Sant Cosme i Sant Damià del Col·legi de Metges de Tarragona. En l'àmbit cultural, cal destacar la seva vinculació amb la Reial Societat Arqueològica Tarraconense que, el 1958, el va dur a integrar-se en la junta provincial per a la salvaguarda dels castells, i del 1960 al 1962, a la presidència de l'entitat. El seu interès pel patrimoni monumental de Constantí i de Tarragona, el va manifestar en col·laboracions habituals al *Diari de Tarragona* (1994-1999), en especial a la secció de "Cartes al director" i "Opinió", on ha divulgat la història dels monuments més emblemàtics. També ha col·laborat a la revista *Estudis de Constantí* (1993-2007) on ha deixat constància dels seus records d'infantesa (festes populars, renoms de casa, tradicions, etcètera). El seu fons documental el va llegar els anys 2006 i 2008 a l'Arxiu Municipal de Constantí, on es poden consultar les 165 llibretes de retalls de premsa, fotografies, dibuixos, anotacions i cartes. Del seu enllaç el 1947 amb Leonor Roda Monlleó, és pare de cinc fills: Miquel, M. Carme, Ferran, Leonor i Isabel. FERRER-DASCA-ROVIRA [1994] 311, 318 i 356; ESCARRÉ [2008], i ALEU [2009]. (JMGP)

ALEU TEIXIDOR, ANDREU (*Tarragona 1829 – Sant Boi de Llobregat, Baix Llobregat, 1900*). Escultor i docent. Tercer fill de Domènec Aleu Ferré, forner de les escales dels Sedassos, i de Josepa Teixidor. Als dotze anys inicià estudis de dibuix a l'Escola Provincial que dirigia Bernat Verderol, al taller del qual treballà. Els prosseguí a l'Escola de dibuix, anatomia, perspectiva i escultura de Barcelona, on fou alumne de Damià Campeny Estrany. A la Real Academia de San Fernando, de Madrid, també va rebre classes, durant dos anys, de dibuix i modelatge. Als 27 anys es presentà a les oposicions de la càtedra d'escultura de la Llotja de Barcelona, juntament amb Ignasi Palmerola Vallmitjana. Les guanyà Palmerola, però una sèrie d'incidents obligaren el ministre González Luixan a anul·lar el procediment i nomenar un altre tribunal, que proposà Aleu per a la

càtedra. El 1872 esdevingué catedràtic de dibuix artístic. Fou soci de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, en la qual es donà d'alta el 23 de març de 1851, i també de l'Ateneu de Barcelona on, el 1852, figurava com a membre de la comissió de la biblioteca, president de la secció de Belles Arts i directiu de l'associació. El 1858 fou comissionat de l'Exposició de Belles Arts de Madrid. El 1863 ingressà a l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. El 1888 presidí la secció d'escultura encarregada de fer les adquisicions per a l'Exposició Universal. El 1889 era sotspresident del Cercle Artístic. El 1890 formà part del jurat del Foment del Treball Nacional en el concurs d'arts decoratives i la seva aplicació a la indústria. L'Ajuntament de Barcelona el designà membre de la junta tècnica dels museus de Belles Arts, Indústries Artístiques i Reproduccions. Com a escultor participà del corrent de l'escultura eqüestre, la seva obra més coneguda és el sant Jordi en marbre que fou seleccionat en el concurs de 1865, en el qual també participà Venanci Vallmitjana, i que enllestí el 1870, el qual li valgué la primera medalla a l'Exposició Nacional de Belles Arts de 1871; al cap d'un any fou col·locat a la fornícula de la façana del palau de la Generalitat. A partir de 1857 cisellà una sèrie de bustos: el d'Isabel II, situat a l'escala noble del Liceu –que durant els successos de 1868 fou retirat per un escamot que el llençà al mar; el del seu pare; el del seu sogre Miquel Massanet, en terra cuita; el de Francisco de Borbón, en marbre; el de Zapatero, capità general de Catalunya; el d'Evarist Arnús, situat al pati de l'asil de Badalona; el de Palau, secretari de la Diputació de Barcelona, en guix, i el d'Antoni Bergnes de las Casas, que fou rector de la Universitat de Barcelona. Una estàtua d'Isabel II, en marbre, situada al saló de sessions de la Diputació de Barcelona, no tingué millor sort que el bust del Liceu, ja que fou llençada a la plaça de Sant Jaume i malmesa durant la setembrina. Pel que fa a imatgeria religiosa, realitzà una sèrie de crucifixos que romanen en mans dels seus descendents; el sant Jeremies de la parròquia de Sant Pere de les Puelles (cremat durant la Setmana Tràgica, però del qual es conserva un esbós a l'Acadèmia de Ciències i Arts) i un sant Josep per a l'església-basílica de Santa Maria, de Mataró. A Madrid es troba l'estàtua eqüestre del general Manuel Gutiérrez de la Concha, marquès del Duero, situada a la cruïlla de la plaça de l'Obelisco (ara Dr. Marañón) amb el passeig de la Castellana, fosa als tallers d'artilleria de Sevilla, en bronze, i amb motius al·legòrics als laterals obra del tarragoní *Pau Gibert*↑. Aquesta escultura no ha estat gaire valorada per historiadors com el marquès de Lozoya o M. Elena Gómez-Moreno, perquè possiblement no han tingut en compte que les bases del concurs per a la selecció de l'escultor imposaven uns paràmetres que

limitaven la lliure creació. Pel que fa a les arts decoratives, projectà per al saló de sessions de l'Ajuntament de Barcelona, un conjunt en guix de sant Jordi i santa Eulàlia, les estàtues de les arts i les ciències i cariàtides que representaven la indústria i l'agricultura. A Tarragona ens ha deixat la restauració del Bacus del Museu Arqueològic. **MARÈS [1964] 213-214; SOLER [1979], i SUBIRACHS [1998] 154-155.** (EASA)

ALOMÀ I SANABRAS, JOSEP MARIA (*El Catllar 1909 — Tarragona 1993*). Anarquista de formació autodidacta que completà llicenciant-se com a mestre de la República. Fou tinent d'alcalde i conseller de Cultura de l'Ajuntament de Tarragona per la CNT-FAI durant la Guerra Civil, càrrecs des dels quals contribuí a la difusió de la cultura entre les classes populars. Dirigí el *Diari de Tarragona*. Com a delegat del Consell de l'Escola Nova Unificada, promogué una pedagogia emancipadora i moderna, hereva de Ferrer i Guàrdia, i aconseguí l'escolarització de més de 2.000 nens que estaven al carrer. Salvà la vida de nombroses persones de dretes i sacerdots perseguits a la rereguarda republicana. Des del Comitè d'Incautacions d'Obres Culturals liderà la conservació del Patrimoni històrico-artístic de la província de Tarragona. Posteriorment, com a comissari polític i cap de propaganda de l'Exèrcit del Sud, s'oposà al cop d'estat estalinista del març de 1939. Amb la victòria dels nacionals, passà per tres camps de concentració franquistes, fins que fou traslladat a la presó de Pilats, de Tarragona, i condemnat a mort per "*rebelión militar*". Comutada la pena, i després de llargs anys de presó, va ser desterrat de Catalunya. Després de retornar a Tarragona a les acaballes dels seixanta, s'incorporà de nou al teixit associatiu tarragoní refundant la CNT i cofundant l'Ateneu de Tarragona. Morí en aquesta ciutat el 9 de maig de 1993, tres anys després que el seu amic mossèn *Pere Batlle i Huguet*[†], a qui havia salvat la vida durant la guerra. **GRAS [2009].** (RGA)

AMAT DE PALOU PONT D'AUGIROT, FÈLIX (*Sabadell, Vallès Occidental, 1750 — Barcelona 1826*). Bisbe, filòsof i lexicògraf. Fill de Joan Amat de Palou Salvany i de Teresa Pont d'Augirot. Físicament era un home de molta alçària, ja que feia més de dos metres. Estudià al seminari de Barcelona i es doctorà en teologia a Gandia el 1770. El 1775 es va ordenar prevere, va ser nomenat bibliotecari episcopal, secretari del bisbe Josep Climent, i obtingué la càtedra de filosofia del seminari de Barcelona del qual arribà a ser el rector. Les seves condicions intel·lectuals li permeteren ingressar, el 1776, a la Reial Acadèmia de

Bones Lletres. L'any 1783 fou enviat pel seu bisbe a Madrid i es donà a conèixer en els cercles cortesans. L'any 1785 guanyà la plaça de canonge magistral de la Catedral de Tarragona, amb la qual cosa s'inicià la seva etapa tarragonina que durà fins al novembre de 1804 en què renuncià a la canongia. Esdevingué un ferm col·laborador de l'arquebisbe *Francesc Armanyà*†. Participà en les tertúlies que se celebraven a la ciutat i assolí fama de componedor de diferències. Com que els metges li aconsellaren fer exercici per tal de compensar la vida sedentària que menava, acostumava a recórrer les muralles pel passeig de circumval·lació, fet bastir per l'arquebisbe *Santiyan*†, i durant la caminada no s'estava d'enraonar amb els qui es creuava. Organitzà la Sociedad Económica de Amigos del País de la qual fou el secretari i el motor. Durant la Guerra Gran fou membre de la Junta General del Corregiment de Tarragona, assistí com a representant del partit tarragoní a la Junta de Comissionats del Principat i fou un dels vocals de la Junta d'Armament i Terços. A Madrid el tenien en consideració i així, el 1799, el cridaren perquè formés part de la Junta de Economía para el Papel Moneda, fet que l'obligà a viatjar a Madrid. A més va ser nomenat visitador de la Casa Reial i quan Carles IV visità Tarragona el 1802 li féu de cicerone. Tant el rei com el seu ministre principal consideraren que calia promocionar-lo i així, el 1803, el nomenaren abat de San Ildefonso de la Granja i el convertiren en arquebisbe de Palmira *in partibus infidelium*. Tres anys més tard fou designat confessor reial. Se'l consultava sobre qüestions d'estat i Carles IV comptà amb ell per solucionar assumptes diversos com ara la inspecció de l'Escorial. Va arribar a ser per al monarca una mena de ministre sense cartera. Va intervenir d'alguna manera en el motí d'Aranjuez contra Godoy i després de l'abdicació de Carles IV es retirà a l'abadia de San Ildefonso, on escriví la seva pastoral exhortant a la submissió a Napoleó de la qual es penedí ben aviat davant dels primers esdeveniments. Contemporitzà amb Josep I a qui prestà el jurament de fidelitat, però, tot i que li ho demanaren, no volgué entrar en el seu govern ni tampoc acceptà el bisbat d'Osma que se li oferí. Ferran VII l'exilià de Madrid, ciutat que abandonà el juliol de 1814, i es traslladà a Sallent, primer, i a Santpedor, després. Més tard va instal·lar-se a Montserrat d'on passà, el 1821, a Barcelona, i allí transcorregué els darrers anys de la seva vida. Va traspasar l'11 d'octubre de 1826. Amat es dedicà tota la vida a investigar, reflexionar i escriure. Els seus treballs són molt nombrosos. Els inicià una obra filosòfica titulada *Institutio Logicae*, que va esdevenir llibre de text en molts centres docents; el 1778 va escriure *Los elementos logarítmicos*, el seu segon llibre, al qual seguí, per encàrrec del bisbe Climent, *Institutiones Philosophiae*. L'arquebisbe Armanyà l'animà a escriure el *Tratado de la*

Iglesia de Jesucristo o Historia eclesiástica (Barcelona 1799-1803). L'elaboració d'aquestes obres no li impedí pas treballar en la confecció d'un diccionari català-castellà-llatí que fou editat entre 1803 i 1805. L'estada a Madrid i la guerra del Francès suposaren una pausa en la seva tasca investigadora que reemprengué tan bon punt tornà a Catalunya amb *Seis cartas contra Irénico* (Barcelona, 1815-1817), en què impugnava les idees del contracte social, al que seguiren les *Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiástica* (Barcelona, 1817-1822), de fort flaire gal·licà i jansenista. Continuaren les *Cartas séptima y octava a Irénico* (1821-1823), on defensà la política religiosa dels liberals, i la *Carta nona a Irénico* (1823), en el que atacava el liberalisme. En morir deixà inèdits un bon nombre de treballs alguns dels quals, com *Diseño de la Iglesia Militante* i *Eclessiae Iesu Christi Summarium Historicum*, foren publicats pòstumament. Un bon nombre dels seus escrits foren condemnats per Roma i introduïts a l'Índex. CORTS [1992]; RAMON [1999-2000] 306; RECASENS [1963] 204, 224, 228 i 237, i TORRES PLADELLORENS [2008]. (SJR)

AMETLLA I COLL, CLAUDI (*Sarral, Conca de Barberà, 1883 – Barcelona 1968*). Periodista i polític. Exercí el magisteri a Barcelona i Tarragona. **Antoni Rovira i Virgili**† llegí un article seu a *La Revista de Sabadell* i li demanà col·laborar al setmanari *La Avanzada*, on l'any 1902 publicà un article que li suposà haver de comparèixer a Tarragona davant el jutge militar Severiano Martínez Anido. El sojorn forçat a Tarragona el posà en contacte personal amb els federals tarragonins i molt especialment amb Rovira i Virgili que el convencé perquè romangués amb ells, argumentant que els feia falta com a redactor i assegurant-li que li facilitarien l'adquisició de l'escola d'un coreligionari que plegava; d'aquesta manera Ametlla s'instal·là a Tarragona on residí per espai de tres anys durant els quals participà activament en les actuacions que dugueren a terme els republicans federals de la ciutat i que ha deixat descrites en el seu llibre *Memòries polítiques 1890-1917* (1963). Rovira, que havia estat la causa de l'arribada d'Ametlla a Tarragona, també fou el responsable de la seva marxa, ja que li trobà una plaça de redactor en *El Poble Català*, de Barcelona. L'adéu d'Ametlla a la ciutat es produí la tardor de 1906. Entre les activitats del nostre personatge fora de Tarragona, destaquen la fundació de l'Agència Fabra, la col·laboració en diversos diaris i revistes, com ara *La Publicitat* i *Iberia*, i la seva activitat política com a governador civil de Girona (1932) i Barcelona (1933) i diputat a Corts per Barcelona (1936). S'exilià a Perpinyà on fundà la revista *Quaderns Polítics, Econòmics i Socials*. Tornà a Barcelona l'any 1948. **AMETLLA**

[1963] i AMETLLA [1979]. (SJRJG)

AMETLLER GRANJA, JOSEP (*Tarragona 1892 – 1964*). Director teatral. Aprengué l'ofici de fuster en una fusteria del carrer Reial. El 1910 anà a Barcelona a estudiar disseny de mobiliari i ho aprofità per iniciar-se en el teatre a L'Aliança del Poble Nou. Retornat a Tarragona rebé classes nocturnes de dibuix al Patronat Obrer dels Germans de La Salle. Com a fuster i ebenista entrà a casa Gasset on arribà a ser l'administrador general. Del 1925 al 1929 participà en les companyies que actuaven al Teatre Principal de Tarragona. Del 1930 al 1936 dirigí diverses obres teatrals com *Maria Rosa*, *La dida*, *Terra baixa*, *Les joies de la Roser*, *L'hostal de la Glòria*, etcètera. Durant la Guerra Civil fou funcionari de la Generalitat i contribuí a salvar el patrimoni religiós tarragoní. Acabada la contesa tornà al teatre dirigint les obres que es representaven a l'antic teatre de l'Ateneu, fins que es cremà el 1943. Es féu càrrec del quadre escènic de La Salle, que dirigí durant una colla d'anys. En constituir-se el grup teatral Atenea, s'ocupà de la secció escènica i artística fins a la seva mort. Estigué casat en primeres noces amb Tecla Casabó i en segones amb Filomena Durà Sánchez. (JMOC)

AMIGÓ, JAUME (*Ulldemolins, Priorat, 1518 – Barcelona? v. 1590*). Prevere i arquitecte. Fill de Pere Amigó (+1537) i de Violant (+1531), va néixer en el si d'una família pagesa benestant. El seu pare va ser batlle d'Ulldemolins i batlle general del comtat de Prades. Un germà, Francesc, i un nebot, Joan, foren rectors d'Ulldemolins, mentre que un nebot nèt, Pere, fou rector de Constantí. Jaume Amigó inicià els estudis eclesiàstics possiblement a Catalunya i completà la seva formació a Roma. Allà s'hi va estar al llarg de tres etapes, la primera entre 1547 i 1553, la segona entre 1559 i 1561 i la tercera entre 1568 i 1569. Si bé és més conegut com a arquitecte, la seva carrera eclesiàstica també va ser destacada. L'any 1547 se'l cita com a rector de Tivissa (Ribera d'Ebre), càrrec que compartia amb els títols d'acòlit del Papa, capellà del Sacre Col·legi Apostòlic i comte palatí del Laterà. Tenia autorització per nomenar notaris apostòlics i gaudia de diversos beneficis. El 1577 continuava lligat al bisbat de Tortosa, on exercia el càrrec de vicari general, amb potestat per fer visites pastorals a la zona nord de la diòcesi. En representació dels bisbes de Tortosa Joan Izquierdo i Joan Baptista Cardona va assistir als tres concilis provincials celebrats a Tarragona el 1577, el 1584 i el 1587. L'any 1583 havia intentat, sense èxit, que l'església parroquial de Tivissa fos erigida en col·legiata. La seva dedicació a l'arquitectura, però, és el

vessant més conegut de la seva vida. Les seves estades a Itàlia, on va poder estudiar de primera mà l'arquitectura renaixentista, són el punt d'inflexió en la seva tasca de difusió dels nous postulats arquitectònics, no només des del punt de vista teòric sinó també pràctic, ja que va esdevenir un dels traçadors o arquitectes més destacats de la Catalunya del moment. Juntament amb *Pere Blai*†, és considerat el fundador de l'anomenada per J.F. Ràfols Escola del Camp, un moviment arquitectònic que va saber assumir els nous mètodes renaixentistes de projectar i construir edificis al Camp de Tarragona, des d'on va irradiar a altres llocs de Catalunya. A Roma estant, Jaume Amigó havia conegut alguns canonges de Tarragona —com Rafael Joan Gili, amb qui compartia l'afecció a l'arquitectura, el germà d'aquest, Andreu Lluís, Rafael Llorenç o Gabriel Robuster—, que tingueren un paper destacat en la materialització de molts dels seus projectes a la catedral i a la diòcesi de Tarragona. Fou important també en aquest sentit la seva relació amb els prelats tarraconenses, en especial amb el cardenal *Gaspar Cervantes de Gaeta*† (1511-1575) i amb l'arquebisbe *Antoni Agustí*† (1511-1586). Va dissenyar la caixa de l'orgue de la catedral de Tarragona (1562-1563); va ser l'autor l'any 1575 del primer projecte de l'església de la Casa de Provació de la Companyia de Jesús a Tarragona —tot i que modificat posteriorment pels arquitectes de l'orde, a Roma—; va fer un primer projecte de l'església de Sant Andreu Apòstol, a la Selva del Camp (1568), que refaria ensems amb Pere Blai el 1582; va fer intervencions de reforma a l'església de Tivissa (1579-1583); va ser l'autor del projecte de la capella del Santíssim Sagrament en el recinte de l'antic refetor de la Catedral de Tarragona (1582), del projecte de la capella de Sant Francesc, també en aquest temple (v. 1584), del projecte de l'església parroquial de Sant Jaume d'Ulldemolins (1583) i del de l'ermita de Santa Magdalena del Montsant, a prop d'Ulldemolins. Se li atribueixen també projectes escultòrics, com el de ca l'Hostal de Tivissa, el sepulcre del cardenal Cervantes (v.1575) i el del Sant Crist del Cor, ara al Museu Diocesà de Tarragona (v.1584-1587). A excepció de la primitiva església dels jesuïtes, totes les obres de Jaume Amigó es conserven. RÀFOLS [1934]; CAPDEVILA [1935] 19, 22, 23, 55 i 59; CARBONELL [1986] 50-33; CARBONELL [1995b]; CARBONELL [1995c] 8-89; DHEC, I 74-75, i MATA [2006] 72-77. (SMC)

ANDREU, LLUÍS (*Tarragona s. XVI – d. 1620*). Escrivà. Apareix exercint a Tarragona des de mitjan agost de 1582. El 1598 era escrivà de la cúria del veguer, i com a tal participava en la instrucció dels processos judicials. També era l'escrivà del Consell en les causes de Juí de Prohoms. Així, redactà la causa

contra quatre inculpats de robatori al domicili del caputxer Jaume García (1601); el judici contra el bandoler *Jaume Pallarès*[†] i contra Pere Oller, Lleonard Vilar i Bernat Forques i Pere Soler (1602). Andreu actuà alguna vegada de fidejussor en l'arrendament del dret municipal de la mercaderia (1600). Posseïa terres a les partides de Riuclar i de la Gavarra. **GÜELL [1993] 13 i RECASENS [1998] 281.** (MGJ-JMGP)

ANDREU CARCOLÉ, ÀNGEL (*Tarragona 1921 – 2006*). Metge. Fill d'Àngel Andreu Mur i d'Adela Carcolé Compte. Nasqué a Tarragona l'octubre de 1921 i féu les primeres lletres a les escoles franceses de la Rambla Nova, i el batxillerat a l'Institut Martí Franquès; l'any 1946 es llicencià en Medicina a la Universitat de Barcelona, especialitat de Cirurgia. Sortint de la universitat, es féu càrrec dels serveis mèdics del Regiment d'Infanteria de Tarragona, on va exercir deu anys seguits. També passà per l'Hospital Clínic de Barcelona per tal d'obtenir el títol de l'especialitat de traumatologia, que dirigia el doctor Piulachs. Allí va conèixer col·legues estrangers que practicaven la mateixa especialitat, i això el va decidir d'anar-se'n cada any, fins al 1991, una temporada a París, a l'Hospital Cochin, i treballar amb l'equip del doctor Merle d'Auvigné, de gran prestigi internacional. A Tarragona, l'any 1948, la Mútua d'Accidents el nomenà director mèdic, i també va ser metge de la Seguretat Social des dels seus orígens fins a la jubilació l'any 1991. Amb tot, la seva tasca habitual es vinculà a l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, com a director d'un Servei de Traumatologia, que va ser sentimentalment i des dels seus inicis professionals, "casa seva", per les nombroses hores que dedicà als seus quiròfans. Atret per les Humanitats, era àvid lector d'història i hàbil divulgador en xerrades i dissertacions al Casino de Tarragona. Va ser regidor de l'Ajuntament de Tarragona, durant el mestratge de l'alcalde *Ricardo Vilar*[†], desenvolupant la tinència d'alcaldia de Cultura. Va prendre possessió de la regidoria el 26 de febrer de 1976 i fins a l'etapa de la Transició. La seva forta vinculació amb la Rambla Nova, on va viure molts anys, li va permetre publicar un llibre intítulat *Records de la Rambla Nova d'un Septuagenari* (Tarragona, 1997). Estava en poder de la Creu de Sant Cosme i Sant Damià, concedida pel Col·legi de Metges com a reconeixement d'un vida dedicada a la medicina. També, l'any 2005, l'Associació de Metges de Catalunya l'homenatjà amb l'Excel·lència amb la Medicina d'Atenció Hospitalària. Del seu enllaç matrimonial, l'any 1948, amb Maria Cruz Jiménez Llena, antiga companya de batxillerat, varen néixer quatre fills: Anna, Cristina, M. Lluïsa i Àngel, aquests dos últims han seguit les

petjades del pare i exerceixen i treballen de metges a la nostra ciutat i a la mateixa Institució de la Rambla Vella tarragonina. Andreu Carcolé ens va deixar el 27 de novembre de 2006 a Tarragona. (JGG)

ANDREU FIGUEROLA, JOSEP (*Tarragona 1872 – 1952*). Professor i organista. Cursà el magisteri a Tarragona i els estudis superiors de música a Barcelona. A Madrid estudià amb el mestre Varela Silvani. El 1888 fou premiat en el concurs de composició convocat amb motiu de l'Exposició Universal. El 1907 guanyà l'oposició a la plaça de director de la Banda Municipal de Sigüenza on també fou mestre de capella i organista de la catedral. L'any 1918 tornà a Tarragona per exercir de professor de piano i solfeig. Passà a Osca on treballà de professor de música al col·legi dels jesuïtes. El 1921 retornà a Tarragona i féu classes de música a l'Ateneo, al col·legi La Salle i a l'Instituto Musical. Va compondre cançons líriques, sarsuela, gavotes, música religiosa, etcètera; també *Un home a Tarragona*, estrenat per Santa Tecla de 1893, i una missa solemne. Les seves composicions foren premiades per l'Acadèmia Mariana de Lleida i el Patronat Obrer de Reus. (JMOC)

ANGLADA TEIXIDOR, DOMÈNEC, 'El Rei' (*Tarragona 1750 – 1809*). Home de mar de la matrícula tarragonina conegut amb el malnom d'El Rei. Practicà el cabotatge en la seva pollacra *Ecce Homo* i exercí de capità de la carrera d'Amèrica. L'abril de 1792 fou despatxat vers Veracruz. L'any següent anà a les illes de Sobrevent (el Carib), Cumanà (Veneçuela), Puerto Rico i l'Havana. El darrer viatge ultramarí que féu, del qual tenim constància, el realitzà el gener de 1802 quan salpà de Barcelona amb destí a Veracruz. (JMSJ)

ANGUERA PICAÑOL, JOAQUIM (*Tarragona 1943*). Sociòleg i gerontòleg. Fill de Joaquim Anguera Bargalló, mestre d'escola natural del Molar (Priorat) i Florinda Picañol Guiteras. Per motius d'estudis, el 1965, es va traslladar als Estats Units d'Amèrica, on es va llicenciar en teologia a la Universitat Catòlica de Washington (1968). Durant sis anys va exercir com a sacerdot a l'est de Los Angeles, Califòrnia, on va crear i dirigir un centre de preparació matrimonial que servia a disset parròquies. El 1973 va ser sotsdirector de la Berlitz School of Languages de San Diego, Califòrnia, on també impartí classes. Es doctorà en gerontologia el 1977 a la Alliant International University de San Diego. També va obtenir les credencials per ensenyar psicologia, filosofia i religió als Community Colleges de Califòrnia. Durant trenta anys va treballar com a

sotsdirector del Departament de la Tercera Edat de la demarcació de San Diego, creant programes d'ajut a la gent gran, tot administrant un pressupost anual de més de vint milions de dòlars. Des de l'any 2004 que es va jubilar, ha estat impartint cursos de cinc assignatures de gerontologia a la San Diego State University. Ha pres part com a ponent en diversos congressos de gerontologia als Estats Units d'Amèrica, a Sud-amèrica i a Espanya. Casat amb Cecília Rosera Cueva, ha estat pare de tres fills: Montserrat, doctorada en bioquímica i biologia molecular; Joaquim Albert, doctorat en kinesologia, i M. Àngels, que és màster en educació bilingüe. DCA, I, 91. (MAR – JAAR – MAAR)

ANTÒNIO GUÀRDIAS, JOAN (*Tarragona 1890 – 1967*). Escriptor, poeta i llibreter. Nasqué al carrer de Santa Tecla. Entrà al Seminari conciliar on cursà humanitats i dos cursos de filosofia. Després estudià magisteri i es presentà a les oposicions de mestre nacional, en les quals obtingué el número 1. Inicialment exercí de mestre a Barcelona, però aviat passà a Tarragona impartint docència als col·legis Pau Delclòs i Saavedra. Resolta la situació econòmica, es casà amb Mercè Roig Torruella. Aconseguí la llibreria Armengol, de la plaça de la Font, que, amb el nom de Llibreria Tarraconense, esdevingué la més important de la ciutat; posteriorment prengué el nom de Llibreria Guàrdias. Com a escriptor s'inicià a *El Magisterio Tarraconense* on signava amb el pseudònim **Joan Garí**. Participà en els Jocs Florals de Barcelona, el 1920 guanyà la viola als Jocs Florals de l'Hospitalet, el 1922 la flor natural als Jocs Florals de l'Arboç i el 1924 una altra flor natural als Jocs Florals Ginesta d'Or del Rosselló. Féu acte de presència en un bon nombre de certàmens i festes literàries i es relacionà amb poetes i escriptors d'arreu dels Països Catalans, amb alguns dels quals com Marià Manent, Octavi Saltor, Josep Iglésies, Oleguer Huguet i Manuel de Montoliu, mantingué una bona amistat. De les seves obres, algunes d'elles editades per ell mateix, esmentarem *Tarragona guia del turista* (1934), en català i castellà, *A flor de llavi* (1948), *Sonets tarragonins* (1951), *Tres poemes de la devoció tarragonina* (1953), *Tarragona itinerario turístico* (1955), *Viatgera amb mi* (1957) i *Oda nova a Tarragona i altres poemes* (1965). Fou membre de nombroses entitats tarragonines –Casino, Reial Societat Arqueològica, Sindicat d'Iniciativa i Turisme, Patronat de Poblet, etcètera– i el 1962 fou nomenat conseller de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. **MAS [1987]; MAS [1990]; i ROIG [1990]**. (JMOC)

ARANA, RABÍ ISACH (*Tarragona, f.s. XV*). Rabí jueu. Establert a Tarragona, va ser membre de la comunitat jueva local de la generació prèvia a l'expulsió decretada pels Reis Catòlics. Va predicar les doctrines d'Averrois a les sinagogues de Samora, Berga i Tarragona. Fou autor del *Haguedot Yitzhak* i *Hozut Qahah*. **SECALL [1983] 96.** (MGJ)

ARANA I ESTEVE, JOSEP (*Tarragona 1887 – 1970*). Escultor i picapedrer. Aprengué l'ofici al taller d'escultura de **Fèlix Ferrer**↑ i a l'obrador de l'escultor Josep Casanovas. Amb Àngel Bru tirà endavant la raó social Arana i Bru. Treballà a Riudabella, a Vimbodí, i en el nou rosetó de Sant Francesc. A Tarragona realitzà la creu monumental de les festes constantinianes de 1913, de l'arquitecte **Salas Ricomà**↑, que es troba al jardí de Santa Tecla la Vella; intervingué en els monestirs de Poblet i Santes Creus, on esculpí marbres sepulcrales artístics, temes ornamentals, panteons, etcètera. També treballà per a obres de l'arquitecte **Jujol**↑, com ara la font monumental de la plaça d'Espanya de Barcelona o el cambril dels Carmelites Descalços; esculpí les façanes de les cases dels canonges; realitzà en fusta la carrossa del Natzarè i la del pas de l'Eccehomo; també són obres seves el panteó de la família Cobos, l'ornamentació de la casa Salas, la placa del circ romà, que es troba a la façana de l'ajuntament, i la que honora **Teodor Reding**↑, del Palau Arquebisbal, i obrà igualment la imatge del Crist del timpà de la porta principal del seminari que substituï a la de Fèlix Ferrer Galceran, destruïda l'any 1936. Va ser el número u a les eleccions municipals del 1931 per a la candidatura republicana, fou tinent d'alcalde, i el 1933, creà l'Oficina Municipal de Turisme; l'any anterior havia ocupat la presidència de l'Orfeó Tarragoní. En esclatar la guerra salvà de la destrucció els exvots mariners de l'església de Sant Magí enviant-los al Museu Marítim de Barcelona. Estava casat amb Rosa Carbó Joanpere. (JMOC)

ARBOÇ, MISSER JOAN (*Tarragona s. XVI – 1580*). Jurista. Fou doctor en dret civil i canònic i un dels juristes més destacats de la Tarragona del segle XVI. Estigué insaculat a la bossa dels consellers de mà major i fou assessor jurídic del capítol catedral. Vivia al carrer de les Salines, en una casa de la seva propietat que pel darrere donava a l'actual carrer de les Escales de l'Arboç, anomenat així en honor seu. **SALVAT [1961].** (JMOC)

ARIMANY (*L'Esplugu de Francolí, Conca de Barberà, s. XX – Tarragona p.s. XXI*). Pastissers i restauradors. **Enric Arimany Ferrer** (Balaguer, la Noguera, 1902 –

Tarragona, 1944) fou qui donà inici a la nissaga. Era el tretzè de quinze germans, i en no ser-li possible completar els estudis superiors, passà a aprendre l'ofici de pastisser a Barcelona, Tolosa de Llenguadoc, Tortosa i Tarragona. En aquesta última ciutat treballà, des de 1916, a la pastisseria de Lluís Riola del carrer de Sant Agustí (pastisseria Recasens Ventosa). El 1927 tornà a l'Espluga, on adquirí una botiga de pastisseria i queviures al carrer de Torres Jordi, des de la qual enviaven comandes a l'engròs de carquinyolis i galetes Vanos (que a Tarragona van anomenar-se galetes Maginet). Del seu matrimoni el 1929 amb l'espluguina Elvira Minguella Josa (1910-1987), fou pare de quatre fills: **Salvador**†, M. Mercè (1933-1989), Enric i Elvira. Amb la seva mort l'any 1944, víctima d'una greu malaltia, la seva vídua s'hagué de fer càrrec de tot, i amb el fill gran van decidir vendre's el negoci de l'Espluga i obrir-ne un de nou a Tarragona. El primer establiment de pastisseria fou obert al públic el 16 de desembre de 1949 i s'ubicà al carrer de Portalet número 2, i quatre anys més tard inauguraven una sucursal al carrer de Canyelles (9 de març de 1953). Els Arimany feien la seva pròpia orxata, popularitzaren els carquinyolis de l'Espluga i la galeta Maginet, i crearen el denominat torró de Tarragona (avui de la firma Sirvent), assajaren innovacions, creacions i combinacions gastronòmiques tant en carns com en peixos, aus i mariscos, i consolidaren el negoci no solament dins de l'activitat gremial, sinó també envers una clientela agraïda per a la qual el nom d'Arimany era senyal de qualitat. Vers el 1957 tenien adquirida una parada al Mercat Central on despatxaven pastissos i brioixeria, i el 16 de desembre de 1966 posaren en marxa un nou establiment que a més de la pastisseria tocava la cafeteria i la restauració, a l'avinguda de Colón (actual Rovira i Virgili); també van adquirir una nau urbana de 340 m² al carrer de Sant Miquel. Finalment, el 3 d'agost de 1971 obrien el que seria el principal establiment de la família, a l'antiga Casa Torrents, de la Rambla Nova, número 43. Ca l'Arimany, com va ser conegut, acollia una selecta pastisseria a l'entrada i una moderna cafeteria al vestíbul; a la part del darrere s'estenia un ample saló menjador que aviat va donar bon nom a l'establiment i el va convertir en un referent a la ciutat, com molt bé pot acreditar el seu llibre d'honor. El negoci proveïa entitats i organismes amb gran capacitat de consum (la Universitat Laboral, la caserna de l'exèrcit, la presó, col·legis, etcètera), i els seus serveis de banquets, *lunchs* i càtering van tenir els més esplèndids clients de la ciutat (Ajuntament i Diputació, municipis del Tarragonès, el Govern Civil, l'Autoritat Portuària, l'Arquebisbat, l'ONCE, i diverses entitats bancàries i caixes d'estalvi). Les *delicatessen* pastisseres i els àpats d'Arimany van ser

servides a les més il·lustres personalitats del moment, algunes, de fama mundial: polítics de totes les tendències (Francisco Álvarez Cascos, Heribert Barrera, Josep Borrell, Jordi Pujol, Rodrigo Rato, etcètera); intel·lectuals (Artur Bladé, Aïna Moll, *Olga Xirinacs*↑); artistes plàstics (Salvador Dalí); músics eminents (Pau Casals, *Carme Flexas*↑); estrelles de l'espectacle (Xavier Cugat, José Guardiola, *Joan Juncosa Panadès*↑ –Raul Abril–, Mary Santpere), i futbolistes (Julio Salinas, Ruud Hesp), i fins i tot al mateix príncep Joan Carles de Borbó, l'any 1974. Amb la jubilació de Salvador Arimany Minguella el 19 de març de 2001 es va tancar el negoci. **Elvira Arimany Minguella** (Espluga de Francolí, Conca de Barberà, 1941) es casà amb Francesc Pérez Costa, i es traslladà a viure a les illes Canàries, i el 2010 a Vilafranca del Penedès. **Enric Arimany Minguella** (Espluga de Francolí, Conca de Barberà, 1935 – Tarragona 1986) formà part del negoci familiar fins que el 31 de maig de 1976 van decidir dividir-lo. Es quedà amb els establiments dels carrers de Portalet, Canyelles i Colón. A la seva mort l'any 1986 van ser venuts per la seva hereva a Joan Màrmol. Entès en art pictòric, dirigí la Sala d'Art Arimany, instal·lada pels dos germans el 1974 al local de la Rambla Nova, número 43, i el 1976 la traslladà a l'avinguda de Colón, número 24. La Sala d'Art Arimany exposà l'obra de pintors acreditats i en facilità la distribució en el mercat d'art local; posteriorment, fou adquirida pel grup Escolà de Lleida que la traslladà als baixos de l'Hotel Lauria, on encara resta operativa. Casat amb Carme Adam Fatsini (1941) fou pare d'Enric (1961), M. Mercè (1963) i Marta (1967). (RAP)

ARIMANY MINGUELLA, SALVADOR (*L'Espluga de Francolí, Conca de Barberà, 1931 – Tarragona 2012*). Pastisser i empresari. Fill del pastisser espluguí Enric Arimany Ferrer (1902-1944) i d'Elvira Minguella Josa (1910-1987), fou el gran de quatre germans: M. Mercè (1933-1989), Enric (1935-1986) i Elvira (1941). Acabada la Guerra Civil el pare caigué greument malalt, i Salvador Arimany anà a viure amb el seu oncle Manuel a les Borges Blanques, on estudià uns anys amb els caputxins (1941). Mort el pare, fou enviat a aprendre l'ofici a Tarragona i el 1946 entrà a treballar a la pastisseria Tomàs Recasens del carrer de Sant Agustí i l'any següent passà a la pastisseria Palau del carrer de la Unió. Juntament amb la mare, van regentar diversos negocis de pastisseria, i amb el germà Enric, un de cafeteria a la ciutat (*ARIMANY*↑), primer al carrer de Portalet (1949) i després als carrers de Canyelles (1953) i Colom (1966). El 3 d'agost de 1971 obrien el Restaurant Arimany, a l'antiga Casa Torrents de la Rambla Nova, establiment que es convertí en un referent de la gastronomia local, que no

perdien ocasió de visitar les personalitats que sojornaven a Tarragona. El servei de càtering de la firma Salvador Arimany proveí tota mena d'àpats i *lunchs* al bo i millor de la ciutat durant tot l'últim quart de segle, fins a la seva jubilació el 19 de març de 2001. Arimany va ser soci del Nàstic, també del Club Tenis Tarragona, i cofundador de la penya Seven O'Clock. Pels seus bons oficis va ser nomenat Mestre Artesà, per la Generalitat de Catalunya, i Maestresala Perpetuo, pels Amigos de los Castillos de España. Un cop retirat ha publicat dos llibres de receptes: *Postres de l'Arimany de Tarragona* (Valls, 2008) i *Canapés a l'abast de tothom. Petits capricis* (Tarragona, 2009). El 1958 es va casar amb Rosó Pérez Romaní, que va donar un gran suport a la bona marxa del negoci, i també a la imatge estètica dels establiments. És pare d'Alfons (1971) i Rosó (1973). (RAP)

ARMENDÁRIZ Y PERURENA, JOSÉ DE (*Pamplona, Navarra, 1666? – Madrid 1740*). Primer corregidor de Tarragona. Marquès de Castelfuerte, cavaller del Toisó d'Or, de l'orde de Santiago i comanador de Montezón i Chiclana. Mariscal de camp de l'exèrcit borbònic durant la guerra de Successió, va intervenir en les represàlies a Manresa del 13 de setembre de 1713. Anteriorment havia lluitat a Flandes. Atenent els seus mèrits, Felip V el recompensà amb el marquesat de Castelfuerte. El 6 de maig de 1714 va ser designat governador militar de Tarragona. En possessió del càrrec, l'acta del consell de 10 de gener de 1715 recull com instà enèrgicament els delegats municipals a pagar 500 rals aquell mateix dia, amenaçant-los de manar "*anar los granaders per las casas, a discreció*". Com a resultat de l'aplicació del Decret de Nova Planta, va ser el primer corregidor del corregiment de Tarragona. El 20 de juliol de 1717 reuní tot el Consell i amb el nomenament de corregidor signat per Felip V a la mà, prestà jurament, dissolgué la institució comunal i suprimí el càrrec de veguer. Durant el 1717, com a conseqüència de la política italiana del ministre Alberoni, va deixar momentàniament Tarragona per intervenir en les expedicions de Sardenya, com a comandant en cap, i de Sicília. Va romandre en el càrrec de corregidor i governador militar fins a finals de 1720 en què fou nomenat tinent coronel del regiment de guàrdies espanyoles d'infanteria, càrrec incompatible amb el de governador militar. El desembre de 1721 fou destinat a Guipúscoa com a comandant general; al gener de 1722 se li va permetre compatibilitzar la nova funció amb la de tinent coronel. Va ser virrei i capità general del Perú entre 1724 i 1736, substituint l'arquebisbe-virrei Diego Morcillo. En aquest virregnat efectuà una important tasca de govern que va

abraçar reformes en els diversos aspectes de l'administració: polític, militar, eclesiàstic i econòmic; va intentar controlar el contraban, fomentar el treball a les mines de plata, fortificar les ciutats, reorganitzar la hisenda i contenir la revolució comunera del Paraguai, executant el seu líder José de Antequera. A finals de 1728 va ser promogut a capità general. Després de gairebé 14 anys va tornar d'Amèrica i va morir a Madrid el 16 d'abril de 1740. **IBARRA [1952] 20-23; GAY [1997] 606 i 607; MORENO [2000], i MORERA [2006] 74-75, 79 i 83.** (JFR)

ARNAL VERDEROL, ANTONI (*Tarragona 1918*). Biòleg i professor. Fill d'Eduard Arnal Guasp, militar, i de Raimunda Verderol Rimbau i nét del jurista *Antoni Verderol Pallàs*[†]. Estudià, durant la Segona República, a l'institut de segon ensenyament Antoni Martí i Franquès, de Tarragona. L'octubre de 1934 va matricular-se per cursar la carrera de Ciències Naturals a la Universitat Central de Madrid. Just instal·lat, va haver-hi una vaga general promoguda per la UGT i els comunistes contra el govern de Gil Robles. Aquest ambient de crispació va durar tot el curs i les classes no es van desenvolupar amb normalitat a causa, entre altres fets, dels estudiants units en bàndols polititzats. L'assassinat de Calvo Sotelo i l'inici de la Guerra Civil l'obligaren a tornar a casa. L'octubre del 1937 va anar al campament d'instrucció del Parc Samà i més tard s'incorporà al front. Acabada la guerra, el 1940, retornà a Madrid a estudiar i a acabar la tesi doctoral en biologia, mentre impartia classes en una acadèmia i preparava les oposicions a catedràtic d'institut. El 1942, en guanyar-les, el van destinar a l'institut de Melilla. Tres anys més tard, va tornar a Tarragona com a director de l'institut Martí i Franquès, càrrec que exercí fins al 1955. En crear-se el 1971 la delegació de Tarragona de la Universitat de Barcelona s'hi incorporà com a professor de biologia a la Facultat de Química, feina que compaginà amb la de professor a l'institut i a l'Escola Normal. El 1978 es creà el nou institut Pons d'Icart, i l'administració el designà director. A més de la docència i la gestió, es dedicà a la recerca. Té publicats diversos treballs d'investigació sobre organografia i fisiologia d'insectes, però la publicació més remarcable és una *Biologia general* que va editar la Universitat de Barcelona l'any 1984. També va ser professor agregat a l'Instituto José de Acosta de Zoologia del CSIC. El 1986 es jubilà com a professor de la Universitat de Barcelona, i es dedicà a l'estudi de la història medieval de la Corona d'Aragó. Ha publicat dues novel·les històriques sobre els almogàvers i la campanya catalana d'orient: *Lisimàquia. L'expedició dels catalans a l'imperi d'orient (I)* i *Anàbasi. L'expedició dels catalans a l'imperi d'orient*

(II), editats per Arola Editors l'any 2003. Una de les seves afeccions principals és el dibuix, eren famoses, durant la seva etapa docent, les seves pissarres plenes d'esquemes i seccions sobre temàtiques zoològiques i biològiques. Ha il·lustrat tots els llibres que ha publicat, tant de biologia com de literatura. És un gran amant del tir esportiu i per això en crear-se el Club de Tir Jordi Tarragó, al barri de Sant Salvador, se'n féu soci. Es casà amb Josepa Bella Ventosa i és pare de nou fills: Maria, Antoni, Montserrat, M. del Carme, Xavier, Santiago, Eduard, Josep i Guillem. (RAA)

AROLA I SANROMÀ, LLUÍS (*Tarragona 1925 – 1979*). Sastre i artista. Fill dels tarragonins Lluís Arola Cugat, sastre, i d'Amparo Sanromà Anguiano. El seu pare va ser regidor de la ciutat de Tarragona amb l'alcalde —cunyat seu— **Rafael Sanromà Anguiano**↑ (1955-1961). Era el fill gran de tres germans i fou elegit per continuar el negoci familiar: la Sastreria Arola, que va fundar al número 41 de la Rambla el seu besavi l'any 1881. La sastreria era la més acreditada de la ciutat i la freqüentava la burgesia local i comarcal. Anà a Barcelona a estudiar als tallers barcelonins d'àmbit nacional, on els ensenyants eren oficials eminents del gremi, per tal de completar i actualitzar les lliçons que ja rebia del pare. La vocació d'artista el va dur a practicar la pintura i el tapís. L'ajudaren a progressar en la tècnica pictòrica el contacte amb artistes més grans amb qui intercanviava coneixements i experiències. Pel que fa a la tècnica per manufacturar tapissos, l'ofici de sastre ja li va ensenyar tot el que necessitava. A finals de la dècada dels anys quaranta començà a crear les primeres obres, fixant-se com a antecedents, les obres de les avantguardes històriques, especialment les de Picasso. A finals dels anys seixanta anà a París amb la seva dona per omplir-se d'idees, conèixer les obres mestres de l'art lliure i fugir dels localismes rancis. Les dificultats de fer valorar i destacar l'art modern feien que la majoria dels artistes d'aquells temps mostressin propensió a agrupar-se i muntar plataformes per donar-se a conèixer. En el cas de Tarragona va sorgir, l'any 1951, el Grup del Dimecres. Entre els seus membres més destacats hi havia Lluís Arola juntament amb **Gonzalo Lindín**↑, **Sadurní Garcia Anguera**↑ i **Lluís Saumells**↑. Els artistes del Grup del Dimecres van fer dues exposicions els anys 1952 i 1953, totes dues a la sala del Sindicat d'Iniciativa. Les pintures d'Arola destacaren amb cert escàndol perquè eren a la moderna, poc convencionals. Experimentava amb la incorporació de materials extrapictòrics com la sorra o la utilització de suports poc comuns; també innovà amb la tècnica del collage, no únicament en la pintura, ans també

en els tapissos, als quals aconseguí dotar d'una expressió pròpia. Les primeres exposicions van ser l'any 1949 al Centre de Lectura de Reus i a la Sala Amics de l'Art de Tarragona; entre el 1954 i el 1979 va exposar en vuit ocasions més. Cal destacar la *Mostra dels Tapissos d'Arola* del 1977 a la sala d'exposicions del Centre Cívic de Sants, a Barcelona, on la presentació va ser a càrrec de Maria Aurèlia Capmany; l'exposició coincidí amb el Congrés de Cultura Catalana. L'any 2002, el Museu d'Art Modern de Tarragona va presentar l'exposició d'homenatge pòstum a Lluís Arola, integrada per bona part de les seves pintures i tapissos i de la qual es va editar el catàleg, escrit pel dissenyador **Enric Baixeres Sastre**[†]. En el món del teatre, Arola va mostrar tanta passió com en el de la pintura. Aquesta afeció el portà a crear grups de teatre llegit, a dirigir obres com *La cantant calba*, de Ionesco, i *Tot esperant Godot*, de Beckett, i a participar com a actor principal en nombroses obres, tant d'autors universals com d'autors catalans. Va dirigir estudiants de batxillerat que van representar obres de Shakespeare. Va portar el teatre infantil a la ciutat, organitzant i dirigint el denominat Grup de Tarragona. També fou fundador i primer president de l'Associació d'Espectadors del Teatre, que oferí representacions a la sala d'espectacles de Ràdio Tarragona, on portà el mim dels Joglars amb Anton Font i Albert Boadella (1966). Així mateix, fou fundador, l'any 1962, del Col·legi Pax, al Mas Mallol, del qual era el director nominal. Pel que fa al moviment escolta, va promoure la fusió dels agrupaments de la ciutat. Esdevingué cap de l'escoltisme a Tarragona durant els anys seixanta, moviment que aleshores va ser molt important perquè representava una alternativa als grups del règim. Casat amb **M. Antònia Ferrer Bosch**[†], fou pare de sis fills: Lluís, químic, Fèlix i Alfred, fundadors d'Arola Editors; Raimon, professor de la Universitat de Barcelona; Antoni, dissenyador, i Josep, informàtic. AROLA [2002] i SALCEDO [2001] 134 i 173-174. (RAA)

ARRIBA Y CASTRO, BENJAMÍN DE (*A Ferreria, Santa Maria de Peñamayor, Lugo, 1886 — Barcelona 1973*). Arquebisbe. Va néixer el 8 d'abril de 1886. Fill del matrimoni Antonio de Arriba i Pilar Castro, va ser el quart de set germans. Als deu anys inicià els seus estudis al seminari de Madrid, ciutat on s'havia traslladat la seva família el 1895. Acabats els estudis de filosofia, fou enviat a Roma a cursar teologia. Allí obtingué el grau de doctor en teologia i en filosofia i, més endavant, el de llicenciat en dret canònic per la Universitat Pontifícia de Toledo. Fou ordenat prevere a Roma el 14 de juliol de 1912, per ministeri del cardenal Merry del Val, secretari papal. Al seminari de Madrid fou professor

de metodologia i crítica històrica, grec clàssic, hebreu i teologia fonamental. Fou canonge de la catedral de Madrid, i secretari de Cambra i Govern i després tinent vicari general d'aquella diòcesi, on també exercí l'activitat pastoral. L'1 de maig de 1935 va ser preconitzat bisbe de Mondoñedo, i el 16 de juny del mateix any va ser consagrat bisbe a la catedral de Madrid, amb el lema *Traham eos in vinculis caritatis*. El 23 de juny feia l'entrada solemne a la diòcesi gallega. El 8 d'agost de 1944 era preconitzat bisbe d'Oviedo, i hi féu l'entrada el 18 de novembre del mateix any. El 22 de gener de 1949 era preconitzat arquebisbe de Tarragona, en prengué possessió l'1 de juliol i hi féu la solemne entrada el dia 3 del mateix mes. El seu pontificat a Tarragona tingué una durada de 21 anys (de l'1/7/1949 al 23/11/1970). A les paraules de salutació i benvinguda que li adreçà el Dr. *Josep Maria Casañas*↑, canonge penitencier, en ocasió de la seva solemne entrada, el nou prelat respongué encomanant-se a la protecció, entre d'altres, de "mi San Pablo", expressió que indica l'especial veneració i estima que sentia per l'apòstol, la mateixa que manifestà en tot moment i que el portà a sol·licitar a la Santa Seu el patronatge de l'apòstol per a tota l'arxidiòcesi. També obtingué la declaració de sant Pau com a patró dels Cursets de Cristiandat (1963). De fet, l'apòstol sant Pau donà nom a una sèrie d'iniciatives promogudes pel prelat: col·legi Sant Pau de Falset, col·legi Sant Pau de Tarragona, acadèmia Sant Pau de Tarragona, etcètera. La seva devoció per aquest sant li va fer desitjar ser enterrat a la capella romànica de Sant Pau, hom li féu veure, però, la dificultat que comportava aquesta opció, ja que feia necessària una laboriosa excavació per tractar-se d'un subsòl rocós, i a la fi escollí l'església parroquial de Sant Pau, de Tarragona. El papa Pius XII el nomenà cardenal en el consistori el 12 de gener de 1953, conferint-li el títol de Sant Vital, una de les més antigues esglésies romanes. El XVII centenari del martiri del bisbe Fructuós i dels seus diaques, Auguri i Eulogi del 21/1/1959 al 21/1/1960), va tenir un gran ressò. La clausura del centenari tingué lloc a l'amfiteatre romà de l'antiga Tàrraco, lloc de la immolació dels màrtirs, on el prelat presidí una eucaristia amplament participada. Dins d'aquell any de sant Fructuós i els seus diaques, el 29 de maig de 1959 la Catedral esdevingué el marc on es tancà solemnement el procés diocesà *super martyrio*, iniciat el 28 d'abril de 1952, que inclogué la causa del Dr. *Manuel Borràs*↑, bisbe auxiliar del cardenal *Francesc d'Assís Vidal i Barraquer*↑, arquebisbe de Tarragona, i de 146 màrtirs més en la persecució religiosa de 1936-1939: 68 preveres de l'arxidiòcesi de Tarragona, 7 carmelites descalços, 20 benedictins del monestir de Montserrat, 1 framenor caputxí, 7 missioners del Cor de Maria (claretians),

39 germans de les Escoles Cristianes i 4 germans terciaris carmelites de l'Ensenyança. El procés informatiu aplegà 21 toms, a banda d'altres escrits i proves històriques, jurídiques i documentals. El dia 21 de juny de 1959 la documentació va ser presentada al papa Joan XXIII pel cardenal acompanyat d'una representació diocesana. Va promoure amb peculiar entusiasme la celebració del XIX centenari de la vinguda de sant Pau a Espanya del 25/1/1963 al 25/1/1964). A part de diferents actes destinats a divulgar el magisteri apostòlic de sant Pau, aquesta celebració donà peu a l'oratori musical *Pablo, heraldo de Cristo*, amb lletra de Mn. **Miquel Melendres**↑ i música de Mn. **Francesc Tàpies**↑. En aquesta ocasió Tarragona fou la seu de diferents activitats d'àmbit estatal referides a sant Pau des de la perspectiva de les ciències eclesiàstiques. Arriba també va tenir singular cura del seminari. Per tal d'afavorir una bona preparació de preveres acabats d'ordenar instituí l'anomenat Convictori, en el mateix Seminari (1951). Promocionà, així mateix, convivències i cursets per ajudar en la formació espiritual i intel·lectual dels preveres, i va impulsar la creació de la residència "Sant Fructuós" per a preveres (Tarragona, 1967). Igualment, van ser objecte d'especial preocupació en el seu pontificat la catequesi (Congrés Eucarístic Arxidiocesà, 25-30 d'abril de 1950, dins l'Any Sant), la devoció a la Mare de Déu (Congrés Marià Arxidiocesà, 3-7 de novembre de 1954, dins l'Any Marià universal, amb una concentració de les imatges de la Mare de Déu venerades en diferents santuaris, ermites i esglésies de l'arxidiòcesi), la promoció dels cursets de cristiandat, el foment de la pietat litúrgica (Jornades Diocesanes de Litúrgia i Pastoral, 8-12 de juliol de 1957; les Missions Litúrgiques Diocesanes —amb la concentració multitudinària d'escolanies parroquials, 22 de maig de 1958). L'educació cristiana i la formació intel·lectual de la joventut fou objectiu preferent, com ho demostren les abundants iniciatives promogudes en aquest sentit, assenyaladament en barris i en zones amb menys recursos i necessitades de promoció: el Patronat Diocesà de Suburbis, l'Acadèmia Col·legi Sant Pau de Tarragona (1951), el Col·legi Mare de Déu de la Mercè de Montblanc (1953), el Col·legi-residència Sant Pau d'ensenyament secundari de Tarragona (1966), el Col·legi Sant Pau de Falset (1967), el Col·legi Mare de Déu de Lurdes de Bonavista (1967), o l'Escola Joan XXIII de formació professional de Bonavista (1969). Durant el seu pontificat es constituí el primer consell del presbiteri (1967) i van ser incorporats al govern diocesà els primers vicaris episcopals (1969). Es posà en marxa l'assemblea conjunta de bisbes i preveres, convocada per a tot l'àmbit estatal, i s'inaugurà l'emissora diocesana Radio Popular Reus, pertanyent a la Cadena Cope (1963).

També s'escau el trasllat del cor de la catedral des del centre a la capçalera (1967), i la construcció de la nova seu de l'Arxiu Històric Arxidiocesà. El seu interès pels sectors socials més desprotegits féu que fos elegit en l'àmbit de l'Episcopat Espanyol president de la Comissió de Migracions. Fou promotor del Moviment d'Apostolat Gitano a Espanya, i escollit com a representant de l'Episcopat Espanyol en diferents esdeveniments d'àmbit europeu: Londres (1950), Dublín (1953), Lisboa (1953), París (1968). Essent cardenal li foren confiades diferents responsabilitats en organismes de la cúria romana. Participà en els conlaus per a l'elecció de Joan XXIII (1958) i de Pau VI (1963), i en el Concili Vaticà II (1962-1965), en el qual intervingué en diferents ocasions. Des d'un tracte proper era una persona afable i senzilla. El que afavoria la impressió de llunyania era el fet de no poder-se expressar en l'idioma de la majoria dels seus feligresos; o millor, que aquests no se li poguessin adreçar en la pròpia llengua materna. No és estrany, per tant, que en la perspectiva del seu relleu algunes cartes col·lectives referides al perfil del seu successor valoressin com una qualitat del futur pastor que entengués i s'expressés en la llengua dels diocesans. El seu llarg pontificat fou ric en iniciatives que, des de diferents fronts, afavoriren la vida cristiana de l'arxidiòcesi i el foment de la cultura, educació i progrés dels feligresos. El 19 de novembre de 1970 fou exonerat de la seva responsabilitat com a pastor de l'arxidiòcesi de Tarragona, després d'haver presentat la seva renúncia seguint les indicacions del Concili Vaticà II. El dia 25 de gener de 1971 rebé un afectuós comiat perquè havia servit durant més de vint-i-un anys. Visqué la darrera etapa de la seva vida retirat a Cardedeu. Al llarg de la seva trajectòria pastoral va ser distingit amb un bon nombre de distincions: la Gran Creu del Mèrit Naval, amb distintiu blanc; la Gran Creu d'Isabel la Catòlica; la Gran Creu de l'Orde d'Alfons X el Savi; la Gran Creu de l'Orde Civil de Sant Raimon de Penyafort; la Gran Creu de la Reial i Molt Distingida Orde de Carles III; la Gran Creu del Mèrit Militar, amb distintiu blanc; la Medalla de Duarte (República Dominicana); la Medalla d'Or de la Joventut i la Medalla d'Or de Tarragona. Va ser nomenat Fill Predilecte de la província de Lugo i Fill Adoptiu d'Alforja, Cardedeu, Ferrol, Montblanc i Riudoms. El seu traspàs s'esdevingué en una clínica de Barcelona el 8 de març de 1973. Després de les exèquies, celebrades a la catedral de Tarragona el 12 de març, les seves despulles foren inhumades a l'església parroquial de Sant Pau de la mateixa ciutat, segons les seves disposicions testamentàries. *Crónica Martirio* [1960]; *Año Jubilar* [1963]; AGUIRRE [1963]; SERRA VILARÓ-ARRIBA y CASTRO [1963]; GIRALT [1974] i LLORENS [1995]. (JCC)

ASTERI (*p. s. V*). Cap militar d'alta graduació en Occident. Hom el descriu com *comes Hispaniarum* en alguna font dels primers anys del segle V. Tenia propietats i família a Tarragona, on alguns dels seus parents foren acusats de priscil·lianisme. La seva presència a la ciutat, retardant l'inici d'operacions militars contra els vàndals, revela la magnitud de les conseqüències d'aquelles acusacions. (AIF)

AVELLÀ I VIVES, JOAQUIM (*Valls 1901 – 1967*). Professor i jurista. Fill de Joaquim Avellà Guàrdia, carlí del sector jaumí i diputat provincial els primers anys del segle XX pel districte de Valls-Montblanc. Estudià la primària a l'escola municipal de la seva ciutat i el batxillerat a l'institut de Tarragona. Es llicencià i doctorà en filosofia i lletres (Història) i en dret a la Universitat Central (Madrid, 1924), amb les tesis *Los cabildos coloniales* i *El consulado de Lima*, respectivament, obtenint les màximes qualificacions. El 1930 participà en el Tercer Congreso de Historia y Geografía Hispanoamericanas, a Sevilla, i el 1933 seguí els cursets de formació del professorat, impartint tot seguit la docència als instituts de Salamanca i de Pamplona. Per ordre ministerial de 19 de setembre de 1940 va ser nomenat catedràtic per oposició de geografia i història d'institut d'ensenyança mitjana, i el 3 d'octubre següent prengué possessió de la plaça de Manresa, on fou director uns mesos. El 1942 ocupà la càtedra de l'institut de Tarragona, fins al curs 1966-1967, que no acabà per defunció, centre on fou director entre 1955-1960. Simultanejà l'activitat docent amb l'exercici de l'advocacia, havent-se col·legiat el 16 de febrer de 1940. Fou tresorer de la Junta de Govern del Col·legi Provincial d'Advocats, i el juny de 1953 vocal titular del Tribunal Provincial Contenciós Administratiu, de l'Audiència Provincial de Tarragona. La vocació humanística el dugué a integrar-se plenament a la vida cultural tarragonina. Ingressà a la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, de la qual fou sotspresident del 1947 fins ben entrats els anys seixanta, al Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico i a l'Asociación de Amigos de los Castillos, així com també a l'ICOM, atesa la seva vinculació amb el Museu de Valls, del patronat del qual fou conservador i secretari de l'any 1955 endavant. Va signar nombroses col·laboracions en diverses revistes, com *Cultura*, de Valls ("Urbanismo y ordenación del territorio", "El factor humano en el Campo de Tarragona", 1953; "Riqueza o pobreza de las comarcas de Tarragona", 1956; "Los castillos medievales en las comarcas de Tarragona", 1967, etcètera), al *Butlletí Arqueològic* ("La iglesia parroquial de Alcover y su retablo mayor", 1948;

“Estudio geopolítico de la Corona de Aragón”, 1952), i al *Diario Español* (“Gaudí en los archivos del Instituto de Tarragona”, 1960). Publicà, així mateix, la tesi doctoral *Los cabildos coloniales* (Madrid, 1934), i al final de la seva vida, veié la llum *Tarragona romana (síntesis histórica)* (Valls, 1967), obra de divulgació, de caire pedagògic. Morí a Valls, després d’una llarga malaltia, el 26 de febrer de 1967. L’any 1980 se li va dedicar una miscel·lània de treballs de recerca. El 1940 s’havia casat amb Immaculada Delgado Piñar, i van ser pares de tres fills: Pilar, funcionària judicial; Carme, llicenciada en filosofia i lletres, i Lourdes, doctora en arqueologia i història antiga. *Joaquim Avellà Vives* [1969-1970] 189; SOLER [1980] V-VIII i MASDEU-RICOMÀ [1996]. (EASA)

AVINYÓ (*Tarragona s. XVI*). Llinatge de donzells aveïnat a Tarragona el primer terç del segle XVI. Un membre d’aquesta família fou **Galceran d’Avinyó** que es casà almenys dos cops, ja que l’abril de 1515 figura esposat amb Isabel i, en els anys vint, ho estava amb Tecla. Aquest donzell morí abans del 19 de novembre de 1528 en què Tecla d’Avinyó és citada com a vídua. Un altre Avinyó de Tarragona és **Bernat**, senyor d’Enveja, que, el 1526, i juntament amb Antoni de Barceló, era el tutor dels fills de Joan de Vallbona. **ROVIRA [2003a] 13.** (SJRG)

AVITUS, Caius Valerius (*Els Munts, Altafulla, mitjan s. II dC*). Magistrat. És esmentat en inscripcions trobades als Munts i a Tàrraco. Per elles sabem que era fill de Valerià Firmina i personatge molt ric. Va arribar a ser duumvir, màxim càrrec municipal de l’època, de la colònia de Tàrraco, després d’haver estat traslladat des d’Augustòbriga (Muro de Agreda, Soria) per ordre d’Antoninus Pius. Fou propietari de la vil·la dels Munts on va portar a terme diverses reformes, entre elles la construcció d’una gran cisterna, possiblement relacionada amb la segona fase dels banys de la vil·la. Precisament en un dels ambients de *l’ambulatio*, reutilitzat com a cisterna, ha estat trobada una inscripció pintada on es diu que Avitus i la seva esposa Faustina havien intervingut en l’obra. La pintura, que pertanyia a un frontal de font té, a més, la representació d’Oceà envoltat de peixos. També, en dos tubs de plom, relacionats amb les reformes, hi figuraven els noms dels dos esposos. El segell de bronze del duumvir fou trobat en els banys. L’època d’Avitus coincideix en part amb el període d’esplendor dels Munts (final del s. I - s. II dC), al qual pertany la major part de l’estatuària recuperada. A través de l’epigrafia, a part del nom de la mare i la dona, coneixem també altres membres de la família d’Avitus, entre ells, L. Valerius Tempestivus que apareix en una inscripció

trobada entre Tortosa i Sagunt. RIT [1975] 353-354 i 923; TARRATS [1999] 132; REMOLÀ [2002] 103, i GOROSTIDI [2010] 34 i 35. (MDDG)

B

BABOT ARBOIX, JOAN (*Barcelona 1856 – 1938*). Enginyer industrial. Fets els estudis mitjans, es matriculà a l'Escola Superior de Pesos i Mides de Barcelona i es llicencià en Ciències Exactes el 1876. L'any següent ingressà per oposició al Cos d'Estadística de l'Estat i treballà a Barcelona, Ciudad Real, Almeria i Màlaga. El 1882 retornà a Barcelona i ho aprofità per començar la carrera d'Enginyeria Industrial que enllestí el 1886. El 1887 passà a Castelló de la Plana com a "*fiel contraste de pesos y medidas*" i d'allí anà a València i a Girona. El 1896 rebé el nomenament de pèrit mecànic del port de Tarragona i anà a viure al carrer de Méndez Núñez on li nasqueren els quatre fills que tingué del seu matrimoni amb Isabel Boixeda. L'etapa tarragonina de Babot durà fins al 1915 en què deixà el càrrec del port i se n'anà a Barcelona on fou ascendit a delegat de "*fiel contraste de pesos y medidas de la Demarcación Oeste*". Durant l'estada a Tarragona s'afilia al Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera que presidí del 1909 al 1912. Home d'idees republicanes, fou un actiu col·laborador de les publicacions *Fraternidad Republicana* i *Nova Fraternitat Republicana* que ajudà a fundar. El 1911 intentà ser regidor de l'Ajuntament tarragoní per la *Conjunció Republicana Socialista*, però no sortí elegit. Interessat pels necessitats, els infants i els desvalguts publicà l'opuscle *Derecho a la asistencia* (1904) i el llibret *Niños abandonados*. Fill seu fou el també enginyer industrial i col·leccionista *Carles Babot Boixeda*↑. VIRGILI [1980] 74. (JMOC)

BABOT BOIXEDA, CARLES (*Tarragona 1909 – Barcelona 2000*). Enginyer industrial i col·leccionista. Fill de *Joan Babot Arboix*↑, enginyer industrial, i d'Isabel Boixeda. Cursà la carrera d'enginyer a l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona. El 1933, acabats els estudis, entrà a la *Compañía Arrendataria del Monopolio de Petróleos, S.A. (CAMPESA)* i treballà a les factories de Tortosa i Tarragona. L'any següent es casà amb Núria Nel·lo Ventura. El 1945 deixà la CAMPESA per anar a l'empresa SACEM, de Barcelona, on s'estigué fins al 1947 en què reingressà a CAMPESA, companyia en la qual arribà a ser delegat regional per a Catalunya i Aragó. Fou un gran col·leccionista amb una especial dedicació a tot el que feia referència amb Tarragona. Fou soci de l'entitat Amics

dels Goigs, de Barcelona, de la qual va ser president. Publicà nombrosos articles de temàtica tarragonina en diversos anuaris com ara el *Butlletí arqueològic* i els opuscles de la Confraria de Sant Magí de Barcelona (Maginets), de la qual va ser vicepresident i confrare d'honor. El fons tarragoní de la seva biblioteca el va llegar a l'Ajuntament de Tarragona, que va correspondre fent-lo Fill Predilecte a títol pòstum i dedicant-li un carrer. *Llegat Babot [2006]*. (JMOC)

BAIXAULI CULLARÉ, JULI (*Tarragona 1943*). Arquitecte tècnic i escaquista. Estudià el batxillerat a l'Institut Antoni Martí i Franquès de Tarragona, i posteriorment cursà estudis d'enginyer industrial i d'arquitecte tècnic. Començà a jugar a escacs als quatre anys amb el seu pare i de molt jove va prendre part en els campionats organitzats per la Congregació Mariana. L'any 1957 entrà al Club d'Escacs Tarragona que el considerà des del començament una jove promesa. Fou campió provincial individual absolut els anys 1963, 1964, 1971, 1973 i 1975, és a dir, en cinc edicions. Guanyà dues vegades el Campionat Social, el trofeu local Agustí Pujol, i el Trofeu Governador Civil. La temporada 1964-1965 va participar en el Campionat Individual de Catalunya de primera categoria, a Barcelona, on aconseguí la categoria Preferent. L'any 1966 es proclamà sotscampió de Catalunya de partides ràpides davant de Pomar, Lladó, etcètera. Va participar en tres ocasions en el Campionat d'Espanya individual. L'any 1966 fou finalista en l'elecció al millor esportista local i el 1971 fou candidat al millor esportista provincial. En el seu palmarès destaca també la derrota que inflingí l'any 1981 a Valls, en una sessió de simultànies, a l'aleshores campió del món Anatoli Karpov i dos anys després va fer taules en una altra sessió de simultànies davant del futur campió mundial Garri Kasparov. Baixauli Cullaré és considerat el millor escaquista de la història del Club d'Escacs Tarragona, del qual, a principis dels anys setanta, fou secretari i president des de l'any 1977 fins a l'any 1984. Ocupà també la secretaria de la Delegació Provincial d'Escacs. Professionalment, ha exercit com a arquitecte tècnic i com a tal ha estat al davant de diverses obres, entre les quals destaca la rehabilitació de la Casa del Degà, actual seu del Col·legi d'Enginyers Industrials de Tarragona. L'any 2003 fou elegit president del Col·legi d'Arquitectes Tècnics de Tarragona. (MTVC)

BAIXAULI MORALES, EDUARD DE (*Aranjuez 1913 – Tarragona 1998*). Magistrat i professor d'Història de la Música. Arribà a Tarragona molt jove pel fet que el seu pare havia estat designat interventor de l'Ajuntament. Es llicencià en Dret a la Universitat de València i guanyà la plaça de jutge comarcal de

Montblanc. Posteriorment, passà a Tarragona com a jutge de primera instància i instrucció, càrrec que exercí fins a la seva jubilació. Esdevingué un dels impulsors de la música clàssica a Tarragona. El 1939 fou un dels fundadors de l'Institut Musical, del qual va ser president; el 1950 creà l'Escola de Música Municipal a l'edifici de l'Antic Ajuntament, que el 1954 es convertí en Conservatori Elemental de Música. Allí impartí classes d'Estètica i d'Història de la Música, Cultura i Art, fins al 1969. Des de 1974 i fins a la seva jubilació el juliol de 1983 en fou el director. Col·laborà a la revista *Ritmo*, de Madrid, a *Artes y Oficios* i a *Pro Arte*. També escriví nombrosos articles de caire musical per a *Diario Español* que signava amb el pseudònim Baimón. El 1970 el Govern aprovà la transformació del Conservatori Elemental en Professional, depenent de la Diputació, i cedí la documentació de l'extingit Institut Musical a l'Arxiu Històric. Estigué en possessió de la distinció de comanador de l'Orden del Cardenal Cisneros, de la Creu de Sant Raimon de Penyafort i de la Creu de Cavaller d'Alfons X el Savi, com a magistrat, i de la Medalla d'Argent de la Ciutat (atorgada a títol de l'Institut Musical, el 1973), i de la d'Or Il·lenca al mèrit Pro Art del Patronat Municipal de Música de Tortosa, quant a la seva afició musical. També va ser conseller del desaparegut Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Es casà, el 1940, amb Luisa Santos Rodríguez i el matrimoni tingué fills. **Escola i Conservatori de Música [2009] 62-63.** (MGJ – JMOC)

BALLE DE RUBINAT, EDUARD DE (*Tarragona 1859 – 1912*). V marquès de Vallgonera. Fill d'Ignasi de Balle de Cornejo i de M. Antònia de Rubinat de Baldrich, II marquesa de Vallgornera. Es casà, el 1880, amb Pilar de Noubilas Garrigolas amb la qual tingué cinc fills: Eduard, Adela, Matilde, M. Antònia i Albert. En morir sense fills el seu germà **Albert de Balle de Rubinat**[†], esdevingué marquès de Vallgornera. Fou un expert en agricultura i destacà per la introducció d'innovacions tècniques i en la lluita contra la fil·loxera. Entrà al cos de sometents en què ocupà càrrecs de responsabilitat. Atret per la política nacional participà intensament en el moviment catalanista i així signà el *Missatge a la reina regent* (1888), fou soci del Centre Catalanista d'Olot i assistí com a delegat de Castelló d'Empúries a les assemblees de Manresa (1892), Olot (1895), Girona (1897) i Terrassa (1901). **BATLLE PUNYED [2001]; BALLE [2004] 27, i ROIG SIMON [1995] 52-53.** (SJRJG)

BARBARÀ I ANGLÈS, MIQUEL (*Almòster, Baix Camp, 1939*). Eclesiàstic. Fill de

Miquel Barbarà i Rosa Anglès, pagesos. L'any 1953 va ingressar al Seminari Pontifici de Tarragona on va cursar humanitats, filosofia i teologia. El 1961 anà a la Pontifícia Universitat Gregoriana de Roma on es llicencià en Teologia (1964) i en Ciències Socials (1967). La seva estada a la ciutat eterna coincidí amb la celebració del concili II del Vaticà i fou allí on el 1963 va ser ordenat diaca pel cardenal Albareda. Uns mesos més tard el cardenal *Arriba y Castro*† l'ordenà prevere a la seva vila nadiua. Uns anys després repregué els estudis i es llicencià en Sociologia a la Universitat Complutense de Madrid. Estudià solfeig i piano als conservatoris de Tarragona i Saragossa, composició amb *Francesc Tàpies*†, i seguí cursos de direcció coral. Ha desenvolupat la seva tasca bàsicament en tres camps: l'eclèsial, el docent i el musical. Impartí la docència del 1967 al 1973 al Seminari Pontifici de Tarragona i el curs 1970-1971 fou director del Col·legi Menor Sant Pau, de la mateixa ciutat. Va ser professor de Sociologia a l'Escola d'Assistents Socials des del 1968, a la Facultat de Filosofia de la Universitat Ramon Llull i a l'Escola Universitària de Treball Social adscrita a la URV, de la qual fou el darrer director. Actualment, és professor a l'Institut Superior de Ciències Religioses, des de la seva fundació el 1970. El 2009 impartí un curs de sociologia del fet religiós al "Curs de formació monàstica de l'orde del Cister a Roma". És un dels membres fundadors de l'Associació Llatinoamericana d'Experts en Ciències Socials i de la Conferència Internacional de Sociologia de les Religions, de la qual formà part, a més, del comitè executiu. Ha dirigit i dirigeix diversos estudis i investigacions de tipus sociològic. És autor del *Fet religiós i Església en els mil anys de Catalunya* (Barcelona, 1989) i d'*El procés de socialització i la formació religiosa en la societat i en l'Església* (2002). Ha col·laborat en la *Miscel·lània Dr. Ramon Torrella i Cascante* (1993), a *Totalisme i voracitat* (Barcelona, 1994) i al *Llibre dels pregons. 1979-1984* (1985). També ha escrit diversos articles en revistes com *Església de Tarragona* o *Quaderns de Vilaniu* (Valls, 2010). En l'àmbit eclesiàstic, cal dir que fou vicari de la parròquia de Sant Sebastià de la Canonja (1967-1971) i encarregat de les de Sant Martí de Maldà, de Rocafort de Queralt i de Nalec (1972-1973). Ha estat, igualment, secretari general canceller del 1971 al 1984 durant el pontificat del doctor *Pont i Gol*†; vicari general del 1997 al 2004 amb el doctor *Lluís Martínez Sistach*† i del 2004 al 2009, sota el pontificat del doctor *Jaume Pujol Balcells*†. Ha estat secretari interdiocesà de la Tarraconense per l'assemblea conjunta de bisbes i preveres, vicari episcopal de Tarragona, l'Alt Camp i el Baix Penedès, secretari general adjunt del Concili Provincial Tarraconense, etcètera. El novembre de 2009 el papa Benet XVI el nomenà protonotari apostòlic supranumerari i l'arquebisbat

de Tarragona li ha dedicat una miscel·lània (*Miscel·lània Mossèn Miquel Barbarà Anglès. Aportació a la història de l'arxidiòcesi de Tarragona. Entre dos postconcilis 1969-2009*. Tarragona, 2010). En el terreny musical ocupa el càrrec de mestre de capella de la catedral tarragonina des del 1989 i com a tal és un dels fundadors i actual director de la Schola Cantorum i Orquestra dels Amics de la Catedral. Ha compost diverses peces de caràcter religiós, algunes incloses al *Cantoral de missa dominical* (Barcelona, 2005) i al llibre *Cantem la litúrgia* (Barcelona, 2010). Va ser codirector del Cor Al·leluia i primer director del Cor Mos Cantars i, a més, formà part de la junta de les Trobades d'Animadors de Cant a la Litúrgia de Montserrat. Actualment, dirigeix el Secretariat Diocesà de Música Sacra, que està duent a terme una important tasca de recuperació del patrimoni cultural musical en tota l'arxidiòcesi de Tarragona, i és membre de la Comissió Interdiocesana de Litúrgia, en la Secció de Música, de la Conferència Episcopal Tarraconense. L'Ajuntament d'Almòster l'ha nomenat Fill Predilecte, i el de Tarragona, el dia 9 de setembre de 2005, el féu Fill Adoptiu. (MTVC)

BARCELÓ (*Tarragona f. s. XIV – s. XVI*). Llinatge noble establert a Tarragona a final del segle XIV o a començament del XV. El primer membre conegut és **Arnald de Barceló** que el 1471 i en subhasta pública adquirí la senyoria dels Montgons. Residí en una casa que treia façanes als carrers Major i de Riudecols que havia comprada al cirurgià tarragoní **Cristòfol Fornells**. El seu germà **Antoni de Barceló** fou canonge de la seu de Tarragona. A Arnald el succeí el seu fill **Antoni de Barceló**, que fou veguer reial de Tarragona en els biennis 1491-1493, 1505-1507 i 1509-1511. El rei Ferran II el distingí amb el nomenament de cavaller de l'Esperó Daurat. Un altre fill d'Arnald de Barceló fou **Joan de Barceló**, canonge de la seu de Tarragona, que féu bastir la capella del Sant Sepulcre (1493) i les tres del creuer oriental (1501), dites del Sant Crist de la Salut, de Sant Bartomeu i de Sant Esteve. Morí de pesta el 20 de setembre de 1508. Fill i hereu d'Antoni de Barceló fou **Antoni-Joan de Barceló** que el 1519 esdevingué igualment cavaller de l'Esperó Daurat. Durant el bienni 1519-1521 ocupà la vegueria arquebisbal de Tarragona i en acabar el mandat es féu càrrec de la vegueria de Cervera. Atorgà les darreres voluntats el 3 de juliol de 1546. Segueix la línia **Galceran (I) de Barceló**, fill i hereu d'Antoni-Joan, que estigué casat amb Paula Ponç. Durant el bienni 1577-1579 exercí el càrrec de veguer reial de Tarragona. El 6 de desembre de 1575 es despreguà a favor dels còsols tarragonins del castell i terme dels Montgons a canvi de la creació a favor seu d'un censal de 7.000 lliures. Les alienacions no es reduïren als Montgons, ja que l'any 1577 traspasà a la

Generalitat la propietat de la casa pairal dels carrers de Riudecols i Major. Germà de Galceran (I) fou **Lluís de Barceló** que seguí la carrera eclesiàstica i fou rector de Sant Julià dels Montgons. Segueix la línia **Galceran (II) de Barceló Ponç** que el 10 d'agost de 1593 s'esposà amb Marquesa Lliula. El 26 de juny de 1604 fou nomenat veguer reial i el 23 de març de 1609, veguer arquebisbal. Morí vers 1610 i la seva esposa contragué segones noces el 2 de desembre de 1611. Germà de Galceran (II) fou **Joan-Pau de Barceló Ponç** que estigué casat amb Marquesa. El 16 de maig de 1599, ambdós germans, vengueren a Jaume Elies, mercader de Tarragona, una casa situada al carrer de Natzaret. Un altre fill de Galceran (I) fou **Francesc de Barceló Ponç** que visqué tota la vida curull de deutes. L'últim dels Barceló és **Josep de Barceló Lliula** (Tarragona 1604 – Eivissa s. XVII), fill de Galceran (II), que en la seva joventut serví com a soldat a Milà en la companyia de Gabriel Velestegui. El seu padrastre Miquel Pallarès li deixà els béns que tenia a Eivissa, cosa que el féu decidir amb posterioritat al 1659 a deixar Tarragona i passar a l'illa, on fixà la seva residència. **ROVIRA [1993b] 104, 106-108; ROVIRA [1997] 80-83; ROVIRA [2003a] 15-21, i ROVIRA [2003b] 12.** (SJRJG)

BARENYS, BENEDICTO (? – *Tarragona 1557*). Metge. El 1525 era l'únic metge que exercia a la ciutat de Tarragona a més de **Lluís Liula**↑. El 1537 els dos treballaven com a metges del capítol de canonges, càrrec que es va suprimir l'any següent, però que no impedí que Barenys fos novament contractat per 25 sous mensuals (1539). Seguí contractat pel capítol fins al 1554. Va morir tres anys més tard. Ajudat pel seu fill Francesc, també metge, Barenys visitava a Reus, des d'almenys 1541. **SÁNCHEZ REAL [1976] 32-33.** (MGJ)

BARGALLÓ BARGO, ISABEL (*Reus, Baix Camp, 1946*). Directora del Conservatori de Música de Tarragona. Als 19 anys aconseguí el títol de pianista en grau professional. L'any següent (1966) impartí classes de guitarra al Conservatori Elemental de Música de Tarragona, depenent de la Diputació, organisme que la becà el 1969 per ampliar els seus estudis musicals. El 1971 participà en el Curs Internacional de Direcció Coral i Pedagogia Musical per a Infants a *Coeur Joie Lyon*, Orfeó Lleidatà. El 1972 assolí les especialitats de Guitarra i Violí. En el Conservatori de Música impartí classes d'Estètica i d'Història de la Música a partir de 1986. El 1982 li fou encomanada la secretaria de la institució i entre 1995-2000, la direcció. El 2004 s'integrà als estudis universitaris com a professora associada del Departament d'Història de la URVT. **Escola i Conservatori de Música [2009] 64-65.** (MGJ – MSA)

BAS, LLUÍS-BENET DE (*Tarragona s. XV – 1511*). Donzell i mercader. Es dedicava als negocis, tot i la seva condició de donzell. Estava insaculat a la bossa dels consellers de mà major i a la del cònsol en cap. La sort féu sortir el seu rodolí diverses vegades per formar part del consell municipal i l'any 1508-1509 resultà extret per ocupar el càrrec de cònsol en cap. Morí abans del 21 d'abril de 1511 en què es redactà l'inventari dels seus béns. L'heretà el fill Onofre de Bas. **ROVIRA [2003a] 23.** (SJRJG)

BATLLE HUGUET, PERE (*Reus, Baix Camp, 1907 – Tarragona 1990*). Canonge, historiador i arqueòleg. Va néixer a Reus el 15 de gener de 1907. Als onze anys entrà al Seminari Pontifici de Tarragona. El cardenal *Vidal i Barraquer*↑ l'ordenà prevere el 1930 i celebrà la primera missa al santuari de la Misericòrdia, de Reus. Es traslladà tot seguit a Roma, on estudià al Pontificio Istituto di Archeologia Christiana. El 1932 es llicencià i a l'any següent es doctorà amb una tesi sobre les inscripcions paleocristianes de Tarragona. Becat per la Junta Superior de Ampliación de Estudios, va fer un curs de paleografia i diplomàtica a l'escola vaticana d'aquesta especialitat. En tornar a Tarragona fou nomenat vicari de la parròquia de Santa Maria de Montblanc, director del Museu Diocesà i professor d'arqueologia i història de l'art del seminari tarragoní. Entre 1933 i 1936 va publicar diversos articles al diari *La Cruz*, a la revista *Analecta Sacra Tarraconensia* i a *l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*. El 26 de juliol de 1936 fou detingut i dut al vaixell *Cabo Cullera* d'on fou rescatat per *Josep M. Alomà*↑, membre del Comitè Antifeixista de Tarragona, que el féu entrar com a redactor al *Diari de Tarragona* i el prengué com a assessor tècnic de la regidoria de Cultura. Col·laborà amb el pintor *Ignasi Mallo*↑ i l'escultor Rebull, de la Comissió del Patronat Artístic de la Generalitat, en salvar el patrimoni afectat per les circumstàncies del moment. Així, ocultà la documentació civil i eclesiàstica a les golfes del Palau Arquebisbal i féu portar a una masia de Bescanó els tapissos, la principal ornamentació tèxtil i l'orfebreria de la catedral. Fou nomenat conservador del Museu Arqueològic Provincial i designat oficial primer de la Secció d'Excavacions i Arqueologia de la Generalitat. Aquests càrrecs els desenvolupà fins que fou mobilitzat i incorporat al cos de Sanitat Militar. El 1939 es lliurà a les tropes franquistes i, tot seguit, passà a treballar en la delegació tarragonina del Servicio de Recuperación del Patrimonio Artístico Nacional. Recuperà el càrrec de director del Museu Diocesà que compaginà amb el de rector de Santa Maria de Tamarit.

Redactà una memòria sobre els monuments i els béns culturals de la província de Tarragona, que es publicà el 1942. El 1945 fou elegit corresponent del Deutsches Archäologisches Institut i de la Real Academia de la Historia i membre de la Comisión Provincial de Monumentos. L'any 1946 es féu càrrec de la presidència de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense que retingué fins al 1960. L'any següent obtingué la càtedra d'Història Civil al Seminari Conciliar i esdevingué canonge. El 1948 fou designat administrador de l'església de Sant Magí, de Tarragona, i s'hi mantingué fins a l'any 1987 en què ho deixà per manca de salut. El 1951 fou nomenat director de l'Escola Normal del Magisteri, on impartí les classes de religió fins a la seva jubilació, i conseller de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, del qual arribà a ser el director. També fou comissari local d'Excavaciones Arqueológicas i d'Exploraciones Submarinas i director del *Boletín Arqueológico*. Entre els seus llibres destaquen *Inscripciones romanas en Tarragona* (1943), *Los tapices de la catedral primada de Tarragona* (1946), *El retablo mayor de la catedral de Tarragona* (1961) i *La catedral de Tarragona* (1979). El 1989 li fou concedida la Creu de Sant Jordi. Mossèn Batlle traspasà a Tarragona el 14 de juliol de 1990. *Necrològica Batlle* [1990]; ADSERA [1992]; FERRER-DASCA-ROVIRA [1994] 266-271, 283, 293-299, 304, 306, 310, 312, 317 i 320; PIQUÉ [1998], i MASSÓ [2008] 33. (JMOC)

BELLA I BOQUER, JOSEP M., 'El Mudo' (*Vilallonga del Camp 1895 – Tarragona 1986*). Professor d'institut i dibuixant. Nasqué a Vilallonga en el si d'una família pagesa benestant, però de ben jove passà a viure a Tarragona. Era persona de profundes creences catòliques, i impartia classes d'alemany a l'institut de segona ensenyança, on els alumnes el coneixien com *el Mudo*, pel seu caràcter serè i callat. Tenia una gran habilitat pel dibuix a la ploma, mestria que acreditaven les seves moltes obres, de totes mides, en les quals plasmava amb gran destresa imatges dels tapissos de la Seu o de monuments o d'indrets locals. Pertanyia a l'associació TAU, constituïda l'agost de 1929 per a l'explotació dels drets de visita de la catedral, la qual l'any 1935 va editar una col·lecció de postals amb el seus dibuixos. Aquesta sèrie de postals van passar a ser, en pocs anys, objecte cobejat pels col·leccionistes, i encara avui se'n poden trobar a les parades del mercadet dels diumenges. La col·lecció la componien 21 dibuixos a la ploma sobre fons marronós, i se'n van fer diversos tiratges en alemany, anglès, castellà i francès, amb imatges de les muralles, la porta ciclòpia, la Torre de l'Arquebisbe, el Fòrum, Pilats, la Necròpoli, la catedral (portes, interior, tapissos, claustre, campanar), el Museu Diocesà, el Portal de Sant Antoni, l'Arc de Berà,

l'Aqüeducte romà, la Torre dels Escipions, etcètera. L'any 1962, Bella va ser nomenat cònsol de la República Federal d'Alemanya, i uns deu anys més tard cònsol honorari. Li fou concedida la Creu de primera classe de l'Orde del Mèrit. Morí el 6 de setembre de 1986. Del seu matrimoni amb la tarragonina Maria Ventosa i Pascual, fou pare de sis fills. DOMÈNEC-CALLE [1984] 37 i VIRGILI [1994] 103-104. (MGJ)

BELLIDO DÍAZ, SATURNINO (*Ablitas, Navarra, 1840 – Saragossa 1920*). Enginyer de camins, canals i ports, va ser director del port de Tarragona entre els anys 1881 i 1889. Fill de Benigno Bellido i Feliciania Díaz acabà els seus estudis d'enginyer el curs 1870-1871. Abans de venir a Tarragona treballà a la Divisió Hidrològica de Saragossa. Va ser nomenat comanador d'Isabel la Catòlica el 26 de juny de 1876. Exercí la seva professió fins al 10 de novembre de 1905. Obres tan importants com el moll de costa del port de Tarragona van ser projectades per aquest enginyer, tot i que també fou l'artífex d'altres projectes com el del dic de l'oest per a la desviació del riu Francolí. Dirigí, a més, una important campanya de dragatge per aprofundir i augmentar el calat amb la finalitat de potenciar l'entrada de vaixells de més tonatge. Bellido també va ser l'encarregat de la instal·lació de l'enllumenat amb gas als molls i a la baixada de Toro (la Ziga-Zaga). Cal destacar la important tasca social que va dur a terme en favor dels presidiaris que treballaven a les obres del port, i se'l pot considerar com un dels principals promotors de la desaparició del presidi. Bellido també desenvolupà una altra faceta no menys important que les anteriors, la de cronista del port, ja que s'encarregà de recopilar-ne la història dins la *Memoria sobre los actos más importantes de la Junta de Obras del Puerto de Tarragona desde que se publicó la última memoria en 30 de junio de 1871 al 30 de junio de 1883 con una reseña general y estados de las obras ejecutadas y de los ingresos y gastos realizados por la Junta seguida de un apéndice acerca de la historia antigua y moderna del puerto*, l'any 1883. L'any 1889, passà a ocupar, de manera interina, el càrrec d'enginyer en cap de la Direcció d'Obres Públiques de la província de Tarragona. Morí en edat avançada a Saragossa el 27 de març de 1920. El consistori tarragoní li reconegué tots aquests mèrits esmentats posant el seu nom a un carrer en la zona creada aquests últims anys al voltant de l'hospital Joan XXIII (2007). LÓPEZ-ROVIRA [1986] 61; ESCODA [2002] 73-79, i ESCODA [2008] 61-73. (CEM)

BENAGES OLIVÉ, JAUME (*Tarragona 1941*). Empresari, numismàtic i bibliòfil.

Fill de Jaume Benages Marí i Pepita Olivé Ferran. Estudià al beateri de Sant Domènec, de la plaça del Pallol (1946-48), al col·legi La Salle de Tarragona (1949-1955) i peritatge mercantil a l'Acadèmia Roig (1956-1959). Ha estat llicenciatari de l'empresa Hertz Rent a Car a Tarragona, Saragossa i Castelló de la Plana, de 1965 a 1980, i d'aquest any fins al 2002 ha regentat l'empresa Numismàtica Filatèlia Tau. És soci fundador de l'Asociación Española de Numismáticos Profesionales que té la seu social a Madrid, i expresident de la secció numismàtica del Cercle Filatèlic i Numismàtic de Barcelona. Fou un dels fundadors de Bibliòfils de Tarragona i del 1981 al 1999 formà part de la junta directiva de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. També ha estat conseller general de la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona (1990-1999) i en l'actualitat és membre directiu de la Societat Catalana d'Estudis Numismàtics – Institut d'Estudis Catalans i de l'associació Setge de Tarragona 1811. Ha publicat nombrosos articles a *Acta Numismàtica*, *Butlletí Arqueològic* i *Servei d'Arqueologia* i també a la premsa local. És coautor amb Rafael Calle de la col·lecció "Tarragona, segle XX a través de les postals", editada per la Societat Filatèlica i Numismàtica de Tarragona a partir de 1989, obra que consta de vuit volums que ofereixen una selecció de les millors panoràmiques postals de la ciutat entre 1890 i 1975. Amb Jaume Fontanet és autor del llibre *L'abans Tarragona. Recull gràfic 1863-1967* (2011), i juntament amb Ian Carradice i Xavier Sanahuja de *Les monedes de Vespasià de la Província Tarraconensis* (Barcelona, 2010) i amb Leandre Villaronga d'*Ancient coinage of the Iberian Peninsula* (Barcelona, 2011). En solitari ha publicat els llibres *Les monedes de Tarragona* (1994) i el *Corpus de les monedes visigodes de Tarragona, Leovigild-Àkila II, 575-714* (Barcelona, 2007). Està en possessió de la Placa de l'Ajuntament de Tarragona per la col·laboració en la *I Exposició Numismàtica Ibero-Romana de Tarragona* (1983), del *Diploma de Serveis Distingits a la Ciutat de Tarragona*, també de l'Ajuntament (1994), i del Premi Javier Conde Garriga, atorgat a l'obra *Corpus de les monedes visigodes de Tarragona, Leovigild-Àkila II, 575-714*, per l'Asociación Numismática Española amb seu a Barcelona (2007). Es casà amb Rosa Maria Pàmies Isern (+2009) i és pare d'un fill, Jaume (1966), doctorat en Medicina i cirurgia i especialista en urologia. (SJR)

BENAIGES PUJOL, JOSEP M. (*Reus, Baix Camp, 1855 – Malgrat de Mar, Maresme, 1938*). Organista i compositor. Essent un nen passà amb la seva família a viure a Tarragona. Als 10 anys entrà a l'escolania de la catedral i començà a estudiar piano, solfeig, orgue i harmonia. Ingressà al seminari, però no hi restà gaire temps. El 1861 anà a Barcelona al Conservatori Superior de Música on

estudià violí, perfeccionà el piano i aprengué composició. El 1885 obtingué per oposició la plaça de segon organista de la Capella Reial de Madrid i posteriorment la d'organista titular. A Tarragona fundà un quartet de música, amb el qual actuà a l'Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera, al Cafè Clarà, a La Artesana i al Cafè de les Set Portes, i a Madrid féu el mateix amb una escola de cant. Es casà amb Conxita Arís Rendé amb la qual tingué quatre fills: Carmel, Maria, Dolors i Josep M. Com a compositor va compondre cinc misses per a orgue i orquestra, motets i himnes; també posà música a diversos poemes. Aprofitava els seus sojorns a Tarragona per actuar en diversos locals i participar en concerts i certàmens claverians. Per a la societat coral L'Ancora compongué un *Pater Noster* que els cantaires de l'entitat cantaven a l'església del Portal del Carro per la diada de Sant Magí. Ja vell, es retirà a viure a Malgrat de Mar, a casa d'una filla, on morí. (JMOC)

BERENGUER (s. XII – s. XIII). Notari. Era prevere i exercia de notari. És un dels notaris operatius a Tarragona de qui és té notícia més antiga. Apareix documentat en un códex de l'Arxiu Històric Arxidiocesà, de 22 de desembre de 1201, lluint el seu propi *signum*. PIÑOL [2000] 185. (MGJ)

BERGADÀ SOLÀ, RAMON (Llorenç de Vallbona, Urgell, 1872 – Tarragona 1949). Canonge i mestrescola de la catedral de Tarragona, rector i ecònom. Impulsor de múltiples iniciatives de difusió dins l'àmbit religiós, popular i cultural, entre les quals el *Full parroquial de Constantí*. Fins als vuit anys va anar a escola al seu poble natal, però l'any 1880 els seus pares el van deixar a càrrec d'una tia, i visqué al carrer de les Escrivanies Velles de Tarragona, on inicià els estudis a l'Institut d'Ensenyament Mitjà. L'any 1888, acabat el batxillerat, sentí la vocació sacerdotal i ingressà al Seminari Diocesà, on cursà Filosofia i Teologia. El 8 de juliol de 1895 fou ordenat prevere, cantant missa el dia 19 del mateix mes al convent de les Carmelites Calçades de les Corts, a Sarrià. Començà la carrera sacerdotal com a vicari a Cervià, on romangué nou mesos. Després de breus estances com a ecònom a Ciutadilla (tres anys, entre 1896 i 1899) i Falset (tres mesos de 1899), fou destinat com a rector, amb estances més perllongades, a Rocallaura (1899-1906), l'Albí (1906-1916) i Constantí (1916-1924). L'1 de novembre de 1916, quatre mesos després d'haver entrat com a rector de la parròquia de Constantí, demanava autorització a l'arquebisbe de Tarragona per tal d'editar el *Full parroquial*, una publicació quinzenal on es recollien les funcions religioses d'aquells quinze dies, la vida parroquial i catequística,

articles sobre la història del poble, una secció literària i una altra de varietats amb cançons i poemes d'àmbit religiós i popular, que són un bon reflex de la vida quotidiana constantinenca de principis de segle. En la publicació hi van col·laborar personalitats entre les quals destacà Cèsar Martinell, arquitecte vallenc, que va dissenyar-ne alguns encapçalaments. Tot i els daltabaixos i els problemes de finançament (que van necessitar l'ajut econòmic dels veïns), es van publicar 190 números, puntualment distribuïts per totes les cases de Constantí; el darrer aparegué el setembre de 1924, abans de marxar a la veïna ciutat de Reus. La tasca realitzada durant aquests vuit anys deixaria empremta i un viu record a Constantí, on se l'ha homenatjat posant el seu nom a un carrer i a un centre d'ensenyament d'infantil i de primària. A Reus continuà com a rector de les esglésies de la Puríssima Sang (1924-1930) i de Sant Francesc (1930-1935). L'any 1935 fou nomenat canonge i mestrescola, ecònom i regent de la parròquia de la catedral de Tarragona, càrrec en el qual visqué les amargues vicissituds de la Guerra Civil. Celebrà les noces d'or sacerdotals el 19 de juny de 1945 i moria de malaltia quatre anys després, el 21 de juny de 1949. El seu funeral commogué profundament molts tarragonins i nombrosos senyals de dol acompanyaren la comitiva fúnebre. La producció literària de Mn. Ramon Bergadà inclou unes memòries (*Espigolant*) que recullen molts fets històrics, anècdotes i vivències on es descriuen molts aspectes de la vida quotidiana tarragonina de principis de segle. També escriví una enorme quantitat d'articles històrics, costumistes, poemes, himnes, cançons i goigs de caire religiós i popular, que va redactar en totes les localitats on va ser destinat, una part dels quals es troben a l'Arxiu Parroquial de Constantí, i són bona mostra de la colossal tasca cultural que realitzà al llarg de la seva vida, alternada amb l'acció pastoral i humanitària que sempre el va caracteritzar. ALEU [1997]; *Full parroquial* [1983]; RICOMÀ [1983]; MASSÓ [2000], i MORANT [2009a]. (REP)

BERTRAN DE TULLA, JOAN BAPTISTA (*Lloberola* ?, *Segarra*, p. s. XVII – *Barcelona* v. 1662). Canonge hospitaler de la seu de Tarragona i enginyer militar. Fill de Pau Bertran Aguiló (†v.1629) i de Caterina de Tulla Miquel, de Sàsser (Sardenya). El setembre de 1640, quan esclatà la guerra dels Segadors, era canonge hospitaler de la seu de Tarragona. Havia estudiat enginyeria militar, i tenia una reconeguda reputació com a expert en fortificacions, cosa per la qual fou nomenat membre de la Junta de Guerra que va formar la Junta de Braços revolucionària a Barcelona, i tot seguit tornà a Tarragona on dirigí les obres de defensa. Ocupada Tarragona per l'exèrcit hispànic, Bertran seguí fidel al partit

de la terra, de forma que a mitjan maig de 1641 era arrestat inculpat d'hostatjar a casa seva un francès vestit de clergue que entrà a la ciutat a espiar les fortificacions defensives que aixecaven els castellans, i també de conspirar per prendre una porta de la muralla amb 400 homes i entregar-la als francesos. Processat per l'auditor militar, li foren confiscats tots els béns a ciutat (i subhastats a l'encant públic), i el tingueren un any pres, fins que va poder fugir a Barcelona gràcies a l'ajut de Gabriel Bellver. Restà vivint a Barcelona en una casa de la seva propietat, on testava el 1661, i codicil·lava, posteriorment, el 10 d'octubre de 1662. *Les Corts* [1976] 130; FLORENSA; GÜELL [2003] 149-150, i GÜELL [2005] 69 i 126. (MGJ)

BESORA NIN, JOAQUIM (*Tarragona 1856 – Vilanova i la Geltrú, Garraf, 1927*). Notari i publicista. Nascut a Tarragona el 19 de novembre de 1856, fill de Josep Besora Fàbregas, propietari tarragoní, i Mercè Nin Güell, de Barcelona, i nebot del també notari Joaquim Fàbregas, que l'apadrinà. Exercí la seva professió de fedatari públic a les Terres de l'Ebre, concretament a Alcanar (1886-1887), per posteriorment traslladar-se a Vila-seca (1888-1892) i finalment a Vilanova i la Geltrú (1892-1927). En aquesta vila, des del 1916 fins a la seva mort, presidí la Junta del Patronat de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer, així com la comissió d'homenatge a Josep Font Gumà. Col·laborà periòdicament al *Diario de Villanueva y Geltrú*, i al *Butlletí de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial de Vilanova i la Geltrú* (1924-1927). Fou autor del volum: *Contes morats* (Vilanova i la Geltrú, 1924) i corresponsal de mossèn Antoni Maria Alcover en el seu *Diccionari català-valencià-balear*. Participà en el moviment catalanista, com a delegat a les Assemblees de Manresa (1892), Reus (1893), Balaguer (1894), Olot (1895) i Girona (1897), i presidí l'Associació Catalanista de Vilanova i la Geltrú (1899). Morí a la capital del Garraf el 12 de novembre de 1927. VIRELLA [1982] 249-254; FARRIOL [1995] 57, i PUIG [1999] 45. (JMGP)

BIANCHINI, DOMENICO, 'El príncep dels dimonis' (*Bolonya, Itàlia, 1783 – Tarragona 1811*). Militar napoleònic. És un arquetip literari francès de soldat brivall, bevedor i jugador empedreït que, malgrat les mancances en disciplina, excel·leix en empit, coratge i sacrifici patri. Bianchini fou un personatge real que arran de la seva intervenció en el setge de Tarragona de 1811 "va entrar a la història a través de la literatura". Potser per això hi ha desaparegut de criteris a l'hora de determinar la seva procedència (Bolonya, Cremona, Piacenza) i nom (Domenico, Gaetano). Orfe d'un pare d'ofici paleta, es féu càrrec de la família

amb molt poca edat. Es casà i tingué fills de molt jove i quan va ser cridat a files desertà reiteradament, fet pel qual fou tancat al presidi de l'illa d'Elba. Pel que sembla Bianchini era un caporal de granaders del 6è regiment italià, regiment que reclutà la brivalla convicta que Napoleó havia concentrat en aquella illa. En el setge de Tarragona destacà en la presa de l'Oliva (29 de maig de 1811), on perseguí soldats espanyols fugitius i en capturà nou, ell sol. Dut a presència de *Louis Gabriel Suchet*†, cap de l'exèrcit napoleònic, se li va oferir la recompensa que demanés. Bianchini demanà el privilegi d'entrar el primer a l'assalt de la plaça tarragonina. Admirat per la resolució del granader, Suchet li ho concedí, i a més el condecorà amb la Corona de Ferro i el promocionà a sergent. El dia de l'assalt, Suchet complí la seva paraula i Bianchini morí en combat; en conseqüència, li fou concedida la Legió d'Honor. Giuseppe Giulio Ceroni fou qui posà la primera pedra de la llegenda que l'envoltà, descrivint-lo com un esperit audaç, ebri de lloances i d'honor, que desafiant la pluja de dards i destrals ensangonades que li tiraven els defensors del mur, assolí trepitjar la posició enemiga primer que ningú, i ser també el primer assaltant caigut en combat, de resultes de fins a set ferides que rebé. L'oficial de cavalleria Antonio Lissoni, present en aquella acció, el descriu com intrèpid, noble, orgullós i coratjós, que al davant d'un escamot suïcida de granaders encapçalà l'assalt i rebé de ple les pedres i les bigues travessades amb ferros llargs i punxeguts que els llençaven els defensors; tot cobert de sang, conduí els seus cap a dins, fins que rebé un tret mortal al pit i expirà a l'hospital. No es dubta pas a concedir-li tot el mèrit de la jornada. Amb tot, l'acció heroica quedà tacada pel que en digué Honoré de Balzac, que per una aposta de joc Bianchini va comprometre's a travessar les línies enemigues només amb un sabre, occir un sentinella enemic, arrencar-li el cor, coure'l i menjar-lo, com així féu. Afegia que aquest *príncep dels dimonis* provenia d'un regiment irreputat de conscriptes i que en l'assalt fou mort per un frare. Al llarg de la primera meitat del segle XIX prodigaren els textos reivindicatius de l'heroisme mostrat per Bianchini. LOMBROSO [1843] i CAVALLÉ [2011] 12-13, 15, 20-22 i 24-27. (MGJ)

BIURE (*m. s. XVI – p. s. XVII*). Nissaga de donzells amb propietats a Tarragona. Encara que el llinatge es remunta a la segona meitat del segle XII, i posseïa la senyoria sobre Vallverd, a la Conca de Barberà, la seva relació més directa amb la ciutat de Tarragona la van iniciar amb l'enllaç que el 1467 un dels seus membres, **Joan de Biure d'Argençola**, féu amb Maria d'Elies, neboda i hereva del poderós arquebisbe *Pedro de Urrea*†. Les herències de la consort van

permetre, entre altres coses, comprar una gran mansió al carrer dels Cavallers. El fill dels dos, **Joan de Biure d'Elies**, adquirí el 1526 el senyoriu de Vallespinosa, el castell del qual fou residència alternativa de la família, juntament amb Tarragona. Un altre germà, *Onofre de Biure d'Elies*↑, fou el primer canonge tarragoní del llinatge. Nebots seus, fills de Joan de Biure d'Elies i de Joana de Mitjavila, foren Onofre, segon senyor de Vallespinosa del llinatge Biure i **Joan de Biure de Mitjavila**, comensal, qui adquirí el 1541 una magnífica horta al camí del port, que passà al seu nebot; també sengles germanes que es van casar amb pròspers mercaders tarragonins, Beatriu (amb Joan Cisterer) i Violant (amb Joan Molgosa i posteriorment amb Nicolau Rossell). **Onofre de Biure** es casà el 1528 amb Beatriu de Castellvell. Tots dos moriren després de 1572 i foren enterrats a la capella de Santa Tecla la Vella. Foren pares de Gaspar, Melcior, Baltasar i Joan de Biure de Castell-vell. El primer fou l'hereu, i el més menut, **Joan**, marxà a viure a Castelló d'Empúries, adoptat per un parent seu (Andreu de Biure, castlà de Roses), on mullerà amb Jerònima de Vilanova Desvern, senyora de Bentalló, rica propietària de la comarca. Melcior i Baltasar foren canonges de la seu. El segon traspassà el 1549, al cap de pocs anys d'ingressar en el capítol, on havia heretat la tresoreria, però **Melcior** no ho féu fins 50 anys més tard (†1599), arribant a ser un dels eclesiàstics més rics i poderosos de la ciutat. Com el seu germà, fou tresorer (1559-1579), i més tard, ardiaca de Sant Llorenç, la principal prebenda del capítol; habitava en una gran mansió adossada a l'església de Sant Llorenç, amb un hort annex, on mantenia una biblioteca d'una seixantena de volums i una petita col·lecció de quadres, coberteria d'argent i carruatge. En l'inventari del seu testament de 1595 figurava una crescuda renda en censals per valor de més de 27.000 lliures de propietat. La prematura mort del seu germà gran (1578) féu que assumís durant uns pocs anys la curadoria del seu nebot i hereu, Rafael-Joan. El 1560 **Gaspar de Biure de Castellvell** s'havia casat amb Anna de Montserrat Jaques, filla de Francesc de Montserrat, un ric mercader de noblesa antiga. L'enllaç reportà un seguit de propietats a la ciutat, entre les quals una altra gran mansió al carrer de les Escrivanies Velles i un gran cabal líquid a través d'una bona col·lecció de censals. A més de l'hereu Rafael-Joan, també foren pares d'un altre **Gaspar**, comensal, que morí jove, el 1608, i de tres noies, Beatriu (†1588), Jerònima, que es casà amb Francesc d'Espés, senyor de Preixens, i Guiomar (†1646), que ho féu amb Climent de Cardona-Rocabertí, senyor de Sant Mori. La línia agnàtica del llinatge s'extingí amb *Rafael-Joan de Biure de Montserrat*↑ (v.1570 - 1634), senyor de Vallespinosa, Aguilar, Preixens i castlà de Vallverd, Pontils i Santa

Perpètua, però va perviure amb l'enllaç de la seva única filla legítima Maria amb **Josep de Margarit de Biure** (1602-1685), que adoptà les armes i el cognom dels Biure. CARBONELL [2002] 30-40; ROVIRA [2003a] 26-27, i GÜELL [2007b] 47-49. (MGJ)

BIURE D'ELIES, ONOFRE DE (*v.* 1470 – 1546). Noble, canonge de la seu. Pertanyia al llinatge de donzells que posseïa la senyoria sobre Vallespinosa, a la Conca de Barberà, amb casa parada i residència a la ciutat de Tarragona (**BIURE**↑). El seu ingrés al capítol l'any 1504 podria explicar-se molt bé si es pensa que el seu besoncle fou l'arquebisbe **Pedro de Urrea**↑. Biure gaudia del benefici de Sant Miquel de la parroquial de la Selva del Camp, i ocupava el càrrec de tresorer des de 1516. Alternava la seva residència a Tarragona amb llargues estades al Vaticà, on entaulà bona amistat amb personatges influents, entre els quals, el cardenal Gian Domenico de Cupis, de qui va ser procurador a Catalunya. El 1541 fou nomenat vicari general de l'arquebisbe **Doria**↑, càrrec en el qual presidia el concili provincial que es va celebrar a la ciutat. Féu hereu al seu nebot **Onofre de Biure de Mitjavila**, a qui el 1533 havia cedit els seus drets sobre la baronia d'Aguilar. CARBONELL [2002] 37-38 i GÜELL [2007b] 48. (MGJ)

BIURE DE MONTSERRAT, RAFAEL-JOAN DE (*Vallespinosa ?, Conca de Barberà, v.* 1570 – *Barcelona* 1634). Senyor-bandoler, baró de Vallespinosa, de Vallverd, de Preixens, de Mitjanell i la quadra de Gorga, baró d'Aguilar, carlà de Vallverd, de Pontils i de Santa Perpètua de Gaià. La biografia de Rafael de Biure és la trajectòria del més genuí senyor-bandoler de les comarques meridionals, principalment del Camp de Tarragona i Conca de Barberà. Fill de Gaspar de Biure i d'Anna de Montserrat, del seu pare heretà tot el patrimoni baronial, i de la seva mare i avi (el mercader Francesc de Montserrat), una considerable fortuna en censals. Orfe de pare amb molt poca edat, es va sotmetre a la tutela de l'oncle **Melcior**, canonge de la seu tarragonina, ardiaca de Sant Llorenç i un dels personatges més rics i opulents de la ciutat, fins als 21 anys (1591). L'abril de 1593 concertava una concòrdia amb la seva mare per accedir, no tan sols a la propietat de l'herència dinerària del seu avi, sinó també a l'usdefruit que aquesta s'havia reservat. Tot aquest patrimoni fou augmentat el 1613 amb la compra en subhasta pública i a meitat de preu de la baronia de Preixens, per a la qual cosa prèviament va comptar amb la col·laboració de parents propers dins de la Diputació del General. Despüllats de la seva baronia, els Espés, pledejaren tan insistentment com inútil contra Biure. El 1614 adquiria, a més, les carlanies de

Pontils i de Santa Perpètua de Gaià. Si en alguna cosa va destacar Rafael de Biure, com a bon senyor-bandoler, fou en la quantitat d'enemics que es va crear i en la ferma resistència que va presentar davant de tots ells. Per causa d'un elevat censal que vengué al Consell de Tarragona en temps de crisi (1591), se n'atragué l'odi per especulador, i després de diversos incidents els següents anys, en 1611 es tirotejà amb el sometent tarragoní, el qual li havia arribat a assaltar i regirar el castell de Vallespinosa. Biure es veié obligat a abandonar la ciutat i s'instal·là a la capital del país, tot adquirint una gran mansió al carrer dels Mercaders. Més sonat fou el seu plet contra l'orde de Sant Joan de Malta (1596-1624), per la plena jurisdicció de Vallverd, arribant a desenvolupar una autèntica guerra internobiliària, en la qual es van assaltar els seus feus de Vallespinosa i de Vallverd, s'arrestà i empresonà diverses persones, s'entaularen baralles i múltiples actes de sabotatge, fins a arribar a una concòrdia el 1617. El seu caràcter agressiu el féu enfrontar-se igualment contra la vila d'Agramunt (per drets de pas); contra els Cardona-Rocabertí, per la baronia de Sant Mori (des de 1613); contra els Pons, per la baronia d'Artesa, i el monestir de Montserrat, per l'onzè dels rèdits de dita vila (des de 1617); contra els Despalau (des de 1619), per la meitat de la baronia de Gelida, etcètera. Rafael de Biure es casà el 1596 amb Agnès de Cardona-Rocabertí Sunyer (†1621), filla de Jaume de Cardona, baró de Sant Mori, i de Rafaela de Sunyer, de la qual només va tenir una sola filla, **Maria**. D'una dona desconeguda, fou pare el 1632 d'un fill natural, **Arnau**. El seu successor fou el gendre **Josep de Margarit** (1602-1685), a qui va associar al patrimoni familiar el 1620. La casa Margarit heretà totes les propietats de Rafael de Biure; també els plets, alguns dels quals es van dilatar en el temps fins a l'extinció, en el segle XIX, del règim baronial. **MARBÀ-TORRES [1985]; CARBONELL [2002], i GÜELL [2007b].** (MGJ)

BLAI (*Reus, Baix Camp, s. XVI – Tarragona, s. XVIII*). Notaris. La nissaga s'inicià amb **Francesc Blai** (†1713) causídic, fill de Jeroni Blai, corder reusenc i de Magdalena, qui el 10 de juny de 1685 es casava amb Paula de Oñate (†1710), filla del pintor Juan de Oñate. Fill i successor fou **Joan Blai d'Oñate** (v. 1695-1742), qui ja era escrivà a finals d'agost de 1717, quan contreia matrimoni amb Emerenciana Martí Miret (†1765). La núvia era germana del notari **Francesc Martí Miret**↑, i en els capítols matrimonials, fets un parell de mesos abans, havia estat feta hereva universal pels pares. Joan i Emerenciana fruitaren la seva unió amb precocitat, essent pares de **Joan-Francesc Blai Martí** (1717-1780), qui, de la mateixa manera que el pare i que l'avi, fou escrivà i després notari (actiu a

Tarragona entre 1747-1761). El 6 de novembre de 1740 contractava capítols matrimonials amb Bonaventura Focs Casals (†1754), filla i hereva universal del notari *Josep Focs*† i d'Eulàlia Casals. En aquella avinentesa, aportava 200 lliures d'escreix, i els pares es comprometien a pagar-li el cost del privilegi de notari reial. El juny de 1761 ja ho era, a més de col·legiat. Amb posterioritat, apareix casat amb Rita Bartomeu Janer (1726-1805), filla del doctor en drets Andreu Bartomeu, de Vilafranca. Blai Martí morí als 63 anys d'edat el 4 de març de 1780, havent testat davant del notari *Josep Bigarai*† unes tretze setmanes abans. Sabem que van ser pares d'almenys dos fills, Simó i Eulàlia. **Simó Blai Bartomeu** va continuar amb la tradició familiar i fou notari públic reial col·legiat i de número, de Tarragona. Va tenir la desgràcia de perdre sobtadament l'esposa Josepa Gutiérrez de Pando (1773-1804), just en el primer aniversari de casats; la féu enterrar a l'església del convent de Sant Francesc. **Eulàlia Blai Bartomeu** casà el 3 de març de 1800, per poders, amb Agustín de Esparza, tinent coronel d'infanteria i enginyer destinat a Pamplona. **COMPANYS [2000] 83, 229-232 i 289-292.** (MGJ-JMGP)

BLAI, PERE (*Barcelona 1553 – 1621*). Arquitecte. Fill d'un mestre de cases homònim, originari de Tremp (Pallars Jussà), però ciutadà de Barcelona, que està documentat treballant entre el 1552 i el 1568 en diverses obres d'arquitectura civil i religiosa. Es formà possiblement com a mestre de cases al costat del seu pare. La vinculació amb Tarragona s'inicia amb la col·laboració amb el seu oncle, Joan Blai, també mestre de cases, que estava establert a Vallmoll. El 1571 sembla que va intervenir en la construcció d'unes voltes al nou castell de Torredembarra, propietat de Lluís d'Icart, aleshores batlle general de Catalunya. L'any 1578 va participar en la construcció de l'església parroquial de Santa Maria Assumpta d'Alcover. L'any 1582, a la mort del mestre de cases *Bernat Cassany*†, Pere Blai fou nomenat mestre d'obres de la capella del Santíssim Sagrament de la Catedral de Tarragona. La cúpula sobre tambor de la capella, la primera que es feia a Catalunya, cal relacionar-la amb la intervenció de Pere Blai. La col·laboració amb *Jaume Amigó*† representà un important punt d'inflexió en la carrera professional de Blai, que va saber aplicar els coneixements adquirits per Amigó en les seves estades a Itàlia i en l'estudi dels tractats arquitectònics més importants del moment. Ells dos són els promotors principals del moviment arquitectònic denominat per J.F. Ràfols com Escola del Camp, que encarnà la introducció dels nous mètodes renaixentistes de projectar i construir edificis al Camp de Tarragona, no de la mà d'arquitectes

italians, sinó a càrrec d'uns arquitectes autòctons, que, a partir d'unes vies d'informació fonamentades en l'estudi dels tractats arquitectònics i dels gravats, iniciaren el deslliurament dels imperants models gòtics. L'any 1582, juntament amb Jaume Amigó, va dissenyar els plànols de l'església de Sant Andreu Apòstol, a la Selva del Camp, amb una cúpula sobre tambor i una volta de canó amb llunetes que representen una autèntica innovació en l'arquitectura local. Hi va contractar un terç de l'obra, que va finalitzar el 1589, però encara hi va intervenir anys més tard, el 1616 i el 1618. El 1584 va ser nomenat mestre d'obres de la catedral de Tarragona. En aquest nomenament influïren sens dubte alguns canonges amb formació humanística que van facilitar la tasca a Jaume Amigó i a Pere Blai en la renovació de l'arquitectura. Va participar directament en les obres més destacades que s'efectuaven a la diòcesi, com la restauració del Palau Arquebisbal (1586), unes visures a la prioral de Sant Pere de Reus, a Sant Joan de Valls, i a les obres de remodelació de l'ermita, ara desapareguda, de Sant Pere del Puig, a la Selva del Camp (1588). Continuava amb projectes d'obres, com la col·laboració amb Joan Mas en el disseny de la nova església de Riudoms (1588), la capella dels Sants Cosme i Damià, a la catedral (1589), o el disseny del sepulcre de l'arquebisbe *Antoni Agustí*†, inspirat en un altre d'Andrea Verrocchio a Florència, destinat a la capella del Santíssim Sagrament de la catedral (1592). El mateix any, a instàncies de l'arquebisbe *Joan Terés*†, va dissenyar les capelles bessones de Sant Fructuós i Sant Joan, a la catedral, en la construcció de les quals, que es va allargar fins al 1612, va demostrar el seu depurat coneixement del classicisme, amb la inclusió de les primeres finestres termals fetes a Catalunya. El 1594 intervenia en la construcció del nou Seminari tridentí. El 1597 construïa un pont sobre el riu Francolí, en el camí de Valls a Alcover. A Tarragona posseïa una casa al costat de l'antic hospital de Sant Pau i Santa Tecla. Vers l'any 1597 els interessos professionals el retornaren a Barcelona, ja que va rebre l'encàrrec del projecte d'ampliació cap al migdia de l'edifici de la Diputació del General, ampliació que inclou la façana, el vestíbul i el Saló de Sant Jordi. La façana és la primera gran obra renaixentista d'arquitectura civil a Catalunya, on Pere Blai va deixar palès el domini professional que havia assolit en la seva etapa tarragonina. El mateix any 1597 va viatjar a Madrid i El Escorial, per presentar el projecte del palau de la Generalitat al rei Felip II. Allà va conèixer l'arquitecte reial, Francisco de Mora. No obstant la seva tasca al palau de la Generalitat —que es va perllongar fins al 1619, a causa de diverses aturades i endarreriments—, i la seva residència definitiva a Barcelona, va continuar treballant a la diòcesi

tarraconense. El 1598 projectava l'església de Cornudella del Montsant, influïda de l'arquitectura de Francisco de Mora. Se li atribueix el disseny de l'església i del claustre del convent de Sant Agustí, a la Selva del Camp. També, dos edificis d'Alcover: Can Cosme i l'abadia. El 1600 treballava a la capella de la Pietat del santuari de Paret Delgada, a la Selva del Camp. El 1603 va dissenyar el sepulcre de l'arquebisbe Joan Terés, a la catedral de Tarragona, la cúpula del qual està inspirada en el temple del pati dels Evangelistes d'El Escorial, dissenyat per Juan de Herrera. El 1617 encara intervenia a l'església de Sant Jaume de Riudoms. També treballava a altres llocs de Catalunya: a l'església d'Igualada (1601), a les capelles de Sant Ramon de Penyaafort i de Sant Domènec del convent de Santa Caterina de Barcelona (1602), visurava el Teatre Principal de Barcelona (1603), dissenyava la creu de terme del Portal de Mar, a Barcelona (1609) i treballava al castell de Canet de Rosselló (1617). Va fer testament poc abans de morir. Segons l'inventari dels seus béns, posseïa diversos immobles a Tarragona i Barcelona, i també cinquanta llibres "de Historia y trasses de son art". Es conserva un *Llibre de comptes* redactat per ell mateix que ha fornit moltes dades sobre la seva activitat professional. Pere Blai es va casar amb Elisabet Pons, amb la qual va tenir sis fills. RÀFOLS [1934]; CAPDEVILA MIQUEL [1935]; FLORENSA [1949]; MARTINELL [1952] 273-279; CARBONELL [1986] 56-219; GARRIGA [1986] 176-192; *L'Escola del Camp* [1990]; CARBONELL [1995a] 217-245; GARRIGA [2004], i MATA [2004]. (SMC)

BLANCH BOSCH, FRANCESC (*Tarragona 1907 – Bordeus, França, 1996*). Mestre republicà. Fou el gran de cinc germans fills d'en Ramon Blanch i Gertrudis Bosch. Nasqué al carrer de les Escalles de l'Arboç el 12 de desembre de 1907. Acabats els estudis de Magisteri, l'any 1926, va exercir a Albà-Aiguamúrcia i començà a col·laborar al *Diari de Tarragona* i en diverses publicacions pedagògiques. L'any 1930 aprovà les oposicions i fou destinat a Maldà; aquell any es casà amb Maria Juncosa. El 25 d'agost de 1933 fou nomenat mestre en propietat de l'escola nacional de nois de Torredembarra, Patronat Antoni Roig, de la qual arribà a ser director. A finals del 1936 esdevingué inspector en cap d'ensenyament de la província i es traslladà a viure a Tarragona. Era membre de la Federación Española de Trabajadores de la Enseñanza (FETE) i el març de 1937 fou elegit secretari general del comitè provincial. El maig del 1938 fou cridat al servei auxiliar de la Comandància Militar de Tarragona, d'on va ser evacuat el 15 gener de 1939. El 6 de febrer al matí entrà a França i, com tants exiliats, fou dut a la platja d'Argelers, i d'allí passà al camp de Bram, on

romangué del març al juliol de 1939. Llavors s'integrà en els grups de treballadors estrangers que suplien la manca de mà d'obra causada per la mobilització dels francesos, fent de manobre a Montignac-sur-Vézère i també a l'empresa de M. Lespinasse. De finals dels anys 40 i durant dos anys treballà al Groupe 649 de T.E. de Calviac i féu de pagès a Carsac, Dilhac i Aillac. Els alemanys el feren treballar en la construcció de la Base Naval Militar de submarins de Bordeus. S'integrà en les organitzacions clandestines de les Forces Françaises de l'Interieur (FFI) com a preparador de farmàcia del 5è regiment, primer, i com a infermer en cap de l'Hospital Militar de Sant Vicenç de Paül i sergent en cap del 18è batalló de Génie, després. Pertanyé al cos de francitiradors partisans francesos i formà part de la brigada número 9 d'exiliats republicans espanyols que va obrir la desfilada de l'alliberament de França, a París. El gener de 1945 retornà a la vida civil a Bordeus i rebé la medalla francesa de la Liberation. S'afilià al Casal Català de Bordeus, a l'Aliança Nacional de Catalunya, a la Casa de España i al Comité France-Espagne de Bordeus. El setembre de 1945 trobà feina com a preparador a la farmàcia de *mademoiselle* Margaritte Merlas de Lormont, prop de Bordeus, on treballà fins a la seva jubilació l'any 1972. El 1949 aconseguí portar l'esposa i les filles Diana i Eva a França. Va morir a Bordeus el 28 de febrer de 1996 i va cedir el seu cos a la ciència. En política va ser un republicà compromès i com a mestre creia en una educació naturalista i en la coeducació. **MIRÓ-SUGRANYES [2009] 65-98.** (JSB)

BOADA ARAGONÉS, FERNANDO (*Tarragona 1926 – 2009*). Consignatari de vaixells i cònsol honorari. Fill de Josep Boada Piqué i Rosa Aragonés Hidalgo i germà petit de *José Maria Boada Aragonés*[†]. La seva família va estar molt vinculada a l'activitat portuària de la ciutat de Tarragona. El 27 d'agost de 1936, a conseqüència de la Guerra Civil, va haver d'exiliar-se amb la família a Oslo, on va fer estada un any abans de tornar a Espanya. Ho féu establint-se a Valladolid, en territori dels nacionals, on va estudiar al col·legi San José dels jesuïtes, mentre la resta de familiars tornaven a Tarragona. Boada els seguí l'any 1939. Va reemprendre els estudis a l'Institut Martí i Franquès i es graduà posteriorment en comerç. Exercí professionalment com a consignatari de vaixells a les empreses familiars Boada Hermanos, Suc. de Boada Hermanos i Bull Boada S.A. Aquesta experiència el va vincular força a l'activitat portuària tarragonina, que el va portar amb el temps a una gran devoció per la temàtica marinera. Per herència familiar, Fernando Boada va ser nomenat cònsol de Suècia el 1954 i cònsol de Finlàndia el 1964, càrrecs honoraris que va ocupar fins

als anys 1994 i 2004, respectivament. De la seva relació amb els països bàltics va sorgir una enorme passió cultural i afectiva, que va saber traspasar a les generacions posteriors. Boada va ser condecorat amb la Creu Encomana i Oficial de l'Orde del Lleó, de Finlàndia, la Creu Encomana de la Reial Orde de l'Estel Polar i la Creu de Cavaller de la Reial Orde de Vasa, de Suècia. En l'àmbit local, s'implicà activament en el teixit social i cultural de la ciutat. Va ser membre de la junta del Gimnàstic durant la presidència de José Luis Calderón, de la junta fundadora de la construcció del Nou Estadi, de la junta del Club de Tennis Tarragona i de la de la Cambra de la Propietat Urbana. Així mateix, va ser membre de la Reial i Venerable Congregació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, abanderat de la Reial Germandat de Jesús Natzarè (1965) i membre del Patronat de la Minerva, entre d'altres. Fernando Boada Aragonés va casar-se amb Núria Valls Rovira, el 5 de juny de 1955, i l'any següent va néixer la primera filla, Anna M., a la qual van seguir: Fernando, M. José i Chelo. Els darrers anys va dedicar-se a investigar sobre els orígens familiars, reconstruint l'arbre genealògic i formant un arxiu amb més d'un miler de llibres, milers de fotografies i centenars de documents escrits relatius als avantpassats. Morí a Tarragona el 17 d'agost de 2009. (NLB)

BOADA ARAGONÉS, JOSÉ MARÍA (*Tarragona 1918 – 1977*). Advocat i consignatari de vaixells. Va néixer al carrer Barcelona, de Tarragona, fill gran de Josep Boada Piqué i Rosa Aragonés Hidalgo, i germà de *Fernando Boada Aragonés*[↑]. Va estudiar al col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes –La Salle– i a l'Institut Martí Franquès, on finalitzà el batxillerat. L'any 1934 inicià els estudis de Dret a la Universitat Central de Madrid. El juliol de 1936 davant el perill de ser empresonat juntament amb el seu pare, la família marxà a Barcelona i d'allí a Marsella ajudats pel consolat anglès. Des de Marsella aconseguiren refugiar-se a Cristiansund, prop d'Oslo, gràcies als lligams comercials que el pare hi tenia. Hi residiren una temporada, treballant a l'empresa armadora Frad. Olsen & Co. El 1937 fou cridat a files i la família tornà a Espanya, establint-se a la zona nacional, a Valladolid. Finalitzada la Guerra Civil, tornaren a Tarragona, on José María continuà els estudis. L'any 1941 entrà a treballar als serveis administratius de la Junta de les Obres del Port, i l'any següent va ser novament cridat a files, havent de passar al regiment de cavalleria de Mataró, fins al 1943, any en el qual conclogué els estudis de Dret a la Universitat Central de Barcelona. Es reincorporà al seu lloc de feina a la Junta de les Obres del Port, i continuà col·laborant al despatx de consignataris de

vaixells Suc. de Boada Hermanos, del pare, i posteriorment, del germà Fernando. Per la seva relació amb el món marítim mercantil i pel temps passat a Noruega, l'any 1967 fou nomenat cònsol de Noruega a Tarragona. Profundament arrelat a la ciutat, formà part de les juntes directives de diverses entitats religioses i culturals, com la Reial i Venerable Congregació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist, la de l'Adoració Nocturna i l'Associació Nostra Senyora de la Mercè, de la qual era president en el moment del seu traspàs, ocorregut el 21 de desembre de 1977. L'any 1953 es casà amb Maria Rosa Gasulla, i van ser pares de tres fills: Josep Ignasi, Francesc de Borja i Montse. (JIBG)

BOFARULL CENDRA, JAUME (*Valls, Alt Camp, 1873 – Tarragona 1932*). Prevere i escriptor. Realitzà els estudis eclesiàstics al seminari de Tarragona. Fou ordenat sacerdot el 1898. Va ser vicari de Barberà de la Conca i Montblanc i rector de Monnars. El 10 de juliol de 1909 obtingué un dels beneficis de la catedral de Tarragona que ocupà fins a la seva mort, esdevinguda el 3 de febrer de 1932. L'arquebisbe López Peláez el nomenà director del Museu Diocesà de Tarragona. El 1918 fou elegit acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia. També fou corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Escriví regularment articles al *Boletín Arqueológico* del qual fou el director de 1922 a 1932. Entre els seus treballs destaquen: *Còdexs catalans de la Biblioteca Provincial de Tarragona*, publicat inicialment a la *Revista Bibliogràfica Catalana* i, posteriorment, el 1905, per *L'Avenç*, i els *Diàlegs de sant Gregori*, editat per Barcino el 1931. **JORDÀ [1991] 156; RAMON [1999-2000] 586, i SOBERANAS [1984] 141-143.** (SJRGC)

BONACHÍ PÉREZ, MANUEL (*Lleida 1896 – Tarragona 1984*). Compositor. De ben petit presentà bones aptituds per a la música, cosa per la qual els pares el dugueren a estudiar a la capella de música de la catedral de Lleida. Traslladada la família a Tarragona rebé classes de solfeig, piano i clarinet de l'organista *Josep M. Benaiges Pujol*↑ i d'harmonia i composició del mestre *Josep Sabater Domènech*↑. Entrà com a músic militar a la banda del Regiment de Luchana número 28 de guarnició a Tarragona, i arribà a ser-ne el sotsdirector. El 1924 contragué matrimoni amb la tarragonina Josepa Clavell Badós. L'any 1931 deixà l'exèrcit i es dedicà a la música, impartint classes i formant part d'alguns quartets. Després de la Guerra Civil formà part de la Banda Municipal de Tarragona, on tocava el clarinet, i el temps lliure el dedicava a la composició. Entre les seves obres destaquen una sèrie de sardanes: *La font d'en Garrot* (1934),

Tarragona aimada (1942), *Pom de clavells* (1944), *Els meus néts* (1945), *Serrallenca* (1949) i *La font d'en Maginet*. El Casal Tarragoní li féu un homenatge l'any 1984 amb una audició de sardanes a càrrec de la cobla La Principal del Camp de Tarragona. (JMOC)

BONI SERRA, CARLES (*Tarragona 1708 – 1773*). Polític. Fill de Josep Antoni Boni, patró d'arts, i Ignàsia Serra. El seu germà gran Josep (v.1700-1777) li traspasà l'heretat paterna per 50 dobles d'or el 1742; la germana Ignàsia casà amb el mariner Joan Ferrer i l'altra germana, Josepa, ho féu amb el revenedor Francesc Alberc. Carles Boni estudià lleis a Cervera i es doctorà en Dret (1735), de manera que ja des dels 32 anys aconseguí ocupar plaça de regidor perpetu de l'Ajuntament de Tarragona (1740). Amb aquest important càrrec local i una mica d'empenta assolí un estatus benestant que li va permetre fer lucratiu negocis i reunir un patrimoni considerable. Després d'un seguit de compravendes d'immobles, a la seva mort havia aplegat una petita fortuna patrimonial avaluable en més d'11.000 lliures, de la qual formaven part tres cases (a les Peixateries Velles –mansió valorada en 3.500 lliures–, a Mediona i al Port), dues botigues (al Port i a la Rabassada) i quatre jornals de terra campa i dos de vinya. Malauradament els deutes i les obligacions censals restaren valor a aquest patrimoni, de manera que en morir només va poder deixar 3.200 lliures als fills. La seva trajectòria política a l'Ajuntament tarragoní el dugué a ocupar la regidoria del Llibre de les Carnisseries i la plaça de sobreposat (1741). Posteriorment, intervingué en assumptes de compravenda de béns mobles per compte de l'Ajuntament, adobament dels molins de la ciutat i el de les teulades dels corrals, l'empedrat de la porta de Sant Joan o en la polèmica del pa blanc. Un altre dels assumptes que li va costar força treball fou la redacció de *l'Építome Historial...* (1752), una obra compendiosa d'història local que Boni va fer per encàrrec de l'Ajuntament i a instàncies del magistrat de la Reial Audiència Andrés Simón Pontero, tot treballant a l'arxiu municipal entre finals de 1751 i principis de l'any següent, comesa per la qual cobrà un centenar de lliures. Per dur-la a terme, Boni va recórrer no únicament a la documentació inèdita, sinó també als pocs tractats històrics que llavors existien (Ponç d'Icard, Blanc) i a informació transmesa oralment. El 1760 va ser comissionat per assistir a la cerimònia de recepció del rei Carles III a Madrid. Delicat de salut des de 1769, Boni traspasà a Tarragona, intestat, el 3 de novembre de 1773, i fou sebollit al vas de la confraria de la Minerva de la catedral. Va casar-se dues vegades: la primera, el 10 de març de 1740, amb Francesca Sarroca Vidal, filla d'un notari

barceloní, i un cop vidu, el 15 d'abril de 1744, amb Josepa Besora Roger. D'aquest segon enllaç va ser pare de cinc fills: *Josep Boni Besora*↑, canonge; Antoni (*1761), rector del Pla de Santa Maria; M. Isabel (*1749, monja); M. Ignàsia (*1755, també monja, que professà a la Casa de Beates de Sant Domènec), i Josepa (*1758), que es casà amb el causídic Francesc Salas. El fet de destinar quatre dels cinc fills a l'Església, i en no haver tingut fills el germà gran, va condemnar aquesta branca de la família Boni a la desaparició del cognom. Un nét seu seria el col·leccionista *Pau Salas Boni*↑. **DASCA-ROVIRA-BARRIACH [1993] 15-20 i JORDÀ [1988] 386-388.** (MGJ)

BONIFAÇ MASSÓ, FRANCESC (*Valls, Alt Camp, 1735 — Tarragona 1806*). Escultor i dibuixant. Fill de Baltasar Bonifaç Anglès, escultor (Valls 1709-1747), i de Francesca Massó Vilanova (Valls 1709-1789), i germà del també escultor Lluís Bonifaç Massó (Valls 1730-1786); la seva germana Francesca es casà el 1766 amb l'escultor reusenc Francesc Bellvé. Els avatars vitals i professionals de Francesc Bonifaç van quedar marcats de manera determinant pel seu entorn familiar, ja que formava part d'una nissaga d'escultors, els més destacats de la Catalunya dels segles XVII-XVIII, que provinent de Barcelona, s'havia establert a l'Alt Camp. Així doncs, cresqué en un ambient favorable a la seva dedicació escultòrica, per a la qual estava notablement dotat, però amb la dificultat de fer-ho a l'ombra del seu famós germà Lluís. La instrucció de Francesc al taller familiar, sota la tutela de l'avi i del germà, es completà amb un curs de formació a Madrid l'any 1754, a l'Academia de Bellas Artes de San Fernando, entitat de la qual acabaria formant part com a acadèmic abans de 1787. El 1756, arran del seu primer matrimoni, Francesc s'instal·là a Tarragona, on tenia un obrador que fins al final de segle fou pròsper. Contractà pel seu compte, o en col·laboració amb el seu germà Lluís, retaules i altres obres d'escultura arreu de Catalunya. La seva producció al Tarragonès s'inicià amb el retaule major de la confraria de la Puríssima Sang, a l'església de Natzaret (1759), al qual seguiren un retaule dedicat a sant Onofre, a l'església de Sant Miquel del Pla (1759), una imatge de sant Bonaventura al convent dels Caputxins (1785), un retaule per a l'oratori de la família *CASTELLARNAU*↑, a la finca dels Montgons (1781), i un altre per a l'oratori de la família *VIDAL*↑ (1797). A la catedral va fer un retaule dedicat a sant Oleguer (1776), un altre dedicat a sant Agustí, a la capella del Santíssim (1795), i sis plafons amb relleus a la capella de Santa Elisabet. Al Morell va realitzar el retaule del Sant Crist (1764), amb la seva imatge central (1766), a Renau, els retaules de Santa Llúcia (1768) i de la Puríssima Concepció (1770), a

Torredembarra va dur a terme el de Santa Rosalia (1786). Se li atribueixen, a més, els retaules de Sant Martí i el de les Ànimes, a Altafulla (1787). Posteriorment, a Renau i a Perafort (per a l'església del Codony), va treballar en sengles retaules del Roser (1790 i 1792). La resta d'obres es distribueixen per altres comarques. Treballà a Reus (santuari de Misericòrdia, 1762, 1767, 1772; la Sang, 1762, 1764; Sant Francesc, 1775, i Sant Pere, 1783), a Sant Martí de Maldà (església parroquial, 1762 i 1763), a Almostrer (església parroquial, 1763), a la Selva del Camp (santuari de Paret Delgada, 1768), a Madrid, per a l'Academia de Bellas Artes de San Fernando (un relleu, 1771), a Torroja del Priorat (església parroquial, 1772, 1787), a Valls (casa Baldrich, 1773), a Sarral (església parroquial, 1774), a Lleida (seu nova, 1775 i 1785), a Solivella (església parroquial, 1777), a Vilanova (convent dels Carmelites descalços, 1787 i 1795), a La Geltrú (església parroquial, 1795) i a la cartoixa d'Escaladei, per a la qual va fer fins a set retaules. Bonifaç també fou un consumat dibuixant, com ho demostren els dibuixos de les restes de la Tarragona romana que publicà en el tom XXIV de l'obra *España sagrada* del P. Flórez (1769). La mort del seu germà Lluís, que sempre l'havia protegit, i el canvi en els gustos artístics finiseculars, amb l'entrada del corrent neoclàssic, varen ser l'origen de la seva decadència. Els seus projectes eren rebutjats i no tenia encàrrecs. Les dificultats econòmiques l'empenyeren a hipotecar o malvendre les propietats que havia anat adquirint a Tarragona, on morí arruïnat el 3 de febrer de 1806. En total, se sap de trenta-sis obres seves d'escultura, documentades, i d'una desena d'atribuïdes, incloses en el corrent epigonal del barroc, amb certs trets propers al decorativisme rococó i d'altres al classicisme. Algunes obres desaparegueren ja el 1835, i la resta foren destruïdes el 1936, a excepció de les conservades a la catedral i a Madrid. Es casà en primeres noces l'any 1755 amb Francesca Botí Miracle, natural de Valls (neboda de la cunyada, consort del seu germà Lluís) i enviudà al cap de quatre anys. Es tornà a casar el 1761 amb Tecla Fort Magraner, de Tarragona. Dels vuit fills haguts en els dos enllaços només en sobrevisqueren tres: Pau (*1758, argenter establert a Valls), Eulàlia (*1764, casada amb l'escultor Josep Moret Coromines) i Teresa (*1766, casada amb l'arquitecte mataroní Joan Carles Panyó Figaró). MARTINELL [1913a]; MARTINELL [1913b]; MARTINELL [1921]; MARTINELL [1922]; MARTINELL [1928a]; MARTINELL [1928b]; ROCAMORA [1928]; FERRER [1952]; VIDAL SOLÉ [1988]; ROVIRA [1989a]; ROVIRA [2003]; MATA-PARÍS [2006]; MASSÓ [2007]; MATA-BALASCH [2007]; SERRA MASDÉU [2007]; MATA [2010a], i MATA [2010b]. (SMC)

BONJUHA BARÓ, ASTRUCH (s. XIV – *Tarragona? d. 1409*). Metge jueu. El 1403 apareix en els llibres de comptabilitat municipal cobrant 20 lliures anuals. El Consell tarragoní estava força satisfet dels seus serveis, ja que, entre altres qualitats, Bonjuha era perfeccionista en els seus mètodes i s'afanyava a ampliar coneixements. Així, el 1405 demanava permís per absentar-se tres mesos, ja que volia assistir a unes classes de medicina; proposà que el substituís el seu pare, també metge. Aquell any, el Consell li renovà el contracte, de manera que Bonjuha continuà essent el metge de la ciutat fins almenys el 1409. **SÁNCHEZ REAL [1976] 15-16 i CALBET-CORBELLA [1981-1983] I, 56.** (MGJ)

BORÉS MAS, EUDALD (*Barcelona 1710 – Tarragona 1781*). Notari. Era fill d'Antoni Borés, notari reial i causídic de Barcelona, i de Raimunda Mas Duran, esposa en segones noces del notari Abdó Roca. El 1734 era escrivà a Tarragona, si bé exercí la notaria des de 1737 i fins a 1777; el 1744 actuà com a escrivà de la cúria arquebisbal. L'abril de 1749 era procurador de Carles de Castellarnau i, des de 1755, va ser-ho dels Margarit marquesos d'Aguilar (per als qui cobrava les pensions dels censals, reservant-se'n un 10% per a despeses i emoluments). El 1764 el seu domicili era al carrer dels Cavallers, paret per paret amb la mansió dels Castellarnau. Invertí capital en terres, de manera que el 1771 posseïa jornal i mig de vinya closa al camí del Llorito. El 9 de novembre de 1780, sentint-se indisposat, testà a la notaria de *Francesc Albinyana*↑. Moria dos mesos més tard, a dos quarts de sis del matí del dia 10 de gener següent, i dos dies després fou enterrat a l'església de Sant Francesc. S'havia casat a Tarragona l'11 de maig de 1734 amb M. Antònia Fàbregues Rafí (†v. 1783), filla del notari Antoni Fàbregues i d'Isabel Rafí, i se li coneixen almenys dos fills (Abdó i Antoni, que no degueren superar la infantesa) i tres filles: Josepa Antònia (*1740), que el 1765 casà amb el notari *Eudald Gavella de Belzunce*↑ Tecla, emmaridada amb el notari de la Selva del Camp Francesc Boquer, i Teresa, que el 1771 ho féu amb Francesc Soler Serra, metge de Valls. **COMPANYS [2000] 84 i 255-261.** (MGJ – JMGP)

BORONAT RECASENS, JOSEP M. (*Tarragona 1904 – Barcelona 1969*). Mestre i advocat. Fill dels altafullencs Josep Boronat Martí i Dolors Recasens Rimbau. Fou professor de català de mestres i funcionaris, per oposició, i magistrat del Tribunal Especial de Guàrdia número 3. De ben jove es dedicà a escriure i publicà articles als setmanaris *El Camp de Tarragona* i *Juventut Catalana*; a les revistes *Ciutat de Manresa*, *La Revista*, *La Nova Revista* i la *Revista de Catalunya*, i al *Diari de Tarragona*.

L'any 1939 s'exilià a França on es guanyà la vida fent de comptable. El 1947, aprofitant un indult, retornà a Catalunya. Estigué casat amb Mercè Blanch Ribé, d'Altafulla. **BORONAT [2005]**. (SJRJG)

BORONAT RODRÍGUEZ, JOAN-CARLES (*Tarragona 1943*). Enginyer i alt executiu. Cursà el batxillerat al Col·legi La Salle, de Tarragona, i la carrera a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona. Ingressà a Dow-Tarragona com a enginyer de procés i participà en diversos projectes com ara la construcció de plantes de polietilè de baixa densitat a Tarragona i a Dina (aleshores Iugoslàvia). Fou superintendent de la planta de Tarragona del 1981 al 1984. Del 1984 al 1987, fou director general de la transformadora d'etilè, la *joint venture*, participada per Dow i Repsol. El 1987 es traslladà a Holanda com a supervisor de l'àrea de plàstics al departament de desenvolupament i control de processos de Terneuzen, i coordinador de producció i responsable del grup de polietilè de baixa densitat de Dow Chemical a Europa. Tornà a Tarragona el 1989 per ocupar el càrrec de director de producció de la fàbrica Tarragona-Sud. El 1993 fou designat director de tot Espanya i el 1995, a més, de Portugal, essent líder del Grupo Europeo de Poliolefinas y Elastómeros. El 1996 es traslladà a l'Argentina amb el nomenament de director general de PBB i Polisur a Bahía Blanca. Novament a Tarragona, el 1998, fou director general de producció a Dow Chemical fins al 2001. Entre el juny del 2000 i el març del 2001 ocupà la presidència de l'Associació Empresarial Química de Tarragona (AEQT). També fou president de Aguas Industriales de Tarragona S.A. (AITASA). Dins el món universitari ha estat sotspresident del consell social de la Universitat Rovira i Virgili i president de la seva comissió de qualitat, i del 2002 al 2003 director general de la Fundació Universitat Rovira i Virgili. En l'àmbit bancari ha estat membre del consell d'administració (des del 2005, sotspresident primer) i del consell executiu de Caixa de Tarragona. Pertany a la Junta del Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials de Catalunya, de la demarcació de Tarragona, des de l'any 1969, i des del 2005 és sotspresident segon de la junta rectora de la Mútua del seu col·legi professional. Forma part del patronat de Topromi de Tarragona. Està casat amb Maria Teresa Fernández Jiménez i és pare de tres fills: Mercè, Josep-Maria i Maria Teresa. (EASA)

BRAVO CUSIDÓ, JOSEP (*Tarragona 1935*). Pilotaire. Fill de Carlos Bravo Ruggeri i Pilar Cusidó Veci-ana. Va estudiar al Col·legi La Salle de Tarragona. La seva gran passió han estat els esports. De ben jove va començar a jugar a

futbol al Club Gimnàstic, però als 17 anys es va iniciar en el món del frontó, en el mateix club. Va jugar a pala curta, llarga i paleta i féu parella amb **Lluís Gombau**↑, Raül Oterino, Pere Andreu, Wifredo Sevil i Anton Alujas. Participà durant més de dotze anys en diversos campionats de caràcter provincial, regional i estatal. Del 1957 al 1968 guanyà en nou ocasions el Campionat Regional (Catalunya) organitzat per la Federació Catalana de Pilota, a més del Trofeu A. Pujol, de paleta, el 1959 i el 1962; el Torneig Internacional Santa Tecla de paleta el 1961; la Copa Zinzano, de pilota basca, els anys 1962 i 1965, i altres trofeus. De 1956 a 1967 va prendre part en el Torneo de Federaciones. El 1968 va tenir un accident mentre practicava submarinisme i hagué d'abandonar temporalment la pràctica esportiva. L'any 1980 tornà a la competició com a veterà. En aquesta segona etapa, els anys 1980, 1982, 1983 i 1984, es proclamà campió de paleta en el Campionat de Catalunya i, el 1985, campió de pala curta en el mateix campionat. Fou guanyador el 1980 del Campionat d'Espanya per clubs de paleta, i el 1984 es proclamà sotscampió de pala curta en el Campionat d'Espanya, Torneig Federacions 1a categoria, a més de guanyar altres premis. Tots aquests trofeus els aconseguí fent parella amb algun dels jugadors abans esmentats, especialment amb Lluís Gombau, Anton Alujas i Raül Oterino. Tarragona reconegué els seus èxits en considerar-lo el millor esportista tarragoní els anys 1965, 1968 i 1983. Casat amb Nativitat Morillas Locubiche, és pare de cinc filles: Cèlia, Pili, Nativitat, Margarita i Eva. Ha treballat a Obres Públiques, fou gerent de GMP i del Club Tennis Tarragona i, finalment, va treballar a Repsol. L'any 1985 per qüestions de salut hagué d'abandonar definitivament el món de l'esport. (PBM)

BRYANT, WILLIAM J. (*Springfield, Vermont, 1904 – Woodstock, Vermont, 1994*). Industrial i mecenes. Fill d'una família d'industrials. Cursà els estudis universitaris al Dartmouth College (Hanover). L'any 1933 visità Tarragona, i els seus monuments, especialment l'amfiteatre romà, li causaren una gran impressió. El 1944 s'adreçà al marquès de Lozoya, aleshores director general de Belles Arts, per oferir-li ajut econòmic per a qualsevol projecte que estigués relacionat amb l'arqueologia a Tarragona, i aquest remeté l'ofertament al director del Museu Arqueològic, **Ventura Solsona**↑. Els contactes tingueren èxit i l'any 1946 inicià el seu mecenatge envers l'amfiteatre que es perllongà durant una dècada. La Reial Societat Arqueològica el distingí l'any 1949 fent-lo soci d'honor i l'Ajuntament li ha agraït la munificència envers Tarragona i els seus monuments concedint-li, l'any 1994, la Medalla de Plata de la ciutat i posant el

seu nom al vial que passa pel costat de l'amfiteatre. *Necrològiques* [1997-1998] 19-20 i SÁNCHEZ REAL [2000] 297-299. (SJRJG)

BURDEUS SERITJOL, JOSEP (*Tarragona 1909 – 1998*). Pintor, ebenista, escultor i decorador. Fill de pescadors. Estudià al col·legi Pau Delclòs i de molt petit destacà en el dibuix, que perfeccionà de la mà de Pere Ferran i Salvador Ripoll a l'Escola Municipal de Dibuix. Treballà com a decorador a l'obra de Josep Arana i Àngel Bea del carrer de Méndez Núñez. Aprengué ebenisteria i disseny del moble i es perfeccionà a l'Escola-Taller de Pintura i Escultura que la Generalitat obrí a Tarragona l'any 1935. El 1941 es casà amb Concepció Batet Vidal que li donà dos fills. Fundà el Saló dels Aquarel·listes de Tarragona i l'Associació dels Amics de l'Art, de la qual fou el primer president. El 1949 aconseguí el Primer Premi Internacional de pintura atorgat per Educación y Descanso, i el 1951 obtingué la Medalla Tapiró, de la Diputació de Tarragona. Ha destacat com a pintor, escultor, fuster i ebenista, i ha exposat en nombroses sales. MALLOL [1989] 14 i BERTRAN [1997]. (JMOC)

BUSQUETS FONTGIBELL, JOSEP M. (*Montbrió del Camp, Baix Camp, 1939*). Corredor de curses de moto i empresari. Fill de Josep Busquets Vidal i Maria Fontgibell Gil. Resideix a Tarragona des que la família s'hi traslladà a viure quan ell tenia tan sols un any. Estudià al col·legi La Salle. De molt jove mostrà una gran atracció pel món del motor i als setze anys començà a prendre part a les gimcanes organitzades pel Moto Club Tarragona, a les curses del circuit del Conde de Vallellano, amb una Ira i Lambretta, i en diferents curses pels pobles de la província. Més tard, es pogué comprar una Brio 110 de Montesa i anà adquirint experiència. Amb només disset anys participà en el Trofeu de velocitat de Sant Magí i en fou el guanyador. El 1961 debutà com a pilot oficial de Montesa en 125 cc i com a tal va córrer tots els campionats d'Espanya, però a partir d'un determinat moment ho va fer també com a pilot oficial de Derbi, encara que sempre en categories diferents. L'any 1961 inicià la seva carrera plena d'èxits en ser el segon classificat al Campionat del Món de Velocitat a Montjuïc en la categoria de 50 cc amb Derbi. Va esdevenir així el primer pilot espanyol a fer podi en aquest campionat. Al llarg de la seva trajectòria esportiva ha assolit tres podis en els campionats mundials –1962, 1963, 1964–, el sotschampionat d'Espanya en 175 cc, el 1963, i el campionat d'Espanya en 250 cc, el 1964, i en 50 cc i 125 cc, el 1965. També prengué part en les proves de resistència en què quedà sotschampion tant d'Espanya com d'Europa el 1962 i el

1965. L'any 1966 es proclamà vencedor absolut, batent rècord, en les mítiques 24 hores de resistència de Montjuïc, fent equip amb l'italià Francesco Villa. Es retirà de la competició l'any següent quan, juntament amb Ángel Nieto, hagué d'abandonar la cursa al Gran Premi del Japó per una avaria de les motos. Demostrà el seu esperit emprenedor el 1963, ja que amb només vint-i-quatre anys obrí Moto Sport Busquets, empresa especialitzada en tot tipus de motos i motocicletes, i dos anys després contactà amb BMW. L'any 1978 s'incorporà a la Red Oficial de Concesionarios de Automóviles i Motocicletas BMW i amb dedicació i esforç aconseguí mantenir i eixamplar el negoci obtenint la concessió d'aquesta marca per Tarragona, Reus i Vilafranca del Penedès. El 1985 retornà a la competició i prengué part en les 24 hores de Montjuïc i més tard en diverses proves tant nacionals com internacionals. El 1967 es casà amb M. Teresa Martí Estrada i és pare de quatre fills: Josep M., Agustí, Àlex i Mònica. Del 1989 al 1997 va competir diverses vegades amb els seus fills grans i el 2001 nasqué Busquets Team format pels seus tres fills que compten amb el seu suport, la seva experiència i el seu assessorament. (MTVC)

C

CABRÉ MONTSERRAT, MARIA DOLORS (*Vinyols i els Arcs, Baix Camp, 1914 – Tarragona 1995*). Professora. Filla de Josep M. Cabré i Miquela Montserrat, mestres nacionals. Estudià el batxillerat a l'institut de Reus i la llicenciatura en Filologia Romànica, especialitat d'Hispaniques, a la Universitat de Barcelona. Aconseguí esdevenir catedràtica. Després de diverses interinitats, li tocà la plaça de Santa Cruz de la Palma, d'on passà a Osca. El 1960 obtingué la càtedra de l'institut Antoni Martí Franquès, de Tarragona, del qual passà a l'institut Pons Icart, també de Tarragona. L'any 1964 entrà a formar part de la Comissió de Monuments i sis anys més tard de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Ha deixat un bon nombre d'articles i els llibres *Tivissa. Un poble antic de la Catalunya Nova i Riba-roja d'Ebre i el seu terme municipal*. **CABRÉ-GONZÁLEZ [1996]**. (SJR)

CALBET (*Tarragona s. XVII – s. XIX*). Llinatge de doctors en Dret. El primer Calbet localitzat documentalment és **Faust Calbet**, doctor en Dret i coautor de diverses al·legacions jurídiques, que l'any 1676 rebé l'encàrrec de la corporació municipal tarragonina d'organitzar l'arxiu municipal, feina que no enllestí fins a l'abril de 1683 i per la qual cobrà, junt amb Pau Hortonedà, vint dobles d'or.

Fill seu és **Francesc Calbet Cruïlles**, doctor en Dret i botifler, que estigué casat amb Ignàsia Alberic i fou pare de **Faust-Antoni Calbet**, també doctor en Dret, que fou comptador i advocat ordinari de l'Ajuntament de Tarragona. El 25 d'agost de 1755 es casà amb Manuela Morenes de Caçador. Assistí a la reunió celebrada a Tarragona el 20 d'octubre de 1789 per tractar de tirar endavant les obres del port i en la qual es decidí constituir una Junta General del Port, de la qual formà part. Fou pare de Francesc-Antoni i del militar *Ramon Calbet de Morenes*↑. **Francesc-Antoni Calbet de Morenes**, doctor en Dret, advocat de l'Ajuntament de Tarragona i funcionari de l'Audiència de Barcelona, es casà, l'any 1789, amb la val·lenca Marianna de Veciana de Miró, filla de Felip de Veciana Dosset, comandant de les Esquadres de Catalunya, i de Maria de Miró, la qual li aportà un dot de quatre milers de lliures; com que les noces s'escaigueren en ple dol per la mort de Carles III, tant els nuvis com els acompanyants anaren a la celebració vestits de dol rigorós. **GRAU-GÜELL [2000] 55; ROVIRA [2000b] 159, i SALES [1962] 98.** (SJR)

CALBET DE MORENES, RAMON (*Tarragona 1765 – 1833*). Militar. Fill del doctor en Dret Faust-Antoni Calbet Alberic i de Manuela de Morenes de Caçador. El 6 de març de 1784 entrà de cadet al segon regiment d'infanteria de Catalunya i després d'estudiar a la Reial Acadèmia de Matemàtiques, de Barcelona, rebé el nomenament d'enginyer ajudant i sotstinent d'infanteria el 28 d'octubre de 1788, i fou enviat a València. Durant la Guerra Gran fou destinat a l'exèrcit dels Pirineus Occidentals. Acabada la contesa, romangué a Navarra fins a l'any 1798 en què, ja capità d'infanteria, fou destinat a Mallorca. El 1802 viatjà a Menorca, junt amb el capità general Joan Miquel de Vives Feliu, per tal de rebre l'illa segons l'estipulat al Tractat d'Amiens. El 1803, en ser creada l'Academia de Alcalá de Henares, en fou nomenat professor de dibuix. Dos anys més tard, el 1804, passà al Real Colegio Militar de Segovia en classe de supernumerari i fou nomenat sergent major del regiment de sapadors. Els anys següents els transcorregué a Galícia on aixecà diversos plànols militars. En la guerra del Francès participà en la batalla de Rioseco, que li valgué ser promogut a tinent coronel d'infanteria i poc després a coronel i tinent coronel d'enginyers. Participà, igualment, en les batalles de Tamames (18 d'octubre de 1809) i de Medina del Campo (23 de novembre de 1809). L'any 1810 ascendí a brigadier d'infanteria i, posteriorment, a coronel d'enginyers. Acabada la guerra, ocupà el càrrec de director de l'Academia Militar de San Fernando de

1814 a 1815. Entre 1817 i 1823 fou membre de la Junta Superior de Ingenieros i el fet que ocupés el càrrec durant el Trienni Liberal li suposà ser purificat entre 1823 i 1825. Després serví en diverses capitanies generals en classe de director-sotsinspector. L'any 1797 contragué matrimoni amb Maria Rosa Velarde del Río, amb la qual tingué dues filles. (SJRG)

CALVO ARNAIZ, JOSÉ ANTONIO (*Bilbao, 1922*). Músic, pianista, professor i dinamitzador de la cultura musical a Tarragona. Des de petit se li van reconèixer grans aptituds per a la música, especialment per al piano. Cursà tota la carrera al Conservatori de Música de Biscaia i obtingué les més altes qualificacions, així com el primer premi amb distinció de final de carrera, amb la interpretació de la *Sonata op. 57 "Appassionata"*, de Beethoven, i la "Rondeña", d'Albéniz. Els pares l'inclinaven als estudis d'enginyeria, però malgrat les pressions ell es va decidir per la música. Fou becat per anar a estudiar a París amb el mestre Alfred Cortot, però les circumstàncies bèl·liques del moment li ho van desaconsellar. Aleshores es va decidir que anés a Barcelona a ampliar estudis amb el mestre Frank Marshall, el qual, des dels inicis de la seva estada a l'Acadèmia, el nomenà professor, càrrec que exercí durant cinc anys, així com auxiliar de la gran pianista Alícia de Larrocha, també professora de l'Acadèmia; a més, fou designat professor de diferents membres de l'alta burgesia catalana. Posteriorment, marxà a Puerto Rico, Veneçuela, Cuba, Mèxic i Nova York, per complir diversos compromisos concertístics i docents. Renuncià a la possibilitat d'instal·lar-se a Amèrica per poder assistir els pares, atès que era l'únic fill viu de sis germans. Des d'aleshores residí a Cantàbria i exercí de director d'una agrupació instrumental. L'any 1956 fou nomenat professor de música de la Universitat Laboral de Tarragona i per aquest motiu traslladà la seva residència a aquesta ciutat. El 1962, un grup d'amics van constituir la Delegació de Joventuts Musicals d'Espanya a Tarragona, la junta directiva de la qual va estar formada per José Antonio Calvo Arnaiz, com a president; *Joan M. Mestre Domènech*↑, com a secretari; *Ramon Brell*↑, com a tresorer, i quatre vocals: *Nuria Delclòs Teixidó*↑, *Josepa Roselló Garcia*↑, *Esteve Duran*↑ i *Pilar Zanuy*↑. Calvo ha exercit el càrrec de president d'aquesta entitat durant quaranta-set anys, amb tot l'entusiasme i amb un treball permanent i desinteressat. Va ser professor de piano del Conservatori Professional de Música de la Diputació de Tarragona i ha preparat destacats alumnes als quals ha pogut transmetre la tècnica heretada del mestre -Marshall que al seu torn l'havia adquirit del gran compositor Enric Granados.

L'Ajuntament de Tarragona, l'any 2009, el va homenatjar amb el Diploma de Serveis Distingits a la Ciutat, per la seva total dedicació a l'Associació de Joventuts Musicals, i a l'ensem va concedir la Medalla de la Ciutat en la categoria d'argent a l'Associació de Joventuts Musicals de Tarragona. [MIG]

CANALS (*Reus, Baix Camp, s. XVI – Tarragona i Barcelona, s. XX*). Llinatge noble vinculat a la ciutat de Tarragona. El genearca dels Canals tarragonins fou **Gaspar Canals** (†d. 1689) adroguer, fill de Jeroni Canals, de Reus, i d'Isabel, a qui Felip III concedí la ciutadania honrada de Barcelona. Possiblement, era nat a Reus, encara que es traslladà a Tarragona de fadrí. Del seu matrimoni amb Úrsula Caperó (1646), filla de Miquel Caperó, corder riudomenc, i d'Úrsula, nasqueren: Tomàs, Miquel, Ramon, Úrsula i Maria. **Tomàs Canals Caperó** (†v. 1723) devia ser l'hereu. Assolí una notable posició entre els tarragonins del seu temps i obtingué la ciutadania honrada de matrícula (1692). Va ser cònsol en cap de la ciutat entre 1713 i 1714, i fou l'onzè major propietari amb un patrimoni estimat en més de 5.000 lliures. Casà amb Magdalena Torroja Enveja, neboda del ciutadà honrat de Barcelona Sebastià Torroja, de Reus, de qui no va tenir descendència. **Miquel Canals Caperó** (†1728) va ser prevere i ocupà la comensalia de Sant Salvador o de Santa Maria dels Macips de 1679 a 1718, desenvolupant diverses comeses recaptatòries en nom de l'arquebisbe. **Úrsula** es maridà amb el paraire Francesc Soler, de Reus (1669). **Maria** s'uní en matrimoni amb l'adroguer Josep Porta (1670), i foren besavis de **Maria Magrinyà Porta**↑, muller de **Carles de Castellarnau de Castellarnau**↑. Segueix la línia **Ramon Canals Caperó** (1664-1724), que mullerà dues vegades, primer amb Maria Voltes (1664) i després amb Maria Martí Rabassa. El primer enllaç el va fer pare de: Joan, el successor, i d'Úrsula i **Rosa**. La primera es casà amb l'argenter Joan Arandes i la segona, amb l'adroguer selvatà Miquel Pàmies. **Joan Canals Voltes** (1701-1761), adroguer, casà amb Josepa Campllonc, de qui hagué sis fills: Josep, Tomàs, Bonaventura, Joan Francesc, Joan i Josepa. **Tomàs, Bonaventura** i **Joan** van fer carrera dins l'Església i tant l'un com l'altre arribaren a ser canonges. **Josepa** es va casar amb Josep Borràs Salas. El germà gran, **Josep Canals Campllonc** (1728-1760) ho féu, també el 1746, amb la germana d'aquest, Teresa. Canals Campllonc va passar d'adroguer a negociant, obrint així un pròsper camí al seu successor. El matrimoni Canals-Borràs es veié beneït amb quatre fills: Bonaventura-Enric, Josep (religiós), Tomàs (comensal) (†1819) i Teresa, també dedicada a l'Església. **Bonaventura-Enric Canals Borràs** (v. 1748-1825) va comerciar amb ferro i vi, que exportava a Holanda, i aconseguí

fer-se amb un bon patrimoni. Era procurador del col·legi de l'Ensenyança i va intervenir en la rehabilitació del port amb un emprèstic de 2.000 lliures. El 1771 i el 1785 consta com a diputat del comú. El 1769 es casà amb Teresa Totusaus Morgades, de Banyeres del Penedès, i posteriorment ho féu amb M. Rosa Lleó Posas. Del primer matrimoni van néixer Pere-Joan, Francesc (prevere), M. Antònia, M. Francesca, Lluïsa, M. Tecla i M. Eulàlia. **M. Antònia** es va casar amb Josep Lleó Posas; **M. Francisca**, amb Ignasi Folc Batlle, governador del fort de Sant Felip, al Coll de Balaguer, i **M. Eulàlia** ho féu amb el comerciant Joaquim Riera Soler. **Pere-Joan Canals Totusaus** (1773-1832) es doctorà en Dret i deixà de banda els negocis familiars. El 1808 era membre de la Junta de Govern de la ciutat, el 1810 capità de milícies urbanes, i el 1814 formava part del primer consistori absolutista. Va prendre per muller la montblanquina M. Antònia Foraster Aguiló i fou pare de: Joaquim, Josep-Bonaventura, Joan, Teresa, Amàlia, Antònia i Tecla. **Joaquim Canals Foraster** (1803-1868) va ingressar a l'orde de Sant Joan de Jerusalem, va ser membre de la Junta de Comerç de Tarragona (1836) i tinent d'alcalde de 1861 a 1863. El 1852 es va casar amb M. Antònia de Castellarnau Balcells amb qui va engendrar cinc fills: Josep, Joaquim, Joan, Dolors i M. Antònia. Va viure intermitentment entre Barcelona i la mansió del carrer d'en Granada, que va renovellar. **Dolors** es casà amb Juan Torres Redó, abans de 1889. **Josep de Canals de Castellarnau** nasqué a Alforja el 1854, es casà a Barcelona, el 1889, amb Mercè de Siscar Martínez de Arizola, que aportà als Canals el patrimoni dels Siscar, i va ser pare de: Mercè, Joaquim, Josep i M. Antònia. Morí a Tarragona el 21 de gener de 1938. **Joaquim** i **Josep de Canals de Siscart** van ingressar a l'orde de Malta l'any 1926. Josep, tinent d'aviació, es va casar amb la seva cosina Montserrat de Torres de Canals i fou pare de dues noies: Mercè i Montserrat. Joaquim va ser general de brigada i ajudant honorari de sa majestat (1927), va obtenir les creus de Sant Hermenegild i del Mèrit Militar. **Joan de Canals de Castellarnau** (1859-a.1929), nascut a Tarragona, es va llicenciar en Dret, i va ser nomenat cavaller del Sant Sepulcre. Es casà amb Camila de las Cuevas y García i va ser pare de Rosario de Canals de las Cuevas que es maridà, el 1929, amb Raül Taules Palet. **GÜELL [www2006a]; ROVIRA [2000b] 63, i ROVIRA [2009] 201-202.** (MGJ – SJRG)

CAPDEVILA FELIP, SANÇ (*Maldà, Urgell, 1883 – 1932*). Arxiver eclesiàstic i historiador. Fill de Joan Capdevila i Josepa Felip. Estudià al Seminari Pontifici de Tarragona per ordenar-se sacerdot l'any 1908. La seva primera destinació eclesiàstica fou la vicaria de Sant Martí de Maldà, on romangué onze anys,

posteriorment fou vicari de Guimerà i ecònom de Forès (fins al 1921). El 1924 prengué possessió d'un benefici de l'església de les carmelites descalces de Tarragona. Com a arqueòleg practicà excavacions a la vall del Riu Corb i a Tarragona. L'any 1918 l'arquebisbe *Antolín López Peláez*† li encomanà un estudi sobre els arxius parroquials de la diòcesi, estudi truncat per la mort del prelat, però reemprengut pel seu successor, el doctor *Francesc d'Assis Vidal i Barraquer*†, qui, a més, fundà l'arxiu arxidiocesà (1919). El seu primer director fou mossèn Sanç (1920-1932), qui a l'ensems, per oposició, guanyà la canongia d'arxiver de la Catedral tarragonina. A partir de 1921 començà a ingressar fons parroquials anteriors a 1750 d'arreu de l'arxidiòcesi, essent els primers a arribar els de la Conca de Barberà (Belltall, Conesa, Forès i Passanant), concentració de fons documentals que va resultar providencial per salvar-los de la destrucció l'any 1936. El 1926 publicà a Barcelona l'opuscle *El archivo parroquial y su ordenación. Estudio y normas prácticas para ordenar, catalogar y conservar los archivos parroquiales*. La seva tasca d'investigació històrica fou prolífica i intentà divulgar les seves recerques en diverses revistes periòdiques tant de Barcelona (*Estudis Universitaris Catalans, Analecta Sacra Tarraconensia, Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans, Arxiu de Tradicions Populars, Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, Criterion, Missatger del Sagrat Cor de Jesús*), com de Tarragona i Reus (*Boletín Oficial Eclesiástico de Tarragona, Butlletí Arqueològic, La Cruz, La Veu de Tarragona i Revista Centre de Lectura de Reus*), a més d'Arbeca (*L'Escut*), Maldà (*Segarra*) o Montblanc (*Aires de la Conca*). També és autor de llibres, la majoria d'història de l'Església, història de l'art i història medieval, entre els quals cal esmentar: *Història compendiada del Santuari de Sant Magí* (1924), *El temple de Santa Maria del Miracle de Tarragona* (1924), *Evolució artística de les custòdies i sagraris de l'Arquebisbat de Tarragona* (1925), *Epítome històric de la Tarragona monumental* (1926), *El Castell de Guimerà* (1927, reeditat el 1990), *El convent de Sant Domènec [de Tarragona]* (1927), *La Torre de la Móra* (1927), *El convent de Sant Llorenç* (1928), *Santa Magdalena de Belllloc* (1928), *El Santuari de la Bovera* (1929) i *Tarragona. Guia històrico-arqueològica* (1929). Alguns dels seus treballs romangueren inèdits i s'editaren pòstumament, per exemple: *La Seu de Tarragona. Notes històriques sobre la construcció, el tresor, els artistes, els capitulars* (1935) i *El monestir cistercenc de Santa Maria de Vallsanta* (1988). Altres obres s'han reeditat dècades després, primer en els anys quaranta i cinquanta (en el *Boletín Arqueológico*) i posteriorment en els anys setanta (*Estudis Altafullencs*) i vuitanta (*Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs*). El 1980 *F. Xavier Ricomà Vendrell*† aplegà en el llibre *Treballs històrics de Mn. Sanç Capdevila i Felip* (1883-1932) diversos articles curts apareguts a la revista *La Cruz*, i el 1986 els

germans Armand i Roser Puig Tàrrrech editaren i ampliaren l'obra *Santa Maria i Sant Esteve de Guimerà*. Té un carrer dedicat, a la urbanització Antibes, prop de la Rabassada. SERRA VILARÓ [1932a]; SERRA VILARÓ [1932b]; SOBERANAS [1984] 186-196; DHEC, I, 417; QUÍLEZ [1999] 260-266; RICOMÀ (a c.d.) [1980], i BOSCH [2000]. (JMGP)

CARBÓ BATLLE, JOAN (*Tarragona 1837 – Barcelona 1902*). Advocat i notari. Cursà els estudis primaris i secundaris a Tarragona i els universitaris a la Facultat de Dret de Barcelona. Exercí d'advocat i fou notari de la cúria eclesiàstica de Barcelona. Va ser un gran aficionat als escacs. Creà el Club d'Escacs de Barcelona i a més de jugar es dedicà a la composició de problemes. El 1867 fundà la revista d'escacs *Teoría y Práctica del Ajedrez* que assolí nou números. El juny de 1899 constituí el Círculo de Ajedrez de Barcelona del qual fou el primer president. Escriví el llibre *Colección de aberturas, seguidas para su aplicación práctica de amenas e instructivas partidas de los principales cultivadores antiguos y modernos*. ALIÓ [1999] 55-59. (MTVC)

CARBÓ I OLIVÉ, FRANCESC (*Tarragona 1868 – 1924*). Dramaturg. Era fill del mariner Josep Carbó i d'Antònia Olivé, fills de Tarragona. Va començar com a dependent a la Casa Vilà Tomàs i després va tenir una acadèmia al carrer de la Unió número 36. Encara que dedicat al comerç, tenia una forta inclinació per l'art i es va dedicar a dibuixar i pintar, a més de seguir amb molt d'interès l'actualitat artística del moment, amb un esperit crític molt notable. Va arribar a participar, juntament amb el seu amic pintor *Josep Vázquez Bardina*[↑], en algunes exposicions a Barcelona, Madrid i Florència. Solia pintar paisatges de Tarragona i rodalia. Va excel·lir en la crítica d'art i literària, especialment en les seves col·laboracions a la revista catalanista *Lo Camp de Tarragona*. També va escriure dues obres de teatre, inèdites: *Consciència* i *Bona nit... y mal hora!*. En la seva dedicació a l'art plàstic, destaquen obres com *Dia de sol*, *La Rambla* i *La Verònica*. Va ser l'autor de l'estendard de l'Orfeó Tarragoní, que li fou premiat en concurs. Va impartir classes de dibuix a l'Ateneu i passà a ocupar a la mort del professor Vázquez la plaça d'aquest a la Casa de la Beneficència. Formà part de l'Ateneu Tarraconense de la Clase Obrera i després de l'Ateneu de Tarragona, i també fou soci de les Quatre Barres. Era arqueòleg per afició i va ser soci actiu de la Societat Arqueològica Tarraconense, del butlletí de la qual era col·laborador artístic (va ser autor del dibuix de la capçalera de la seva tercera època). Dirigí les primeres excavacions al teatre romà com a delegat de la Mancomunitat l'any

1917. Juntament amb el seu germà Faust i d'altres tarragonins (Josep Vázquez, *Cosme Oliva*↑, *Baradat*↑, *Francesc Coca*↑ i *Joan Caballé Goyeneche*↑), formà un grup independent que feia moltes activitats conjuntament. Tot i la seva major inclinació per les arts i les lletres que per la política, aquest grup es va mostrar sempre catalanista. De fet, allò que el va singularitzar fou la seva ideologia; no pas la ideologia política sinó la manera d'entendre l'art i la vida mateixa, sobretot pel fet que participaven d'una sèrie d'idees identificables amb un moviment cultural perfectament definit: el Modernisme. En les qüestions relacionades amb l'art, es detecten en Carbó actituds i característiques que l'insereixen inequívocament en el Modernisme, ja que se'l pot considerar un preraphaelita, puix que representa sense cap mena de dubte la figura de l'artista total que desenvolupa diverses activitats artístiques, prenent com a base la idea de la concepció total de l'art. En el seu cas: dibuix, pintura, literatura (teatre, prosa poètica i crítica d'art) i arqueologia. Es tracta d'un personatge interessant per a la història de la literatura catalana i per a la història de la cultura tarragonina. En concret, en l'àmbit de la història de la literatura catalana serveix, entre altres coses, per testificar l'impacte del Modernisme més enllà de Barcelona i dels pocs nuclis que tradicionalment s'havien considerat que s'hi havien mostrat sensibles. Des de l'òptica de la cultura de Tarragona pot ajudar a superar la idea, encara viva, de l'absència de símptomes de sensibilitat modernista i de la grisor cultural de la ciutat en el canvi de segle. DOMINGO [2009] 82-102. (ADP)

CARBONELL (*Tarragona s. XVII – s. XVIII*). Metges i notaris. A la primera meitat del segle XVII vivia a Tarragona un prevere de nom **Baltasar Carbonell** (Castelldans, f. s. XVI-Tarragona 1660). Era fill de Joan Carbonell, mestre de cases, i Caterina. Havia estat seglar, i el 1621 s'havia casat amb Tecla Gil. Fou pare d'almenys dos fills, Clara i Baltasar. Un cop enviudà va entrar en religió i obtingué un benifet. Aquesta doble condició civil li va permetre no tan sols assistir als matrimonis dels fills, sinó també, amb les pertinents llicències, oficiar-los. **Clara Carbonell Gil** es maridà el 23 de març de 1636 amb Jaume Rafel Cornador. **Baltasar Carbonell Gil** (1624-1701) fou adroguer a Tarragona pels volts de mitjan segle, però posteriorment apareix com a notari. Es casà el 28 d'agost de 1650 amb Eugènia Prats (+1694), amb qui hagué dos fills, Domènec i Pau-Miquel. **Domènec Carbonell Prats** (1652-1735) fou cirurgià i traspassà octogenari, víctima d'una malaltia. Tenia la residència en una casa a la plaça dels Cabrits, al costat paret per paret de la del seu germà Pau-Miquel. Casat

amb Jacinta Fuster (†1751), fou pare d'almenys dues noies, Jacinta, casada amb Josep Gatell, i Maria, que ho estava amb Agustí Rafecas, fonista de Vilafranca. A la seva vídua la féu hereva d'una possessió intitolada lo Prat, en el testament que redactà l'any 1730. **Pau Miquel Carbonell Prats**↑ (1672-1744) exercí la medicina a Torredembarra i a Tarragona, on ben entrat el segle XVIII era metge a l'hospital de Santa Tecla. A principis de maig de 1697 contragué esposalles amb M. Teresa Socies, de Tarragona. El matrimoni entre Pau Miquel Carbonell i Teresa Socies fou fecund, ja que aconseguiren superar la infantesa nou fills: Carles, Francesc, Pau Miquel, Josep-Antoni, Gaietà, Ignàsia (†1760), Francesca (1707-1772), Teresa (1714-1781) i Josepa (1717-1781). **Carles Carbonell Socies** (†d. 1771) fou notari reial i passà a exercir a Barcelona. Com que els pares van morir intestats, reclamà la seva part de l'herència familiar, d'alguna manera retinguda pels germans, cosa que donà pas a una concòrdia els primers dies de setembre de 1749, per la qual obtingué la propietat d'un immoble al carrer d'en Granada, que es va vendre set anys més tard a Josep Lletjet, daurador, per 700 lliures. El 26 de setembre de 1747 contragué matrimoni amb Marina Rotalde Bardina, filla del notari causídic Diego Rotalde i de Marina Bardina. **Francesc Carbonell Socies** (†1765) fou prevere i comensal de la seu tarragonina des de l'octubre de 1733; morí abans de 1769. **Pau Miquel Carbonell Socies** (1711-1773) fou prevere i comensal racional, prengué possessió de la comensalia el 27 de febrer de 1734. El 1769 confessava haver rebut la seva part de l'herència, avaluada en 300 lliures, de part del germà Josep-Antoni. Morí malalt el 22 de juny de 1773, havent testat un mes abans davant del notari *Francesc Caputo*↑. **Josep Antoni Carbonell Socies** (1718-1783) també entrà en religió i obtingué una prevenda i un benifet. A mitjan octubre de 1766, i per un desacord amb el capítol, es negà a pronunciar l'oració fúnebre en sufragi per l'ànima de la reina mare Isabel de Farnese. Morí dos dies després d'haver disposat les darreres voluntats, el 8 de juliol de 1783, i el testament es publicà el dia abans de ser enterrat a la catedral. **Gaietà Carbonell Socies** (†1753) estudià Medicina i exercí a Torredembarra. De la seva esposa Antònia Pijoan, natural de Guissona, heretà tres jornals de terra prop del Francolí, que el febrer de 1743 alienà a favor de Josep de Vidal d'Amargós. Gaietà i Antònia van ser pares d'almenys quatre fills: Pau-Miquel, Teresa, Agustina (casada el 1768 amb Tomás Sobrevals, mestre sastre) i Francesca, nats a Torredembarra però "desde sa infància habitants a Tarragona". **Pau Miquel Carbonell Pijoan** (1738-1800) s'inicià en una professió de lleis, però morí essent militar, caporal zelador de la marina. A finals de setembre de 1759, essent escrivent, es mullerava amb Bàrbara Avellà

Llopis (1743-1799), filla del notari sitgetà Josep Avellà. El 1764 apareix com a causídic, propietari d'uns immobles al carrer Major que aveïnaven amb el dels Castellarnau; també posseïa vinyes als Mongons. Quan enviudà el 1799, tornà a esposar-se, i ho féu amb Tecla Urgell Manresa (1728-1810), també filla de notaris, matrimoni que durà pocs mesos per tal com Carbonell Pijoan moria el 27 d'agost de 1800. Després de la guerra del Francès aquesta família Carbonell no apareix més en els sacramentals de la catedral de Tarragona. **RAMON [1982] 75-76; GÜELL-ROVIRA [1999] 203 i 233, i MORERA [2006] 144-145.** (MGJ – JMGP)

CARBONELL ALEMÍN, JOAN-ANTONI (*Tarragona 1740 – Reus, Baix Camp, v. 1811*). Argenter. Fill del teixidor Jerònim Carbonell i de Francesca Alemín. Una part de l'oficialia la practicà, entre maig de 1765 i abril de 1768, amb l'argenter barceloní Josep Fontana Bergadà. L'any 1770 obrí obrador al carrer de Jesús, de Reus, i hi romangué fins al 1789 en què passà al carrer de la Font. Va ser un dels fundadors del Reial Col·legi d'Argenters de Reus en què ocupà els càrrecs d'examinador (1776, 1793), comptador (1799) i apoderat (1805). El 15 d'agost de 1769 es casà amb M. Antònia Jaumà Carnicer i del matrimoni nasqué Francesc Carbonell Jaumà, que també fou argenter. **MARTÍNEZ [2008] 394-395.** (AMS-SJRG)

CARBONELL MARTELL, JERÒNIM (*Tarragona 1760 – ?*). Argenter. Fill del comerciant tarragoní Jerònim Carbonell Alemin i de la torrenca Teresa Martell Gabriel i nebot de l'argenter tarragoní establert a Reus *Joan-Antoni Carbonell Alemin*↑. Començà el seu aprenentatge l'1 de juliol de 1776 al taller de l'argenter reusenc Josep Bertran Estalella. El 10 de novembre de 1784 obtingué a Barcelona el títol de mestre argenter. L'11 de maig de 1788 contragué matrimoni amb la tarragonina Teresa Martí Dusset, filla del fuster Josep Martí. **MARTÍNEZ [2008] 494-495.** (AMS – SJRG)

CARBONELL PRATS, PAU MIQUEL (*Tarragona 1672 – 1744*). Metge. Nasqué la segona setmana de 1672, i era el fill més petit del notari Baltasar Carbonell Gil i Eugènia Prats (*CARBONELL*↑). Llicenciat en Medicina, va passar a exercir a Torredembarra una temporada, per bé que mantingué un notable patrimoni a Tarragona. A la vàlua de 1715 declarava un conjunt de béns estimats en 2.000 lliures, entre els quals destacaven una casa al carrer Major, dues més a la plaça dels Cabrits i una dotzena de jornals de vinya, i el 1736 declarava al reial cadastre la propietat d'una casa i dues botigues. Després de la guerra de Successió (1706-1714) degué quedar-se a Tarragona. A mitjan juny de 1719 signà

com a marmessor del capità del port i plaça militar de Tarragona Fernando-José Molero. Un dels seus pacients degué ser el canonge *Francesc Borrás Elies*↑, per tal com a la mort d'aquest (1725) li quedà a deure una trentena de lliures. El setembre de 1727 va ser designat pel corregidor per tal d'informar sobre certes malures desenvolupades a Riudoms, Mont-roig, Vila-seca, Vinyols, Altafulla i Vilanova. Carbonell i el doctor Antoni Gavaldà, de Reus, presentaren un acurat informe sobre l'abast de la semiterciana infecciosa que s'havia estès pel Camp de Tarragona. L'any 1737 portava una pila d'anys essent un dels dos metges titulars de l'hospital de Santa Tecla. A principis de maig de 1697 contragué matrimoni amb M. Teresa Socies, filla del botiguer tarragoní Gabriel Socies i de Tecla. Va ser pare de nou fills: Carles (notari a Barcelona), Francesc, Pau Miquel, Josep-Antoni (tots tres preveres i comensals de la seu tarragonina), Gaietà (metge a Torredembarra), Ignàsia, Francesca, Teresa i Josepa. MIQUEL-SÁNCHEZ REAL [1959] 12; GÜELL-ROVIRA [1999] 203, i MORERA [2006] 103-104. (MGJ)

CARDONA, PERE DE (? – *Alcover, Alt Camp, 1530*). Arquebisbe i lloctinent. Fill natural de Joan Ramon Folc III de Cardona, comte de Cardona. Fou abat de Solsona, de la Portella, de Santa Maria de Lavaix i de Sant Benet de Bages. En morir el seu besoncle Jaume de Cardona de Gandia, bisbe d'Urgell, el succeí al capdavant del bisbat que havia deixat vacant. Com a bisbe urgellenc figurava insaculat en la bossa del diputat eclesiàstic i la sort el féu sortir diputat el 1482, fet que li comportà ser president de la Generalitat del 1482 al 1485. Participà amb el seu pare i el seu germà, Joan Ramon Folc IV, I duc de Cardona, en les campanyes de repressió dels remences (1484-1485). Els seus càrrecs polítics l'obligaren a residir a Barcelona i el seu palau, un dels més luxosos de la ciutat, esdevingué lloc d'acollida de les personalitats que passaven per Barcelona i un autèntic centre cultural, per tal com el seu propietari era un gran protector d'artistes i escriptors. L'any 1515 fou nomenat arquebisbe de Tarragona, en prengué possessió el 23 de març, i, com a metropolità, convocà dos concilis provincials, un a Barcelona (1517) i l'altre a Tarragona (1529), i féu fracassar l'intent de Guillem Ramon de Vic, bisbe de Barcelona, de separar el seu bisbat de la jurisdicció tarragonina. També adquirí dels Saportella el senyoriu de Vila-seca, que incorporà a la mitra de Tarragona. Carles I el nomenà lloctinent de Catalunya el 1521 –féu l'entrada a Barcelona el 10 d'abril. Com a primera autoritat del país hagué d'afrontar la guerra amb França, la pressió dels pirates a la costa, els moviments populars urbans i les bandositats armades. A la

darrereria de 1529 sorgí la pesta a Tarragona i es refugià a Alcover, on morí l'11 d'abril de l'any 1530. Hom embalsamà el seu cadàver que restà exposat a l'església alcoverenca fins al 8 de novembre en què fou traslladat a Tarragona. Fou enterrat a la magnífica tomba de marbre que s'havia fet bastir per a ell i alguns dels seus familiars, entre 1520 i 1525, situada en mig de les actuals capelles catedralícies de la Mare de Déu de Montserrat i de Sant Tomàs. **BLANCH [1985] 127-133; MORERA [1955] 243-245, i REGLÀ [1961] 90-93.** (SJRJG)

CARDONA POBLET, ANNA M. (*Tarragona 1938*). Concertista de piano. Filla de Josep M. Cardona i Maria Poblet, propietaris de l'antic Gran Cafè Tarragona de la Rambla Nova. Foren antics membres de la família Sebastià Cardona, un dels promotors del Banc local i el P. Fra Antoni Cardona i Grau, procurador general a Terra Santa. Nasqué durant la Guerra Civil en un maset de la Budallera, on la família s'havia refugiat dels bombardeigs. Als 6 anys ja demostrà ser una noia prodigi interpretant al piano, i aconseguint sengles beques de composició de les diputacions de Tarragona i Barcelona. El 1952, quan tenia 14 anys, es donà a conèixer alhora que acabà la carrera. Debutà dos anys més tard, al Clot del Mèdol, en l'homenatge al P. Francesc Iglésies, absent a Terra Santa. El 1955 fou convidada per l'Institut Musical de Tarragona, a fer un concert al Metropol. Als 17 anys actuà acompanyada per l'orquestra del Conservatori Superior de Música del Liceu de Barcelona. Els anys següents actuà a més a l'Hospitalet de Llobregat, a Girona i, amb Eduard Toldrà, al Palau de la Música Catalana (1958). Malgrat el trasllat dels pares a Barcelona, continuà empadronada a Tarragona. El 1962 es constituïren les Joventuts Musicals i Cardona fou invitada a oferir un concert i en fou nomenada sòcia d'honor. Consagrada com a concertista de renom, ha celebrat concerts arreu d'Espanya, Europa i el Japó, i ha col·laborat amb importants orquestres i directors. Des de 1983, i durant vint anys ocupà la càtedra del liceu Pere Vallriera, el seu mestre, quan aquest es jubilà. Per causa d'una greu malaltia deixà les gires de concerts el 1994, per bé que continuà l'ensenyament musical com a catedràtica al Conservatori Superior de Música del Liceu. Ha obtingut importants premis com ara el Maria Casals i l'extraordinari de Santa Cecília. Es casà a Barcelona l'any 1964 amb Andreu Vilasís Fernández-Capalleja, amb el qual ha tingut diversos fills. (JMOC)

CARRERAS I MARTÍ, LLUÍS (*Tarragona 1923 – 2010*). Músic de cobla i orquestrina. Nasqué al carrer del Comte de Rius, on els pares regentaven un

comerç al detall. Entrà jovenet a l'escolania de la catedral, quan era el mestre de capella mossèn *Anton Tomás i Homs*↑. Sentí aviat la passió per la música, i estudià solfeig i piano. Acabada la Guerra Civil entrà al Banc Mercantil de Tarragona, on va desenvolupar tota la seva vida laboral. El 1950 es matriculà a l'Escola de Música del Instituto Musical, de la qual era director *Eduard Baixauli*↑, i on aprengué el contrabaix amb el mestre *Josep Català*↑. Carreras Martí fou un bon instrumentista, i trobà feina estable com a contrabaixista amb el quintet Font y su Ritmo, havent, a més, tocat la bateria amb un notable músic de la saga dels Juncà, en Melcior. Carreras hi seria 18 anys. Als anys 60 s'incorporà a la Cobla Reus, interpretant, com sempre, amb el contrabaix, i més tard ho féu a la cobla La Principal del Camp de Tarragona. Carreras arribà a ser un virtuós. Fou escollit per Ràdio Tarragona per amenitzar unes emissions radiofòniques que s'emeten als seus estudis, patrocinades per Ràdio Bové. Va contreure matrimoni el 9 de maig de 1959 a la parroquial de Constantí, amb Josefina Roig i Dalmau. (JMOC)

CASALS, GASPAR (*Tarragona s. XVII – 1692*). Notari i noble. Fill del notari **Jaume Casals**. Començà a exercir de notari vers 1645. Es casà dos cops: el primer (1648) amb Paula Garau, filla de notari, i el segon (1651) amb Paula Torroella, filla del botiguer Josep Torroella, capità d'infanteria de la milícia tarragonina. Fou alferes d'una de les companyies de la Coronela local i el 1650 hom el designà capità. A la guerra dels Segadors lluità sota les banderes de Felip IV de Castella que li atorgà un privilegi de ciutadà honrat. Estigué insaculat en la bossa dels còsols en cap. El 1666 apareix com a notari apostòlic i reial. Va ser pare de sis fills: l'hereu, **Ambrós de Casals Torroella**, també fou notari; el segon, **Jaume**, militar, i el tercer, **Marià**, ingressà en religió. Gaspar Casals testà el 1691, i fou sebollit a l'església del convent de Sant Domènec. **GÜELL [1993] XXII-XXIII i ROVIRA [2003b] 39-40.** (MGJ – SJRG)

CASARES I POTAU, FRANCESC (*Tarragona 1927*). Jurista i polític. Nasqué a Tarragona el 22 de desembre de 1927, fill de Ramon Casares Aixalà i de M. Josepa Potau, ambdós mestres. Visqué a Tarragona fins l'abril de 1931 en què la família es traslladà a Barcelona on el seu pare havia estat nomenat mestre del Patronat Escolar de Barcelona, mentre que la mare va ser mestra municipal. A causa de la ideologia i de les amistats que se li atribuïen, el pare fou represaliat i, com a conseqüència del procés de depuració, perdé la condició de mestre. Com a alumne de l'Escola Baixeras del Patronat Escolar, rebé la influència, amb segell

catalanista, d'ideologia laica, però respectuosa, pròpia d'aquella institució. Durant la Guerra Civil conegué les privacions i el dolor generats per la contesa en una Barcelona castigada pels bombardejos de l'aviació feixista. Del 1939 al 1945 cursà el batxillerat a l'Institut Balmes de Barcelona. L'any 1945 inicià els estudis de Dret a la Universitat de Barcelona on es llicencià el 1950; compaginà aquests estudis amb els del professorat mercantil i de la llengua francesa. De 1945 a 1950, a la Facultat de Dret, milità al FUC (Front Universitari de Catalunya), una organització clandestina de caràcter estudiantil, d'orientació democràtica i nacionalista que li va valer ser detingut per dirigents del Sindicato Español Universitario (SEU), i ser interrogat com a sospitós d'un acte vandàlic. Mentre cursava la carrera de Dret va fer amistat amb: Joan Reventós, Josep Maria Ainaud, Jordi Cots, Edmon Vallès, Alberto Oliart, Carles Barral, etcètera. Els anys 1948 i 1949 es publiquen, respectivament, el primer i segon volum d'una *Antologia poètica universitària*, on Casares hi veié publicats alguns dels seus poemes. Durant els últims cursos de la carrera col·laborà a la redacció de la *Nueva enciclopedia jurídica*, a les ordres de Carles E. Mascareñas, director de la publicació, i prengué part en les gestions per tal de constituir la Societat Catalana d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials, amb caràcter de semiclandestinitat, com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans. A la universitat conegué Carme Roca Junyent, que hi estudiava llengües, filla de Joan B. Roca Caball, un dels fundadors d'Unió Democràtica de Catalunya, amb qui es casà l'any 1957 i de qui ha tingut cinc fills. Acabada la carrera, s'inscriví al Col·legi d'Advocats de Barcelona, i després de treballar com a passant en alguns despatxos d'advocat, s'establí pel seu compte a Barcelona i a Sabadell, i començà a orientar-se cap a la defensa dels treballadors afectats per conflictes laborals individuals o col·lectius. Ingressà al Moviment Socialista de Catalunya (MSC), un partit que actuava clandestinament a Catalunya sota el lema *Democràcia-federalisme-socialisme* i tenia la seva direcció política a França, amb Josep Pallach i Joan Reventós, amb qui es quedà quan s'escindí el partit el 1966. L'any 1957 fou detingut, juntament amb altres companys de l'MSC, com a conseqüència de les activitats clandestines del partit. Durant els anys seixanta, participà activament en la defensa de processats pel Tribunal d'Ordre Públic (TOP). Paral·lelament a la seva actuació professional i política participà en les activitats de l'Associació per a les Nacions Unides a Espanya (ANUE), on col·laborà en diferents projectes pedagògics i de defensa dels drets humans i de lluita pel reconeixement de les llibertats democràtiques; en fou vicepresident i president. Prengué part activa en el procés d'unificació dels socialistes catalans, fins al naixement del Partit dels Socialistes de Catalunya

(PSC-PSOE). Casares declinà ser candidat pel PSC a l'alcaldia de Barcelona, així com diputat al Congrés de Madrid, però acceptà ser diputat pel PSC al Parlament de Catalunya, i ho fou en les legislatures 1980-1984 i 1984-1988. Aquests anys formà part, com a secretari, de la junta directiva de l'Institut per a la Reinserció Social (IRES). A finals dels anys vuitanta s'integrà al corrent d'opinió Esquerra Socialista de Catalunya, dins del mateix partit, i en fou portaveu durant un temps. Durant els anys 1988-1989 fou membre del Consell Federal del PSOE. L'any 2002 fou nomenat membre del Consell de Treball Econòmic i Social de Catalunya, càrrec que ostentà fins al desembre de 2005. La seva trajectòria com a advocat laboralista i defensor de les llibertats democràtiques ha estat àmpliament reconeguda. L'any 1988 el Ministeri de Justícia, a proposta del Col·legi d'Advocats de Barcelona, li concedí la Creu de Sant Raimon de Penyafort. El 2004 rebé la medalla de l'esmentat Col·legi d'Advocats i el mateix any li foren concedits la Creu de Sant Jordi, per la Generalitat, i el premi Primer de Maig en la seva modalitat de Compromís, per les fundacions Francesc Comaposada i Rafael Campalans; quatre anys més tard, rebé la Medalla al Treball President Macià. A més de publicar un bon nombre d'articles a la premsa diària i en revistes especialitzades sobre temes jurídics, polítics i socials, el 2002 veié la llum la primera part del llibre *Memòries d'un advocat laboralista*, que comprèn el període que va de 1927 a 1958. En cessar com a president d'ANUE, l'Associació el va nomenar president d'honor. Poc després va ser elegit president de la Federació Catalana d'ONG pels Drets Humans, on ha desenvolupat una tasca de coordinació i d'impuls de diverses associacions no governamentals. L'any 2003 fou elegit president de l'Associació Catalana de Juristes en Defensa de la Llengua Pròpia, càrrec que ocupà fins al març del 2006 en què cessà i passà a ser-ne president d'honor. (MAFB)

CASAS HIERRO, MARIÀ (*Flix 1941*). Professor, gravador, escultor i pintor. És arquitecte tècnic i llicenciat en Belles Arts per la Universitat de Barcelona. A Tarragona, ha estat professor titular de dibuix a la Universitat Laboral, de la qual fou director; de tecnologia de la construcció a l'Escola de Mestria Industrial; catedràtic de dibuix a l'Institut de Batxillerat del Centre d'Ensenyaments Integrats, i professor titular d'expressió gràfica al Departament d'Enginyeria Mecànica de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. Professionalment, ha intervingut com a tècnic en diferents construccions d'habitatges, obres industrials i rehabilitació d'edificis. Ha creat i estampat un gran nombre d'edicions de gravats, calcogràfics, litografies, serigrafies, monotips, dibuixos, pintures,

escultures, ceràmica i ex-libris, i ha desenvolupat una tècnica calcogràfica que ha anomenat *trivium*. Com a escultor ha destacat en l'escultura en bronze. Ha creat i dirigeix les sales d'art Contratalla de Tarragona, Reus i Barcelona. Ha estat president del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona, membre del Consell de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, conseller de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, i el 2005 ingressà com a acadèmic a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. És col·laborador habitual de la revista *Tag* i ha escrit diversos llibres entre els quals destaquen *Esgrafiats* (1981), *Bronzes* (1996), *Gaudí Geòmetra/Gaudí Gravat* (2003), *El arte compartido* (2003), *Dalir i Dalí* (2004), *Construir* (2004), *Los Ex-libris* (2006) i *¿Son manifestaciones de la vanidad?* (2006). Presideix l'Associació Catalana d'Exlibristes. Està casat amb Montserrat Estradé Salla i és pare de Montserrat i Núria. (JMJS)

CASAS DE MULLER, JOSEP M. (*Tarragona 1890 – Barcelona 1975*). Escriptor i professor. Nasqué al número 10, del carrer de Méndez Núñez. Fill de Josep Casas Chacomeli, natural de Xàtiva, i de la tarragonina M. Lluïsa de Muller Patchot, i nét d'*August de Muller Reinart*†. Rebé una acurada educació tal com corresponia a la posició social de la seva família. Després de cursar els primers nivells de primària a Tarragona passà a l'escola Jesús i Maria de Barcelona i més tard a Tudela a un internat regentat per jesuïtes. Estudià el batxillerat al col·legi Sant Ignasi, de Sarrià, dirigit també per jesuïtes. L'any 1912 es llicencià en Ciències Químiques a la Universitat de Barcelona. De jove passà llargues temporades a la finca que la família tenia al Bruc i on posteriorment es retiraria de tant en tant a escriure. Fou també allí on s'inicià en el camp de les investigacions de caràcter científic tot cursant la carrera. De temperament impulsiu, formà part de jove d'Acció Social Popular i es mogué ideològicament entre el catalanisme i el catolicisme progressista. El 1908 publicà al setmanari igualadí *Pàtria* l'article titulat "Per la redempció de la Pàtria" i durant un temps col·laborà setmanalment amb el pseudònim Marvel a les publicacions *Revista Social* i *El Social*, ambdues vinculades a Acció Social Popular amb articles de temàtica social agrària. El 1911 formà part de la Comissió Organitzadora del Congrés Marià de Tarragona i aquell mateix any s'instal·là a Barcelona. Com a estudiant ja començà a conrear la poesia, però no fou fins al 1912 que participà en el Certamen Literari d'Olot, on publicà el *Poemet del camp*. El 1916 ho féu en els Jocs Florals de Barcelona, on aconseguí el segon accèssit a la Flor Natural pel poema *Bacus plorant*. D'aquell any en endavant prengué part en diferents Jocs

Florals com ara els de l'Empordà, de 1921, on obtingué la Flor Natural per *La mort de Pan*; els de 1922 convocats per l'Orfeó Tarragoní, on fou premiat amb la Flor Natural pel poema *La masovera*; els de Barcelona de 1927 i 1929, en els quals aconseguí la Viola d'Or i Argent amb *Poema de març*; el primer any, i la Flor Natural, el segon, per *Oda dionisiaca*. L'any 1922 s'edità el seu primer recull de poemes *Llibre de versos* i quatre anys més tard aparegué *Pindàriques modernes*, prosa poètica de temàtica mediterrània i científica. La seva poesia s'emmarca dins del moviment noucentista i es caracteritza per les seves evocacions a la natura amb la seva bellesa i pau sense oblidar d'afegir-hi el vessant espiritual. Escriví l'obra de teatre *Fra Garí* i les novel·les *Carmen*, *Camins* i *Ha mort un número*. La seva formació i inquietud científiques el portaren a escriure *Teorema de Fermat*, *Geometria elíptica*, *Geometria de Rieman*, *Evolución cósmica...* L'any 1956 obtingué un ajut d'investigació de la Fundació Juan March i el 1958 el premi Pare Miquel d'Esplugues per l'assaig *La ciudad sin noche*. Professionalment, exercí de professor de matemàtiques i física i química en diverses escoles i ocupà el carrec de director de l'Institut-Escola Manuel Blanco de Cossío, de Sabadell, durant la Guerra Civil. Als trenta-vuit anys es casà amb Amàlia Huguet i tingué tres fills: M. Lluïsa, M. Amàlia i Josep M. **ROIG QUERALT [1988]**. (MTVC)

CASTELLARNAU (*Alins, Pallars, s. XVIII – Tarragona s. XX*). Llinatge de cavallers i nobles originari del Pallars. A la segona meitat dels anys quaranta del segle XVIII s'establí a Tarragona **Carles de Castellarnau de Castellarnau** (Alins, Pallars Sobirà, 1714-Tarragona 1766), fill de Carles de Castellarnau Cervós i de Maria de Castellarnau Lledós. L'any 1749 contragué matrimoni amb la tarragonina *Maria Magrinyà Porta*[↑]. Tot i l'establiment a Tarragona no oblidà mai els interessos que tenia a la Vall Ferrera on continuà i amplià el negoci familiar de les fargues. Adquirí diversos immobles al carrer dels Cavallers per tal de fer-hi bastir la casa pairal de la família. Traspassà el 12 de maig de 1766 i fou soterrat al convent dels carmelites. Tingué cinc fills, tres dels quals el sobrevisqueren: Anna-Maria, Josep-Antoni i Francesc. **Anna-Maria de Castellarnau Magrinyà** (Tarragona s. XVIII-Berga 1803) es casà, el 27 de novembre de 1767, amb Manuel de Viladomar de Còdol i passà a viure a Berga on morí el febrer del 1803 deixant dues filles: Tecla i Joaquina. **Francesc de Castellarnau Magrinyà** (Tarragona 1764-Barcelona 1822) cursà la carrera de dret que exercí a Barcelona on fixà la residència poc després de casar-se, el 1786, amb la tarragonina Maria-Francesca de Soldevila de Llorac. Del matrimoni de *Josep-*

Antoni de Castellarnau Magrinyà↑ amb Maria-Antònia de Camps de Font nasqueren quinze fills dels quals arribaren a l'edat adulta: Joaquina, Josepa, Josep-Antoni, Joaquim-Maria, Tecla, Narcisa i Antònia. **Josepa de Castellarnau de Camps** (Tarragona 1788-d.1865) celebrà dos matrimonis, el primer, el 1807, amb Josep de Schmid Marc, sergent major del regiment suís de Wimpfen, i el segon, el 1827, amb Francisco Herrera Díaz, tinent de cavalleria. Fou mare de: Dolors, Llorenç, Francesc de Paula i Santiago de Schmid de Castellarnau i de Dolors de Herrera de Castellarnau. **Joaquim de Castellarnau de Camps** (Tarragona 1796-1877) estudià al Real Colegio de Nobles de Madrid i es doctorà en dret a Cervera. Contragué matrimoni, el 1832, amb Josepa de Lleopart de Jordana. Fou un home correcte i modest, encara que de gran estampa, i les seves passions eren la caça i les ciències naturals. Foren fills seus Josep-Maria, Marià, Lluís, *Joaquim-Maria*↑, Xaviera i Filomena. **Josep-Maria de Castellarnau de Lleopart** (Berga 1834-Tarragona 1903) estudià dret i exercí l'advocacia fins que l'any 1868 decidí ordenar-se prevere. Dins la carrera eclesiàstica fou ardiaca de Tortosa, provisor i vicari general de dita diòcesi, vicari capitular tortosí, vicari general de l'arquebisbe Bonet i canonge de Tarragona del 19 de novembre de 1894 fins al 27 d'abril de 1903 en què traspassà. **Marià de Castellarnau de Lleopart** fou advocat criminalista i un dels caps carlins a les comarques tarragonines. **Lluís de Castellarnau de Lleopart** (Tarragona 1846-Barcelona ?) fou metge de professió i home de gran simpatia. S'establí a Barcelona on ocupà els càrrecs de director de l'Establiment Hidroteràpic de Tras-Correus i de la Casa de Socors del districte segon, també fou professor de patologia quirúrgica i metge forense auxiliar. Destacà pels seus estudis d'hidroteràpia i publicà els llibres *Manual popular de hidroterapia o sea el tratamiento de las enfermedades por medio del agua metódicamente aplicada* i *El agua común usada como bebida para curar las enfermedades*. Fou pare de **Josep-Maria de Castellarnau**, que també fou metge. **Xaviera de Castellarnau de Lleopart** es casà, el 1871, amb Ramon de Siscar de Montoliu, i morí a Barcelona el 10 de desembre de 1901. **Filomena de Castellarnau de Lleopart** es maridà, el 24 de gener de 1878, amb Ferran de Sagarra de Siscar i fou la mare de l'escriptor Josep-Maria de Sagarra de Castellarnau. **Josep-Antoni de Castellarnau de Camps** (Tarragona, 1794-1875) estudià al Real Seminario de Nobles de Madrid, i durant la guerra del Francès fou capità d'una de les companyies de tiradors. Anà a Madrid, comissionat per l'Ajuntament de Tarragona, per aconseguir per a la ciutat la condició de capital. Fou mestrant de Ronda. Es casà amb l'alforgenca Rosa Balcells Aleu, amb la qual tingué dos fills: Maria-Antònia i Joaquim. **Maria-Antònia de Castellarnau**

Balsells (Tarragona 1830-1888) prengué per marit Joaquim de Canals de Foraster, el 26 de novembre de 1852. Fou mare de Josep, Joaquim, Joan, Dolors i Maria-Antònia de Canals de Castellarnau. **Joaquim de Castellarnau Balcells** (Tarragona 1835-1896) es llicencià en dret civil i canònic a la Universitat de Barcelona. Celebrà noces en dues ocasions: la primera, el 19 de febrer de 1859, amb Carolina de Miró d'Ortaffà, i la segona, el 1878, amb Tecla Oliva Baradat. Fou diputat provincial i diputat a Corts en diverses legislatures. Milità en el partit liberal-conservador i fou governador civil de les Balears i Cadis. Dels seus dos matrimonis nasqueren sis fills, cinc del primer matrimoni –Josep, Joaquim, Celestina, Carles i Ferran– i un del segon: Concepció. **Josep de Castellarnau de Miró** (Tarragona 1859-1927) fou interventor de la sucursal del Banc d'Espanya a Reus i director de les sucursals de Girona i Ciutat de Mallorca. Es mullerà amb la mallorquina Francesca Fuster Forteza i no tingué descendència. **Joaquim de Castellarnau de Miró** (Tarragona 1861-Barcelona 1947) ingressà a l'Acadèmia d'Artilleria de Segòvia, d'on fou expulsat per la seva conducta esbojarrada. Es casà a Madrid, el 6 de març de 1892, amb Concepción Giménez González amb la qual tingué tres fills: Joaquim, Emili i Concepció. Fou interventor i director de la sucursal del Banc d'Espanya a Sòria i Valladolid. **Celestina de Castellarnau de Miró** (Tarragona 1863-?) contragué matrimoni amb Antoni Rosell Bru i no tingué descendència. Un cop vídua es féu monja del convent de l'Ensenyança, de Tarragona. **Carles de Castellarnau de Miró** (Tarragona 1867-1935) aconseguí l'any 1899 el càrrec d'oficial de cinquena classe d'hisenda i fou destinat a Tarragona. Fou també dipositari dels fons municipals tarragonins, i tresorer de la Unió Patriòtica, de Primo de Rivera. S'amullerà amb la seva cosina Celestina de Miró de Delàs i fou pare d'una filla: Enriqueta de Castellarnau de Miró. **Ferran de Castellarnau de Miró** (1870-1923) era procurador dels Tribunals. El 30 de maig de 1896 s'esposà amb la barcelonina Concepció Espina Espina. Foren fills seus: Ferran (Tarragona 1899-1987), Joan M., Carolina i Joaquim. ROVIRA [2009]. (SJRG)

CASTELLARNAU DE LLEOPART, JOAQUIM-MARIA DE (*Tarragona 1848 – Segòvia 1943*). Enginyer forestal i naturalista. Fill de Joaquim de Castellarnau de Camps i de Josepa de Lleopart de Jordana. Des de la infància se sentí atret per les ciències naturals. Estudià a l'Escuela de Ingenieros de Montes de Villaviciosa de Odón, essent el primer de la seva promoció. Ja enginyer fou destinat al districte forestal d'Osca, del qual passà al de Lleida, primer, i al de Segòvia, després, on restà molts anys. Fou nomenat enginyer de la Comisión para la ordenación de los montes de Valsaín. L'estada a Valsaín l'aprofità per

escriure, juntament amb Rafael Breñosa, una guia de San Ildefonso (Segòvia, 1877), el *Catálogo razonado de las aves sedentarias y emigrantes que se encuentran en los alrededores del Real Sitio de San Ildefonso*, i posteriorment, *Estudios relativos a los montes y matas de Valsaín* (Segòvia, 1908). El juny de 1875 es casà amb Luisa Contreras Tomé, neboda dels marquesos de Lozoya. La restauració de la monarquia li comportà ser nomenat enginyer de la casa reial i el càrrec li permeté alternar amb el rei Alfons XII (a qui solia acompanyar quan anava d'excursió o cacera) i altres membres de la família reial com ara la infanta Isabel amb la qual tingué una certa relació sentimental. El seu esperit investigador el féu viatjar a Nàpols per conèixer l'estació zoològica fundada pel doctor Dohr, on conegué la microfotografia que li possibilità iniciar una nova fase de la seva dedicació científica: la de microfotografiar minerals, roques i teixits vegetals. Per difondre la tècnica opticofotogràfica aplicada a la investigació científica, publicà: *La estación zoológica de Nápoles, y sus procedimientos para el exámen microscópico* (Madrid, 1885); *Visión microscópica. Notas sobre las condiciones de verdad de la imagen microscópica y el modo de expresarlas* (1885); *Fotografía del espectro solar y de los espectros de absorción* (1889); *Teoría óptica del microscopio. La imagen virtual* (1891); *Las traqueidas de los Pinus. Estudio de la constitución óptica de sus paredes por medio de luz polarizada* (1899); *Teoría general de la formación de la imagen en el microscopio* (1911); *La imagen óptica: telescopio y microscopio / conferencias dadas en la Residencia de Estudiantes los días 23, 25, 27 y 30 de abril de 1918 por Joaquín Ma. Castellarnau* (Madrid, 1919). En disposar d'ingressos regulars adquirí un microscopi de qualitat i desenvolupà una intensa tasca d'experimentació microfotogràfica de teixits llenyosos, amb la col·laboració de Rafael Breñosa, que obtingué el reconeixement d'Europa i d'Amèrica i li proporcionà material per a molts articles (publicats als *Anales de Historia Natural* i en altres revistes), monografies i conferències: *Estudio micrográfico de la madera de las coníferas españolas* (1882); *Descripción histológica del sistema leñoso del roble filipino Quercus jordanae Laguna* (1885); *Unidad del plan generativo en el reino vegetal* (1888); *Descripción de la madera fósil del desierto del Sahara (Cesalpinioxilon quirogoarum Scheneck)*, (1889); *Memoria acerca del estudio del sistema leñoso de las especies forestales y descripción micrográfica de las maderas del olmo y haya* (1894); *Descripción micrográfica del sistema leñoso de las especies españolas cuyos anillos anuales están formados por bandas de compartimentos biformes* (1896); *Estudio del sistema leñoso de las especies forestales. Descripción micrográfica de Carpinus betulus L., Corylus avellana L. y Alnus glutinosa Gärt* (1903); *La enfermedad del castaño* (1909); *La teoría celular y los problemas biológicos* (1916); *Terminología botánica. Tallo*

y talo: Taló-fitas y Thallophytas (1921). Tots aquests treballs el van fer mereixedor de la Gran Creu d'Isabel la Catòlica, i alguns d'ells van tenir ressò internacional a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888, on rebé una medalla d'or. També se sentí inclinat a tractar altres temes, en aquest sentit cal recordar les investigacions que féu sobre el còlera i la seva col·laboració amb el doctor Ferran. Cal, així mateix, destacar les traduccions que féu d'obres d'Harting, Meger i Hauser. L'octubre de 1902 entrà a formar part del Consejo Forestal, amb seu a Madrid. El 1911 fou nomenat director de l'Escuela de Ingenieros de Montes, càrrec que deixà el maig de 1913 per passar a ocupar el de president del Consejo Forestal, fins al 31 de maig de 1915 en què es jubilà. L'any 1913 fou nomenat acadèmic de l'Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales, que arribà a presidir. Fou un gran conferenciant i també se sentí atret pels estudis històrics, deixant publicats alguns treballs: *El cementerio hebreo de Segovia* (amb J. Grinda, Segòvia, 1886); *Algo sobre la estatua de Hércules, fundador de Segovia* (Segòvia, 1891), i *Lo que queda de la Sinagoga mayor de Segovia después del incendio de la iglesia del Corpus Christi* (Segòvia, 1899). En la darrera etapa de la seva producció es va permetre alguna incursió en el camp de la filosofia aplicada als coneixements químics i biològics de la Natura, i publicà: *¿Pueden explicarse químicamente los fenómenos de la vida?* (1922) i *De la finalidad de los fenómenos en los seres vivos* (1928). La darrera de les seves obres fou autobiogràfica: *Recuerdos de mi vida* (1942, reeditada el 2002). CASTELLARNAU [1942]; DIAS [1934] 87-94; ROVIRA [2009] 175-181, i *Ingenieros de Montes* [2010]. (SJR)

CASTELLARNAU MAGRINYÀ, JOSEP-ANTONI DE (*Tarragona 1763 – 1845*). Noble i industrial. Fill de Carles de Castellarnau de Castellarnau i de **Maria Magrinyà Porta**↑. Era senyor d'Araós i de Virós a la Vall Ferrera. El 18 d'abril de 1785 contragué matrimoni a l'oratori de casa Castellarnau amb la gironina Maria-Antònia de Camps de Font. S'implicà en el projecte de recuperació del port de Tarragona del qual fou el tresorer de 1790 a 1836. Com a tal impulsà les mesures econòmiques adoptades i promogudes per recaptar recursos a fi de tirar endavant les obres portuàries. Durant la Guerra Gran fou promotor del sometent del cantó de Tarragona i vocal de la Junta Corregimental, però rebutjà ocupar una plaça d'oficial del terç de miquelets del partit de Tarragona. Sentí la pruija del títol nobiliari i sol·licità el de marquès d'Araós que no aconseguí, però sí que esdevingué membre de la Reial Mestrança de Cavalleria de Ronda i cavaller de l'Orde de Carles III. Formà part de la corporació municipal tarragonina, primer com a síndic procurador i després com a regidor. Entre els

seus moments de glòria figura la participació que tingué en l'organització dels actes celebrats a Tarragona l'any 1802 en honor de Carles IV; volgué deixar constància del fet encarregant un gravat commemoratiu. Durant la guerra del Francès formà part de la Junta Corregimental de Tarragona i fou diputat per Catalunya a les Corts de Cadis on no tingué un gran paper. Es lliurà dels horrors del setge i assalt de Tarragona l'any 1811 per tal com emigrà amb la seva família a Mallorca. Un cop acabada la contesa tornà a Tarragona, reintegrant-se a la vida ciutadana i afrontant els estralls que la guerra havia causat en el seu patrimoni. Tota la vida estigué amatent a l'explotació de les fargues que tenia a la Vall Ferrera i la comercialització del ferro que n'obtenia, cosa que no li resultà fàcil a causa dels conflictes sovintejats que tingué amb els pobles de la vall. Ideològicament no era pas liberal, però tampoc un absolutista declarat, i es pot dir que simpatitzava amb els primers. La seva figura ha deixat petjada entre els tarragonins, els quals li han dedicat un carrer i la parella de nans nobles de la comparsa creada l'any 1868 per l'escultor *Bernat Verderol*↑. ROVIRA [2005] i ROVIRA [2009]. (SJR)

CASTELLEJO I BRULL, MIQUEL (*Salomó 1945*) Organista. Fill de Josep-Lluís Castellejo i Agustina Brull. Nasqué a Salomó el 21 de juny de 1945, però poc després el pare, que era secretari d'ajuntament, va ser traslladat a la Poble de Montornès. Allí estudià primer al col·legi de les monges carmelites i tot seguit a l'escola pública. Per tal que ell i els seus germans no romanguessin desvagats, el pare decidí comprar un piano i els féu rebre classes llogant els serveis de Joan Mercadé, pianista de l'orquestra Mar i cel del Vendrell (1957) i de Victòria Clanxet, de qui aprengué solfeig i harmònim. L'any 1960 ingressà a l'Escola de Mestria Industrial Comte de Rius, de Tarragona, ciutat a la qual quedaria vinculat per a tota la vida. Obtingut el títol de delineant especialista en construcció, el 1962 entrà a treballar a l'Ajuntament. El 1966 s'incorporà a la milícia obligatòria i en tornar del servei militar demanà l'excedència a l'Ajuntament i es dedicà exclusivament a la música. Viatjà per Valladolid, Pontevedra, Roses, La Toja, Vigo, etcètera. Formà part del grup Sherpas molt temps; el 1985 marxà a actuar a Tenerife. Mestre en ritmes i de gran creativitat musical, creà el grup Miguel Castellejo y su Órgano Hammond. Tornà a la Poble de Montornès, i féu diversos concerts a les esglésies, actuant amb Jordi Vergés. Vers 1987, recuperà la feina de delineant a l'ajuntament, però no deixà la seva afició per la música i esdevingué organista a Sant Pere i Sant Pau. Posteriorment, mossèn *Miquel Barbarà*↑ el reclamà com organista als Amics de

la Catedral, col·laboració que encara avui continua. El 1990 va ser ordenat diaca permanent. L'arquebisbe **Ramon Torrella**↑ el nomenà segon organista de la catedral. Formà part del Secretariat de Música Sacra. Des de 2003, és organista a Sant Magí del portal del Carro. L'any 2010 passà a exercir el ministeri pastoral a Cornudella del Montsant. Actualment és prevere. (JMOC)

CASTELLET D'ICARD, PERE DE (*Castell d'Altafulla s. XVI – Barcelona 1571*). Bisbe. Fill de Pere de Castellet de Requesens, baró d'Altafulla, i d'Anna d'Icard. La família el dedicà al servei de l'Església i ocupà els càrrecs de canonge i sagristà major de la seu de Tarragona, abat de Sant Martí del Canigó i bisbe d'Urgell, de 1561 a 1571 –fou consagrat a Barcelona el 21 de maig de 1562. L'any 1536 esdevingué canonge de la seu tarragonina i ocupà la sagristia abans de l'abril de 1539, retenint-la fins després d'haver estat designat bisbe d'Urgell. A Tarragona mantingué sempre un bon grau d'influència com molt bé ho demostra el fet que García de Toledo que no havia aconseguit de Joan de Vallbona la cessió d'una estàtua de Pompeu, recorregué per obtenir-la als seus bons oficis, segur que Vallbona no es negaria a la petició si qui li feia era Pere de Castellet. La seva mort s'esdevingué a Barcelona, l'1 de febrer de 1571, i les seves despulles foren enterrades a la tomba familiar de l'església parroquial d'Altafulla. RAMON [1999-2000] 286 i ROVIRA [2002] 22. (SJRJG)

CASTELLVÍ (*Montblanc s. XVIII – Tarragona s. XIX*). Llinatge noble montblanquí establert a Tarragona arran del matrimoni de **Josep de Castellví de Ferran** amb la tarragonina Maria-Teresa de Pontarró Llorenç. Els fills de Josep i de Maria-Teresa, tots ells nats a Tarragona, foren: Ignàsia, Teresa, Josep-Ignasi i Francesc de Castellví de Pontarró. **Ignàsia de Castellví de Pontarró** (Tarragona 1734-Vallbona de les Monges 1806) ingressà al monestir de Santa Maria de Vallbona i arribà a ser-ne l'abadessa l'any 1802. **Josep-Ignasi de Castellví de Pontarró** (Tarragona 1740-Montblanc 1802) s'esposà amb Maria-Gabriela de Bellet de Miporqué Mercader, de Tamarit de Llitera. Era doctor en dret i fou alcalde major de Vilafranca del Penedès, de Girona, del partit aragonès de Las Cinco Villas i de Montblanc. El sobrevisqueren els fills Narcisa, Josep-Antoni, Blai i Joan Nepomucè. **Narcisa de Castellví de Bellet** es casà amb Diego Valonga el 1814. **Josep-Antoni de Castellví de Bellet** nasqué a Montblanc l'any 1787. Heretà de la seva mare els senyorijs de La Pardina i Montalt, al corregiment de Barbastro. Participà en la defensa de Tarragona contra els francesos i en fer-lo presoner el conduïren a França, on romangué fins al 1814. Mullerà, el 1829, amb Vicenta de

Vilallonga de Marimon, filla dels barons de Segur, que li aportà en dot el mas de Grimau, al terme històric de Tamarit. L'any 1821 fou elegit alcalde de Montblanc. També ocupà el càrrec de regidor de l'Ajuntament de Tarragona els anys 1828 i 1832. Traspassà amb posterioritat al gener de 1861. **Blai de Castellví de Bellet** seguí la carrera militar i l'any 1842 era tinent coronel graduat de coronel. Apartat del servei actiu es retirà a Tarragona on residia el 1842. **Joan Nepomucè de Castellví de Bellet** també seguí la carrera militar i el 1845 era tinent coronel graduat i primer comandant del segon batalló del Regiment d'Infanteria de la Reina Governadora. Josep-Antoni de Castellví de Bellet tingué cinc fills: Narcís, Vicenç, Maria-Teresa, **Lluís**↑ i Maria-Antònia de Castellví de Vilallonga. **Narcís de Castellví de Vilallonga** nasqué a Tarragona el 1831. Estudià dret i exercí l'advocacia. Abraçà la causa carlista i això li valgué ser empresonat a la ciutadella barcelonina el 1869. L'any 1871 fou elegit diputat carlí pel districte del Vendrell. Amb posterioritat al 1871 es traslladà a viure a Barcelona. **Vicenç de Castellví de Vilallonga** nasqué a Tarragona el 1833. Es llicencià en dret i fou jutge de primera instància d'Igualada. **Maria-Antònia de Castellví i de Vilallonga** obrí els ulls a Tarragona l'any 1844. Es casà, el 1864, amb Leandre Hebrard Rafat. GRAMUNT [1968] 75; VALLVERDÚ [1997] 19 i 34; ROVIRA [2000] 81, i MORANT [2008] 11. (SJR)

CASTELLVÍ DE VILALLONGA, LLUÍS DE (*Tarragona 1840 – Barcelona 1918*). Militar. Fill de Josep-Antoni de Castellví i de Vicenta de Vilallonga (vegeu **CASTELLVÍ**↑). Féu el batxillerat a Tarragona, però en optar per la carrera de les armes ingressà a l'Escola Especial de l'Estat Major (1858). Destinat a l'illa de Cuba des de 1865, lluità a la guerra dels Deu Anys com a cap de l'Estat Major, prenent part a les campanyes de San Jerónimo, Las Rocas, Remedios, Magarabanda i Mercedes. Va ser condecorat per aquestes i altres accions amb la Creu de Segona Classe al Mèrit Militar, el 1871. Aquell any intervingué a l'acció de Laguna de Mata i Cienfuegos; també a Montes de Quesada i Puerca, i a finals de juliol era ascendit a coronel pel seu heroic comportament a Cienfuegos. Un cop retornat a la península Ibèrica (agost de 1874), prengué part en la tercera carlinada, combatent a les accions de Masdenverge, Capellades, Font-rubí, Berga, la Maladeta, Igualada, Vic i les preses d'Olot, Ripoll i la Seu d'Urgell. L'acció d'Olot li va valer una distinció honorífica i posteriorment la comanadoria de l'Orde de Carles III; la de la Seu d'Urgell, i la medalla d'Alfons XII. El 1884 fou nomenat capità general de Castella la Nova i l'any següent cap d'Estat Major de les tropes de Sant Ildefons. El 1886 se li atorgà la placa de Sant Hermenegild i

dos anys més tard era ascendit a brigadier amb residència a Madrid. Va passar a ocupar el càrrec de governador militar del castell de Montjuïc i de la província d'Osca. El 1890 va ser mobilitzat per contrarestar la vaga general d'obrers a Barcelona. Va rebre aquell any la Gran Creu al Mèrit Militar i fou nomenat cap de l'Estat Major de la Capitania General de Barcelona. El 1893 va resultar greument ferit a Barcelona en l'atemptat de l'anarquista Paulí Pallàs contra el capità general Arsenio Martínez Campos (24 de setembre). El 1896 era ascendit a general de divisió i nomenat comandant general del IV Cos de l'Exèrcit. El 1902 era inspector de tropes de la IV Regió Militar, i va ser promogut a governador militar de Barcelona prenent part activa en la mobilització de tropes per avortar la vaga general. Fins al 1903 tingué cura interinament de la Capitania General de Catalunya. El 1907 era responsable del comandament del IV Cos de l'Exèrcit. Després de seixanta anys de servei actiu i de rebre múltiples condecoracions, el 1908 passà a la reserva com a tinent general. Retirat a Barcelona, hi morí el 24 de setembre de 1918. A Tarragona féu edificar una magnífica mansió a la Rambla Nova; també posseïa un bell palauet a Montblanc, a la plaça de Poblet i Teixidó. S'havia casat amb la reusenca M. Dolors de Feliu Domingo i fou pare de Manuel de Castellví de Feliu, cavaller del Reial Cos de la Noblesa de Catalunya (1927). DCA, I, 384-385; MORANT [2008] 11-16, i MORANT [2009] 5-10. (JMOC)

CASTRO VÁZQUEZ, JULIO DE (*Ontur, Albacete, 1878 — Tarragona 1936*). Tinent coronel colpista d'infanteria de l'exèrcit espanyol. Durant els fets del 6 d'octubre de 1934 era tinent coronel i comandant militar de Tarragona, i quan fou suspès l'Estatut de Catalunya (1934-1936), va ser nomenat comissari delegat de la Generalitat a Tarragona. Militar afiliat al moviment procolpista, Unión Militar Española (UME), estava en situació de disponible a la Comandància Militar de Tarragona quan succeí l'alçament militar contra la República (18 de juliol de 1936), i instigà el coronel Ángel Martínez Peñalver, comandant militar de la plaça i del regiment d'Infanteria d'Almansa número 18, a encapçalar la rebel·lió militar, amenaçant-lo en cas contrari, de fer-ho ell mateix. Fracassat l'intent colpista, Castro fou empresonat al Vendrell i al castell de Montjuïc. L'autoritat governativa el va incriminar per rebel·lia i va ser jutjat per un tribunal popular especial creat per a la repressió del feixisme a Tarragona, junt amb cinquanta-set militars de diversa graduació. El 13 de setembre de 1936 va ser condemnat a mort i va ser afusellat el dia següent en un revolt del camí de l'Oliva de Tarragona, per un escamot de milicians que, acte seguit, desfilaren per davant del cadàver donant visques a la República. PIQUÉ [1998] 259-265;

SÁNCHEZ [2004] 107 i 110, i BRULLES [2008] 7-9. (LBE)

CATALÀ RUFÀ, JOSEP (*Tarragona 1887 – 1965*). Famós violinista. Tingué per primer mestre Rafael Gabriel, i de ben jove passà a Barcelona per ampliar estudis d'harmonia, composició i instrumentació amb Felip Pedrell, perfeccionant el violí notablement. Després d'una llarga estada a l'illa de Cuba, retornà a Tarragona com a acreditat violinista i concertista. Oferí recitals arreu d'Espanya i d'Europa (Alemanya, Dinamarca, França, Itàlia, Luxemburg, etcètera); també a Tarragona: al Teatre Principal (1915), al Coliseu Mundial (1917) i amb l'Orfeó Tarragoní (1919). Solia oferir concerts al Teatre Metropol, a l'Ateneu Tarraconense i a La Artesana (llavors depenent d'Acció Catòlica), a més d'altres societats culturals locals. A la dècada dels anys 20 formà l'orquestra de corda Pro Arte, amb la qual féu nombroses audicions, essent especialment recordades les que oferia a la pedrera d'El Mèdol; després de la Guerra Civil, limità la seva activitat als concerts locals organitzats per l'Instituto Musical. En l'àmbit pedagògic la seva trajectòria docent al seu domicili de la Rambla Nova adquirí un considerable prestigi. També va impartir classes de violí al Saló Ayné i a la filial del Conservatori del Liceu de Barcelona, i després de la guerra a l'Instituto Musical (del qual fou soci d'honor el 1944). Va quedar integrat en el claustre de professors del Conservatori Elemental de Música quan aquest es va crear el 1954. Fou, així mateix, membre destacat de l'Associació de Músics de Tarragona, de la qual va ser president uns anys i en d'altres ocupà càrrecs directius. Català Rufà va compondre algunes sardanes i música clàssica, popular i religiosa. A més de la música també féu d'apuntador en algunes representacions teatrals i desenvolupà càrrecs directius i de president en el Club d'Escacs. No va tenir fills del seu matrimoni amb Dolors Llorenç Rovira. L'Ajuntament li dedicà un carrer en la zona dels edificis Torres Jordi. *Escola i Conservatori de Música* [2009] 68-70. (JMOC)

CELERA, FÚLVIA (*Tarraco, s. I-II dC*). Dama romana que visqué a la darrereria del segle I o en la primera meitat del segle II dC. Fou *flaminica* de la Colònia Tarraconense, càrrec que ostentà amb caràcter vitalici –*flaminica perpetua*–, *flaminica* de la província d'Hispania Citerior i *flaminica* de la Concòrdia Augusta, segons podem constatar en les inscripcions que li dedicaren els seus lliberts Fulvi Diodoco, Fulvi Musaeo i Fulvi Moscho, tots els quals adquiriren una posició social notable. Fou filla de Popilia Secunda que també tenia el títol de *flaminica Colonia Tarraconensium*, segons ens consta epigràficament, i es casà

amb Caius Vibius Latro, fill de Caius de la tribu Galeria, al qual dedicà una inscripció i que ostentà els càrrecs de *quaestor*, duumvir i duumvir quinquennal a Tarragona i de flamen de la província d'Hispania Citerior. **RIT [1975] 322 i 344 i GOROSTIDI [2010] n. 11.**(MDDG)

CEREZO (*Ejea de los Caballeros, Saragossa, s. XVII – Tarragona s. XVIII*). Llinatge de ciutadans honrats que descendeix del negociant **Tomàs Cerezo**, natural de la població aragonesa d'Ejea de los Caballeros, que estigué casat amb Maria Oliart. Fill i successor és **Bonaventura Cerezo Oliart** que prengué per muller Maria Bosquets, filla del notari Joan Bosquets, i es dedicà als negocis. El 6 de gener de 1707 aconseguí un privilegi de ciutadà honrat de Tarragona i morí l'abril de 1738. Foren fills seus Josep i Tomàs Cerezo i Bosquets. **Josep Cerezo Bosquets** (Tarragona, 1684-1755) fou designat hereu pels seus pares. S'ordenà prevere i aconseguí, el 10 de setembre de 1712, la comensalia de Sant Pau, de la seu tarragonina. L'any 1742, en ocasió de les noces, cedí al seu germà Tomàs els béns que havia heretat dels pares. Atorgà les darreres voluntats, davant el notari Pomarol, l'11 de juny de 1754, i les seves restes mortals foren soterrades a l'església dels carmelites el 17 de febrer de 1755. **Tomàs Cerezo Bosquets** (Tarragona, 1693-1781) contragué dos matrimonis: el primer, el 1742, amb Maria-Antònia Llorenç Sales (+1750), filla de Bonaventura Llorenç de Barberà, doctor en drets, i el segon, el 1752, amb Anna-Maria Cerveró Nuix (+1789), filla de Francesc Cerveró, doctor en drets, de Cervera. L'any 1759 sol·licità una plaça de regidor i com a mèrit féu constar que havia estat cadet de dragons. Féu testament el 6 de novembre de 1779 i designà hereu el fill Bonaventura. Rebé sepultura a l'església del convent dels carmelites el 26 d'abril de 1781. Fou pare de Bonaventura, Francesca, Josepa, Anna-Maria i Manuela Cerezo Cerveró. **Bonaventura Cerezo Cerveró** també es casà dos cops: el primer, el 1782, amb Francesca Pinyol Gatell, filla de Francesc Pinyol, doctor en drets, i el segon amb Francesca de Llorac. El primer enllaç va resultar un fracàs per la incompatibilitat de caràcters, i es va imposar una separació forçosa dels cònjuges que els respectius advocats van pactar partint en tres el patrimoni i concedint dues parts a Bonaventura, amb l'obligació de pagar la manutenció de la filla Francesca. L'1 de maig de 1789 prengué possessió del càrrec de síndic personer de Tarragona per al bienni 1789-1790. Participà com a capità de miquelets en la Guerra Gran i aquest fet li ocasionà fortes despeses que l'obligaren a vendre finques a carta de gràcia. Morí a Tarragona el 19 de desembre de 1812. Fou pare de Vicenç i d'Anna-Maria. **Francesca Cerezo**

Cerveró nasqué el febrer de 1753 i professà al convent de les mínimes de Valls amb el nom de sor Joaquina del Beat Nicolau. **Anna-Maria Cerezo Cerveró** es maridà dues vegades: la primera amb Ferran Canudes, doctor en drets, i la segona, el 1785, amb Manuel Feliu Gelambí, també doctor en drets. **Manuela Cerezo Cerveró** es casà, el 10 de setembre de 1785, amb el notari tarragoní **Salvi Fàbregues Rovira**↑. **Vicenç Cerezo de Llorac** fou l'hereu del seu pare i no gaudí de bona salut. Traspassà entorn de 1828. **Marianna Cerezo de Llorach** nasqué l'any 1801 i morí fadrina el 1838. **ROVIRA [2000b] 83-85.** (SJRJG)

CERVANTES DE GAETA, GASPAR (*Trujillo, Càceres, 1511 – Tarragona 1575*). Arquebisbe i cardenal. Estudià a Salamanca i a París. Fou canonge de Lleó i inquisidor a Sevilla i Saragossa. Felip II el presentà a Roma com a arquebisbe de Messina i de Salern. Assistí a la tercera sessió del concili de Trento. L'any 1568 fou nomenat arquebisbe de Tarragona, però restà retingut a Roma fins al 1572 a causa de la seva participació en el judici de l'arquebisbe Bartolomé Carranza, de Toledo. Mentre estigué absent de Tarragona l'arxidiòcesi fou governada pel seu nebot Francisco de Gaeta, primer, i el seu capellà Pablo Ballesteros, després. El papa Pius V el promogué a cardenal amb el títol de Sant Vital que li fou canviat pels de Sant Martí *in montibus* i Santa Balbina. El 13 de maig del 1572 desembarcà al port de Tarragona procedent d'Itàlia i el dia 31 féu l'entrada solemne a la ciutat. Des del moment de la seva arribada es mostrà molt actiu. Arranjà un bon nombre de parròquies i vicaries de l'arxidiòcesi, així, per exemple, creà la vicaria de la Riera, que separà de la parròquia de Tamarit, i segregà la Canonja de Tarragona, tot unint-la amb Masricard. Portà a Tarragona els jesuïtes, als quals afavorí amb considerables sumes de diners. Suprimí el convent d'Escornalbou, i les rendes les destinà al seminari tridentí tot just creat. Fundà la Universitat de Tarragona a la qual destinà 20.000 lliures. Celebrà dos concilis provincials: un el 1573 i l'altre el 1574. Es mostrà generós amb les monges clarisses i fundà un bon nombre d'obres pies en benefici d'orfes, convalescents pobres de l'hospital i captius dels pirates. Durant la seva etapa d'arquebisbe de Palerm publicà uns *Avvertimenti per le persone ecclesiastiche* (1568) que en arribar a Tarragona va fer traduir al català (Barcelona, 1573 i 1575). Tingué com a bisbe auxiliar, amb el títol del Marroc, a **Joan Terès**↑, qui posteriorment va ser arquebisbe de Tarragona. En el seu testament tingué molt present la catedral tarragonina a la qual llegà els tapissos de les sèries de Tobies, Samsó i David, els ornaments coneguts com "de verdures" i diversos tapissos més, d'Arràs, destinats a la

sagristia. Traspassà el 17 d'octubre de 1575 i les seves restes foren enterrades en un sepulcre situat entre les capelles de Sant Miquel i de les Verges o del Baptisteri. CERVANTES DE GAETA [1881]; MORERA [1955] 271-275; BATLLE HUGUET [1946]; BLANC [1985] 144-150, i BORRÀS [1988]. (SJRJG)

CESCOMES, GUILLEM (? p. s. XIV – Tarragona 1389). Canonge de la seu. Germà del canonge *Romeu Cescomes*↑ i nebot de l'arquebisbe *Arnau Cescomes*↑. L'any 1346 li fou concedida una canongia simple a la catedral de Tarragona, i quatre anys més tard la dignitat de xantre, que ostentà onze anys. El 1362 fou promocionat a ardiaca major i el 21 de juliol de 1364 va ser titular de la pabordia catedralícia (i, per tant, senyor de la Selva), ja fins a la seva mort, per bé que l'octubre següent li van intervenir les rendes. El 20 de setembre de 1368, dictà una constitució per tal que el capítol de canonges recaptés els drets de col·lació dels beneficis proveïts. Des d'almenys 1370, Cescomes va ser administrador de la mitra, en absència de l'arquebisbe *Pere de Clasquerí*↑, ocupat servint Pere III a la cort i després en la guerra; en aquest càrrec el 1374 recaptà els 5.000 sous que el prelat li demanà. En una altra ocasió, no dubtà a enfrontar-se a un agutzil reial en defensa dels seus vassalls selvatans. El 1375 cedí la castlania de la Selva a Guillem Benet, coincidint amb *Guillem de Gallinars*↑ en un conflicte jurisdiccional. Allí hi tenia la residència el 1380, quan un síndic del capítol l'instà a forçar a Bernat de Sanmartí, el seu procurador, a la devolució de certes quantitats de diners procedents de les rendes de la pabordia. Entre 1380-1387 *Pere III*↑ disposà el rebuig dels antipapes de Roma i Avinyó, cosa per la qual *Ènnec de Valterra*↑, acabat de nomenar arquebisbe per Roma, esdevingué electe, i la seu fou administrada pel paborde Cescomes. El Cerimoniós volgué aprofitar el buit de poder per mirar d'arrabassar alguns drets de la seu vacant, però topà amb Cescomes. Llavors, era un ancià il·lustre, educat en l'austeritat, però ple de la fe i l'energia necessàries per defensar els drets de la mitra. A finals de 1386 el Cerimoniós féu ocupar la Selva i imposà un administrador reial; Cescomes romaní inert per una malaltia epilèptica. La seva fermesa de caràcter s'imposà al manaire comte-rei, superant amenaces, afalacs o suborns que li van ploure per tal que cedís privilegis de l'Església. Cescomes va sobreviure any i mig al seu oponent regi, que moria amargat els primers dies de 1387. MORERA [1954] 536, 546, 610-612, 812, 814 n.2, 818-820 i 823; BLANCH [1985] II, 66-68 i RAMON [1999-2000] 267, 343, 352 i 360. (MGJ)

CHABRAN, JOSEPH (*Cavalhon, Valclusa, França, 1763 – Avinyó, França, 1843*). Militar. Com tants altres joves francesos de l'època, entrà a la milícia impel·lit per l'anhel de salvar la República francesa del perill que suposaven les potències aliades que l'assetjaven. Començà la carrera militar el 1792 com a capità del batalló de Bouches-du-Rhone amb el qual participà en la primera campanya d'Itàlia, on es distingí a la batalla de Lodi. Ascendit a general de brigada, sufocà la insurrecció de Verona comportant-se severament amb els instigadors, però moderadament amb la població civil. El govern li confià la repressió dels desordres del departament de Bouches-du-Rhone que sabé dominar sense massa estrèpit. S'incorporà a l'exèrcit d'Helvètia que comandava Massena i la seva actuació li valgué ser nomenat general de divisió. Participà en la segona campanya d'Itàlia i contribuí a l'èxit de la batalla de Marengo. Després de la Pau de Lunéville se li confià la governació del Piemont on es demostrà un administrador molt capaç. El 1808 fou destinat a Catalunya. Duhesme li ordenà apoderar-se de Tarragona i deixar a la plaça una guarnició d'un miler d'homes, incorporar, si fos necessari a la força, el regiment suís de Wimpffen, i seguir camí vers València, tot passant per Tortosa. Arribà a les portes de Tarragona el 7 de juny i s'aturà a Mas Rabassa per esperar la resposta de les autoritats tarragonines a les quals havia enviat un ajudant de camp per assegurar-se que la població estava en calma. Assabentat que efectivament ho estava, reemprengué la marxa i entrà a la ciutat on fou rebut amb cortesia. Procurà guanyar-se la voluntat dels tarragonins i, coneixedor de les inclinacions populars pel que feia a la designació de corregidor, lliurà de part del capità general Ezpeleta el nomenament de corregidor a Smith i el de tinent de rei a Wimpffen. Sojornà a Tarragona fins al dia 9 en què Duhesme, davant el resultat negatiu del primer combat del Bruc, li ordenà refer el camí i tornar a Barcelona. Complí les ordres amb promptitud i abandonà la ciutat convençut que ho deixava tot arranjat, el que no era cert. Entre les seves actuacions a Catalunya destaquen el saqueig i destrucció de l'Arboç, la participació a la batalla de Molins de Rei i la governació de Barcelona durant els anys 1809 i 1810. Retornat a França acceptà la restauració dels Borbons que el feren comte de Chabran (1814). **MULLIÉ [1851]**. (SJRG)

CID CURTO, JOAN (*Tortosa, Baix Ebre, 1905 – Tarragona 1942*). Sindicalista. Militant de la CNT a la Cava. Fou secretari del sindicat arrosser d'aquest poble durant la Guerra Civil. Acabada la contesa va ser tancat a la presó tarragonina de Pilats. Jutjat en judici sumaríssim, fou condemnat a mort i la pena es féu

efectiva el 6 de maig de 1942. **SUBIRATS [1993] 113 i MARTÍNEZ DE SAS-PAGÈS [2000].** (SJRJG)

CLEMENTINA, ANTÒNIA (*Tàrraco, s. II dC*). Dama romana, possiblement nascuda a Tàrraco, ja que hi tenia parents i lliberts –segons hom dedueix de la seva inscripció funerària– i era propietària d’uns terrenys que es trobaven vora la ciutat on el *nomen Antonius* era molt freqüent. Lliberts i propietats assenyalen que es tractava d’una persona benestant i que potser pertanyia a l’aristocràcia local. Els jardins o parcs que la dama posseïa prop del centre urbà, fan pensar en l’episodi de la vida de l’emperador Adrià en què aquest fou atacat per un boig a l’entrada de Tarragona, l’hivern del 122-123 dC. L’episodi fa referència a uns jardins o espais verds (“*apud Tarraconem spatians per viridaria*”) que hom es podria preguntar si no serien els d’*Antonia Clementina* o hi serien a la vora i potser coincidirien amb els situats en els sectors del Parc Central i de La Tabacalera. **RIT [1975] n. 368; DEL AMO [1979] 31-32, i LÓPEZ VILAR [2000] 239.** (MDDG)

COLONNA TOMACELLI, FREDERIC (*Nàpols, Itàlia, 1601 – Tarragona 1641*). Virrei de Catalunya per Felip IV. Conestable de Nàpols per herència del seu pare Filippo Colonna (+1939), i príncep de Butera i duc de Tagliacozzo i Palliano, pel seu enllaç el 1638 amb Margarida d’Àustria Branciforte, néta de Joan d’Àustria. Era virrei a València quan esclatà la Revolució de 1640. En ser derrotat el marquès de Los Vélez a Montjuïc (gener de 1641), va ser nomenat nou virrei, malgrat l’escassa consideració dels seus coetanis, que el consideraven “*tonto en todas leguas y vano más que todos los Colonas...*”. El 25 de març d’aquest any entrava a Tarragona i jurava solemnement les Constitucions del país. Romangué a la ciutat durant el llarg setge al qual la van sotmetre francesos i catalans, perseverant obstinadament en la resistència a ultrança, fins que la plaça fou socorreguda per la flota hispànica a finals d’agost. Contagiat de pesta, fou víctima d’una llarga i dolorosa agonia fins que traspassà el 26 de setembre de 1641. **GÜELL [2003] 58-59 i 179-185 i SIMON [2003] 303.** (MGJ)

COMAS I MADUCELL, RAMON (*Tarragona 1935 – Sant Cugat del Vallès, Vallès Occidental, 1978*). Escriptor i jesuïta. Llicenciat en Filosofia i Lletres i Teologia. Fundà i dirigí la col·lecció de poesia “*Les hores extremes*”. El 1963 quedà finalista en el certamen de Cantonigròs amb *Les paraules no basten* i el 1971 guanyà el Premi Recull amb *Lletra de batalla*. Altres obres seves són el recull de poesia

Comptar les bigues (1968), les novel·les *Pàtria ignorada* (1968) i *Les trampes de l'Enric*, el recull de contes *Rescat d'ambaixadors* (1970), els assajos *Roma in stato di emergenza*, *l'Estat i les esglésies per separat* (1971), *Vidal i Barraquer. Síntesi biogràfica* (1977) i *Gomà i Vidal i Barraquer: dues visions antagòniques de l'Església de 1939* (1975). El 1979 es publicà el llibre pòstum *Inaudits testimonis* que recull la seva poesia completa i inclou *l'Oda nova a Tarragona*, donada a conèixer en el seu dia en el llibre *Lletres de batalla*. CAROD [1985] 40. (SJRJG).

CONTRERAS DE TORRES, JUAN-SENÉN (*Lillo, Toledo, 1760 – Madrid 1826*). Militar espanyol, defensor de Tarragona en el setge de 1811. El 3 de gener de 1772 ingressà com a cadet al regiment provincial d'Alcázar de San Juan. El 10 de gener del 1774 ascendí a sotstinent, el 4 de setembre del 1783 a tinent i el 19 de febrer del 1792 a capità. El 25 d'abril del 1787 rebé l'encàrrec de recórrer les corts europees amb l'objectiu d'estudiar l'organització i el funcionament dels exèrcits dels quals havia d'observar les tàctiques, les maniobres i les guerres. Durant quatre anys recorregué: França, Àustria, Moràvia, Galítsia, Bohèmia, Prússia, Hannover, Saxònia, Westfàlia, Palatinat, Polònia, les Províncies Unides, Flandes i la Gran Bretanya. El seu desig d'informar-se adequadament el dugué a allistar-se a l'exèrcit format per tropes austríaques i russes que havia de fer una campanya contra Turquia l'any 1798 i que era comandat pel príncep de Coburg i el comte de Romanzon. També assistí al setge i la rendició de la plaça de Chotzin, a Moldàvia, i a les grans maniobres que realitzà l'exèrcit prussià a Postdam el setembre del 1798. Retornà a Espanya i en arribar a Madrid lliurà al ministre de la Guerra un ampli informe de tot el que havia vist i experimentat. Havia participat en la Guerra Gran com a ajudant del general José de Urrutia. Acabada la contesa i ja com a tinent coronel, comandà la divisió de granaders de Castella la Nova i estigué de guarnició a Cartagena i Badajoz. El 20 de juliol del 1802 fou promogut a coronel i se li confià el comandament del regiment de Sigüenza. Castaños li assignà la comandància general, càrrec que mantingué fins al mes de juny del 1808 en què la Junta Superior el posà al capdavant de l'exèrcit de la ribera del Guadiana amb la missió de promoure la insurrecció de les províncies portugueses d'Algarve i Alentejo. El 10 d'agost del 1808 fou ascendit a brigadier i des del 7 de setembre fins al febrer del 1809 estigué amb el seu regiment per la zona de Sigüenza, fins que al davant d'una divisió, s'incorporà a l'exèrcit del Centre que comandava el general Castaños. Els seus mèrits militars el feren ascendir a mariscal de camp i el Consell de Regència, el 18 d'abril del 1810, el designà governador militar d'A Corunya. El 12 d'abril del

1811 fou destinat al primer exèrcit i tot seguit fou enviat de Cadis a Tarragona. El viatge el féu a bord de la fragata *Pueblo* i degué arribar a Tarragona entorn del 20 de maig. Tot just desembarcat s'hagué de fer càrrec de la guarnició per disposició del general marquès de Campo Verde que, en abandonar Tarragona, el nomenà comandant de la plaça, tocant-li afrontar la darrera part del setge i l'assalt. Contreras acceptà la responsabilitat de defensar Tarragona amb el millor esperit de servei, però sense fer-se gaires il·lusions sobre les seves possibilitats. El primer que va fer com a comandant de la plaça fou reglar el servei de la tropa, establir una policia militar, formar els ciutadans en companyies i posar les dones a fer cartutxos i venes. Durant l'assalt lluità fins al darrer moment al pla de la seu on fou ferit a la baioneta en el ventre. Fet presoner, fou dut en llitera a la presència de *Suchet*↑, que li recriminà ser la causa dels horrors de Tarragona en no haver acceptat les propostes de capitulació que li havia fet. Estigué a Constantí, degudament atès, fins al dia 9 de juliol en què fou conduït a Reus on romangué fins que se li tancà la ferida. De Reus fou traslladat a Lleida, d'on passà a Saragossa. Finalment fou transferit a França, primer a Pau i més tard al castell de Bouillon, d'on aconseguí fugir la nit de l'1 al 2 d'octubre. Després de recórrer una part de França pogué embarcar-se cap a Anglaterra d'on tornà a la península a finals d'octubre de 1812. El 1823, encara en servei actiu, ocupava el càrrec d'inspector d'infanteria i capità general interí de Granada. Escriví el llibre *Sitio de Tarragona y noticia del nuevo modo de defender las plazas*, editat a Madrid (i a Londres, en anglès) l'any 1813. Amb anterioritat havia editat un compendi de les *Reflexiones militares del Marqués de Santa Cruz del Marcenado* (Madrid, 1787) i un *Epítome de la historia militar* (Londres, 1810). COY [1912]; CONTRERAS [1787], i *Epítome Contreras* [1810]. (SJRJG)

CORNADÓ VIDAL, PAU, 'Terrifora' (*Tarragona 1838 – Tudela, Navarra, 1914*). Baríton. Provenia d'una família de pintors. El pare, Rafael Cornadó Pijoán, era blanquer, i la mare es deia Tecla Vidal Prius; tenia un germà de nom Josep (*1840). Dotats els dos d'una formidable veu, es van dedicar al cant, Pau de baríton i Josep de baix. Pau Cornadó va destacar de seguida. Membre d'una companyia de sarsuela debutà al Teatre Principal el 29 d'agost de 1888, amb l'obra *Tela de araña*. Malgrat la tebior amb què el va rebre la crítica, Cornadó perseverà en la seva vocació i continuà actuant en diversos teatres de província. El 1894 tornà a actuar a Tarragona, amb l'obra *El Húsar*, amb la qual va assolir un èxit rotund. Aquell mateix any interpretà *La verbena de la Paloma*, i el 1901

l'òpera *La Traviata*, també al Teatre Principal, sempre amb un gran èxit. Al tombant de segle va emprendre una gira per Amèrica del Sud, amb uns resultats artístics impressionants, però el retorn per mar va ser amarg, ja que el vaixell va haver de travessar una forta tempesta. Corprès per aquella experiència, en arribar al port i baixar l'escala, Cornadó saltà a terra, davant de tota la parentela i amics, exclamant "Terra i fora! Terra i fora!", i jurant amb fermesa que mai més no es tornaria a embarcar. Des de llavors, la gent de Tarragona el va conèixer a ell i a la seva família amb el renom de *Terrifora*. Morí a Tudela el 18 de desembre de 1914. VIRGILI [1994] 15. (MGJ)

CORTIELLA I ÒDNA, FRANCESC (*Vilaverd, Conca de Barberà, 1933 — Tarragona 1987*). Professor i historiador. Estudià magisteri a Tarragona i exercí la professió de mestre de primària a Rojals, Balaguer, Alforja, la Selva del Camp, Vila-rodona i Tarragona. El 1967 era director del cicle de Primària del Col·legi de Sant Pau, el curs 1973-1974 es traslladà a l'escola del barri de Sant Pere i Sant Pau i el següent fou nomenat director del col·legi públic de Bonavista, càrrec que deixà aviat per incorporar-se a la Universitat Laboral. Del 1970 al 1975 cursà estudis de filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, i el 1978 presentava la tesi doctoral *Una ciutat catalana a la baixa edat mitjana: Tarragona* (publicada el 1984); a l'ensem entrà de docent a l'Escola de Formació del Professorat, on impartí l'assignatura Didàctica de les Ciències Socials. El 1980 es llicencià en filologia catalana (UB) i a l'any següent fou nomenat professor interí a la delegació tarragonina de la Facultat de Filosofia i Lletres, on assolí la titularitat en l'especialitat d'història medieval. En el marc d'aquesta disciplina coordinà, juntament amb altre personal universitari, la transcripció i l'edició de les *Actes Municipals* de Tarragona dels anys 1378-1379, 1383-1386 (publicades per l'Ajuntament en II volums, el 1984 i el 1986). A la Universitat fou cosecretari de la revista *Universitas Tarraconensis* (Facultat de Lletres) on divulgà les seves investigacions (1982-1987). També participà activament en congressos científics com les Primeres Jornades d'Investigació sobre els Arxius del Camp de Tarragona (Tarragona, 1979), l'XI Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Palerm, 1983), les Jornades d'Ordes Religioso-Militars als Països Catalans (Montblanc, 1985), i més tard, les de Viticultura a la Conca Mediterrània (Tarragona, 1986) i les d'Ordinacions Municipals i Baronials a Catalunya (Valls, 1986). El seu compromís més important fou amb el territori i en primer lloc amb la seva vila nadiua, publicant la *Història de Vilaverd* (1982); també amb les poblacions del Camp de Tarragona: *Història de Constantí* (1981),

Història de la Pobla de Mafumet (1986), *Història d'Alforja* (1986, conjuntament amb Pere Anguera), inclosa la capital: *El gremi dels forners de Tarragona. Textos de la confraria de Nostra Senyora del Candeler i Sant Simeó (segles XVI-XVIII)* (1987). De caràcter divulgatiu, però amb el pertinent rigor històric, també cal destacar entre la seva producció les guies de la col·lecció La Medusa de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV: *Guia de Vilaverd* (1980), *Guia de Perafort* (1982), *Guia de La Secuita* (1982), i amb coautoria amb Josep Veciana, *Guia de Renau* (1982). Així mateix, les col·laboracions en revistes locals com: *Santes Creus. Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic* (1979), *Miscel·lània Ribetana* (1985), *El Brugent* (1985-1986), ambdues de la Riba, *Quaderns de Vilaniu*, de Valls (1983), i *Espitllera*, de Montblanc (1986). L'any 1959 es casà amb la selvatana Rosa Masdeu Daroca, matrimoni del qual nasqueren cinc fills: Rosa Maria (1960), Francesc d'Assís (1961), Josep Maria (1964), Jordi (1965) i Anna (1967), els quatre primers es dediquen a l'ensenyament i la darrera, a la medicina. ALTISENT [1987]; MANENT [1987]; RIUS [1987], i LÓPEZ [1992]. (JMGP)

COSTA BORRÀS, JOSEP-DOMÈNEC (*Vinaròs, Baix Maestrat, 1805 – Tarragona 1864*). Arquebisbe. Esdevingué arquebisbe de Tarragona després de passar per les diòcesis de Lleida (1847) i Barcelona (1850). Prengué possessió de l'arxidiòcesi per procurador el 30 de setembre de 1857. S'ocupà de la formació del clergat i creà, el 1860, la publicació quinzenal *Repertorio de órdenes e instrucciones para el buen gobierno del arzobispado de Tarragona*, que fou el precedent del butlletí oficial de l'arquebisbat. Dividí la parròquia de la catedral en tres: la de Santa Maria o de la Catedral, Santíssima Trinitat i Sant Francesc. Gaudí de molt prestigi entre l'episcopat de la seva època i fou considerat un gran defensor dels drets i prerrogatives de l'Església davant el liberalisme. Morí el 14 d'abril de 1864 i fou enterrat a la capella de la Mare de Déu de Montserrat. CORTADELLAS [1948]. (SJRJG)

CREUS I FERRANDO, JOSEP (*Salomó, 1926*). Empresari tèxtil i mecenes cultural. Estudià el batxillerat als germans de La Salle de Tarragona i després cursà els estudis de peritatge i professorat mercantil i acabà diplomant-se en Ciències Empresarials. Treballà un temps a Barcelona d'auditor de comptes, fins que arribà l'hora de fer-se càrrec de les empreses del seu pare, amb la qual cosa esdevingué empresari industrial tèxtil, des de 1950 fins a 1980; també va ser, durant dos anys, gerent de l'Hotel Imperial Tàrraco. En el decurs de la seva vida laboral desenvolupà diverses activitats mercantils i filantròpiques, i així va

ser president del Col·legi Oficial de Titulars Mercantils de Tarragona, sotsdegà del Consell de Titulars Mercantils i Empresarials de Catalunya, president i vocal de la Confederació Empresarial de la Província de Tarragona (des de la seva creació fins que s'extingí), president del Consell d'Administració de Caixa Tarragona, delegat de la Provincial d'Educació Física i Esports, durant molt temps diputat provincial, i en dues etapes, directiu del Club Gimnàstic de Tarragona. Actualment, és el president del Casino de Tarragona, des de 1989, càrrec que el converteix en promotor de la cultura local, prenent part activa en presentacions de llibres, conferències i xerrades, atorgament dels premis de periodisme Màximo Burxa, exposicions i col·loquis, etcètera, sempre en el marc del Casino de Tarragona. Dins d'aquesta institució, ha format un admirable tàndem amb altres impulsors de la cultura tarragonina com *Josep M. Solé i Fa* o *Ernest Vallhonrat Llurba*, amb els quals i alguns altres més ha integrat el grup Tertulians del Casino. També és membre de la junta directiva i president del Club Lions de Tarragona, des de la seva fundació l'any 1966, entitat que l'ha distingit amb el màxim guardó, el Molvin Jones Fellow. L'any 1953 es casà amb Francesca Figuerola i Grau, al monestir de Santa Maria de Poblet, matrimoni del qual ha tingut dues filles. (JMOC)

CREUS MARTÍ, JAUME (*Mataró, Maresme, 1760 – Tarragona 1825*) Arquebisbe. Doctor en canons i en teologia, catedràtic del seminari de Barcelona i doctoral a la Seu d'Urgell. President de la Junta Provincial de Catalunya quan la guerra contra Napoleó, fou diputat a les Corts de Cadis on defensà els punts de vista conservadors. Bisbe de Menorca fou preconitzat arquebisbe de Tarragona el 29 de maig de 1819, però no ocupà la càtedra de Sant Fructuós fins a la caiguda del règim liberal a causa de l'oposició que li feren els sectors liberals de l'arxidiòcesi. Ocupà la mitra, mitjançant procurador, el 13 de novembre de 1823. En la seva prelatura incidí en la predicació i féu una visita pastoral; també fundà la congregació Milícia Angélica. Aquest prelat pertanyia al sector més dur i intolerant de l'absolutisme i no dubtà pas de crear la Junta de la Fe, en substitució del desaparegut Tribunal de la Inquisició, i de perseguir els maçons, els eclesiàstics tinguts per constitucionals i, àdhuc, els llibres i impresos del període liberal. Rebé la Gran Creu de Carles III. Morí a Tarragona el 17 de setembre de 1825 i fou sebollit a la capella del Baptisteri. Almenys deixà publicats: *Thomisticae philosophiae positiones, quas in Pontificio et Episcopali Barcinonensi Seminario Beatae Mariae Montis Hilaris et D. Thomae Aquinatis suscipiet defendendas Petrus Manella & Surroca, eiusdem Seminarii alumnus, patrono*

R.D. Iacobo Creus ... (Barcelona, 1792) i *Sermón que en la solemne acción de gracias celebrada por la Universidad de jurados generales de la Isla y particulares de ciudadela el domingo 13 de octubre de 1816 con motivo de los enlaces de ... Fernando VII ... y su serenísimo hermano Don Carlos María, con las dos serenísimas infantas de Portugal Doña Isabel Francisca y Doña María Francisca de Asis / dixo ... Jayme Creus y Martí, Obispo de Menorca en la Santa Iglesia de dicha isla* (Barcelona, 1816). FERRER [1984]; SALAS [1961], i DHEC, I, 654. (SJRJG)

CURTO CASTELLÀ, ALEJANDRO, 'Curto II' (*L'Ampolla, Baix Ebre, 1923 – Tarragona 1975*). Boxejador. Se'l conegué com a Curto II per distingir-lo del seu germà *Josep*[†], Curto I, que fou qui l'introduí en la pràctica de la boxa. Debutà als 16 anys i cridà l'atenció per la seva valentia i agilitat, qualitats que sempre el caracteritzaren. L'any 1940 fou campió provincial i sotscampió de Catalunya de la categoria amateur pes mosca. Va competir durant tota la dècada dels quaranta. Es casà amb Conxita Roselló i tingué dos fills: Francesc i Alejandro. (MTVC)

CURTO CASTELLÀ, JOSEP, 'Curto I' (*L'Ampolla, Baix Ebre, 1912 – Tarragona 2003*). Boxejador. Fou conegut en el món pugilístic com a Curto I. Visqué a Tarragona des de molt petit a causa del trasllat a la ciutat de la seva família. Formà part del grup de boxejadors que a la dècada dels quaranta, dins d'Educación y Descanso, aconseguiren força èxits. Pujà al ring a Tarragona, Reus, Barcelona, etcètera. L'any 1942 fou campió de Catalunya en la categoria d'aficionats pes lleuger. Quan deixà la competició passà a ser preparador de l'equip de boxa tarragoní. Treballà de forner, però ho deixà per fer de cambrer al bar Moto Club on s'estigué fins a la seva jubilació. Es casà amb Pepita Ribera Murciano i fou pare de dues filles: Marta i Núria. (MTVC)

D

DARDER I PERICÀS, BARTOMEU (*Ciutat de Mallorca 1894 – Tarragona 1944*). Geòleg i professor. De molt jove mostrà gran interès per les ciències naturals. Llicenciat en veterinària i ciències naturals per la Universitat de Madrid, exercí com a veterinari durant un breu període de temps, però deixà aquesta activitat en aprovar les oposicions a càtedra d'institut. Fou destinat a Donòstia, però

permutà la seva plaça per la de Tarragona on s'establí el 1920 en un pis a Casa Veciana al Pla de la Seu. Inicialment, a més del seu treball de professor, féu conferències i impartí cursets, en un dels quals conegué Maria Seguí Font amb qui es casà l'any 1921 i amb qui tingué tres fills: Lluïsa, Josep i Magdalena. Va col·laborar amb el geòleg Paul Fallot en l'estudi de la tectònica de Mallorca, aspecte encara no investigat i en el qual emprà nous mètodes de treball apresos del seu col·lega francès. El 1923 es començà a interessar per la geologia aplicada, en concret per les aigües soterrànies, i l'any següent inicià estudis per a l'abastament de la població i el rec, primerament a Mallorca, després a Catalunya i més tard a la resta d'Espanya, especialment a Extremadura i València. L'any 1932 escriví el llibre d'hidrogeologia, camp en què destacà, *Investigación de aguas subterráneas para usos agrícolas*. Els estudis de les aigües soterrànies el portaren a fixar l'esquema tectònic del sud de la província de València i del nord de la d'Alacant, tema de la seva tesi doctoral. A més del llibre citat, escriví: *Estratigrafía de la Sierra de Levante, de Mallorca (Región de Felanitx)* (1915), *La estructura geológica de los valles de Montesa y Enguera, provincia de Valencia* (1929), *Història de la coneixença geològica de l'illa de Mallorca* (1946), etcètera; també diversos llibres de text de ciències naturals per a batxillerat i nombrosos articles. Fou acadèmic de la Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales de Madrid, numerari de l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma de Mallorca, membre de l'Association pour l'Etude Géologique de la Méditerranée i secretari de la Secció de Tectònica del XVI Congrés Geològic Internacional (1926). En acabar la Guerra Civil fou empresonat en dues ocasions, però aconseguí la llibertat gràcies als avals de molts dels seus amics i exalumnes, així com a la defensa que li féu el seu també exalumne Pedro Solano. Allunyat de Tarragona fou enviat a l'Institut de Tortosa, temps que aprofità per estudiar el Balneari de Cardó, probables emplaçaments d'embassaments a la zona Aliaga Utrillas, i la possibilitat de localitzar aigua per dessalar mitjançant rec a les terres d'Albatera i Callosa de Segura. L'any 1957 en celebrar-se a Mallorca el Congrés Geològic Internacional se li reté un homenatge i se li dedicà un monument, cal dir també que anteriorment havia estat nomenat Fill Predilecte de Ciutat de Mallorca. DARDER [1994] 9-49. (MTVC)

DELCLÒS I TEIXIDÓ, NÚRIA (Tarragona 1926 — 2008). Pianista. Filla dels també tarragonins Anton Delclòs, farmacèutic, i Dolores Teixidó. Les primeres lliçons de piano i l'estimació per la música les va rebre del mestre *Xavier Gols*↑. Va cursar la carrera de piano a Barcelona, al Conservatori del Liceu, i els

estudis de professorat i superiors amb el mestre Guillem Garganta. Va guanyar una beca de la Diputació de Tarragona, i va seguir diversos cursos a París, a l'Académie de Musique Marguerite Long-Jacques Thibaud, amb els professors M. Boguet, M. Febrier i Mme. Long. Posteriorment, amb Liliana Maffiotte i amb Monique Deschaussées, va actualitzar els repertoris i estudiar grafia i tècnica contemporànies. Sota el mestratge de la soprano Maria Cid, va convertir-se en una especialista en lied alemany (Schubert, Schumann, Brahms), en compositors francesos (Debussy, Ravel, Duparc), espanyols (Rodrigo, Falla, Guridi) i, especialment, catalans (Mompou, Toldrà, Nin, Gols, etcètera). Les dues juntes van realitzar recitals de cant i de piano, i va ser Maria Cid qui la introduí en l'ambient musical de l'època, posant-la en contacte amb personalitats del moment, com els mestres Rodrigo, Toldrà, Mompou, el compositor Messiaen i els cantants que actuaven aleshores al Liceu. D'aquest aprenentatge, sorgiren moltes de les posteriors activitats musicals, especialment els concerts de lied amb les sopranos *Maria Dolors Aldea*↑ i M. Teresa Valls, i els tenors Josep M. Fort i Carles Masdeu. Va començar de molt jove a fer concerts com a pianista solista en grups de cambra, actuant a Barcelona, París, Tarragona, Palma de Mallorca, Màlaga, Reus, Falset, Capçanes, Vilanova d'Escornalbou, Vilanova i la Geltrú, Sitges, etcètera. Va participar en espectacles de dansa amb Isabelle Barbier i va realitzar acompanyaments de recitals de poesia amb Xavier Amorós, *Olga Xirinacs*↑, Joan Duran, Dolors Joanpere, entre d'altres. De bell antuvi, i durant tot l'exercici de la professió, va dedicar bona part dels seus esforços a la música de compositors catalans del segle passat. Va investigar, estudiar i interpretar obres de: Granados, Albéniz, Morera, Nin, Mompou, Toldrà, Blancafort, Gols↑, Gerhard, Montsalvatge, Guinjoan, Soler, Balsach, Carles Guinovart, Antoni Noguera, etcètera. Havent estat membre, des de 1950, de Jeunesses Musicales de France, a París, Núria Delclòs va fundar i presidir les Juventudes Musicales de Tarragona. A finals dels anys setanta fou elegida presidenta de l'Associació de Pares, i en nom d'aquests, va sol·licitar a la Diputació que decidís, com a emplaçament definitiu del conservatori, la Casa Montoliu del carrer dels Cavallers. A principis dels anys vuitanta, junt amb Teresa Valls, va ser directora artística de la Coordinadora de Música del Centre Municipal de Cultura per a l'ensenyament de música a les escoles públiques de Tarragona. Va organitzar el cicle de "Concerts de Tardor" i homenatges als compositors tarragonins Joan Guinjoan i Xavier Gols↑. Va fundar el Cor Ciutat de Tarragona i l'Orquestra Ciutat de Tarragona. També va aconseguir l'entesa entre l'aula de cant del Conservatori de la Diputació i l'Escola d'Art Dramàtic

Josep Yxart, de l'Ajuntament, gràcies a la qual funcionà una escola d'òpera durant tres anys, en què, a més, hi actuà com a pianista. Exercí de professora de piano, durant disset anys al Conservatori de la Diputació de Tarragona, del qual fou sotsdirectora i cap de departament de l'àrea de piano. Allí impartí classes de música de cambra a l'aula de cant. Conjuntament amb la professora *Isabel Sans Mallafré*†, va organitzar durant deu anys els cursos internacionals d'estiu per a virtuosisme, d'instruments i de cant, on van participar pedagogs d'anomenada mundial. Va recuperar, per al Conservatori, l'ensenyament del grau superior de piano. Formà part de tribunals de concursos i oposicions musicals en diverses ciutats. Organitzà el Curs de Pedagogia Musical per a mestres de música a les escoles, segons el mètode del pare Ireneu Segarra. L'any 2003 fundà l'Associació Cultural Drama Nou que ha promogut la producció d'espectacles de música teatral i òpera. L'any 1990 va fundar el grup Cavallers 10 dedicat a divulgar la música contemporània. L'any 1994 va muntar diversos cursos de teatre musical per encàrrec de la Cooperativa Obrera Tarraconense. També va treballar en realitzacions de música teatral, de gènere, i en noves produccions de música d'espectacle com els del Teatre Musical dels carnivals de 1994 a 2002, al Magatzem de la Cooperativa Obrera Tarraconense. L'any 2002, a proposta seva, Tarragona va celebrar el centenari del compositor Xavier Gols† amb concerts i l'edició de textos biogràfics. El 2003 l'Ajuntament de Tarragona li va concedir el Diploma de Serveis Distingits. Estigué casada amb el dissenyador i crític d'art *Enric Baixeres Sastre*† amb qui tingué quatre fills: Enric, Isabel, Nuri i Anton. CAVALLÉ [2006] 17; TEI [2008] 45 i *Escola i Conservatori de Música* [2009] 76-77. (MAFB)

DOMÈNECH I ESTAPÀ, JOSEP (*Tarragona 1858 — Cabrera de Mataró, Maresme, 1917*). Arquitecte modernista, matemàtic i catedràtic de geometria. Nat a Tarragona el 7 d'octubre de 1858, féu els primers estudis a l'escola privada i el batxillerat a l'institut. Estudià a l'escola artística dels acadèmics *Vicenç Roig (a) Vicentó*† i de *Bernat Verderol*†, i ingressà a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona als dinou anys. Obtingué la llicenciatura amb premi extraordinari l'any 1881 i el doctorat en ciències exactes el mateix any per la Universitat Central de Madrid; aquell any també assolí el títol d'agrimensor. Inicià la carrera professional com a arquitecte municipal de Sant Andreu de Palomar, on estigué de 1883 a 1897, i entre altres obres projectà la cúpula de l'església parroquial. L'any 1889 aconseguí la càtedra de Geodèsia de la Universitat de Barcelona, que el 1895 canvià per la de

Geometria Descriptiva. El 1883 ingressà a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts, de la qual fou secretari i president (1914). El 1908 el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts el designà com a facultatiu per a les construccions civils. També ocupà la presidència de la Societat Astronòmica de Barcelona i de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (1912-1914), càrrec des del qual impulsà una profunda reforma en ocasió del 150è aniversari de la institució. Entre les seves obres destaquen a Barcelona els edificis de l'Acadèmia de Ciències, el Palau de Justícia (1887-1908), la Presó Model (1881-1904), l'Hospital Clínic, la Catalana de Gas i Electricitat (1893-1895), la Fàbrica del Gas (1893-1909), l'asil de l'Empar de Santa Llúcia (1900-1909), l'estació de tren de Magòria (1912), el convent i l'església dels Carmelites, l'Observatori Fabra, i un gran nombre d'immobles particulars situats a l'Eixample de Barcelona i en diversos llocs d'estiueig. Morí a Cabrera de Mar (Maresme) el 5 de setembre de 1917. Domènec Estapà està considerat com un dels més brillants artífexs del moviment modernista, per bé que mai no s'hi identificà, actitud per la qual la seva obra no ha estat suficientment reconeguda. Cercà un estil propi i trencà els motlles classicistes, retrobant-se amb una arquitectura moderna, pròpia del país, caracteritzada per l'ampul·lositat dels espais, que l'inclinà a la racionalitat i al funcionalisme. Deixà un bon nombre d'obres escrites entre les quals destaquen: *Breves consideraciones acerca de los progresos del álgebra en los tiempos modernos* (1883), *La geometría proyectiva en el arte arquitectónico. Los absurdos geométricos que engendran interpretaciones del infinito matemático* (1892-1896), *Los mecanismos no pudieron destruir las verdaderas matemáticas* (1894-1900), *Justa interpretación que debe darse al cero y al infinito matemático* (1898), *Programa de las lecciones de geometría descriptiva explicadas en la Facultad de Ciencias de la Universidad de Barcelona* (1898), *Discurso inaugural leído en la apertura del curso académico de 1904 a 1905 ante el claustro de la Universidad de Barcelona* (1904), *Tratado de geometría descriptiva* (1924 i 1934), *Geometrías racionales y geometría real del centro de la finitud humana* i *El Modernismo arquitectónico*. Fou cavaller de l'Orde d'Alfons XII i comanador de la Reial Orde d'Isabel la Catòlica. Fou pare del també arquitecte Josep Domènec Mansana (1885-1973). GUILLAMON [1989] 61; Domènec Estapà [1999], i BASSEGODA [2006] 17-23. (JMOC)

DOMÈNECH MIRÓ, JOAN (Reus, Baix Camp, 1924 – Tarragona 1980). Metge i esportista. Estudià al Col·legi dels Pares de la Sagrada Família, a l'acadèmia de

Misericòrdia Cartanyà, ambdós de Reus, i als Escolapis de Barcelona. Ingressà a la Facultat de Medicina de Barcelona on es llicencià el 1948. Féu el doctorat a Madrid tot treballant a l'Hospital de la Creu Roja. Obrí un consultori a Tarragona, ciutat en la qual, el 1952, es casà amb M. Teresa Oliva Ras. El 1958 obtingué plaça en propietat a la Seguretat Social. Fou membre fundador de la Societat Espanyola d'Otorrinolaringologia i, el 1962, entrà a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Barcelona; l'any 1968 passà al servei de la Creu Roja de Tarragona. La vinculació a l'esport el dugué a especialitzar-se en medicina esportiva. Era molt viatger, muntanyenc, mariner i esportista. Va ser president de l'Aero-Club de Reus del 1958 al 1964, del Cine-Club Cultural de Tarragona, del Casino, de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, de la Societat Protectora d'Animals i Plantes de Tarragona i de la Societat d'Exploracions Submarines que havia fundat. El 1970 fou elegit president del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona i es mantingué en el càrrec fins a la seva mort. Organitzà l'expedició espanyola a l'Anti-Atlas i com a metge participà en una cinquantena de congressos. Estigué en possessió de la medalla de plata del Mèrit Naval i de les d'or del Consell Superior d'Esports i de la Federació d'Esportistes de Turisme. (JMOC)

DOMÍNGUEZ SÁNCHEZ-BORDONA, LEONARDO-JESÚS (*Ciudad Rodrigo, Salamanca, 1889 — Tarragona 1963*). Bibliotecari. Cursà el batxillerat en el seminari-col·legi de San Cayetano de la seva ciutat natal. El 1913 es llicencià en Història a la Universitat de Madrid. Es doctorà i el 1915 ingressà en el Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos essent destinat a la Biblioteca de la Universitat d'Oviedo d'on, al cap de dos anys, passà a la Biblioteca Nacional de Madrid. El 1931 hom el nomenà director de la Biblioteca del Palau Reial i ocupà el càrrec fins a la Guerra Civil. Depurat pel règim franquista, fou finalment rehabilitat i enviat, el 1942, a Tarragona com a director de la Biblioteca Pública de la qual tingué cura fins a la seva jubilació. Tot i que era un especialista en miniatura espanyola, no va dubtar pas a treballar en altres camps del saber com la literatura, l'art i la filosofia. El pas del doctor Domínguez Bordona per Tarragona fou un bé per a la bibliografia local per tal com escriví i publicà en revistes especialitzades nacionals i estrangeres, i també en el nostre *Boletín Arqueológico* i al de l'*Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*, un bon nombre d'articles (no menys de vint-i-quatre) de caire tarragoní. Entre els seus llibres destaquen: *Catálogo de los*

manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional (1931), La Miniatura (1950), El escritorio y la primitiva biblioteca de Santes Creus. Noticia para su estudio y catálogo de los manuscritos que de dicha procedencia se conservan (1952), que fou editat per l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, i Las dos procedencias principales de la Biblioteca de Tarragona (1958). Va ser acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans, i conseller numerari de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. JORDÀ [1991] 159; FORT [1963]; SOBERANAS [1964-1965] 161-163; SOBERANAS [1984], i MORANT [1995]. (SJR)

DONATO MUÑOZ, JOSÉ (*Tarragona 1931*). Professor fisioculturista, campió d'halterofília i expert en fisiologia humana i nutrició. Després de tres anys al llit guarint-se d'una tuberculosi començà a fer gimnàstica amb el professor Rafael Casas per tal de perdre pes, però ho deixà per dedicar-se a la natació. Va nedar amb el Club Natació Reus Ploms, Reus Deportiu i després amb la Unión Deportiva Juventud de Tarragona amb la qual va quedar sotscampió de Catalunya en els 4x200 metres. En deixar la competició passà a ser entrenador de natació al mateix club però l'abandonà en negar-se-li la possibilitat d'utilitzar peses en els entrenaments, tècnica que ja havia assajat amb èxit; ho demostrà fent la travessia Salou-Tarragona en 5 hores 56 minuts, essent el primer en aconseguir-ho. Convençut de la conveniència de la pràctica esportiva amb peses deixà la feina a la banca i anà a París per entrenar al gimnàs Raymond L'Hommes i contactar amb les primeres figures del fisioculturisme francès. En retornar a Tarragona obrí el seu propi gimnàs al carrer de Cervantes número 21, que funcionà durant quaranta anys i on es formaren un seguit de fisioculturistes. El 1960 fou el primer fisioculturista que representà Espanya en un Campionat de Mister Univers Amateur a Londres i ho continuà fent fins que el 1965 prengué part en el Campionat de Mister Univers Professional, també a Londres, on aconseguí el cinquè lloc i el Trofeu als millors abdominals del món. A partir d'aquest moment inicià una llarga carrera plena d'èxits en el món del fisioculturisme, guanyant multitud de premis entre els quals destaquen: el tercer lloc i el trofeu als millors abdominals del món en el Campionat de Mister Món a Nova York el 1968; la cinquena posició i el trofeu als millors abdominals del món en el Campionat de Mister Univers de Miami el mateix any; en categoria màster es proclamà Campió d'Espanya a Torremolinos als 55 anys; segon al Trofeu Olímpia, i

obtingué el quart lloc als Campionats Mundials de Sydney als 56 anys (esdevenint l'únic campió amb aquesta edat). El setembre de 1970 fou nomenat, en el primer Congrés de la Federació Internacional de Fisioculturisme a Belgrad, president per Espanya d'aquesta federació, càrrec que li permeté treballar per tal d'aconseguir el reconeixement del fisioculturisme per part del Comité Olímpic. Expert en fisiologia humana i nutrició ha divulgat els seus coneixements en revistes com ara *Las Pesas*, primera publicació de fisioculturisme a Espanya, de la qual fou el primer director i actualment president honorari; *Muscle Builder* on durant un any publicà un article mensualment, i altres, així com en els programes radiofònics *Vida Sana*, *Caminos Abiertos*, etcètera, a Radio Tarragona i en diversos canals de televisió espanyols i estrangers. Ha pronunciat conferències sobre culturisme i alimentació i avui en dia n'imparteix sobre aquests temes i els neurotransmissors i les fàcies ilíiaques. Considerat una referència en l'àmbit del fisioculturisme la International Federation of Body Building and Fitness li concedí una medalla d'or i una de plata en reconeixement a la seva llarga carrera esportiva. Ha estat membre de la Junta de la Federació Catalana de Gimnàstica Esportiva i de la Federació Catalana d'Halterofília, de les quals fou delegat provincial. Actualment, és president honorari de la IFBB and Fitness, de la Federación Española i de la Federació Catalana de Fisioculturisme, director i professor d'halterofília i continua exercint com a jutge internacional en les competicions d'aquí i d'arreu, a més de representar Espanya en els congressos internacionals. (MTVC)

DURAN, ASTRUCH (*Tarragona f.s. XIV*). Sastre jueu. A mitjan gener de 1387, va confeccionar, per comanda del Consell de Tarragona, trenta gramalles, tres més de negres i trenta caputxes per als cònsols i els consellers de la ciutat. Duran va cobrar 30 sous pel seu treball . **SECALL [1983] 90.** (MGJ)

DURRIO, FRANCESC (*Ducat de Milà s. XVI – ? XVII*). Escultor. Fill de Giovanni-Stefano Durrio, escultor milanès, i de la seva esposa Lucrecia. L'any 1621 es casà a Tarragona amb Paula Armendáriz, cunyada del pintor *Jaume Justiniano*↑. El 29 de setembre de 1622 li nasqué a Tarragona un fill al qual posà el nom d'Esteve. (SJRJG)

ECHANOVE Y ZALDÍVAR, ANTONIO-FERNANDO DE (*Ochandiano, Biscaia, 1768 – Tarragona 1854*). Arquebisbe. Estudià a la universitat d'Oviedo i fou doctor en cànons i en lleis. Quan fou nomenat arquebisbe de Tarragona era abat de San Ildefonso de la Granja amb el títol *in partibus infidelium* de Leucòsia. Prengué possessió de la mitra per procurador el 29 de maig de 1826. Tot i que es comportà adequadament durant el còlera de 1834, perdé les simpaties dels liberals exaltats en no permetre obrir la porta principal de la catedral perquè hi entrés la corporació municipal el matí del Corpus d'aquell any i, molt especialment, per negar-se que el clergat pagués una pesseta per càrrega de vi per ajudar a armar i equipar la milícia nacional. El 27 de juliol de 1835, tement perdre la vida, s'embarcà en la fragata de guerra anglesa *Tine* a bord de la qual romangué fins al dia 30 en què passà a un cúter anglès que el dugué a Ciutat de Mallorca, però en no permetre-se-li desembarcar continuà el viatge a Menorca on arribà el dia 4. A Maó romangué uns mesos, però com que tampoc no s'hi sentia segur escapà a França, residint a Niça durant cinc anys. L'any 1841 passà a Roma a la casa dels pares de la Missió, dita Montecitorio, on restà, acompanyat del seu secretari Manuel Millà i del canonge Josep Caixal, fins al seu retorn a Tarragona el setembre de 1845. Traspassà el 15 de novembre de 1854 als 87 anys i el seu cos fou dipositat a la capella de la Mare de Déu del Claustre que havia fet restaurar. **ANGUERA [1992] i ROVIRA [1979] 48.** (SJRJG)

EGUAGUIRRE, ANDRÉS (? s. XVIII – d. 1813). Militar espanyol. Amb el grau de coronel, era cap del tercer batalló de Caçadors de València i del primer batalló del regiment de Savoia, i havia pres part en el segon setge de Saragossa. Tenia, doncs, dret a declinar qualsevol destí en plaça novament assetjada, però el maig de 1811 quan Carles O'Donnell li manà passar a Tarragona, acatà l'ordre i se n'hi anà ben disposat. A la plaça tarragonina es posà sota les ordres del general Courten, i, per descomptat, del marquès de *Campo Verde*↑, i formà part del consell de guerra com a vocal i com a secretari. En aquesta qualitat estigué present a les sessions en les quals Campo Verde abandonà la plaça amb la meitat de la guarnició per tal de preparar un socors, i deixà com a cap militar *Juan-Senén de Contreras*↑, i a la qual també convocà aquest últim per ratificar la lleialtat dels comandaments després d'unes missives del mateix Campo Verde en les quals comminava els oficials d'alt rang a no obeir-lo i a destituir-lo en cas que volgués rendir-se. Els darrers dies del setge fou posat al capdavant de 3.000

homes guardant la segona línia de la Rambla, i formà part de la força destinada a sortir per obrir pas a l'imminent socors que —falsament— s'havia anunciat per al mateix dia 28 de juny. En lloc de socors, el que hi va haver aquell dia fou l'assalt furibund i incontenible dels napoleònics, que, malgrat els esforços dels oficials espanyols, van prendre ràpidament la ciutat i hi van perpetrar una de les massacres més horroroses de la història. Eguaguirre va ser capturat, com la majoria de la guarnició. Enquadrat en la primera divisió de presoners passà de seguida a França, per la qual cosa no va poder complir una comissió davant la Junta General de Cadis com li havia demanat Juan-Senén Contreras. Un cop alliberat, va tornar a la península i pogué escriure la seva versió dels fets en una relació autobiogràfica (*Sucesos verdaderos del sitio y plaza de Tarragona*, València, 1813 –reeditada a Reus, 1855-). **EGUAGUIRRE [1855] 1, 12 i 27; RECASENS [1965] 217, 218, 229-231, i SALVAT [1965] 28 n.** (MGJ)

ELIES ANGUERA, JOAN (*Tarragona 1734 – Reus, Baix Camp, 1791*). Argenter. Els seus pares foren Salvador Elies, pagès, i M. Anna Anguera. L'any 1753 constava com a oficial en el taller de Josep Vilà Alguer, de Reus. Obtingué el títol de mestre argenter a Barcelona el 4 de març de 1763. Aquest mateix any obrí un obrador al carrer de Jesús, de Reus, que mantingué obert fins a la seva mort. L'any 1760 contragué matrimoni amb Antònia Vilanova Alguer. El 1780 era cònsol del Reial Col·legi d'Argenters de Reus. Fou pare del també argenter Joan Elies Vilanova. **MARTÍNEZ SUBÍAS [2008] 404-406.** (AMS-SJRG)

ELOI ALTERACS, ANTONI (*Valls?, Alt Camp, s. XVIII – Tarragona v. 1814*). Notari. Era fill de Jaume Eloi, mestre de primeres lletres de Tornabous (Urgell), i d'Antònia Alteracs, residents a Valls. El 1763 era a Tarragona exercint d'escrivà; com a notari treballà entre 1764 i 1814. El 1770, comprà una vinya per 143 lliures, i a final d'any completà l'adquisició de tres jornals de vinya i garrofers a la partida de Sant Pere, pels quals pagà més de 207 lliures. A mitjan setembre de l'any següent, adquirí els drets de venda d'un immoble a les voltes de Sant Llorenç, tocant a la casa de l'ardiaca de Vila-seca i darrere de la del sagristà major. Eloi havia heretat els manuals notariais de Rafel Lluc (1697-1732). El 1776 apareix a la documentació com a notari reial i procurador del convent de Santa Clara i més endavant com a escrivà de la cúria de Constantí i del capítol tarragoní. Es mullerà el 13 de juny de 1763 amb Peronella Fàbregues Rafí, filla del notari Antoni Fàbregues i d'Isabel, i germana dels notaris Josep-Antoni i Ramon Fàbregues Rafí (**FÀBREGAS†**). El 19

de març de 1800 Eloi, vidu, tornà a casar-se, i ho féu amb Teresa Espina Gabriel, filla del metge Joan Espina, d'Altafulla. **COMPANYS [2000] 86-90 i 313-323.** (MGJ-JMGP)

ENRÍQUEZ Y FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA, JUANA (*Torrelobatón, Valladolid, 1425 – Tarragona 1468*). Reina consort d'Aragó, comtessa de Barcelona i senyora de Casarrubios. Filla de l'almirall de Castella Fadrique Enríquez y de Ayala, comte de Melgar (†1473), i de Mariana Fernández de Córdoba y Ayala (†1431). Als 22 anys va casar-se amb Joan II (1447), futur comte de Barcelona, vidu des de 1441 de la reina Blanca I de Navarra. D'aquest matrimoni infantà: Leonor (1448), Ferran, futur Rei Catòlic (1452), Joana (1455), segona esposa de Ferran I de Nàpols, i Maria. Havent estat nomenada cogovernadora de Navarra, s'implicà activament en la Guerra Civil, en suport del seu marit i contra el seu fillastre el príncep Carles de Viana, per qui sempre sentí una pregona enemistat. Amb la mort el 1458 d'Alfons IV, el seu marit es convertí, a més, en rei d'Aragó, València, Sardenya i Sicília i comte de Barcelona. De caràcter fort, ambiciós i imperatiu, Juana Enríquez maldà tothora en favor del seu fill Ferran, enfrontant-se obertament al príncep Carles de Viana i oposant-se als plans de les seves possibles noces amb la infanta Isabel de Castella. L'acció de govern que va desplegar en suport del seu espòs fou causa dels durs enfrontaments urbans entre la Biga, que representava els interessos de l'oligarquia catalana, i la Busca, que abanderava els de la monarquia. El conflicte remença i la sobtada i misteriosa mort de Carles de Viana, precipitaren el país a una Guerra Civil (1462-1472). Nomenada lloctinent general, s'enemistà de manera irreconciliable amb les autoritats catalanes, fou acusada d'haver fet emmetzinar Viana i hagué de fugir de Barcelona i refugiar-se a Girona, on va resistir un setge. Al llarg de la guerra va assumir un important paper polític, tant militar com diplomàtic, tornant a ocupar la lloctinència el 1465. Tingué constant cura del seu fill Ferran i desplegà una hàbil política conduent al seu enllaç amb Isabel de Castella. A finals de 1467 era acompanyant de Joan II, cec de cataractes, a Tarragona, quan se li va agreujar el càncer de mama que patia. Passat Nadal, la malaltia s'accentuà fins al punt que al cap de poques setmanes hagué de fer testament i rebre els darrers sacraments. Morí el dissabte 13 de febrer de 1468 a la seva habitació del Palau de la Cambreria de Tarragona (o al Castell del Rei, segons Blanc), enmig de la general consternació. L'arquebisbe *Pedro de Urrea*† assistí Joan II en el seu condol, i acompanyà el cadàver que fou dut a enterrar a Poblet, on se celebraren solemnes honres fúnebres en sufragi de la seva ànima.

COLL [1953]; BLANC [1985] II, 114, i MORERA [1955] 283-284. (MGJ)

ESCATLLAR TORRENT, FRANCESC (*Badalona, Barcelonès, 1930 – Tarragona 2012*). Genealogista. Estudià Químiques a l'Institut Químic de Sarrià i posteriorment obtingué el títol de tècnic bromatòleg. Més endavant es llicencià en Ciències Químiques a la Universitat de Barcelona. El 1963 es traslladà a Tarragona per treballar com a químic a l'empresa d'olis vegetals comestibles Abaco, on romangué fins a la fi de la seva vida laboral. Aquell mateix any es casà a Tarragona amb Marta González Pedrol, unió de la qual nasqueren quatre fills: Manel (1964), Blanca (1965), Núria (1968) i Marta (1974). Ha publicat alguns articles, en revistes foranes, relatius a empreses i persones que, si bé nasqueren fora de la nostra ciutat, arrelaren a Tarragona: la lampisteria Banús, fundada el 1882 per Joan Banús Fortuny, de la Selva; la confiteria i fàbrica de xocolata fundades el 1859 per Salvador Poblet Compte, de Montblanc; la línia agnàtica dels Sala de Vilallonga i la confiteria i fàbrica de xocolata fundada el 1885 per Pere Soler Ventosa, també de Vilallonga. És assidu visitant dels arxius tarragonins on ha investigat per a l'elaboració de molts arbres genealògics, alguns dels quals han estat publicats. És coautor dels llibres *Tarragona: una passejada pel terme, una retrobada amb la gent. Onomàstica tarragonina amb anotacions multidisciplinars* (2007) i *Ancorades al port de Tarragona. Embarcacions del XIX. Navinímia* (2010). (MTMM)

ESCOLÀ (*Tarragona s. XVIII – s. XIX*). Llinatge de negociants. Els seus primers membres foren els germans Lluís i Fructuós Escolà Sabater, fills de **Pere Màrtir Escolà**, pagès d'Alòs (bisbat d'Urgell), que s'instal·laren a Tarragona als anys trenta del segle XVIII. **Lluís Escolà Sabater** es dedicà al comerç de cereals mitjançant l'anticipació de diners i llavors als productors; el gra obtingut el comercialitzava a Tarragona i una part l'enviava a Barcelona per via marítima; ocupà el càrrec de *guardalmacén* de la Reial Provisió de Queviures de Tarragona; estigué casat amb Francesca Soler i fou pare de Josep-Fidel i Tomàs Escolà Soler, ambdós comerciants. **Fructuós Escolà Sabater** començà la seva vida laboral com a mariner, activitat que abandonà als anys cinquanta del segle XVIII per dedicar-se als negocis, preferentment al comerç de cereals i farina; als anys setanta passà per dificultats econòmiques provocades per la companyia que tenia establerta amb el negociant tarragoní Josep Comes: morí arruïnat a Puigcerdà l'agost de 1777; estigué casat amb Maria Bavot i fou pare de Fructuós Escolà Bavot. **Josep-Fidel Escolà Soler** s'establí a Londres, mentre que el seu

germà **Tomàs** no es mogué de Tarragona i fou diputat del comú. **Fructuós Escolà Bavot** hagué de començar de zero a causa de la ruïna paterna; els inicis foren difícils per tal com es veié perseguit pels creditors del seu pare; l'any 1788 creà la firma Fructuós Escolà i Cia que treballava amb diners del soci Antoni de Martí i Gatell, aquesta companyia es dedicava al comerç de tot tipus de productes (fruita seca, cereals, vi, aiguardent, teixits, etcètera) i funcionà fins a l'any 1822 en què Escolà, que n'era l'encarregat amb el sisè dels beneficis com a sou, es declarà en fallida; Escolà Bavot, a més de l'activitat com a negociant, fou membre de la Junta protectora del Port i regidor de l'Ajuntament provisional que s'instal·là l'any 1814. **JORDÀ [1988] 163-175 i 236-239, i ROVIRA [1982] 106-108 i 126-130.** (SJR/G)

ESPAGNAC DE COUSSERANS DE COMINGES, CHARLES D' (*Castell de Ramefort, Llenguadoc, França, 1775 – Organyà, Alt Urgell, 1839*). Noble i militar francès al servei d'Espanya. Era fill d'Henri d'Espagnac, marquès d'Esanha. L'any 1791 els Espagnac abandonaren França fugint del terror de la Revolució, i s'instal·laren a Ciutat de Mallorca, on Charles, el 1801, es casà amb Dionísia Rossinyol de Defla Camelles. El 1792 va entrar a l'exèrcit espanyol en el qual va arribar a general. Lluità en la Guerra Gran i en la del Francès i pels seus serveis militars Ferran VII li concedí el títol de comte d'Espanya (1819). El 13 de novembre de 1814 prengué possessió del càrrec de governador de Tarragona. Com a corregidor aviat donà mostres de la seva personalitat. L'1 de gener de 1815 féu publicar un ban relatiu als costums públics i privats i a la policia en què s'ordenava que les botigues romanguessin tancades els dies de festa, prohibia presentar-se a les esglésies si no s'anava vestit adequadament, demanar almoïna a les portes dels temples, formar rotllanes, jugar i ballar prop de les esglésies, blasfemar, tirar brossa i deixalles prop dels temples, disposava la col·laboració de tothom si hi havia un incendi, obligava els ajuntaments a establir escoles, castigava els borratxos, etcètera, i era fama que ell en persona cuidava de fer-lo complir, fent tancar a la presó a tots aquells que l'infringien. Altres mostres del seu pas per Tarragona foren el reglament per a l'educació de la joventut de l'1 de desembre de 1816, el jardí que a imitació del botànic de Barcelona féu bastir davant el portal de Sant Antoni (enfront de l'actual palau de la Diputació) i que fou conegut popularment com el Jardí del General, les gestions que tirà endavant encaminades a l'obtenció de pensions per a les vídues i orfes dels oficials i membres de les Milícies Urbanes morts durant el setge i assalt de la plaça o les indemnitzacions

aconseguides per als propietaris d'immobles destruïts pels francesos. També impulsà el panteó del general *Reding*[†] i les obres de la carretera de Tarragona a Lleida. Malgrat que, el setembre de 1815, fou cridat a Madrid on li donaren el comandament de la segona divisió de l'exèrcit de reserva, amb residència a Còrdova, continuà com a corregidor titular de Tarragona, on retornà a començament de 1816. Posteriorment, fou nomenat segon comandant de la capitania general d'Andalusia (1819) i segon caporal de l'exèrcit de Catalunya. El març de 1820 era a la cort, i quan hi hagué l'esclat revolucionari liberal es posà sota les ordres del duc d'Angulema (1823). Tingué problemes amb els ultrareialistes, però reprimí l'alçament de Besiers (1825), acció que li valgué esdevenir gran d'Espanya. Tornà a Tarragona el 1827 amb Ferran VII i com a capità general de Catalunya, per tal de reprimir l'alçament dels Malcontents, comesa que executà eficaçment durant el mes de novembre d'aquell any. En morir Ferran VII es posà al servei del pretendent Carles Maria Isidre de Borbó i comandà les forces carlines a Catalunya. El seu caràcter cruel i arbitrari, així com la manca d'èxits militars, provocà la seva destitució i captura. L'escamot que per ordre de la Junta de Berga el conduïa a Andorra l'assassinà prop d'Organyà i llençà el seu cos, lligat amb una pedra, al riu Segre el 2 de febrer de 1839. **ROVIRA [1979b] 73-78; ROVIRA [1987] 55-86, i VALLÈS [1969] 57-73.** (SJR)

ESPÍNOLA D'ESPÍNOLA, LUCA D' (*Madrid 1680 – 1750*). Militar. Fill de Francesco-Maria d'Espínola, III duc de San Pietro in Galatina, i d'Isabel d'Espínola. Estigué casat amb María Luisa de Silva y de Velasco, comtessa de Siruela i de Valverde i marquesa de Santa Clara. Fou governador militar de Tarragona de l'11 de novembre de 1720 al 16 de gener de 1721. **MORALES [2003] 552 i HOBBS [www].** (SJR)

ESPOY GASSOL, FRANCESC (*Tarragona 1814 – Ocopa, Perú, 1896*). Missioner franciscà. Nasqué a Tarragona el 2 d'octubre de 1814, era fill de Pere Espoy, cerer i adroguer d'Igualada, i d'Ignàsia Gassol, de Tarragona. El 1832 professava al convent de Reus. El 1848 va ser destinat a les missions del Perú, com a mestre de novicis del col·legi d'Ocopa. Amb el temps arribà a ser superior d'aquella comunitat i a tenir una gran rellevància en aquell col·legi. **DCA, II, 177.** (MG)

EUTIQVES (*s. II – s. III dC*). Auriga que corria en les curses que se

celebraven al circ romà de Tàrraco. El poc que sabem d'ell és gràcies al seu epitafi, una inscripció coneguda des del segle XVI que actualment es conserva al Museu Diocesà de Tarragona. En ella, hi és representat amb la palma de la victòria a la mà esquerra i el braç dret estès. Eutiques va viure en el segle II o potser en el segle III dC i va morir als 22 anys. Li van dedicar el monument funerari els seus amos Flavi Rufí i Semproni Diòfanos. L'epitafi està escrit en vers, i en ell l'auriga –figuradament– es plany d'haver mort de malaltia i no en la glòria del circ. Corria amb bigues (carros de dos cavalls), tot i que també s'atrevia amb les quàdrigues (de quatre). El poema acaba dient: *“Deixa caure unes flors sobre les meves cendres, t'ho prego, vianant; potser mentre era viu vas ser un dels meus seguidors”*. ALFÖLDY [1975]; GÓMEZ [2002], i CEBALLOS [2004] 407-474. (JLV)

F

FÀ I LLIMIANA, SALVADOR (*Tarragona 1933 – 2009*). Coreògraf, professor i director de dansa. Als 10 anys ingressà a l'Esbart Dansaire de Tarragona sota la direcció d'Esteve Pons i, posteriorment, es formà sota el mestratge de Màrius Blanch, director de l'Esbart Sabadell Dansaire; de Manuel Comas, director de l'Esbart Verdaguer, i de Juan José Linares Martínez i Domènec Aleu, de l'Esbart Montserrat. Als 20 anys va debutar com a director de dansa amb el Grup d'Acció Catòlica de Valls, al qual seguiren altres grups com l'Esbart de la Salle de Tarragona, l'Esbart Dansaire de Tarragona, l'Esbart Dansaire de Vilabella, el Grup de Danses de l'Aleixar, l'Esbart Marçaleuc, el Grup de Dansaires de Torredembarra, l'Esbart Sant Isidre de Falset i el Grup Folklòric de Riudoms. Amb ells participà en innumerables actuacions arreu del país, de l'Estat espanyol i de diversos països d'Europa. Com a professor impartí classes a l'acadèmia Artemis, de Tarragona. Com a coreògraf s'ha de destacar la seva intervenció en la recuperació l'any 1972 del Ball del Sant Crist de Salomó, del Ball de la Candela de l'Ametlla de Mar, de la Jota de Bitem, del Ball Punteta i de Taló, de Tarragona, i del Ball de Santa Tecla. També va col·laborar en diferents sarsueles i va preparar coreografies especials per a diverses entitats locals. El 1982 va impulsar la refundació de l'Esbart Dansaire de Tarragona, del qual va ser director fins a la seva mort. A ell se li deu la recuperació del Ball de Gitanes que l'any 1985 s'incorporà al seguici popular. Amb la intenció de no perdre tot aquest vessant de

la cultura popular va editar un llibre que recull les coreografies de balls tradicionals i també va impulsar l'aparició de diversos discs compactes amb música de danses populars. Col·laborà, així mateix, en les ballades de danses catalanes que es feren a Tarragona per Santa Tecla del 1977 al 1988. En aquesta ciutat va organitzar una gran quantitat de festivals de dansa tradicional en col·laboració amb el Patronat de Turisme i l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament. Durant anys va formar part de la junta directiva de la Federació Espanyola d'Agrupacions de Folklore, que ajudà a crear l'any 1983; també va ser un dels fundadors de l'Agrupament d'Esbarts Dansaires de Catalunya. L'Ajuntament de Tarragona li atorgà el diploma de Serveis Distingits i el declarà Fill Predilecte, i la Generalitat li concedí la Creu de Sant Jordi. Estigué casat amb Teresa Vallverdú Llauredó i fou pare de tres fills: Salvador, Jordi i M. del Claustre. (MTVC)

FÀBREGAS CAPUTO, JOAQUIM (*Tarragona 1778 – 1857*). Militar i alcalde. Fill del notari Ramon Fàbregas Seguí, prior del Col·legi d'Escrivans Públics, i de M. Francesca Caputo Morera, filla de notari. Germans seus foren Antoni, Sebastiana i Vicenç. Joaquim continuà la saga familiar de notaris, però destacà en la política local antinapoleònica. El 1808, impulsà, juntament amb el pare, un recurs a la Junta Superior titllant d'afrancesades les autoritats locals; també van encapçalat la fracassada insurrecció a favor de Ferran VII. Posteriorment, pare i fill, ingressaren a les Milícies Urbanes, creades el 18 de juny de 1810 per mobilitzar la població local en la guerra contra la França bonapartista. Dins d'aquest cos militar Joaquim Fàbregas va ascendir ràpidament a sotstinent, tinent ajudant i finalment capità, i el dia de l'assalt final (28 de juny de 1811) va combatre fins al final. Sabre en mà i ferit, va ser reduït i capturat in extremis al pla de la Seu. Empresonat als castells de Grijon, Saint François d'Ayxé, Montpeller i Jou, després d'un fracassat intent de fuga assolí fer-se escapol i pogué retornar a Tarragona. El 1817 fou nomenat notari causídic, rellevant el seu pare a l'escrivania pública del Reial Col·legi. Va ser distingit amb la placa de fidelitat de les Milícies Urbanes, i adquirí un prestigi entre els seus coetanis que el duria a ocupar diversos càrrecs de responsabilitat. Lleial a la monarquia espanyola, durant el Trienni Liberal fou comandant de la milícia tarragonina. De l'agost a l'octubre de 1854 fou designat alcalde per la Junta Revolucionària formada arran del pronunciament del general O'Donnell. Promulgà un seguit de disposicions en aquell moment necessàries per a la ciutat, com ara l'enderroc de les muralles i baluards per obrir pas a la futura Rambla Nova, la destinació de cabals públics per netejar i reconstruir les zones més castigades per l'artilleria francesa durant

el setge de 1811, l'establiment d'un cordó sanitari per salvaguardar la ciutat del còlera, etcètera. Moria tres anys més tard, deixant escrita una *Relación de oficiales de la Milicia Urbana durante el sitio*. RECASENS [1965] 109-111, 150 i 250; SALVAT [1965] 181, 184 i 384, i MORANT [2010]. (JMOC)

FÉLEZ CUBERO, JOSEP 'Félez I' (*Tarragona 1925 – 2006*). Boxejador. Debutà en el món de la boxa, com a pes ploma, perdent contra Castellanos de Reus, l'octubre de 1944. L'any 1946 es va presentar als Campeonatos de Boxeo del Frente de Juventudes on també va perdre amb Gonzalo Pérez, de Barcelona. La seva altura i esveltesa feien que resultés un bon lluitador en les distàncies llargues sense permetre al contrari entrar en el cos a cos. A través de la boxa participà en la rivalitat Reus/Tarragona on la mitjana dels seus combats resultà totalment positiva, assolint grans victòries per a Tarragona. Al costat d'una desena de boxejadors locals, va beneficiar-se de la inauguració del nou local d'entrenament al carrer de l'Assalt, conegut com Sala de Deportes. L'agost de 1947 participava en els Campeonatos Nacionales de Boxeo a la ciutat de Carcaixent (València) on guanyà els dos primers combats contra San Román, de Salamanca, i Conejo, de Madrid, perdent tanmateix, amb Candón, de Huelva. A partir de l'abril de 1949, i amb 24 anys, guanyà pes i passà a la categoria de galls, en la qual va vèncer Domingo, a la Sala d'Esports, i Giménez, de Barcelona. La premsa elogià la seva victòria i destacà l'ovació del públic. Félez tenia dos germans que també es van dedicar a la boxa. A Tarragona era popularment conegut com El Tigre de las Tijeras, ja que a casa seva, a la Rambla Vella, hi tenien un taller d'esquilar animals. (JGT)

FERRATÉ I PONS, LLEÓ M. (*Tarragona 1890 — París 1969*). Professor de piano. Era fill de Jesús M. Ferraté, que tenia un col·legi de pàrvuls conegut com El Niño Jesús. De molt petit se sentí atret per la música. El 1915 era sotspresident de l'Associació de Professors Músics de Tarragona. Amb *Josep Gols*†, Antoni Manyé, Emili Arbona i un altre músic, va formar un quintet de prestigi. Arribà a ser sotsdirector de l'Orfeó Tarragoní. Anà a París a estudiar música i s'hi establí. Va ser un autor molt prolífic en composicions musicals. El govern francès el condecorà amb les Palmes Acadèmiques. A París fundà una acadèmia de música per a alumnes avançats, que va assolir molt renom. (JMOC)

FERRER BOSCH, JOSEP (*Tarragona 1930*). Arquitecte i artista. El tercer de quatre germans fills de *Fèlix Ferrer Griera*†, enginyer de camins sabadellenc, i

de Pepita Bosch Casas, de Manresa, filla d'un industrial del tèxtil i alcalde de la ciutat. Va fer el parvulari al Sagrat Cor, i durant la guerra continuà estudiant a l'escola de Santes Creus, i ja sota la Dictadura, als germans de La Salle fins que va acabar el batxillerat. La seva passió pel dibuix el portà a estudiar arquitectura a Barcelona, compaginant-ho amb el treball de delineant a l'estudi del reconegut arquitecte Josep M. Soteras Mauri. Cap al 1956, entrà a treballar d'encarregat de manteniment de l'obra civil d'una fàbrica de sulfats d'alumini. El 1960, un any després d'acabar la carrera, en els inicis del boom turístic de la Costa Daurada, començà a treballar projectant i executant una de les primeres urbanitzacions de Salou, Pinos Mar, també els primers blocs d'apartaments perpendiculars al mar en forma d'espiga –a la platja del Racó de Vila-seca–, els quals per la seva singularitat apareixen en diverses publicacions del Col·legi d'Arquitectes; a la carretera de Salou-Cambrils va realitzar la Reus Mediterrani encarregada per una cooperativa. A Tarragona va projectar moltes cases, destacant la de la Rambla Nova, número 115, coneguda com la dels Milionaris o de l'Espina, amb l'escultura d'una figura vertebrada i la data en bronze de 1964 a la façana, ambdues obres d'en Subirachs; al número 113, la coneguda com la Mantellina; també la casa anomenada l'Aquari, al carrer de Ramón y Cajal, on als portals hi ha escultures de Marcel Martí i de Subirachs, i un edifici al carrer de Pons d'Icart. A Constantí construí el col·legi Turó, i a Torredembarra l'església del barri marítim. Als anys vuitanta acabà la rehabilitació de diversos habitatges al carrer de Granada, de Tarragona, els primers del boom de la Part Alta, obres en les quals respectà i integrà al nou ús de l'edifici tant les restes romanes com les medievals. Als anys noranta féu els dispensaris de la Creu Roja, al carrer de Maria Cristina, i un bloc d'oficines al carrer de Rovira i Virgili dit Edifici Colón, de vidre negre. Cal remarcar igualment la construcció de dos habitatges unifamiliars, un a la platja de Cambrils –molt a prop del Regeral–, i l'altre a Tarragona, a la zona dels Cossis, per al Sr. *Olivé Martínez*↑. Va treballar fins a l'arribada de la crisi econòmica, i tancà el seu estudi d'arquitectura l'any 2008, després de deixar una extensa obra que va del 1960 al 1995. Ha fet pocs encàrrecs per a l'Administració i no es va presentar a cap concurs, ja que ho considera una especialització de l'ofici d'arquitecte. En l'àmbit polític, el 1959, acabada la carrera, viatjà per Europa fins als països bàltics on se li obrí un univers nou. Així, durant els anys seixanta participà en diverses iniciatives contràries al règim franquista que fracassaren. Ideà i promogué una societat anònima –ja que les cooperatives estaven prohibides– per crear la Llibreria de la Rambla, on s'organitzaren exposicions d'art

contemporani i tertúlies que contribuïren a donar llum a una Tarragona d'esquenes al progrés. Ferrer fou un dels fundadors del Col·legi Pax, i vers 1965 ajudà a solucionar els greus problemes econòmics de la Cooperativa Obrera, a punt de ser absorbida per la CNS. En el seu temps lliure s'ha dedicat a dibuixar i a freqüentar artistes i galeries d'art de Barcelona i d'Europa. A la dècada dels anys 80 es dedicà més a l'Op-Art i als anomenats Impossibles, i a principis dels anys 90 va fer-ne una exposició a la galeria Luisa López, del carrer d'August. Juntament amb el dibuix i la pintura, en aquella dècada començà amb l'escultura d'estil no figuratiu, i des del 2008, s'ha dedicat igualment a l'orfebreria. A Barcelona, ja havia col·laborat en el disseny d'algunes joies amb el gran orfebre Manel Capdevila i Massana; allí va aprendre, d'un jesuïta que va estar temps al Japó, a fer *origamis*, una afeció que no ha deixat mai de practicar. No ha estat partidari d'integrar-se en clubs, associacions professionals –tret de les que l'ofici exigia–, entitats religioses o partits polítics; és addicte a les tertúlies amb pocs interlocutors. Casat amb Pili Martínez Gomariz des del 1962, ha estat pare de dos fills: Fèlix i M. Antònia. (RAA)

FERRER BOSCH, M. ANTÒNIA (*Tarragona 1926*). Historiadora i pedagoga. Primogènita de *Fèlix Ferrer Griera*[†], enginyer de camins nascut a Sabadell, i de Pepita Bosch Casas, de Manresa, filla d'un industrial del tèxtil i polític de la Lliga (alcalde de la ciutat). Durant la Segona República aprengué a llegir i a escriure amb el sistema Montessori al col·legi del Sagrat Cor. Començà els estudis secundaris a l'Institut Martí i Franquès el 1936, i els continuà, en català, a Santes Creus, on passà la Guerra Civil. Acabà el batxillerat a Tarragona al col·legi del Sagrat Cor, on era una de les tres úniques noies que estudiaven en el seu curs. Es llicencià en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona el 1949, on rebé la influència de l'escola de Jaume Vicens Vives, i de Ferran Soldevila, i on fou alumna dels grans prehistoriadors Lluís Pericot i Martín Almagro, a més de Martí de Riquer. La seva generació va ser de les primeres amb ganes de treballar pel país utilitzant noves eines didàctiques que defugien de la manera de fer del règim franquista. Acabada la carrera, va exercir de professora a l'Institut Martí Franquès i en diferents col·legis d'ensenyança secundària de la ciutat de Tarragona, fins al 1963. Veient la necessitat de trobar una escola apropiada per als seus fills, ella i el seu marit, *Lluís Arola*[†], s'encarregaren de buscar el suport financer necessari per tirar endavant la iniciativa de crear una nova escola, un centre educatiu en català i amb un altre tarannà pedagògic amb uns continguts educatius més liberals. Així, el 1962 el

seu marit i alguns familiars i amics van fundar i dirigir el Col·legi Pax al Mas Mallol, Ferrer en fou la creadora pedagògica (amb l'assessorament de Jordi Galí, fill del gran pedagog Alexandre Galí i d'Aurora Aubach) i qui n'assumí la direcció fins al curs 1970-1971. L'amistat amb Maria Antònia Recasens va desvetllar-li la necessitat de formació dels infants i joves fora de l'àmbit familiar i educatiu, i fora de l'acció del Règim. Aquesta inquietud es materialitzaria amb la creació d'un grup d'escoltes a Tarragona. L'any 1966 Ferrer va convidar *M. Aurèlia Capmany*[†] a impartir una conferència sobre l'educació, que féu al col·legi Pax. A partir d'aquesta xerrada sorgiria una llarga amistat entre les dues, així com també amb Jaume Vidal i Alcover. Fruit d'aquesta amistat és la publicació d'un conte publicat a *Cavall Fort* "El Josep ha plantat un arbre", que està dedicat al fill petit de M. Antònia Ferrer, i la presentació, també per M. Aurèlia Capmany, de l'exposició dels tapissos del seu marit amb motiu del Congrés de la Cultura Catalana (1977); l'any 2009 Ferrer prologà el llibre *Maria Aurèlia Capmany. Escriure la vida en femení*, de Montserrat Palau Vergés. El 1976 va llegir la tesi doctoral *La ciutat de Tarragona durant el Trienni Liberal. 1820-1823* i va obtenir el grau de doctora en Història, amb un excel·lent *cum laude*. Aleshores començà a treballar de professora titular al departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, fins al 1991. A la universitat, desenvolupà diversos càrrecs de gestió: delegada a Tarragona del Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències (1976-1979), vicedirectora dels centres universitaris del Camp de Tarragona (1978), cap del Departament Provisional d'Història Contemporània de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona (1983-1985), secretària del Col·loqui Internacional (i comissària de l'Exposició) sobre la Segona República Espanyola a Tarragona (1981) i secretària de les Jornades sobre la Història de les Mentalitats. Pel que fa a la investigació, M. Antònia Ferrer ha fet recerca sobre el pensament i la societat al món contemporani, prenent molts cops el paper de la dona com a eix principal. Ha publicat una quarantena de comunicacions presentades en congressos i articles en revistes especialitzades: *Revista Tècnica de la Propietat Urbana* (1977); *Universitas Tarraconensis* (1982-1983, 1985); *Quaderns d'Història Contemporània* (1985); *Quaderns d'Història Tarraconenses* (1989), etcetera. Cal destacar la seva aportació introductòria a *CL Anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense* (1994). Durant els anys vuitanta impartí cursos de doctorat, va dirigir nou tesis de llicenciatura i sis tesis doctorals; la majoria d'aquells alumnes són actualment professors de la Universitat Rovira i Virgili. L'any 1991 es va jubilar, i l'àrea d'història contemporània de la Universitat de Barcelona a Tarragona li dedicà

un número dels *Quaderns d'Història Contemporània*. En acabar el seu últim curs com a professora, donà a l'Arxiu Històric de Tarragona el fons *Història oral: Vivències de la República, Guerra Civil i Franquisme*. Un cop jubilada, no ha cessat la seva tasca d'investigació, tot reorientant-la a la recuperació del llegat cultural de Tarragona, sobretot de l'època clàssica. El resultat han estat diversos llibres com *Tàrraco: Mitologia i cultura religiosa* (1997), *Bacus dels ritus i dels rostres* (2001) i *Història de Tarragona, una ciutat mediterrània* (2006). Cal fer esment, així mateix de l'únic llibre que ha dedicat a la gastronomia, tot i ser-hi molt aficionada, *La cuina de Tiatimparo. Receptes de la sogra* (2000). L'any 2008, l'Observatori de la Igualtat de la Universitat Rovira i Virgili va crear la distinció anual M. Antònia Ferrer i Bosch en reconeixement a la seva vinculació amb la universitat i al seu neguit per desenvolupar iniciatives de promoció de la ciutat de Tarragona, a més del tracte donat a la figura de la dona al llarg de la història. L'any 2010 li va ser concedit el guardó El Balcó-Tarragoní de l'Any, d'Òmnium Cultural del Tarragonès. En l'aspecte polític, cal destacar que l'oposició de Ferrer al franquisme la concretà al final amb la militància al Partit Socialista de Catalunya. La seva notorietat en les activitats culturals i liberals a la ciutat de Tarragona va fer que l'executiva local del partit la proposés com a alcaldable l'any 1978, proposta que per motius personals va refusar. Casada amb Lluís Arola Sanromà, ha estat mare de sis fills: Lluís, que fou rector de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (1998-2006); Fèlix i Alfred, fundadors d'Arola Editors (1998); Raimon, professor de la Universitat de Barcelona; Antoni, dissenyador, i Josep, informàtic. (RAA)

FERRER DE BOSQUETS (*Tarragona s. XVI – XVII*). Llinatge de cavallers que senyorejà damunt del Rourell. El genearca és **Antoni de Ferrer de Bosquets** que fou fet cavaller el 23 de març de 1509. Fill seu és **Miquel-Ramon de Ferrer de Bosquets** a qui trobem citat com a senyor del Rourell el novembre de 1534, i que traspassà amb posterioritat el 10 de maig de 1563. El succeí el fill **Jordi-Miquel de Ferrer de Bosquets** que estigué casat amb Jerònima de Lluna i atorgà les darreres voluntats el 6 d'octubre de 1579. Vers 1580 féu donació del senyoriu del Rourell al seu fill Josep a canvi d'una pensió en diners i gra, suficient per atendre la seva manutenció. També fou pare de: Rafael, Gaspar-Miquel, Llorenç i Rosa de Ferrer de Bosquets i de Lluna. **Josep de Ferrer de Bosquets de Lluna**, l'hereu, es casà, el 1576, amb Lluïsa de Saporta de Soldevila, filla de Miquel Saporta, doctor en drets, que li aportà un dot de tres milers de lliures; morí entre el 8 de març de 1588 i el 23 de novembre de 1590.

El succeí el fill **Josep de Ferrer de Bosquets de Saporta**, que traspassà abans del 23 d'abril de 1614 en què hom troba la seva germana Jerònima, casada amb el donzell Joan-Pau de Castellarnau, com a senyora del Rourell. **ROVIRA [2003a] 47-50 i ROVIRA [2003b] 15-16.** (SJRJG)

FERRER GRIERA, FÈLIX (*Sabadell, Vallès Occidental, 1889 – Tarragona 1954*). Enginyer de camins. Fill de Josep Ferrer i Maria Griera, tots dos naturals de Sabadell. El batejà el seu oncle puigcerdanès mossèn Miquel Ferrer Ramonatxo (1861-1912), mestre de capella de la catedral de Barcelona i compositor de música sacra. Entre 1907 i 1915 realitzà els estudis d'enginyer de camins, canals i ports. El 1920 va entrar al servei de la Mancomunitat de Catalunya i tres anys més tard va ser designat per al Cos de Camins en pràctiques a Sòria, lloc al qual va renunciar per tal de poder romandre a Catalunya. El 1925, dissolta la Mancomunitat, va passar a la Diputació de Tarragona com a enginyer director d'Obres Públiques. Durant aquells anys es van realitzar, sota la seva supervisió, una gran quantitat de projectes per arreglar el paviment i millorar els traçats de la majoria de carreteres de la demarcació. En començar la guerra, va ser nomenat enginyer en cap d'Obres Públiques de la Generalitat a Tarragona i se'n va anar a viure amb la família a Santes Creus, per tal d'evitar els bombardejos de la capital. El gener de 1939, va demanar un permís del comandant militar per traslladar-se de Santes Creus al seu domicili de Tarragona juntament amb la seva família, ja que la casa estava ocupada per militars. Durant la Guerra Civil va col·laborar amb empena en les tasques d'organització de la defensa que podia assumir com a enginyer de camins, i com a humanista va ajudar en gran manera a la salvació de la biblioteca i els tresors dels monestirs de Santes Creus, Poblet, i del castell de Biure, així com també d'arxius i biblioteques municipals, amb especial esment de la de la Selva del Camp. Amb la derrota de la República, el 30 de juny de 1939 va ser jutjat en consell de guerra sumaríssim. La sentència del Cos Jurídic Militar de la Delegació de Tarragona de l'Auditoria de Guerra el condemnà a 10 anys d'inhabilitació del càrrec públic i a presó preventiva. Els càrrecs que se li imputaren foren els d'haver executat actes de sabotatge ("*colocación de los explosivos que destruyeron el puente de Tortosa, a fin de evitar el avance arrollador de nuestras tropas*"); estar afiliat a Esquerra Republicana i ser, a més, *acérrimo catalanista*; sentir profunda aversió envers les institucions militars, i increpar els avions franquistes quan bombardejaven. El 1940 passà per un procés de depuració i fou condemnat en dos judicis a cinc anys de

desterrament de Catalunya. Per tal d'evitar-ho va aconseguir un contracte amb la Diputació per continuar treballant sense ser funcionari. El 1943 fou nomenat enginyer de segona classe, i el 1948 va ser absolt i aconseguí l'habilitació del mateix càrrec que desenvolupava a la Diputació de Tarragona. El 1951 aquest organisme li va reconèixer els drets adquirits per haver treballat 25 anys. Fèlix Ferrer va ser un home d'esquerres i catalanista. De gran cultura humanista, fou un gran lector dels clàssics i de la literatura catalana i castellana. Mostra de la seva afició era la seva gran biblioteca avui fraccionada entre els seus fills. Casat des de 1926 amb Josepa Bosch Casas, de Manresa (filla de Josep Bosch Carreres, fabricant i alcalde de Manresa), va ser pare de quatre fills: *M. Antònia*↑; *Josep*↑; Mariona, casada amb René Barbier, i Fèlix, otorrinolaringòleg. (RAA)

FERRER LUCAS, PEPITA (*Barcelona 1938 – Tarragona 1993*). Escaquista. Als 5 anys el seu pare li ensenyà a jugar a escacs i ben aviat començà a participar en competicions amb el Club Escacs Vilardebó. S'establí a Tarragona als anys seixanta. Va ser campiona femenina de Catalunya, del 1956 al 1959 i el 1981. Fou campiona d'Espanya en nou ocasions, entre el 1961 i el 1976. L'any 1970 quedà campiona absoluta de Tarragona i el 1972 hom l'escollí millor esportista provincial en categoria femenina. Fou la primera jugadora catalana a aconseguir el títol de Mestre Internacional d'Escacs, el 1974. Assistí a les Olimpíades de Medellín, Buenos Aires, Haifa, Lucerna, Dubai, Malta i Tessalònica. Va ser professora d'escacs a l'escola Sagrada Família, de Reus, i al Club Escacs Vila-seca. **ALIÓ [1999]**. (MTVC)

FIGUERAS DE MORAGAS, ESTANISLAU (*Barcelona 1819 – Madrid 1882*). Advocat i polític. Fill de Josep M. Figueras i de Maria de les Neus de Moragas Dot. Orfe de pare, anà a estudiar a Barcelona, prop de l'àvia i dels oncles Moragas. L'any 1839 es traslladà a València per cursar els estudis de Dret. Un cop llicenciat, s'establí com a advocat a Tarragona –amb el parèntesi madrileny de 1848– a la casa núm. 5 de la plaça del Pallol on, conjuntament amb altres amics constituí el Partit Democràtic a la ciutat. Participà activament en la vida política tarragonina. Així, el 1851, fou diputat a Corts per la circumscripció i, en la revolució de 1854, fou un dels principals activistes, formant part de les juntes creades arran del triomf progressista. Ocupà un escó de diputat provincial, i s'integrà en la Milícia Nacional com a capità de la companyia de granaders; finalment, sortí elegit diputat a Corts. Els anys seixanta fixà la residència a

Madrid i tornà a ser diputat els anys 1862 i 1865. La seva actitud hostil envers els moderats li comportà, l'any 1867, l'empresonament, primer, i l'exili, després. Retornat a Madrid, el 1868, fundà el periòdic republicà *La Igualdad* i entrà a formar part del directori polític dels republicans. En les eleccions de 1869 i 1870 tornà a aconseguir un escó de diputat. El febrer de 1873, després de l'abdicació d'Amadeu I, fou nomenat president del Poder Executiu de la República per l'Assemblea Nacional. Es va mantenir en el càrrec fins al juny d'aquell any quan la difícil estabilitat emocional en què vivia des de la mort de la seva esposa, esdevinguda el 20 d'abril, es trencà durant la crisi republicana dels dies 8 a 10 de juny, i, com a conseqüència, decidí no continuar exercint el poder. Considerà convenient allunyar-se de Madrid i la nit del 10 a l'11, acompanyat pel seu oncle Narcís de Moragas, marxà a França on romangué fins al setembre. Com a president del Poder Executiu visità Tarragona el 10 de març de pas cap a Barcelona on es dirigia per aturar l'intent de Llorens de Cardener de proclamar l'Estat Català. La presència de Figueras a la ciutat fou tot un esdeveniment, però molt especialment per als seus parents els Moragas i els Yxart. S'allotjà a casa del cosí Josep de Moragas i sortí vers Barcelona el dia 11 a les 5 del matí. El febrer de 1874 reféu la seva vida familiar contraent un segon matrimoni del qual nasqueren dos fills: Josep-Estanislau i Miquel. Amb la caiguda de la República s'exilià a França i romangué uns anys apartat de la política activa; tanmateix, el 1879, tornà a la vida pública amb posicions federalistes temperades i amb voluntat de crear el Partit Republicà Federal Orgànic, cosa que féu el 1880 conjuntament amb Ruiz Zorrilla. Figueras mantingué tota la vida una molt bona relació amb els Yxart†, ja que Joana de Moragas Tavern, muller de Francesc de Paula Yxart Vives, era cosina germana seva. L'estima de Figueras pels Yxart-Moragas es demostrà quan l'hereu *Josep Yxart de Moragas*† hagué de fer el servei militar, aleshores mogué les seves influències i aconseguí fer-lo entrar com a auxiliar del ministre de Marina, tot tenint-lo a casa seva com a hoste. **ROVIRA [1989a] i ROVIRA [1989b] 25-33.** (SJR)

FLEIX SOLANS, FRANCESC-FÈLIX (*Lleida, 1804 – Vichy, França, 1870*). Arquebisbe. Estudià al Seminari de Barcelona i a les universitats d'Alcalà, Valladolid, Salamanca i Bolonya. Fou canonge de Tarragona de 1829 a 1846, vicari general a Salamanca, bisbe de Puerto Rico (preconitzat el 1846) i arquebisbe de l'Havana (1846), abans de ser nomenat arquebisbe de Tarragona el 1864. Fundà el *Boletín oficial eclesiástico de la archidiócesis*, que tenia la comesa de fer arribar als diocesans les directrius que es marcaven des de Roma, des de la

Tarraconense o des del palau arquebisbal tarragoní. Demostrà en tot moment una lleialtat incondicional a la potestat civil i fou força espanyolista. El 29 de novembre de 1868 hagué de veure com uns dos milers de republicans apedregaven la façana del palau arquebisbal en protesta pels seus posicionaments. Davant el fet que la Constitució de 1869 comportés la separació de l'Església i de l'Estat, ordenà al clergat que no jurés el text constitucional. Participà en el concili I del Vaticà i morí a Vichy, on havia anat a prendre les aigües, el 27 de juliol de 1870. Les seves restes reposen a la capella de Sant Tomàs de la catedral. Va rebre les grans creus d'Isabel la Catòlica i de Carles III. S'han publicat diverses de les seves cartes pastorals al temps que ocupà les prelatures de l'Havana i de Tarragona, a més d'un seu *Arreglo parroquial del arzobispado de Tarragona* (Tarragona, 1867). CARCEL [1975-1976]; MORERA [1959] 451-453, i DHEC, II, 182-183. (SJRJG).

FLEXAS ESCODA, CARMÉ (*Tarragona 1925 – Sant Pere de Ribes, Barcelona, 2005*). Concertista i professora de música. Filla de Mateu Flexas i Carmé Escoda. Despertà l'interès per la música amb pocs anys, i als cinc d'edat va rebre les primeres lliçons de piano, estudis que continuà al col·legi de les monges dominiques de Tarragona. Després de la guerra prosseguí els estudis al Conservatori del Liceu, on obtingué el primer premi de piano final de carrera. El 1949 perfeccionà la tècnica pianística en entrar en contacte amb el mestre Franck Marshall, i ampliar estudis amb els mestres Joan Suñé, Cristòfor Taltabull (harmonia) i Josep Cubiles (piano). També rebé classes a l'Acadèmia Chigiana de Siena i a París, de la mà de Guido Agosti i de Nadia Boulanger, respectivament. De tornada a Espanya, prengué part en notables concerts, actuant amb figures com Conxita Badia, Montserrat Caballé, Frederic Mompou o Gaspar Cassadó. La seva intensa activitat de concerts la dugué arreu de Catalunya, Galícia, València, Astúries, Andalusia i Canàries; també a Brussel·les, on va gravar per a la ràdio i la televisió, el Marroc i Algèria. A Espanya també féu enregistraments per a la televisió i la ràdio, amb el tenor Joan Sabaté, i ocasionals actuacions amb el violinista grec Byron Colassi i la soprano Maria-Rosa Barbany. D'una major dimensió és la seva faceta com a pedagoga. El 1950 s'integrà al claustre docent de l'Escola de Música de l'Instituto Musical de Tarragona, a partir de 1954 Conservatori Elemental de Música, on impartí classes durant trenta anys. El 1978 fundà l'Escola de Música del Casal de l'Espluga de Francolí, de la qual fou directora fins al 1990, i paral·lelament fou, durant un temps, cap del Departament de Piano del

Conservatori de Cervera. Morí el 14 d'octubre de 2005 a la Residència Sant Camil de Sant Pere de Ribes (Barcelona). *Escola i Conservatori de Música* [2009] 71-73. (JMOC – MGJ – MSA)

FOGUET ALDOMAR, FRANCESC-XAVIER (*Sant Martí de Maldà, Urgell, 1701 – Tarragona 1781*). Canonge de la seu de Tarragona. Era fill del pagès Ramon Foguet Ferrer i d'Anna Aldomar, i pel seu germà Josep, seria oncle de *Francesc Foguet Foraster*↑ i *Ramon Foguet Foraster*↑, comensal i canonge, respectivament. Estudià i es doctorà en drets. El 8 de juny de 1718 accedí a una comensalia de la seu tarragonina. El 1727 era prevere i coadjutor del seu oncle *Pere-Anton Foguet Ferrer*↑, a qui succeí com a canonge infermer de la seu l'any 1735, havent estat canonge des del 30 de maig de 1728. Posteriorment, va ser vicari general de l'arquebisbe *Pere de Copons*↑. D'esperit munífic, féu donació d'una imatge de sant Francesc Xavier d'argent i encarregà la llitera de l'Assumpta; també va fer daurar l'altar de Santa Bàrbara i va dotar la Vera Creu els dies de Passió i de Setmana Santa. Va testar a Tarragona el 8 de novembre de 1777, i morí el primer dia d'abril de 1781. Les seves restes dormen el repòs etern a la capella de Santa Magdalena, dins del claustre. GÜELL [1991] 19 i 21; RAMON [1982] 76 i RAMON [1999-2000] 309 i 370. (MGJ)

FOGUET FERRER, PERE-ANTON (*Sant Martí de Maldà, Urgell, m.s. XVII – Tarragona 1735*). Canonge de la seu de Tarragona. Era fill del pagès Pere Foguet i d'Esperança Ferrer, i pel seu germà Ramon, seria oncle i besoncle dels també canonges i comensal *Francesc Foguet Aldomar*↑, *Ramon Foguet Foraster*↑ i *Francesc Foguet Foraster*↑. Estudià i es doctorà en drets, fou prevere i l'any 1714 accedí a una canongia de la seu de Tarragona, esdevenint canonge infermer. Va escriure el seu propi testament, que signà el 18 de juny de 1727 (degudament protocol·litzat pel notari Francesc Fochs), disposant d'unes deixes per un total de 1.575 lliures. Traspassà a la primeria de setembre de 1735, i fou enterrat davant la capella de Sant Ramon Nonat, a Sant Martí de Maldà. El succeí en la dignitat canonical el seu nebot i coadjutor Francesc Foguet Aldomar. GÜELL [1991] i RAMON [1999-2000] 370. (MGJ)

FOGUET FORASTER, FRANCESC (*Sant Martí de Maldà, Urgell, m.s. XVIII – Tarragona 1811*). Comensal de la seu de Tarragona. Era fill de Josep Foguet Aldomar i de Caterina Foraster Serres, pagesos benestants, i nebot i besnebot dels canonges infermers *Francesc Foguet Aldomar*↑ i *Pere-Anton Foguet Ferrer*↑. Germans seus foren els també pagesos Josep-Anton i Jaume, a més del canonge

Ramon Foguet Foraster↑, i quatre noies més. Consta com a comensal de la seu a finals de 1761. El fet que la seva mort s'esdevingués precisament el 28 de juny de 1811 fa pensar que, a una edat molt avançada, fou un dels religiosos martiritzats i assassinats per les tropes napoleòniques que aquell dia assaltaren i saquejaren la ciutat. GÜELL [1991] 19 i 21, i RAMON [1982] 76. (MGJ)

FOGUET FORASTER, RAMON (*Sant Martí de Maldà, Urgell, 1729 – Tarragona 1794*). Canonge erudit. Nasqué el 25 de gener i fou un dels diversos fills de Josep Foguet, pagès, i de Caterina Foraster. Personatge polifacètic, canonge, bibliòfil, arqueòleg i col·leccionista, Ramon Foguet va morir a Tarragona el 16 de novembre de 1794. Entrà molt aviat al Seminari de Tarragona i als 17 anys continuà els estudis a la Universitat de Cervera, en la qual es va graduar en Dret Civil i Canònic i es doctorà en Filosofia, disciplina que va ensenyar a la corresponent càtedra. A l'igual d'altres parents molt propers, fou nomenat canonge del capítol de la catedral de Tarragona (l'any 1751, quan encara era molt jove). Va obtenir el 1789 la dignitat d'ardiaca de Vila-seca (la segona en importància del capítol), que mantingué fins a la seva mort, i exercí diversos càrrecs com a canonge, com el de jutge sinodal, el de subdelegat de la Santa Cruzada, el d'arxiver capitular i el de vicari general. Fou, a més, diputat eclesiàstic i comissionat provincial a la cort. El 1769 va formar part de la junta municipal encarregada d'atendre l'alienació dels béns dels jesuïtes expulsats. Bon coneixedor del llatí i del grec, Foguet fou la figura clau de la cultura tarragonina de la segona meitat del segle XVIII i l'erudit local de referència i de consulta obligada per a tots els il·lustrats peninsulars. Si llegim els elogis que li van dedicar en lletra impresa personatges tan destacats com Finestres, Flórez, Ponç (o Ponz) o Masdeu, així com la nota necrològica apareguda a la *Gazeta de Madrid* (el 2 de desembre de 1794) i el discurs biogràfic pòstum que publicà el frare i historiador Josep Rius, podem capir el prestigi intel·lectual i la categoria humana que va assolir. Entre 1759 i 1760, Foguet va emprendre amb el seu amic mallorquí Bartomeu Pou (també eclesiàstic i col·laborador de Finestres) una recopilació d'inscripcions llatines de l'antiga Tàrraco, que dissortadament no van arribar a concloure. Després es va limitar quasi exclusivament a servir de guia i d'informador per a diferents erudits hispànics (viatgers o corresponsals), i van ser aquests els que van publicar els treballs o estudis més interessants sobre les antiguitats tarraconenses. Fou, evidentment, un eficient col·laborador del *Sylloge inscriptionum romanarum* (1762) de Finestres i de *l'Espanya sagrada* (1769) de Flórez, a qui facilità tota mena de notícies, dades i gestions, d'entre les quals podem

esmentar la connexió amb l'artista *Francesc Bonifàs Massó*[↑], autor d'uns quants dels magnífics dibuixos dels gravats del tom XXIV d'aquesta última obra, tal com demostren les vint-i-nou cartes –trameses per Flórez a Foguet entre 1762 i 1768 i copiades i remeses el 1833 a la Real Academia de la Historia pel també canonge tarragoní *Domènec Sala*[↑]– que ha publicat el professor F. J. CAMPOS. Un altre dels autors que va tenir relació amb Foguet fou el jesuïta Joan F. de Masdeu, qui va incloure a la seva voluminosa *Historia crítica de España* (publicada a partir de 1784) un interessant apèndix epigràfic i numismàtic farcit amb nombrosos materials tarraconenses (tom XIX, 1800). Foguet dictà testament el 16 de juny de 1790 i hi va afegir un parell de codicils quatre anys després, uns documents aleshores custodiats pel notari Eudald Gavella i que avui es conserven a l'Arxiu Històric de Tarragona. Donà al convent de franciscans de Tarragona els quatre mil volums de la seva important biblioteca, així com una gran quantitat de fragments de *barros antiguos* (ceràmiques de vernís negre i *terra sigillata*) amb segells i grafitis, un gabinet amb més de quinze mil monedes, diverses antiguitats i peces d'història natural, a més de diferents pintures (de Murillo, Ribalta, Riber, Carduccio, etcètera), que van formar un excel·lent museu-biblioteca obert als visitants curiosos, el primer d'aquesta mena a la ciutat. La major part dels objectes llegats per Foguet va desaparèixer o es va dispersar entre 1811 i 1813, arran del violent assalt i la consegüent ocupació de la ciutat per les tropes de Napoleó. *Oración fúnebre Foguet* [1795]; RUIZ [1914]; DOMÍNGUEZ [1951]; GÜELL [1991], i CAMPOS [1997-1998]. (JMC)

FONTANER, HONORAT (*Perpinyà, Rosselló, 1a m. s. XVII – Tarragona 1688*). Noble. S'establí a Tarragona com a fugitiu de les autoritats franceses. Aquesta circumstància, unida al fet d'haver participat en la defensa de Tarragona en els dos setges que patí la plaça i que havia assistit al de Barcelona com a alferes de la companyia del capità Rovira, li feren merèixer un privilegi de burgès honorat de Perpinyà que li fou concedit el 1658. Figurà insaculat en la bossa dels consellers de mà major i en la del cònsol en cap. L'heretà el seu fill **Ignasi**, nat a Tarragona el 1658, que als anys vuitanta anà a viure a Barcelona on encara es trobava el 1689. ROVIRA [2003b] 42. (SJRJG)

FORCADELL OLMOS, JOSEP, 'El Campió' (*Tarragona 1903 – 1986*). Empleat de Renfe i esportista. Fou conegut amb el renom d'El Campió. Formà part del grup d'atletes dels anys vint del Club Gimnàstic que aconseguiren grans èxits esportius. Practicà diverses facetes de l'atletisme. L'any 1923 fou campió de

Catalunya de salt de longitud amb un salt de 5,53 metres. Aconseguí la segona posició en la cursa dels 800 metres llisos amb una marca de 2 minuts i 16 segons i el tercer lloc en la prova dels 400 metres llisos en córrer-los en 57 segons i 2 dècimes. L'any 1924, en els campionats de Catalunya, va córrer els 400 metres en 57 segons i 4 dècimes aconseguint novament el tercer lloc. En l'àmbit laboral se li atorgà la Medalla del Trabajo i la Medalla de Fidelidad al Trabajo de Renfe. Fou una persona molt sociable i molt popular, especialment a la part alta de la ciutat, on vivia. (MTVC)

FORT I GIBERT, JOAQUIM (*Tarragona 1906 — Xile 1988*). Comptable, militant d'ERC i alcalde republicà. Nasqué el primer dia d'abril de 1906, i era fill de Pere Fort Gasol i de Josepa Gibert Martí. Arran dels fets del 6 d'octubre de 1934, essent primer tinent d'alcalde a l'Ajuntament de Tarragona, fou detingut i confinat en un dels vaixells ancorats al port. El 1936 va ser president de la Comissió Especial de Treball a la Delegació de Tarragona, i alcalde interí, i després confirmat, de Tarragona (1936-1937). A l'ensem, fou nomenat comissari delegat interí de la Generalitat a Tarragona, entre el 27 de maig i el 20 de juliol de 1936, càrrec que tornà a ocupar entre el gener de 1937 i finals d'abril de 1938. Durant el seu mandat al capdavant de l'Ajuntament, esclatà la revolució marxista i la subsegüent guerra civil. Féu cloure les obres d'urbanització de la plaça de la Font, enllestí les de l'edifici de Correus, i aprovà la Carta Econòmica Municipal que establí un marc d'autonomia financera al consistori, a més de municipalitzar diversos serveis públics (neteja, autobusos, escorxador, funerària, propietat de l'aigua, administració dels lloguers, etcètera). Aquell mateix any esdevingué delegat d'Ordre Públic a Tarragona, i hagué de fer front al problema de l'allau de refugiats que arribaven de tot Espanya. Per tal d'evitar-ne el malmetiment i la destrucció per part dels revolucionaris, confiscà els principals monuments i béns històricoartístics de la ciutat, salvaguardant-los de les turbes d'incontrolats. El 1939 es va exiliar primer a França, i més tard a l'Argentina, on es llicencià en Enginyeria. Al Perú fou director de la fàbrica Papeleras del Norte, a Chiclayo. Posteriorment passà a Xile, on va morir. **DCA, II, 256 i BRULLES [2008] 4 i 10-12.** (LBE)

FORTUNY I SOLÀ, TERESA (*Tarragona 1945*). Sindicalista. Filla d'Eduard-Isidre Fortuny Roig, de la Pobla de Montornès, i de Teresa Solà Farré, d'Artesa de Segre. Va estudiar a l'Ensenyança, a l'escola pública annexa a l'Escola

Normal (actualment del Miracle), i a l'Escola de Comerç del carrer de la Pau del Protectorat que patrocinava la Cambra de Comerç de Tarragona. Als 14 anys començà a treballar, primer com a dependent i després com a administrativa. Del 1959 al 1967 formà part de la colla sardanista Joventut Tarragonina. Durant un temps es va vincular a la JOC (Joventut Obrera Catòlica). L'any 1968 tingué el primer contacte amb les Comissions Obreres, repartí fulls volants, féu pintades de denúncia, i participà en petites manifestacions (pels fets de Granada, procés de Burgos, etcètera). El 1971, a la casa d'exercicis de la Selva del Camp, va assistir a l'acte de presentació de l'Assemblea de Catalunya a les nostres comarques. Del 1968 al 1971, en horari nocturn, cursà els estudis de Graduat Social. El gener del 1973, quan ja portava molt activisme polític i sindical, es vinculà a les Plataformes Anticapitalistes i a l'OIC (Organització d'Esquerra Comunista), i deixà la feina d'administrativa per treballar com a operària a l'empresa MAI de Valls. Entre el 1973 i 1974 va participar en gairebé totes les lluites obreres i populars que hi hagué. El maig del 1974 els cossos de seguretat del Règim emeteren una ordre interna de recerca i captura en contra seu, cosa que l'obligà a abandonar Tarragona. Després de passar quasi un mes a Barcelona, anà a Vilafranca del Penedès, on fou acollida pels capellans de la vila. A la capital de l'Alt Penedès va treballar a les fàbriques Belcor i Zinzano. Tot i el perill que suposava, estava disposada a tornar a Tarragona, decidí, però, anar a Reus per considerar que allí no era tan coneguda. Va buscar feina i l'1 de setembre del 1975 va entrar a la multinacional Van Leer Ibérica. Al cap de quatre mesos va participar en mobilitzacions per protestar contra l'excés de jornada que s'imposava als treballadors, la van acomiadar, però la tornaren a admetre. El 1976 començà a treballar a l'empresa Elring Klinger on formà part, primer, d'una comissió representativa que va fer dimitir els representants del sindicat vertical, i, després, del comitè d'empresa pel sindicat Comissions Obreres. El juny de 1979 fou elegida responsable d'organització de la Unió Comarcal de Comissions Obreres del Baix Camp i més tard, en successives conferències, va ser elegida secretària general, càrrec que exercí fins l'octubre del 2004, per tal com els estatuts de CCOO no li permetien tornar-se a presentar. En deixar la responsabilitat a les CCOO, l'Ajuntament de Reus li concedí una menció honorífica per la seva trajectòria com a dirigent sindicalista. A més de l'activitat sindical, sempre ha militat políticament; després de l'OIC, es va afiliar al PSUC l'any 1978, i amb l'escissió de 1981 va passar al Partit dels Comunistes de Catalunya, on encara milita. Actualment col·labora amb la

secretaria de la DONA i el secretariat intercomarcal de CCOO. (SJRJG)

FRANCESC I DE VALOIS (*Cognac, França, 1494 – Rambouillet, França, 1547*). Rei de França (1515-1547 –Francesc I–), duc de Milà (1515-1521 i 1524-1525) i comte d'Angulema (1496-1547). Era fill del comte Carles d'Angulema i de Lluïsa de Savoia i rebesnét del rei de França Carles V. Rebé la millor educació possible aleshores, ja que era el parent masculí més proper de Lluís XII, a qui succeí i amb la filla del qual, Diana, es casà. El seu regnat es caracteritzà per l'enfrontament constant amb l'emperador Carles V que el vencé a la batalla de Pavia (1525), on fou fet presoner pel cavaller tortosí Joan d'Aldana. L'emperador ordenà el seu trasllat a Madrid via Barcelona, València i Xàtiva. De Barcelona a València el viatge es féu per mar i per tal de descansar un dies es féu parada a Tarragona, on la comitiva i l'il·lustre presoner arribaren el 23 de juny de 1525. Francesc I fou rebut per l'arquebisbe, el capítol catedral i un bon nombre de ciutadans que l'acompanyaren a la pabordia on s'allotjà. Posteriorment fou traslladat, per tal de garantir-ne la seguretat, a la torre del Castell del Patriarca que donava a l'hospici de nens orfes. Francesc I romangué a Tarragona fins al dia 27 en què reembarcà per continuar viatge a València. **LE CLECH [2006] i MORERA [1955] 87-88.** (SJRJG)

FREIXE (*Tarragona s. XVI – s. XVII*). Llinatge noble que descendeix del mercader tarragoní **Francesc Freixe** i de la seva esposa Verònica de Castellví. Fill i hereu del genearca és **Miquel de Freixe de Castellví** (Tarragona v.1567-d.1635) que el 1599 fou fet cavaller. Les seves aptituds militars i de comandament li meresqueren ser nomenat capità d'una de les companyies de la ciutat l'any 1618. Prengué per muller Isabel Fortuny de Torrell, de Pratedip, i fou pare de Verònica i Jeroni. **Verònica de Freixe Fortuny** es maridà, el 1611, amb el tortosí Francesc Oriol Pinyana, ciutadà honrat i doctor en drets. **Jeroni de Freixe Fortuny** es casà vers 1633 amb Leocàdia de Ponç de Castellví. En el trienni 1636-1638 fou diputat local de Tarragona, de la Generalitat. L'heretà la filla **Albínia de Freixe de Ponç** (Tarragona 1634-1687), la darrera dels Freixe, la qual contragué matrimoni amb Joan de Torrell, donzell de Mont-roig. **ROVIRA [2003c] 52-53 i ROVIRA [2003d] 16-17.** (SJRJG)

FRONTO (*Tarraco, p.s. V dC*). Monjo fundador d'un convent a Tàrraco, probablement a les rodalies del Parc Central coincidint amb l'època d'esplendor de l'àrea de la necròpoli que tindria en funcionament les dues basíliques –la de

Sant Fructuós i la de Parc Central (dedicada a Santa Tecla?). És conegut per una carta que un tal Consenci envià a sant Agustí explicant que Fronto havia denunciat el prevere Sever per priscil·lianisme, atès que aquest era propietari de còdexs sospitosos de pertànyer a aquesta heretgia. En la trama heretge també hi estaven implicats Sagici, bisbe d'Ilerda i Siagri, bisbe d'Osca, ambdós sufraganis dels bisbe Ticià de Tàrraco el qual, amb motiu d'aquests fets, convocà el Concili de Tàrraco del 419 dC. El *nomen* Fronto fou molt estès entre els homes lliures. A les inscripcions romanes de Catalunya n'apareixen almenys dos, un tal Lucius Valerius Fronto i un altre que era militar de la Legió VII Gèmina. La inscripció del primer és d'època Julio-Claudia i fou trobada a Barcino, la del segon és de principis del segle II dC. En la inscripció funerària de Sempronia Urse (segles III-IV dC), trobada a La Tabacalera, apareix com a dedicant un tercer Fronto, l'espòs de la difunta, Fulvius Fronto. IRC [1997] n. 17; RIT [1975] n. 662; DEL AMO [2001] 264-265, i LÓPEZ VILAR [2006] 255-256. (MDDG)

FRUCTUÓS (s. III). Bisbe i màrtir. Sabem que Fructuós era bisbe de Tàrraco a mitjan segle III dC i que juntament amb els seus diaques *Auguri*† i *Eulogi*† foren empresonats per la seva condició de clergues i dirigents de la comunitat cristiana de Tàrraco per ordre del governador (*praeses*) de la Província de la Hispània Citerior, i d'acord amb els edictes de persecució dels emperadors Valerià i Gal·liè. A la presó Fructuós batejà un catecumen de nom Rogacià. El divendres 21 de gener de l'any 259, el bisbe i els diaques foren conduïts en presència del governador Emilià i foren jutjats. Els tres clergues van ser condemnats el mateix dia a morir cremats (*damnatio ad vivicomburium* o *vivi crematio*) a l'amfiteatre de la ciutat. La sentència responia al fet que els tres, d'acord amb les seves conviccions religioses, es van negar a obeir el precepte imperial de donar culte als déus i en particular a l'emperador. Aquest fet equivalia a un acte de desacatament contra aquest i contra l'Estat i, per tant, l'actitud dels clergues podia tipificar-se jurídicament com un crim de lesa majestat (*laesa maiestate*), i d'alta traïció contra els poders constituïts. Havent confortat la comunitat, reberen el martiri entre les 10 i les 11 hores del matí d'aquell mateix dia, tot pregant per l'Església universal estesa d'orient a occident. La comunitat cristiana traslladà les despulles dels màrtirs a una finca propera al riu *Tulcis* (actual Francolí) i allí els donaren cristiana sepultura. La *Passio* no ens consigna el lloc exacte on les restes foren enterrades però l'arqueologia ha documentat suficients evidències per adscriure l'àrea cementirial del Francolí com l'espai de la *depositio*. El record del martiri quedà

en la memòria de l'església local i fou transmesa a les generacions posteriors a través d'un document literari adscrit a cavall entre el gènere de les *actae* i les *passionae*. La *Passio Fructuosi* és un text anònim i va ser escrita no més enllà del primer quart del segle IV dC. Hom dedueix que l'autor fou un cristià culte i amb una bona formació teològica, possiblement un clergue. Malgrat tot, també es pensa que podria haver estat redactada per un militar o potser pel testimoni directe d'aquest últim i la redacció del primer. D'aquest relat, se'n feren còpies que circularen per tot el món romà. Actualment, la *Passio Fructuosi* és el document cristià més antic de tot Catalunya i el text martirial més antic de la península Ibèrica. Es conserven un total de 27 còdexs escampats per tot Europa que recullen el text. El filòsof i pare de l'Església, sant Agustí, i el cèlebre poeta hispà Aureli Prudenci glossaren aquesta història en sengles creacions literàries en el segle V dC. És així que les actes martirials dels sants tarragonins eren proclamades a les esglésies de les províncies occidentals i el seu culte començà a desenvolupar-se d'una manera important. A Tarragona, en el mateix indret on els màrtirs foren enterrats, l'Església local bastí una basílica en honor seu. A aquesta basílica arribaven pelegrins atrets pel testimoni dels protomàrtirs hispans. Alhora, l'amfiteatre romà de Tarragona, ja abandonat, devia continuar en la memòria col·lectiva de l'Església de la ciutat com el *locus sanctus* on els màrtirs lliuraren el seu darrer combat agonístic per Crist, però s'ignora si es va edificar algun tipus de monument martirial en honor seu. Del que sí que es té constància arqueològica és del fet que a finals del segle VI s'erigí a l'arena de l'amfiteatre una basílica de tres naus en memòria dels sants màrtirs. En aquests moments (segles VI i VII) ja es documenten repartiments de les relíquies dels nostres sants a altres indrets com, per exemple, la zona bètica en poblacions com Morera (prop de Zafra), *Asido* (Medina-Sidonia) o Zahara. També les tenim referenciades a la Cambra Santa de la catedral d'Oviedo, però es desconeix l'abast que tingué aquest repartiment-translocació de relíquies a altres territoris com la mateixa Catalunya. Els calendaris del ritus hispànic fan remuntar més enllà del segle VI la consignació de la festa dels tres màrtirs el 21 de gener. En vida de sant Isidor, l'ofici de sant Fructuós fou inclòs en el missal comú. També, a principis del segle VIII, gràcies al *Codex Veronensis* (l'oracional festiu de l'església de Tarragona), se sap que el seu culte era molt destacat i s'esmenta una església sota la seva advocació, possiblement la de l'amfiteatre, ja que la de la necròpolis restaria en desús. Amb la incursió islàmica, a principis del segle VIII, la ciutat entrà en una dinàmica d'abandonament. L'arqueòleg Mn. **Joan Serra Vilaró**[†], que estudià la presència de llocs de culte sota l'advocació de sant

Fructuós i de sant Pròsper a la Ligúria italiana i la presència de l'oracional festiu tarraconense a Verona, plantejà la hipòtesi que les relíquies de sant Fructuós fossin conduïdes a aquesta regió itàlica poc abans de l'entrada de l'exèrcit àrab-berber a la ciutat per sant Pròsper, suposadament l'últim bisbe de la Tarragona visigoda. La impossibilitat d'un retorn a Tàrraco faria que el bisbe *Pròsper* trobés la mort i la santificació en terres lígurs i les relíquies dels sants màrtirs acabessin sent custodiades en el promontori de Portofino, en el monestir de San Fruttuoso di Capodimonte. Tanmateix el culte continuà actiu a Catalunya des d'aquell moment fins a l'actualitat. La veneració a sant Fructuós, màrtir de Tarragona, es troba present en l'actualitat a Catalunya, Aragó, Castella, Cantàbria, Ligúria, Còrsega, Llenguadoc-Rosselló, Migdia-Pirineus, Aquitània, Tacuarembó (Uruguai), Granma (Cuba) i Massachusetts (Estats Units d'Amèrica). Fructuós, Auguri i Eulogi són els sants autòctons més antics de la península Ibèrica verificats històricament i també han de ser considerats com a protomàrtirs hispànics. RIBÉ [1919]; SERRA VILARÓ [1936]; SERRA VILARÓ [1940]; *Actes de Màrtirs* [1991]; ESTRADÉ [1999]; MUÑOZ [2002]; LÓPEZ VILAR [2006]; MARTÍ AIXALÀ [2007]; MONCUNILL [2007] 14; MUÑOZ [2008a]; MUÑOZ [2008b]; MUÑOZ [2008c]; GAVALDÀ [2009]; MUÑOZ-SANCHIS [2009], i MUÑOZ-TEIXELL [2009]. (AMM)

FUSCUS (*Tarragona f.s. I*). Auriga que corria en les curses que se celebraven al circ romà de Tàrraco. Pertanyia a l'equip blau (*factio veneta*) i va viure a finals del segle I dC. El poc que se sap d'ell ens ho ha transmès la seva inscripció funerària, trobada en el segle XVI a la necròpolis oriental de la ciutat, prop de l'amfiteatre. Aquesta inscripció va ser traslladada a la Gran Bretanya en el segle XVIII i es conserva actualment a Sevenoaks (comtat de Kent, al sud de Londres). És un text poètic repartit en 25 línies que no corresponen a les línies dels versos (14 versos hexàmetres i un pentàmetre). Van consagrar l'altar els seus seguidors, i ho van fer amb els seus propis recursos. L'epitafi es desfà en lloances i descriu Fuscus com un home famós, valent i honrat, que va competir amb molts altres rivals a les carreres, i acaba dient "*per sempre es parlarà de les teves curses*". ALFÖLDY [1975]; GÓMEZ [2002] i CEBALLOS [2004] 407-474. (JLV)

G

GALÉS BERTRAN, ISABEL (*Tarragona 1928*). Professora. Filla de *Manuel Galés*

Martínez↑, professor, advocat i polític català, elegit diputat per Valls a la Diputació Provisional de Catalunya del 1931, i de Montserrat Bertran Vallès, professora de l'Escola Normal de Mestres de Tarragona i pedagoga implicada en la renovació pedagògica de l'Escola Nova Catalana. Va néixer prematura i malaltissa, per la qual cosa els pares li van proporcionar l'atenció d'una dida –la mamà Cinteta– amb la família de la qual ha mantingut lligams tota la vida. En esclatar la guerra va haver d'interrompre l'assistència a l'escola de primària, ja que per protegir-la dels bombardeigs la van enviar a Torrelles de Foix, el poble de l'àvia materna. En acabar la guerra va ser testimoni de les persecucions al pare i de les represàlies a la mare, separada del servei docent pel govern de Franco. Reinicià els estudis, primer a l'institut de Tarragona i finalment a l'Escola Isabel de Villena de Barcelona, on va obtenir el títol de batxiller. A Barcelona inicià la carrera de Filologia Romànica i els estudis de Magisteri, però als 18 anys, al curs 1945-1946, la seva vida va capgirar-se de nou: la mancança de mestres a Espanya va fer que el govern franquista tornés a convocar i readmetre la seva mare al cos de professors d'Escoles Normals, amb la condició que marxés a les illes Canàries i Isabel Galés va haver d'acompanyar-la a la Universitat de La Laguna, Tenerife, i allí va acabar la carrera de Magisteri. El 1950 va guanyar les oposicions de mestre amb el primer lloc de la convocatòria, però va demanar una pròrroga per acabar els estudis de Filologia Romànica. Poc després s'hi va graduar. Inicià els cursos de doctorat i aquell mateix estiu marxà a Madrid per presentar-se a les oposicions de Professorat d'Escola Normal: va obtenir una càtedra de professora d'Escola Normal de Magisteri de Llengua i Literatura i va ser destinada a Múrcia. El 1952 aconseguí el trasllat a Tarragona per ocupar una plaça de professora a l'Escola Normal, on durant divuit anys va impartir cursos de llengua, de literatura, de didàctica i de metodologia, va ser secretària i cap del Departament de Llengües. Vivia a Barcelona, on s'havia instal·lat després de casar-se, i viatjava entre setmana en tren a Tarragona per impartir la docència, sempre amb el darrer fill en braços i un cabàs de llibres i apunts. Nombroses promocions de mestres i d'inspectors tarragonins van passar per les seves classes, fins que el 1973 va aconseguir el trasllat a l'Escola Universitària del Professorat d'Educació General Bàsica de Barcelona, on exercí fins a la jubilació als 70 anys. Ha fet notables aportacions a la didàctica de la llengua i l'alfabetització d'adults, que ha combinat amb la col·laboració literària a les produccions cinematogràfiques del seu marit, en l'estudi TE-SI dedicat a la publicitat i la difusió de documentals turístics, i en la redacció de crítiques literàries. A la Universitat de La Laguna conegué Siro Manuel Lorenzo Salazar,

un estudiant de dret i de belles arts amb qui acabà cansant-se. Isabel Galés és mare de cinc fills i tres filles: Manel (mestre), Víctor (traductor), Neus (inspectora d'Educació), Ester (correctora editorial), Anna (gestora editorial), David (tècnic enginyer de telecomunicacions), Marc (tècnic informàtic) i Mario (tècnic cinematogràfic). (NLG)

GALÉS MARTÍNEZ, MANUEL (*Barcelona 1894 – Mèxic D.F. 1962*). Professor, advocat i polític. Encara que va néixer a Barcelona va anar a viure nounat a Valls, per la qual cosa sempre es considerà un vallenc. Era fill del mestre Antoni Galés Paloma, fill d'Esparreguera i un dels iniciadors de la Nova Escola a Catalunya, i d'Isabel Martínez Uria. Estudià a l'Escola Superior de Magisteri de Madrid on va conèixer la seva futura esposa Montserrat Bertran Vallès, que també hi estudiava. Va ser professor d'història i geografia a l'Escola Normal de Mestres de Tarragona i en qualitat de tal participà en les diferents edicions de l'Escola d'Estiu d'Alexandre Galí. Des de ben aviat va estar interessat per les biblioteques, la natura i l'estudi de l'entorn. Amb el seu germanastre Emili Galés Castellà fundà a Tarragona l'associació Amics de la Platja i va dirigir el setmanari *Tarragona Federal*. El magisteri i el periodisme el van anar implicant gradualment en qüestions socials i polítiques. El 1918 obtingué el títol d'advocat i treballà al bufet de Lluís Companys quan aquest es trobava empresonat pels seus ideals. Aquesta tasca l'involucrà intensament en la política activa i el va allunyar de la família, fins al punt que es traslladà a Barcelona mentre la seva esposa es quedava a Tarragona amb les filles. Va ser seguidor del polític tarragoní *Marcel·lí Domingo i Sanjuán*[†] i col·laborador i amic personal de Ventura Gassol i Rovira. A les eleccions de la Diputació Provisional de Catalunya del 1931 fou elegit diputat per Valls, el seu primer càrrec polític rellevant, encara que, temps abans, havia estat nominalment alcalde de Llívia. A les eleccions del Parlament de Catalunya del 20 novembre 1932 fou elegit diputat d'Esquerra Republicana per Tarragona. En política activa sempre va estar al costat del conseller de Cultura Ventura Gassol (1931-1939), amb qui va col·laborar en l'elaboració de projectes geogràfics i estudis territorials sobre les vegueries i les propostes d'ordenació territorial. En aquest sentit, va col·laborar per Esquerra Republicana en la ponència que fou la gènesi de la divisió territorial de Catalunya, constituïda el 16 d'octubre de 1931. El març de 1936, en virtut de les renúncies a l'acta presentades per alguns diputats i a la dimissió d'altres, es van modificar les comissions permanents del Parlament de Catalunya, i Manuel Galés fou elegit diputat de la Comissió

Permanent de Governació i suplent en altres comissions. Des del primer moment del conflicte bèl·lic, juntament amb Ventura Gassol, va recórrer el territori català intentant protegir i precintar esglésies i convents per evitar que no les assaltesin els incontrolats. El 2 de juny de 1936 va ser escollit president de la junta directiva de l'Ateneu d'Esquerra Republicana i el 1937, en plena contesa, fou designat comissari general de Premsa de Catalunya. Perduda la guerra, es va exiliar a França i fou internat en un camp de concentració per a refugiats durant uns mesos fins que va poder sortir gràcies a l'aval d'alguns amics. En entrar els alemanys a França marxà a Mèxic, on arribà el maig de 1942. El govern de Franco el condemnà a mort en rebel·lia i quan anys més tard va haver-hi una amnistia general, tot i l'indult, es va negar a tornar mentre visqués el dictador, i va restar allà fins que va morir. A Mèxic treballà en diferents àmbits acadèmics, literaris i polítics, impartí classes, escriví en diverses revistes (*La Nova Revista*, *Punt Blau*, *La Veu Catalana*), i féu traduccions en diverses llengües, i en especial de l'anglès, per a l'ambaixada britànica i per a diverses editorials (entre les traduccions de l'anglès fetes a Mèxic destaca la primera traducció al castellà d'*Animal Farm*, d'Orwell). Participà en debats i associacions per a la reconstrucció de les institucions catalanes a l'exili, però les desavinences entre els diferents partits i seccions féu que es presentés a la Conferència Nacional Catalana de l'11 al 13 de setembre de 1953 "a títol personal", igual que ho va fer Pau Casals. Entre les seves publicacions destaquen *L'ensenyament de la Geografia. Concepte científic de la geografia* (1922) i un bon nombre d'articles de renovació pedagògica publicats al *Butlletí dels Mestres* com "Bons mestres a les noves escoles" (1932). Es va casar amb Montserrat Bertrán Vallès, pedagoga que va ser directora de l'Escola Normal de Tarragona, i fou pare de cinc fills dels quals només li van sobreviure dues filles: Núria, que es va casar amb Emilio Cirujeda Calatayud, i *Isabel*†, professora de l'Escola Normal de Tarragona, maridada amb Siro-Manuel Lorenzo Salazar. (NLG)

GALLART PARDO, BRUNO (*Tarragona 1941*). Escultor. Graduat en Arts Plàstiques en l'especialitat d'escultura (talla de pedra i fusta). El 1955 va començar a treballar al taller de l'escultor Ignasi Pallàs i el mateix any va assistir a l'Escola d'Art de la Diputació de Tarragona on tingué de professor *Salvador Martorell*† amb qui més tard col·laboraria. Podem parlar de dos Brunos: l'escultor mestre d'ofici i l'artista que traspasa als materials els seus conceptes i formes. El 1962, obtingué una menció d'honor a la Medalla Julio Antonio

d'escultura. A partir del 1963 es traslladà a Barcelona per treballar al taller del senyor Miret i posteriorment amb el senyor Joaquim Ros. Del 1965 al 1985, va participar en diverses exposicions individuals de les quals destaquen: la de la Sala del Sindicat d'Iniciativa i Turisme del 1965 i la de la Galeria d'Art de la Caixa de Tarragona del 1985. Durant aquest temps va pertànyer al grup Artisalia-89, a la Federació Sindical d'Artistes i al Grup Mirador. D'entre les seves exposicions, cal remarcar la del 1971 al III Salón Nacional del Movimiento a Valdepeñas i la col·lectiva del 1978 com a seleccionat a la III Biennial Internacional d'Art de Pontevedra. Com a artista, Gallart ha respectat sempre l'essència dels materials, fent que n'emergixin formes i conceptes previs. Dins d'aquest vessant trobem un bon exemple al Museu d'Art Modern de Tarragona amb l'escultura *Tors jacent* (1980), que li va fer obtenir la XXI Medalla d'Or Julio Antonio d'escultura. De la seva extensa obra, a Tarragona i voltants n'hi ha nombroses creacions. En pedra i marbre: l'escut de la façana del Col·legi Sagrat Cor (1967); el bust del *Bisbe Borràs* (1967); la imatge de *Santa Tecla* a la façana de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (1980), l'escultura de l'Assumpció al Cementiri, etcètera. Entre les obres en bronze, tenim els *Nens jugant a l'estany* de la plaça dels Infants, el bust de *Josep Tarradellas* i el de *Jordi Pujol*, ambdós a l'ajuntament; dos bustos de *Josep Maria Jujol*, la reproducció de l'escultura de *Wagner* (a partir del model original del Museu d'Art Modern) del Teatre Auditori del Camp de Mart i l'escultura del monument del president *Lluís Companys* a l'avinguda homònima. Podem trobar obres de Gallart en altres indrets de Catalunya com Poblet (pinacles per al cimbori del monestir i baix relleu de *Sant Bernat* en una font dels voltants), Reus (escut de Mas Bové i creu i capitell de l'ermita de la Misericòrdia), Eivissa (reproducció de l'escultura *jacent de Guillem de Montgrí* de la qual també en trobem una altra al jardí de la catedral de Tarragona), Tàrrrega (capitell i creu de terme), Lleida (imatge de *Santa Bàrbara*), Bellvei (imatge de *Nostra Senyora de Montserrat*), i a Àustria (imatge de la *Verge del Turó* a la basílica de Mariatzell), Madrid i València (dos bustos del General Salcedo). Bruno Gallart és un gran mestre del seu ofici, amb un gran domini de les eines i dels materials, sobretot la pedra, el marbre i el bronze i també la fusta policromada, i ha realitzat moltes col·laboracions amb altres artistes com *Lluís Saumells*† o Subirachs. Del 1979 ençà dedica gran part del seu temps i obra a les escultures de la façana de la Passió del temple de la Sagrada Família. L'any 1992, va dur a terme la direcció del muntatge i restauració del monument funeràri de Jaume I, que es troba al pati de l'ajuntament de Tarragona. Aquest organisme li va atorgar el 2003 el Diploma

de Mèrit de Serveis Distingits. Està casat amb Carme Vico Martínez amb qui té tres fills: Bruno, Ester i Alba. **ADSERÀ [2001] 2; GISBERT [2002] 36, 81, 82, 136, 142, 166, 168, 170 i 171, i Lluís Companys.** (ACC)

GALLÍ BOVER, LEONARD DE (*Tarragona 1750 — Madrid 1830*). Cirurgià i noble. Fill del florentí Leonardo Galli Ubercini, fuster de professió, i d'Isabel Bover Llimòs. Fou cirurgià militar i de cambra del rei Carles IV que, en atenció als seus serveis, li concedí, en cap del seu pare, el privilegi de noble del Principat de Catalunya. Ocupà una càtedra al Colegio de Cádiz i formà part de la Real Academia Medicopráctica de Barcelona. **Rovira [2000] 109.** (SJRJG)

GARCÍA SÁNCHEZ, LLUÏSA (*Saragossa 1945*). Mestra. Filla de Juan García, guàrdia civil, i de *María Luisa Sánchez Romé*↑, mestra nacional. Cursà el magisteri a Toledo i la llicenciatura en Història General a Tarragona. Ha exercit de mestra al barri de Riu Clar. Establí contacte amb els moviments socials obrers de Tarragona i s'afilià al Partit dels Socialistes de Catalunya. Formà part del sindicat STEC i fou consellera d'Ensenyament de l'Ajuntament de Tarragona durant la primera legislatura de la Transició. Com a presidenta de la Comissió d'Ensenyament impulsà la millora de les infraestructures escolars, creà l'Escola d'Adults i possibilità la introducció de la música i el teatre a les escoles. (SJRJG)

GERONCI (*s. IV – V*). General de l'exèrcit de l'usurpador Constantí III, fou enviat a Hispània per ampliar els dominis d'aquest nou poder que quedava assentat a Arles. Controlà els passos pirinencs i és molt probable que fos responsable de l'entrada a Hispània de sueus, vàndals i alans des de la Gàl·lia el 409. S'enfrontà a dit usurpador i nomenà august a Màxim↑, un personatge del seu entorn. Amb la recuperació de la situació política occidental per Honori i repudiat per les seves tropes, acabà suïcidant-se. (AIF)

GIBERT OLIVER, AGUSTÍ MARIA (*Tarragona 1852 – 1928*). Metge, naturalista i arqueòleg. Va néixer el 15 d'agost de 1852 a Tarragona, on va estudiar el batxillerat, i es va llicenciar en medicina i cirurgia a la Universitat de Barcelona. Va exercir com a metge titular durant uns quants anys a les poblacions de la Canonja i de Vila-seca de Solcina, els termes municipals de les quals va estudiar des del punt de vista sanitari però també geogràfic, natural, històric i arqueològic. L'any 1890 fou guardonat per la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona amb una medalla d'or, i el diploma de soci

corresponent, per la seva *Topografia mèdica de Vilaseca de Solcina* i el 1894 l'Ajuntament de Vila-seca el nomenà Fill Adoptiu. Després d'ampliar els seus coneixements clínics per mitjà d'una estada de dos anys a París, s'instal·là novament a la seva ciutat natal, on es va casar amb Soledat Salvany Soler (no van tenir fills) i va obrir una consulta particular de ginecologia, tot compaginant l'activitat professional amb els seus treballs de ciències naturals i d'arqueologia. Va pertànyer a les acadèmies barcelonines de Ciències i Arts i de Bones Lletres; fou soci de mèrit de l'Ateneu Tarraconense de la Classe Obrera i de l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya, i honorari de la Institució Catalana d'Història Natural i de la Societat Arqueològica Tarraconense (de la qual també fou membre de la comissió d'adquisicions); delegat de l'Associació d'Excursions Catalana; corresponent de l'Associació Artístico-Arqueològica Barcelonesa i de la Societat Arqueològica Lul·liana de Palma de Mallorca, etcètera. Va fundar i presidir l'Associació Catalanista de Tarragona (1900-1902) i participà en diverses assemblees catalanistes, en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i en el primer Congrés de Metges de Llengua Catalana (1916). Publicà nombrosos articles en diaris i revistes locals i barcelonins, sobre temes molt diversos (fins i tot polítics i literaris), i de vegades entrà en polèmica pública amb altres arqueòlegs sobre determinades troballes i hipòtesis. Va lliurar –en vida– les seves col·leccions particulars d'arqueologia i d'història als museus Arqueològic i Diocesà de Tarragona. Morí en aquesta ciutat el 2 de setembre de 1928. Les seves principals obres són: *Topografia mèdica de Vilaseca de Solcina (Campo de Tarragona)* (Barcelona, 1891; reeditada a Vila-seca i Salou, 1977); *Noticias históricas del fort casal de Mas Calvó* (Reus, 1891); *Catálech de la flora de la ciutat de Tarragona y son terme* (Tarragona, 1892); *Ciutats focenses del litoral cosetà* (Barcelona, 1900); *Sanejament de las maresmas del Francolí, Riu Clá y la Pineda* (Tarragona, 1901); *Tarragona prehistòrica i protohistòrica* (Barcelona, 1909); *Fauna ictiològica de Catalunya* (Barcelona, 1913); *Temples pagans de la Tarragona romana* (Tarragona, 1916); *Flora algològica marina de les aigües i costes occidentals de Catalunya* (Reus, 1918); *Callípolis. Salauris. Aplec documentat de notícies històriques: Solcina (Vila-seca), la Pineda, port de Salou, platja de Barenys i Vilafortuny* (Vila-seca i Salou, 1988). **RUIZ PORTA [1891] 85-89; DELCLÒS [1977], i CALBET-CORBELLA [1982] II, 47.** (JMC)

GIL BABOT, PERE (*Tarragona 1783 – Barcelona 1853*). Comerciant, navilier i polític. Era fill de Pau Gil, mestre de cases tarragoní, i de Teresa Babot. El mes de maig de 1813, a Ciutat de Mallorca, prengué per muller Josepa Serra

Cabanyes, filla de Josep Serra i Teodora Cabanyes, amb la qual tingué onze fills. En tot moment estigué amatent a les possibilitats que li oferia el mercat i per això se'l pot trobar actuant com a navilier, banquer, terratinent, etcètera. L'any 1814 s'establí a Barcelona deixant al capdavant de la casa de comerç de Tarragona el seu cunyat Nicolau Darder. Com a navilier estigué vinculat a més de dues dotzenes de vaixells, entre els quals figuraven els bergantins *Cristina* i *Tellus*, destinats al tràfic negrer. Del 1836 al 1843 fou diputat a Corts. Va ser el soci financer de la Societat Catalana per a l'Enllumenat per Gas de Barcelona de la qual els seus fills Josep, Pere i Pau foren accionistes fundadors. Aprofità la desamortització per adquirir antigues propietats del monestirs de Poblet com ara: Riudabella, el Mallol, la Vinya del Prior, Minganya i els Corralers Nous. Fou membre de la junta fundacional de la Caja de Ahorros y Monte Piedad de Barcelona i mecenes de l'Hospital de Sant Pau. **GARCIA-MARTÍN [1990] 22-23; ROVIRA [1979a] 233 i SANET [2002] 20-23.** (JMSJ)

GIL SERINYANA, GASPAR (*Tarragona 1652 – 1726*). Veguer. Provenent d'una nissaga de corders tarragonins, era fill de Gaspar Gil Elies (†a. 1681), corder, i de Marianna Serinyana Torrell, i germà de Francesc, escrivà, i de Josep, mestre fuster. Gaspar Gil es dedicà als negocis i assolí certa transcendència en l'oligarquia mercantil local. El 1681 arrendava diverses peces de terra d'horta i de conreu per més de 300 lliures. En el tall de 1715 ocupava el lloc 46 amb un patrimoni estimat en 2.130 lliures, i compost per dues cases (a la plaça de les Pescateries), set botigues al Port, tres jornals d'horta i tres més de vinya al Llorito. El 1702 fou nomenat veguer reial per un trienni, quan els privilegis de la ciutat només permetien una vigència bianual, motiu pel qual va suscitar un seriós conflicte amb el consell municipal que requerí la intervenció del virrei i del Consell Reial. En l'àmbit local, també suscità conflicte amb la confraria de flequers per tenir un forn arrendat a casa sense ser mestre flaquer, contravenint les ordinacions. El 1713 l'exèrcit borbònic ocupà la ciutat, i el seu cap, el duc de Pòpoli, amb data 22 d'abril, nomenà Gaspar Gil veguer reial en funcions. Però els mateixos que l'havien fet veguer, el van deposar: el 20 de juliol de 1717 es presentava davant les autoritats locals *José de Armendáriz*[†], exhibint el nomenament reial de corregidor, i dissolgué el consell municipal i suprimí la institució de veguer, per la qual cosa Gaspar Gil hagué de lliurar-li solemnement la vara de justícia representativa del càrrec. Gaspar Gil fou, d'aquesta manera, el darrer veguer que va tenir Tarragona, una institució vigent a la ciutat des de mitjan segle XII i que aquell 1717, després de quasi sis-cents anys, va ser

suprimida *manu militari* per Felip V. Gil havia integrat l'últim consistori municipal populista (designat a dit pel rei) de novembre de 1715 com a administrador de la fleca, i en dissoldre's la institució i crear-se l'ajuntament amb vuit regidories perpètuas, en va pretendre una. El 1718 la va obtenir, fet que referma la seva forta vinculació amb el nou règim polític. Entre 1719-1723 va ser clavari de l'escorxador, però fou cessat per la seva avançada edat. En passar-se els comptes resultà que Gil devia a la ciutat més de 900 lliures, i per retornar-les, hom li donà la facilitat de fer-ho en set anys i també de pagar 222 lliures cedint dues botigues que posseïa al port. Del seu matrimoni amb Jerònima Sales (1671) va ser pare d'almenys tres filles: Marianna (casada el 1692 amb el corder Damià Faió), Jerònima (casada el 1693 amb el pagès Antoni Babot) i Paula (casada el 1706 amb el negociant Jeroni Morera Barberà). **MORERA [1959] 14; CORTIELLA [1987] 231-232, i JORDÀ [1988] 83, 68 n. 23, 77, 79, 117-118 i 301.**(MGJ)

GIMINELLS (*Tarragona f. s. XVI – m. s. XVII*). Llinatge noble establert a Tarragona el darrer terç del segle XVI. El genearca és **Gaspar de Giminells**, major, que es dedicà als negocis assolint una fortuna considerable que li permeté adquirir els senyorijs de Giminells, Torregrossa i la Boella. Contragué dos matrimonis: el primer amb Anna i el segon, el 1586, amb Paula Llagostera. Traspassà a Tarragona amb posterioritat al 24 d'abril de 1617 en què atorgà el darrer testament. Fou pare de Gaspar de Giminells, menor, i de Francesc de Giminells Llagostera. **Gaspar de Giminells**, menor (Tarragona 1575-1613), es casà, el 1604, amb Isabel Mascaró i visqué tota la vida a l'ombra del seu pare del qui fou un bon col·laborador. Fou pare de *Francesc*↑, **Joan i Maria de Giminells Mascaró**. **Joan de Giminells Mascaró** (Tarragona 1612-Perpinyà p.d. 1679) serví al comte-rei **Lluís II** (XIV de França) que el designà veguer de Montblanc i li concedí un privilegi de noble del Principat de Catalunya; a la fi de la guerra dels Segadors s'exilià a Perpinyà. **Maria de Giminells Mascaró** (Tarragona s. XVII-Giminells p.d. 1651) es maridà amb el donzell Oleguer de Santromà de Ponç. A la fi dels seus dies cercà refugi a casa de Magí Palau, pagès de Giminells, a qui designà hereu en el testament que atorgà el 2 de desembre de 1651. **Francesc de Giminells Llagostera** (Tarragona 1587- s. XVII) era fill del segon matrimoni de Gaspar de Giminells, major. El 6 de gener de 1605 contragué matrimoni amb la tarragonina Paula de Jover. Abandonà la pràctica dels negocis i es dedicà a viure de rendes. Heretà el senyoriu de la Boella i fou veguer arquebisbal de Tarragona. No se li coneix descendència. **ROVIRA [1992a]; ROVIRA [1997], i ROVIRA [2003b]** (SJRG).

GIMINELLS MASCARÓ, FRANCESC DE (*Tarragona v. 1605 – Salou 1640*). Militar. Fill de Gaspar de Giminells i d'Isabel Mascaró, fou tercer senyor de la Boella. Veguer reial de Tarragona el trienni 1627-1629 i capità de milícies local, el desembre de 1640 fou designat per comandar la guarnició de la fortalesa de Salou. L'exèrcit del marquès de Los Vélez rendí a canonades la fortalesa i penjà d'un merlet Giminells, sense haver-li fet cap procés sumaríssim. Casat amb Anna-Maria Bru (que durant molts anys sofrí la confiscació dels seus béns), fou pare d'una filla, **Ramona**, que no va poder superar la infantesa. Francesc de Giminells passa per haver estat el màrtir més destacat de la causa catalana durant la guerra dels Segadors a Tarragona. GÜELL [2001a] 22-23; FLORENSA-GÜELL [2005] 222-223 i 225-26, i GÜELL [www2008] 11-13. (MGJ)

GIRÓN DE REBOLLEDO DESPALAU, DIEGO (*Barcelona ? 1598/1599 – Tarragona 1682*). Prior del capítol de canonges de Tarragona durant la guerra dels Segadors. Fill de Francesc Girón de Rebolledo Ferrer (†d.1601), senyor de Riudecols i les Irlles, i d'Elena Despalau (†a.1630), el seu germà gran Jofre (†a.1678) va ser batlle general, i en morir sense fills el va fer hereu; la germana Francesca fou monja a Jonqueres (1611). El 1631 va ingressar al capítol de Tarragona ocupant al càrrec d'arxiver (1632) i passant a ser successivament: administrador de l'Albiol (1633), oïdor de comptes (1634) i, finalment, síndic del capítol (1635). Quan el 1640 va esclatar la Revolució dels Segadors, n'era el prior, a més d'ardiaca de Sant Fructuós i, sens dubte, el capitular de més pes i influència, sobretot si es pensa que amb la seu vacant, eren els canonges qui administraven l'arxidiòcesi. Dins del capítol, Girón de Rebolledo liderà el bàndol catalanofrancès en oposició a la política de Felip IV. El març de 1641, amb ocasió de la detenció del prevere Lluís Garcia inculpat d'alta rebel·lió, Girón de Rebolledo reclamà la jurisdicció eclesiàstica per jutjar-lo i arrabassà el presoner de la justícia reial. Les maniobres obstructionistes degueren ser contínues, fins al punt que el desembre de 1642 el governador hispànic *Juan de Arce*↑ expulsà Girón de Rebolledo de la ciutat. Amb tot i això, enèrgic i desafiant, va proposar-se no deixar de cobrar cap de les rendes malgrat l'absentisme forçat per aquella situació de guerra que vivia el país, i a principis de 1643 va implantar un tribunal baronial a Sarral, tot i xocar jurisdiccionalment amb el capítol. Exiliat a Barcelona, es relacionà amb els cercles del canonge Pau del Rosso, privat de Mazzarí a Catalunya i aferrissat profrancès. Amb la caiguda de la capital catalana (1652) havia finalitzat una primera etapa de la

guerra, i el 1654 Girón de Rebolledo es reconcilià amb els capitulars tarragonins i tornà a exercir de prior del capítol. D'ençà, els nous arquebisbes el van tenir sempre present, tornant a recuperar bona part del prestigi i la influència de què havia gaudit. Morí a Tarragona el 6 d'abril de 1682, deixant les senyories de Riudecols i les Irlles al capítol, així com també la seva magnífica col·lecció de tapissos, un dels patrimonis mobles més preuats que s'han conservat fins als nostres dies. De tarannà munífic, finançà la construcció de la capella de la Immaculada de la catedral. **MADURELL [1958]; JORDÀ [1993] 82-92; GÜELL [1998] 35-39 n.11, i FLORENSA-GÜELL [2005] 68-69.** (MGJ)

GISPERT GÜELL, JOSEP (*Tarragona, 1923*). Secretari de sessions del governador civil. Pertanyent a una família de forners originària de Riudoms, el 1942 ingressà com a oficial administratiu a la Delegació de Sindicats, essent designat secretari de sessions pel governador civil *Francisco Labadie Otermin*†. El 1970 era vocal de la Junta Provincial d'Esports. El 1971 sortia de la Delegació de Sindicats com a professor mercantil i censor jurat de comptes. Fou numerari de l'Institut de Censores Jurados de Cuentas d'Espanya, i fundà diverses societats mercantils, entre les quals la firma Alió-Gispert. Durant un temps també fou secretari del Gremi Provincial de Forners. El 1952 es casà amb Rosa Magarolas Andreu (†1999), qui el va fer pare de cinc fills. El 2008 va publicar un llibre de memòries. **GISPERT [2008].** (MGJ)

GODALL GANDIA, PERE (*Tarragona 1920*). Pianista, arranjador i compositor musical. Aprenqué música del professor Mestres, de Mn. Ritort i Faus† i de Mn. Antoni Tàpies†. Als 15 anys creà i dirigí El Trio Godall i als 16 l'Orquestra Godall, integrada per nou músics; més tard, creà i dirigí les orquestres Continental i Windsor. Del 1947 al 1969 fou director musical de Radio Tarragona. L'any 1984, en jubilar-se, creà, junt amb *Antoni Panadès Aiguadé*† i Bernardo Rios, El Món Camp Tarragoní, formació de músics veterans. Entre les seves composicions destaquen *Castellers de Tarragona, Platges de Tarragona* i *Sempre junts*. El 2006 aparegué el CD *Tarragona en festes*, amb la música i els arranjaments de Pere Godall. El 1986 organitzà L'Agrupació de Supervivents de la Lleua del Biberó del 41 a la província de Tarragona de la qual és president, a més, el 17 de maig de 2009 va ser elegit president de la Junta Regional de Catalunya. Treballà a Banesto on arribà a ser delegat de diverses agències. Està casat amb Filomena Mir Alberich i és pare de dos fills: Maria del Carme i Pere. **MARSAL [1997] 22 i MORELL [2006] 20-21.** (MTVC)

GOMBAU SEGURA, LLUÍS (*Tarragona 1931*). Pilotaire i comerciant. En acabar els estudis es posà a treballar al negoci familiar que els seus pares tenien al carrer de Canyelles, una espardenyeria-cistelleria a la qual ha dedicat tota la vida i que actualment porta un dels seus fills. Va començar a jugar a pilota a finals dels anys quaranta amb Wifredo Sevil, Pere Armengol, Alujas I, etcètera. Juntament amb altres jugadors va fundar l'any 1951 la secció de pilota del Club Gimnàstic i en fou el president des del 1955 per un període de quaranta-set anys consecutius. Durant aquest temps aconseguí que es construís un nou frontó al Camp de la Budellera que s'inaugurà el 1978, l'establiment i la consolidació del Trofeig Santa Tecla, i que la secció de pilota fos una de les que donés més èxits al club. L'any 1985 se'l nomenà delegat provincial de la Federació Catalana de Pilota a Tarragona i, a més, representà quatre anys la Federació Catalana a Madrid. Jugador de pilota durant quaranta anys, ha recorregut Espanya de punta a punta representant Tarragona, el Nàstic i la Federació Catalana de Pilota. Ha guanyat quinze campionats de Catalunya de pala curta fent parella amb Bravo, Alujas II, Legarrea, Oterino i Ravés. Va participar al Torneo de Federaciones com a representant de Catalunya durant deu anys, a la Copa de España, en el Torneo Copa del Generalísimo, i està en possessió de més de cent trofeus i quaranta medalles. L'any 1969 amb A. Brugés fou el guanyador del Campionat Biarritz-Catalunya. El 1979 amb el seu fill Jordi guanyà el Campionat Provincial de Pilota. Els darrers anys de la seva vida esportiva va fer parella amb Antoni Ravés, en el Campionat Català de Veterans, i van quedar campions en diverses edicions. L'any 1959 fou escollit a Sant Sebastià el millor jugador català del Campionat d'Espanya de pala curta; el 1985 fou nomenat membre d'honor com a pilotaire a Batzarra (Àlaba) i el 1993 a la mateixa població rebé un diploma en agraïment a la seva tasca de promoció de la pilota basca a Catalunya. El Club Gimnàstic, en reconeixement a la seva llarga trajectòria esportiva i a la seva dedicació com a president de la secció de pilota, li reté un homenatge l'any 1990 i el declarà Llegendat Esportiu del Club Gimnàstic. Es va casar l'any 1958 amb M. del Carme Dols Argany i es pare de dos fills: Lluís i Jordi. (JGD)

GÓMEZ MENSA, AGUSTÍ, 'Gómez I' (*Tarragona 1921 – 2000*). Boxejador. Fill del guàrdia urbà Jaume Gómez Navarro i de Josepa Mensa Porta (†1941), i germà gran de *Gómez II*↑. Va militar a la categoria del pes lleuger, combinant aquest esport amb el seu ofici de forner al carrer Major, amb el renom de La

Eterna Sonrisa. L'octubre de 1940 es proclamà campió als Campionats Provincials d'Aficionats, guanyant Quadrat a Reus. Persona de gran serenitat dalt del ring i depurada tècnica, estudiava els contrincants esperant poder entrar amb el seu fort cop de dreta. El mes d'abril de 1941 participà en el Trofeo Tomás Cola a Barcelona, al recinte de l'Iris Park, però va perdre en la primera eliminatòria per abandonament al primer assalt. A partir d'aquest mal resultat, la seva progressió millorà segons ressenyes de l'època, i la seva qualitat pugilística va anar en augment dia a dia, guanyant la majoria de combats per KO. L'últim combat en la categoria d'aficionats el va celebrar al febrer de 1946, i passà a la categoria de professional el maig de 1946, quan féu el primer combat contra Fenoy III, a Saragossa, on feia el servei militar. Posteriorment, guanyà Molina II per abandonament a l'inici del segon assalt. El mes de novembre de 1946 i presentat per la Federación Aragonesa de Boxeo, es va proclamar sotscampió d'Aragó professional del pes lleuger contra Peirona. El gener de 1949 lluità contra Layunta al Price de Barcelona, i guanyà per punts. Els diaris de l'època es feien ressò dels seus combats i destacaven la seva duresa i predisposició professional. (JGT)

GÓMEZ MENSA, JAUME 'Gómez II' (*Tarragona 1926 – 1998*). Boxejador. Germà petit de *Gómez I*†. Va militar dins la categoria de pes mosca debutant el 20 de juliol de 1943 a l'edat de 17 anys, en un combat d'exhibició contra Curull, també de Tarragona. Boter de professió, combinava aquesta dura feina amb l'esport que tants dies de glòria li va donar. Després d'uns combats més sense competició, es va presentar als Campionats de Catalunya d'aficionats, el desembre de 1944, però va perdre per punts davant de Pérez, de Barcelona, boxejador en aquell temps, molt més experimentat. El març de 1945 i ja amb 19 anys, guanyà el II Campeonato Provincial del Frente de Juventudes davant de Pedro Anglès, de Reus, proclamant-se campió provincial de pes mosca. La seva progressió anà en augment i l'octubre de 1946 dins dels combats celebrats pel Día del Caudillo boxejava contra Lladó, de Barcelona, essent mereixedor de la medalla al millor combat i boxejador de la vetllada, guardó que va rebre de mans del governador civil, *Labadie Otermín*†. Participà en els combats que es promocionaven entre Tarragona i Reus, assolí la primera victòria per KO als 90 segons de començar el primer assalt contra Martínez II, de Reus, i recollí elogis de la premsa local. El règim franquista no li va voler tramitar el permís de boxejador fins al 1949, ja que havia d'anar a Barcelona a fer el servei militar a la caserna de veterinària. Poc després el conegut Club Artero, sabedor de la presència a

Barcelona de Gómez II, li oferí les seves instal·lacions perquè participés en algun combat en representació del club, proposta que acceptà i guanyà Miró de Tarragona. A partir dels anys cinquanta davallà a la ciutat l'activitat pugilística, de manera que gradualment Gómez II va deixar de boxejar i es va dedicar a la seva professió. Va casar-se l'any 1952 amb Rosa Travé Iglesias, i va ser pare de dos nois, Jaume (1954) i Marcel (1962). (JGT)

GÓMEZ NAVARRO, JAUME, 'Jaume sabater' (*Cambrils, Baix Camp, 1895 – Tarragona 1962*). Guàrdia urbà. Fill del sorià Mariano Gómez Sáez i de la barcelonina Dolors Navarro Nogués, es traslladà a Tarragona molt jove perquè el pare fou destinat com a burot d'una de les entrades a la ciutat. L'any 1924 ingressà a la Guàrdia Urbana de Tarragona, i posteriorment fou elegit president de l'Associació d'Empleats Municipals (1934). El 1939 fou falsament inculpat de pertànyer al partit socialista, anticatòlic i de tall marxista, per la qual cosa fou depurat i expulsat de la corporació municipal, a més de sentenciat a 12 anys de reclusió menor, condemna que hom li commutà sota vigilància condicional. El 1945, ja lliure de càrrecs, va obrir un negoci de reparació de calçat al carrer de Reding, número 9, on va treballar fins a la seva mort, local que es convertí en punt de trobada de pescadors de canya. A Gómez Navarro se'l coneixia com *en Jaume sabater*. Casat amb Josepa Mensa Porta, de Barcelona, va ser pare de tres fills: *Agustí Gómez Mensa*↑, Josepa Gómez Mensa (1923) i *Jaume Gómez Mensa*↑. En segones noces es mullerà amb Maria Tejuca Junco, de Cangas de Onís (Astúries), de qui hagué un altre fill: Josep Maria Gómez Tejuca (1943-1997). CARRASQUILLA-VIRGILLI [2007]. (JGT)

GONZÁLEZ-TORRES DE NAVARRA Y CASTRO, JOSÉ (*m.s. XVIII – Tarragona 1811*). Governador de Tarragona. Era coronel del segon regiment de Savoia quan es va produir l'episodi napoleònic, i la segona setmana de 1811 va ser nomenat governador de Tarragona. Amb el seu suport el seu germà *Luis*↑, marquès de Campo Verde, assumí el comandament militar de la plaça. Durant el setge del mariscal *Suchet*↑, el governador González desplegà enormes esforços en la defensa de la ciutat, i malgrat estar malalt de tercianes no descansà ni de dia ni de nit. Havent abandonat Tarragona el seu germà, amb el propòsit de socórrer-la amb un nou exèrcit des de fora, però veient que el seu socors mai no es produiria, renegà d'ell i l'amenaçà de mort. El 28 de juny de 1811, dia de l'assalt final, sortí al carrer a lluitar com un soldat més, i "*espiró gloriosamente con la espada en la mano, y murió matando...*", a les escales de la seu. Porta el seu nom un carrer de la ciutat

paral·lel a la Rambla Nova, entre el carrer de la Unió i la plaça de Corsini. *Tarragona sacrificada* [1816] 53; CHAO [1858] 11^a; RECASENS [1965] 141; SALVAT [1961] 475, i SALVAT [1965] 291-292. (MGJ)

GRAMUNT DE MORAGAS, JOSEP (*Tarragona 1922*). Jesuïta i periodista. Fill del notari tarragoní *Josep Gramunt i Subiela*↑. L'any 1945 ingressà a la Companyia de Jesús. És llicenciat en dret per la Universitat de Madrid i en filosofia i teologia per la Facultat de Sant Francesc de Borja. També és diplomata en periodisme per la Universitat Internacional Menéndez Pelayo i la Syracuse University. L'any 1952 arribà a Bolívia i s'establí a La Paz. El 1963 fundà l'Agència de Noticias Fides i del 1965 al 1978 dirigí Radio Fides. Ha estat catedràtic de Deontologia de la Comunicació Social a la Universitat Catòlica de Bolívia. És columnista del diari *La Razón*, de La Paz. Ha dirigit el Programa Hispanoamericà de la Ràdio Vaticana. Ha rebut el Premio Nacional de la Asociación de Periodismo de La Paz, el Premio al Pensamiento y la Cultura de la Fundación Cultural La Plata i el Premio Libertad 2009 de la SIP. Està en possessió de les condecoracions Pro Ecclesia et Pontifice, de la Santa Seu, l'Encomienda de l'Orde del Mèrit Civil d'Espanya i l'Escudo de Armas de la ciudad de La Paz, i és cavaller de l'Orde d'Isabel la Catòlica. Entre els seus llibres destaquen: *Un notario bibliófilo y otras historias catalanas* (Tarragona, 2001) i *¿Es o no es verdad? 2003-2008*, que aplega 298 articles seus publicats en la premsa nacional boliviana. DCA [1992] IV, 325. (SJRJG)

GRAMUNT I SUBIELA, JOSEP (*Tarragona 1893 — Barcelona 1968*). Notari, historiador, bibliòfil i mecenes. Va néixer el 29 d'abril de 1893, i era fill del notari Simó Gramunt Juer (establert a Tarragona el 1891). Estudià dret a la Universitat de Barcelona i el 1915 començà a exercir d'advocat. El 1918 obtingué el títol de notari, i el 1923 es doctorà a Madrid. Exercí la notaria a Cervera (entre el gener de 1927 i el desembre de 1939) i posteriorment a Tarragona (entre 1941 i 1951) i a Barcelona (la dècada dels anys cinquanta). Políticament, el 1915-1916 fou president de la Joventut Nacionalista de la Lliga Regionalista de Tarragona. Però la seva veritable passió fou la història de la seva ciutat nadiua i per extensió de Catalunya; també l'heràldica i la genealogia, disciplines en les quals va especialitzar-se. Amb el temps, destacà com a membre actiu de la comunitat cultural de la ciutat. El 1920 entrà com a soci de número a la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (on fou secretari de 1940 a 1944), el 1935 ingressà com a membre corresponent de la Real Academia de la Historia (Madrid), també

va pertànyer a l'Institut d'Estudis Romànics (Barcelona) i als patronats dels monestirs de Poblet i Santes Creus. Fou, així mateix, un dels fundadors de l'Agrupació de Bibliòfils de Tarragona i, entre altres coses, impulsà l'edició dels volums pendents de la *Tarragona cristiana*, d'**Emili Morera**↑, i encarregà a **Joaquim Icart Leonila**↑ la traducció del llatí al català del llibre *Marca hispànica*. Morí a Barcelona el 8 d'octubre de 1968. En el vessant jurídic és autor del llibre *El derecho civil en el Principado de Andorra* (Tarragona, 1923), però la major part de la seva producció és en l'àmbit de la història: *Llinatges catalans a Sicília* (Tarragona, 1931, reeditat en castellà a Barcelona el 1958), *Estampes tarragonines* (Barcelona, 1934), *Los obispos auxiliares de los arzobispos de Tarragona* (Tarragona, 1945), *Los linajes catalanes en Cerdeña* (Barcelona, 1958), *Los consulados extranjeros en Tarragona* (Barcelona, 1961), *Els llinatges catalans a Grècia en el segle XIV* (Barcelona, 1963), *Tarraco gentilicia* (Barcelona, 1968), i en col·laboració amb **Antonio Company Fernández de Córdoba**↑, *Genealogías de la casa de Vallgornera* (Tarragona, 1942), i *Armorial de los arzobispos de Tarragona* (Barcelona, 1946). A més d'aquestes monografies, també va fer importants aportacions en diferents anuaris i publicacions periòdiques com: *La Cruz* (Tarragona, 1935), *Butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres i Papyrus* (Barcelona, 1936), *Hermandad del Monasterio cisterciense de Santa Maria de Poblet* (Poblet, 1961), etcètera. Amb tot, és en el *Butlletí Arqueològic* de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense on es troben els seus treballs de més pes: "Els bisbes auxiliars de Tarragona. Llorens Pérez, bisbe de Nicopolis" (1935), "Retrato del arzobispo don Jaime Creus por el pintor Vicente López" (1944), "El paño del servicio funerario de Don Pedro Antonio de Aragón" (1947), "El blasón de Tarragona y su provincia (notas bibliográficas)" (1949), "Ante el próximo Concilio Provincial Tarraconense" (1950), "Iconografía de los arzobispos de Tarragona" (1952), etcètera. El setembre de 1993 l'Agrupació de Juristes Tarragonins li féu un homenatge amb motiu del centenari del seu naixement, en el decurs del qual s'instal·là una placa de marbre commemorativa a la façana de la casa del carrer de Sant Agustí, on havia viscut, a més d'encarregar un bust per a l'edifici de l'ajuntament. Aquest organisme li dedicà un carrer i li concedí, a títol pòstum, la Medalla d'Argent de la ciutat; actualment el principal premi d'història local du el seu nom. Com a col·leccionista de llibres antics aplegà més de dos mil títols referits especialment a Tarragona i als cenobis cistercencs de la Conca i de l'Alt Camp, els quals l'any 1977 foren llegats al municipi i actualment es poden consultar a la Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona. Casat amb Dolors de Moragas i Balle (1919), va tenir set fills, nascuts a Tarragona: Paulina (professora d'Institut), **Josep**↑ (advocat i jesuïta),

Pilar, Montserrat (assistent social), Manuel (procurador dels tribunals), Ignasi (advocat i sacerdot de l'Opus Dei, mort a Kenya) i Maria Dolors. **TORRES [1969-1970]; SOBERANAS [1984] 505-506; Llibres estimats [1989]; ROVIRA SORIANO [1989]; GRAMUNT [2001], i ALEGRET [2002] 35-48.** (JMGP)

GRAS SANÇ, JOAN DE (*Reus, Baix Camp, v. 1614 – Madrid 1683*). Noble. Fill d'un altre Joan Gras. S'establí a Tarragona on exercí d'advocat. Durant la guerra dels Segadors prengué partit per Felip IV de Castella, participà en la defensa de Tarragona i, del 1647 al 1653, ocupà el càrrec de veguer reial de la vegueria tarragonina. Felip IV li premià els serveis prestats a la seva causa concedint-li, el 1646, el privilegi militar. L'any 1656 decidí anar a viure a Madrid on es dedicà a gestionar els assumptes que a la cort tenien el capítol catedral i l'ajuntament de Tarragona. Escriví el llibre *Ramillete christiano, urbano y político*, publicat a Madrid l'any 1661, en què tracta un gran nombre de temes com l'honor, el matrimoni, el vincle o els nobles vells i nous. **ROVIRA [2003b]**. (SJRJG)

GRIFOLL I GUASCH, JOAN (*Mont-roig del Camp, Baix Camp, 1933 – Cambrils, Baix Camp, 2003*). Músic i prevere. Cursà els estudis eclesiàstics al Seminari de Tarragona i rebé el presbiterat el 1967, a la parròquia de Sant Joan Baptista de Valls. Posteriorment, es llicencià en Filologia Hispànica i en Filologia Catalana. Exercí de vicari a la parròquia de Santa Maria de Cornudella de Montsant, de 1957 a 1959, quan fou nomenat vicari de Falset. Poc després, al mateix any, va ser fet vicari de Sant Miquel d'Alforja. El 1960 ho va ser de Sant Bernat Calbó i, tres anys més tard, era nomenat rector de Santa Magdalena de la Nou de Gaià, fins al 1968; posteriorment, li van ser confiades les parròquies de Sant Jaume de Bràfim i de Montferri, i el 1981 la rectoria de Sant Pere del port de Cambrils, i la del col·legi Sant Pau de Tarragona. Mossèn Grifoll deixà arreu el rastre del seu saber artístic i una empremta de gran musicòleg i compositor. Quan estava a Bràfim, assistí dos anys a l'Aplec de Pasqua de l'ermita de Montornès, on dirigí la coral parroquial en uns memorables concerts. Va ser professor de música del col·legi Claret de Valls, del Lestonnac de Tarragona, del col·legi del Seminari i de l'institut de Cambrils. Formà part de la Comissió Diocesana de Béns Eclesiàstics i del Secretariat Diocesà de Música Sacra. Va ser, a més, una autoritat en història de la música, havent rebut el mestratge de mossèn *Francesc Tàpies*↑ i de mossèn *Salvador Ritort*↑, coneixements que plasmà en el seu llibre, *La cultura musical i el seu entorn. Primer centenari del Seminari de Tarragona (1886-1986)* (Tarragona, 1988). Col·laborà estretament amb els Gogistes

Tarragonins amb articles de cultura musical religiosa, molts dels quals es van publicar a les revistes *Gaudia* i *Església de Tarragona*. Com a músic, va ser mestre de capella del Seminari, on passava reclòs moltes temporades investigant als arxius la música religiosa. Participà en trobades musicològiques de notable nivell, i va ser autor de moltes composicions musicals, algunes de les quals van ser per goigs, posant molta cura en les antífonas dels sants i en el cant gregorià. (JMOC)

GROSSO (*Embrola, Gènova, p.s. XVII – Tarragona s. XVII*). Els genearques dels Grosso tarragonins són els germans Ambròs i Daniel Grosso, fills de Baptista Grosso, mercader genovès de la població d'Embrola, al bisbat de Saona. **Ambròs** s'establí a Tarragona com a mercader abans de l'abril de 1615 i contragué dos matrimonis, el primer amb Àngela Abrell, filla del mercader *Amador Abrell*↑, i el segon, el 1629, amb Àngela Cabestany. Durant la guerra de Separació prengué partit per Felip IV, especialment quan per raó de les seves transaccions comercials vivia entre Tarragona i Saragossa. La col·laboració li fou premiada, el 1641, amb el privilegi de cavaller al qual seguí el de noble. Fill seu és **Ambròs de Grosso Cabestany** que el 1651 vivia a Saragossa i arribà a ser senyor de Fondarella. **Daniel** es casà amb Marianna Cabestany, germana d'Àngela i filles del botiguer *Joan Cabestany*↑. Tingué negocis amb el seu germà i, com aquest, només li sobrevisqué un fill, nascut a Tarragona el 1632, que casualment portà el mateix nom i cognom del seu cosí germà i que fou creat cavaller el 1646. Dels dos cosins Grosso Cabestany fou el fill de Daniel el que restà a Tarragona i a la fi esdevingué l'hereu del pare i del cosí. Contragué dos matrimonis: el primer amb Maria i el segon, el 1668, amb Teresa de Torrell. Tot i que tingué fills no el sobrevisqueren i per això designà hereva la tia Àngela, vídua de l'oncle Ambròs i germana de la seva mare. Morí l'agost de 1678 i fou sebollit, el dia 7, a l'església de Sant Domènec. **ROVIRA [2003b] 54-55.** (SJRG)

GUANSÉ I SALESAS, DOMÈNEC (Tarragona 1894 – Barcelona 1978). Escriptor, periodista, crític literari, dramaturg, biògraf i traductor. Nat a Tarragona el 17 de març de l'any 1894 i mort, solter, a Barcelona el primer de febrer de 1978. Fill d'Estanislau Guansé Ballester, comerciant originari de Vilanova i la Geltrú, i d'Elena Salesas Àlvarez (+1918), de Vila-seca de Solcina. Fou el segon de set germans: M. Elena, M. Adela, Ricard, Antoni, Carme i Joaquina. Oncle seu va ser Domènec Guansé Ballester, també del comerç, que l'apadrinà. Estudià batxillerat a l'Institut Provincial de Tarragona i

posteriorment, i per tal de preparar oposicions a topògraf, es desplaçà uns mesos a Madrid. Com a literat té diverses etapes, la primera la de la seva ciutat nadiua (1894-1924), la segona la de Barcelona (1924-1939), després la de l'exili a França (el 25 de gener de 1939 arribava a Perpinyà) i Xile (1940-1963) i finalment el retorn a Catalunya, també a Barcelona (1963-1978). S'inicià escrivint a la premsa tarragonina, col·laborant al *Diario de Tarragona* (1919-1930), de la mà del seu director Joan Cubells, en les seccions "Paréntesis literario" i "Comentario", on signava amb el pseudònim d'*Oliveri* o *Oliverio*. A Barcelona, a instàncies d'**Antoni Rovira i Virgili**[†], escriví a la *Revista de Poesia*, dirigida per Marià Manent (secció "Les Lletres"); també es responsabilitzà de la crítica de llibres a la *Revista de Catalunya*, amb el pseudònim *Begur*, participà en altres revistes catalanes com: *Ciutat* (Manresa), *L'Andreuenc*, *El Nostre Teatre*, *d'Ací i d'Allà*, *L'Esquella de la Torratxa*, *El Mirador*, *La Nau* o *La Rambla* (amb el pseudònim *Fidel*) i després a l'exili, en publicacions de la colònia catalana com: *Resorgiment*, *Catalunya* (Buenos Aires), *La Nostra Revista*, *Pont Blau*, *Xaloc* (Mèxic, 1966), etcètera, a més de les pròpies de Xile: *El Mercurio* (de Santiago i Valparaíso) o *Las Últimas Noticias* (Santiago). En el retorn a la nostra terra no descurà diaris i revistes com *Tele-expres*, *Avui* (secció "Morts a l'exili", 1974), *Tele-estel*, *l'Infantil*, *Oriflama* o *Serra d'Or* (1963-1974). De producció prolífica, la seva obra és molt extensa, atès que Domènec Guansé conreà l'assaig, el teatre, la narrativa (novel·les i contes) i la traducció. En el camp de l'assaig va redactar diverses biografies com ara les de *Pompeu Fabra* (Barcelona, 1964), *Margarida Xirgu* (Barcelona, 1963), l'escultor *Claudi Tarragó* (Barcelona, 1964) i *Josep Anselm Clavé* (Barcelona, 1966), a més de *Retrats literaris* (Mèxic, 1947). El 1944 a Santiago de Xile publicà *Ruta d'Amèrica*, un recull d'articles apareguts a la revista *Catalunya d'Argentina*, i el 1972 *Història de Barcelona* (Il·lustrada). De caire polític, té: *Per Catalunya! Contra una antologia escolar*, rèplica a *Carles Rahola* (Barcelona, 1934). No es poden ometre els magnífics pròlegs i introduccions que realitzà per a l'editorial barcelonina *Selecta* en l'edició de les obres completes de Josep Maria de Sagarra, Carles Soldevila i Pere Coromines, a més d'altres volums de Joan Alavedra, Leandre Amigó, Avel·lí Artís, Aurora Bertrana, Antoni Rovira i Virgili i Teresa Pàmies. Guansé deixà inèdita l'obra *Notes sobre l'art d'escriure* (iniciada els anys trenta) amb destinació a la col·lecció *Barcino Popular*. Pel que fa a teatre, va publicar: *El fill de la Ninon. Drama en tres actes* (Barcelona, 1934), *Volia ser feliç. Comèdia en cinc actes* (Barcelona, 1936) i *Una noia per a un rei* (Barcelona, 1937), i va deixar inèdits els originals: *Terra de promissió* i *Les ombres*. Publicà igualment molta novel·la: *La raça* (Barcelona, 1922), *La millor de totes*

(Barcelona, 1925), *Com vaig assassinar Georgina* (Barcelona, 1930), *Les cadenes d'Eva* (Barcelona, 1932), *Una nit* (Barcelona, 1935), *Errors de Carlota* (1949), *Pluja d'or* (Santiago de Xile, 1950 –guardonada amb el premi Concepció Rabell dels Jocs Florals de Perpinyà–), *Laberint* (Perpinyà, 1952), etcètera. El 1927, en narrativa, publicà *La Venus de la careta* i el conte *La clínica de Psiquis* (1926). Les novel·les d'exili són obres de maduresa on l'eix de la narració versa sobre la supervivència moral dels catalans emigrats per motius polítics. Una part important de la seva producció la conformen les traduccions. El 1928 traduí al català *Manon Lescaut* d'Antoine-François Prévost, obra que iniciaria la col·lecció "Tot Vent" de l'editorial Proa; el 1929, *El coronel Chabert* d'Honoré de Balzac (reeditat el 1985); l'any següent el *Diccionari filosòfic* de Voltaire; el 1931, *Bell Amic* de Guy de Maupassant (reeditat el 1982) i *Afrodita* de Pierre Louys (en col·laboració amb el seu germà Antoni, reeditada el 1984); el 1964, *Nius d'escurçons* de François Mauriac; el 1967, *La passió d'Israel* de Nelly Sachs; el 1968 *Papà Hemingway* d'A.E. Hotchner; el 1969, *Metge intern* (anònim signat amb el nom de Doctor X) i cinc anys més tard *Israel, anys de lluita*, de David Ben Gurion. La traducció al castellà també és prolífica: de Gabriel i Daniel John-Bendit, *El izquierdismo, remedio a la enfermedad senil del comunismo* (Mèxic, 1969); de Wolfgang Menge, *Comprador vendido: la manipulación de la sociedad de consumo* (Barcelona, 1973); de Marthe Richard, *La alondra (mi destino de mujer)* (Barcelona, 1975), etcètera. Tarragona li ha dedicat un carrer, que és precisament on té la seu el *Diari de Tarragona*. El seu fons documental es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès). PRATS SOBREPÈRE [1978]; MANENT [1987]; BUSQUETS [1990]; MANENT [1994]; PRATS SOBREPÈRE [1994a]; PRATS SOBREPÈRE [1994b]; *Notícia de Domènec Guansé* [1996]; PRATS SOBREPÈRE [1996]; ISARCH [2004]; CORRETGER-GRANADOS-BARGALLÓ-BUSQUETS [2005]; FOGUET [2007] i CORRETGER [2010]. (JMGP)

GÜELL SOCIAS, DANIEL (*Tarragona 1915 – 2001*). Advocat. Fill de Manuel Güell Santacana i de Rosa Socias Marrugat, del comerç (**SOCIAS**†). Es llicencià en Dret (1936) i, aficionat com era al cant i a la lectura, s'integrà en el cercle artístic i cultural local previ a la Guerra Civil. Un cop esclatada aquesta, fou mobilitzat al front de Jaén, d'on tornà a Tarragona aparatosament lesionat. Durant la seva convalescència fou nomenat comissari de cultura, i quan els nacionals van entrar a la ciutat marxà a ocupar la secretaria municipal de la Pobla de Lillet. Tornà aviat a Tarragona i aconseguí per oposició la plaça de secretari de la Cambra Urbana de Tortosa, i més tard, la de Tarragona, de la

qual prengué possessió l'1 d'abril de 1958. Allí fou passant del jurista *Josep M. Fontana Gatells*†, que li llegà el bufet. Exercí l'advocacia durant més de 50 anys alternant el seu lloc oficial a la Cambra Urbana amb el despatx particular a casa seva, fins l'any 1991 en què es jubilà. Fou soci de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, del Club Gimnàstic, de l'Instituto Musical, i d'altres entitats lúdiques del món cultural tarragoní; a més fundà i dirigí la *Revista Tècnica de la Propietat Urbana* (1960-1996). També fou patró fundador de la Fundació Cultural Minerva, creada per la Cambra, encara vigent. A la dècada dels anys 80 va rebre la medalla de Sant Raimon de Penyafort. El 1970 es casà amb Emília Moix Puig, la qual, amb motiu de la venda de la seva casa natal, cedí en dipòsit a l'Arxiu Històric de Tarragona tota la documentació del seu despatx i arxiu. **GÜELL [2004b] 24.** (MGJ)

GÜELL SOCIAS, JOSEP M. (*Tarragona 1928*). Traductor, literat i polític tarragoní. Fill de Manuel Güell Santacana i de Rosa Socias Marrugat, del comerç (*SOCIAS*†). Es dedicà a l'empresa familiar de ferrateria fins que aquesta va tancar el 1979, i continuà amb un negoci propi de botiga de regals fins al 2002. Inicià la seva activitat literària el 1964, les seves primeres traduccions importants foren d'obres de Iuri Bondarev i Máxim Gorki, a las quals van seguir les d'Isaak Bábel, Fiodor Dostoievski, Evgueni Evtushencko, Nikolai Gógol, Boris Pasternak, Aleksandr Soljenitsin, Tchékhov, etcètera. Ha traduït del rus més de 50 obres, al català (20) i al castellà (33), entre les quals destaquen *La meva infantesa* de M. Gorki (1967), *Caballeria roja* d'I. Bábel (1970), *Les ànimes mortes* de N. Gógol (1984), *Los señores Golovliov* de M. Saltikov-Schedrin (1986), *Gentes, años, vida* d'Ilià Ehremburg (1986), *El viejo* de Iuri Trifonov (1990), *La Casa Pushkin* d'Andrei Bítov (1991), *Archipiélago Gulag (1918-1956)* d'Alexandr Solzhenitsyn (1998), i l'última, el *Viatge de Sant Petersburg a Moscou*, de Radishev, traducció becada per la Institució de les Lletres Catalanes. La crítica literària l'ha considerat l'hereu directe d'Andreu Nin i de Payarols, aplegant elogis de Pere Gimferrer, Manuel de Seabra, Joan Triadú o Carles Barba. Durant els anys 80 i 90 efectuà nombrosos viatges a l'URSS invitat per la Unión de Escritores Soviéticos, la qual, el 1990 li atorgà el màxim guardó, el Premi Gorki. El 2004 fou l'escriptor invitat en la Trobada d'Escriptors del Camp de Tarragona, en la qual va rebre el just homenatge a tota la seva carrera. Paral·lelament a la seva trajectòria literària, ha destacat igualment com a polític local. Esperantista d'esperit políglota, coneix diversos idiomes a més del català, castellà i rus, com el francès, l'anglès, l'italià i l'alemany. Durant la

postguerra es dedicà ocasionalment a dinamitzar culturalment la ciutat. Cap al 1952 fou un dels fundadors i impulsors del Lingua Club a Tarragona, i va col·laborar en la difusió del *Diccionari català-valencià-balear*, de J.B. Moll. Sense comptar insignificants vinculacions amb la resistència del primer franquisme, s'aventurà fermament en la política d'ençà de 1976 quan s'inscriví com a militant del PSUC, partit del qual fou membre fins a la seva dissolució. Fou elegit conseller de l'Ajuntament de Tarragona durant les dues primeres legislatures després de la Transició, desenvolupant vocalies en les regidories d'Ensenyament, Cultura i Turisme, i més tard com a conseller adjunt de l'Alcaldia. El 21 de novembre de 2006, rebé el Premi El Balcó, al Tarragoní de l'Any, guardó concedit per Òmnium Cultural, en un emotiu acte en el saló de plens municipal. El 25 de juny de 1953 es casà amb Joana Junkert Serrahima (1929-1991), de la qual ha tingut dos fills, **Manuel** (1965) i **Joana** (1966). *Trobada* [2003] i *GÜELL* [2004b]. (MGJ)

GUIMERÀ (*Tamarit s. XIV – s. XVI*). Llinatge de castlans de Tamarit. El primer fou **Guerau de Guimerà** que esdevingué castlà gràcies al seu matrimoni, el 1381, amb Simoneta de Jorba de Montoliu. El succeí el fill **Guerau de Guimerà de Jorba**, que morí abans de 1405 i fou succeït pel fill **Pau de Guimerà** que testà el 1457. El següent castlà fou **Jordi de Guimerà**, fill d'Aldonça de Guimerà i de Bernat de Biure, castlà de Biure, i nét de Pau de Guimerà, que estigué casat amb Elionor de Bardaxí. L'heretà el fill **Pau-Bernat de Guimerà de Bardaxí**, casat amb Francesca-Àngela de Bosquets, que atorgà les darreres voluntats l'any 1523. La línia segueix amb el fill **Cristòfol de Guimerà de Bosquets** que es casà, el 1549, amb Tecla de Rossell. Aquest castlà traspassà el 1567 i fou enterrat a l'església de Tamarit. El darrer Guimerà fou **Jaume-Cristòfol de Guimerà de Bosquets** que traslladà la residència a Barcelona el juliol de 1613. En el seu testament deixà la castlania tamaritana al monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Ebron. **ROVIRA** [1991] 23-24. (SJRJG)

GUINOVART CIRERA, JOAN-JOSEP (*Tarragona 1947*). Farmacèutic i investigador. Cursà el batxillerat al Col·legi La Salle, de Tarragona, i les llicenciatures en farmàcia i ciències químiques, així com el doctorat, a la Universitat de Barcelona. Completà els estudis al Departament de Farmacologia de la Universitat de Virgínia. És especialista en bioquímica i en anàlisis clíniques. Dins del món universitari ha estat professor adjunt i titular de bioquímica a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona i a la

Facultat de Veterinària de la Universitat Autònoma de Barcelona, així com catedràtic de Bioquímica i Biologia Molecular d'ambdues universitats. També ha estat professor visitant al Departament de Bioquímica i Biofísica de la Universitat de Califòrnia San Francisco. Ha dirigit el Departament de Bioquímica i Biologia Molecular de la Universitat de Barcelona i és director de l'Institut de Recerca Biomèdica de Barcelona. La seva activitat com a investigador se centra en el metabolisme del glicogen i en les seves alteracions en la diabetis i en malalties neurodegeneratives, i ha demostrat que algunes malalties nervioses que afecten els nens poden estar relacionades amb l'acumulació de sucre a les neurones; el seu laboratori, dedicat al metabolisme i la diabetis, porta el títol de Laboratori del Sucre. Entre els càrrecs que ha ocupat o ocupa destaquen els de coordinador de l'àrea de Biologia Molecular i Cel·lular de l'Agencia Nacional de Evaluación y Prospectiva, president de la Sociedad Española de Bioquímica y Biología Molecular, president de la Confederación de Sociedades Científicas de España, president del comitè nacional de la International Union of Biochemistry and Molecular Biology. Ha estat membre del Comitè Executiu de la Federació Europea de Societats de Bioquímica, del Comitè Assessor de la Direcció General de Política Científica del Govern Basc, de la Comisión de Ciencias Básicas y Laboratorios Clínicos, i de la Comissió Assessora de Ciència i Tecnologia de la Generalitat de Catalunya. És membre corresponent de la Academia Chilena de Ciencias i membre numerari de la Real Academia Nacional de Farmacia de España. Està en possessió de nombrosos premis com ara el Leandre Cervera (1979 i 1985), l'August Pi i Sunyer (1983) de l'Institut d'Estudis Catalans, el Novo-Nordisk (1986) de la Sociedad Española de Diabetes, la medalla (1998) de la Société Française de Biochimie et Biologie Moléculaire, el premi d'investigació científica Ciutat de Barcelona (1998), la medalla Narcís Monturiol (1999) al mèrit científic i tecnològic de la Generalitat de Catalunya, el diploma d'honor (2007) de la Federació Europea de Societats de Bioquímica, i el Prat de la Riba (2009) de l'Institut d'Estudis Catalans. L'Ajuntament de Tarragona el va nomenar Fill Predilecte el 2007 i l'any següent el designà per formar part del Senat de la ciutat. Està casat amb Rosa Florensa Palau. **GOMIS [2008] 107-113.** (SJR/G)

H

HERMENEGILD (*2a m. s. VI*). Fill del rei Leovigil (†586), a qui el seu pare atorgà la condició de coparticipant en el regne. El 579 es revoltà contra ell en la Bètica amb el suport de l'Imperi de Constantinoble. Capturat, fou dut de València a Tarragona on fou executat el 585. Hom responsabilitzà el pare de la seva mort. El papa Gregori Magne afavorí que la seva actuació fos percebuda com a martiri. (AIF)

HERMES VERMEY, ISAAC (*Utrecht, Holanda, v. 1540 – Tarragona 1596*). Pintor. Conegut amb l'àlies artístic Isaac Hermes Vermey, el seu autèntic nom era Isaac Hermansz Vermey. Fill d'Herman Jansz Vermey, fuster i escultor d'Utrecht, i de Reinalda. Germà de Jan Hermansz Vermey, adroguer; d'Alfard Hermansz Vermey, fuster i escultor, i d'Adriaen Hermansz Vermey, vicari. Va fer venir a Tarragona el seu germà, Alfard, un fill d'aquest, també escultor, anomenat Isaac Alfard Vermey, i un altre nebot, el pintor Isaac Adrià Vermey, fill del seu germà Adriaen. Tots tres van ser els seus hereus, ja que Isaac Hermes va morir solter, sense descendència directa. Hom sap molt poc de la seva vida anterior a l'arribada a Catalunya. Possiblement, Isaac Hermes es va formar al taller familiar d'escultura a Utrecht, al costat del seu pare i del seu oncle. Tot i que es va especialitzar professionalment a la pintura, la seva instrucció com a escultor explica que es dedicués ocasionalment també a la talla de fusta. Posteriorment va marxar a Itàlia, estada que va resultar fonamental en el seu estil. Format en l'ambient del romanisme, estigué influït de Miquel Àngel i Rafael, i també de pintors manieristes com Giorgio Vasari, Girolamo Muziano o Federico Zúccaro. L'any 1566 vivia a Roma, on va passar a formar part del personal del noble català Lluís de Requesens, ambaixador de Felip II davant del Papa i encarregat de buscar pintors italians per al monestir d'El Escorial. El 1568 Isaac Hermes es trobava a Barcelona, instal·lat al Palau Reial Menor, residència de Lluís de Requesens, on treballava en unes pintures per als altars laterals de la capella. El 1571 seguia el seu senyor a Milà, on continuava pintant per a la residència de Barcelona. Vers 1573 ja estava instal·lat de forma permanent a Barcelona, dedicat a la pintura del retaule major de la capella del palau. Mort Lluís de Requesens el 1576, el pintor es va emancipar d'aquesta família. Va viure durant uns anys a Barcelona, en què va combinar la dedicació a la pintura amb el negoci de compravenda de mercaderies italianes. Els contractes pictòrics els obtenia gràcies als contactes que féu en la seva etapa al servei dels Requesens: un retaule al monestir de Montserrat (1581), un altre a Torroella de Montgrí (1583) i un al convent de Sant Domènec de València (1583). També féu

peritatges d'obres d'altres pintors i escultors. El seu arrelament a Catalunya, així com la vinguda de membres de la seva família, s'han d'entendre en el context de les revoltes protestants que, amb Guillem d'Orange al capdavant, van tenir la ciutat d'Utrecht com a epicentre fins a la independència dels Habsburg l'any 1581. Abans de 1586, l'arquebisbe *Antoni Agustí*† (1511-1586) el cridà a Tarragona per tal d'encarregar-li que pintés el retaule major de la capella del Santíssim Sagrament, a la catedral. El pintor s'establí de forma permanent a la ciutat, on va tenir casa i taller al Portal del Carro i on va romandre deu anys, fins a la seva mort. En aquesta etapa tarragonina va realitzar, a més de les pintures del retaule de la capella del Santíssim, dues obres més de gran magnitud: les pintures del retaule major de la prioral de Sant Pere de Reus (1592-1593) i el retaule major de Santa Maria de Palamós (1594). Morí a Tarragona, el 20 d'abril de 1596. La documentació conservada en diversos arxius tarragonins ofereix dades importants sobre el seu testament, els consegüents inventari i subhasta dels seus béns, i l'acompliment que els marmessors feren de les seves darreres voluntats. Gràcies a l'inventari, se sap que posseïa una petita biblioteca amb els tractats arquitectònics de Vitruvi, Sebastiano Serlio i Antonio dell'Abacco, així com el tractat d'anatomia de Juan Valverde de Amusco i llibres de gravats, entre altres obres. Deixà una petita fortuna en metàl·lic i en joies, obtinguda no només amb l'activitat pictòrica, sinó també amb la seva dedicació al préstec de diners. Els seus béns foren repartits entre el germà escultor i els dos nebots. Isaac Hermes dominava la tècnica i tenia una composició hàbil, amb recursos efectistes. Si bé no era un pintor de primera fila, indubtablement era molt superior als pintors catalans contemporanis i es tracta del pintor més interessant de la Catalunya de la segona meitat del segle XVI. De les seves obres anteriors a la seva arribada a Tarragona només es conserva, *in situ* i gairebé sencer, el retaule que pintà al convent de Sant Domènec de València. Els retaules de Montserrat i de Torroella de Montgrí es perderen abans del segle XX, mentre que el de la capella del palau dels Requesens desaparegué –possiblement fou venut– en 1932, havent estat fotografiat prèviament. La seva producció pictòrica a Tarragona s'inicià amb el retaule major de la capella del Santíssim Sagrament de la catedral. Es conserva *in situ*, sencer, i és considerat un *unicum* en el context català del moment, no només per la seva morfologia, en ocupar tot l'arc triomfal de la capçalera en combinació amb elements arquitectònics i escultòrics, sinó, també, pel suport emprat: plaques de pissarra pintades a l'oli. Així mateix, per la temàtica, dedicada a l'exaltació del sagrament de l'eucaristia, i pel seu plantejament

general, ajustat a les directrius del concili de Trento. Isaac Hermes hi pintà dotze plafons amb episodis de l'Antic Testament que prefiguren l'eucaristia, altres del Nou Testament que la simbolitzen i un eix central dedicat a l'exaltació de la Trinitat. A Tarragona va pintar les taules del retaule major de la prioral de Sant Pere de Reus, ara conservades al Museu d'Història de Reus. Hi pintà a l'oli vuit taules, amb altres episodis de la vida de sant Pere apòstol, molt interessants per la seva composició desimbolta. També va pintar a Tarragona les taules del retaule major de Santa Maria de Palamós, dedicades als Set Goigs de la Mare de Déu, avui conservades *in situ* però en una estructura realitzada després de 1939. Les taules de Palamós, en què el va ajudar el seu nebot Isaac Adrià, revelen una certa decadència del pintor, ja proper al final de la seva carrera. Encara el 1595 va contractar un retaule per a l'església de Sant Miquel de Vespella, desaparegut. CAPDEVILA [1935] 20, 31-32, 57, 101 i 115; CAMÓS [1951] 611-626; ANGULO [1954] 15; MADURELL [1955] 147-150; AINAUD [1958] 82-83; GARRIGA [1986] 201-202 i 232 n.157; MARQUÈS-MICALÓ [1987] 28-33; RICOMÀ [1987] 131-134; ÁVILA-SANTAMARIA [1990]; TRIJUEQUE [1990] 24; LIAÑO [1992] 46-61 i 147; MATA [1992a]; MATA [1992b] 85-107; MATA [1992c] 177, cat. 127; MATA [1993] 45-59; CARBONELL [1995a] 217-248; MATA [1995] 47-51; BOSCH-GARRIGA [1997]; CARBONELL [1998] 196-198; MATA [2002] 89-93, i MATA [2005a] 304-320. (SMC)

HERNÁNDEZ SANAHUJA, BONAVENTURA (*Tarragona 1810 – 1891*). Arqueòleg, historiador i comerciant. Va néixer a Tarragona el 30 de maig de 1810, fill del veler reusenc Bonaventura Hernández Serra (1780-1854) i de la tarragonina Maria Francesca Sanahuja Gil (1784-1869), filla del daurador Francesc Sanahuja Mariner. D'origens familiars menestrals, passamaner d'ofici i comerciant de professió, la seva formació cultural fou eminentment autodidacta. Amb els seus pares, va haver de fugir de Tarragona arran de l'assalt francès de 1811 i no hi va tornar fins al 1821, després de passar per Maó i per Barcelona, ciutat –aquesta darrera– en què va aprendre les primeres lletres. A Tarragona va estudiar llatí i humanitats al col·legi tridentí, però per qüestions familiars el 1828 es va traslladar de nou a Barcelona, a la Llotja de la qual va assistir a classes de química i matemàtiques. Retornà definitivament a Tarragona el 1830 i es dedicà al comerç. El seu introductor en el món de l'arqueologia fou l'escultor *Vicenç Roig Besora*[†], professor de l'Escola de Dibuix i creador del primer Museu d'Antiguitats de Tarragona (1834). Col·leccionista de monedes i objectes antics, Bonaventura Hernández s'interessà especialment per les importants troballes

(falsificacions pseudoegípcies incloses) portades a terme a la pedrera del port de Tarragona. El 1853 fou nomenat inspector de Antigüedades de Cataluña y Valencia, càrrec que va ser reduït a l'àmbit estrictament provincial de Tarragona el 1862. Treballà durant quaranta anys (1851-1891) en la recuperació de nombroses restes arqueològiques i monumentals de la ciutat i la província. De la seva faceta com a arqueòleg cal destacar la pionera aplicació de tècniques arqueològiques insòlites fins aleshores a l'Estat (com l'anàlisi estratigràfica o l'extracció de mosaics tot entelant-los i enrotllant-los), el seu interès per la protecció i l'estudi de diverses construccions monumentals (restauració de l'aqüeducte de les Ferreres, declaració monumental de la muralla, prospeccions i excavacions a l'àrea del fòrum de la colònia, al circ i al teatre, etc.). També les seves excel·lents relacions amb diverses personalitats científiques estatals i estrangeres (especialment la continuada col·laboració amb el gran epigrafista alemany Emil Hübner) i el seu constant afany en difondre i publicar –quan i quant li fou possible– els seus descobriments i troballes, amb una abundant bibliografia que inclou una quinzena de monografies i més de dos-cents articles. Primer director del Museu Arqueològic de Tarragona (el 1873 ingressà, amb antiguitat retroactiva des de 1853, al Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos). Els seus millors mèrits com a museòleg van ser la consolidació de l'equipament i la salvaguarda i ampliació dels seus fons, així com la redacció i actualització constant de diferents inventaris i catàlegs raonats dels materials arqueològics dels quals fou responsable, una tasca que facilità la publicació –ja a cura del seu successor *Ángel del Arco*↑– del *Catálogo del Museo Arqueológico de Tarragona* (1894). Fou corresponent de la Real Academia de la Historia (1851) i de les acadèmies de Bones Lletres de Barcelona (1864) i Bellas Artes de San Fernando (1868), a més de membre –entre altres societats i institucions locals, provincials, estatals i estrangeres– de la Societat Arqueològica Tarraconense (1845), de l'Academia Española de Arqueología (1848) i de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics (des de 1856, amb una notable intervenció en les obres de reconstrucció dels monestirs de Poblet i Santes Creus). Va rebre –del rei Amadeu I– el títol de comanador de l'orde de Carles III (1871) i –d'Alfons XII– el de comanador de l'orde d'Isabel la Catòlica (ordinària el 1877, de número el 1883), així com una medalla d'honor del rei de Prússia (1854). Es va casar el 1833 amb Teresa Borràs Vidal, amb qui va tenir almenys sis fills: Carme (1838-v.1901), Josep Maria (1840-1880), Andreu (1843-1845), Dolors (1845-1917), Antònia (1847-1917) i Bonaventura (1849-1904); els descendents actuals ho són a través d'aquest fill petit, que es va casar amb Maria

dels Àngels Rimbau Kramer (* 1851). Bonaventura Hernández Sanahuja va morir a la seva ciutat natal el 9 de novembre de 1891. Entre les seves obres principals cal esmentar: *Resumen histórico-crítico de la ciudad de Tarragona desde su fundación hasta la época romana, con una explicación de los fragmentos del sepulcro egipcio descubierto en 9 de Marzo de 1850* (1855); *El Indicador Arqueológico de Tarragona* [...] (amb Josep Maria de Torres, 1867); *Tarragona bajo el poder de los árabes* [...] (1882); *Estudios sobre el origen, épocas y vicisitudes de las monedas autónomas de Cose, de carácter ibérico* [...] (1884); *Opúsculos históricos, arqueológicos y monumentales* (1884); *Historia del Real Monasterio de SS. Creus* [...] (1886); *Antigüedades de Tarragona* (1887); *El Pretorio de Augusto en Tarragona* [...] (1888); *Historia de Tarragona desde los más remotos tiempos hasta la época de la restauración cristiana* [...], tom I (text editat i ampliat por E. Morera i Llauredó, 1892). **VELADA [1893]; SAAVEDRA [1894]; Butlletí extraordinari [1991]; Un home per a la Història [1992]; SOBERANAS-MASSÓ [1992], i MASSÓ [2004].** (JMC)

HOMDEDÉU (*Riudecanyes, Baix Camp, s. XVII – Tarragona*). Llinatge de cavallers i nobles originari de Riudecanyes. Els primers Homdedéu ennoblits foren els germans Joan i Josep d'Homdedéu, fills de Lluís Homdedéu, mercader de Riudecanyes i destacat filipista. **Joan d'Homdedéu** aconseguí la noblesa, "*sin seguir los grados de ciudadano a caballero*", en consideració als serveis que havia fet a Felip IV de Castella. Els privilegis de cavaller i noble els rebé el 19 de març de 1655 i el 30 d'octubre de 1659, respectivament. Es dedicà als negocis fins als anys cinquanta en què gairebé els abandonà per la milícia. Es casà, el 1651, amb Marquesa Miquel, filla de Nicolau Miquel, mercader de Tarragona, que li aportà en dot cinc finques rústiques, una biblioteca amb vuit-cents volums, una casa al carrer dels Cavallers, un pati al port, 3.720 lliures en censals i joies, robes i mobles. Atorgà les darreres voluntats el 24 de febrer de 1679. Dels seus fills només dos, Isabel i Josep, arribaren a l'edat adulta. **Isabel d'Homdedéu Miquel** nasqué a Tarragona i fou batejada el 19 de juny de 1654 a la catedral; el 21 de febrer de 1672 es maridà amb Josep Sunyer Montlleó, doctor en drets. **Josep d'Homdedéu Miquel** (Tarragona, 1659-1714) fou dut a batejar per Gertrudis de Montserrat Vives el 13 de gener de 1659; seguí la carrera eclesiàstica i arribà a ser canonge i tresorer del capítol tarragoní, fou soterrat el 26 de gener de 1714 a la capella de Santa Magdalena del claustre catedralici. **Josep d'Homdedéu**, l'altre fill de Lluís, aconseguí esdevenir cavaller l'any 1669. Es dedicà als arrendaments i a la compravenda de mercaderies, que compaginà amb la

milícia. Fou capità de l'almadrava que el duc de Cardona tenia al coll de Balaguer. Estigué casat amb Magdalena Cugut i morí amb posterioritat al desembre de 1681. Fills seus foren Lluís i Paula d'Homdedéu Cugut. **Lluís d'Homdedéu Cugut** contragué dos matrimonis: el primer amb Tecla Mestre Blanc, filla d'Isidre Mestre, ciutadà honrat, i d'Isabel-Anna Blanc, i el segon, el 1673, amb Àngela Toda Gil, filla de Francesc Toda, ciutadà honrat, i d'Isabel Gil. Traficava amb oli i altres mercaderies i a Alforja tenia pous de neu per tal de comercialitzar el glaç. L'any 1694, en restar la seu arquebisbat tarragonina vacant, fou elegit pel nunci administrador de l'arquebisbat. Aconseguí arribar al segle XVIII i fou pare d'Onofre i Joan d'Homdedéu Toda. **Paula d'Homdedéu Cugut** s'esposà amb Bonaventura Montparler, doctor en medicina aveïnat a la Selva del Camp. Signà les darreres voluntats el 17 de juliol de 1741 i designà hereva la filla Paula Montparler d'Homdedéu que estava maridada amb Francesc Jori. **ROVIRA [2003b] 56-59.** (SJRJG)

HOMDEDÉU MOLINS, MARIÀ D' (*Riudecanyes, Baix Camp, 1808 – Tarragona 1864*). Noble. Fill de Joaquim d'Homdedéu Cases i d'Antònia Molins Queralt. Contragué dos matrimonis: el primer, el 1843, amb Antònia Rovira Santgenís, filla de Jacint Rovira, notari de Riudecanyes, i el segon, el 1851, amb Francesca Sales Pasqual. Després del segon matrimoni decidí establir-se a Tarragona. A partir de 1854 inicià un procés de davallada econòmica amb demandes constants de préstecs. El 12 de febrer de 1864 féu testament deixant hereva l'esposa. Morí poc després d'haver atorgat les darreres voluntats i fou soterrat en un nínxol del cementeri tarragoní. **ROVIRA [2008] 131.** (SJRJG)

I

ICART LEONILA, JOAQUIM (*Tarragona 1910 – 1997*). Humanista. Cursà estudis a l'Escola de la Cooperativa Obrera i al Seminari de Tarragona, i als Pares Caputxins de Manresa i d'Olot. Fou funcionari de l'administració municipal des de 1933 fins a la seva jubilació. De 1977 a 1978 ocupà el càrrec d'arxiver municipal. Entre 1929 i 1936 col·laborà amb articles i poesies al *Diari de Tarragona*. Fundà la delegació de Palestra a Tarragona. De 1947 a 1954 fou corresponsal de Tarragona al setmanari *Destino*. Va col·laborar en el *Butlletí del Casal Català de Mallorca*, en la revista *Zuda*, en el *Butlletí Bibliogràfic de Santes Creus* i en el *Butlletí*

Arqueològic. Va traduir per a la Fundació Bernat Metge, de Sal·lusti Crisp: *La conjuració de Catalina, Guerra de Jugurta i Vides dels dotze Cèsars*; de Juli Cèsar: *Guerra de les Gàl·lies, Guerra d'Alexandria, Guerra d'Àfrica i Guerra d'Hispania*; de Luci Anneu Florus: *Gestes dels Romans*; de Ciceró: *Defensa de Murena i Defensa d'Àrquias*. Fou el transcriptor de l'*Arxiepiscopologi de la Santa Església Metropolitana i Primada de Tarragona*, de Josep Blanch, en l'edició de l'Agrupació de Bibliòfils de Tarragona (1951); de l'*Adarga Catalana* (1954), i dels *Próceres y ciudadanos de honor del Principado de Cataluña* (1957), de Francesc Xavier de Garma. Va traduir del llatí *La Marca Hispànica sive limes Hispanicus*, de Pèire de Marca, i *La Marca Hispànica*, llibre quart, d'Esteve Baluzé (1993), ambdues en l'edició de l'Agrupació de Bibliòfils de Tarragona. També va fer els índexs dels volums I, III i V de *Tarragona cristiana*, d'Emili Morera. És autor de les transcripcions de les *Ordinacions i Crides de la Ciutat de Tarragona, segles XIV-XVII* (1982), del *Repertori Municipal de 1683* (1993) i va ser autor de *Cal·lípolis fou Tàrraco* (1992). Fou redactor en cap del *Butlletí Arqueològic* (1975-79), soci de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, membre de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, secretari del Patronat de Santes Creus i soci de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, on ocupà diversos càrrecs i en fou nomenat Soci de Mèrit. El 1980 va rebre el guardó de Tarragoní Fidel. L'any 1994, l'Ajuntament de Tarragona li concedí la Medalla de la Ciutat i el 1997 la Generalitat de Catalunya li atorgà la Creu de Sant Jordi. (MIG)

ISADORA (*Els Pallaresos, s. IV / VII dC*). Jove tarraconense pertanyent a la comunitat jueva a la qual dedicaren una làpida sepulcral els seus pares Jonàs i Axias. La seva inscripció funerària ha estat trobada a les rodalies de Tarragona, concretament, als Pallaresos, i en l'actualitat es troba en el Museu Diocesà. Els diferents autors no es posen d'acord en la datació de la inscripció, tot i que és segur que cal datar-la entre els segles IV i VII dC, essent una prova de la presència de la comunitat jueva en el territori de Tàrraco en aquestes dates. Tant el nom de la mare Axias com el de la noia, Isadora, indiquen influència oriental, concretament grega i bizantina i potser l'origen de la família, encara que el nom de la mare també és conegut a Itàlia. El nom d'Isadora fou utilitzat tant per jueus com per cristians. Segons Gorostidi, la presència d'altres restes d'enterrament allí on s'ha trobat l'epitafi fa pensar en l'existència d'una petita necròpoli propera a una vil·la i la qualitat del monument sembla indicar que els pares de la noia podrien ser persones benestants propietàries fins i tot d'algun terreny malgrat que a la zona no s'ha identificat cap jaciment. CANTERA-MILLÀS [1956]

n. 290; MACÍAS-MENCHÓN-MUÑOZ [1999] 278; CASANOVAS [1999] 297, i GOROSTIDI [2010] n. 44. (MDDG)

IVERN I ORPINELL, GAIETÀ (*La Pobla de Montornès, Tarragonès, 1877 – Mont-roig del Camp, Baix Camp, 1960*). Canonge i constructor d'art sacre. Era fill de Joan Ivern i Antònia Orpinell. Sentí molta inclinació per l'estudi, i amb una especial vocació religiosa entrà de jovenet al Seminari de Tarragona, on va fer tota la carrera eclesiàstica amb òptimes qualificacions, especialitzant-se en Canònica i Pastoral. Batxiller en grau a la Universitat Pontifícia Tarraconense, fou ordenat prevere el 1905 per l'arquebisbe *Tomàs Costa i Fornaguera*↑; celebrà la primera missa solemne al seu poble nadiu. Regentà les parròquies de Senan, el Rourell, Riudecanyes i Mont-roig del Camp. El prestigi sacerdotal i el seu talent no passaren desapercibuts als prelats *López Pelàez*↑ i *Vidal i Barraquer*↑, que li van atorgar confiança oferint-li importants càrrecs eclesiàstics, que per humilitat no acceptà, ja que volgué dedicar-se plenament al confessional i a la cura d'ànimes. Ocupà la "catedral" de Mont-roig del Camp divuit anys, on dugué a terme una impressionant tasca apostòlica. Durant la Guerra Civil, la colossal església mont-roigenca quedà malmesa seriosament, i mossèn Gaietà Ivern s'imposà la tasca gegantina de recuperar-la, anant a Madrid diverses vegades, acudint a ministeris i al servei de Regiones Devastadas, fent rifes, i tot el que estigué al seu abast. Acabada l'obra, el cardenal *Arce Ochotorena*↑ el nomenà canonge l'any 1953, premiant així la seva ingent tasca, i el féu responsable de les obres eclesiàstiques de l'arquebisbat. Una d'aquestes últimes va ser la construcció del convent de les clarisses de Tarragona. Traspassà el 1960 i va ser enterrat, tal com volia, a Mont-roig. (JMOC)

IZQUIERDO MESTRES, JOSEP (*Tarragona 1857 – Barcelona 1930*). Ebenista. Només pogué fer estudis elementals que completà amb les classes rebudes a l'Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera. Als 12 anys entrà d'aprenent al taller d'ebenisteria del seu cunyat Josep Sugrañes amb qui acabà formant companyia fins que decidí establir-se pel seu compte. L'any 1890 contragué matrimoni amb la tarragonina Carme Jaumà Burguès. Tot just casat, fou contractat per Juan Marín Marín, de Cieza (Múrcia), per moblar i decorar la seva casa. A Cieza assolí prestigi i clients fins al punt de decidir-se a llevar el taller de Tarragona i instal·lar-se en la localitat murciana, on residí fins l'any 1923 en què decidí tornar

a Catalunya. S'establí, després d'una breu estada a Tarragona, a la Torre de l'Espanyol on muntà un taller i hi féu estada de set anys. El 1929 passà a Barcelona per treballar en l'Exposició Internacional; allí morí el 13 d'abril de 1930. Presentà treballs en diverses exposicions entre les quals destaquen la Hispano-Francesa de Saragossa (1908), la Regional Gallega de Santiago de Compostel·la (1909), la Universal de Brussel·les (1910) i la Internacional de Barcelona. A la Casa-Museu Castellarnau es conserven els seus mosaics *Cap de sant Francesc*, *Frares llegint el Quixot* i *Bust de la reina Victòria-Eugènia*. **GARCIA-QUINTANA [1996]**. (SJRJG)

J

JOAN (s. V – VI). Bisbe de Tarragona. Presidí el concili de Tarragona del 516 i assistí al de Girona del 517. Mantingué correspondència amb el papa Hormisdas, a qui remeté un informe negatiu sobre la situació eclesiàstica a Hispània. D'acord amb aquest zel i els contactes establerts, el papat li delegà autoritat vicarial. S'ha conservat el seu epitafi. (AIF)

JUNCÀ ALBERT, JOAN (*Tarragona 1927 – 2003*). Músic. Nascut el 8 de maig de 1927, era fill de Ramon Juncà i de Maria Albert, i el petit de cinc germans, tots músics. Començà a estudiar música de la mà del seu germà *Josep*↑, que li féu classes de solfeig i piano. Mort aquest al front de guerra, Joan reemprengué els estudis amb el professor Gómez (1939) alhora que començà el batxillerat a l'Institut Martí Franquès. Als disset anys entrà a treballar com a funcionari a l'Instituto Nacional de Previsión, on romangué fins a la seva jubilació. Dels 17 fins als 39 anys, formà part de diferents agrupacions orquestrals: Los Azules, José Font y su Ritmo, Continental, Savoy, Mirador, Brisamar i Garrido; estudià harmonia i composició amb el mestre Ferrer, i compongué prop de cent temes ballables (boleros, foxtrots, pas-dobles...) publicats en diverses discogràfiques nacionals i estrangeres, molts d'ells amb el pseudònim de Manuel Arosa. Bona part de la feina d'en Joan Juncà com a compositor es va centrar en el camp de la música per a cobla. La seva primera sardana, *Dolça vesprada*, data del 1945, i des d'aleshores en va escriure gairebé una trentena entre les quals podem destacar *La gran nit de Sant Joan* (1970), *La petita Laura* (1980), *El noi de casa* (1983), *La plaça de la Font* (1986, finalista a Tarragona al certamen Sardana Augusta), *L'àvia*

Teresa (1988, segon premi en el concurs Mestre Conrad Saló), *Sant Esteve de Tordera* (finalista en el concurs celebrat a Tordera el 1988), *Ramonet de Figueres* (finalista a Figueres del concurs Francesc Basil el 1989), *Xalom* (segon premi en el certamen Banyoles-Ceret el 1990), *Terres de Ponent* (segon premi a Ivars d'Urgell el 1990), *La vinya gran* (finalista al concurs Francesc Basil el 1991), *Maite i Montse* (finalista el mateix any en el concurs Mestre Conrad Saló) o *Joana* (premiada per la Societat General d'Autors i Editors el 1995). L'any 1980 fou homenatjat pel Casal Tarragoní en reconeixement a la seva tasca envers la sardana, homenatge reiterat el 1990 per la colla Cossetània en el transcurs d'un concert a càrrec de la cobla Mediterrània. També va fer arranjaments per a corals i orquestres de cambra i simfòniques. L'any 1992 va escriure l'obra *Tarragona 900 anys* estrenada en concert a la catedral de Tarragona per l'Orquestra Simfònica del Vallès. Aquell mateix any, va ser honorat per l'Ajuntament de Tarragona amb el títol de Fill Predilecte. Amb motiu de les noces de les seves filles, va compondre: *Santes Creus* (1977, marxa nupcial), *Loreto* (1982, himne) i *Santa Maria del Mar* (1989, marxa nupcial). Altres composicions seves són: *Gitaneta* (1998, dansa gitana), *Ball de Nanos* (1993, ballets dedicats al Nanos de Tarragona), *Deu valsos per a piano* (2002) i un himne a la Residència Mare de Déu de la Mercè (2002). Joan Juncà també va destacar en la composició de música religiosa molt diversa, com per exemple diferents goigs en llaor de: *Nostre Senyor Jesucrist en el Sepulcre* (1983), *la Verge de la Pietat* (1985), *dels Sants Reis de l'Orient* (1988), *Sant Joan Baptista de la Salle* (1993), *el Venerat Cos de Jesucrist en el descendiment de la Creu* (1999), etcètera. Per a la representació teatral de *La passió de sant Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi*, compongué alguns fragments musicals (música de fons, música d'ocells i música militar). A més de les orquestracions per al Cor i l'Orquestra dels Amics de la Catedral de Tarragona, compongué l'ofertori *Déu, senyor nostre*, invocació pel Concili Provincial Tarraconense (cor a quatre veus, orquestra i orgue). També va escriure la simfonia *A la catedral* per orquestra i orgue. El seu darrer treball fou *Epifania* (oratori de Nadal a quatre veus, orquestra i orgue sobre textos evangèlics). En els dotze últims anys de la seva vida compogué, arranjà, harmonitzà i orquestrà moltes obres que són interpretades pel Cor i l'Orquestra dels Amics de la Catedral de Tarragona i els organistes d'aquesta catedral en les celebracions. Traspassà el mes d'octubre de l'any 2003. El 1952 es casà amb Maria Teresa Albareda i del matrimoni en nasqueren quatre fills: Maite, Montse, Joanjo i Anna Maria. (MBA)

JUNCOSA PANADÈS, JOSEP M. 'Raül Abril' (*Porrera, Priorat, 1911 – Madrid 1969*) Mestre i cantant. Fou conegut amb el nom artístic de Raül Abril. Quan tenia sis anys la seva família es traslladà a Tarragona. Estudià amb els germans de les Escoles Cristianes i cursà el magisteri a l'Escola Normal de Tarragona. Guanyà les oposicions al magisteri amb el número dos i ocupà plaça de mestre a Cervera. Durant la Guerra Civil lluità al front d'Aragó i un cop acabada la contesa fou empresonat al castell de Montjuïc. Encara que fou indultat resultà depurat del magisteri. Al col·legi La Salle debutà com a actor teatral, i destacà posteriorment com a galant a la companyia Teatro Ateneo. Els seus coneixements escènics l'ajudaren a triomfar com a cantant melòdic, activitat a la qual es veié obligat a dedicar-se en veure's apartat de la docència. Contractat per Jaime Mestre y sus Nocturnos debutà al Teatre Olímpia, de Barcelona. A Tarragona actuà com a cantant de les orquestres American Jazz i Bohemios. Més tard, fou contractat per l'orquestra Fachendas, de Sabadell. A la fi formà la seva pròpia orquestra amb la qual realitzà nombroses gires per Espanya i Portugal. S'establí a Madrid on actuà a la sala de festes Casablanca de la qual arribà a ser el director artístic. Entre les cançons que popularitzà destaquen *Mariona*, *Mi caravana*, *Sombra de Rebeca*, *Mi casita de papel*, *Tres palabras* i *Te lo diré cantando*. Participà en la gravació del disc *El examen de Maginet* i amb la seva orquestra acompanyà aquest personatge i a **Josep M. Tarrasa**↑ en totes les gravacions efectuades. (APA)

JUNCOSA PERELLÓ, JOAN (Tarragona 1843 – ? d. 1871). Militar. Va néixer el 22 d'octubre de 1843, fill de Manuel Juncosa i de Magdalena Perelló. Va ingressar a l'exèrcit als 20 anys, quan feia de fuster a Barcelona, concretament al Cos de Voluntaris Catalans destinats a la guerra d'Àfrica, sota les ordres del general reusenc Joan Prim i Prats. Entre 1859 i 1860 va prendre part en les batalles de Samsa i de Wad-Ras, on fou ferit de bala, per la qual cosa fou condecorat amb la Creu de Maria Isabel Luisa, amb pensió vitalícia de 30 rals. Acabada la guerra, tornà a Barcelona, sense deixar l'exèrcit, i el 14 de setembre de 1860 s'embarcava cap a l'Havana, on el següent 21 de novembre s'incorporava al Batallón de Cazadores de la Unión número 2. El 1861 seguí el seu batalló fins a Veracruz (Mèxic). El 1863 li fou concedida la Creu senzilla de María Isabel Luisa, en recompensa pels serveis prestats en diferents accions a l'illa de Santo Domingo. El 1864 va ser nomenat assistent del tinent Tomás Guerra, en el Regiment de la Reina número 2, d'infanteria, i fou ascendit l'any següent a caporal segon. A finals de juliol de 1866, de Port-au-Prince estant,

obtingué la llicència absoluta. En carta de 6 de gener de 1871 sol·licità al director general d'Armes d'Infanteria el reingrés a l'exèrcit. [Arp]

JUNKERT STEFFEN, HANS, 'el Salmonete' (*Berlín 1872 – Tarragona 1955*). Professor d'idiomes. Fill de Herman Junkert Gabler (1842-1915), cisteller, i d'Ida Steffen (1840-1919). A finals del segle XIX viatjà per Europa i féu estada a Bèlgica, Londres i París. S'establí a Tarragona el 1903, quan entrà a treballar com a traductor de la casa de vins López Beltrán. Aprofità els seus coneixements de l'anglès i del francès per fer classes, tant particulars com públiques, entre altres llocs, a l'Ensenyança, a les Carmelites i sobretot a l'Escola de Comerç. A causa del seu rostre vermellot, propi dels germànics, els seus alumnes el coneixien com *el Salmonete*. Formà part de la reduïda colònia d'alemanys que vivien a Tarragona, i fou gran amic, entre d'altres, del metge Miquel Aleu Prats (†1954), pare del doctor *Miquel Aleu Padreny*↑, i també de mossèn *Salvador Ritort i Faus*↑. Per mitjà d'aquest darrer conegué la que el 1926 es convertí en la seva esposa, Dolors Serrahïma Babot (1890-1939), prèvia renúncia per escrit a la seva religió evangelista. Va ser pare de dues filles: Rosa (1927), que es casà amb Miquel Cendra Carreras, de Sant Sadurní d'Anoia, i Joana (1929-1991), que ho féu amb *Josep M. Güell i Socias*↑. (MGJ)

JUSTINIANO, JOAN-JAUME (*Gènova, Itàlia, s. XVI – Tarragona 1650*). Pintor. Era fill del mercader genovès Llorenç Justiniano. S'instal·là a Tarragona on el 1612 es casà amb Marianna Armendàriz, filla del sastre Antoni Armendàriz. D'aquest pintor es conserven dues grans pintures als murs de la capella de Sant Francesc de la catedral de Tarragona les quals representen la Matança dels Innocents i l'Epifania. Fou pare de la pintora *Angèlica Justiniano Armendàriz*↑. CARBONELL [1995] 80-85 (SJRJG).

JUSTINIANO ARMENDÀRIZ, ANGÈLICA (*Tarragona, 1614 – d. 1650*). Pintora. Filla de *Joan-Jaume Justiniano*↑, pintor genovès establert a Tarragona. L'any 1629 es maridà amb el cirurgià tarragoní Gaspar Andreu. Per motius matrimonials del marit passà a viure a Ulldemolins, on li nasqueren tres fills, i on pintà les portes de l'orgue de l'església parroquial (sant Pere i sant Jaume a l'exterior i l'Anunciació a l'interior). L'any 1650, ja vídua, tornava a residir a Tarragona on ben segur morí. CARBONELL [1995] 80-85 (SJRJG).

L

LLORACH FORTUNY, CARLES (*Tarragona 1931 – 2010*). Ebenista i folklorista. Va estudiar al col·legi de Saavedra, fins que als catorze anys es va posar a treballar d'ebenista. Durant els anys de joventut, fou membre del grup de teatre català dels Pares Claretians, capdanser de la colla de sardanes Núria i membre de la Reial Germandat de Jesús Natzarè. També va tenir altres afeccions, com la lectura, el col·leccionisme de segells i monedes, la pesca amb canya, el tennis i el tennis de taula. Professionalment va treballar d'ebenista, ajudant de moliner, analista de laboratori, botiguer i comptable, formant-se contínuament per adaptar-se a les circumstàncies i les exigències de cada moment. Llorach fou persona de fe en Déu, honest, treballador, il·lusionat, optimista, conciliador tenaç, respectuós i dedicat als altres, molt especialment a la família. El 25 de setembre del 1949, a la plaça de braus, va viure un fet excepcional que el va impulsar a actuar per les nostres tradicions i els nostres costums: la interpretació de *La Santa Espina* en un concurs de sardanes, que posà en peu el públic assistent, provocant un esclat d'aplaudiments i moltes llàgrimes d'alegria. Els anys 50 i 60 el neguitejava que les festes de la ciutat: Corpus, Sant Magí i Santa Tecla, fossin poc participatives popularment. Al final de la dictadura, arran d'uns cursets de sardanes, va participar activament en la constitució de l'Esbart Santa Tecla, amb la voluntat de treballar i aportar quelcom a la ciutat. Va ser-ne president fins a l'any 1996. Amb la transició va lluitar per entusiasmar Tarragona, amb diferents fórmules de participació ciutadana a les festes populars: convidant grups forans i incorporant alguns balls/elements que es feien des d'algunes institucions locals. Ja amb el primer ajuntament democràtic, va posar fil a l'agulla per recuperar el folklore de la ciutat, amb iniciatives com les Danses a les Muralles, la Rua de Carnaval i la Mostra de Folklore Viu, que s'han mantingut fins a l'actualitat; així com la recuperació del Seguici Popular, generant un sentit moviment tarragoní durant aquests trenta anys, que han fet possible l'esplendor de la festa actual. Des de l'Esbart Santa Tecla, hi col·laborà amb la incorporació de diversos elements: ball de Bastons, ball del Patatuf, ball dels Cercolets, ball de Turcs i Cavallets i ball de Valencians, a més del retaule de Santa Tecla i les contalles de Sant Magí. En les dècades dels 80 i 90 va dur a terme una intensa activitat en l'àmbit associatiu i cultural: soci de la Cooperativa Obrera Tarraconense, formant part de la seva junta; vicepresident del Casal Tarragoní, essent el conductor del

programa de sardanes *La Capona* a Ràdio Tarragona, durant més d'una dècada; delegat a Tarragona de la Unió de Colles Sardanistes de Catalunya (UCS), i membre de la junta directiva de la Reial Germandat de Jesús Natzarè entre els anys 1975 i 2005. El seu treball i la seva dedicació envers la cultura popular foren reconeguts per diverses institucions i entitats, així: l'Esbart Santa Tecla l'homenatjà l'any 1966 amb motiu del 25è aniversari de l'entitat; l'Ajuntament va concedir-li l'any 1998 el Diploma de Serveis Distingits de la ciutat de Tarragona, i el 2009 l'anomenà Perpetuador de les Festes; el 2001, la Reial Germandat de Jesús Natzarè va fer-li un homenatge pels cinquanta anys dedicats a la germandat; el 2003, el col·lectiu de pintors tarragonins Pinzell Brut va atorgar-li el nomenament d'Home dels Nassos i, el març de 2011, Tarragona li dedicà una plaça a la Part Alta, al final del carrer de la Mercè. Per qüestió de l'ofici, havia anat a aprendre dibuix i així va conèixer Pilar Rius, amb qui es casà l'any 1955 i amb qui tingué quatre fills: Pilar, Rosa, Montserrat i Carles. (PRM)

LLOREDA, MAURICI DE (*Manresa, Bages, – Barcelona s. XVII*). Noble. Amb posterioritat al Corpus de Sang es traslladà a Tarragona amb la seva família. L'any 1653-1654 ocupà el càrrec de cònsol segon. Participà en la defensa de Tarragona durant els dos setges que patí la plaça. Sol·licità un privilegi militar que sens dubte li fou concedit, ja que, el 1655, fou insaculat a la bossa de l'òïdor militar per la vegueria de Tarragona. S'establí a Barcelona un cop aquesta ciutat fou recuperada per Felip IV. **ROVIRA [2003b] 61.** (SJRGC)

LLORENS I VENTURA, JOSEP M. (*Tarragona 1886 – Bastida, País Basc, 1967*). Eclesiàstic i músic. Va ser deixeble del mestre **Gols**↑ a qui dedicà la seva primera composició. Als 14 anys debutà com a concertista a l'Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera. Els estudis eclesiàstics els realitzà al Seminari de Tarragona i els musicals al Conservatori del Liceu. S'ordenà prevere el 1911 i cantà la primera missa a Montserrat. Fou un home de formació sòlida amb bona cultura literària i artística, de gran sensibilitat i molt apassionat per la música en la qual excel·lí com a pianista, organista, professor i compositor. El seu sojorn a Osca l'aprofità per fundar l'Orfeón Oscense. S'establí a Lleida en guanyar les oposicions de mestre de capella de la catedral. A més de mestre de capella, fou professor del seminari i beneficiat de la catedral. Durant la guerra del 1936-1939 no sols fou respectat, sinó que fou nomenat director de l'Escola de Música de Lleida. El 1939 s'exilià a França a la diòcesi occitana de Montalban, on exercí de

professor de música al seminari i fou distingit amb una canongia. És autor del llibre *Teoria de la música* (1934), del polèmic assaig *L'Església contra la República Espanyola*, publicat amb el pseudònim Joan Comas (Tolosa de Llenguadoc, 1960) i a la seva vellesa, el 1963, escriví *La meua Tarragona*, on es reviu la ciutat de fa setanta anys, que fou editat després de la seva mort a Andorra la Vella el 1971 i reeditat a Tarragona el 1991. **ROCA [1970] 7-11 i CAROD [1985] 93.** (MTVC)

LLORET ORDEIX, PERE (*Tarragona 1877 – Barcelona 1967*). Alcalde republicà de Tarragona. Estudià dret a Barcelona i exercí com a advocat. L'any 1905 es casà amb Josepa Rosiñol Morató. Des de l'any 1909, desenvolupà les funcions de corredor de comerç. Paral·lelament als seus estudis i a la seva tasca professional, Lloret esdevingué ben aviat un dels protagonistes més significats de l'origen i el desenvolupament del catalanisme a Tarragona. Cap a finals del segle XIX, quan només tenia vint anys, ja havia participat en la fundació de la societat catalanista d'àmbit cultural Les Quatres Barres i també havia col·laborat en l'òrgan de premsa que editava, la revista *Pàtria*. L'any 1900, amb vint-i-tres, fou el portaveu i un dels principals activistes de la recent fundada Associació Catalanista i director de l'únic periòdic polític que es publicava setmanalment en català: *Lo Camp de Tarragona*. L'any 1907, s'integrà en un nou partit, la Unió Democràtica Nacionalista, del qual fou nomenat vicepresident. Entre 1907-1913, també exercí de director de *Catalunya Nova*, el periòdic que substituï *Lo Camp de Tarragona*. Més tard, fou vicepresident de la Unió Nacionalista Republicana i, finalment, l'any 1923 s'integrà definitivament a Acció Catalana Republicana. Mentre, continuà exercint el periodisme polític dirigint *Catalunya Nova* i *Renovació*. Durant la segona dècada del segle passat, en l'àmbit polític, Pere Lloret fou diputat provincial, membre del Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya i president de la Diputació de Tarragona. En el mateix període fou un dels fundadors del Banc Comercial de Tarragona i presidí la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona. A les eleccions de 1931 fou elegit alcalde republicà de Tarragona i s'hi mantingué fins al 1936, amb el parèntesi del cessament i l'empresonament arran dels fets del Sis d'Octubre de 1934. Van ser anys en els quals des de l'ajuntament es desplegà una activitat frenètica amb un ambiciós programa d'obres municipals i contra la lluita de l'atur forçós. L'any 1936 dimití com a alcalde i fou nomenat director general d'Administració Local de la Generalitat de Catalunya, càrrec que compaginà amb la direcció de la Comissaria de la Restauració del Monestir de Santes Creus, entre 1936 i 1938. El gener de 1939,

s'exilià a França, on va ser un dels responsables de la Residència de Montpeller, centre d'acollida d'intel·lectuals i polítics catalans. Restà a l'exili fins al 1945, any en el qual retornà aprofitant l'indult del règim franquista. Amb 68 anys fixà la residència a Barcelona, on es dedicà a exercir la seva tasca professional i on va morir l'any 1967. PIQUÉ [1998]; PIQUÉ [2007]; PIQUÉ [2009], i PIQUÉ [2011]. (JPP)

LÓPEZ, BRAULIO (? s. XVIII – d. 1811). Militar. Era cirurgià i servia com a consultor de l'exèrcit espanyol. El 1811 estava destinat a la plaça tarragonina, i segons la relació d'*Andrés Eguaguirre*↑, durant el setge napoleònic, juntament amb la resta dels quatre facultatius que formaven el cos sanitari de la guarnició, no va descansar ni de dia ni de nit per tal d'atendre tots els ferits que arribaven, a plena satisfacció de tots els pacients. Quan tingué lloc l'assalt del 28 de juny, fou López qui atengué el mariscal *Juan Senén Contreras*↑, ferit per arma blanca a l'estómac, ocasió que aquell aprofità per confiar-li la correspondència dels últims dies amb el marquès de *Campo Verde*↑ i la documentació generada durant el seu comandament. López era un subjecte amb coneixements, valerós i bon patriota, i per això va ser comissionat per anar a la Junta general de Cadis a noticiar oficialment la pèrdua de Tarragona i a lliurar la documentació que li havia estat confiada. Per complir amb aquest deure, López s'hagué de fer escàpol i jugar-se la vida. EGUAGUIRRE [1855] 1 i 10 n. i SALVAT [1965] 293. (MGJ)

LÓPEZ GINESTA, JACINTO 'Cinto' (*El Campello, l'Alacantí, 1940 – Tarragona 2007*). Futbolista i massatgista. Va ser el quart dels cinc fills de Jacinto López, mecànic mariner alacantí, i de la valenciana Matilde Ginesta. Quan tenia 4 anys, la família va anar a viure a Cornellà de Llobregat. Dels 14 als 19 anys va compaginar els estudis de mecànic torner amb la feina de pagès, vidrier i jugador de futbol a l'Espanyol. Als 19 anys va ser cedit al Sant Feliu i va començar a treballar com a mecànic torner a Barcelona. L'any següent va ser traspassat al Sants on va conèixer la Maria Rosa, la seva futura muller. Després de cinc anys de canvis de clubs, passant pel Badalona, el Vic, el Sabadell (on va jugar a primera divisió) i novament pel Sants, va fitxar pel Club Gimnàstic de Tarragona, on va jugar des del 1966 fins al 1972. En arribar a Tarragona va canviar de professió fent de soldador-joier, representant de cotxes, de ferreteria i de licors, feines que combinava amb l'activitat esportiva al Nàstic. Entre els seus mèrits com a jugador destaca el trofeu al millor futbolista de la temporada

1959-1960, que li atorgà la Federació Catalana de Fútbol. A partir de l'any 1973, va treballar com a massatgista durant sis anys als vestidors del Nàstic i en una petita habitació de casa seva. L'any 1996 va passar a ser el rehabilitador del Reus Esportiu, secció d'hoquei. En acabar la trajectòria futbolística, el seu esperit esportiu el va fer jugar a futbol sala en diferents lliguetes tarragonines fins que a partir de l'any 1980, va començar a córrer maratons, mitges maratons i altres curses amb un total de més de 400 mitges i 30 maratons, com ara la de Nova York i Viena, entre d'altres. Va ser massatgista voluntari de: la Selecció Espanyola de Natación l'any 1976; de la Copa del Rey d'hoquei amb el Club Hockey Reus Esportiu el 1983; del Torneig de Roda de Berà de Tennis el 1987, 1988 i 1989, i la Mitja Marató Ciutat de Tarragona del 1992 al 2007. Va participar com a rellevista portador del Foc de la Pau i la Solidaritat en les curses "Tarragona és tolerant" i "Tarragona patrimoni de tots". El febrer del 2006 se li va detectar un càncer limfàtic del qual morí el 7 de desembre del 2007. Era tal la seva passió per l'esport que quan la seva precària salut no li va permetre practicar-lo es va dedicar a animar els altres esportistes, i malgrat tot encara va participar caminant en la peonada popular del mes de setembre i féu massatges als corredors a la mitja marató de Tarragona del 25 de novembre. Cinto era tan reconegut per la seva vàlua professional com pel seu carisma personal, la seva disposició a ajudar els altres, la seva força de voluntat i les paraules d'ànim que tenia sempre per a tothom. Una de les seves aficions de cap de setmana era fer de pagès en un petit hort que tenia a Vistabella i la producció de neules artesanals que regalava per Nadal. Va tenir tres fills, Carles (1965), Cristina (1969) i Montserrat (1973), els quals han seguit les petjades paternes i han arribat a treballar conjuntament a la seva pròpia consulta de quiromassatge. (CLA)

M

MACIP GICH, MERCÈ (*Barcelona* 1920). Bibliotecària, traductora, correctora de textos, poetessa i pintora aquarel·lista. Neix i viu a Barcelona fins que l'any 1946 es casa amb Joan Gavaldà, impressor, fill de Tarragona, on viurà fins ara. És la més gran de quatre germans. L'any 1936, quan va esclatar la Guerra Civil, van assassinar el seu pare, el Sr. Enric Macip Sas, fill de la Bisbal de Falset, enginyer industrial de professió. Aquest fet tan tràgic la va marcar

profundament. La seva mare, filla del Sr. Àngel Gich, metge titular de Tivissa, va néixer en dit poble. Els primers estudis els cursà al Col·legi de les Escolàpies a Barcelona. A l'Escola de Bibliotecàries de la Ciutat Comtal, fundada el 1915 per la Mancomunitat de Catalunya, va estudiar la carrera de bibliotecària els cursos 1937-1939, durant la Guerra Civil i la postguerra. La Mercè forma part d'una generació i promoció d'alumnes formats per professors il·lustres, alts exponents de les lletres catalanes: Carles Riba, Joan Petit, Feliu Elies, Joaquim Giralt, Jordi Rubió Balaguer, Ferran Soldevila, Marçal Olivari, Pere Bohigas, entre d'altres. De l'any 1973 al 1983 exercí de bibliotecària a la Universitat de Tarragona (Divisió VII, Delegació de la Universitat de Barcelona, en aquells moments). Fou la primera bibliotecària professional contractada per aquesta Universitat i, per tant, fundadora de la biblioteca actual. En aquells anys de dictadura franquista, difícils per a la cultura catalana, es dedicà a corregir infinitat d'obres, articles i tesis doctorals en llengua catalana. Va contribuir, d'aquesta manera, a la normalització de l'ús del català a la universitat. L'any 1986 guanyà el primer premi de poesia per a la Gent Gran, convocat per l'Ajuntament de Tarragona, essent-ne alcalde el Sr. **Josep M. Recasens**↑. Poesia, que és expressió de "la seva guardada sensibilitat" (J. Triadú). L'any 1978 cursà estudis a l'escola d'art Agrupació d'Aquarel·listes de Catalunya, a Barcelona. A partir d'aquell moment, tota la seva sensibilitat es decantarà cap al món de l'art. Així, ha participat en nombroses exposicions individuals i col·lectives a: Farena, Falset, Tarragona, Barcelona, Reus, Vilafranca del Penedès, Girona i també a Estrasburg, ciutat alsaciana que ha plasmat suggestivament en les seves aquarel·les. La natura és protagonista de la major part de les seves obres: arbres, muntanyes i el pas de les estacions configuren el seu capital pictòric. **MARTÍ [2008]**. (MMB)

MAGRINYÀ PORTA, MARIA (*Tarragona 1r. m. s. XVIII – 1805*). Filla de Francesc Magrinyà Marc, adroguer i negociant de Tarragona originari de Vila-seca, i de Teresa Porta Bertran. L'any 1749 contragué matrimoni amb el noble Carles de Castellarnau de Castellarnau (vegeu **CASTELLARNAU**↑) de qui enviduà l'any 1766. Prosseguí els projectes iniciats pel marit i així tirà endavant el casal familiar del carrer dels Cavallers, arribà a un acord entre les diverses branques dels Castellarnau per repartir-se el patrimoni familiar i féu bastir una farga a Llavorsí. Treballà en tot moment per incrementar els béns, el prestigi i la posició social del seu fill **Josep-Antoni de Castellarnau Magrinyà**↑. **ROVIRA [2009]**. (SJRG)

MAGRINYÀ DE SUNYER, ANTONI DE (*Tarragona 1837 – Gandesa, Terra Alta, 1910*). Noble, polític i hisendat. Era fill del cavaller falsetà Llorenç de Magrinyà Jardí i de Marianna de Sunyer Anglès, de Gandesa, però nasqué a Tarragona el 17 de desembre de 1837. Estudià el batxillerat a l'Institut de Tarragona i cursà la llicenciatura en dret a la Universitat de Saragossa. Establert a Tarragona com a advocat, es casà amb Maria Domingo, de Constantí, propietària, entre altres finques, del Mas d'en Garrot que li llegà en morir. Era parent dels Moragas i d'*Estanislau Figueres*[†], fillastre del seu oncle Rafael, i, a través d'ell, dels Serrano de Tivissa. L'atragué la política i participà activament en la revolució de setembre de 1868 entrant a formar part com a tinent d'alcalde de la corporació municipal sorgida del canvi polític. Fou un fervorós republicà unitari i centralista i aquesta ideologia el féu declarar-se contrari a les Bases de Manresa. Dins del republicanisme va ser president del Centre Republicà de Tarragona i del Casino Republicà. En els seus *Escritos* i dins l'apartat "Mi carácter" es presenta com un home ferm, de gran força de voluntat i complidor del deure. Va ser cap de Foment (1868), jutge de primera instància de Reus (1869), diputat republicà per Falset (1871), president de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (1874-1878 i 1885-1887), i també de la Diputació de Tarragona (1893-1894), etcètera. Com a propietari de terres se sentí tota la vida atret per l'agricultura. Fou comissari provincial d'Agricultura i escriví un bon nombre d'articles relacionats amb l'agricultura i la pagesia. En constituir-se el 1859 l'Associació Agrícola s'hi lliurà en cos i ànima. També fou membre de la Cambra Agrícola de Tarragona per a la qual aconseguí, durant la seva etapa de president de la Diputació, una part de l'antic convent dels caputxins; quan hom volgué incorporar-la a l'Institut de Sant Isidre, de Barcelona, s'hi oposà aferrissadament, ja que no volia que Tarragona esdevingués una mera sucursal barcelonina. Publicà un bon nombre d'articles i estudis polítics i entre els seus llibres destaquen el molt citat *Tarragona en el segle XIX* (1901) i *Historia de los siete sitios de Gandesa* (1909). Va morir a Gandesa, a la casa pairal dels de Sunyer, el 29 de desembre de 1919. **BLADÉ [1970] 12; CABRÉ [1994], i MANYÀ [1962] 156 i 359.** (SJRG - JLT)

MARCH (*Vila-seca s. XVIII – Tarragona s. XX*). El primer March establert a Tarragona fou **Joan de March Virgili** (Vila-seca 1772-Tarragona 1853), II baró de la Torre d'en Dolça. Era fill del reusenc Bonaventura de March Santgenís, I baró de la Torre d'en Dolça, i de la vilasecana Isabel Virgili Álvarez. L'any 1806

es va casar amb Francisca de Gascón de Molina. Als anys vint del segle XIX es domicilià a Tarragona, però fou expulsat, el juny de 1823, pels liberals, i aleshores s'establí a Vila-seca on fou batlle l'any 1824. El 1829 fou acceptat com a mestrant de la Reial Mestrança de Sevilla. Retornà a Tarragona als anys quaranta. El succeí el fill **Bonaventura de March de Gascón** (Tarragona 1810-1862), III baró de la Torre d'en Dolça. El 1847 contragué matrimoni amb Josepa Yxart Vives, filla del negociant *Josep-Francesc Yxart Pi*, que aportà al matrimoni la casa pairal del carrer Major. Seguí la línia el fill **Joan de March Yxart** (Tarragona 1853-1909), IV baró de la Torre d'en Dolça. Contragué dos matrimonis: el primer amb M. Betlem de Torres de Sala i el segon amb Anna Rodríguez Ollé. Arribà a ser alcalde de Tarragona. Succeí el fill **Josep de March de Torres** (Tarragona 1880-1955), V baró de la Torre d'en Dolça. Fou enginyer al servei de l'Estat i arribà a ser inspector general del cos. Es casà amb la tarragonina Àngela Ayuela Rodríguez. Designà hereu el fill **Josep M. de March Ayuela** (Arenas de Bilbao 1915 -Tarragona 1989), VI baró de la Torre d'en Dolça, que s'esposà amb M. Àngels Guardiola Guarro i fou pare de Josep M., Salvador i M. Àngels. Obtingué el premi extraordinari de llicenciatura en Ciències per la Universitat de Barcelona i aconseguí la càtedra de Matemàtiques de l'Institut Martí i Franquès de Tarragona. Ocupà el càrrec de cap superior d'Administració Civil del Ministeri d'Informació i Turisme. Segueix **Josep M. de March Guardiola** (Tarragona 1941), VII baró de la Torre d'en Dolça, enginyer tècnic de mines, que està casat amb Rosa M. Rodellas Puig. **ROVIRA [2003a].** (SJRJG)

MARRUGAT ROSSELL, BENET (*Vilanova i la Geltrú, Garraf, 1830 – Tarragona 1901*). Empresari. Fill del carreter Cristòfol Marrugat Incensà, oriünd de la Granada (Alt Penedès), i de Gertrudis Rossell Olivella (†1868). De jove fou ferrer. Es casà en primeres noces amb Maria Salas Ferran, morta en una epidèmia de còlera, i en segones, el 1867, amb Francesca Socías Roig (1835-1914), de qui hagué dos fills, Engràcia i **Benet** (†1871). El segon matrimoni el féu ja a Tarragona, on s'havia traslladat continuant el negoci de construcció de carruatges que portava amb els seus germans **Pau** i **Magí**. Els tres formaven societat i, entre altres negocis, tenien contractat amb l'Ajuntament el servei de cotxes fúnebres i el de recollida d'escombraries i deixalles, força rendible, ja que bona part del material era subministrat als pagesos de la contornada. A més, Benet treballava de representant d'una companyia d'extracció de letrines, també contractada pel municipi. Els tres eren republicans abrandats i figuraven al cens de *Militantes*

*republicanos federales benévolo*s (1868); Magí fins i tot es presentà a les eleccions municipals de 1870 pel partit republicà. El 1881 i el 1884 l'Ajuntament els va rescindir el contracte i dugueren l'assumpte als tribunals que els van afavorir tot anul·lant les diverses rescissions contractuals del municipi. El negoci fou continuat pel germà Pau, i Magí es féu sabater. Benet Marrugat obrí una botiga de ferreteria al carrer de Sant Agustí número 21, que proveïa amb el seu treball de ferrer i també amb la innovació d'oferir material prefabricat que ell mateix anava a comprar a Barcelona. Benet va ser un home d'una gran fortalesa física i de fermes conviccions republicanes, les quals, en una ocasió no li van impedir, tot atenent una súplica de l'arquebisbe, treure sa i estalvi de la ciutat, en un dels seus cotxes fúnebres, un cabdill carlí buscat per les autoritats. La filla **Engràcia** (1868-1952) casà amb **Daniel Socias de Llegat** (1868-1920), qui continuà el negoci de ferreteria (*SOCIAS*↑). GÜELL [1989]; HERAS [1994] 122, 169, 194 i 299, i ESCATLLAR [2007]. (MGJ)

MARTELL, PERE (? 1181 – Benissa, Marina Alta, 1244?). Mercader, nascut probablement a Barcelona, sense descartar que ho hagués fet a Tarragona. Era còmit de galeres, i un dels grans experts en tot tipus d'afers marítims del nostre país, des del comerç fins a la navegació. Segons la *Crònica* del comte rei Jaume I, el dia 17 de novembre del 1228 convidà el jove monarca a la seva casa de Tarragona –que la tradició situa, sense cap fonament documental, al carrer de la Nau–, juntament amb el comte Nunó del Rosselló, Ramon de Montcada, el gran senescal Guillem de Montcada, el comte Hug IV d'Empúries, i els nobles Guerau de Cervelló, Guillem de Claramunt i Bernat de Santa Eugènia. En el seu paper d'amfitrió i a instàncies dels invitats, els va donar, en el decurs de l'apat, tota mena d'explicacions sobre l'illa de Mallorca –a la qual hi havia fet, almenys, dues estades, de ben segur comercials. Segons la mateixa crònica, mirà de convèncer de la necessitat de conquerir Mallorca, però en realitat la decisió ja l'havia presa la Cort General de Catalunya el mes d'octubre, promulgant la preceptiva pau i treva general al país. Pere Martell participà en la campanya militar de conquesta de Mallorca, i en el llibre del repartiment se li atorgaren concessions a la mateixa Ciutat, a Inca i a altres llocs, com ara Sineu. El 1233 va anar amb una de les seves galeres al setge de Borriana, en tasques de proveïments a la mar. Pere Martell fou un decidit combatent lluitador contra els sarraïns. Molt probablement la seva mort es produí en la conquesta de Benissa, a la zona de la Marina Alta. SÁNCHEZ REAL [1952]; SOLDEVILA [1955] 307; SALVAT [1957]; BERTRAN [1989], i MORANT [1996b].

(GGB)

MARTÍ (*Tamarit s. XV – Altafulla s. XIX*). Llinatge de pagesos, mercaders i nobles establerts a Tamarit. Les notícies més antigues que posseïm són del segle XV i corresponen al seu establiment al Mas Vell, del terme de Tamarit. La consideració del llinatge la comencem amb **Joan Martí** (Tamarit s. XVII–v.1683) que estigué casat amb Tecla Bellver, de la Riera de Gaià, i es dedicà a l'explotació de les seves finques, als negocis marítims, a comerciar amb mercaderies i cavalleries i a prendre arrendaments. Paula de Cordelles i de Giudice, castlana de Tamarit, el designà batlle de Tamarit, càrrec que conservà sota el nou castlà **Francesc de Montserrat**. L'heretà el fill **Jaume Martí Bellver** (Tamarit s. XVII – 1697) que es casà dos cops: el primer, el 1664, amb Maria Cosidor i el segon amb Teresa Batlle. Es dedicà a explotar la hisenda i a atendre negocis diversos. Procurà en tot moment augmentar el patrimoni amb noves adquisicions de finques. Foren germans seus **Bernat Martí Bellver** (Tamarit s. XVII – Altafulla 1715) i **Joan Martí Bellver** (Tamarit s. XVII – 1697); el primer fou un important home de negocis i obtingué privilegi de ciutadà honrat, mentre que el segon seguí la carrera eclesiàstica i esdevingué rector de Tamarit, on va fer bastir l'ermita de Sant Joan. **Jaume Martí Cosidor** (Tamarit s. XVII – s. XVIII) fou fill i hereu de Jaume Martí Bellver. Contragué tres matrimonis: el primer, el 1690, amb Teresa Gatell, d'Altafulla, el segon amb la selvatana Paula Gendre i el tercer, el 1708, amb Maria Valls, d'Ardenya. Prosseguí la política familiar d'ampliar el patrimoni amb noves finques. Fou batlle de Tamarit per part del castlà major. **Antoni Martí Valls** (Tamarit 1718 – Ardenya 1743) aplegà les herències del seu pare Jaume Martí Cosidor i del seu avi matern **Antoni-Joan Valls**, cosa que el convertí en un gran propietari. L'any 1727 es casà amb Margarida Gatell, d'Altafulla. L'any 1731 deixà Tamarit i passà a viure a Ardenya. Fou pare d'*Antoni de Martí Gatell*† i de *Francesc de Martí Gatell*† i avi d'*Antoni de Martí Franquès*†. **Francesc de Martí Móra** (Altafulla 1774 – Tarragona v.1851) fou fill i hereu d'**Antoni de Martí Franquès**. S'esposà, el 1816, amb la vallenca Josepa Veciana. El juny de 1810 ingressà en el regiment de les Milícies Urbanes de Tarragona del qual fou capità. Les autoritats napoleòniques el designaren, contra la seva voluntat, regidor de l'Ajuntament de Tarragona, fet que li suposà ser titllat d'afrancesat i col·laboracionista. Altres fills d'Antoni de Martí Franquès foren **Joan de Martí Mora** (Altafulla 1777 – Sevilla v.1827) que seguí la carrera militar: **Joaquim de Martí Móra** (Altafulla, s. XVIII – Tarragona v.1862), dedicat al servei de l'Església, i **Antoni de Martí**

Móra (Altafulla 1787 – ? v.1813), militar que morí durant la guerra del Francès. **ROVIRA [1999a]**. (SJRJG)

MARTÍ, BERENGUER (*Tarragona ? f. s. XIV – d. 1434*). Jurista i polític. Era conseller de la mà major de Tarragona, i el 1407 fou elegit cònsol en cap per substituir el titular mort en el càrrec. L'estiu de 1410 el Consell el va syndicar, juntament amb Bartomeu Soler, per representar els interessos de la ciutat en el Parlament convocat l'últim dia d'agost a Montblanc, en el qual s'havia de debatre la qüestió de la successió, oberta amb la mort de Martí I, l'últim sobirà del Casal de Barcelona. La decisió de la ciutat de participar en el Parlament comportà un dur enfrontament amb l'arquebisbe. L'11 de juny d'aquell mateix any, Martí i el jurista Guillem Majol havien assessorat al Consell sobre la millor manera de respondre a les paraules ofeneses que el prelat havia proferit. El 1412 era elegit síndic ordinari. Sempre interlocutor amb la mitra, l'any següent fou tramès a l'arquebisbe per protestar sobre les imposicions que establien algunes de les viles de la seva jurisdicció i en el mes d'octubre per acordar un pla d'acció conjunt amb la convocatòria militar d'ajut de Ferran I contra el comte d'Urgell a Balaguer. El 1414, el tornava a veure per tractar de la prohibició del vicari general que el Consell enviés síndics al Parlament convocat a Ulldecona. El 1416 s'integrà en la comissió d'estudi de la disminució dels censals del Consell. El 1434 va ser nomenat un dels síndics de plets que assessoraria els consellers. **CORTIELLA [1984] 50, 52, 75, 95, 119, 228-229, 404 i 408-409**. (MGJ)

MARTÍ, JAUME (*Tamarit f. s. XV – Tarragona 1628*). Mercader. L'any 1582 es casà amb Caterina Elies. Fou l'home de negocis tamaritenc més important de la seva època i un dels més destacats del Baix Gaià. Traficava amb cereals, bous, cavalleries i pesca salada i es dedicava a prendre arrendaments. Tamarit, com a centre d'operacions mercantils, se li féu petit i decidí passar a Tarragona fixant la seva residència en una casa del carrer del Portal del Carro. Tot i que traspassà a Tarragona, les seves restes mortals foren dutes a enterrar a l'església de Santa Maria de Tamarit. **ROVIRA [1999a]**. (SJRJG)

MARTÍ BELLVER, BERNAT (*Tamarit s. XVII – Altafulla 1715*). Negociant i noble. La pràctica del comerç i la presa d'arrendaments li permeteren guanyar molts diners, una part dels quals els invertí en la constitució d'un extens patrimoni agrari repartit per diversos termes. Després de la guerra dels

Segadors s'establí a Altafulla on impulsà un bon nombre d'actuacions com la construcció de l'església parroquial. Obtingué dos privilegis de ciutadà honrat, l'un de Felip V, el 1702, i l'altre del rei-arxiduc Carles III, el 1706. **ROVIRA [1997a] 51-52.** (SJR)

MARTÍ I CASTELL, JOAN (*Tarragona 1945*). Professor, filòleg i lingüista. Nasqué a Tarragona el 17 de novembre de 1945. Fill d'Enric i de Montserrat, és el tercer de cinc germans. Està casat amb Rosa Maria Piqué, amb qui ha tingut dos fills, en Jordi i en Joan. Cursà els estudis mitjans a l'Institut de Tarragona, a la Rambla Vella; mentre hi feia el batxillerat, va ser batejat amb el nom d'*Antoni Martí i Franquès*. L'any 1973 es doctorà en Filologia Romànica per la Universitat de Barcelona i el 1977 en *Lingue e Letteratura Straniere* per la Universitat La Sapienza de Roma (Itàlia). L'any 1989 obtingué la condició de catedràtic d'universitat.

Joan Martí ha exercit professionalment a la Universitat de Barcelona, a la Universitat Autònoma de Barcelona en el període de la seva fundació i en els primers anys de la seva existència, i a la Universitat Rovira i Virgili. A l'estranger, ha fet de professor a la Universitat de Bèrgam (Itàlia), a la Universitat de Calàbria (Itàlia), a la Universitat de Berkeley (Califòrnia, Estats Units d'Amèrica) i a la Universitat Laval (Quebec, Canadà).

Durant els quaranta-sis anys ininterromputs de professor universitari, Joan Martí i Castell ha portat a terme una activitat acadèmica i de recerca molt destacada. La seva tasca docent i investigadora ha abraçat àmbits temàtics diversos, com la lingüística diacrònica, la història social de la llengua, la sociolingüística i la lexicografia. En tots ells ha practicat la recerca innovadora, que descansa en la participació en un bon grapat de projectes, nacionals, estatals i internacionals, alguns de tan emblemàtics com *Atlas lingüístic del domini català* (Gas Natural i Govern de les Illes Balears), *Atlas lingüístico de los marineros peninsulares* (Ministerio de Educación, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Fomento de la Investigación Universitaria), *Atlas Linguarum Europae* (diverses universitats i governs europeus), *La llengua dels barcelonins* (Ministerio de Educación i Fomento de la Investigación Universitaria), *Establiment de la llengua normativa* (Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya), *La llengua catalana a les comarques de Tarragona: coneixement i ús* (Diputació de Tarragona), *Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans* (IEC) (primera i segona edició) (Comissió Interdepartamental de Recerca i d'Innovació Tecnològica), *Gramàtica de la*

llengua catalana de l'IEC (Fundació La Caixa), *Gramàtica del català antic* (Ministerio de Educación y Ciencia), *Enclaves lingüísticos: recursos verbales, ideologías, comunidades* (Ministerio de Educación y Ciencia), etcètera.

Fruit d'aquesta dedicació tan intensa, ens ha llegat una extensa nòmina de vint-i-sis llibres, dels quals destacarem *El català medieval. La llengua de Ramon Llull* (1981), *Diccionari de locucions i de frases fetes* (amb J. Raspall) (1984), *Documents d'història de la llengua catalana. Dels orígens a Fabra* (amb J. Moran) (1986), *Diccionari d'homònims i parònims* (amb J. Raspall) (1988), *Gramàtica històrica. Problemes i mètodes* (1990), *La llengua catalana a Tarragona: coneixement i ús* (1991), *L'ús social de la llengua catalana* (1992), *Els orígens de la llengua catalana* (2001) i *Estudi lingüístic dels Usatges de Barcelona. El codi a mitjan segle XII* (2002). Més enllà de la publicació de llibres, el seu extens currículum presenta seixanta-cinc capítols de llibre, setanta-un articles en revistes científiques especialitzades i més de dues-centes ponències presentades a congressos celebrats arreu del món i publicades en les actes corresponents. Tampoc no voldríem deixar d'esmentar la seva tasca ingent com a editor o curador d'obres col·lectives: dels vint-i-tres títols acreditats singularitzarem *Processos de normalització lingüística: l'extensió social i la normativització* (1991), *Les llengües i les cultures en el procés de globalització de la societat de la informació* (2002), *L'oralitat i els mitjans de comunicació* (2003), *El català i la Unió Europea* (2006), *El llibre i la lectura: una revolució en la història de la humanitat* (2007). Finalment, voldríem deixar constància de l'obtenció de diversos premis, entre els quals el Premi Marià Aguiló al millor repertori lexicogràfic pel *Diccionari de locucions i de frases fetes*, atorgat per l'IEC, i el Premi Manuel de Montoliu de la Diputació de Tarragona.

Amb tota l'obra apuntada, Joan Martí se'ns mostra com un investigador que ha abordat l'estudi de la llengua catalana des de diferents dimensions. I si haguéssim de destacar les aportacions on més ha excel·lit, ens hauríem de remetre a les que fan referència al coneixement de la llengua catalana ens els períodes de formació medieval, en particular l'estudi de la llengua de Ramon Llull, i al conjunt de treballs sobre política i planificació lingüística, alguns dels quals pioners en la nostra tradició sociolingüística.

L'activitat docent i investigadora acabada d'esmentar ha anat acompanyada d'una presència extraordinària en comitès científics de congressos i col·loquis; destacarem la seva presidència de l'Àrea de Llengua i Ensenyament del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986) i el seu nomenament com a membre del Comitè d'Honor del I Congrés Internacional de Neologia en les Llengües Romàniques; igualment destacada és la seva inclusió en comitès

científics i consells de redacció de revistes importants, com *Treballs de Sociolingüística catalana*, *Estudis Romànics*, *Llengua & Literatura*, *Terminàlia*, *Cuadernos de Fraseología Galega i Euskera*; també és patró de la Fundació Congrés de Cultura Catalana i de la Fundació Salvador Aribau, i ho ha estat de la Fundació Mercè Rodoreda. Així mateix, és membre del Conseil du Centre d'Études Catalanes de la Universitat París-Sorbone (França). És membre fundador del Grup Català de Sociolingüística, avui Societat Catalana de Sociolingüística, filial de l'IEC; membre de la Comissió Permanent del Consell Social de la Llengua Catalana de la Generalitat de Catalunya. Ha estat president de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, president del Consell Supervisor del Centre de Terminologia de Catalunya (TERMCAT) i president de la Fundació Congrés de Cultura Catalana. És membre del Consell Assessor del Centre de Temes d'Estudis Contemporanis de la Generalitat de Catalunya.

La participació de Joan Martí en bona part dels esdeveniments lingüísticoculturals que s'han anat produint des de la transició democràtica ençà li ha atorgat un prestigi merescut que l'ha impulsat a entomar comeses d'una gran envergadura. Ens referim, d'una banda, a la creació de la Universitat Rovira i Virgili, primer com a president de la comissió gestora per a la fundació de la Universitat Rovira i Virgili (URV) i, després, com a primer rector elegit pel claustre de la URV. I de l'altra, el seu nomenament com a president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, institució a la qual s'incorporà l'any 1992.

Sens dubte, en la trajectòria acadèmica de Joan Martí Castell, la seva tasca en la creació i el desenvolupament de la Universitat Rovira i Virgili mereix un capítol a part. Com a primer rector de la URV, posà les bases del que avui és la Universitat. Durant els seus mandats es creà el Departament de Filologia Catalana autònom. Es creà la primera facultat d'Enologia de l'Estat espanyol, amb l'homologació del títol propi. S'incentivaren les relacions amb la Universitat de Burgos per tal d'intensificar la investigació paleontològica en el jaciment d'Atapuerca. Es creà la Facultat de Ciències Jurídiques. Es creà la primera universitat d'estiu de Tarragona. S'establí el campus tecnològic amb les escoles tècniques superiors d'enginyeria, especialment amb l'enginyeria química. Es creà l'Institut de Recerca en Enginyeria Química. Es projectaren i s'iniciaren les obres del Campus Sescelades, el Campus Catalunya i el Campus Bellisens. Va saber liderar, en suma, la creació d'una universitat amb identitat pròpia, amb sentit de la competitivitat i amb les condicions per a l'objectiu de la qualitat i l'excel·lència; sabé atorgar a la URV el caràcter ensems d'universitat lligada

estretament al territori i projectada al món, sense exclusions. Al llarg del seu mandat s'establiren els fonaments essencials sobre els quals s'ha anat desenvolupant la realitat d'una universitat, avui entre les més importants dels Països Catalans, de l'Estat espanyol i d'Europa. En reconeixement a la seva dedicació, el Consell de Govern de la URV, en sessió ordinària del 10 de juliol de 2012, va acordar concedir-li el seu màxim guardó, la Medalla de la URV.

D'altra banda, amb una estreta relació amb les responsabilitats assumides a la URV, voldríem destacar la seva participació decidida en la fundació de la Xarxa Interuniversitària Institut Joan Lluís Vives (avui Xarxa Vives d'Universitats), de la qual fou el primer president. En reconeixement a la seva gestió, li fou concedida la Medalla de la institució.

Des del seu rectorat, també s'incentivà una activitat cultural a la ciutat de Tarragona, sota l'empara de la URV, com mai no s'havia vist, amb la participació de personalitats de primera línia d'arreu del món i de totes les àrees del saber. També aquí la governança de la ciutat ha sabut reconèixer la seva aportació amb la concessió de la Medalla de la Ciutat en qualitat d'Argent de l'Ajuntament de Tarragona per la seva tasca com a primer rector de la URV i amb el seu nomenament com a senador del Senat Tarragoní, òrgan assessor de l'alcalde de Tarragona, constituït per persones que han destacat en l'àmbit científic, cultural i cívic.

I acabarem aquest recorregut biogràfic tot referint-nos a la trajectòria de Joan Martí a l'Institut d'Estudis Catalans. L'any 1992 fou elegit membre numerari adscrit a la Secció Filològica, l'acadèmia de la llengua catalana, i entre els anys 2002 i 2009, durant dos mandats consecutius, n'ha fet de president elegit pel Ple. Durant el seu mandat ha promogut i impulsat projectes de recerca de gran envergadura, com *l'Atlas lingüístic del domini català*, l'estudi del vocabulari medieval de Faraudo, el diccionari d'italianismes de la llengua catalana, el diccionari del català contemporani, la consolidació del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana, l'Observatori de Neologia, el CRUSCAT, entre d'altres. Així mateix, ha participat i participa activament i decisivament en els treballs de normativització lèxica i gramatical de la llengua catalana.

Actualment, ha estat nomenat catedràtic emèrit al Departament de Filologia Catalana de la Universitat Rovira i Virgili, universitat de la qual és membre de la Junta Consultiva. I continua immers en una activitat social, acadèmica i investigadora de primer ordre. (MÀPC)

MARTÍ DOMÈNECH, DOLORS (*Tivissa, Ribera d'Ebre, 1901 – Bordeus, França,*

1970). Política republicana. Filla de Jaume Martí Jardí, pagès, i de Juliana Domènech Tost. Era la petita d'una família de deu germans, sis dels quals varen morir durant la infantesa a causa de la diftèria. La seva instrucció en lletres li permetia llegir i escriure correctament, tant en català com en castellà, amb una certa facilitat per redactar i exposar oralment discursos de caire polític i poesia. Es casà jove, amb Adrià Broseta Mercenciano, mestre valencià, a qui seguí en les diferents poblacions en les quals exercí la seva professió: Cornellà, Vila-seca, Salomó i Renau, i després, durant la Guerra Civil, a Tarragona. L'any 1931, la proclamació de la Segona República s'esdevingué quan la família Broseta-Martí es trobava domiciliada a Reus. Poc temps després, seguint les diferents destinacions professionals del marit, es traslladà a Vila-seca, població en la qual Dolors Martí connectà ràpidament amb el nucli socialista i començà amb la seva militància política en el PSOE. Participà com a oradora en els mítings de celebració del Primer de Maig i en la campanya electoral de l'any 1933. Un any més tard, a Salomó creà la primera Agrupació Femenina del PSOE amb 40 afiliades i liderà la reivindicació de la jornada legal de vuit hores durant el conflicte que mantingué amb l'empresa tèxtil de Joan Creus. A Renau, el 21 de juliol de 1936, encapçalà tot el poble davant de l'escamot que procedia de Tarragona i evità la crema de l'església i que no es registrés cap detenció ni agressió. El mes de setembre s'instal·là a Tarragona i com a militant del PSUC esdevingué la principal oradora dels mítings antifeixistes que se celebraren a les comarques tarragonines. El 4 de novembre de 1937, per ordre del conseller d'Economia de la Generalitat de Catalunya, Dolors Martí fou nomenada delegada del Departament d'Economia de la Regió III, amb capital a Tarragona, que comprenia les comarques de l'Alt Camp, l'Alt Penedès, el Baix Penedès, el Garraf i el Tarragonès, amb una població de gairebé 175.000 habitants, esdevenint així l'única dona que va tenir un càrrec públic a Tarragona durant la Guerra Civil. El 13 de gener de 1939 marxà cap a l'exili i creuà la frontera pel pas de Portbou el 3 de febrer següent. Després de fer un únic viatge a Reus per visitar la seva germana que estava agonitzant, l'any 1968, Dolors va retornar a Bordeus on emmalaltí i morí l'any 1970. Fruit de la seva unió amb Adrià Broseta nasqueren dos fills: Ferran i Maria Lluïsa. PIQUÉ [1998]; PIQUÉ [2003]; PIQUÉ [2004], i DUCH-PIQUÉ-SERRALLONGA [2011]. (JPP)

MARTÍ ELIES, JACINT (*Tamarit s. XVI – Tarragona 1671*). Mercader i noble. Fill i hereu de *Jaume Martí*† de qui continuà els negocis. Celebrà dos matrimonis: el primer amb Marianna Llorenç i el segon, el 1653, amb Maria Montseny. Era

familiar del Sant Ofici i dins la societat tarragonina ocupà un lloc capdavanter que es refermà amb l'obtenció, el 1650, d'un privilegi de ciutadà honrat. **ROVIRA [1999a] 55.** (SJRJG)

MARTÍ ELIES, JERONI (*Tamarit s. XVI – Tarragona 1642*). Eclesiàstic. Fill de Jaume Martí, mercader, i de Caterina Elies. S'ordenà sacerdot i el 2 d'agost de 1607 obtingué la comensalia de Sant Bartomeu de la catedral de Tarragona. Morí el 25 d'octubre de 1642 amb fama de santedat i fou enterrat a l'església de Sant Miquel del Pla. **RAMON [1982] 71 i ROVIRA [1999a] 54.** (SJRJG)

MARTÍ FRANQUÈS, ANTONI DE (*Altafulla 1750 – Tarragona 1832*). Noble i científic. Fill d'*Antoni de Martí Gatell*↑, d'Ardenya, i de Maria Franquès Gatell, d'Altafulla. Els seus primers educadors foren els sacerdots dels benifets creats pels seus avantpassats a l'església de Sant Martí, d'Altafulla. Als 14 anys fou enviat a estudiar a la Universitat de Cervera on no romangué gaire temps, ja que no s'hi trobava a gust. El 1773 es casà amb la val·lenca Isabel Móra Franquès, parenta seva per part de mare. Entre les múltiples facetes de Martí sobresurt la de científic, i com a tal destacà tant en el camp de la meteorologia com en el de la botànica, la química i la física. Tenia instal·lats observatoris meteorològics a les seves residències d'Altafulla i Tarragona i anotava curosament les nevades, pedregades, pluges, ventades i tempestes. Cultivava personalment parcel·les de terra a Altafulla en les quals plantava plantes exòtiques i del país per fer experiments. L'interès que tenia per les ciències li féu sol·licitar l'admissió com a soci numerari a la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona (1786) i a la Reial Acadèmia Medicopràctica de Barcelona (1790). Participà activament en aquestes institucions a les quals remeté diverses memòries entre les quals destaquen: *Sobre algunas producciones que resultan de la combinación de varias substancias aeriformes*, *El aire vital de las plantas y particularmente de la pita*, *Memoria sobre los productos de la mezcla gaseosa de algunas sustancias aeriformes*, *Experimentos y observaciones sobre los sexos y fecundación de las plantas* i *Sobre la cantidad de aire vital que se halla en el aire atmosférico y sobre varios métodos de conocerla*, que li donà prestigi internacional. Altres manifestacions de la seva afició científica les tenim en la col·laboració que mantingué amb el botànic igualadí Pere Abat, les relacions amb Cavanilles, els encàrrecs de plantes i llavors que feia als seus coneguts i molt especialment als pilots i comerciants altafullencs que feien la carrera d'Amèrica, i l'herbari de la flora del Camp de Tarragona que arribà a formar.

L'atracció que sentí per qualsevol aspecte cultural i científic resta palesat en la seva esplèndida biblioteca en la qual hi havia, a més d'obres dels clàssics grecs i llatins, gairebé tota la bibliografia científica setcentista publicada a França, Alemanya i la Gran Bretanya. Els interessos culturals de Martí no es limitaven al camp de les ciències naturals, ja que eren moltes les facetes de la vida intel·lectual que atreien la seva atenció, com, per exemple, l'arqueologia; testimonis d'aquesta afició són els plànols i la descripció que de les muralles tarragonines envià el 1805 a l'arqueòleg, diplomàtic i viatger francès Jean Baptiste Lechevalier per conducte del cònsol de França a Barcelona. També intervingué, almenys a títol privat, en els treballs de la mesura de l'arc del meridià de París, acollint a casa seva, guiant i aconsellant els components de l'expedició de Jean Baptiste Biot i Francesc Aragó els quals prengueren, per suggeriment de Martí, la muntanya tamaritena de Sant Joan com a punt de referència per a les seves mesures. Martí no visqué només per la ciència, ja que també participà en la vida social de la Tarragona del seu temps. Bon punt s'establí la Societat Econòmica d'Amics del País, es féu soci de l'entitat de la qual arribà a ser el tresorer. Contribuí a promoure una sèrie de realitzacions com la Reial Acadèmia de Dibuix i Nàutica i la carretera del port de Tarragona a Lleida. Com a membre que era de l'oligarquia comarcal fou promotor del cantó d'Altafulla durant la Guerra Gran i en la del Francès participà en les juntes local i corregimental i en les tasques del Consolat de Comerç. L'atracció que sentia per l'estudi i la investigació no l'impedí pas oblidar-se del que era quotidià i en tot moment es preocupà de l'administració del seu extens patrimoni que no sols conservà ans augmentà. També fou un pare amatent dels seus fills alguns dels quals li donaren més d'un disgust. La mort de Martí s'esdevingué a Tarragona el 20 d'agost de 1832, d'un atac de feridura, quan es trobava llegint els darrers números dels quaderns de química que acabava de rebre. Les seves restes foren soterrades al cementiri tarragoní on romangueren fins l'any 1982 en què, amb motiu del 150è aniversari del seu traspàs, foren traslladades al panteó familiar dels Franquès i els Martí de la capella dels Dolors de l'església parroquial de Sant Martí d'Altafulla. **QUINTANA [1935] i ROVIRA [1982].** (SJRJG)

MARTÍ GATELL, ANTONI DE (*Ardenya 1729 – Altafulla 1794*). Noble i hisendat. Heretà del seu pare, Antoni Martí i Valls, un extens patrimoni que sabé incrementar a bastament. Invertí en botigues establertes al Camp de Tarragona i Barcelona, en fàbriques d'indianes i en negocis marítims, i participà en capitals en

societats comercials com la de Prat, Martí, Baldric i Fuster, la de Fuster, Martí i Baldric, i la de Fructuós Escolà. Arran del seu matrimoni amb l'altafullenca Maria Franquès Gatell, celebrat el 12 d'agost de 1749, es domicilià a Altafulla on residí fins al casament del seu fill *Antoni*[†], aleshores anà a viure a Tarragona. Fou tresorer de la Societat d'Amics del País de Tarragona. L'any 1789 contragué segones noces amb la tarragonina Magdalena Montaner Besora. L'any 1790, en cap del seu pare i conjuntament amb el seu germà **Francesc**, rebé els privilegis de ciutadà honorat, cavaller i noble del Principat de Catalunya. Fou conegut amb el malnom de **Martí d'Ardenya** que transmeté als seus descendents. **ROVIRA [1999a] 32-33.** (SJRJG)

MAS I MASDEU, JOAQUIM (*Tarragona 1886 – 1958*). Músic i fuster. Nasqué a la plaça de l'Oli, era fill de Joaquim Mas i Magdalena Masdeu. Visqué al carrer d'August. I posteriorment, es traslladà a les Escales de l'Arboç. Es féu oficial fuster i formà família. Amb els anys aconseguí la propietat del taller, al carrer de Sant Domènec, fent mobles per encàrrec i essent molts anys el fuster de la Congregació de la Sang. A més de constituir-se professional de la fusta, Mas aprengué música per a instruments de corda. Va arribar a ser considerat un virtuós del contrabaix i tota una institució a Tarragona com a instrumentista de renom. Tocava en funcions religioses, casaments o funerals, i formava part de l'orquestrina que actuava acompanyant el cinema mut, al Teatre Principal, al saló Modern de la Rambla o al Coliseu Mundial del carrer d'Adrià (on el 1925 va perdre l'instrument en un incendi). Mas i Masdeu va ser membre de la Cobla L'Harmonia, del Foment de la Sardana i de la Cobla Tarragona, i tocà com a contrabaixista i violoncel·lista a les orquestres Planas y sus Discos, i Melodia, del Vendrell. A Tarragona, també formà part de la Capella de Música del mestre Roig, tocant a les processons, als oficis solemnes i als novenaris. Va impulsar la fundació de la Germandat de N. P. Jesús de la Passió, entitat en la qual va col·laborar activament. Va casar-se tres vegades, i tres vegades esdevingué vidu, amb fills. (JMOC)

MASALLES MIQUEL, JOAN (*Montblanc 1782 – Tarragona 1847*). Comerciant. Estigué casat amb Maria Viñes i era germà del també comerciant Josep-Bonaventura Masalles Miquel. S'establí a Tarragona amb anterioritat a la guerra del Francès. Aconseguí sortir de la ciutat abans de l'assalt del juny de 1811 i es refugià a Vilanova i la Geltrú on romangué fins al 1814 en què retornà a Tarragona. La seva activitat comercial compregué dos períodes: un de 1814 a

1827 i l'altre de 1828 fins a la seva mort, el 12 de juliol de 1847. El primer es caracteritzà pels negocis de tota mena amb aiguardents, mentre que el segon es distingí per les empreses marítimes. Aprofità la desamortització per adquirir finques rústiques a Montblanc i Tarragona. Arribà a ser un home ric. A la seva mort deixà a Tarragona nou cases, onze solars, un hostel i sis jornals i mig de vinya i terra campa; i a Montblanc, una casa i dotze jornals i mig. A més d'aquests béns, tenia invertits 22.000 duros en la companyia que havia format amb el gendre Joan Cañellas Gallisà, 86.000 lliures en crèdits a favor seu, 22.000 duros en empreses marítimes i milers de duros en accions bancàries. **RECASENS [1966] 60 i ROVIRA [1983] 234.** (SJRJG)

MASDEU MENASANCH, SEBASTIÀ 'TÀRRACO' (*Tarragona 1889 – Barcelona 1964*). Ciclista. Fou conegut amb el renom de Tàrraco. És un dels més destacats ciclistes de començaments del segle XX. El 1908 participà en la primera volta ciclista a Tarragona i quedà en sisena posició. Resultà guanyador de la primera edició de la Volta a Catalunya de l'any 1911 per tal com aconseguí la victòria en dues de les tres etapes de què constava. Participà en la prova internacional Copa Justícia-La Gran Pau, que el 1919 va organitzar *William Tarin*↑ per celebrar l'acabament de la Primera Guerra Mundial. A partir de 1939 formà part de l'equip organitzador de la Volta com assessor tècnic. El 1970 se li reté un homenatge en reconeixement a la seva dedicació al ciclisme. **PUJOL [1987].** (MTVC)

MÀXIM (s. IV – V). El general *Geronci*↑ l'alçà el 410 com a august. Establí la seva seu a Tarragona on s'han trobat monedes emeses amb el seu nom. Després de la derrota de Geronci es refugià entre els vàndals tot mantenint les seves pretensions imperials. Fou capturat, portat a Ravenna i executat el 422. (AIF)

MEDIONA (*f. s. XV – f. s. XVI*). Llinatge tarragoní noble d'origen montblanquí. S'inicia amb **Francesc Mediona** (Montblanc v.1479 – Tarragona 1550), fill d'altre Francesc Mediona, mercader de Montblanc. Es doctorà en dret i s'establí a Tarragona abans de 1505. Fou insaculat a la bossa del cònsol en cap i la sort el féu sortir cinc cops. Es casà amb Caterina-Beneta de Mitjavila. **Onofre (I) de Mediona de Mitjavila** (Tarragona 1513 – 1591), fill i hereu de Francesc Mediona, es doctorà en dret i es casà amb Aldonça de Sacirera de Saportella. Ocupà el càrrec de veguer reial de Tarragona en els biennis 1545-1547 i 1565-1567 i el de veguer de l'arquebisbe en el de 1557-1559. **Francesc Mediona de**

Mitjavila (Tarragona ? – 1575), fill cabaler de Francesc Mediona, seguí estudis eclesiàstics i ocupà durant disset anys l'ardiaconat de Sant Llorenç de la seu tarragonina; també fou vicari general de l'arxidiòcesi. Deixà tots els seus béns al germà Onofre. **Onofre (II) de Mediona de Sacirera** (Tarragona ? – 1598), fill d'Onofre (I), fou advocat, castlà de Montbrió de la Marca, cavaller de Sant Jaume de l'Espasa i veguer reial de Tarragona en el bienni 1595-1597. Contragué matrimoni amb la tarragonina Maria Sitges i no deixà descendència. **RECASENS [1992] i ROVIRA [2003a] 69-75.** (SJRJG)

MELENDRES I RUÉ, MIQUEL (*Girona, Gironès, 1905 – Tarragona 1974*). Sacerdot i poeta. Miquel Melendres va néixer a Girona per circumstàncies de l'atzar, ja que el seu pare, Eudald, era de Tarragona i la seva mare, Concepció, de Cervià de les Garrigues. Molt aviat la família Melendres-Rué va tornar a Tarragona junt amb els seus vuit fills. El 1925 el cardenal *Vidal i Barraquer*† li demanà que seguís els estudis eclesiàstics a Roma, al Col·legi Espanyol. Dos anys després caigué en una greu malaltia que el tingué postrat a l'Hospital d'Infecciosos de l'illa Tiberina durant quatre mesos, amb només 22 anys. Això i una Setmana Santa marcaren pregonament la seva poesia mística. El 22 de setembre de 1930 va rebre el sagrament de l'orde sacerdotal de mans del cardenal Vidal. L'any 1933 va publicar la seva primera obra *La muntanya de la mirra*, amb pròleg del doctor Carles Cardó. L'any següent va publicar *Partícules*, imatges místiques, amb un prefaci del pare Miquel Esplugues. El 1935 va sortir el seu primer poemari místic escrit durant la llarga malaltia, amb l'obra titulada *La ruta il·luminada*, adreçada al lector. L'any següent va veure la llum *El llibre de la Mare de Déu*. El poeta va irrompre en el món literari català amb molta força en ser considerat per la crítica com un segon Verdaguer. Quan va arribar el mes de juliol de 1936 Melendres es trobava a Camprodon, i d'allí es va exiliar a Roma i després a l'abadia de Montecassino. Amb posterioritat explicà, sota el títol *El martiri de no ser màrtir*, editat el 1955, les memòries íntimes de cinc setmanes dins la revolució. Durant la seva estada a Itàlia, dos o tres cops a l'any s'entrevistava amb el cardenal Vidal i Barraquer que també era exiliat. Acabada la contesa civil, tornà a Tarragona el febrer de 1939 on tota la situació política s'havia capgirat. Malgrat això, Miquel Melendres, seguí emprant la seva llengua en la inspiració poètica. Així, el 1943 publicà *L'esguard meravellat*, de caire místic, que fou una de les primeres obres en català dins la desfeta cultural que va imposar el nou règim. L'any 1945, el cardenal de Toledo, Enric Pla i Deniel, aconsellat per mossèn Albert Bonet, va nomenar mossèn Miquel sots-director

d'*Eclesiae*, però en començar el 1948 va dimitir per disconformitat amb la nova línia editorial. L'editor Casulleras li va publicar *L'esbarzer incandescent* (1948), que és un recull de tota la seva obra catalana editada des de 1933. El 1951 va rebre el primer premi en el certamen convocat per la institució internacional Maioricensis Schola Lullistica, pel seu poema titulat *Ramon lo foll a Montserrat*, i el 1954 va rebre el nomenament de *magister* per part de la institució. El poeta es va donar a conèixer internacionalment en guanyar el segon premi de poesia en el certamen literari convocat durant el Congrés Eucarístic Internacional de Barcelona (1952). Altres obres poètiques d'aquesta època van ser: *Poemes d'alta mar* (1956), *Tardor* (1963) i *Esclat* (1964). Cal fer esment que la commemoració del XVII centenari del martiri del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi va concloure amb l'estrena a la catedral del poema de Melendres titulat *Pontifical de flames* (1960), musicat per mossèn *Francesc Tapies*↑, on va actuar l'Orquestra Ciutat de Barcelona sota la direcció d'Eduard Toldrà, i que al mateix any, al Palau de la Música Catalana, es va oferir el seu *Poema de la Resurrecció* i música de Joan Altisent, amb la mateixa orquestra dirigida pel mateix Altisent. També, que el 1967 en commemorar el centenari del poeta Rubén Darío, *La Estafeta Literaria* va invitar Salvador Espriu i Miquel Melendres a participar-hi, a la qual cosa accedí aquest amb un extens poema en català. L'única obra que pertany a la poesia èpica és la magna epopeia titulada *L'esposa de l'Anyell*. Aquesta obra va tenir dues edicions: la primera és del 1952 (V. I) i del 1954 (V. II). La segona edició, corregida i ampliada, és del 1965 (V. I) i del 1972 (V. II). Aquest grandios poema epicolíric ens aclapara pels seus trenta anys per bastir l'obra inconclusa, prop de vint mil versos, repartits en XXIV cants, dues mil tres-cents notes, un centenar llarg de llibres consultats, a més de viatges transoceànics i europeus a la recerca d'inspiració. El poeta va pensar sempre des de la seva tornada de l'exili en un gran poema que bastís tota la història de l'Església des de la creació fins al judici final. El lector, portat de la seva mà com un nou Dant, efectua un viatge a través d'uns fets del passat, on l'autor fa una ostentació de creació poètica, entrelaçant la grandiositat del tema amb l'alè popular, que donen a la lectura del poema al·licients indiscutibles. Avui, *L'esposa de l'Anyell* és una obra poc coneguda perquè, com altres obres, va sortir a la llum en una època en què la cultura catalana era perseguida i bandejada. L'obra fou silenciada per la "cultura oficial" i no es va perdonar que el primer volum de la segona edició fos lliurat per Melendres al papa Pau VI amb una dedicatòria en català amb motiu de la cloenda del concili Vaticà II. Una gran part de l'obra poètica palesa influències directes de Ramon Llull i de

mossèn Cinto Verdaguer en tot allò que es refereix al popularisme, a l'amor per la natura, al misticisme i a l'èpica. Malgrat les circumstàncies polítiques, Melendres no va perdre el doll poètic i com moltes altres figures cabdals de la literatura catalana de l'època, la seva presència literària esdevingué difícil i complicada. Va mantenir durant més de cinquanta anys una presència intensa a la premsa escrita (prop de 2.500 col·laboracions), d'una freqüència gairebé diàries des del 1921 fins al 1936, i setmanal des del 1939 fins al 1974, amb un article *post mortem* dedicat al filòleg Griera. *La Cruz, La Veu de Tarragona, El Matí, Signo, Eclesia, El Correo Catalán* i *El Diario de Barcelona*, foren els seus mitjans més habituals. El dia 10 de febrer del 1974, després de la santa missa del matí del diumenge, a la seu primada, i quan encara anava revestit amb els ornaments, mossèn Miquel va morir d'un atac de cor. GUIRADO [1981]; GUIRADO [1985]; GUIRADO [1989]; GUIRADO [1990a]; GUIRADO [1990b]; MORANT [1992]; GUIRADO [1992]; GUIRADO [1993]; GUIRADO [1995]; GUIRADO [1996]; GUIRADO [1997]; GUIRADO [1998a]; GUIRADO [1998b]; JOANPERE [1999]; GUIRADO [2000]; GUIRADO [2005a]; GUIRADO [2005b], i GUIRADO [2005c]. (FGP)

MENÉNDEZ GENOVÈS, TOMÁS (*Vila-seca? s. XVIII – Tarragona 1811*). Militar. Era fill de Bartomeu Menéndez i de Manuela Genovès. Oficial de rendes reials, pertanyia a la ronda volant de Barcelona i es trobava a Tarragona durant el setge napoleònic. El 28 de juny de 1811, dia de l'assalt francès, va intentar fer-se amb les claus de les portes de la ciutat per tal d'obrir-les a l'exèrcit espanyol que havia anunciat el seu socors aquell dia. Els francesos el feren presoner i immediatament, i sense procediment sumarial ni res que se li semblés, el penjaren d'un dels balcons del convent de la Mercè; morí entre les tres i les quatre de la tarda, poc després d'iniciat l'assalt enemic. És ben probable que fos la primera de les víctimes de la subsegüent repressió que morís executat penjat en aquell indret. Era marit de Teresa Giralt. Una segona versió diu que fou executat a la forca pels napoleònics el 6 de novembre següent, i tot seguit, escapat. MELERO [2011] 42. (MGJ)

MESTRES I CAPDEVILA, LLUÍS (*Tarragona 1897 – Puebla, Mèxic, 1968*). Enginyer químic, enòleg i polític. Fill d'Antoni Mestres Poses, serraller, i d'Isabel Capdevila Nogues, menestrals originaris de Riudecanyes. Estudià a les Escoles Cristianes, a l'Escola Industrial de Barcelona i, més tard, a l'Estació Enològica de Vilafranca del Penedès, on assolí coneixements en electroquímica

del vi. Fou un socialdemòcrata afiliat a ERC que s'integrà en el comitè executiu el febrer de 1932, i col·laborà en el diari *Avançada* de Tarragona. Arran dels fets del 6 d'octubre de 1934, fou detingut i empresonat en un dels vaixells ancorats al port de Tarragona. El 1936 era president de la Junta d'Obres del Port i es casava amb Gabriela Matas Gardellé, secretària d'un grup d'empreses de comunicacions. A l'esclat de la revolució marxista, Mestres esdevingué membre del Comitè del Front Popular i president del Comitè Executiu del Front Antifeixista, càrrecs des dels quals dirigí amb fermesa la repressió contra els militars colpistes i els civils rebel·lats contra la República; al mateix temps, salvaguardà la persona del cardenal *Vidal i Barraquer*[†] i els béns de la Mitra. Entre el 20 de juliol de 1936 i els primers dies del gener de 1937 exercí el càrrec de comissari delegat de la Generalitat a Tarragona, primer interínamment i després ratificat, havent d'assumir la tasca de control de l'ordre públic. Desplegà una notòria acció de govern sobre els comitès locals i tribunals populars, impulsà les milícies i les lleves regulars, s'ocupà del proveïment a la rereguarda i del salvament del patrimoni cultural i artístic. De pensament agnòstic, ingressà a la maçoneria on fou nomenat company per les lògies de la Humanitat (1937) i de la Victòria (1938). Fou conseller delegat d'Agricultura; delegat del Banc Exterior d'Espanya a Catalunya (1937); director general de Crèdit i Tresoreria (1937-1938) i de Patrimoni i Rendes (1938-1939). Després de la Guerra Civil s'exilià a França (1939-1942), Mèxic (1942-1948 / 1951-1968) i Tànger, on fundà el Banc Immobiliari i Comercial del Marroc (1948-1951). El 1947 es va voler acollir a l'indult dictat pel règim franquista, però encausat pel Consejo Supremo de Justicia Militar hi hagué de renunciar. Vint anys més tard, sumit en una crisi personal, es tragué la vida a l'Hotel Balneari de Tehuacán, de Puebla (Mèxic), el 18 juliol de 1968. Fou enterrat a Córdoba, estat de Veracruz, on vivia la seva germana, *M. Carme*[†] amb el seu marit Josep Bargés, també exiliats. Les seves cendres van ser traslladades a Barcelona (1997) i espargides a la mar Mediterrània (1998). **BONAMUSA [1997] 24-29 i BRULLES [2008] 4 i 11-12.** (LBE)

MESTRES I CAPDEVILA, MARIA CARME (*Tarragona 1907 – Mèxic d. 1968*). Professora i gerent. Germana de *Lluís Mestres i Capdevila*[†]. Impartí classes a Ridaura i a Calafell; també al Grup Escolar Canigó de la Generalitat de Catalunya. El 1942 es traslladà a Mèxic, on desenvolupà la gerència d'un negoci de regals fins i joieria. A Veracruz ha fundat escoles. El 20 de juliol de 1933 s'havia casat a Tarragona amb Josep Bargés Barba. DCE, III, 99. (MGJ)

MEZQUIDA GENÉ, LLUÍS, 'Petròfilo' (Tarragona 1920 – 2009). Periodista. Fill de Lluís Mezquida Estil·les i de Rosa Gené Tutusaus. Cursà la primera ensenyança al col·legi La Salle, la segona a l'Institut Martí i Franquès i els estudis de periodisme a l'Escola Oficial de Periodisme. Durant la Guerra Civil fou mobilitzat i s'estigué dos anys al front i quatre anys més de servei obligatori. Posteriorment, esdevingué funcionari de l'Institut Nacional de Previsió. L'any 1944 entrà al *Diario Español* on el febrer de 1945 publicà el seu primer article amb el pseudònim *Petròfilo* al qual seguiren, fins a l'últim que aparegué l'1 de maig de 1983, un total de nou mil set-cents. Fou un entusiasta col·laborador de la Fundació Bryant en les excavacions de l'amfiteatre romà i n'escriví la crònica que fou editada per dita institució. Va ser corresponsal de *La Vanguardia*, *ABC* i *Diari de Barcelona* i va col·laborar en diverses revistes de caire local. Als Jocs Florals de Lleida de 1943 li fou premiat el seu treball *La batalla d'Ilerda, seguint les petjades de Juli Cèsar a la seva obra De Bello Civile*, i als Jocs Florals de Tarragona (1944) obtingué un accèssit per *Visió lírica de Tarragona*. Estigué en possessió de la medalla de la Ciutat de Tarragona en la categoria de plata i de la medalla Francesc Macià per la seva investigació sobre la Guerra Civil. L'any 2003 li fou atorgat el Premi Honorífic Ciutat de Tarragona de Comunicació. A més de nombrosos articles en revistes locals (*Butlletí del Sindicat d'Iniciativa*, *Ciutat*, *La Sang*, etcètera), va escriure cinc guies turístiques de Tarragona i diversos llibres, la majoria de devoció popular i tot publicat a la ciutat: *Jornadas Catalanas de Extremadura. Crónicas viajeras* (1971); *La història dels exvots de Sant Magí, París 1957* (1991); *Els Renart de Tarragona i Sant Magí* (1996), i *Art i devoció popular a Sant Magí del Portal del Carro* (2001). Amb tot i això, l'obra que, de llarg, li ha donat major prestigi és la quadrilogia sobre la batalla de l'Ebre: *La batalla del Ebro. Asedio y defensa de Vilalba dels Arcs en sus aspectos militar, económico, demográfico y urbanístico* (1967); *La batalla del Ebro. Asedio de Tortosa y combates de Amposta. Del río Guadalupe al Gaiá, con las ocupaciones de Falset, Montblanc, Valls, Reus i Tarragona (1938-1939)* (1970); *La batalla del Ebro. Asedio y defensa de Gandesa en sus aspectos militar, económico, demográfico y urbanístico* (1973), i *La batalla del Ebro. Con las ocupaciones de Vilafranca del Penedès, Vilanova i la Geltrú y Barcelona* (1994), a la qual s'afegí el llibre *La batalla del Segre. Repercusiones del Ebro en el oeste de Cataluña: marcha por Aragón, asedio y defensa de Lérida* (1972). De la seva obra menor, se'n va fer un recull el 1999, i el 2007 s'edità un índex dels seus articles de premsa entre 1945-1983. Es casà amb Dolors Sans Vilalta i fou pare de tres fills: Lluís M., M. Dolors i M. Rosa. **MEZQUIDA [1999] i Petròfilos [2007]**. (LMS)

MIRÓ, JOAN (*Tarragona ? s. XVI*). Mestre de cases. Tot fa pensar que era tarragoní i, certament, residia a Tarragona. L'1 de març de 1562 Joan Alegret, Jaume Pellicer i Francesc Borrut, jurats de Tamarit, convingueren amb ell la construcció de la torre de la Móra a raó de vint-i-vuit sous per cana de paret. L'obra es pagà amb els diners recaptats gràcies a la imposició damunt del preu de les mercaderies de quatre diners per lliura que autoritzà l'arquebisbe *Lloaces*↑. Mestre Miró es comprometé a tenir enllestida l'obra per l'1 d'agost de 1563. CAPDEVILA [1927] i ROVIRA [1991] 146-150. (SJRJG)

MOLAS SABATÉ, JOAN (*Tarragona 1887 – 1970*). Artista i col·leccionista. Fill de Joan Molas Lleveria, fuster, i Maria Sabaté Parellada. Nasqué a Tarragona el 26 de setembre de 1887. El 1903 era alumne de l'acadèmia de dibuix d'*Hermenegild Vallvé*↑, i posteriorment anà a Barcelona per cursar estudis a l'Escola d'Arts i Oficis (1903-1906). Més tard, es traslladà a València per estudiar a l'Acadèmia de Sant Carles, on l'any 1914 n'esdevingué professor. El 1904 la junta de professors d'arts de Tarragona li atorgà un premi d'aprenent. El 1908 aconseguí la titulació de mestre de primera ensenyança. A la seva ciutat nadiua fou secretari de l'Escola de Magisteri, a més de sotssecretari de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (1914-1921), entitat de la qual fou soci de mèrit. El 1914 fou nomenat per l'ajuntament tarragoní per inspeccionar l'aplanament de terres del mercat central. Fou regidor de Cultura de l'esmentat organisme durant la dècada dels anys vint i trenta, a més de professor de dibuix de l'Institut Martí Franquès, i cofundador del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona, del qual també fou secretari. L'any 1939 organitzà un concurs de pessebres a la ciutat. Membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi de Barcelona. Rebé la distinció de l'Encomienda de Caballero de la Orden de Alfonso X el Sabio. Publicà diversos articles al *Diario de Tarragona* (1912 i 1958). La seva gran afició al col·leccionisme històric el dugué a mostrar al públic les peces que anava recollint, adquirint o rebent d'amics i coneguts, primer al taller de fusteria del seu pare del pla de la Seu i en els anys cinquanta a les voltes del Pallol, essent el creador d'un embrionari museu d'història local que posteriorment, sempre sota la seva direcció, passà a ser municipal. D'aquesta gran col·lecció d'objectes de tota mena (talles de maradedéus, mobles, ceràmica, objectes de la guerra del Francès, monedes, etcètera) destacava una piletta trilingüe d'origen hebraic del segle V dC que actualment es conserva al museu sefardí de Toledo i un important monetari. Una part d'aquesta col·lecció va ser cedida al municipi i es custodia a Casa

Castellarnau. Casat amb Olvido Rodríguez, no van tenir descendència. **BAIXERAS [2000] 9-17 i FERRER-DASCA-ROVIRA [1994] 252, 260, 261 i 286.** (JMGP - JRS)

MONEGAL CERDÀ, RAMON (*Fígols, Berguedà, 1908 – Barcelona 1991*). Metge i empresari. Fill de Ramon Monegal Balaguer, de Sant Llorenç de Morunys, i de Leonor Cerdà Torrents, de Prullans. Estudià el batxillerat a Barcelona pagant-se els estudis fent de mosso de farmàcia. Cursà la carrera de Medicina a la Universitat de Barcelona al mateix temps que treballava com a intern a la clínica del Sagrat Cor. Un cop acabats els estudis universitaris començà l'activitat professional com a cirurgia a la ja desapareguda clínica Figuerola de Barcelona. L'1 de novembre de 1934 fundà la companyia d'assegurança mèdica Asistencia Quirúrgica Dr. Monegal Cerdà i inaugurà el primer Consultori Monegal al carrer de Muntaner de Barcelona i la primera clínica Monegal al carrer de Guillem Tell, de la mateixa ciutat. Aquell any també posà en funcionament els consultoris del carrer de la Unió, de Tarragona. Els anys de la Guerra Civil (1936-1939) van suposar un parèntesi en la seva activitat empresarial, però no en la professional. Amb el grau de comandant, va ser designat cap de l'anomenat Hospital d'Evacuació de l'Exèrcit de l'Est –de la zona republicana– que estava format pels hospitals de Manresa, Montserrat i Solsona; això suposava tenir cura de l'administració, organització i distribució de més o menys sis mil llits, a part de la feina com a cirurgia general. En aquells anys, juntament amb un grup de cirurgians de l'hospital de Manresa, inicià l'anomenat tractament oclusiu en les greus ferides de les extremitats, tractament que va esdevenir revolucionari en el pronòstic d'aquestes ferides i que va contribuir a evitar nombroses amputacions. Aquest avenç li va valer la preconització del doctor Trueta durant la Segona Guerra Mundial. Passat el lapse de la guerra retornà a la tasca que havia quedat interrompuda i el primer d'abril de 1944 posà en marxa la Clínica Monegal al carrer de López Peláez de Tarragona. A poc a poc consolidà el seu projecte i La Monegal (com popularment va ésser coneguda la seva obra) es va estendre per diverses comarques de Catalunya i de la Franja; va obrir clíniques o consultoris a les poblacions d'Alcanyís, Amposta, Berga, Manresa, Montblanc, Móra, Tortosa, Tremp, a més de les ja ressenyades de Barcelona i Tarragona. L'any 1954 prengué una decisió empresarial estratègica per tal de superar la diversificació geogràfica d'una empresa que havia crescut molt i estava excessivament disseminada. Optà per aglutinar tota l'activitat en un sol punt, es traslladà a viure a Tarragona i decidí que la clínica Monegal de Tarragona fos el pal de paller de la seva obra. Dedicà tots els seus esforços a engrandir-la, modernitzar-

la, i a donar-li el prestigi que es mereixia. Va tenir l'encert d'envoltar-se de magnífics professionals que van entendre allò que ell en deia "l'esperit de la Monegal". L'any 1984, coincidint amb el 50è aniversari de l'entitat, inaugurà els nous consultoris ubicats al costat de la clínica i tancà els que hi havia al carrer de la Unió. Professionalment, el doctor Ramon Monegal Cerdà es va guanyar una reconeguda reputació, tenia una destresa quirúrgica innata i un exquisit tracte amb els pacients. Com a empresari va crear una modèlica institució sanitària privada. Va ser un home respectat alhora que molt estimat pels seus col·laboradors i empleats. Tenia una extensa cultura i era gran humanista, conversador infatigable, melòman incondicional del Liceu, i gran amant de la natura. Va mostrar, a més, una fortalesa interior envejable, ja que la vida no li va ser gens fàcil. A l'edat de trenta-dos anys va quedar vidu amb un fill de quatre anys i un altre de nou; novament casat tornà a enviuar als quatre dies del naixement del seu tercer fill; es casà per tercera vegada el 1954 i novament es quedà vidu l'any 1982. Mai no es va enfonsar ni va mostrar les ferides que portava dins amb tanta dignitat. Morí a Barcelona el 27 de setembre de 1991, just el dia de la inauguració de l'última remodelació de la clínica. Va ser enterrat a Tarragona, la ciutat que tant va estimar. (SJR)

MONGUIÓ BERTRAN, PAU, 'Llebreja' (*Tarragona 1772 – 1811*). Pagès i milicià. Fill de Pau Monguió Solé (1739-1823), pagès benestant, i de Rosa Bertran Olivé (1746-1839), era el gran de set germans: Josep, Pere (prevere), Marc, Francesc, Ramon (prevere) i Jacint. El 18 de desembre de 1792 casà amb Josepa Ferran Dalmau, també filla de pagesos tarragonins. En esclatar la guerra del Francès no dubtà a integrar-se al Cos de Milícies Urbanes, dins del qual fou promocionat al grau de sotstinent. Prengué part en el setge de Tarragona de 1811 defensant la ciutat fins a l'últim alè. Morí el 28 de juny, durant l'assalt napoleònic, en el carrer dels Cavallers, segurament protegint casa seva, que es trobava en aquell carrer. De resultes de l'assalt francès també van morir els seus germans Marc i Francesc, i el sogre Josep Ferran. Pau Monguió i Josepa Ferran van ser pares de cinc noies i un noi, Pau, que temps a venir seria l'avi del famós arquitecte *Pau Monguió Segura*↑. GÜELL [1990] 14-15. (MG)

MONGUIÓ PRIMATESTA, LLUÍS (*Tarragona 1908 – Berkeley, EUA, 2005*). Diplomàtic, professor universitari i literat. Nasqué a Tarragona el 25 de juny de 1908, fill de tarragoní i de piemontesa. Cursà estudis a les universitats de Barcelona, Grenoble (1924-1925) i Florència (1926-1927), i es llicencià en dret a

Madrid el 1928. El 1930 ingressà al Ministeri de Relacions Exteriors i fou destinat a Valparaíso com a vicecònsol, càrrec que exercí fins al 1932; d'aquesta destinació passà a la del Marroc (1933-1936) i finalment a Fes (1937-1938). Durant la Guerra Civil prengué part en els combats del front d'Andalusia com a voluntari de l'exèrcit de la República, les autoritats del qual el van comminar a continuar la seva tasca diplomàtica, on creien que els podria ser més útil. Ho féu com a cònsol de la República a Gibraltar i a Tànger, ja en els últims anys del conflicte. Amb la victòria franquista, s'hagué d'exiliar als EUA i es dedicà a la docència. El 1940 s'incorporà a la Universitat de Califòrnia, on obtingué l'any següent el grau de *master of arts*. El 1942 passà al Mills College (Oakland, Califòrnia), on romangué fins al 1957 com a professor de llengües romàniques. El 1943 obrí un parèntesi en la seva vida i s'allistà voluntari a l'exèrcit nord-americà, en guerra contra l'Alemanya nazi; va ser destinat a la Intel·ligència militar amb el grau de sergent major, i en acabar la Guerra Mundial li va ser concedida la ciutadania nord-americana. Ben dotat per a l'ensenyament, el 1952 aconseguí la beca Guggenheim Fellowship, i el 1957 fou nomenat professor de castellà a la Universitat de Berkeley, Califòrnia, on va dirigir una dotzena de tesis doctorals i va ser cap de departament entre 1965-1968. El 1975 rebé la jubilació forçosa, i començà a impartir classes al Bennington College (Vermont), a la Universitat d'Arizona i a l'State University of New York (Albany), fins al 1994, per bé que continuà la seva tasca intel·lectual fins als noranta anys. Fou col·laborador actiu de l'Institut Internacional de Literatura Iberoamericana (del qual va ser president entre 1951-1953), de la American Association of Teachers of Spanish and Portuguese, de la American Society for Aesthetics i de la Modern Language Association of America. En reconeixement a tota aquesta tasca va rebre diverses distincions, entre les quals la de professor honorari de la Universidad de Lima, i els doctorats *honoris causa* per aquesta mateixa universitat, per la Universidad Nacional Mayor de San Marcos (també a Lima) i per la de Mills College, a més d'haver estat elegit acadèmic corresponent de l'Academia Peruana de la Lengua. La seva producció inclou diverses monografies tècniques i cura d'edicions. Cal destacar: *Lector hispanoamericano* (amb Arturo Torres Rioseco, Boston, 1944), *César Vallejo (1892-1938). Vida y obra, bibliografía, antología* (Nova York, 1952), *La poesía postmodernista peruana* (Berkeley, 1954), *La cultura y la literatura iberoamericana* (Berkeley, 1957), *Estudios sobre literatura hispanoamericana y española* (Mèxic, 1958), *Sobre un escritor elogiado por Cervantes. Los versos del perulero Enrique Garcés y sus amigos (1591)* (Berkeley, 1960), *La controversia literaria sobre 'Las ruinas de Pachacamac'* (1961), *Don José*

Joaquín de Mora y el Perú del ochocientos (Berkeley i Madrid, 1967), *Notas y estudios de literatura peruana y americana* (Mèxic, 1972) i *Poesías de don Felipe Pardo y Aliaga* (Berkeley, 1973). És autor de més d'un centenar d'assajos, entre articles i ponències publicats als EUA i a Mèxic, on va explorar la literatura llatinoamericana de diversos períodes, així com també la hispànica dels segles XVIII al XX. L'any 1997 se li dedicà una miscel·lània d'homenatge. En l'àmbit diplomàtic, va ser distingit el 1931 amb la Cruz de Caballero, orden del Mérito Civil, pel Govern espanyol. Es casà abans de marxar als EUA amb la nord-americana Helen Arnett (†1977), i un cop vidu ho tornà a fer, el 1980, amb Alícia de Colombi, distingida hispanista. **DCA, III, 136; Homenaje Luis Monguió [1997]; POLO [2003], i CACHIONE [2006].** (MGJ)

MONNÉ I ROIG, JOSEP (*Alcover, Alt Camp, 1927 – Tarragona 1993*). Sacerdot i músic. Entrà al seminari Pontifici de Tarragona per cursar els estudis eclesiàstics que acabà brillantment. Va ser ordenat diaca el 1950 a la prioral de Sant Pere pel cardenal arquebisbe *Arriba y Castro*↑. La primera gestió pastoral la va fer com a vicari a la parròquia de Sant Miquel de l'Espluga de Francolí, i després passà amb el mateix càrrec a la parroquial de Vallmoll. El 1951 fou designat rector de la de Santa Magdalena de Bonastre, i el 1961 de Sant Martí de l'Aleixar. El 1963, anà a Roma per ampliar els seus estudis musicals a l'Institut Pontifici de Música Sacra i graduar-se en arqueologia sacra. Tornat a l'arxidiòcesi, fou rector de la parroquial de Santes Creus, i l'any 1974, rector arxipreste de la parròquia de la Concepció de les Borges del Camp. La darrera designació pastoral el portà a Santa Maria de Puigpelat, on s'estigué de 1983 a 1985. El 1953 va ingressar al capítol catedralici, i va esdevenir organista segon de la seu, càrrec que va mantenir fins avançat el 1988, que deixà per motius de salut. Mossèn Monné va seguir una línia d'estudis semblant a la del seu condeixeble mossèn *Joan Grifoll*↑, a base d'harmonia, composició i teoria de la música. Estudiós dels fons musicals que guarda el seminari, també participava en trobades de músics de diversos estils i contextures. Va ser membre del consell presbiteral i director del secretariat diocesà de música sacra. Ens ha deixat un gran nombre de composicions de música religiosa: nades, sardanes, goigs, motets, etcètera, i altres cants litúrgics. Gran afeccionat als goigs, sempre procurà compondre per als goigs i des del primer moment es féu soci distingit dels Gogistes Tarragonins, i col·laborà en la revista *Gaudia* formant tàndem musical amb el poeta mossèn *Ferré i Castelló*↑. Les seves exèquies se celebraren a la catedral i foren presidides per l'arquebisbe. (JMOC)

MONTCADA DE GRALLA, JOAN DE (*Barcelona s. XVI – 1622*). Bisbe de Barcelona i arquebisbe de Tarragona. Fill de Francesc de Montcada de Cardona (†1594), I marquès d'Aitona, i de Lucrècia de Gralla. Fou ardiaca de Salamanca, prior de Santa Anna de Barcelona, canonge infermer (1599-1605) i sagristà major de Tarragona (1605-1606) i bisbe de Barcelona (1610-1613). El 1612 fou promogut a la seu arquebisbal de Tarragona, però per qüestions de jurisdicció i jerarquia no féu l'entrada solemne a la ciutat fins a l'any 1617. Convocà dos concilis provincials, celebrats a Tarragona els anys 1613 i 1618. Tingué fama de caritatiu i de recte i imparcial en l'assignació de les parròquies. Manifestà, però, un zel excessiu pel que feia al manteniment dels drets de la mitra que el dugué a un llarg i seriós enfrontament amb els cònsols i la ciutat de Tarragona. Joan de Montcada començà malament la seva prelatura a Tarragona per tal com es negà a rebre el cònsol en cap que l'anà a trobar a Constantí per complimentar-lo abans de fer l'entrada oficial a la ciutat. La desatenció de l'arquebisbe estigué motivada pel fet que el cònsol arribà a Constantí precedit del macer, prerrogativa de domini jurisdiccional, fet que fou considerat intolerable per l'arquebisbe. Retornat a Tarragona el cònsol aplegà el Consell que acordà fer saber a Joan de Montcada que si no donava audiència als cònsols amb les insígnies consulars no seria rebut per la ciutat i no se li faria l'entrada solemne que el protocol exigeix a l'arribada de cada nou prelat. El contenciós arribà al virrei que resolgué que l'arquebisbe rebés a Constantí els cònsols amb les insígnies consulars i maça alta i que la ciutat fes l'entrada solemne a l'arquebisbe. Ofeses totes dues parts, no acabaren d'avenir-se en aspectes menors del protocol i el desacord finalitzà amb un plet que durà cinc anys i sentencià el 28 d'octubre del 1616 en el sentit d'obligar la ciutat a fer l'entrada solemne a l'arquebisbe. El tarannà rancuniós de Joan de Montcada va fer que les relacions amb Tarragona fossin tenses durant tota la prelatura, ja que l'arquebisbe aprofitava qualsevol oportunitat per humiliar la ciutat i recordar als tarragonins que eren els seus vassalls. De tot plegat en resultà, com diu Blanc, "grans debats, inquietuds y desastres". El maig del 1613 l'arquebisbe provocà un nou conflicte a propòsit de la seva intervenció en els assumptes dels veguers. Tot començà quan el veguer reial Jaume Casals, que exercia la plena jurisdicció per haver renunciat al seu càrrec Magí Montserrat, veguer de l'arquebisbe, es posà malalt i demanà al cònsol tercer, Magí Gil, que es fes càrrec de la funció de veguer mentre es recuperava; Gil entrà a exercir les funcions i es trobà que Antoni Santgenís, assessor de l'arquebisbe, portava

també la vara de veguer. Hi hagué un enfrontament entre Gil i Santgenís que acabà amb la detenció del segon que, tot seguit, s'adreçà al tribunal d'apel·lacions de la ciutat. En aquest moment intervingué l'arquebisbe que ordenà tancar la cort del veguer on es duia a terme el procés contra Santgenís. Magí Gil s'hi negà, argumentant que la ciutat no es podia quedar sense administració de justícia, i l'arquebisbe el cominà a deixar la vara de veguer sota l'amenaça d'excomunicació. Gil no s'apoquí i desatengué la voluntat del prelat per considerar que no ho podia manar. Aquest incident augmentà un xic més les desavinences entre Montcada i la ciutat que, naturalment, donà ple suport al cònsol tercer en funcions de veguer. Durant el 1619 s'incrementaren les diferències entre la ciutat i l'arquebisbe per tal com aquest publicà uns edictes que signà com a *dominus civitate Tarraconae*. La provocació del prelat fou resposta pel municipi fent pintar les armes reials als portals; la rèplica de l'arquebisbe consistí a excomunicar el pintor. Momentàniament el rei tallà la polèmica enviant cartes a l'arquebisbe i als còsols, datades a Lisboa el 20 de juliol, en què manava al primer que retirés la frase "senyor de Tarragona" dels documents que emetia, i als segons que traguessin els quadres amb les armes reials que havien col·locat damunt les portes de la ciutat. Les discrepàncies entre ambdues parts ressorgiren quan l'arquebisbe destituí el seu veguer Joan Miret i posà al seu lloc, per a la resta del bienni 1619-1621, Jaume Casals, que no fou admès per la ciutat. La disputa provocà forts enfrontaments amb ferits i l'arquebisbe passà a Barcelona per exposar al virrei el seu punt de vista sobre els fets, de la qual cosa aconseguí que aquest es posés de part seva i ordenés l'enderroc de les cases dels còsols; la mesura fou considerada contrària a les Constitucions per la Generalitat i desautoritzada pel rei que evità la destrucció de la casa de la ciutat que també havia de ser enderrocada. Tot i que des de la Cort es facilità una concòrdia, allò que veritablement acabà amb les disputes i les baralles fou la mort de l'arquebisbe a Barcelona el 3 de novembre del 1622 i no cal dir que la ciutat no li féu cap funeral. Les seves restes mortals romangueren a Barcelona, al monestir de Pedralbes, fins al 1653 en què foren traslladades a Tarragona i dipositades al cor. **BLANCH [1985] II, 169-175; MORERA [1955] 484-492; RAMON [1999-2000] 302, 356 i 370, i BLANCO-QUÍLEZ-ROYO-SANAHUJA [1993]. (SJR)**

MONTOLIU (*Camp de Tarragona s. XI – s. XXI*). Llinatge noble d'origen immemorial. El primer conegut és **Ponç de Montoliu** de procedència ultrapirinenca, que rebé Puigdelfí del comte Ramon Berenguer IV. A la seva

mort el senyoriu de Puigdelfí passà al fill **Bernat (I) de Montoliu** i d'aquest al nét **Arnau (I) de Montoliu**, a qui succeí el besnét **Berenguer (I) de Montoliu**. **Bernat (II) de Montoliu**, fill de l'anterior, fou el cinquè senyor de Puigdelfí i el primer senyor Montoliu de Peralta. Estigué molt vinculat a Guillem de Claramunt, de qui rebé el Catllar i Vespella. Conservà el senyoriu catllarenc, però cedí el de Vespella a Ponç de Far. Es casà amb Ermessenda de Claramunt i fou pare de Guillem de Montoliu, que seguí, de Bernat de Montoliu, de Pere de Montoliu, que fou el genearca dels Montoliu de Vespella i Renau, i de Bertran de Montoliu, que fou senyor de Peralta. **Guillem (I) de Montoliu**, sisè senyor de Puigdelfí i segon del Catllar, s'amullerà amb Francina i fou heretat pel fill **Humbert (II) de Montoliu**, setè senyor de Puigdelfí i tercer del Catllar. Aquest ho fou pel fill **Dalmau (I) de Montoliu** a qui seguí el fill **Humbert (II)**, pare de **Berenguer (II) de Montoliu** i de **Romeu (I) de Montoliu**. Aquest, el maig de 1344, vengué a Pere de Requesens el castell del Catllar pel preu de 39.000 sous barcelonesos. **Pere de Montoliu**, fill de Bernat (II), heretà de la seva mare el senyoriu de Vespella. S'esposà amb Jussiana i testà l'any 1232. Fou pare de Bernat, que segueix, de Berenguer i de Guillem, que fou monjo de Santa Maria de Bonrepòs. **Bernat de Montoliu** prengué per esposa a Gueraua de Guàrdia i fou el darrer senyor de Vespella del llinatge Montoliu. Són fills seus Bertran, que fou prior de Tarragona de l'octubre de 1293 a l'any 1323, i **Ramon**. Fill de Ramon és **Jaume**, que assistí al setge d'Almeria i fou senyor de la Torre de Sant Milià, al País Valencià. **Bertran (I) de Montoliu**, fill de Bernat (II) i segon senyor de Peralta, estigué casat amb Gueraula i morí abans de 1307. El succeí el fill **Bertran (II)**, que s'amullerà amb Blanca de Castellví i fou heretat pel fill **Arnau de Montoliu** tingué vuit fills: Bertran, que segueix, Berenguer, Humbert, Bernat, Guillem, que fou castlà de Tamarit, Guerau, Saura i Berenguera. **Bertran III de Montoliu** es casà amb Gueraula i fou succeït pel fill **Bertran (IV) de Montoliu**, que contragué matrimoni amb Agnès i testà el 1430; l'heretà el fill **Joan-Gabriel de Montoliu** que deixà Peralta al monestir de Santes Creus. El primer senyor Montoliu de Renau és **Dalmau de Montoliu**, fill de Jaume de Montoliu, primer senyor de la Torre de Sant Milià. Aconseguí esdevenir senyor de Renau gràcies al seu casament amb Sibil·la de Requesens. Fou succeït pel fill **Pere de Montoliu de Requesens** que al seu torn ho fou pel fill **Guillem-Ramon de Montoliu** (+1431) que tenia casa parada a Tarragona i ocupà càrrecs importants dins l'administració del Camp. Alfons IV el féu cavaller de l'Esperó d'Or. L'heretà el fill **Ramon-Guillem de Montoliu** que a més de Renau senyorejà sobre Masllorç, Fortuny i Oltre. Pel seu matrimoni amb Francesca

de Menaguera, senyora de Bonrepòs i Mirambell, esdevingué senyor d'aquestes dues poblacions del País Valencià. Fou heretat pel fill **Pere-Ramon de Montoliu de Menaguera** que prengué per muller Isabel de Barberà. El succeí el fill **Onofre-Ramon de Montoliu de Barberà** que es casà amb Marta de Vives. Morí amb posterioritat a l'any 1553 i repartí els seus senyories entre els fills Onofre i Mateu, el primer rebé els del Principat i el segon els del País Valencià. **Onofre de Montoliu de Viver** esposà Anna Despalau i morí amb posterioritat a l'any 1585 sense deixar descendència i, per això, els seus senyories foren heretats pel germà **Mateu de Montoliu de Viver** que estigué casat amb Lluïsa de Ros i fou pare de **Francesc** que l'heretà. Aquest contragué matrimoni amb Anna-Maria Saiol el 1596. El 1599 aconseguí ser elevat a la dignitat de noble. El 7 d'agost de 1603 féu testament en el qual designà hereu el fill Joan. **Joan de Montoliu de Saiol** es casà el 1621 amb Lluïsa Escrivà de Romaní i bàsicament residí en terres valencianes. Són germans seus: Agustí, genearca dels Montoliu que han arribat fins als nostres dies, i Eugeni, que a les Corts havia de rebre un hàbit d'un orde militar. El successor de Joan de Montoliu fou el seu fill **Gaspar de Montoliu d'Escrivà de Romaní**, que s'esposà el 1653 amb Antònia de Cabanelles i traspassà abans del juny de 1677. Seguí la línia **Gaspar-Pere de Montoliu de Cabanelles** que el 1676 es casà amb Anna-Maria de Puigmarí. Fou pare de **Francesc-Manuel de Montoliu de Puigmarí** que fou el darrer senyor Montoliu de Renau, ja que el 1685 hagué d'alienar la baronia a fi de pagar deutes. El cabaler **Agustí de Montoliu de Saiol** es decidí a retornar a Catalunya al primer quart del segle XVII. S'establí a Renau i cercà esposa, l'escollida fou Lluïsa de Castells de Terrè amb qui establí capítols el 15 de maig de 1629. L'enllaç matrimonial el convertí en senyor de Millà, Alberola i Tartareu. El successor d'Agustí fou el seu fill **Plàcid de Montoliu de Castells** (1634-1690). Seguí la línia **Pere de Montoliu de Ribes** que s'instal·là a Tarragona al darrer quart del segle XVII. Contragué matrimoni, el 16 de setembre de 1691, amb la tarragonina Maria-Rosa de Boixadors de Nin. Fou manta vegades conseller de mà major i cònsol i en els anys de la guerra de Successió fou capità de la Coronela. Carles III l'Arxiduc el nomenà síndic davant la Comunitat del Camp i li encarregà diverses comissions. Atorgà les darreres voluntats el setembre de 1720. Són germans seus Maria, que professà al monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona; Teresa, també monja de les Puel·les; Plàcid, monjo de Sant Cugat del Vallès, i Jeroni (? 1680 – Malta 1757), comanador de l'Espluga Calba i de Granyena de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. **Pere**, amb la Boixadors, fou pare d'onze fills dels quals arribaren a l'edat adulta: Isabel (Tarragona 1693 – ?),

casada amb Joan Baillet de Grancourt; Plàcid, que segueix; Joan (Tarragona 1698 – 1774), degà de la seu tarragonina; Maria-Rosa (Tarragona 1703 – Sixena 1760), abadessa i priora de Sixena; Maria-Josepa (Tarragona 1705 – Sixena 1785), priora de Sixena, i Manuel (Tarragona 1707 – ?), gran prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. **Plàcid de Montoliu de Boixadors** (Tarragona 1696-1774) prengué per muller Cecília d'Erill de Josa. L'any 1758 adquirí la casa pairal del carrer dels Cavallers. Fou regidor de l'Ajuntament de Tarragona. A més de l'hereu Pere-Miquel fou pare de Maria-Teresa (Tarragona ? – Barcelona 1813) i Maria-Cecília (Tarragona ? – Barcelona 1819), ambdues monges de Sant Pere de les Puel·les, Plàcid, que fou canonge de Barcelona, i Manuel, que fou, dins l'orde de Sant Joan de Jerusalem, comanador de Vilafranca, batlliu de Mallorca i patge del gran mestre Manuel Pinto. **Pere-Miquel de Montoliu d'Erill** (Tarragona 1725 – 1768) es casà, l'any 1762, amb Maria-Josepa de Bru de Descatllar. El succeí el fill **Plàcid-Manuel de Montoliu de Bru** (Tarragona 1767 – 1848), que el 1792 contragué matrimoni amb Felipa de Dusai de Marí. Fou cavaller de l'orde de Malta i capità del sometent de Tarragona en la contesa contra la República Francesa. Durant la guerra del Francès representà la Junta de Govern de Tarragona a la Junta Superior de Catalunya, fou vocal de la Junta Suprema del Principat i diputat per Tarragona a les Corts de Cadis. El sobrevisqueren els fills Francesc, que el succeí; Maria-Josepa (Tarragona 1799 – 1875), que es maridà el 1816 amb Rafael d'Amat d'Amat, baró de Maldà; Maria-Tecla (Tarragona 1802 – Barcelona 1889), casada amb Ramon de Siscar de Fernández de Calderón; Joaquim (Tarragona 1804 – ?), i Plàcid (Tarragona 1809 – Barcelona 1881), que s'esposà amb Maria-Josepa de Rocabruna Jordà, baronessa de l'Albi, i fou un reconegut líder carlí. **Francesc de Paula de Montoliu de Dusai** (Tarragona 1794 – 1857) prengué per muller Maria-Josepa de Sarriera de Pinós i fou pare de dos fills: Plàcid-Maria, que seguí la línia familiar, i Josep-Maria (Tarragona 1830 – 1868). **Plàcid-Maria de Montoliu de Sarriera**↑, I marquès de Montoliu, fou pare de Francesc de Paula (Tarragona 1861 – Barcelona 1892), Maria-Josepa (Tarragona 1863 – ?), Maria-Teresa (Tarragona 1864 – ?), **Maria del Pilar**↑, Antoni de Pàdua (Tarragona 1869 – 1870), Joaquina (Tarragona 1871 – ?), Cebrià (Palma de Mallorca 1873 – Alburquerque, Nou Mèxic, 1923), II marquès de Montoliu, Josep-Maria (Tarragona 1875 – ?), III marquès de Montoliu, **Manuel**↑ i Plàcid de Montoliu de Togores (Tarragona 1880 – ?). ROVIRA [2007]. (SJRJG)

MONTOLIU DE SARRIERA, PLÀCID-MARIA (Tarragona 1828 – el Morell

1899). Noble, hisendat i polític. Nasqué a la casa pairal dels Montoliu, del carrer dels Cavallers, del matrimoni format per Francesc de Montoliu de Dusai i Josepa de Sarriera de Pinós. Estudià a l'Institut de Segon Ensenyament de Tarragona (pertany a la primera promoció de batxillerat) i a la Universitat de Barcelona. La família (vegeu *MONTOLIU*↑), per fugir dels perills de la segona carlinada, es traslladà a Mallorca on **Plàcid-Maria** conegué **Pilar de Togores de Zaforteza**, filla del comte d'**Aiamants**, amb la qual contragué matrimoni el 1869. En ple regnat d'Amadeu I escriví el llibre *¿Don Alfonso o Don Carlos?* que és una defensa dels drets preferents del primer a la Corona espanyola, el qual fou molt ben rebut pels alfonsins, i Alfons XII, bon punt proclamat rei, li ho agrai concedint-li el títol de marquès de Montoliu. Era d'ideologia conservadora i catalanista en la línia de Mañé Flaquer; el seu pensament i manera de ser es resumien en el triple ideal de tradició, religió i pàtria. Com a polític fou alcalde de Tarragona del gener de 1865 al mateix mes de 1867. Durant el seu mandat s'emprengué el rebaix de l'esplanada que resultà de l'enderroc de la muralla de Sant Joan per tal d'aconseguir la unió de les dues parts de la ciutat, i per tirar endavant l'eixample creà la Junta d'Eixample que tingué cura de l'operació; amb la restauració borbònica tornà a la vida política i entrà a formar part de la Diputació de Tarragona de la qual arribà a ser el president; es presentà a les eleccions a diputats a Corts de l'any 1876 i guanyà l'escó. Com a diputat destacà en la defensa de la unitat catòlica del país, aconseguí que es fes el pont de ferro del Francolí, treballà intensament a favor dels monestirs de Poblet i de Ripoll, i obtingué el dret de pesca per a les barques de bou; en la següent legislatura canvià les Corts pel Senat, i entre les seves actuacions com a senador destacà l'esmena contra la llei que es preparava a favor del lliure canvi. Des de l'adolescència estigué interessat pel patrimoni arqueològic i històric, per això, l'any que esdevingué batxiller, es féu soci de la Societat Arqueològica Tarraconense, tot just fundada, de la qual esdevení tota la vida un bon col·laborador. Fou acadèmic corresponent de les reials acadèmies de San Fernando i de la Història i formà part de la Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la província de Tarragona de la qual fou vicepresident en funcions de president, ja que el governador civil, a qui corresponia la presidència nominal, no l'exercia. Des de la Comissió treballà intensament en favor dels monuments provincials, especialment en benefici dels monestirs de Poblet i Santes Creus, i aconseguí que les muralles tarragonines fossin declarades monument nacional. Heretà un extens patrimoni repartit pels termes de Constantí, Figuerola del Camp, Guissona, el Morell, la Pineda, el Pla de Santa

Maria, Tarragona, Tartareu i Vilallonga del Camp que atenia personalment i del qual procurava treure el màxim rendiment. Com a propietari vinícola s'interessà des del primer moment per tot allò que estigués vinculat amb la fil·loxera, així fou ell qui, el 14 de març de 1878, defensà al Congrés dels Diputats la sol·licitud per transformar en projecte de llei les conclusions del dictamen que sobre la fil·loxera havia elaborat l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i participà en la redacció de la primera llei contra la plaga. El seu interès pel tema quedà demostrat pels articles que hi dedicà, els seus desplaçaments a les zones afectades per l'insecte a fi d'assabentar-se de l'abast de la plaga i la seva assistència als diversos congressos sobre la fil·loxera que es feren a Espanya. Quan l'any 1887 es constituí a Tarragona la Comissió Provincial de Defensa contra la Fil·loxera entrà a formar-hi part en qualitat de viticultor i n'arribà a ser el comissari. Com a home de negocis s'implicà en el projecte no reeixit del ferrocarril transversal de Catalunya, que pretenia creuar, mitjançant una línia fèrria, tres de les quatre províncies catalanes, amb la idea de facilitar l'articulació i el desenvolupament harmònic del territori i crear un gran cinturó de comunicació que permetés la connexió de la Catalunya central amb dos ports situats al nord i sud de Barcelona. Montoliu es prengué el projecte del ferrocarril transversal molt seriosament i no dubtà pas a invertir-hi fortes sumes de diners. La seva fe en el ferrocarril fou tanta que acceptà fer-se càrrec de la gerència de la societat. Montoliu traspassà al Morell el 29 d'octubre de 1899. Les seves restes foren traslladades a Tarragona i soterrades al panteó familiar del cementiri tarragoní. ROVIRA [2007]. (SJRJG)

MONTOLIU I DE TOGORES, MANUEL DE (*Barcelona 1877 — 1961*). Filòleg i crític literari. Fill de *Plàcid-Maria de Montoliu de Sarriera*[†], I marquès de Montoliu, i de Maria del Pilar de Togores de Zaforteza. Tot i el naixement i decés a Barcelona, Manuel de Montoliu mantingué una extraordinària vinculació familiar i cultural amb Tarragona. Cursà els estudis de batxillerat al col·legi dels jesuïtes de Manresa. Estudià posteriorment filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona (UB) i obtingué el títol de doctor a la Universitat de Madrid, l'any 1903. Es relacionà ràpidament amb els joves intel·lectuals catalans que maldaven per crear estats d'opinió que facilitessin el moviment expansiu del creixent noucentisme polític, impulsat per la Lliga Regionalista de Prat de la Riba i Duran i Ventosa, i també per la divulgació dels actius culturals que giraven a l'entorn de l'òrbita promocional d'Eugeni d'Ors. Foren anys d'efervescència ideològica en què Montoliu col·laborà amb articles de combat

cultural des de tribunes periodístiques com *El Poble Català*. Durant el 1908 obtingué una borsa d'estudis de la Diputació de Barcelona per ampliar coneixements de filologia romànica a Halle (Alemanya), amb els professors Schädel i Suchier. Beca que compartí amb Antoni Griera i Pere Barnils i que li serví per aprofundir durant tres anys en estudis de filosofia i crítica literària. De retorn a Barcelona, el 1911, s'incorporà a les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), on col·laborà en el *Butlletí de Dialectologia Catalana* i dirigí, amb Pompeu Fabra, l'edició del *Diccionari Aguiló*. L'any 1919 obtingué un accèssit al Premi de Filologia, atorgat per l'IEC, pel seu treball *Vocabulari del llibre de Ramon Llull 'Fèlix de les meravelles del món'*. Publicà també els seus treballs d'investigació en prestigioses revistes especialitzades de la importància dels *Estudis Romànics*, *l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, el mateix *Butlletí de Dialectologia Catalana* i, fora del nostre país, a la *Revue Hispanique* de París i al *Boletín del Instituto de Filología*, de Buenos Aires. Pel que fa a la docència exercí de lector de castellà i català a la Universitat d'Hamburg (1920) i durant el 1925 fou director de l'Instituto de Filología de la Univesitat de Buenos Aires (Argentina). Fou, igualment, professor d'Història de la Literatura Castellana a la Universitat de Barcelona, però el 1931 no aconseguí guanyar les oposicions per a la càtedra corresponent. Fou nomenat també membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i en sintonia amb el seu creixent amor per Tarragona decidí de fer el seu discurs d'entrada sobre un tema tan vinculat a Tarragona com: *Pin y Soler, novelista*. Simultàniament al seu exercici de crític literari i recerca lingüística exercí de traductor amb aportacions interessants per a la biblioteca de *L'Avenç*, i formà part de l'equip de traductors d'autors clàssics reunits per les Edicions Pedagògiques de l'Institut de Llengua Catalana, depenent de l'Institut d'Estudis Catalans. Igualment col·laborà amb la Fundació Bernat Metge amb la traducció d'autors clàssics grecollatins. Dominava l'alemany, el francès, l'anglès, l'italià i el llatí, la qual cosa li facilità enormement la seva feina de traductor d'obres tan destacades com la *Vita nuova* de Dant i també d'autors tan assenyalats com Oscar Wilde i Anatole France. Però la seva veritable popularitat li arribà amb l'exercici de la crítica literària als diaris: *Catalunya*, *El Poble Català*, *La Vanguardia*, *El Diario de Barcelona*, *El Debate*, de Madrid, *La Prensa*, de Buenos Aires, però sobretot a les pàgines de *La Veu de Catalunya*. Dirigí també el diari de Sabadell *Ciutat* i col·laborà en revistes com: *Pèl i Ploma*, *Revista Musical Catalana*, *Revista de Catalunya*, *La Veu del Diumenge*, *Revista Catalana* i *Destino*. En tots aquests mitjans Montoliu exercí la seva influència d'opinió literària amb una clara línia

sintetitzadora d'ideologia orsiana. Les seves crítiques literàries propiciaren controvèrsies aferrissades i suscitaren estats d'opinió contradictoris. Alguns estudiosos del seu extens corpus crític han admirat la capacitat intuïtiva i observadorament culta de Montoliu en la majoria de les seves crítiques literàries, però alhora li han retret que també en la majoria de casos no hagués aprofundit millor en l'assaig de les idees filosòfiques, polítiques o culturals. Tanmateix els articles del seu *Breviari crític* tenen encara un gran valor. Les seves idees sobre estètica amararen gairebé la totalitat dels seus comentaris crítics. Una estètica que no s'ha d'incloure essencialment dins el corrent positivista, sinó que per contra és l'idealisme allò que acaba per configurar tot el seu corpus teoritzador com a crític. En aquesta mateixa línia, Montoliu practicà a fons el didactisme i això justifica probablement per què acceptava sense reserves l'obra d'un Dant, però no la d'un Boccaccio; valorava positivament les novel·les de Dickens, Tolstoi o Dostoievski, però en canvi rebutjava les d'un Émile Zola i finalment qualificava d'insana l'obra de Marcel Proust i s'imposava una obligada selecció en la producció de Flaubert o de Stendhal. Era la crítica entesa des de la seva posició essencialment contemplativa i, com a conseqüència, això implicava per a Montoliu una exigència total d'integritat i d'unitat en la visió de l'home i de la vida humana. Crític més erudit que sensible treballà molt millor damunt de les obres que resplendeixen amb un prestigi històric, que damunt les acabades de néixer i que constitueixen un interrogant. Tenia ben poc del periodista que sap acarar-se amb l'actualitat de manera ràpida i àgil per tal de desentranyar-ne el sentit. El seu tarannà aristocràtic i senyor l'aplicà també a l'exercici d'un veritable eclecticisme a l'hora de triar els autors i llurs obres per a ser comentades a la secció del *Breviari*. Una generositat en la valoració dels autors que provocà que alguns contemporanis en tinguessin una imatge aparent de lleugeresa en el vessant de la crítica. Fou però, en el fons, un crític meticulós i elegant en l'exposició dels seus judicis; afable i bondadós en el tracte; gens bel·licós en la dialèctica de la diversitat d'opinió davant l'obra criticada i extremadament subtil en la captació d'impressions. Propugnà la crítica que ell mateix anomenà "dinàmica", és a dir, la simbiosi entre observació i teorització per tal "de deixar-se fecundar per les idees i la sensibilitat dels grans esperits creadors i de fecundar al seu torn amb les seves idees aquests esperits." Practicà sempre la doctrina essencial dels tres principis bàsics per al bon crític: sentit de l'objectivitat; conceptes i models estètics ben clars, i desapassionament per tal d'assolir l'exemplar sinceritat crítica. I tot això fruit de la influència del

romanista alemany Karl Vossler i de les idees de Humboldt i de Croce, en l'interès a destacar el paper de l'individu en la creació i la difusió del pensament. Amb l'esclat de la Guerra Civil, el 1936, es refugià a França i a partir de 1937 treballà a l'oficina de premsa italiana, òrgan de propaganda feixista durant el temps que durà la Guerra Civil Espanyola. Amb la mort de la seva muller, la violinista Júlia Vidal, el 1943, la seva vida agafà un nou gir d'ascetisme creixent. Ingressà inicialment al monestir de Montserrat i més tard al de Poblet, però la seva sobtada vocació monàstica no prosperà ni perseverà. Fou aleshores quan intensificà la seva segona gran relació amb Tarragona. Retornà a la ciutat imperial per tal de cobrir l'últim tram de la seva vida. Durant el 1945 fou elegit assessor de cultura de la Diputació de Tarragona i assumí igualment el càrrec de vicepresident del Patronat de Poblet. Impulsà la creació, el 1951, de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, del qual fou vicepresident i primer director. Fou l'impulsor, així mateix, de les "tertúlies" iniciades al voltant del Cafè Metropol i que tingueren continuïtat posterior amb la fundació del Saló 1800 a les sales del Cafè Tarragona i traspassades, el 1948, a la seu del Casino de Tarragona, del qual arribà a ser president honorari. Allí intercanvià llargues i profitoses tertúlies amb els seus grans amics i poetes mossèn *Miquel Melendres*↑, *Joan Antònio i Guàrdias*↑, *Joan Bertran i Barrufet*↑ i amb altres tarragonins il·lustres com el notari *Josep Gramunt i Subiela*↑, *Joaquim Icart i Leonila*↑ o els periodistes *Antoni Alasà Domingo*↑ *Màximo Burxa*, *Marcel Riera*↑ o *Lluís M. Mezquida*↑. Fou també president del Sindicat d'Iniciativa i Turisme de Tarragona, i posseí la Creu d'Alfons X el Savi. Féu donació a la Biblioteca Pública de Tarragona d'un ampli llegat bibliogràfic compost d'uns 1.500 exemplars, bona part dels quals són de literatura i crítica literària; una extensa col·lecció de manuscrits originals i treballs mecanografiats seus, agrupats en sis caixes que mantenen la seva classificació original, i 42 volums on hi ha relligats sermons, discursos, publicacions periòdiques, etcètera. Tots ells són fulletons impresos durant els segles XVIII i XIX. A l'edat de vuitanta anys li fou concedida, per acord de la corporació municipal, la Medalla de la Ciutat de Tarragona. TORRES [1951]; VILLARRUBIAS [1963]; ICART [1980]; MARTÍ CASTELL [1992]; ARITZETA [1998]; MASSOT [2001], i ROIG QUERALT [2002]. (FRQ)

MONTOLIU DE TOGORES, MARIA DEL PILAR DE (*Tarragona 1868 – Clare Road, Índia, 1939*). Filla de Plàcid-Maria de Montoliu i de Maria del Pilar de Togores. El setembre de 1875 ingressà com a interna en el col·legi de Jesús-Maria i hi romangué fins al 1884. Durant els anys d'internat se li desenvolupà la

vocació que, finalment, la decidí a fer-se religiosa de Jesús-Maria. El 22 de març de 1887 entrà com a novícia i professà el 19 de maig del 1889 amb el nom de Maria dels Àngels. Entre les tasques que l'orde li confià destaca la formació de les novícies. A Roma ocupà els càrrecs de consellera general i mestra de novícies de la casa mare. L'any 1907 fou enviada a l'Índia amb l'encàrrec de dirigir el col·legi de Pare, primer, i el de Clare Road, després. Estava ben dotada per a la prosa i el vers, l'any 1889 publicà a Barcelona un volum de poesies titulat *Ecos del alma*. **ROVIRA [2007] 163-166.** (SJRG)

MORAGUES VIDAL, ROBERT (*L'Albi, Garrigues, 1932*). Industrial metal·lúrgic i músic de banda. Aprengué trompeta i corneta del mestre Joan Cunillera i teoria musical i solfeig del director d'orquestra **Josep Amorós**. Fet el servei militar, s'establí a Tarragona on es graduà en caldereria i entrà a treballar als tallers Sevil. El 1963 es casà amb Teresa Hernández Àvila. El 1965 constituí la seva empresa i esdevingué autònom. Junt amb altres músics formà la Banda de Música del Mont de Pietat de Músics que més tard passà a ser la Banda de Música de la Creu Roja. (JMOC)

MORANT CLANXET, JORDI (*Tarragona 1933*). Publicista i activista cultural. Impulsà la fundació de la societat Amics de Montornès, de la qual fou el primer president i fou promotor del pessebre vivent. Fou un dels fundadors de la Colla Sardanista Joventut Tarragonina, de l'entitat Gogistes Tarragonins (on fou president d'honor) i del Casal Tarragoní. Sota el franquisme, i a causa de les seves activitats catalanistes, va ser interrogat més d'un cop per la policia. L'any 1985 Òmnium Cultural el proclamà Tarragoní Fidel. L'Ajuntament de Tarragona li concedí el Diploma de Serveis Distingits l'any 2003. Com a publicista ha conreat la biografia local i la història costumista. Té publicat un gran nombre d'articles, a les revistes: *Claxon*, *Indrets de Tarragona*, *Revista del Sindicat d'Iniciativa*, *Butlletí Montornès*, *Estudis Altafullencs*, *Estudis de Constantí*, *l'Orella de Farena*, i en general als diaris *Diari de Tarragona* i *Nou Diari*, i als opuscles anuals de les diverses confraries de Setmana Santa. Entre els seus llibres destaquen: *Història dels castells* (1967 i 1976), *Cent anys de sardanisme* (1971), *Iconografia de Tarragona. Recull de goigs* (1972), *Cinquantenari de l'associació pessebrista de Tarragona* (1978), *La festa popular de Santa Tecla de 1687* (1980), *El ball tarragoní de Dames i Vells* (1981), *Iconografia de Santa Tecla. Goigs i gravats* (1981), *Miquel Melendres i Rué, fulgent poeta de la terra* (1983 i 1992), *Guia de la Poble de Montornès* (1983), *La plaça de toros de Tarragona* (1983), *El tren per la Poble de*

Montornès i el centenari del ferrocarril de Reus a Roda de Berà (1984), *Temes Poblencs I*, Pau Rovira (1985), *L'Arc de Berà* (1986 i 1987), *Història i tradició del copatró de Tarragona Sant Magí* (1997 i 2002), *L'estàtua de Roger de Llúria a Tarragona. Vicissituds d'un monument* (2001), *Temes històrics de la Poble de Montornès* (2005), etcètera. (SJRJG)

MORELL GAVALDÀ, ONOFRE (*Falset s. XVI — Tarragona 1642*). Mercader i noble. Fill de Pere Morell i nét de Lluís Gavalrà, tots dos mercaders de Falset establerts a Tarragona cap al 1595. Heretà del pare i rebé també els béns de l'avi per donació de l'àvia. Doctor en lleis, combinà l'exercici del dret amb els negocis familiars. Es casà amb Caterina Sabater, de família noble. El 1622 aconseguí el privilegi de cavaller. El 1629 fou inclòs a la bossa dels insaculats per a oïdors de la Diputació del General per l'estament militar i el 1640 promocionà a la bossa dels diputats militars. En el trienni 1632-1634 fou el diputat local de Tarragona. Aconseguí aplegar una bona fortuna que li permeté finançar algunes obres a la casa de provació dels jesuïtes, a la Rambla Vella. Morí sense fills, assistit pel pare **Baltasar Gracián**[†], aleshores vicerector dels jesuïtes a Tarragona, els quals foren beneficiaris únics de l'herència de Morell, que el mateix Gracián estimava entre 30.000 i 40.000 escuts. Fou enterrat amb tots els honors a la capella major de la primitiva església dels jesuïtes. La situació de guerra retardà la recepció de l'herència, que es destinà, per voluntat del testador, a la construcció d'un nou temple, iniciat cap al 1730, sobre el primitiu. La posició de la tomba de Morell no fou modificada, i quedà dins del recinte del nou presbiteri, coberta amb una làpida laudatòria, que es conserva. Els jesuïtes homenatjaren el seu gran benefactor, gairebé cent anys més tard, col·locant el seu escut d'armes, de manera destacada, en el conjunt escultòric de la façana de l'església construïda gràcies al seu mecenatge. **BATLLORI [1958] i LLOP [2007] 85 i 90-91.** (JLT – SJRG)

MORENES (*Tarragona s. XVII – s. XX*). Llinatge d'apotecaris del Baix Penedès establert a Tarragona al darrer quart del segle XVII. El genearca dels Morenes tarragonins és l'apotecari **Carles Morenes Papiol**, fill de Joaquim Morenes i de Caterina Papiol, pagesos del Vendrell, que es casà, el 1678, amb Àngela Móra, filla de Llorenç Móra, apotecari de Tarragona; morí el setembre del 1726. L'heretaren de manera conjunta els fills Joaquim i Tomàs. **Joaquim Morenes Móra**, apotecari de professió, nasqué a Tarragona el 1680 i el 1738 encara vivia. **Tomàs Morenes Móra** (Tarragona 1686 – 1776) prengué per muller, el 1733,

Manuela de Caçador Pasqual i fou majordom de propis de l'Ajuntament de Tarragona. Altres fills de Carles Morenes Papiol foren Felip i Ambròs Morenes Móra. **Felip** traspassà el 1759 i fou enterrat al vas que els Morenes tenien a l'església de Sant Francesc. **Ambròs** fou assessor del procurador reial i el 1722 rebé el nomenament de tinent de corregidor i alcalde major de Tarragona, càrrecs que deixà el 1729 per tal de poder ocupar la plaça de corregidor de Talarn. S'instal·là a Barcelona on exercí d'auditor general i oïdor de la Reial Audiència. Estigué casat amb Antònia Pallarès i traspassà el 1752. La línia familiar la segueix *Carles de Morenes de Caçador*↑, fill de Tomàs Morenes, que fou succeït pel fill **Carles de Morenes Beltran** (Tarragona 1754 – 1856), II baró de les Quatre Torres, que es casà, el 1778, amb Maria Pastor Rubies. Fou regidor, el 1809, i alcalde constitucional de Tarragona entre el 1813 i el 1814. Durant la guerra del Francès ingressà a la milícia urbana i arribà a ser capità de la tercera companyia. Foren fills seus Salvador i Antoni de Morenes Pastor. **Salvador de Morenes Pastor** (Tarragona 1782 – 1811) fou primer capità de la segona companyia del Regiment de les Milícies Urbanes de Tarragona i morí durant l'assalt de Tarragona de 1811 lluitant contra els francesos. **Antoni de Morenes Pastor** (Tarragona 1797 – 1836), III baró de les Quatre Torres, esdevingué l'hereu per mort del seu germà Salvador. S'esposà, el 1830, amb Antònia de Tord de Crell. El succeí el fill *Carles de Morenes de Tord*↑. L'establiment a la Cort de Carles de Morenes va fer que els quatre primers fills –Carles, M. Dolors, Cristina i Ferranda de Morenes García-Alessón– nasquessin a Madrid, però els altres cinc fills ho feren a la Nou de Gaià o a Tarragona. L'hereu de Carles de Morenes fou el fill **Ramon de Morenes García-Alessón** (la Nou de Gaià 1866 – Madrid 1934), VIII comte de l'Asalto, III marquès de Grigny, II comte de la Peña del Moro, V baró de les Quatre Torres, Gran d'Espanya. Es casà amb Inmaculada de Carvajal Hurtado de Mendoza amb qui tingué onze fills. Fou gentilhome de cambra, mestrant de Saragossa, cavaller del Reial Cos de la Noblesa de Catalunya, enginyer agrònom, inspector en cap del Cos d'Enginyers Agrònoms, senador del Regne, Gran Creu d'Isabel la Catòlica, i acadèmic de la Real Academia de la Historia. **Antoni de Morenes García-Alessón** (Tarragona 1868 – ? 1914), I marquès de Ceballos-Carvajal com a títol del Regne, s'esposà amb Milagros García-Sancho Zavala, marquesa de Montealegre i Gran d'Espanya, i fou pare d'Antonio i Carmen de Morenes García-Sancho. **Josep M. de Morenes García-Alessón** (Tarragona 1868 – Barcelona 1886) era bessó d'Antoni. **Felip de Morenes García-Alessón** (Tarragona 1870 – Jerez de la Frontera 1961), fou I marquès de Borghetto com a

títol del Regne, i VIII marquès de Villarreal de Burriol. Es casà dues vegades: la primera amb M. Josefa de Imaz Ceriola, filla dels marquesos de Saavedra, i la segona amb Blanca Medina Garvey, filla dels marquesos d'Esquivel. Fou advocat, senador del Regne, tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Madrid, Gran Creu d'Isabel la Catòlica, mestrant de Sevilla i Saragossa, i cavaller del Reial Cos de la Noblesa de Catalunya. **Lluís de Morenes García-Alesson** (Tarragona 1872 – Madrid 1931), fou I marquès de Bassecourt com a títol del Regne, i també gentilhome de cambra, mestrant de Saragossa, cavaller del Reial Cos de la Noblesa de Catalunya, diputat a Corts per Tarragona i comanador de la Legió d'Honor. Contragué matrimoni amb Mercedes Arteaga Echagüe, marquesa d'Agüero i de Campoó. **MORENÉS-ÁLVAREZ DE TOLEDO [1994]; ROVIRA [2000], i ROVIRA [2009]**. (SJRJG)

MORENES DE CAÇADOR, CARLES DE (*Tarragona 1729 – 1809*). I baró de les Quatre Torres. Era fill de **Tomàs Morenes Móra** i de Manuela de Caçador Pasqual. Contragué dos matrimonis: el primer amb Maria Bertran Deulofeu, filla d'apotecari, i el segon amb Maria Rubies Brufal. Seguí la tradició familiar i fou apotecari. L'any 1763 fou nomenat tresorer de propis i emoluments de Tarragona. El 1773 aconseguí el privilegi de cavaller del Principat de Catalunya i el 1778 esdevingué regidor de l'ajuntament tarragoní. El fet d'haver assistit en representació de Tarragona al jurament del Príncep d'Astúries li permeté obtenir el títol de baró de les Quatre Torres que li fou fet efectiu el 7 de febrer de 1790. Morí el maig de 1809 víctima de l'epidèmia que aleshores afectava Tarragona. **ROVIRA [2000] 158-159**. (SJRJG)

MORENES DE TORD, CARLES DE (*Tarragona 1831 – 1906*). IV baró de les Quatre Torres. L'any 1858 es casà amb Fernanda García-Alesson y Pardo de Rivadeneira, comtessa de l'Asalto, marquesa de Grigny, de Ceballos i del Borguetto, i baronessa de Casa Davalillo i de la Real Jura. Fou gentilhome de cambra de la reina Isabel II (essent assignat al servei de l'infant Sebastià-Gabriel), acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia, Fill Predilecte de Tarragona, soci de mèrit de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, diputat a Corts i senador del Regne, cavaller de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, i gran Creu d'Isabel la Catòlica. Formà part de la Comissió Provincial de Monuments de la Província de Tarragona i col·laborà en la restauració del monestir de Poblet per a la qual aportà diners personals. Els seus mèrits als ulls de la Monarquia el feren mereixedor de la Grandesa

d'Espanya que li concedí Alfons XIII vinculada al títol de comte de l'Asalto. Les seves activitats cortesanes i polítiques l'obligaren a residir a Madrid la qual cosa, però, no el desvinculà pas de Tarragona. Escriví diverses monografies de caràcter històric i arqueològic entre les quals destaquen: *El blasón de Tarragona. Ensayo crítico-histórico acerca de cuál es su verdadero y legítimo escudo heráldico* (1891), *El casco de Jaime I el Conquistador* (1894) i *La espada de Alfonso VI que se conserva en Toledo*. **MORENÉS-ÁLVAREZ DE TOLEDO [1994]**. (SJRJG)

MORERA I GATELL, FRANCESC DE PAULA (*Tarragona 1869 – Lleida, Segrià, 1951*). Arquitecte. Nebot de l'historiador *Emili Morera i Llauradó*↑. Va néixer a Tarragona el 13 de març de 1869. Orfe de pare des de molt jove, hagué de treballar per pagar-se els estudis, de manera que no obtingué el títol fins a l'any 1899. El 1906 aconseguí la plaça d'arquitecte municipal de la ciutat de Lleida, que ocupà fins a la seva jubilació el 1941, exercint també d'arquitecte privat. La major part de la seva obra és a Lleida, on esdevingué una figura cabdal en l'arquitectura de la primera meitat del segle XX. Tot salvant la distància amb Barcelona, desenvolupà un modernisme de gran dignitat i després evolucionaria cap a postulats noucentistes dins els cànons de l'historicisme classicista. El primer projecte conegut a Tarragona és la casa de Rafael Grau al carrer de Sant Francesc (1903). La producció arquitectònica tarragonina és bàsicament deutora de la vinculació amb *Macià Mallol Bosch*↑ –casat el 1803 amb una cosina tercera de l'arquitecte– de llarga trajectòria comercial, política i cultural, fundador del Banc Comercial de Tarragona, en activitat entre 1919 i 1926. Per a aquest banc projectà la seu de Tarragona (1920), a la cantonada dels carrers de la Pau del Protectorat i Orossi, i les sucursals de Torredembarra, el Vendrell i l'Arboç. L'any 1919 projectà la casa de Macià Mallol, que ocupava l'illa delimitada pels carrers Nou de Sant Oleguer, Sant Fèlix, Sant Josep i Rebolledo. L'any següent redactà el projecte del Mas Mallol, que després es convertiria en l'escola Pax, plenament modernista. Amb posterioritat projectà l'emblemàtica casa Rossell, a la Rambla Nova, número 2 (1929). També fou autor, entre d'altres, d'una casa a Salou per a Pau Bartolí i una altra a Tarragona, al carrer de Sant Miquel, cantonada amb els carrers de Misericòrdia i de Sant Josep (1932). **SERRA [2003] i VILÀ [1982]**. (JLT)

MORERA LLAURADÓ, EMILI (*Tarragona 1846 – 1918*). Historiador, arqueòleg, periodista i advocat. Va néixer a Tarragona el darrer dia de l'any 1846, fill dels tarragonins Josep Morera Anglès (v.1802-v.1855), paleta d'ofici, i Francesca

Llauradó Balcells (nada v.1806). Inicià els estudis de teologia al Seminari de la ciutat, però els abandonà arran de la Revolució de 1868. També va rebre classes de música, les suficients per a compondre unes quantes peces de caràcter religiós, entre les quals la seva pròpia *Missa de rèquiem*. A la Universitat de Barcelona va fer les carreres de Filosofia i Lletres (llicenciat el 1871 i doctorat el 1872) i de Dret (llicenciat el 1874). Fou professor auxiliar a l'Institut de Reus i substitut d'Història al de Tarragona. De formació i pràctica catòliques (fou congregant de la Puríssima Sang i president honorari del Monte-Pío de la Santa Cruz), però políticamente liberal (estigué molt relacionat amb el comte de Rius), es mantingué sempre dins d'uns termes moderats i àdhuc regionalistes o catalanistes. Va exercir el càrrec de jutge municipal (1881) i fou elegit diputat provincial pel districte de Tarragona – el Vendrell (1884). Després de dirigir el *Diario de Tarragona*, entre 1875 i 1877 i entre 1881 i 1883, va fundar (1887) i dirigir també el periòdic *La Provincia de Tarragona*, el qual es fusionà posteriorment (1889) amb el diari esmentat. Fou, així mateix, cronista oficial (1896), un dels fundadors i col·laboradors principals del diari catòlic tarragoní *La Cruz* (des de 1901) i director dels primers anys (1901-1918) del *Boletín Arqueológico* de la Societat Arqueològica Tarraconense (SAT). Des de 1888 i fins al seu traspàs, va tenir diversos càrrecs funcionaris a la Diputació provincial (oficial lletrat segon, vicesecretari o oficial major i secretari interí). El seu gran interès per la història i per la conservació del patrimoni el portà a formar part de diferents associacions culturals i acadèmies científiques. El 1876 ingressà a la SAT, de la qual fou comptador (1878-1884), membre de la comissió d'adquisicions (1901), soci honorari (1914) i president (1914-1918). El 1890 fou nomenat corresponent de la Real Academia de la Historia, fet que comportà la seva entrada en la Comissió Provincial de Monuments, on va exercir els càrrecs de secretari (des de 1890) i de vicepresident (1915-1918). El 1897 va ser nomenat també corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i de la Societat Arqueològica Lul·liana, de Palma de Mallorca, i el 1911, de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando. Fou el primer autor a defensar, raonadament, la cronologia romana –de baix a dalt– de l'antiga muralla de Tarragona. Publicà en vida una dotzena de llibres i un gran nombre d'articles (de vegades signats amb l'anagrama Dr. Rémore), va obtenir diversos premis en certàmens literaris provincials i edità, anotà i completà el primer (i únic) tom de la *Historia de Tarragona* (1892) del seu amic Bonaventura Hernández Sanahuja, una obra que en certa manera va continuar amb una de pròpia, molt documentada i voluminosa història de la *Tarragona cristiana*, la feixuga edició de la qual s'inicià

el 1897 i no es completà fins al 1959. Es va casar amb la també tarragonina Maria Baradat Rius (? 1865), amb qui va tenir cinc fills: Josep Maria (* 1887), Mercè (* 1891), Maria (* 1892), Pilar (* 1896) i Joan Maria (? 1898). Els seus descendents ho són a través de la seva filla **Pilar**, casada amb **Josep Jané**. Va morir a la seva ciutat natal el 10 de febrer de 1918. Entre les seves obres més importants, es poden destacar: *Compendio de la Historia de España distribuido en lecciones, para uso de los alumnos de la segunda enseñanza, Escuelas Normales y Seminarios Conciliares* (1891); *Tarragona antigua y moderna. Descripción histórico-arqueológica de todos sus monumentos y edificios públicos civiles, eclesiásticos y militares y guía para su facil visita, examen é inspección* (1894); *Tarragona cristiana. Historia del arzobispado de Tarragona y del territorio de su provincia (Cataluña la Nueva)* (1897, tom I; 1899, tom II; 1954, tom III; 1955, tom IV, i 1959, tom V); *Reseña histórica de La Comuna del Camp de Tarragona. Institución foral, nacida y desarrollada durante la Edad Media, en el territorio denominado "el Campo de Tarragona"* (1901); *Memoria ó descripción histórico-artística de la Santa Iglesia Catedral de Tarragona desde su fundación hasta nuestros días* (1904); *Provincia de Tarragona* (volum IV de la *Geografía General de Catalunya* dirigida per F. Carreras Candi; Barcelona, sense data [1910]); *El puerto de Tarragona* (1910 [1911]). **JORDÀ [1991] 168-169 i MASSÓ-SOBERANAS [1997] V-XXII.** (JMC)

MORERA VALLS, FRANCESC (*Tarragona 1826 – 1886*). Escriptor. Nasqué a Tarragona l'11 de novembre de 1826 i els seus pares foren el comerciant Francesc Morera i Coloma Valls. Estudià el batxillerat a Tarragona i la llicenciatura en Dret a la Universitat de Barcelona. Es guanyà la vida com a advocat i participà en política dins del partit conservador. Fou regidor de l'Ajuntament de la seva ciutat natal i diputat provincial i president de la Diputació de Tarragona (1864). Participà en la vida associativa ciutadana essent un dels fundadors de l'Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera, els estatuts del qual redactà i al qual dedicà el llibre *El Ateneo Tarraconense de la Clase Obrera, consideraciones sociales, morales y económicas sobre el objeto de este establecimiento* (1863); fou soci de la Societat Arqueològica i membre de la Comissió de Monuments de la qual va ser el tresorer, secretari i vicepresident. Impulsà la segona època d'*El Tarraconense* que havia fundat **Josep Opisso Roig**↑. A més d'*El Tarraconense* també col·laborà al *Diario de Tarragona* i al *Diario de Barcelona*. Com a literat fou força reconegut en el seu temps. Publicà poesia en català que signava amb el pseudònim *Lo Cantor del Francolí* i que figura recollida a les antologies *Los trovadors nous* i *Los trovadors moderns*. També escriví en castellà poesia i obres teatrals com *El castellano de*

Tamarit o los bandos en Cataluña (1850), *Fueros y desafueros* (1858), *Justicia Catalana* (1887), etcètera. El seu llibre *Letanía poética de la Virgen* (1860) va ser declarat obra de text a les escoles per reial ordre governativa. És coautor, juntament amb **Hernández Sanahuja**↑, del llibre *Descripción histórica de las estatuas, medallones, bajo relieves y bustos que adornan el frontispicio del Palacio de las Excmas. Corporaciones Diputación Provincial y Ayuntamiento de la fidelísima y ejemplar ciudad de Tarragona* (1865). VIRGILI [1980] 31 i 33. (SJRG)

MUNTANYA MARTÍ, MARIA-TERESA (*Tarragona* 1940). Etnògrafa. Graduada en Etnografia, llicenciada en Història Antiga i doctorada en Filologia Catalana. Les seves afeccions intel·lectuals discorren pels viaranys de dues disciplines no gaire dispars: l'onomàstica i l'etnografia. En el primer camp, ha publicat la toponímia de la Canonja, els noms de llocs sotaiguats (*Els noms de llocs sotaiguats de la mar sitgetana a la rapitenca*, 1991) i reculls de navinímia i d'altres contribucions menors. En el segon vessant, ha escrit estudis sobre els oficis de ferrer (*El treball del ferrer*, Reus, 1996), d'escombrer (*Etnografia de l'ofici d'escombrer a Tarragona*, 1987), de matalasser (*Una petja esvaïda: el matalasser*, 2000), de rajoler, d'armador i remallaire (*Del sargit a l'armat dels arts de pesca. Armadors i remallaires*, 2001), i de rajoler, alguns en col·laboració amb altres autors. Destaca, pel volum i laboriositat, la seva *Tarragona. Una passejada pel terme, una retrobada amb la gent. Onomàstica tarragonina amb anotacions multidisciplinars* (Tarragona, 2007), escomesa juntament amb Francesc Escatllar Torrent. Aquest bagatge li ha valgut l'atorgament de premis: Eduard Brossa de l'IEC, Gumersind Bisbal de la FSVC, Sanchis Guarnier de la Fundació Jaume I, Beca Montoliu de la Diputació de Tarragona, Bossa de Treball de l'Òmnium Cultural, Accésit a la Beca de Recerca Prous Vila, etcètera. (JMSJ)

N

NADAL COMPANYY, GABRIEL (*Tarragona* 1925). Farmacèutic i nedador. Fill de Joan Nadal Vich, pràctic del port de Tarragona, i de Maria Company Seguí, ambdós de Ciutat de Mallorca, i germà de l'advocat **Rafael Nadal i Company**↑. Nasqué al carrer de Castellarnau, número 15, de Tarragona. De petit aprengué a nedar a la platja del Miracle, on la família tenia una caseta de fusta, i, més tard, s'afccionà a la natació, esport que practicava de manera intensiva durant els

tres mesos d'estiu, ja que la resta de l'any no hi havia instal·lacions per fer-ho. Soci del Club Nàutic començà a competir en la categoria infantil des d'on accedí a les categories superiors. L'any 1947 fou campió de Catalunya de 100 metres lliures. El 1948 quedà en segona posició en la travessia del port de Tarragona. Es llicencià en Farmàcia a la Universitat de Barcelona i aviat obrí el seu propi establiment al barceloní carrer de Tuset, que regentà fins a la seva jubilació. Amant del pessebrisme, s'ha especialitzat en la construcció de diorames que regala als amics. És soci del Centre Excursionista de Catalunya (CEC) del qual, durant tres anys, fou sots president de la secció de Cinema. També ha estat membre de diversos jurats de concursos de cinema amateur, i ha rodat molts reportatges, entre els quals destaquen *Crònica del Nil* i *Skyline*, guanyadors, en sengles convocatòries, del primer premi del Concurso Amateur de Reportajes del CEC. També ha filmat pel·lícules d'argument entre les quals sobresurt *Can*, que representà Espanya en el Concurs Mundial de Cinema Amateur (Polònia, 1978). Es casà amb Anna M. Vallvé Alacreu, filla de Tarragona, i és pare de Gabriel i d'Anna Maria. (MTVC)

NADAL I COMPANYY, RAFAEL (*Palma de Mallorca 1917 – Tarragona 2008*). Advocat i senador. Fill del matrimoni entre Joan Nadal Vich, pràctic del port de Tarragona, i Maria Company Seguí, els dos naturals de Ciutat de Mallorca, i germà de *Gabriel Nadal Company*↑. S'inicià com a advocat l'any 1943 i exercí durant seixanta anys en el torn d'ofici. Fou membre fundador i president de l'Agrupació de Juristes Tarragonins creada l'any 1991. Els darrers anys de la dictadura va ser militant antifranquista. Cofundà l'Assemblea de Catalunya, i amb motiu de la manifestació de la Marxa de la Llibertat, fou detingut a la Rambla Nova i inculpat d'injúries a l'exèrcit. Va militar al PSC-PSOE i va ser elegit senador per Tarragona en les eleccions generals de l'any 1979 i de 1982. Persona inclinada a prestar ajut, va donar suport a les associacions de veïns en els moments complicats dels inicis i va ser soci d'honor d'un bon nombre d'aquestes associacions. En l'àmbit esportiu va practicar natació, futbol i atletisme. Soci fundador l'any 1963 del Club Natació Tàrraco, era el número 1 de l'entitat, i en va rebre la insígnia d'or. D'una manera altruista, l'any 1995, va fer donació de diversos objectes d'art i gravats al Museu d'Història de Tarragona (actualment exposats a la Casa Castellarnau) i d'una col·lecció de llibres a la Biblioteca-Hemeroteca Municipal de Tarragona. Des de la creació de la Facultat de Ciències Jurídiques a Tarragona, l'any 1993, va anar fent donació de llibres de dret, alguns d'ells rars o d'edicions exhaurides. La Generalitat li atorgà la

medalla Francesc Macià al mèrit del treball. També va rebre la insígnia de plata d'Aviadors de la República. L'any 1996 va publicar *Més de mig segle en el torn d'ofici i d'altres records*, memorial de vivències on relata fets viscuts com a protagonista o espectador. El seu fill Joan-Miquel Nadal Malé (*1950) ha estat alcalde de la ciutat entre 1989-2007 per CiU. **NADAL [1996] i GOSÁLBEZ [2008].** (MEVB)

NAVARRO MIRALLES, LLUÍS (*Laratxe* 1934). Professor universitari. Fill de Josep Navarro, mestre d'Alacant, i d'Encarnación Miralles, de Barcelona, emigrats al protectorat del Marroc; va ser el tercer de cinc germans. Cursà estudis de primària i batxillerat al Col·legi dels Germans Maristes. El 1953 anà a Barcelona on va estudiar dret i magisteri (1956-1959), i cursà geografia i història (1963-1967), amb l'assoliment del Premi Extraordinari de Fi de Carrera. Sobre la guerra del Marroc elaborà la tesi de llicenciatura (1969) i la tesi doctoral (1972), aconseguint la màxima qualificació. Des de 1971 féu classes a la universitat, integrant-se en l'equip docent de la delegació de la Facultat de Lletres, més tard Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, on va ser molts anys director de l'Àrea d'Història Moderna. Per les seves aules han passat una multitud de generacions d'estudiants d'història de la demarcació i amb ell, notable inversor en capital humà, a més de les assignatures obligatòries i optatives, van aprendre els valors que sabé inculcar-los d'humanitat, generositat i honradesa. Docent actiu i experimentat dinamitzador cultural, va organitzar diversos congressos i seminaris i va dirigir una vintena llarga de tesis de llicenciatura i de doctorat, a més d'impulsar d'una manera decisiva la creació de l'Hemeroteca de la Caixa de Tarragona i l'Arxiu Històric del Port, de la mateixa ciutat. Fou pioner en apropar l'alumnat als documents antics, arrançant-ne l'accés concertat amb els principals arxivers locals, i un dels artífexs de l'edició de les actes municipals patrocinades per l'Ajuntament. La seva ingent activitat es va mantenir de manera ininterrompuda durant el darrer terç del segle XX i primers anys del següent, fins a la seva jubilació l'any 2004. El 17 de desembre de 2008 tancà tot un cicle dels estudis universitaris a Tarragona impartint, a l'Aula Magna, l'última classe magistral a l'edifici de la plaça Imperial Tarraco. La seva producció editorial s'ha limitat a una quarantena de comunicacions en congressos i d'articles (al *Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus*, als *Estudis Altafullencs*, als *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, a *Pedralbes*, a *Quaderns d'Història Tarraconense*, a la *Revista de Historia Económica*, però sobretot a *Universitas Tarraconensis*), bona part efectuats conjuntament amb l'alumnat, resseguint els principals temes

historiogràfics de cada moment: demografia, història agrària, econòmica, de l'Església o història local. Bon punt s'ha jubilat, ha publicat, juntament amb Jordi Blay Boqué, la *Guia de Bonastre* (Diputació, 2005), i ha coordinat amb Francesc Olivé el IV volum de *Valls i la seva història* (Institut d'Estudis Vallencs, 2005). El 1973 es casà amb Mari Carmen García Reyes, i és pare d'una filla, Núria. *Magister dilectus* [2009]. (JFR – JMGP – MGJ)

NOGUÈS, LLORENÇ (*Tarragona ? p. s. XVII – d. 1649*). Polític tarragoní de la guerra dels Segadors. Era doctor en drets, i s'integrava en la mà major del Consell de la ciutat. El setembre de 1640, davant la imminent invasió de l'exèrcit de Felip IV, les autoritats de Barcelona destacaren el diputat Josep-Miquel Quintana per tal d'evitar que Tortosa passés a mans dels hispànics. De pas per Tarragona, Nogués l'acompanyà, però tot fou debades. Passà seguidament a Barcelona on va ser síndic a la Junta de Braços de Catalunya. Allí va gaudir de la confiança de les autoritats catalanes que el van fer membre del Tribunal Suprem de Justícia. Nogués canvià de bàndol aprofitant un permís pel dia de Nadal, essent considerat traïdor per la Junta de Braços. Durant la segona meitat de 1641 es convertí en interlocutor del Consell municipal tarragoní amb l'arquebisbe electe i amb el virrei marquès de la Hinojosa. El 1642 fou elegit cònsol en cap de Tarragona i l'any següent ocupà el càrrec d'auditor general, a plena satisfacció del governador militar, fins al 1645 en què tornava a ser elegit cònsol en cap; ho fou novament el 1649. **RECASENS [1998] 254-256 i 356, i FLORENSA-GÜELL [2005] 64-65 i 122-123.** (MGJ)

O

ÒDNA I VIRGILI, JOAN (*Tarragona 1942 – 2007*). Artista. Va néixer al popular carrer del Cos del Bou de la Part Alta. Estudià comerç i batxillerat al Col·legi La Salle i també cursà estudis de dret que deixà per qüestions familiars, i per poder dedicar-se més a la pintura. Òdena és considerat un autodidacte, tot i estudiar pintura durant quatre anys a l'acadèmia d'*Antoni Cartanyà Solé*↑, a Tarragona (1951-1955). A l'estudi del mestre, començà a conèixer el dibuix i l'aquarel·la, tècnica amb la qual va guanyar dos anys consecutius (1960 i 1961) el primer premi Juvenil provincial. Posteriorment, el seu treball se centrà cada cop més en l'ús de la tècnica de l'oli. Tot i cultivar principalment el paisatge, la

seva inquietud creadora el féu decantar-se durant un breu període per l'abstracció i, posteriorment, s'interessà també pel surrealisme; alguns dels treballs d'aquella època ho van reflectir d'una manera molt digna. Dins d'aquesta última tendència va realitzar una exposició molt comentada en els àmbits culturals i artístics, a la Sala d'Art La Galera de Reus, l'any 1979. Finalment i pel damunt de les modes de l'època, l'any 1982 i ja amb més de vint anys d'activitat artística, retornà a la figuració i de forma especial al paisatge en el qual va ser un autèntic mestre. Òdena mai no es plantejà la pintura com una professió sinó com una autèntica necessitat anímica i espiritual. Com a paisatgista cultivà bàsicament el *plein air* ja que sempre que podia sortia a pintar a l'aire lliure. Una gran part del seu treball girà entorn de la seva ciutat, de la qual ha pintat: monuments i places, carrers, llocs típics, paisatge urbà i voltants, la seva llum, el seu mar, els seus cels, etcètera, per això no era gens estrany trobar-lo qualsevol dia en qualsevol indret de la ciutat plantat amb el seu cavallet. Cal destacar, però, l'especial atenció que va mostrar pel Delta de l'Ebre i pel seu riu, indrets que coneixia profundament i que van ser motiu de moltes de les seves obres. Òdena va ser fundador i component del Grup-8, el 1968, i més tard, cap als anys vuitanta del Grup Mirador, juntament amb altres artistes. De la seva trajectòria professional podem destacar el Premi especial rebut el 1979 per la seva participació a la VI Biennal Internacional de l'Esport a les Belles Arts, celebrada a Barcelona i on van participar més de setanta països. Dins del seu currículum hi ha una quarantena d'exposicions individuals entre les quals destaquen la de la Sala Amadis de Madrid (1978) i la del Palau Bofarull de Reus (2005). També va realitzar una setantena d'exposicions col·lectives com l'organitzada per la Diputació de Tarragona en el marc de la XV Medalla Tapiró de Pintura (1964). Fou autor dels dibuixos dels llibres *Goigs a lloança de la Mare de Déu de la Roca* (1984) i *Antologia Tarragonesa d'Antoni Rovira i Virgili*, i, juntament amb Francesc Salas Puertos, publicà *Silencis daurats* (Tarragona, 2004). Casat el maig de 1968 amb Maria Cinta Rovira Bonet, del matrimoni en van néixer dos fills: Jaume i Simeó. ***Goigs de la Mare de Déu de la Roca [1983]; LLOP [2000]; ÒDNA-SALAS [2004], i AMIGUET [2010]. (ACC)***

OLIVÉ MARTÍNEZ, ENRIC (*Cambrils 1914 – Tarragona 2004*). Polític. El seu pare era ferroviari i la seva mare guardaagulles. Estudià als col·legis dels Germans de les Escoles Cristianes de Cambrils, primer, i de Tarragona, després. Als 14 anys començà a treballar a la Casa Müller i s'hi mantingué fins a la jubilació el 1979. De molt jove s'afilià a la Federació de Joves Cristians de

Catalunya, de la qual va arribar a ser el responsable de la província de Tarragona. El 1936 entrà a Unió Democràtica de Catalunya, i el juliol va ser detingut i conduït al vaixell *Río Segre*, on va ser jutjat per un tribunal popular que el va condemnar a mort. Fou alliberat a finals de 1936 i enviat al front de Guadalajara, on va restar tota la guerra. El 1939, cridat pel falangista José Mª Fontana Tarrats i per evitar que els tribunals militars afusellessin més gent, va col·laborar amb el Règim com a delegat d'Informació. El 1949 fou nomenat alcalde de Tarragona i continuà en el càrrec fins el 1954 en què dimití per discrepàncies amb el Règim i, molt especialment, amb l'aleshores governador civil. El 1951 Pius XII li concedí el títol de Comendatore de l'Ordre de Sant Silvestre Papa. Retirat de la política, fou president i fundador del Patronat de Castells i de la Coordinadora de Colles Castelleres de Catalunya. El 1980, en les primeres eleccions al Parlament de Catalunya, sortí elegit diputat per Unió Democràtica de Catalunya, dins les llistes de CiU. El 1987, un cop acabada la primera legislatura, es va retirar definitivament de la vida política i acceptà ser president de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. El 1941 es casà amb Josepa Serret Prior amb qui va tenir quatre fills: M. Josepa (*1942), M. Elisa (*1945), Enric (*1949) i Francesc Xavier (*1951). (EOS)

OLIVÉ SIURANA, ESTEVE, 'El Violí' (*Tarragona 1905 – Reus, Baix Camp, 1995*). Pagès i esportista. Conegut amb el renom d'El Violí. Fou membre de la secció d'atletisme del Club Gimnàstic i s'especialitzà en el llançament de javelina. L'any 1926 actuà a l'estadi del Gimnàstic en el Festival de Gimnàstica i Atletisme que presidí el baró de Coubertin i guanyà la prova de javelina. L'any 1928 fou sotscampió de Catalunya amb un llançament de 40,80 metres i l'any 1934 aconseguí el tercer lloc amb una marca de 44,25 metres. Participà en els campionats d'Espanya d'atletisme del 1933 on acabà en quarta posició amb un llançament de javelina de 44,21 metres. Fou seleccionat per representar Espanya en els campionats preolímpics que s'havien de celebrar a Milà, però el seu pare no li ho permeté a causa de la molta feina que hi havia al camp, fet que sempre va lamentar. Com a pagès es dedicà a la venda de planter, dominava la tècnica d'empeltar i guanyà concursos de crestallar. Es casà amb Josepa Martí Sans i tingué quatre fills: Joan, Josep, Esteve i Lluís. (MTVC)

OLIVER SALVÀ, GUILLEM (*Ciutat de Mallorca 1775 – Barcelona 1839*). Negociant i polític. Fill d'una família de mariners de mitjana fortuna. A més de conèixer el llatí i el grec, va dominar el francès, l'anglès, l'alemany i l'italià. Fou

un estudiós de les ciències exactes, polítiques, econòmiques i jurídiques. Se'ns presenta com el típic burgès liberal que es dedicà a la política durant les èpoques constitucionals. Començà a navegar en un vaixell del qual la seva família era parçonera i viatjà per França i Itàlia; als catorze anys es trobava a Marsella quan es desencadenà la Revolució Francesa, fet que recorda sovint en els seus escrits. Deixà la mar i es dedicà al comerç. Als 20 anys va ser l'administrador dels béns i interessos que el prior de l'orde de Sant Joan a Mallorca posseïa al Principat i quan el gran prior morí, entrà a treballar com a dependent de l'escrivà Cortadellas, que tenia despatxos a Calaf i a Barcelona. Atret per les possibilitats del port, s'establí a Tarragona dedicant-se al comerç. Durant la guerra contra Napoleó va ser membre de la Junta del Corregiment i formà part de la Comissió de Represàlies contra els béns dels súbdits francesos i dels països aliats amb França; la Junta Superior del Principat l'envià a Mallorca per obtenir recursos i tropes. Fou cònsol del Reial Consolat de Tarragona i, com a representant del corregiment de Tarragona, assistí al Primer Congrés Provincial. La Junta Superior de Catalunya el comissionà davant del poder central, primerament a Madrid i després a Cadis, i la seva actuació la recollí en dues memòries, una de les quals, *Relación que Don Guillermo Oliver presentó a la Junta Superior de Catalunya de su comisión a Cádiz, en diciembre de 1810*, fou publicada el 1811. Ocupada Tarragona pels francesos marxà a Ciutat de Mallorca, on fou cònsol de comerç els anys 1812 i 1813, i on obrí una fàbrica de sabó i una altra d'aiguardent. El sojorn a Ciutat l'aprofità per proposar un programa per al port i per escriure diverses memòries econòmiques dirigides a la Junta de Comerç a fi d'assegurar la circulació dels capitals que els catalans havien portat a Mallorca. Acabada la guerra del Francès retornà a Tarragona dedicant-se al comerç i a la indústria i actuant com a capitalista agrícola en les terres que serien regades pel canal d'Urgell. Va redactar tres memòries, que es publicaren a Tarragona durant el Trienni Constitucional: la primera, titulada *Memorias económico-políticas escritas en diversas épocas y con diferentes motivos para la prosperidad de España y se imprimen en beneficio del Hospital en 1820*, era un encàrrec de la Junta de Comerç de Barcelona per tal de defensar els drets del comerç exterior; la segona, tenia per objecte promoure el regadiu del canal d'Urgell, com també el de Tortosa, i la tercera, que no s'arribà a publicar, tractava la reforma de les ordenances de la matrícula de mar. L'any 1819 va ser nomenat síndic personer de Tarragona i el 21 de maig de 1820, diputat a Corts per Catalunya. Com a diputat participà activament en nombroses comissions, destacà com a prohibicionista, defensà una nova divisió d'Espanya en

províncies i la capitalitat per a Tarragona. Closa la legislatura, el 1822, tornà a Tarragona on, com a regidor, projectà un pla d'urbanisme per unir la Part Alta amb el port, que fou la base del pla urbanístic realitzat uns anys més tard. Va difondre el pensament liberal entre la ciutadania a còpia de crear una càtedra d'Economia Política i una Tertúlia Patriòtica. Acabat el període constitucional, s'instal·là a Barcelona a partir de l'any 1826. Durant el període absolutista, 1823 a 1833, es dedicà als negocis, a la tasca intel·lectual, a escriure sobre economia i a viatjar per França i Suïssa per aprendre les noves tècniques per a la fabricació de sabó i aiguardent que volia introduir a les seves fàbriques. Va ser conseller de la Junta de Comerç, especialment pel que feia al proteccionisme i al monopoli de l'aiguardent, formà part de la Societat Econòmica d'Amics del País i impulsà la creació de l'escola lancasteriana per tal de promoure un nou mètode per ensenyar a llegir i a escriure. Proposà, així mateix, la creació d'una sèrie de seminaris vinculats a les càtedres de la Junta de Comerç per a l'ensenyança d'economia política, i va interessar-se en la millora de les relacions dels ports catalans amb els d'ultramar. El 1835 tornà a intervenir en política, fou elegit membre de la Junta Auxiliar Consultiva de Barcelona. El 19 de juny de 1837 va ser designat per unanimitat alcalde de Barcelona, però va ser acusat d'anarquista i els jovellanistes aconseguiren del capità general baró de Meer la seva detenció i desterrament a Mallorca, on restà fins pocs dies abans de morir. Per defensar-se de les acusacions redactà dos fulletons que foren inclosos com a apèndix a la biografia que escriví J. Satorra. **BOVER [1868]; FERRER [1977]; FERRER [1983]; LLUCH [1973], i SATORRA [1844].** (MAFB)

OLIVES, FRANCESC (*Reus, Baix Camp, 1502 – Tarragona ? d. 1577*). Pintor. Fill d'un pintor homònim, originari de Banyoles (Pla de l'Estany) i documentat a Tarragona el 1481 i a Reus el 1496. Va tenir tres fills: Francesc, pintor, Jaume i Joan, sastre. Aquest últim va tenir un fill, també anomenat Joan (†1647), que es va dedicar a la pintura a Reus en el segle XVII, així com també el seu fill homònim (†1690). Els inicis professionals de Francesc Olives s'esdevingueren a Reus, on es va formar al taller del pintor Jaume Segarra. Després es va traslladar a viure a Tarragona, on es va casar l'any 1539 amb una filla del pintor montblanquí Joan Albiols. Vers 1525 va pintar la taula de Santa Euròsia, a la catedral, per encàrrec del canonge prior *Juan Ximénez*↑ (conservada al Museu Diocesà de Tarragona). El 1527 es va associar amb el pintor tarragoní *Pere Homdedéu*↑ i amb el reusenc Jaume Segarra per pintar el retaule de Santa Maria Magdalena i Santa Susanna de la Confraria de Preveres de Reus, obra de

la qual es conserven dues taules a la prioral de Sant Pere. A la catedral va pintar vers 1527 dos retaules per a la capella dels Cardona, dedicats a santa Maria Magdalena i a l'Anunciació, respectivament, dels quals es conserven algunes taules al Museu Diocesà. El 1528, novament associat a Pere Homdedéu i a Jaume Segarra, i també al seu sogre Joan Albiols, va contractar la pintura de la bandera de la Confraria de Sant Lluís de Tarragona. Vers 1535 va pintar el retaule dedicat a santa Maria Magdalena, a la capella d'ídèntica advocació del claustre de la catedral, obra conservada *in situ*. El 1541 feia treballs menors a la catedral. El 1547 contractava amb la Confraria de Blanquers i Assaonadors de Reus un retaule dedicat a sant Antoni i sant Llop, avui perdut. El 1553 acordava amb el consell de Vallmoll la pintura d'un retaule dedicat als sants Cosme i Damià, les taules del qual es conserven al Museu Diocesà de Tarragona. El 1554 realitzava unes pintures murals a la desapareguda capella de Sant Simó, al camí del Miracle de Tarragona. Documentat a Tarragona els anys 1566 i 1567, el 1570 encara concursava a Reus per pintar les portes del retaule dedicat a sant Antoni i sant Llop, obra que ell mateix havia realitzat uns anys abans. Set anys més tard pintava a Reus un retaule dedicat als sants Cosme i Damià. No tenim més referències posteriors del pintor. Olives és un dels artistes locals més interessants de la primera meitat del segle XVI, que, tot i que encara arrossega solucions goticistes, mostra una clara sensibilitat vers les fórmules italianes rebudes, potser, a través de la pintura valenciana coetània. Va tenir un fill, Francesc (Tarragona, 1542), casat l'any 1577, que sembla que no va seguir la professió paterna. MORERA [1904] 40, 65, 68 i 144; PINYES [1934] 8; CAPDEVILA [1935] 30, 49, 51-53, 74, 84 i 113; VILASECA BORRÀS [1953] 109-111; ANGULO [1954] 70-73; VILASECA BORRÀS [1954] 161, 176-178, ap. 1; AINAUD [1958] 81; POST [1958] 317, 319-322, 332-341, 352 i 414-417; GARRIGA [1986] 78, 152-153 i 204; VIDAL SOLÉ [1989] 185-189; ROVIRA [1990b] 143-149; LIAÑO [1992] 48 i 135; BOSCH-GARRIGA [1997] 167; MATA [2005a] 261-274, i MATA [2005b] 8-9. (SMC)

OPISSO ROIG, JOSEP (*Tarragona 1820 – 1886*). Escriptor i periodista. Nasqué a Tarragona l'11 de març de 1820 del matrimoni d'Agustí Opisso, comerciant natural de Gibraltar, i Vicenta Roig. Es guanyà la vida com a funcionari del cos d'Hisenda. L'any 1837 fundà *El Tarraconense*, òrgan del Comité Liberal Conservador que dirigí. És autor de l'opuscle *Traslación de los restos de don Jaime el Conquistador desde el cenobio de Poblet a la catedral de Tarragona* i d'un himne al general Prim que assolí molta popularitat. També publicà crítica teatral, poesia i

treballs relacionats amb l'administració i les finances. Es casà amb la montblanquina Antònia Viñas, filla del guerriller Cintet del Fonoll. Fou pare d'Antoni, *Antònia Opisso Viñas*↑ i *Alfred Opisso i Viñas*↑, i per aquest últim, avi de *Ricard Opisso i Sala*↑ i de *Regina Opisso Sala*↑. VIRGILI [1980] 31. (SJR)

OPISSO SALA, REGINA (Tarragona 1879 – Barcelona 1965). Periodista, escriptora i musicòloga. Filla del metge, escriptor i periodista *Alfred Opisso Vinyas*↑ i d'Antònia Sala Gil, mestressa de casa. Un dels seus deu germans fou el famós dibuixant i pintor *Ricard Opisso Sala*↑. La família es va traslladar de Tarragona a Barcelona el 1882, quan ella tenia només tres anys. La primera notícia de les activitats de Regina Opisso en el món de les lletres data del 1907, quan ja consta com a col·laboradora d'*El Cuento Semanal*, tot i que la seva activitat s'incrementà els anys 20 i 30 del segle XX, en combinar les tasques periodístiques amb les de creació literària i conferències, amb les quals va esdevenir molt popular i un nom de referència. Així, a més de rebre diversos premis, el 1928 se li va retre un homenatge presidit per Ignasi Iglésias. Fou constant la seva activitat com a conferenciant arreu del país, també com a periodista, treballant en diversos mitjans, en català i castellà, com: *Las Noticias*, *El Diluvio Ilustrado*, *Or i Grana*, *Gema*, *Art Novell*, *Mundo Gráfico*, *Evolució*, *Mujer*, *Catalans*, *Renovación*, *Lecturas*, *Menage* o la *Revista Ford* i, també ocasionalment, en la premsa tarragonina, a *Tarragona*, *La Tarde* i *La Voz de la Provincia*. Fou una de les primeres dones catalanes professionals del periodisme i exercí el seu mestratge en les generacions posteriors. Membre del consell directiu de l'Acadèmia de Sociologia i de l'Ateneu Barcelonès, va col·laborar en algunes activitats del Club Femení d'Esports de Barcelona i d'Acció Femenina, i va impartir moltes conferències sobre la condició de les dones i el feminisme. Durant la República, es declarà partidària i defensora del vot femení i, també, va formar part de la Lliga Internacional Femenina per la Llibertat i la Pau. Com a autora de creació literària, Regina Opisso, abans de la guerra de 1936, publicava amb regularitat poemes, narracions i novel·les curtes en castellà, entre les quals destaquen *Mar adentro* (1924), editada a la col·lecció "La Novela Femenina" dirigida per Aurora Bertrana i Carme Montoriol, i les tretze novel·letes per a la col·lecció "La Novela Ideal", d'inspiració anarquista i dirigida per la família de Federica Montseny. Regina Opisso, amb gran bagatge de lectora, fou una escriptora hàbil en la construcció de trames i en el llenguatge narratiu, tot i que ho féu habitualment a partir de tòpics, perquè la seva és una obra de consum sense ambicions literàries. A la postguerra, i sobretot per

necessitats econòmiques, Opisso va continuar publicant novel·les roses i sentimentals en editorials populars i distribució als quioscs i, també, algunes obres destinades al públic infantil i juvenil, tot emprant diverses signatures: Regina Opisso, Regina Opisso de Llorens –el cognom del marit–, Rosa de Nancy, Lisette, Rosa González, Teresa Guzmán i Diana Roldán. Fou autora d'una remarcable traducció al castellà de *Les mil i una nits*. Va morir el març de 1965, als 86 anys. Regina Opisso s'havia casat el 1904 amb Orestes Llorens Domènech, membre del partit reformista, relacionat amb el món editorial i president de la Federació Catalana d'Escacs. El matrimoni va tenir dos fills, Orestes i Artur. Aquest segon, periodista, signava amb el pseudònim d'Artur Llopis i fou col·laborador de *La Vanguardia* i de *Destino*. ALTÉS [2007]; PALAU [2010], i DBD [www]. (MPV)

OPISSO SALA, RICARD (*Tarragona 1880 – Barcelona 1966*). Dibuxant. Fill d'**Alfred Opisso Viñas** i nebot d'**Antoni** i **Antònia Opisso Viñas**. Als 11 anys passà a Barcelona on es traslladà la seva família. L'any següent, en no mostrar interès pels estudis i negar-se a anar a classes a la Llotja, el seu pare el va posar d'aprenent amb Antoni Gaudí a la Sagrada Família on més tard féu de delineant i dibuxant. Per suggeriment de Gaudí, el 1896, va entrar com a soci al Cercle Artístic de Sant Lluc on l'abril del 1900 exposà junt amb altres companys a la sala Parés. Freqüentà les tertúlies d'Els Quatre Gats on es relacionà amb Picasso, Casas, Vidal Ventosa, Nonell, Mir, etcètera. L'any 1903 començà a dibuixar per a la revista humorística *¡Cu-Cut!* fins que aquesta plegà el 1912. Els seus dibuixos expressaven una crítica social en què deixava ben palesa la diferència entre les classes altes i el poble pla. La tècnica emprada era dibuix al carbó i els famosos esquitxats. En aquesta època participà en exposicions col·lectives, prengué part en la IV Exposició Internacional d'Art de Barcelona, on aconseguí una tercera medalla, féu portades i il·lustracions de llibres i col·laborà a la revista francesa *Rire*. En desaparèixer *¡Cu-Cut!* començà a treballar per a *L'Esquella de la Torratxa*, on tractà temes d'actualitat, i per a *La Campana de Gràcia*, on es decantà per dibuixos de caire polític. Opisso fou un dibuxant popular que destacà per les seves multituds en les quals sabé captar l'ànima humana, la societat de l'època i demostrà un bon sentit de l'humor, fins i tot eròtic, i una gran bonhomia. Fou un dels il·lustradors preferits dels novel·listes naturalistes. Les seves multituds evolucionaren cap a formes més aninotades, però no perderen mai la seva frescor. Més tard dibuixà per a les revistes infantils: *TBO*, *Pocholo*, *La Mainada* i

per a les publicacions per a adults: *Papitu*, *KDT* i *Bartolo*. Despuntà com a retratista dels companys d'Els Quatre Gats i de París; retratà Nonell, Casas, Pere Romeu, Oscar Wilde, Toulouse-Lautrec, etcètera. Arran de la Guerra Civil féu una sèrie de dibuixos sobre la fugida a França que constitueixen un reportatge gràfic de gran vàlua. Acabada la guerra, tornà a fer exposicions anuals amb dibuixos de curses de cavalls, noietes *topolino* i retrats. Col·laborà a les revistes: *TBO*, *Chicos*, *Destino* i *Els Infants*. La seva obra és un veritable testimoni de la vida quotidiana i política de l'època i fou i és considerat un dels millors caricaturistes de costums d'aquell període. CADENA [1986] i *Opisso* [1998]. (MTVC).

OPISSO VINYAS, ANTÒNIA (Tarragona 1853 – Barcelona 1929). Escriptora i periodista. Els seus pares eren el funcionari d'hisenda i periodista de Tarragona, *Josep Opisso Roig*[†], i Antònia Vinyas Badia, de Montblanc, filla del guerriller Jacint Vinyas, conegut com a *Cintet del Fonoll*. La família, lletraferida i amb pes dins la vida cultural de la ciutat, vivia al carrer de la Nau, al segon pis de la casa del baró de les Quatre Torres, i va tenir dos fills, el metge i periodista *Alfred Opisso Vinyas*[†] i el musicòleg Antoni; i tres filles, Antònia, Josefina i Providència. El 1864, la família es traslladà a Barcelona perquè els dos germans grans seguissin els estudis. Antònia Opisso Vinyas va rebre a casa educació femenina i, de ben joveneta, va començar a escriure poemes. Tot i això, no fou fins al 1880, en obtenir la Ploma d'Or de la Societat Romea per un assaig sobre teatre, que va optar per la carrera literària, amb obres de creació pròpia i col·laboracions periodístiques. L'any 1881 va estrenar un drama, *Mujeres que matan y mujeres que mueren*, i, des d'aleshores, la seva tasca en el món de les lletres fou incessant. El 1882 va rebre un premi de l'Ateneo de la Clase Obrera de Tarragona i, l'any següent, el 1883, fou guardonada amb una de les palmes de bronze del certamen internacional de l'Acadèmia Poètica Montreal de Tolosa. Conreà la poesia, la narrativa, l'assaig i el periodisme. Des d'aquest mateix any fins al 1890, va publicar diferents articles, crítiques literàries, informacions, opinions i escrits diversos a *La Ilustración católica* i *La Alada Elegante*, de Madrid. Va col·laborar en la premsa catalana, a *La Ilustración Ibérica* (1885), *Repertorio de Buenas Lecturas*, *Barcelona Cómica*, *La Edad Dichosa*, *El Camarada*, *Diario de Tarragona*, *La Opinión*, *Revista del Centro de Lectura*, *El Tiempo* i *Moda Elegante*, i fou corresponçal d'*El Comercio* i *La Oceanía Española*, de Manila, durant l'Exposició Universal de Barcelona. Paral·lelament a aquesta intensa tasca sobretot periodística, Antònia Opisso va escriure narrativa de

ficció i publicà *Diario de un deportado* (1886), *El grito de la conciencia* (1891) i *Rojo y blanco* (1893). També, nombrosos poemes, molts d'ells a la revista de l'Ateneu tarragoní. La seva obra s'inscriu dins la tradició vuitcentista d'arrel romàntica. Sense estridències, amb domini de la tècnica i la llengua, Antònia Opisso construeix ficcions sobre temes i motius que li són contemporanis, decantant-se cap al realisme, però amb influències de caire romàntic. Les seves obres tingueren ressò en la crítica i la història de la literatura espanyola de la seva època. Des del liberalisme burgès i progressista, Antònia Opisso fou una ferma defensora tant de l'abolicionisme com de la necessitat de la formació femenina. Així, amb altres dones catalanes, entre les quals hi havia l'arpista i maçona Clotilde Cerdà (de nom artístic Esmeralda Cervantes), filla d'Ildefons Cerdà, van crear l'Academia de Artes, Ciencias y Oficios para la Instrucción de la Mujer, que es va obrir el 1885 a la Rambla de Canaletes de Barcelona. Després de la mort de la seva mare, el 1892, Antònia Opisso gairebé abandonà les tasques periodístiques i literàries i entrà a la vida religiosa. El 1894, va ingressar al convent de Jesús i Maria, i l'any següent, ja complert el noviciat, fou enviada al convent de les ursulines de Niça. Tanmateix, el 1896, per motius de salut, la traslladaren a les saleses de Calatayud, i al cap de pocs mesos, retornava a Barcelona. Durant tota la seva existència féu estades sovintejades a Tarragona, primer a casa de la seva tieta paterna i, posteriorment, a l'Hotel Europa. A la ciutat, la *paisana* i *laureada escritora tarraconense*, sempre fou estimada i reconeguda. El 1898, s'oferí com a infermera voluntària per anar a Cuba, però, en no ser acceptada, marxà cap a Montevideo, on va col·laborar a *El Bien* i va traduir algunes obres. El 1902, va tornar a Catalunya i s'instal·là a Barcelona. Antònia Opisso fou nomenada sòcia de mèrit de la Sociedad Barcelonesa de Amigos de la Instrucción i, el 1924, va ser premiada i nomenada acadèmica corresponent de la de Montreal de Tolosa, però, pràcticament, va deixar la literatura en un segon terme. En aquests anys només va publicar *El premio gordo* (1925), un recull amb contes ja editats anteriorment, i també altres textos de creació i articles en diaris, de manera esparsa, com és el cas del *Diario de Tarragona*, i es dedicà, sobretot, a les pràctiques religioses, formant part d'associacions femenines d'apostolat, fins a la seva mort, el setembre de 1929, als 76 anys. PALAU [2010]. (MPV)

OROZCO DELCLÒS, RAFAEL (*Tarragona 1937 – Barcelona 2006*). Metge traumatòleg. Fill d'Antoni Orozco Rovira (1912-2000) i de Mercè Delclòs Balvey (1911-1998), ambdós mestres d'ensenyament. Oncle seu fou l'aviador republicà

Manuel Orozco Rovira↑. Es llicencià en Medicina a Barcelona, i amb l'especialitat de traumatòleg va començar treballant d'assistent del cirurgià Joan Capell a la clínica Monegal de Tarragona. L'any 1962, molt implicat en la tasca assistencial de la Creu Roja, i en aplicació d'un plantejament pioner envers la minusvalidesa, fou un dels impulsors i director dels primers i segons Juegos Nacionales para Niños Inválidos. Amb només 27 anys va promoure la construcció de l'Hospital de la Creu Roja de Tarragona, del qual va ser primer director, i on va crear l'Escola d'Infermeria. El pintor Joan Miró amb qui va establir una bona amistat a conseqüència de tractar la seva filla Dolors de les gravíssimes lesions patides en accident la nit de cap d'any de 1966, va fer donació, en agraïment, a l'Hospital de la Creu Roja del tapís teixit per *José Royo*↑ anomenat *Tapís de Tarragona*, que actualment s'exposa en el Museu d'Art Modern de la ciutat. A principis dels anys 70, juntament amb el neurocirurgià Josep Llovet, va realitzar per primera vegada en el món la fixació de vèrtebres cervicals mitjançant una placa metàl·lica de disseny propi que assegurava la integració de l'empelt d'os en casos d'artrosi o fractures greus. La comunitat científica internacional reconegué l'avenç aportat a la cirurgia d'osteosíntesi de la columna cervical anterior i ho denomina la placa d'Orozco. Entre 1972-1974 va passar a dirigir el servei de traumatologia i urgències de l'Hospital Central de la Creu Roja de Madrid i quasi immediatament va traslladar-se a Marbella on es va instal·lar un dels primers quiròfans dotats d'aire amb flux laminar que condicionava un ambient quirúrgic de màxima asèpsia. Sobre aquest tema va elaborar la tesi doctoral presentada a la Universidad de Navarra, essent mereixedor de la qualificació d'excel·lent *cum laude*. L'avançat servei de traumatologia es regia sota la filosofia del tractament de les fractures del professor suís Maurice Müller, nomenat millor cirurgià del segle XX, que va crear una fundació espanyola que sempre va presidir Rafel Orozco. Quan la clínica funcionava a ple rendiment acceptà una oferta per treballar a l'Institut Dexeus de Barcelona, llavors una clínica ginecològica de gran prestigi que afrontava una ampliació i l'expansió a altres especialitats. Allí encetà una nova dècada, la dels anys 80, en la qual intensificà la seva tasca de publicacions científiques, fou el fundador i el primer president de la Sociedad Española de Cirugía de Cadera, assessor científic de Mutua General, president de la Asamblea de la Creu Roja de Barcelona, i de la de Catalunya (1979-1985). En aquest últim càrrec, afrontà importants canvis per tal d'actualitzar la institució, destacant-ne la creació de l'Escola Universitària d'Infermeria. Entre 1985-1990 assumí la direcció del servei de traumatologia de l'Hospital de la Creu Roja de

l'Hospitalet, i en la dècada dels anys 90 passà a exercir a l'Hospital de Barcelona i al Centre Mèdic Teknon, recentment inaugurats. Morí l'any 2006 en aquesta ciutat. Rafael Orozco Delclòs va fundar l'Asociación Española de Osteosíntesis AO i exercí una intensa activitat docent en tot allò relatiu a aquesta tècnica de tractament de les fractures, dirigint molts cursos de doctorat i també el màster d'Osteosíntesi, en l'àmbit universitari barceloní. Publicà un gran nombre d'articles científics sobre tractaments d'osteosíntesi, en revistes especialitzades del sector i, així mateix, no pocs llibres entre els quals destaca l'*Atlas de osteosíntesis*, traduït a diversos idiomes inclòs el xinès. També cal consignar: *Osteosíntesis diafisaria. Técnica AO. Fundamentos biomecánicos. Fracturas diafisarias de fémur* (1973); *El principio de neutralización. Aplicación a las fracturas de tibia* (1976); *Técnicas modernas de asepsia en cirugía* (1979) –basat en la seva tesi doctoral *cum laude* per la Universitat de Navarra–; *Errores en la osteosíntesis* (1993), etcètera. Juntament amb el seu germà Lluís, publicà: “Tratamiento quirúrgico de las metástasis óseas y fracturas patológicas” en *Cáncer de mama; Fracturas diafisarias. Objetivos de la técnica AO. Criterios quirúrgicos. Fundamentos clínicos e histológicos* (1983) i *Valoración de la osteosíntesis AO en las fracturas diafisarias de tibia* (1986); amb altres coautors: *Urgencias* (1986) i *Atlas de osteosíntesis. Fracturas de los huesos largos* (1998). Casat amb M. Rosa Martí Llauredó, fou pare de quatre fills: Rafael (*1965), M. Rosa (1967), Antoni (1970) i Jordi (1972). (Vegeu **OROZCO**↑). **ROSSELLÓ [2008] 23.** (LOD)

OROZCO ROVIRA, MANUEL (*Tarragona 1915 – 1994*). Militar de l'exèrcit rus i heroi de l'aviació republicana espanyola. Fill de l'enòleg sevillà Manuel Orozco Llorens i de Carme Rovira Malé, era el petit de quatre germans (Carme, Elena i Antoni). De vocació humanista, inicià estudis d'art, sobresortint com a caricaturista. Plenament identificat amb els ideals de la revolució marxista, s'allistà a les milícies voluntàries el mateix 19 de juliol de 1936, i fou un membre destacat de la FAI, per bé que va mantenir sempre uns principis bàsics d'humanitat que el van dur a col·laborar en la salvaguarda dels innumerables personatges objectiu dels anarquistes més forassenyats. Amb un reduït escamot de coneguts armats amb cadenes, féu front, amb èxit, a la turba que intentava assaltar la catedral i calar foc als seus famosos tapissos. A mitjan 1937 fou traslladat a la Unió Soviètica on va rebre cursets d'entrenament com a pilot de combat a Kirovabad (Azerbaidjan). De tornada a Espanya, el mes de novembre, s'incorporà a la 4.ª esquadrilla de Polikarpov i no va tardar gaire a acreditar-se como un dels millors aviadors, destacant sobretot en el vol nocturn, del qual fou un gran

especialista. Durant la seva estada a Tarragona en ocasió d'un permís acudí a una alarma aèria i va foragitar un hidroavió bombarder italià. El 21 de febrer de 1938 prengué part en la fase aèria de la batalla de Terol, en el decurs de la qual va col·lidir amb un caça enemic, aconseguint aterrar, encara que aparatosament i contra tot pronòstic, i baixar de l'avió en flames. Aquell mateix dia fou ascendit a tinent pel cap de l'aviació republicana general Hidalgo de Cisneros. En aquest combat, un altre destacat aviador català, as així mateix, de l'aviació republicana, Francesc Vinyals, féu caure el seu homòleg de les files nacionals, Carlos de Haya. Com fos que la fita de l'aparatós aterratge d'Orozco acaparà el ressò de la jornada, durant molt de temps es va considerar Orozco l'autor de la caiguda d'Haya, qüestió que va motivar l'amenaça de mort del general Queipo de Llano en una de les seves famoses locucions radiofòniques des d'Andalusia. La gesta li podia haver valgut el nomenament de Fill Predilecte per part del consistori municipal republicà. La contesa civil cessà quan Orozco era a punt de tornar a Espanya, procedent de la Gran Bretanya, on estava formant i entrenant una nova fornada d'aviadors. L'agost de 1939 es traslladà a la Unió Soviètica, on adquirí la ciutadania rusa (i es canvià el nom pel d'**Orlov Petr Manuilovix**) i fou nomenat tinent major de l'aviació de l'exèrcit soviètic. Destinat a l'Escola de vol de Tambov, alternà l'entrenament de pilots soviètics, especialment en caça nocturna, amb accions de combat com a cap d'una esquadrilla, distingint-se especialment a la batalla de Kursk i en el nus ferroviari de Yeletz (1943), setge de Stalingrad. Acabada la guerra, fou nomenat inspector del 20 Exèrcit d'Aviació de l'Estat Major a VÍlnius; i més tard, inspector de la 106 Divisió de Caça a Riga, i el 1948 cap del Regiment de Caces; nogensmenys, passà a la reserva com a comandant d'aviació. Es va doctorar en Ciències Econòmiques, i residia a Moscou, però durant llargues temporades fou destinat pel govern soviètic a Amèrica del Sud. Sebastián Altemir assegura haver-li recollit el testimoni directe d'haver-se trobat al Palau de la Moneda de Santiago de Xile assistint Salvador Allende fins pocs minuts abans de ser assaltat per Pinochet (1973). A la Unió Soviètica, es va casar amb la vídua d'un dels seus companys d'esquadrilla, Lida Makárova, de la qual va tenir dos fills, **Carmen**, actualment professora universitària a Madrid, i **Igor**, comandant de submarins nuclears. Tornà per primera vegada després de la guerra a Tarragona el 1977, on morí onze anys més tard. Fou incinerat i obtingué el reconeixement oficial del grau militar de comandant. Els pares i les seves germanes Carmen i Elena van morir exiliats a Mèxic. Per part del seu germà **Antoni** fou oncle de quatre nebots: **Rafael Orozco Delclòs**[†], eminent traumatòleg, ja desaparegut, Antoni, Xavier i Lluís. CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970] 270-273;

SERNA [1981]; FIERRO [2000] 41; ALTEMIR [2005] 26; SALVADOR [2005] 155-160; SAIZ CIDONCHA [2006] II, 644-649, 658 n. XI, 676 i 709; III, 782, 799, 947-948, 951, 99 i 1.003, i GÜELL [2010] 14-20. (MGJ – LOD)

P

PADRÓ CANALS, M. ROSA (*Tarragona 1929*). Empresària i escriptora. Nasqué a Tarragona el 26 de juliol de 1929, era filla de Tomàs Padró Montseny (1900-1947), tècnic electricista, i M. Rosa Canals Coll (1906-1968). Als anys vint, el seu pare fundà l'empresa Almacenes Padró, negoci d'electricitat i lampisteria que derivà en la venda industrial de sanitaris i fontaneria, que en morir dirigí la seva filla. Va cursar el batxillerat amb les monges de les Teules i amb les Teresianes, i posteriorment estudià peritatge mercantil. Des dels anys vuitanta, s'ha dedicat a escriure poesia i narrativa, tant en català com en castellà, i a col·laborar amb assiduïtat al *Diari de Tarragona* i en diversos opuscles de Setmana Santa amb sonets. L'any 1970 va ser guardonada amb un primer premi a Valls per una poesia sobre els castellers, el 1989 obtingué el segon premi dels germans Argensola i el 2000 guanyà el IV Certamen de Poesia dels Castells, de l'Associació de Dones de Valls. Ha editat diversos llibres a Tarragona: *Vora la mar nostra* (1981), *Agua de mayo* (1986), *El toro negro* (1988), *Tres jinetes* (1990) i *Recull d'estampes de Tarragona. De fa mig segle ençà* (1999), que són una mena de memòries de la vida quotidiana de l'època, amb sonets sobre Santes Creus i un *Himne a la Verge del Llorito* al qual mossèn **Enric Juncosa Panadès**† va posar música. Ha participat en el volum *Nit de la Poesia 2001. 11 poetes a La Vaqueria* (2002). Ha escrit narrativa breu: *El que el temps va desfent* (2001) i *El odiado rey Bur y otros relatos. 83 historias* (2005). Recentment, ha publicat una novel·la històrica, *El hada del rey. Pere II el Gran* (2011), i ha escrit *Caminando*, que recull quasi un miler de pensaments sobre una gran diversitat de temes humans. Es va casar el 1960 amb Ramon M. Espuis Salaberri (*1928), amb qui ha tingut quatre fills: Ramon M. (*1961), M. Isabel (*1962), Lluís Antoni (*1963) i M. Pilar (*1965). (MIEP)

PALAU BUDESCA, ANTONI (*Tarragona 1755 – 1805*). Capità de la carrera d'Amèrica. Era fill del patró de tràfic tarragoní Jaume Palau i de Maria-Gertrudis Budesca Montfort. L'1 de maig de 1774 va formalitzar capítols matrimonials amb Rosa Samarra Lladós, filla del també patró Gaietà Samarra i de Teresa Lladós. A

principis de 1794 fou despatxat de Barcelona cap a Tarragona, amb la tartana *San Magín*, amb bacallà. Fou un dels pocs patrons de la matrícula tarragonina que, durant el segle XVIII, s'aventurà a practicar el comerç colonial. El 6 de maig de 1795 va obrir, a Barcelona, el registre de càrrega del seu bergantí *Nuestra Señora de la Misericordia*, amb destí a l'Illa de la Trinitat, i el va tancar l'11 de setembre; va fer escala a Tarragona on carregà aiguardent i vi. L'any 1796, va fer un altre viatge a les Índies com a capità del bergantí *Nuestra Señora de Montserrat* i s'endugué de pilotí Jacint Pinto Salvat, al qual el negociant *Fructuós Escolà* li va confiar mercaderia perquè la comercialitzés. L'any 1800 va descarregar a Tarragona, en diferents tongades, gots de vidre, vidres de finestra i barrets entrefins, i embarcà: aiguardent, matafaluga, pisa, gots, barrets i blat. (JMSJ)

PANADÈS AGUADÉ, ANTONI (*Tarragona 1934*). Periodista i radiofonista. S'inicià en el teatre a les companyies de Joan Tuset, de *Josep M. Tarrasa* de Joventut Catalana, i es va acabar de formar en els anomenats Nidos de Arte i en els festivals benèfics de Maginet. Els primers contactes amb la ràdio els realitzà a EAJ 33 Radio Tarragona, a Radio Cartagena i a EAJ 11 Radio Reus (SER). Va ser director d'EAJ 30 Radio Ontinyent (la Vall d'Albaida) i treballà a Radio Popular de Reus (COPE), però la seva millor època radiofònica la va tenir a Radio Tarragona, després a Radio Nacional de España (RTVE), on realitzà els programes *Primera Hora*, *Grito Abierto*, *Ràdio Enllaç Provincial*, *Beguín the Beguín* i *El Despertador*. També ha fet programes radiofònics a Ràdio Delta (Deltebre), Punt 6 Ràdio (Reus) i Onda Rambla-Punto Radio (Tarragona). Ha estat corresponsal de TVE, de diversos diaris i agències, columnista de *Diario Español*, després *Diari de Tarragona*, amb les seccions "Ara fa 50 anys", "Panoràmica de les comarques", "Secció de bàsquet" i "Cròniques viscudes", col·laborador dels diaris *Més Tarragona* i *Aquí* i de la revista *La Ciutat de Tarragona*, i ha tingut seccions fixes a les revistes *Crònica*, de Tarragona; *La Voz de la Costa Daurada*, de Reus, i *Ciutat*; ha dirigit la revista *Niu d'Art*. Durant cinc anys fou el cap del Gabinet de Premsa del Govern Civil de Tarragona. Ha realitzat programes de televisió a Tàrraco Visió, al Canal 21-Terres de l'Ebre i a Més TV la Televisió de Tarragona. Té escrits un bon nombre de llibres costumistes, de poesia i d'investigació com: *Misteris i llegendes I* (1987, i II -2002-), *Deltebre, un procés de més de 40 anys* (1998), *20 anys de l'entitat local menor dels Muntells* (1999), *25 anys de Camarles i los lligallos* (2003), *Els Muntells, poble* (2005), *Les receptes del metge Aleu* (2005), *Sant Jaume, poble a part* (2005), *L'Aldea 25 anys* (2008) i *La transició des de la plaça Imperial Tàrraco* (2009). Està en possessió de les medalles de la Província de Tarragona, de l'Ateneu i de

Treball President Macià. Disposa del diploma de Serveis distingits, de l'Ajuntament de Tarragona. Ha estat el cofundador de Món Camp Tarragoní, fundador de l'Ateneu de Tarragona i d'Els Amics de la Plaça Verdaguer. (MTVC)

PASTOR SOLER, FRANCESCA (*Tarragona s. XVIII – 1823*). Noble. Filla i hereva del ciutadà honrat Ignasi Pastor de Duran. L'any 1761 es maridà amb el noble lleidatà i doctor en dret Josep de Queraltó Nogués, de qui enviduà el 13 d'abril de 1808. Durant la guerra del Francès contribuí generosament a les despeses de la contesa i aconseguí salvar-se del carnatge a què els francesos sotmeteren Tarragona perquè en iniciar-se el setge prengué la decisió d'embarcar-se vers Mallorca. Retornada a Tarragona, continuà portant personalment l'administració dels seus béns, els quals per manca de fills deixà al seu nebot Antoni-Benet de Queraltó. **ROVIRA [2000b] 166.** (SJRJG)

PELLICER GARRIDO, ÀNGEL-CARLES (*Tarragona 1948*). Metge, investigador d'oncologia molecular. Fill de l'alcoverenc Francesc Pellicer i de la valenciana Àngels Garrido. Va estudiar a Tarragona, primer a les Teresines i després al Col·legi La Salle. Llicenciat en medicina a la Universitat de València el 1971, fou doctorat per la Complutense de Madrid cinc anys més tard, havent realitzat la seva tesi doctoral al Consell Superior d'Investigacions Científiques. L'any 1976 s'establí a Nova York, incorporant-se a la Columbia University per tal d'impulsar un projecte de recerca de biologia molecular (1976-1980), sota la direcció del doctor Richard Axel (Premi Nobel de Medicina el 2004). Aquestes investigacions van donar lloc al desenvolupament de les tècniques de transfèrència gènica a cèl·lules en cultiu. El 1980 passà com a professor assistent, dirigint un laboratori de recerca, a la càtedra d'Anatomia Patològica de la New York University School of Medicine; l'any 1986 va assolir la categoria de professor associat i el 1991 la de catedràtic. La tasca docent no li ha impedit continuar amb les investigacions, en el seu laboratori, sobre les bases moleculars del càncer, incidint en el paper dels oncògens RAS en models animals, ni tampoc publicar més d'un centenar llarg d'articles en revistes de biologia molecular i d'oncologia. És director del programa d'entrenament d'Oncologia Molecular a la seva universitat des de 1999. Ha estat soci fundador i directiu de l'Associació de Llicenciats i Doctors Espanyols als EUA (1980). Des del 2001 és director associat de l'Institut de Càncer a la seva universitat i també editor associat de la revista *Cancer Research* (1989-2004). Ha rebut premis i distincions de diverses institucions i fundacions: Irma Hirschl-Monique Weill-Caulier Faculty Award (1981), Duran Reynals (1984),

Medalla de la Orden Civil de Sanidad (1985), Leukemia Society of America Scholarship (1986), Marqués de Valdecilla (1987), Asociación Española contra el Cáncer (1988), Medalla Narcís Monturiol a la Investigació (1995), Medalla d'Argent de la Ciutat de Tarragona (1996), Doctor Honoris Causa per la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (1997), Medalla d'Or de la Real Academia de Medicina y Cirugía de Murcia (2001), Medalla Josep Trueta al Mèrit Sanitari (2001) i Premi Atlàntico del Càncer (Fuerteventura, 2002), etcètera. És membre corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de València (1991), membre de l'International Academy of Oncology (1991) i membre corresponent de la secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans (1995). Està casat a Nova York amb Caridad Aguirre (Santa Clara, Cuba) des del 1980. DCA, III, 267. (DFPG)

PELLICER SOLER, MARIANO (*Alcover, Alt Camp, 1916 – Tarragona 2000*). Campió d'escacs. Fill de Marià Pellicer i de Teresa Soler, pastissers d'Alcover que establiren un acreditat negoci de pastisseria al carrer de la Unió de Tarragona. Fou el petit de quatre germans, i oncle, entre d'altres, del científic *Àngel-Carles Pellicer Garrido*↑. Durant la Guerra Civil va ser mobilitzat, però es passà al bàndol nacional; acabat el conflicte va militar a la FET y de las JONS, i amb el temps entrà a Sindicats, on desenvolupà la seva trajectòria laboral, molt destacada en l'àmbit del cooperativisme, fins que es va jubilar l'any 1979. Gran afeccionat als escacs, el 1946 va guanyar el primer campionat local que s'organitzà al Cafè Tarragona, assolint la condició de millor jugador en imposar-se a la partida final a *Josep M. Recasens Comes*↑. L'èxit del campionat esperonà els afeccionats a fundar el Club d'Escacs de Tarragona (CET), i Pellicer va formar part de la primera comissió organitzadora; també va ocupar la vicepresidència de la junta provincial de la Federació Tarragonina d'Escacs, el gener de 1947. Integrat en l'equip del CET prengué part en el campionat a distància contra el potent Club d'Escacs de Tortosa que se celebrà l'11 de març de 1950, i també en el que guanyà el campionat de Catalunya de tercera categoria (Sitges, 11 de maig de 1952). A tall individual, fou sotscampió en el I Campionat Social del CET, perdent davant del seu gran rival, Josep M. Recasens Comes, qui seria campió d'aquest mateix certamen els anys següents, i participà en el II Torneig Internacional Agustí Pujol, en què quedà en un digne dotzè lloc de la classificació (12-23 de setembre de 1952). El 1981 encara participava en l'edició del Campionat Provincial de partides ràpides. El 18 de juliol de 1974 li fou concedida l'Encomienda de Alfonso X el Sabio. Casat el 1948 amb Francesca Güell Socias

(*1919), fou pare de M. Teresa (*1950), funcionària, i de Daniel-Francisco (*1953), enginyer de telecomunicació. **ALIÓ [1999] 113, 114, 123, 125, 263, 353, 406 i 413.**
(DFPG – MTPG)

PERE III D'ARAGÓ D'ENTENSA, EL CERIMONIÓS (*Balaguer, Noguera, 1319 – Barcelona 1387*). Comte de Barcelona, rei d'Aragó, València i Sardenya, cosenyor de Tarragona. Era fill d'Alfons III i de Teresa d'Entença, i orfe de pare de ben jove, va tenir un començament de regnat difícil, que va marcar i forjar un caràcter fort, autoritari i geniüt i un tremp emprenedor i agressiu. Ha estat el més imperialista dels comtes reis del Casal de Barcelona. Primer, va confiscar els béns donats a la seva madrastra, i al llarg del seu regnat va combatre els moros del Marroc, els genovesos i els castellans. Va acabar amb la resistència dels sards i féu repoblar l'illa, i amb tota mena de subterfugis jurídics s'inventà una guerra contra els seus cosins i els arrabassà el regne de Mallorca i els comtats del Rosselló i la Cerdanya, que incorporà a la Corona. Si la situació financera no li ho hagués impedit, hauria envaït Sicília i consolidat les posicions catalanes a Grècia. A Catalunya, però, aquest sobirà cobejava la plena jurisdicció de la ciutat de Tarragona, que havia de compartir amb l'arquebisbe. Entre 1380 i 1387 la seu tarragonina esdevingué vacant, i el comte rei pensà que aquella era l'ocasió que esperava per aconseguir el seu propòsit. Amb l'excusa de voler-hi fixar la residència perquè els metges li recomanaven aquell clima per guarir-se de les xacres de la vellesa, desplegà una danyívola campanya per forçar la mitra tarragonina a cedir-li la seva part de jurisdicció sobre la ciutat. Llavors administrava l'arxidiòcesi l'ancià *Guillem Cescomes*[†], paborde de la seu i, per tant, senyor de la Selva, contra qui no va tenir pietat. Primer va intentar fer destituir Cescomes del càrrec, al·legant que ja era molt ancià, a la qual cosa es negà el capítol. Després féu envair els dominis jurisdiccionals de la mitra per gent de guerra sota el comandament de Bernat de Vilademany, els quals entraren en totes les poblacions subjectes a jurisdicció de l'arquebisbe, ho destrossaren tot, arrasaren l'horta i feren presoners, per als quals demanaren rescat i també ocasionaren innumerables danys i perjudicis. Cescomes i una nodrida comitiva de canonges salparen cap a la cort a demanar la fi d'aquelles brutals escomeses, però Pere III no els va voler rebre. Més encara, el novembre de 1386 Vilademany imposà un administrador reial a la Selva del Camp, que li arrabassà la jurisdicció de la vila, just quan el pobre paborde jeia malalt epilèptic. Amb la situació desgavellada i molt forçada, el Cerimoniós proposà la commutació de la jurisdicció de Tarragona per la d'alguns pobles i viles de la

Conca de Barberà i el Penedès. Diu la llegenda que mentre s'estava ajustant el tracte, els delegats capitulars van excusar-se per no tenir la facultat de signar-lo i el comte rei, molt irat, els volgué fer capturar i carregar de cadenes, però ben aconsellat pels cortesans temperà la seva actitud. Dos dies més tard emmalaltí i en el llit de mort, continua la llegenda, se li aparegué santa Tecla, la qual li va retreure el seu indigne comportament amb l'Església de Tarragona i li va ventar una bona bufetada que colpí profundament el sobirà català, el qual moria d'aquella malaltia la vigília de l'Epifania de 1387, no sense haver disposat en un codicil testamentari de 29 de desembre de 1386 que el seu hereu restituís a la mitra tarragonina tot allò arrabassat, que renunciés a la jurisdicció de la ciutat i que lliurés 7.000 lliures en justa compensació pels danys causats. **MORERA [1954] 536, 546, 610-612 i 625-627, i BLANCH [1985] II, 66-68.** (MGJ)

PERE, JAUME (? – *Tarragona 1520*). Argenter. Treballà a Tarragona entre el darrer terç del segle XV i les dues primeres dècades del segle XVI en una casa del carrer de la Merceria, propietat del mercader *Gabriel Cerdà*[↑], on també residia. Morí a mitjan mes de febrer de 1520 i la seva vídua Isabel va fer redactar un detalladíssim inventari dels seus béns i estris, testimoni de la seva activitat professional, on destaquen diverses joies, monedes i armes. Fou pare de Jacomet Pere que l'heretà. **MARTÍNEZ SUBIAS [1990].** (SJRJG)

PERMINI (*Florència, ducat de Toscana, m. s. XVII – Tarragona m. s. XVIII*). Mestres de cases i notaris. A la primera meitat del segle XVII s'instal·lava a Tarragona **Josep Permini**, natural de Roma, fill de **Francesc**, botiguer del ducat de Toscana, i d'Àngela. L'any 1652 es casava amb Magdalena Sabater, de Cornudella. Permini començà exercint de sabater, però aviat passà a ser mestre de cases i els darrers anys, artiller; morí abans de 1685. Del seu enllaç li van sobreviure tres fills: Bàrbara, Ramon i Josep. La primera casà el 1677 amb el mestre de cases Andreu González. **Ramon Permini Sabater** (1656-1733) fou notari i el 1680 es casà amb Maria de Rotalde, filla d'una distingida família de notaris, de la qual no hi hagué descendència. Vinculat a la cúria arquebisbal, un cop que enviudà (1704), esdevingué prevere i assolí un benefici a la seu tarragonina. Testà el 1731, deixant el seu patrimoni immoble dividit entre el nebot Josep Permini, l'Església i els nebots polítics Antoni Fàbregas i Isabel Rafí. **Josep Permini Sabater** (1662-1701) va contreure matrimoni el 1685 amb Rafela Vellet Socias (+1706), filla de fusters. Treballava de mestre d'obres, i a principis de 1701 fou contractat per a la construcció de l'església d'Altafulla, obra que no va poder veure acabada perquè

només quatre mesos més tard moria víctima d'una caiguda a la casa de la Font (la casa del foner del pou de la plaça de la Font). Del matrimoni amb la Vellet, Permini fou pare de sis fills, l'hereu i cinc noies. **Teresa** va casar amb Joan Anton Giralt, pagès; **M. Anna**, ho va fer el 1707 amb Tomàs Escorpí, pagès; de **Francesca**, nada el 1693, no en sabem més; **Úrsula** maridà el 1712 amb Lluís Aymat, pagès, i **Gertrudis** ho féu tres anys més tard amb Josep Montseny, que com els seus cunyats també era pagès. **Josep Permini Vellet** (1685-d.1746), era el primogènit, i adreçà la seva vida laboral al món del notariat de la mà del seu oncle Ramon, tutor seu a la mort dels pares. El 1722, essent escrivà, fou víctima d'una calúmnia publicitada a través d'un pasquí a nom seu (però presumptament redactat i difós per un parent de la família Vellet), que feia referència a un desamor per una tal Tecla; el pasquí el signava "Josep Permini dit lo cabró". El 1725 ja era notari causídic, i contraia matrimoni amb Tecla Gabriel Lluch, provinent d'una família pagesa. El 1728 es va permetre l'adquisició de dos jornals de vinya closa. El 1733 heretà una part minsa dels béns del seu oncle Ramon, una peça de terra i una casa petita al portal del Roser. En el cadastre de 1736 declarava dues cases més (una al carrer de Santes Creus, on tenia el domicili) i dues botigues al port. **GÜELL [1992] 25-33.** (MGJ)

PEYRÍ ROCAMORA, ANTONI (*Tarragona 1889 – Cuernavaca, Mèxic, 1973*). Metge especialista en malalties venèries i dermatologia. Nasqué a Tarragona el 24 d'octubre de 1889, era fill de Jaume Peyrí Torné, metge militar natural de Porrera (Priorat), i de la reusenca Teresa Rocamora Martí. Germà seu fou el també metge especialista en malalties venèries i eminent dermatòleg, **Jaume Peyrí Rocamora** (Reus, 1877-Barcelona, 1951). Antoni Peyrí estudià medicina a la Universitat de Barcelona, on es llicencià el 1911, i doctorà l'any següent a la de Madrid. Pertanyé al Cos de Sanitat Militar, també fou professor a la Universitat de Barcelona i cap del Departament de Lluita Antivenèria de Catalunya. Casat amb **Josefina Macià Lamarca**, filla del president Francesc Macià, s'hagué d'exiliar l'any 1939 a Veneçuela, on fou director de la leproseria Isla de Providencia de Maracaibo. El 1941 el Tribunal de Responsabilitats Polítiques d'Espanya el sentencià a pagar una imposició de 20.000 ptes., i a vuit anys d'inhabilitació professional i desterrament. Peyrí es traslladà a Mèxic i s'instal·là a Monterrey, on s'incorporà a l'equip docent de la Universitat de Nuevo León (creant la càtedra de dermosifilografia), i va ser cap del servei dermatològic de l'Hospital Civil, a més de membre de l'Institut Mexicà de la Seguretat Social. En l'àmbit intel·lectual, fundà la *Revista Mèdica de Barcelona* i col·laborà en diverses

publicacions de l'exili, abans del qual ja havia publicat: *Tratamiento de las piodermatitis profundas. Los preparados de estaño* (1923); *Qüestions actuals en el tractament de la sífilis* (1927 i 1936); *La lluita antivenèria a Catalunya l'any 1934* (1934), i *La lluita antivenèria a Catalunya el bienni 1935-1936* (1937). A Veneçuela publicà a la *Revista Sanitaria de Asistencia Social*, i a Mèxic a *Monterrey Médico* i en d'altres. La seva dinàmica d'investigació l'impulsà a continuar la tasca divulgadora amb la publicació de diverses obres monogràfiques, entre les quals *Dermatología* (1943) i *Tratamiento de la sífilis incipiente* (1945). També conreà l'assagística historicopolítica amb *Comentarios al problema del poder* (1960); *Els metges catalans exiliats* (1963), i més posteriorment, *El poder polític. El problema Catalunya-Espanya* (1972). Fou pare de **Francesc** i d'**Antoni Peyrí Macià** (Barcelona, 1924), aquest últim famós arquitecte i pintor. **DCA, III, 281-282; OLESTI [1992] II; 519-520, i GIRAL [1994] 295-286.** (MGJ)

PINET PÀMIES, ENRIC (*Tarragona 1912 – Barcelona 1974*). Pintor. Fill de Domènec Pinet, d'ofici joier, i de Roser Pàmies. Estudià a l'Escola d'Arts i Oficis Artístics i Belles Arts de Barcelona, assistí a les classes de pintura i dibuix al natural del Cercle Artístic de Barcelona i fou alumne de l'Escola Taller de Pintura i Escultura de la Generalitat a Tarragona que dirigia Ignasi Mallol. L'any 1935 la Generalitat li concedí una borsa d'estudis que li fou renovada l'any següent. Els anys 1934, 1935 i 1936 participà en l'Exposició de Primavera. Acabada la Guerra Civil, es casà amb Maria Rosa Fort. Guanyà la primera i la segona Medalla Tapiró de la Diputació de Tarragona amb els quadres *Dues figures* i *Peix de roca*. Una part important de la seva obra es pot admirar al museu que du el seu nom a Vallfogona de Riucorb. **RICOMÀ (dir.) [1992] i GUASCH [2003] 14.** (SJRJG)

PLANA PUJOL, JOAN BAPTISTA (*Tarragona 1916 – 1984*) Pintor. Fill de Baptista Plana i Antònia Pujol. Estudià al col·legi públic de Sant Joan on tingué de mestres, *Joan Antònio Guàrdias*↑ i *Pau Delclòs*↑. De ben petit manifestà un talent innat pel dibuix i els seus mestres aconsellaren els pares que el fessin estudiar dibuix i belles arts. Es matriculà a l'Escola Municipal de Dibuix on rebé classes de Pere Ferran i Salvador Ripoll. Als 15 anys entrà d'aprenent pintor a la casa del decorador Antoni Revoltós qui veient la seva traça no tardà gaire a encarregar-li la confecció de cartells i rètols artístics. Durant la Guerra Civil fou destinat al front de Madrid on romangué fins a l'acabament de la contesa. En tornar a Tarragona entrà a treballar amb el pintor decorador Adolf Ferraté. L'any 1941 a la sala del Sindicat

d'Iniciativa i Turisme va fer la seva primera exposició que tingué un gran èxit de públic i crítica, circumstància aquesta que l'animà a deixar la professió de retolista per dedicar-se a la pintura, cosa per la qual seguí diversos cursos d'especialització. Entrà a formar part del grup Amics de l'Art constituït a Tarragona l'any 1945. També s'integrà en l'Associació d'Aquarel·listes que anualment i des de 1964 celebrava un saló d'aquarel·listes en els quals Plana sempre féu acte de presència. Va pintar a l'oli, però excel·lí en l'art de l'aquarel·la. Al llarg de la seva vida participà en no menys de 130 exposicions, 40 de les quals foren individuals. Entre els premis i les distincions que rebé destaquen el primer premi d'aquarel·la de l'Exposició de Temes Mariners del Serrallo (1949), els primers premis dels Certàmens d'Aquarel·la de la Província de Tarragona (1951) (1952), el primer premi d'aquarel·la de la I Exposició Provincial d'Art de Reus (1953), el primer premi d'aquarel·la de l'Exposició-Concurs Provincial d'Art de Tortosa (1954), la menció honorífica de l'XI (1956) i de la XIII (1960) Medalla Tapiró, la tercera medalla de l'Exposició Nacional de Pintura d'Amposta (1960), la primera medalla d'aquarel·la de l'Exposició Nacional de Pintura d'Amposta (1961), la menció especial del Saló Nacional de Pintura d'Amposta (1965) i (1967) i el segon premi d'aquarel·la del Certamen del Poble Espanyol de Barcelona (1970). Als seus quadres traslladà nombrosos paisatges i interiors d'Espanya i Itàlia, però el seu indret preferit d'inspiració fou Tarragona, que pintà des de tots els angles i des de totes les situacions imaginables, fins al punt d'esdevenir un autèntic cronista plàstic de la ciutat. L'Ajuntament de Tarragona l'ha homenatjat dedicant-li un carrer de la ciutat, prop del parc del Francolí, obrint una sala permanent de la seva obra a la Casa Canals i instituint una biennal de pintura amb el seu nom. *Joan Baptista Plana* [1985]. (MTVC)

PLAZA, FRANCISCO (*Milà, Itàlia, 1597 – Tarragona 1641*). Militar hispànic de la guerra dels Segadors. Ingressà a l'exèrcit als 15 anys i serví durant trenta anys a Flandes i a Itàlia, on va arribar a ser capità de cavalls coracers. En la dècada dels anys trenta del segle XVII va ser destinat a Catalunya, on prengué part en la guerra contra França, des del Rosselló. Participà en la campanya de recuperació de la fortalesa de Salses (1639), on caigué presoner dels francesos i, un cop alliberat, s'uní a l'exèrcit represor del marquès de Los Vélez (1640). El fet de morir el 3 de febrer de 1641, ha fet creure que molt probablement degué rebre ferides mortals a la batalla de Montjuïc, lliurada no feia gaires dies. El cadàver fou enterrat al claustre de la catedral davant la capella de la Mare de Déu de la Guia, cobert per una emblemàtica làpida en la qual es pot llegir que el

milanès: “*fue el onbre mas alto de nuestros tiempos, que su grandesa pasava de 12 palmos [uns 2 metres, 34 centímetres] i en sus etchos monstró mui bien no ser menos la de su alma*”. La partida sacramental corresponent al seu òbit assenyala que era cavaller de l'orde de Sant Jaume. S'havia casat amb la barcelonina Maria Puigbert. GÜELL-LÓPEZ [2002]. (MGJ)

POMÉS I SOLER, RAMON (*Tarragona 1868 – Barcelona 1937*). Periodista, escriptor, traductor i crític literari i musical. Fill d'Antoni Pomés Boixó, serraller de Valls establert a Tarragona, i de Dolors Soler, cosina del novel·lista *Josep Pin i Soler*↑. La implicació política del pare comportà la ruïna del negoci familiar i el trasllat a Barcelona quan Ramon tenia sis anys. La precarietat econòmica de la família l'obligà a començar a treballar en una impremta quan encara no tenia onze anys. Allí llegia tot el que li queia a les mans, i a casa s'empassava la biblioteca del pare composta de novel·les i lectures àcrates i revolucionàries. Durant deu anys combinà el treball a la impremta amb l'aprenentatge d'idiomes, i completà la seva formació de manera autodidacta. El 1890 va ser admès com a soci a l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i, un any més tard, a l'Ateneu Barcelonès, on contactà amb la intel·lectualitat catalana del moment: Àngel Guimerà, Apel·les Mestres, Santiago Rusiñol... L'any 1891 entrà a treballar a la redacció de *La Vanguardia* on introduí alguns intel·lectuals del Camp de Tarragona com ara: *Alfred Opisso*↑, *Rafael Puig i Valls*↑, *Josep Yxart*↑, Narcís Oller... Hi treballà durant quaranta-dos anys. Escriví nombrosos articles, gasetilles i un mínim de tres *Cotidianas* mensuals que correspondrien a l'actual *Editorial*. Signà amb pseudònims diversos per tal de disimular l'autoria de moltes de les seves aportacions, que en molts números era majoritària en el diari. El 1895 es casà amb Àngela Coll Balañà descendent del Pont d'Armentera, fet que reforçà els seus lligams amb Tarragona, com ho demostren les múltiples col·laboracions en revistes tarragonines. L'any 1908 passà a la secció de telegrams estrangers per conveniència de l'empresa i probablement també per aconseguir un sou millor, hi treballava de nit traduint les notícies de les agències Havas, Reuter, Wolff, etcètera. Juntament amb altres tarragonins fundà el Centro de Naturales de Tarragona y su Campo, que el designà membre del jurat qualificador dels treballs històrics i literaris presentats al concurs commemoratiu del Primer Centenari del Setge i Defensa de Tarragona. La seva etapa de màxima producció va ser entre el 1890 i el 1906. Escriví per a *La Vanguardia* però també col·laborà amb l'*Almanach de la Esquella de la Torratxa*, *Lo Jovent Català*, *Mainada*, *Pàtria* (Tarragona), *Pàtria* (Barcelona), *La Renaixença*, *Lo*

Sometent (Reus) i escriví nombrosos llibres com ara: *La educación social y familiar*, *La telegrafía sin hilos*, *El radium i la radiografía*, *La mecànica* (dos volums), *Conversando con mis hijos* (quatre volums d'un marcat interès pedagògic), etcètera. També conreà la novel·la, destacant la històrica *El general No importa*, que assolí un gran èxit, i el teatre amb les comèdies i obres dramàtiques: *La Mariona*, *La Josepa*, *Los joves*, *Florida eterna...* Pomés escriví, a més, contes i novel·les infantils i juvenils, així com llibres de lectura escolar com *Libro de lectura escolar. Primero*, al qual seguiren el segon i el tercer. La publicació del *Nuevo curso de inglés* amb un plantejament molt pràctic ens demostra la diversitat de la seva producció. En el camp de la traducció, cal esmentar: *Halvard Solness*, d'Ibsen; *El Rey*, de Bjornson; *Molt soroll per res*, de Shakespeare, i *Paternidad*, de Theuriet, entre altres obres. A la darrerria del 1920 se li diagnosticà una encefalitis letàrgica que l'obligà a deixar la feina de traductor a *La Vanguardia*, i se li encomanà la crítica literària i musical fins a la seva jubilació el 1932. L'abril del 1918 havia ingressat, gràcies a B. Amengual, que coneixia bé les dificultats econòmiques de Pomés, a la Cambra Oficial de Comerç i Navegació de Barcelona com a auxiliar de la secció de publicacions. Més tard, passà a ser oficial i s'encarregà de la redacció i confecció del *Boletín*, la *Memoria anual* i la *Memoria comercial*. Es jubilà de la Cambra l'abril del 1936 per qüestions de salut. Els contemporanis el descriuen com un home ben plantat, modest, tímid, apocat i disposat a ajudar els altres. Amb aquest esperit d'ajuda donà la mà a les noves promocions de joves lletraferits entre els quals sobresortiren: Josep Farran i Mayoral, Màrius Verdaguer i Joan Puig i Ferrater. No oblidà mai els seus orígens humils, lluità contra la ignorància i la misèria; les necessitats econòmiques li restaren el temps necessari per dedicar-se a la seva gran vocació que era la producció literària. PIQUER [1977]. (MTVC)

PONÇ DE CASTELLVÍ, FABRICI DE (*Tarragona v. 1605 – Barcelona 1672*). Jurista i escriptor filipista. Fill de Joaquim de Ponç de Vallbona i de Jerònima de Castellví de Montserrat, era nét, per tant, del cronista i protoarqueòleg *Lluís de Ponç d'Icard*[†]. Havent-se doctorat en lleis, visqué un temps a Barcelona on s'integrà en el cercle de juristes i literats de major renom del país. Quan esclatà la Revolució de 1640, començà a treballar per la contrarevolució, afilerant-se amb la causa filipista, cosa per la qual va sofrir persecució i se li assaltaren i malmeteren les propietats que posseïa a la senyoria de Masricart, amb una pèrdua estimada al voltant dels 40.000 ducats. Refugiat a la cort de Madrid, el comte duc d'Olivares l'utilitzà com un dels assessors en la Junta de Guerra de

Catalunya. Aquests i altres serveis li valgueren l'ingrés a l'orde militar de Sant Jaume (1642), privilegi reial que, d'altra banda, l'obligà a acudir a la campanya militar de Lleida. Allí sofrí una mena d'embòlia que el paralizà i l'inhabilità per al servei militar, i retornà a Madrid pocs mesos després. Des de 1645, ja restablert, s'instal·là novament a Tarragona, on féu diversos serveis a favor del Consell municipal, en especial la negociació dels privilegis reials als quals aspirava la ciutat. El 1660 accedí a una vacant d'oïdor de la Reial Audiència. El seu enllaç amb Jerònima Çacosta de Castellvell (1655) li va reportar un dot de 6.000 lliures i posteriorment la senyoria d'Alentorn. Amb ella va ser pare de tres fills, Josep, Susagna i M. Engràcia. En la seva faceta de literat cal dir que va publicar la biografia *Gustavo Adolfo, Rey de Suecia, vencedor y vencido en Alemania* (Madrid, 1648), a més d'una traducció de las *Observaciones de Estado, y de Historia de Pedro Mateo sobre la vida y servicios del señor de Villaroe, escritas en francés por Pedro Matheo* (Barcelona, 1664). Deixà inèdit un *Epítome de las historias catalanas dividido en dos partes*, que arribava fins l'any 1458. **MASSÓ [1985] 101; FUENTES [1989] 146; GÜELL [1997] 25-26; GÜELL [1999], i SÁNCHEZ MARCOS [2008].** (MGJ)

PONÇ D'ICARD, LLUÍS DE (*Tarragona v. 1520 – 1578*). Historiador i advocat. Tot i que es desconeix la data del seu naixement, ell mateix va confirmar per escrit que era natural de Tarragona. El seus pares foren el cavaller *Joan de Ponç*† i Isabel d'Icard. Lluís de Ponç, que s'autoqualificava de donzell (com a fill de cavaller que era), estava emparentat amb diferents membres de l'aristocràcia tarraconense, com *Pere de Castellet*†, el bisbe *Perot de Castellet*†, Dionísia de Requesens (baronessa de Vallmoll), Cristòfor d'Icard (senyor de Torredembarra), etcètera. No es coneixen dades de la infantesa i la primera joventut de Lluís de Ponç, qui –segons confessió pròpia– va tornar a Tarragona i s'hi va establir el 1545, ja amb el títol de doctor en Drets. Va ocupar –entre d'altres– els càrrecs de jutge general d'apel·lacions de la ciutat i del Camp de Tarragona i d'advocat del capítol de canonges de la catedral, sense deixar d'exercir la jurisprudència de manera privada i d'ocupar-se del patrimoni familiar. Es va casar amb Lucrècia de Vallbona de Mediona, filla del cavaller *Joan de Vallbona de Riglós*†. Lluís i Lucrècia van tenir –si més no– sis fills, cinc dels quals homes. Lluís de Ponç va morir a Tarragona el 23 de juny de 1578, només cinc mesos després de la seva muller, i fou enterrat a la cripta dels Icard, al convent extramurs dels dominics. Només va poder publicar en vida una de les seves obres, el *Libro de las grandezas y cosas memorables de la Metropolitana*

Insigne y famosa Ciudad de Tarragona (1572, però amb una fe d'errates datada el 1573), del qual es conserven a l'Arxiu Històric de Valls les versions manuscrites en català i en castellà. Aquest llibre descriu amb molt de detall l'estat de conservació de les principals restes arqueològiques de la ciutat i rodalies i s'hi esmenten o transcriuen diversos documents d'interès històric. En la versió original catalana es dona compte del seu contacte o col·laboració directa (1563) amb el pintor flamenc Antoon van den Wyngaerde, enviat pel rei Felip II per a dibuixar –de manera topogràfica i panoràmica– els principals monuments i ciutats de la Península. El 1954 fou editada una còpia no hològrafa d'un arxiepiscopologi que Ponç havia redactat a partir de la consulta dels arxius eclesiàstics de Tarragona i que el 1572 havia dedicat a l'arquebisbe *Gaspar Cervoantes de Gaeta*↑ (*Catálogo dels Archebisbes que son estats de la Metropolitana Esglesia y antiquissima ciutat de Tarragona y de les coses notables de cada qual de aquels* [v.1572]). El successor d'aquest, *Antoni Agustí*↑, va revisar aquest arxiepiscopologi i en descartà la publicació, de la mateixa manera que el manuscrit d'una tercera obra de Ponç, una excel·lent compilació de l'epigrafia llatina de Tarragona i del seu antic territori. Aquesta darrera obra, intitulada *Epigrammata antiquae urbis Tarraconensis non absque labore magno perquisita et prout iacent de verbo adverbium transcripta et aggregata per Me Ludovicum pontium deycart domicellum, iurisconsultumque eiudem Urbis* (1563-1578) i encara inèdita, constitueix la millor i més àmplia col·lecció de la seva època de transcripcions i localitzacions d'inscripcions romanes de Tàrraco (a més d'algunes d'època medieval) i és una de les majors fonts d'informació directa o indirecta dels *corpora* epigràfics editats fins avui. **SÁNCHEZ REAL [1954]; MASSÓ [1985], i *Renaixement de Tàrraco* [2003].** (JMC)

PONS RÀFOLS, JOSEP MARIA (*Tarragona* 1949). Físic. Fill de Josep Pons Vives i de Francesca Ràfols Fontanals. Està casat amb Laris Pérez i té un fill: Marc. Va rebre la primera escolarització a les monges carmelites i cursà el batxillerat i el preuniversitari a La Salle Tarragona. Estudià ciències físiques a la Universitat de Barcelona, on es va doctorar amb la tesi *El mètode de Bargmann-Wagner i els grups de Galileu i Poncaré* (1980). Just acabada la carrera guanyà una càtedra de matemàtiques d'institut d'ensenyament mitjà i del 1975 al 1981 exercí la docència als instituts de Ripoll, Mollet i Sant Feliu de Llobregat. Va ser professor titular de física teòrica a la Universitat de Barcelona des de 1986 fins al 2011 i en l'actualitat n'és catedràtic. Dins de la seva especialitat de física teòrica ha treballat en els aspectes clàssics i quàntics de les teories gauge, en particular sobre les seves

simetries, amb aplicacions, entre d'altres, a la teoria relativista de la gravitació, les seves generalitzacions i les modernes teories de cordes. En el transcurs de la seva activitat professional ha impartit docència i ha investigat a la Universitat de Texas (Austin, EUA), el curs 1990-1991; a l'Imperial College, de Londres, el curs 2002-2003, i l'Interuniversity Centre for Astrophysics and Astronomy (IUCAA) a Pune, Índia, el curs 2010-2011. Ha publicat, sol o en col·laboració, més de vuitanta articles d'investigació de la seva especialitat en revistes nacionals i internacionals. Cal destacar, entre d'altres, "Aplicació de lagrangianes singulars per a la descripció de sistemes de partícules relativistes en interacció" (a *Treballs de Física*, 1982); "Discurs d'investidura i entrevista amb Steven Weinberg" i "Ressenyes bibliogràfiques: The emperor's new mind" (a *Revista de Física*, 1996), o "Presentació de les conclusions de la jornada 'la física a Catalunya'" (a *Revista de Física*, 2006). Ha estat un dels assessors de *Proa enciclopèdia catalana temàtica* (Barcelona, 1997-2001), i juntament amb Lluís Garrido Beltrán, ha publicat a través de la Universitat de Barcelona un tractat de *Mecànica quàntica* (2006). En la seva faceta catalanista, també té alguns títols més, com *Democràcia, autodeterminació, independència* (Barcelona, 1988), i alguns articles sobre el català a l'àmbit universitari "Política lingüística a la UB" (*Jornades sobre Política Lingüística i Política Universitària*, 1999); "Universitats. Els reptes lingüístics davant els canvis. El multilingüisme universitari des d'una perspectiva catalanòfona" (*XI Trobada dels Serveis Lingüístics Universitaris*, 2000), etcètera. A part de la carrera professional, durant els anys 1995-2001 va exercir el càrrec de vicerector de relacions institucionals i política lingüística de la Universitat de Barcelona, durant el mandat del rector Antoni Caparrós. Del 2002 al 2008 va ser president de la Societat Catalana de Física, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. (SJR)

PONT I GOL, JOSEP (*Bellpuig, Urgell, 1907 – Solsona, Solsonès, 1995*). Arquebisbe. Fill d'Antoni Pont i de Roser Gol. El 1926 completà els estudis eclesiàstics a la Universitat gregoriana de Roma: teologia (en grau de doctorat) i dret canònic (en grau de batxillerat). Rebé el presbiterat a Roma el 21 de març de 1931. Exercí diferents serveis pastorals al bisbat de Solsona, on també li foren confiades diverses responsabilitats diocesanes, entre les quals la de secretari de cambra i govern, quan era bisbe d'aquesta seu el doctor Vicent Enrique i Tarancon. Preconitzat bisbe de Sogorb el 4 d'agost de 1951, rebé l'ordenació episcopal el 30 de novembre del mateix any a l'església arxiprestal de Bellpuig. Prengué possessió de la diòcesi de Sogorb el 30 de gener de 1952. Aprovada la remodelació de límits diocesans esdevinguda durant el seu pontificat, fou

nomenat bisbe de Sogorb-Castelló el 31 de maig de 1960. Participà en el Concili Ecumènic Vaticà II, on tingué algunes intervencions i en relació amb el qual féu pública la carta pastoral *L'Església davant del Concili* (1962), de ressò internacional. El Vaticà II marcà definitivament l'estil pastoral de Pont i Gol: obert, dialogant, proper, renovador, evangelitzador i participatiu. Fou nomenat arquebisbe de Tarragona el 26 de novembre de 1970. Per poders prengué possessió d'aquesta seu metropolitana i primada el 21 de gener de 1971 i hi féu la solemne entrada el 24 del mateix mes. El 1976, per primera vegada (i els primers en tot l'Estat espanyol), els bisbes de Catalunya, amb l'arquebisbe Pont i Gol com a president de la Conferència Episcopal Tarraconense, feren la seva preceptiva visita quinquennial a Roma *ad limina apostolorum* de manera conjunta. L'arquebisbe Pont i Gol, a través d'uns seus enviats i representants (el bisbe d'Urgell i copríncep d'Andorra, monsenyor Joan Martí Alanís, i el secretari general-canceller de l'arquebisbat de Tarragona, monsenyor *Miquel Barbarà Anglès*↑) negocià un *modus operandi* amb el futur president Josep Tarradellas, a Saint-Martin-le-Beau, pel que feia a les relacions entre la Generalitat i els bisbes de Catalunya, basades en una "mútua independència i sana cooperació". Això s'esdevenia el 15 de setembre de 1977. Com a metropolità de la Tarraconense (que comporta una primacia en relació amb els bisbats sufraganis, és a dir, els de Girona, Lleida, Solsona, Tortosa, Urgell i Vic) i com a president de la Conferència Episcopal Tarraconense (que aplega els bisbes de les esmentades diòcesis, juntament amb l'arquebisbe de Barcelona), impulsà la vertebració i la coordinació de l'acció pastoral de les vuit diòcesis amb seu a Catalunya. Amb entusiasme acompanyà el trasllat de les despulles del cardenal *Vidal i Barraquer*↑, mort a l'exili el 1943, des de la cartoixa de La Valsainte (Suïssa) –on havien estat provisionalment dipositades i custodiades per aquella comunitat monàstica, que havia acollit el cardenal durant el seu exili–, a la catedral de Tarragona, per a donar-los definitiva sepultura. Tingueren especial ressò dues conferències del doctor Pont: *La llengua de l'Església* (Reus, 1975) i *L'Església a Catalunya, quins camins?* (Mollerussa, 1976). El 1981 rebé de la Generalitat la Creu de Sant Jordi. El 12 d'abril de 1983 el papa Joan Pau II li acceptava la dimissió que havia presentat prèviament per raó de l'edat. El 13 d'abril fou nomenat administrador apostòlic de l'arxidiòcesi de Tarragona fins que el nou arquebisbe no en prengué possessió, fet que s'esdevindria el 12 de juny del mateix any. El 1988 rebé el títol de Fill Adoptiu de Tarragona. Els darrers anys de la seva vida transcorregueren a Tarragona i a Solsona, on morí el 4 d'octubre de 1995. La multiplicitat dels seus escrits, de tots els gèneres, adreçats a tota mena de grups d'arreu de Catalunya, i

en ocasions ben diferents, demostren la seva proximitat a les persones i la seva sensibilitat com a cristià i bisbe a les variades realitats que s'anaven desvetllant l'últim quart de segle al nostre país. D'un tarannà afable, pacífic i senzill, Pont i Gol fou fidel als valors espirituals que representava com a bisbe, i sensible a les realitats humanes i culturals del país. Fou reconegut a Catalunya i respectat i considerat en l'àmbit de l'Església d'Espanya. Moltes foren les persones que des de diferents instàncies de la vida ciutadana, cultural i política, i també de la vida eclesial, trobaren en l'arquebisbe una persona que acollia, escoltava, comprenia i aconsellava. (JCC)

POSAC MON, CARLOS (*Tarragona 1922*). Professor i arqueòleg. Fill de Carlos Posac Cabrero, funcionari del cos tècnic de Correus, originari de Madrid, i de la tarragonina Carlota Mon Mir. Quan tenia deu anys la família es traslladà a Melilla, on havia estat destinat el pare, i allí cursà el batxillerat. Inicià els estudis universitaris a la Facultat de Filosofia i Lletres de Saragossa i els continuà a la Universidad Complutense de Madrid, on es llicencià en Filologia Clàssica i més tard es doctorà amb la tesi *El estrecho de Gibraltar en tiempos clásicos*. L'any 1950 obtingué per oposició la càtedra de grec de l'Instituto Nacional de Enseñanza Media de Badajoz. Posteriorment exercí a l'institut de Ceuta, a l'Instituto Español de Tánger i al de Màlaga. El darrer any de carrera formà part del Seminario de Historia Primitiva del Hombre, i va iniciar-se en l'arqueologia, que ha esdevingut una de les seves grans aficions i a la qual ha dedicat una bona part del seu temps, fins i tot després de la seva jubilació com a ensenyant l'any 1987. Va participar en nombroses prospeccions arqueològiques a Espanya, el Marroc i Itàlia. L'any 1960 va descobrir la vil·la romana de Marbella, més tard treballà a Los Algarves de Tarifa (Cadis), a la basílica paleocristiana de Vega del Mar (San Pedro de Alcántara) i en el descobriment d'una vil·la romana a la platja de Sabinillas de Manilva (Màlaga). Fou becat per fer estudis de prehistòria al Musée de l'Homme de París, per prendre part a les exploracions submarines de l'Albenga, a Itàlia, i per a l'estudi de les relacions mercantils entre Ceuta i Gènova en època medieval. Ha publicat: *Excavaciones en la ciudad del Bronce II Mediterráneo en la Bastida de Totano (Múrcia)* (Madrid, 1947), en col·laboració amb altres autors; *El yacimiento de Kerker* (Tetuan, 1951); *Estudio arqueológico de Ceuta* (Ceuta, 1962); *La última década lusitana en Ceuta* (Ceuta, 1967); *Guía arqueológica de Marbella* (Marbella, 1983); *La historia de Ceuta a través de la numismática* (Ceuta, 1989) i *La basílica paleocristiana de Vega de Mar* (Marbella-Màlaga, 1989), amb Rafael Puertas, així com diversos opuscles i més de cinquanta articles de temàtica arqueològica i històrica. Ha estat

comissari local d'excavacions arqueològiques de Badajoz i Ceuta, sotspresident de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Tànger i soci corresponent de l'Associação dos Arqueólogos Portugueses. En l'actualitat és sotsdirector de l'Instituto de Estudios Ceutíes, acadèmic de la Real Academia de la Historia, membre d'honor de l'Instituto de Estudios Campogibaltareños i membre del comitè científic de l'Asociación para los Estudios de la Guerra de la Independencia. El seu treball ha estat reconegut en ser-li atorgats els Premios de Investigación de la Ciudad de Fuengirola, de l'Ayuntamiento de Mijas i de la Ciudad de Tarifa. També li han estat concedides la Medalla d'Or de la ciutat autònoma de Ceuta, la Medalla d'Or de la Real Academia de San Telmo, la Medalla de Plata de la Unesco i l'Encomienda de Alfonso X el Sabio. El 1998 l'Instituto de Estudios Ceutíes publicà un volum d'homenatge en honor seu. Està casat amb Mª Dolores Jiménez Hernández i és pare d'una filla: Mª Dolores. *Homenaje Carlos Posac* [2000] 23-43. (MTVC)

POTAU I FORASTÉ, FRANCESC (*Vimbodí, Conca de Barberà, 1859 — Barcelona 1933*). Era fill d'Anton Potau Mas i de Teresa Forasté Pàmies. El seu pare era boter d'ofici i va morir ofegat el 1864, deixant vídua i fills de molt pocs anys. Francesc va ser acollit a la Casa de la Misericòrdia de Tarragona, on va rebre una instrucció elemental juntament amb l'aprenentatge de l'ofici de sabater. En deixar aquella institució va residir uns anys a Barcelona on es va forjar el nucli de les seves idees progressistes i el seu caràcter emprenedor. Més endavant va contreure matrimoni a Tarragona amb Teresa Juni Diloli. D'aquest matrimoni van néixer vuit fills: quatre nois i quatre noies. Malgrat les deficiències inicials en la seva educació, va anar adquirint de forma autodidacta una cultura força notable. Durant els anys noranta del segle XIX va obrir a Tarragona una petita fàbrica i una botiga de venda i de confecció de calçat a mida situada a la Rambla Nova. La botiga es va acreditar per la seva oferta d'articles de qualitat i no es va tancar fins a l'any 1931. La fàbrica va conèixer dificultats econòmiques, especialment com a conseqüència de la pèrdua de les colònies espanyoles d'ultramar on exportava bona part de la producció. Aconseguí que alguns presos del penal de Tarragona redimissin penes a través del treball. Amb aquesta finalitat els proporcionava feina de la seva empresa de calçat, aplicant sobre la població reclusa les teories humanitzadores de la moderna ciència penitenciària i contribuint a l'expansió del mercat del calçat. Amb l'ajuda del seu amic *Caballé Guayaneche*[†], que tenia una bona posició social i influència en l'esfera política, va obtenir un nomenament retribuït per exercir com a professor

a l'Escola d'Oficis Manuals de Santa Isabel (Fernando Poo), on arribà el 15 de juny de 1904. Allí va establir una factoria de calçat i va posar les bases d'una explotació agrària per tal que el seu fill gran, Francesc, se'n pogués fer càrrec en el moment oportú, com així va succeir, en continuar la firma Potau i Domènech que havia iniciat el seu pare. Després del seu retorn a Tarragona l'octubre de 1905, Francesc Potau va impartir una conferència a l'Asociación de Fabricantes Exportadores de Calzado de Barcelona sobre "Los mercados en África occidental", que posteriorment es va imprimir a Tarragona en forma d'opuscle. El text és d'un gran interès perquè, no solament fa una anàlisi dels problemes econòmics i comercials relatius al calçat i de les possibles solucions, sinó que explica molts aspectes de caràcter antropològic sobre els nadius de les terres africanes. Es va interessar sempre pels problemes polítics, econòmics i socials, des d'una perspectiva pràctica i teòrica. L'afermament de la seva ideologia (catalanisme, col·lectivisme, federalisme) el va portar, d'una banda, a afiliar-se a la Unió Catalanista i a col·laborar a *Renovació*, revista setmanal que es proclamava "nacionalista i republicana", i on signava les col·laboracions amb les inicials PAM. Va mantenir relacions d'amistat amb tarragonins prestigiosos de la seva època que congeniaven amb les seves idees, com va ser el cas de *Ruiz i Porta*↑, *Bernabé Martí*↑ i sobretot *Pere Lloret*↑, el qual el va convèncer perquè s'afiliés al partit d'Acció Catalana. Com a pare de família, Francesc Potau feia compatibles uns principis tradicionals amb la introducció de costums moderns. Així, va procurar que les filles tinguessin estudis o que coneguessin un ofici que els permetés realitzar-se com a persones, i alhora les va induir a participar en manifestacions de cultura catalana com eren l'Ateneu o l'Orfeo Tarragoní. Francesc Potau, de jove, en els anys de maduresa, i àdhuc en iniciar la vellesa, presentava un imponent aspecte físic, amb la natural distinció que li proporcionava una barba i bigoti sempre presents fins a adquirir un blanc venerable. L'any 1931, ja castigat per alguna malaltia, va plegar de tota activitat laboral i va seguir la família de la filla Maria Josepa que es va traslladar a viure a Barcelona. El 28 d'octubre de 1933 va morir a Barcelona acompanyat de molts familiars que l'estimaven. **POTAU [1905] i SOLDEVILA [1961] I, 494.** (FCP)

PRAT DELORTA, JOSEP (*Barcelona 1726 – Cadis ? 1790*). Arquitecte. Fill del matrimoni format pel mestre de cases Pere Màrtir Prat i Eulàlia Delorta. Estudià al col·legi de Cordelles. El desembre de 1742, quan només tenia 16 anys, fou acceptat com a mestre de cases per la confraria de Mestres de Cases i Molers de Barcelona. L'abril de 1751, a l'església del Pi, va contreure matrimoni amb Maria

Teresa Torner i Mauri amb qui tingué quatre fills com a mínim i de la qual enviduà aviat. Entre 1757 i 1760 es va incorporar a l'exèrcit com a soldat, tal volta a causa del desengany que li causà la mort de l'esposa. Quan es trobava amb el seu regiment al Camp de Tarragona es va convocar un concurs de projectes per a la construcció de la capella de Santa Tecla, de la seu tarragonina. Prat s'hi presentà i el seu projecte resultà elegit amb la qual cosa es vinculà a Tarragona, ja que li fou confiada la direcció de l'obra. L'estada de Prat a la ciutat fou llarga; s'hi casà en segones núpcies el 23 de setembre de 1762 amb Caterina Magrans i hi batejà vuit fills entre 1763 i 1782. Tingué una actuació molt destacada en la construcció de la catedral nova de Lleida, traçada el 1761 per Pedro Martín Cermeño. Aprofitant els viatges entre Tarragona i Lleida també projectà i dirigí l'ampliació de l'església de Passanant (1770-1778) i la modificació dels plànols del campanar de Sant Martí de Maldà (1774), els treballs del qual s'enllestiren el 1779. L'any 1777 també traçà el campanar de l'església parroquial de Sant Joan de Valls, que finalment no va ser acceptat. L'any 1784, quan se n'executaven les obres, modificà la traça inicial de *Joan Antoni Rovira*[†] de l'església i el campanar del Catllar. L'any 1771 va sol·licitar el títol d'acadèmic de mèrit a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando tot acompanyant els plànols de la capella de Santa Tecla, però no ho aconseguí fins que ho reiterà, l'any 1774; en aquells moments era un dels escassos arquitectes del Principat amb títol oficial. A Tarragona, a més de la capella de Santa Tecla, dirigí la construcció de diverses cases a la Rambla Vella, projectà i dirigí l'obra de la duana, acabada l'any 1775, realitzà la traça del retaule de Sant Miquel de la capella de la mateixa invocació, obra de l'escultor tarragoní *Antoni Pallàs*[†], i dissenyà la façana del casal dels Castellarnau que fou construïda sota la seva direcció per Josep Gil, major, i Josep Gil, menor, mestres de cases de Tarragona. L'agost de 1785, en ser nomenat director de les obres militars projectades per Francisco Sabatini a l'illa de León, es traslladà a Cadis, on morí cinc anys més tard. **ROVIRA [1998] 26; ROVIRA [2000a] 36-39 i LLOP [2011]. (JLT)**

PRATS MARTÍ, BONAVENTURA (*Tarragona 1749 – Manresa, Bages, 1825*). Jesuïta i humanista. Fill del doctor Tomàs Prats, notari de Tarragona, i d'Emerenciana Martí. L'any 1763 ingressà a la Companyia de Jesús i encara estudiava quan es veié afectat per l'ordre d'expulsió dels jesuïtes decretada per Carles III. Un cop expatriat, passà a Itàlia i a Ferrara completà els seus estudis. La supressió de l'orde per part de Climent XIV (1773) l'obligà a treballar en editorials, però la fama que havia assolit com a erudit li possibilità la docència

en diverses universitats italianes i, fins i tot, publicà diverses obres seves com ara les odes gregues en lloança del cardenal Braschi (1787). Aquests anys mantingué contacte epistolar amb *Fèlix Torres Amat*↑, de qui fou amic. Tornà a Tarragona el 1789 i hi romangué fins al 1801 en què, juntament amb la resta dels jesuïtes, fou expulsat de bell nou. El segon exili el passà als Estats Pontificis fins al 1815 en què tornà a Catalunya. Fou destinat al Col·legi Imperial de Madrid, primer, i al de València després. Aquests anys publicà sermons i discursos que foren editats per l'impressor valencià Montfort. La nova supressió de la Companyia de Jesús durant el Trienni Liberal (1820-1823) l'obligà a deixar l'ensenyament i a acceptar la protecció que a Barcelona li oferiren els marquesos de Moja. Un cop superat el període liberal i restaurada la Companyia de Jesús, fou nomenat rector de la casa de Manresa on traspassà el 22 de novembre de 1825 als 77 anys. Entre els manuscrits que va deixar destaca una traducció comentada de la pedra de Rosetta, i diverses traduccions dels clàssics. **CAPDEVILA [1925] i DHEC, III, 140.** (SJRJG)

PRÒSPER (s. VII – VIII). Suposat bisbe metropolità de Tarragona que, davant la conquesta musulmana, hauria abandonat la ciutat i s'hauria encaminat vers Itàlia, enduent-se les relíquies de Fructuós i els seus diaques i, fins i tot, l'Oracional conservat a Verona. La seva autenticitat històrica no ha estat provada, tot i la proposta de Serra Vilaró. (AIF)

Q

QUEROL DE BOFARULL, FERRAN DE (*Reus, Baix Camp, 1857 – Tarragona 1935*). Advocat, escriptor i polític. Fill del torrenc Ferran de Querol Gatell i de la reusenca Misericòrdia de Bofarull de Bofarull. Escriptor de vocació, exercí l'advocacia a Tarragona, on el 1886 es va casar amb la pubilla Maria Elisa Rius Olózaga, amb qui tingué dos fills: **Joaquim** i **Maria Dolors**. Posteriorment, el 1899, es casà en segones núpcies amb Dolores Duran Brichfeus, amb qui també tingué dos fills, **Fernando** i **Enrique**. Vinculat al partit conservador restauracionista en fou elegit diputat els anys 1892, 1896 i 1898. En aquesta avinentesa fou nomenat president de la Diputació de Tarragona (1893-1900, excepte 1897 i gran part de 1898), conseller del Banc d'Espanya, president de la Junta d'Obres del Port i president de la Cambra Agrícola el 1893. També fou numerari de les Acadèmies de San Fernando, de Madrid (1899), de Bones

Lletres de Barcelona (1903) i de Sevilla. El febrer de 1885 ingressà a la Societat Arqueològica de Tarragona, de la qual fou president entre 1901 i 1912 –amb l'escriptor *Joan Ruiz i Porta*↑ com a secretari i home de confiança–, i el 1905 fou nomenat vocal de la Comissió de Monuments de Tarragona, de la qual també fou president el 1924. El 1907 fou elegit president de la Federació d'Associacions de l'Arquebistat de Tarragona. Part de la biografia de Querol palesa la desavinença ideològica amb *Marià Rius*↑, fet que derivà en una crisi familiar reflectida en les novel·les de vessant historicista, *Oratges de tardor* (1909) i, en dos volums, *Los Porpras. Crónicas familiares del tiempo del rey Amadeo* (1930), inspirada, en clau de testament ideològic de l'autor, en l'avi **Josep Francesc de Bofarull Plandolit**. L'activitat catalanista conservadora de Querol el dugué a relacionar-se amb Francesc Matheu –que el portà a escriure a *La Il·lustració Catalana*; Ernest Moliné Brasés, el líder manresà de la Lliga Lleonci Soler March (1858-1932); el periodista Joan Mañé Flaquer, aleshores director del *Diario de Barcelona*, i amb l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. En aquest context, formà part del Centre Català, de l'Associació Catalanista. Fou mantenidor dels Jocs Florals a Barcelona (1904). En l'àmbit ideològic nacionalista intervingué en els òrgans *Pàtria* (1902) –portaveu de l'entitat Las Quatre Barras–, *Lo Camp de Tarragona* (1902-1907) i, ocasionalment, a *La Cruz*, *El Ferrocarril* i *El Tarraconense*. El 2 de març de 1903 fou elegit representant a l'Assemblea Catalanista de Reus. En aquesta etapa publicà el llibre de poemes amb valor ideològic i autobiogràfic *Amor y fe* (1901), *Clichés* (1902) –recull de narracions autobiogràfiques, costumistes i sociopolítiques–, amb un cert paral·lelisme amb els poemes esmentats, *Herèu y cabalé: costums tarragoninas* (1903) i la novel·la històrica *Montserrat. Siluetas tarragoninas* (1904). Pel que fa a tribunes del tradicionalisme catòlic, escrigué composicions literàries –en especial contes– al *Semanario Católico de Reus* (1902). D'altra banda, i consegüentment, fou nomenat –sota la Dictadura primoriverista– batlle de Tarragona entre octubre i novembre de 1923. Set anys després contragué una malaltia incurable que el dugué a la mort el 27 de juny de 1935 al carrer Reial, 5, de Tarragona. Com a hisendat Ferran de Querol posseïa un gran nombre de propietats distribuïdes entre Tarragona, Torredembarra, on raïa la casa pairal, i Reus, on havia heretat el Palau Bofarull i el mas homònim, lloc on signà bona part de la seva obra. Tots aquests paratges, al costat dels pobles de Tamarit, Ferran, Altafulla, els espais del Baix Gaià, Escaladei, Falset i el Montsant, s'eternitzaren com a escenaris idealitzats a la seva narrativa. Querol també és autor de l'estudi *La baronesa d'Albi i la guerra de Catalunya* i, en morir, deixà inèdit un aplec de contes escrit als inicis del segle

XX. La seva obra, tot i escrita en el període modernista, es deu, sobretot, a la voluntat de deixar testimoni del sistema de vida i dels valors en procés d'extinció de la noblesa catalana. **SANTASUSAGNA [1982]; CORRETGER [2006a], i CORRETGER [2006b].** (MCS)

R

RAFÍ SASTRE, JOAN, 'Rafí Vidal' (*Vilabella, Alt Camp, 1798 — Tarragona 1827*). Hisendat i coronel. Era conegut per Rafí Vidal, el renom de la casa pairal. Els seus pares foren Joan Rafí, perxer i mestre, i Magdalena Sastre. El 1814 es casà amb Josepa Segú Sanahuja i fou pare de cinc fills: Josepa (1816), Joan (1818), Josep M. (1821), Cassià (1824) i Rosa (1826). Com a home conservador i religiós que era no dubtà ni un moment a afegir-se a la insurrecció reialista contra els liberals durant el Trienni Liberal, lluitant sota les ordres del general Romagosa i del baró d'Eroles. Quan Espoz y Mina conquerí la Seu d'Urgell passà a França on s'uní als Cent Mil Fills de Sant Lluís amb els quals tornà a Catalunya. A partir de 1824 visqué a cavall de Vilabella i Tarragona. L'any 1826 va ser nomenat coronel sotsinspector del govern militar de Tarragona i l'any següent se li encomanà la repressió dels Malcontents. Contemporitzà amb les ordres rebudes i el 7 de setembre de 1827, com ell mateix digué, es tragué la careta i es declarà partidari dels Malcontents fins al punt d'arribar a ser-ne el cap, prenent el títol de comandant general de l'exèrcit restaurador del corregiment de Tarragona. Constituï la Junta Corregimental a Alforja i se'n reservà la presidència. L'arribada a Tarragona de Ferran VII deixà l'alçament sense arguments i Rafí, confiant en la promesa d'indult reial, es lliurà. Ferran VII, un cop tingué els dirigents malcontents a les seves mans, manifestà que no es podien deixar sense càstig "*las tropelias, asesinatos y otros excesos*" que havien comès i encarregà el comte d'Espanya la repressió. Rafí fou condemnat a mort i és fama que hom li prometé l'indult si descobria els conspiradors, però en no fer-ho la condemna tirà endavant i el 7 de novembre de 1827 a dos quarts de set del matí fou afusellat i després penjat a la plaça d'armes situada entre la porta de Lleida i la de Sant Francesc, on el seu cadàver romangué exposat al públic durant tot el dia amb un cartell al pit en què figurava escrit el motiu de la sentència. **ANGUERA [1993]; AGUADÉ [1995]; AGUADÉ [1998], i ROVIRA [1990a] 20.** (SJRJ)

RANOSIND (s. VII). Fou *dux* de la província tarraconense. S'afegí a la revolta contra el rei visigot Wamba de l'any 671. Tot i així, la ciutat de Tarragona no participà en la sublevació, per la qual cosa no fou sotmesa per Wamba. (AIF)

RAS I CLARAVALLS, JOAN (Tarragona 1884 – Barcelona 1973). Doctor en ciències exactes. Nasqué a la Part Alta el 8 de desembre de 1884, i era el quart fill dels tarragonins Manuel Ras i Martorell, mestre de cases, i Teresa Claravalls i Rafí. Estudià batxillerat i es pagà els estudis treballant de macip d'apotecari. Prosseguí a Barcelona, treballant com a ajudant d'apotecari i estudiant ciències exactes, estudis que finalitzà el 1907 amb excel·lent i premi extraordinari. Passà a Madrid per fer els estudis de doctorat, on es va guanyar la vida impartint classes particulars en acadèmies. Va assolir el doctorat el 1909 amb la tesi *Productos infinitos de doble entrada* (llegida el 13 de maig). Després d'una curta estada com a catedràtic d'institut a Almeria fou nomenat catedràtic de matemàtiques a l'Institut de Tarragona. En el seu nou destí dugué a terme diverses funcions. El 9 de juliol de 1912 se li confià la direcció meteorològica del centre, i tot seguit construï un observatori que Ras mantingué operatiu fins al 1932. Aquella experiència científica la plasmà en un assaig sobre el clima de Tarragona on oferia un resum de les observacions efectuades entre 1904-1933 (publicat a les *Notes d'Estudi* número 62 de 1936, del Servei Meteorològic de Catalunya). El 1931 es va fundar la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, filial de l'IEC, de la qual Ras i Claravalls fou membre distingit de la secció de Matemàtiques i Enginyeria. També era membre del Consell Regional de Segon Ensenyament. L'any 1932 la Generalitat creà l'Institut-Escola del Parc per impulsar un tipus de formació en pensament, creativitat, natura i realitat, impartit per un selecte grup de didactes. Joan Ras fou catedràtic del primer equip docent, càrrec en el qual féu des de muntatges de rellotges de sol fins a empelts; l'abstracció de la matemàtica no el divorciava de l'aplicació i de la natura. Juntament amb els companys Samuel Gili Gaya i Enrique Rioja Lo-Bianco, va ser dels professors que va gaudir d'un major prestigi i estimació entre els alumnes. Amb posterioritat, Ras passà a ser director de l'Institut Escola Àusias March, establert a Barcelona. D'aquesta etapa fecunda són les seves publicacions: *Logaritmos vulgares de los números naturales y los números trigonométricos naturales. Tablas de triple entrada con seis cifras decimales* (1932; reed. el 1947); *Álgebra I: Algoritmos* (1936); *Álgebra II. Funciones y ecuaciones* (1936), i *Aritmética* (1936), impresos tots en els tallers gràfics de Torres & Virgili de Tarragona. La seva tasca s'estengué a la promoció de nous instituts estudi, raó per la qual fou delegat per

la Generalitat a visitar manta ajuntaments. En acabar-se la Guerra Civil, s'hagué de refugiar a França. Quan retornà a Tarragona fou depurat amb la inhabilitació per a càrrecs directius docents, si bé se li permeté seguir ocupant la plaça de catedràtic. Amb posterioritat pogué tornar a l'Institut Àusias March que ell havia posat en marxa abans de la guerra. En el plànol polític, Ras fou republicà, i a Tarragona ocupà una regidoria independent. Casat amb la mestra Rosa Oliva i Alentorn (1891-1970), fou pare dels enginyers industrials *Enric Ras i Oliva*[†] i Gregori Ras i Oliva (1917-1964). RAS [1983]; GIRBAU [1999] 167 i 169; ESCRIVANO-ESPAÑOL-MARTÍNEZ [2006] 44, i MONÉS [2006-2007] 300-301 i 303. (RMRM)

RAS I OLIVA, ENRIC (*Tarragona 1915 – Benicarló 2007*). Enginyer industrial. Fill de *Joan Ras i Claravalls*[†], doctor en ciències exactes, i de Rosa Oliva i Alentorn (1891-1970), mestra. Nasqué el 23 de febrer de 1915. Estudià el batxillerat a l'Institut Martí Franquès de Tarragona i la revàlida a Barcelona (1929), on cursà la carrera d'enginyeria industrial fins al 1936. A l'ensem també estudià ciències exactes, tot i que es va llicenciar després de la Guerra Civil. Temps a venir, completà els estudis amb un curs de postgrau d'especialista metal·lògraf (en el qual quedà primer de la promoció) i amb el doctorat en enginyeria industrial que li fou concedit el 1960. Durant la Guerra Civil treballà en una fàbrica de subministraments aeronàutics de Reus, i en acabar el conflicte i fins al 1942 fou enginyer en cap de l'oficina tècnica de Fibras Artificiales S.A. (Blanes). Tot seguit, entrà a treballar a AEG Ibérica de Electricidad, on acabaria sent gerent i director tècnic nacional. Ocasionalment, tingué l'oportunitat de dirigir dues vegades la fàbrica de motors, transformadors i interruptors d'AEG Industrial, de Terrassa. En el decurs dels trenta-quatre anys de tasca professional desenvolupada en aquesta empresa, i sota la seva direcció, es van instal·lar divuit forns elèctrics d'arc per a la fusió d'acer, tremp per inducció, equips elèctrics per a grues i laminadors, estacions rectificadores per a tracció, estacions electrostàtiques depuradores de gasos industrials i un turbogenerador; també va promoure projectes d'enllaços submarins per a les Illes Balears. Aquesta dilatada experiència professional li proporcionà un gran prestigi dins del sector. Va ser secretari de l'Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya (AEIC) (1954-1960), vocal (1960-1986), vicepresident segon (1986-1989) i primer (1989). Dins d'aquesta associació, el 1969, cofundà el Centre de Perfeccionament de l'Enginyer, i l'any següent la revista *Novatecnia*. També va ser membre de l'Asociación Electrotécnica Española (1956) i vocal de la seva junta directiva el 1979; l'esmentada entitat li concedí la Medalla d'Or al Mèrit Electrotècnic, el

1975. El 1981 es creà l'Institut d'Enginyers de Catalunya, i Ras i Oliva va ser designat representant per l'AEIC. El 1985 va ser nomenat membre del consell assessor del Laboratori General d'Assaigs i Investigacions de la Generalitat. Paral·lelament, desplega una gran activitat en l'àmbit docent. L'any 1944 entrà de professor de topografia i geodèsia a l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona, on fou un dels pedagogs de referència i dels més reconeguts per les més de quaranta promocions d'enginyers industrials que van passar per les seves classes. El 1958 obtingué la càtedra d'Electricitat, que va mantenir fins a la seva jubilació el 1985. Professor emèrit de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) des de 1987, li fou prorrogat el nomenament fins al 1992. Dins del món acadèmic ocupà diversos càrrecs, com ara: representant de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC) en el Consell Interuniversitari (1979-1985), director del Departament d'Enginyeria Elèctrica de la Universitat de Barcelona (1972-1977), vicerector d'Extensió Universitària de la UPC (1977-1982), vicerector de Relacions Interuniversitàries (1982-1985), etcètera. La seva trajectòria científica li féu desplegar una considerable activitat institucional. Fou acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (1960), on fou director de la secció de Física, Química i Electrotècnia de 1969 a 1977, vicepresident entre 1977-1980 i director de la Secció fins al 1987. A l'Institut d'Estudis Catalans fou membre agregat des de 1978 i numerari a partir de 1981, i es responsabilitzà del Grup Interuniversitari d'Energia Solar. Quan el 1982 la Generalitat va crear el Consell Científic i Tecnològic, Ras i Oliva en va ser un dels vocals, i poc després president de la Subcomissió de Tecnologia, fins al 1991 en què desaparegué el Consell. També fou membre del patronat gestor i posteriorment fundador de l'Institut Català de Tecnologia i de l'Institut Català d'Inspecció i Control Tècnic (1986), i entre 1989-1992 l'IEC el delegà com a membre de la Comissió de Seguiment del Conveni amb la Generalitat. Aquesta intensa activitat acadèmica, científica i institucional li va proporcionar diverses distincions: Gran Creu de l'Orde Civil d'Alfons X el Savi (1985); Medalla Narcís Monturiol al mèrit científic i tecnològic (1986); Creu de Sant Jordi (1990); Presidència d'Honor d'AEIC (1993) i premi 150 Anys de l'Enginyeria Industrial (2001). La seva tasca acadèmica la va alternar amb la publicació d'una infinitat de treballs, entre els quals destaquen els cinc llibres de text: *Teoría de líneas eléctricas. De potencia, de comunicación, para transmisión en continua* (Barcelona, I, 1973, i II, 1975); *Teoría de circuitos. Fundamentos* (Barcelona, 1977); *Análisis de Fourier y cálculo operacional aplicados a la electrotecnia* (Barcelona, 1979); *Redes eléctricas y multipolos* (Barcelona, 1980), i *Transformadores de potencia, de medida de*

protección (Barcelona, 1983). Considerats uns clàssics dins del camp de l'enginyeria elèctrica, van merèixer diversos premis per part de l'Asociación Nacional de Ingenieros Industriales. Igualment destacables foren el seu *Diccionari conceptual de l'electrotècnia: alemany-català-castellà* (Barcelona, 1990 – reed. 1991 i 1992–) i el *Diccionari multilingüe de l'electrotècnia: català-espanyol-francès-anglès-alemany* (Barcelona, 1996). A més de presentar diverses comunicacions en congressos internacionals i universitaris d'ensenyament d'enginyeria i de publicar articles en revistes com: *Sant Jordi*, *Novatècnia*, *Memorias* (Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona), o *L'Escaire* (*Revista Didàctica de Matemàtica*), ha estat autor de: *Magnitudes elèctriques senoidales en règimen permanente. Componentes simétricas* (Barcelona, 1963), *Transformadores de potència, de medida e de protecçao* (Coimbra, 1977 –reed. en castellà el 1984 i el 1988–), *Antecedents de l'ensenyament de l'enginyeria a Catalunya. Reflexions sobre l'endarreriment científic-tècnic espanyol* (Barcelona, 1979), *Directrius per a un enllaç Mallorca-Eivissa de transmissió d'energia mitjançant corrent continu* (Barcelona, 1982), *Innovació tecnològica a la petita i mitjana indústria. Línies d'actuació* (Barcelona, 1982), *Catalunya i la tecnologia com a fet cultural. Adequació de l'ensenyament tecnològic universitari* (Barcelona, 1983), *Representació i tractament estocàstic de la informació* (Barcelona, 1984), *Cultura de la crisi, visions de l'enginyeria, rejueniment de la societat* (Barcelona, 1985), *Perspectivas de los transportes de energía eléctrica* (Barcelona, 1985) i *Perspectives de l'enginyeria. La segona Universitat. Del manteniment actiu. De la qualitat de vida* (Barcelona, 1987). Morí a Benicarló el 19 d'abril de 2007. Casat amb Teresa Monleón i Marqués (1921-1989), ha estat pare de M. Teresa (1943), doctora en farmàcia, i Rosa M. (1945), doctora en medicina i cirurgia. (RMRM)

RASPALL, JOAN (*Vilafranca del Penedès, Alt Penedès, p. s. XVII – Tarragona ? d. 1647*). Fill de pagesos benestants del Penedès, es doctorà en Dret i passà a Tarragona on el 1633 es casà amb Maria, la filla del notari Tomàs Cerdà. Aferrissat filipista, durant la guerra dels Segadors va contribuir notablement a decantar la ciutat a favor de la causa hispànica en els moments més alçids i tensos; i sortí, posteriorment, “*a campaña degollando muchísimos franceses*”. També féu elevats emprèstits a l'exèrcit hispànic (de més de 14.000 ducats), de manera que el 1642 Felip IV li concedia una pensió de 200 ducats i el desembre de 1644 obtenia privilegi de cavaller. Va ser dues vegades cònsol en cap de Tarragona, el 1642-1643 i el 1646-1647. Durant el primer mandat, encapçalà la milícia de la ciutat que s'uní a l'exèrcit hispànic per assaltar Vilallonga del

Camp. Va perdre tota la seva hisenda a mans dels revolucionaris i es féu enemics "sin número...". RECASENS [1998] 356; ROVIRA [2003b] 178-179, i FLORENSA-GÜELL [2005] 65. (MGJ)

REBOLLEDO, RODRIGO DE (? p. s. XV – ? d. 1471). Militar i governador de Tarragona. Home fort de Joan II, gaudia de tota la seva confiança i el servia com a cambrer i gran privat. Era germà de **Lope Girón de Rebolledo**, senyor de Barrues i castlà d'Atienza. El 1461 quan el poble començava a esvalotar-se en favor del príncep Carles de Viana, fou Rebolledo qui proporcionà cavall i fugida segura fins a Lleida al seu senyor. A mitjan juliol de 1462 prengué part en la presa de Castellldans, embestint coratjosament les defenses enemigues, i el maig de 1463 defensava Lleida, garantint la recepció de subministraments a la plaça. L'octubre anterior, estigué en el setge i capitulació de Tarragona, i passà a ser capità general i màxima autoritat civil i militar només per sota de l'arquebisbe *Pere d'Urrea*↑. En aquesta qualitat reprimí políticament aquells consellers oposats al partit joanista, provocant la renovació d'un esporgat Consell municipal, la meitat dels membres del qual hagueren d'enfilejar el desterrament. Rebolledo nomenà els alcaids dels castells, enclaus bàsics per al control del territori, suportant la queixa generalitzada pels abusos i arbitrarietats que van causar. Des de Tarragona va organitzar les campanyes militars contra Vila-rodona, Vilafranca del Penedès i Alcover, vila que el 1464 fou salvatgement assaltada i reprimida. El nomenament a mitjan d'aquest any del comte de Prades com a capità general, relegà Rebolledo a un segon terme. El 1466 era defensant Girona, al costat del jove príncep Ferran, però caigué presoner en una desafortunada sortida contra els assetjants. El 1471 fou un dels magnats que van fer possible assegurar Navarra per a la causa de Joan II a través d'una avantatjosa concòrdia. Es comptà entre els marmessors de les darreres voluntats del monarca. Amb Rebolledo una branca del llinatge quedà establerta a Barcelona i a Tarragona a través de la descendència del seu nebot **Fernando Girón de Rebolledo** (+1514), virrei de Sardenya, i van ensenyorir sobre Riudecols i les Irlles. ZURITA [1973] XVI, 298, 415; FELIU DE LA PENYA [1709] III 44-45, 53, 58 i 80, i CORTIELLA [1984] 356-362. (MGJ)

RECASENS I COMES, DANIEL (*Figuerola del Camp, Alt Camp, 1899 – Barcelona 1975*). Metge. Fill de Daniel Recasens Pijoan, natural de Bràfim, i de Carme Comes Balanyà, natural de Figuerola del Camp, i germà gran de *Josep M. Recasens i Comes*↑. La família Recasens es traslladà a Tarragona on el pare obrí

un taller de cistelleria als baixos de la casa número 19 del carrer Major. Cursà els estudis d'ensenyament mitjà a l'Institut Martí i Franquès (1911-1917) i la llicenciatura en Medicina a Barcelona (1918-1923). Participà en la guerra del Marroc (1922-1923) i fou destinat a l'hospital d'indígenes de Melilla. Acabada la carrera de medicina, obtingué plaça de metge a la Secuita, on conegué a la que havia de ser la seva esposa, Maria Fortuny Girona, amb la qual contragué matrimoni a la catedral de Tarragona el 4 de maig de 1927. L'any 1932 es traslladà a Tarragona per treballar a l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla. En aquests anys s'especialitzà en cardiologia a l'hospital de la Santa Creu, de Barcelona, i obrí consulta en un pis del carrer de Sant Agustí. L'any 1937, en dimitir el doctor **Rafael Battestini**[†], fou elegit director de l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla i es mantingué en el càrrec fins al 1939 en què emprengué el camí de l'exili i s'establí a la comarca de l'Arieja (França) on es guanyà la vida com a cisteller, espartenyer i veremador. El 1949 retornà a Tarragona amb la seva família i s'instal·là en un pis del carrer de Soler. Cursà l'especialitat d'anestesiologia a l'hospital de Sant Pau, de Barcelona, i com a tal treballà a l'hospital de Tarragona. El 1951, recuperat el seu lloc a l'escalafó dels metges d'Assistència Pública Domiciliària, concursà i guanyà la plaça de la Canonja, on romangué vint anys. Es jubilà el 1971 i passà a viure amb les seves filles Maria, a Lleida, i M. del Carme, a Barcelona, on traspassà el 27 d'octubre de 1975. Cal destacar l'aspecte polític i intel·lectual de la seva vida. Just acabats els estudis de medicina ingressà al Partit Nacionalista Republicà que el 1930 s'adherí a Acció Catalana Republicana. Dins l'activitat política destaca la seva condició de president del Centre Catalanista Republicà de Tarragona en el qual impulsà cursets de llengua catalana i cicles de conferències. Tota la vida estigué atret per la cultura i investigà en els camps de la medicina, la història i la literatura. Durant el sojorn de Melilla envià del 10 de desembre de 1921 fins al 8 d'abril de 1923 seixanta-cinc cròniques sobre la guerra del Marroc que li foren publicades al diari *Tarragona*. Entre 1930 i 1934 formà part del consell de redacció de la revista *La Guspira*, del Morell, i en els primers anys trenta fou redactor en cap del *Butlletí del Col·legi Oficial de Metges de Tarragona* i membre del comitè de redacció de la revista *Pràctica Mèdica*. En totes aquestes revistes publicà un bon nombre d'articles i també ho féu al *Diari de Tarragona*. Durant l'exili no deixà vagar la ploma i col·laborà en publicacions com *El Poble Català*. *Setmanari dels Catalans de França*, que tenia la redacció i l'administració al número 16 de l'avinguda Hoche, de París. Entre els seus llibres destaquen *Secuita. Senyoriu de Santes Creus* (el Morell, 1930) i *Natalitat i mortalitat a Tarragona (1900-1935)* (1935). Els anys passats a la Canonja, juntament amb el seu interès per la història, el

dugué a investigar la història canongina i en morir deixà inèdits 314 folis mecanografiats i aplegats sota el títol genèric de *La Canonja 1688-1844*, que el 1994 foren donats a l'Arxiu Municipal de la Canonja. Va ser pare de dues filles: Maria i M. del Carme. (SJR^G)

RECASENS COMES, JOSEP MARIA (*Tarragona 1918*). Historiador i polític. Fill de Daniel Recasens Pijoan (1872-1951), cisteller, i de Carme Comes Balanyà (1871-1966). El 1953 es casà amb Teresa Vives Ciurana (1923-2007), amb qui ha tingut dos fills, **Daniel** (1954), un filòleg de prestigi reconegut en el camp de la fonètica, i **Roser** (1957), qui ha estat regidora de l'Ajuntament de Tarragona. Josep M. Recasens és un historiador vocacional autodidacte i un excel·lent representant dels estudiosos no universitaris que resisteixen la comparació amb molts professors i professionals, tenint com a precedent familiar el seu germà gran *Daniel Recasens Comes*[†]. Alumne de l'Institut Martí Franquès i de l'Escola de Comerç de Tarragona, Josep M. Recasens treballà com a administratiu i va ser secretari del Club Gimnàstic de Tarragona més de trenta anys. Entre 1934 i 2007, ha publicat un gran nombre d'articles de temàtica històrica en diaris i revistes locals o comarcals (com el *Diari de Tarragona*, la *Revista Tècnica de la Propietat Urbana* o el *Butlletí Arqueològic*), molt sovint signant-los com a publicista. També ha col·laborat en diferents col·loquis, congressos, miscel·lànies i altres llibres i ha enllestit una quinzena de monografies, fins a un total de cent vint títols. L'any 1955 va aconseguir la II Medalla Antoni Agustí, convocada per la Diputació de Tarragona; el 1962 i el 1964 va guanyar consecutivament el VI i VII Premis Cronista José Mª Pujol, convocats per la Reial Societat Arqueològica Tarraconense; el 1979 va repetir com a vencedor de la Medalla Antoni Agustí, aquesta vegada en la seva vuitena edició, i el 1997 va assolir el primer Premi d'Investigació del Tarragonès, convocat pel Consell Comarcal del Tarragonès. És un destacat soci (des de 1946) de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (ha estat secretari de la junta directiva) i va fundar el Club d'Escacs de Tarragona (1944). Fou corresponsal de la revista *Serra d'Or* (1958-1962); ponent de les *Converses de Salou* sobre història i economia (1962-1968); secretari al Tarragonès i organitzador de l'acte de clausura de l'àmbit del Fet Religios del Congrés de Cultura Catalana (1976-1977); membre de la Societat Catalana d'Ordenació del Territori, i col·laborador del Departament d'Història Moderna de l'antiga delegació a Tarragona de la Universitat de Barcelona. Ha estat el pioner a Tarragona de la represa de l'ensenyament del català, tot organitzant el primer curset de la postguerra amb la col·laboració del Club de

Joves i de Gabriel Bas (1967). Militant del PSC des de 1978, fou elegit alcalde de Tarragona en les primeres eleccions municipals democràtiques de la Transició, responsabilitat que va tenir durant deu anys (1979-1989). Ha rebut el títol de Fill Predilecte de Tarragona (2009) i ha cedit el seu fons documental polític i personal a l'Arxiu Històric Municipal. En la seva obra, sense deixar de banda determinades qüestions de caire més aviat geogràfic, ha estudiat diversos aspectes econòmics, demogràfics i urbanístics de la ciutat i del Camp de Tarragona. En la línia de renovació de la metodologia històrica introduïda a Catalunya per Jaume Vicens Vives i Pierre Vilar, Recasens ha utilitzat sempre que li ha estat possible dades originals i de primera mà i, d'acord amb la seva orientació ideològica, ha sentit una especial atracció per l'anàlisi de la societat tarragonina i la seva evolució al llarg dels segles. Quant a la cronologia, els temes que ha tractat abracen des de l'antiguitat preromana fins a l'època plenament contemporània. Hom no pot deixar de destacar el seu interès pel patrimoni arqueològic, demostrat a bastament a través de diverses publicacions (el primer volum de *La ciutat de Tarragona*, 1966, ha esdevingut un clàssic) i per la seva participació en diversos projectes i intervencions de protecció i de recerca, en la creació del Taller Escola d'Arqueologia i en la designació de Tarragona com a seu del XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica. Entre les seves principals obres destaquen: *El Corregimiento de Tarragona y su Junta en la Guerra de la Independencia (1808-1811)* (1958), *Club Gimnástico de Tarragona (1886-1961)* (1961), *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político-social* (1963), *La Revolución y Guerra de la independencia en la Ciudad de Tarragona* (1965), *La ciutat de Tarragona* (1966 i 1975), *El senyoriu del Morell, 1173-1835* (1985), *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona. Segles XVI i XVII* (1998), *La taula de canvi i de dipòsits de Tarragona i la ciutat del seu temps (1584-1749)* (2001) i *La Fundació de Tarragona a la historiografia* (2007). **MASSÓ [1992]; MANENT [2000], i MASSÓ [2007].** (JMC)

RECASENS OLIVA, JOSEP, 'Sec De La Matinada' (? 1913 – Tarragona 1937). Revolucionari i pistoler de la CNT. Peó d'ofici, havia estat pres a la Presó de Pilats, on protagonitzà un sonat intent de fuga durament reprimat. Obertes les presons des dels primers dies de la revolució marxista de juliol de 1936, encapçalà un escamot de milicians de la CNT, expresidaris en la seva majoria, que s'adjudicaren la comesa de depurar la ciutat d'elements fascistes, emparant-se en la dinàmica general de descontrol i de convulsió revolucionària que imperava aquells primers mesos. El Sec de la Matinada, com era conegut

(probablement per la malaltia venèria que patia), destacà pel seu tremp actiu i temerari i la total manca d'escrúpols. Envoltat dels seus homes, es passejava desafiant per la ciutat, armat amb un fusell màuser, una metralladora, un matxet, sengles revòlvers penjant de cada cama i múltiples granades de mà que exhibia als bars que freqüentava. Tenia el seu cau en un mas confiscat del camí de la Cuixa, on es reunia sovint amb homes i dones de molt dubtosa reputació. Aviat adquirí "una aurèola terrorífica", arran d'haver cremat viu, en l'actual emplaçament de la plaça Imperial Tàrraco, el metge de la presó Josep M. Vives, que havia intervingut com a "metge d'empresa" en la pallissa que rebé quan l'intent frustrat de fuga de Pilats. Segons els testimonis dels processos judicials oberts, el Sec de la Matinada va estar directament inculpat de nombrosos assassinats de gent d'ideologia conservadora i d'eclesiàstics, entre els quals: Mn. *Magí Albaigès Escoda*↑, Mn. *Josep Brú Raldúa*↑, Mn. *Lluís Janer Riba*↑, i un llarg etcètera. El metge *Miquel Aleu Padreny*↑ constata com en una ocasió el va tirotejar, però en va poder escapar miraculosament en el seu automòbil. També va dirigir la matança de l'11 de novembre de 1936, que va commoure les principals autoritats del país. Convertit en cap dels Comunistes Llibertaris, durant els Fets de Maig del 1937, les forces d'assalt de la CNT s'empararen de la seu de les Joventuts Llibertàries, on el Sec oferia resistència, i on va ser detingut. En el camí cap a la comissaria un dels guàrdies d'assalt l'empenyé fora del camió i un company seu, d'acord amb ell, li disparà prenent que volia escapar. Morí d'un tret a l'esquena, per una juguesca del destí, davant mateix de la porta del domicili del metge Vives, la seva més sonada víctima. Una altra versió de la seva mort diu que va ser abatut a la mateixa seu de les Joventuts Llibertàries per un guàrdia d'assalt que el rematà de dos trets quan era desmaiat al terra; els companys del seu assassí li van recriminar haver-li "facilitat una mort tan dolça". El seu cadàver va ser exposat sobre marbre al tanatori de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, i van ser moltíssims els tarragonins que van passar a veure'l per assegurar-se'n del tot de la seva mort. PRATS [1988] 34; PIQUÉ [1998] 151-152; 158-159 i 198 n.426; BASCO [2009] 170-171, 193, i ESCARRÉ [2008] 56-59. (MGJ)

RICOMÀ GABRIEL, MARIÀ (*Tarragona 1762 – 1833*). Capità de la carrera d'Amèrica i home de negocis. Durant la dominació napoleònica de Tarragona es va refugiar a Ciutat de Mallorca. L'any 1816 fou nomenat diputat del comú, en substitució de *Josep-Antoni de Castellarnau*↑, i exercí el càrrec fins al 1822. Posseïa diversos vaixells que comandaven els seus fills Jaume, Marià i Josep,

tots ells pilots. De la correspondència que el navilier **Cristòfol Roig Vidal**, de Sant Pere de Ribes, creuà amb **Marià Ricomà** es desprèn que tant ell com els seus fills es vincularen amb el negoci negrer. (JMSJ)

RICOMÀ I VENDRELL, FRANCESC-XAVIER (*Tarragona 1944 – 1996*). Eclesiàstic, intel·lectual i promotor cultural. Fill de Joan Ricomà Teixidó i de M. Antònia Vendrell Alasà. De ben jove es bastí una cultura fonamentada en la història i que s'abocava a descobrir fonts, notícies o elements patrimonials, sobretot de la ciutat de Tarragona, actitud que el dotà d'una polivalència amb què tant podia glossar un document erudit com fer un pregó popular de festes. Estudià a l'Institut de Tarragona i, més tard, ingressà al Seminari Pontifici; fou ordenat prevere el 1967. S'especialitzà en arxivística i estudià a l'Arxiu del Vaticà. Des de 1969 dirigí l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, fins que el 1977 se secularitzà i dos anys després es casà amb Montserrat Güell Anglès. Presidí la Reial Societat Arqueològica Tarraconense i dirigí des de 1979 l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, on tingué cura, juntament amb **Salvador-J.Rovira**↑, de la *Bibliografia Històrica Tarraconense*. El 1976 la Diputació li encarregà l'organització i la direcció del Museu d'Art Modern, centre que va consolidar i convertir en modèlic. Com a promotor cultural donà suport als erudits locals. Ricomà s'interessà especialment per les guerres Carlines, la Guerra Civil (1936-1939) i la història eclesiàstica dels segles XIX i XX. Des del seu càrrec en el Museu d'Art Modern, va promoure simposis i la recuperació de l'obra d'autors tarragonins com **Manuel de Montoliu**↑, **Josep Yxart**↑ i **Josep Pin i Soler**↑; també la de llibres importants sobre bibliografia referida a Tarragona. Col·laborà, així mateix, en algunes miscel·lànies i assumí la presentació de catàlegs de nombrosos escultors i pintors, des de Rusiñol a **Ignasi Mallo**↑. Pel que fa a l'obra publicada, Ricomà començà, ja el 1964, la col·laboració a la premsa, especialment al *Diario Español*, de Tarragona, i dedicà algunes monografies a artistes com **Julio Antonio**↑, **Josep Sancho**↑ o Josep Sala; a més de diversos articles d'història local al *Butlletí Arqueològic*, els *Estudis Altafullencs* i els *Quaderns d'Història Tarraconense*, publicà els llibres: *Treballs històrics de mossèn Sanç Capdevila i Felip* (1980); *Retrobar Tarragona* (1990); *Tarragona. La imatge i el temps* (1990), en col·laboració amb Enric Olivé i Jordi Piqué; *Tarragona. La Part Alta. Fotografies* (1990), en col·laboració amb Albert Porres, i *Memòria del Museu d'Art de Tarragona* (1994). Pòstumament, hom li dedicà una miscel·lània de treballs, *El temps sota control* (1996). (AMS)

RIGAU I BOSCH, FRANCESC (*Banyoles, Pla de l'Estany, 1860 – Tarragona 1954*). Joier. Arribà de jove a Tarragona, amb motiu del servei militar. Ja llavors havia après l'ofici de joier, i era tan destre que trobà feina en un establiment de la Baixada de Misericòrdia. La joieria adquirí notable prestigi comercial i aviat esdevingué un lloc de trobada pels melòmens. Amb el temps, hi féu instal·lar un rellotge gran al damunt de la façana. Tenia discos de vinil de primera qualitat i gramoles que atreien els clients, i les oferia fins i tot per escoltar música en audicions públiques. Va ser molt actiu, desplegant la seva activitat a l'Ateneu Tarraconense i a la Filharmònica. Va ser cofundador del Club Gimnàstic. (JMOC)

RIGAU I MAROT, JOSEP (*Tarragona 1892 – 1996*). Industrial rellotger. Fill de *Francesc Rigau i Bosch*[↑]. De molt jove cursà els estudis al col·legi de les carmelites i després va fer el batxillerat a l'Institut Martí Franquès. Va ser directiu del Nàutic, del Club Gimnàstic i de la junta de la Congregació de la Sang. També fou regidor de l'Ajuntament a partir de l'agost de 1939, fins que el governador *Labadie Otermin*[↑] el va cessar. Durant molts anys va detenir un càrrec a la Cambra de Comerç de Tarragona. Va continuar la tasca de tenir cura del rellotge del port, del qual ja s'havia encarregat el seu pare, i que continuà després el seu fill Miquel. Era propietari d'un establiment de joieria, amb un notable prestigi a la ciutat, que després canvià per un altre d'antiguitats. Era afeccionat a la pesca amb canya, esport que practicava amb els companys pescadors quan tenia una estona lliure. Va casar-se amb Encarnació Mestre i Garriga, de Vespella, amb qui va tenir sis fills. (JMOC)

RIPOLLÈS, RAFAEL (*La Selva del Camp, Baix Camp, s. XVI – Tarragona 1636*). Noble. Abans d'esdevenir cavaller el 1622 practicà els negocis i aconseguí una gran fortuna que dedicà en part a fundar convents. Estigué casat amb Àngela Senesterra i era castlà de Montbrió de la Marca. **ROVIRA [2003b] 82.** (SJR)

RITORT I FAUS, SALVADOR (*Castellciutat, Alt Urgell, 1887 – Tarragona, 1955*). Compositor, organista i pedagog musical. Fill de Joan Ritort i de Francesca Faus. Quan tenia nou anys (2 de setembre de 1896), ingressà a l'Escolania de Montserrat on estudià cant, violí, piano i orgue amb els professors Guzmán i Aguilar. El 1903 deixà el monestir i començà la carrera sacerdotal al seminari de la Seu d'Urgell i cursà, al mateix temps, harmonia, composició i orgue amb els mestres Enric Marfany i Francesc Borró. El 1912 fou

ordenat sacerdot i el 1913 es féu càrrec de la parròquia de Pons. El 1914, als vint-i-set anys, arribà a Tarragona després de guanyar per concurs oposició la plaça de segon organista de la catedral. Fou professor de música al Seminari entre 1914 i 1918. L'any 1926 guanyà, també per oposició, la plaça de professor i director de música de la Casa Provincial de Beneficència de la Diputació de Tarragona, on realitzà una important tasca artística i pedagògica i, a més, creà la coral infantil Mare de Déu de la Mercè. El 1926 exercí el càrrec de sotsdirector de l'Orfeó Tarragoní. El dia 31 de març de 1929 s'inaugurà a la catedral de Tarragona l'orgue romàntic que Charles Deering, propietari de Maricel, de Sitges, regalà al cardenal *Vidal i Barraquer*[†], acte que es féu amb la composició *Mar i cel*, obra de mossèn Ritort. El 19 d'agost de 1949, al pla de l'Ensenyança, el Cor l'Àncora, juntament amb el cor de nens i nenes de la Casa de Beneficència i la Banda Municipal de Tarragona, li estrenaren un virolai i una balada a sant Magí, formada per goigs, suite, virolai i balada. El 18 d'agost de 1955, Salvador Ritort morí inesperadament a causa d'una peritonitis, als seixanta-vuit anys. Va ser un gran músic, un excel·lent organista i un bon compositor, així com un clergue i ciutadà exemplar fortament arrelat a la comunitat tarragonina. La seva obra escrita forma un extens catàleg. En el gènere religiós, des de la severa polifonia clàssica fins al modernisme aleshores admès, trobem el seu estil propi, suggestiu i atractiu, molt treballat amb pulcritud de tècnica i forma: misses a diferents veus i orquestra, com l'*Stel·la Maris*, cantates, solemnitzacions de diferents festivitats de l'any, trisagis, rosaris, ofertoris, avemaries, motets; música religiosa per al gaudi del poble, com himnes, caramelles, goigs dedicats a verges i sants venerats a Tarragona i comarca. En la música instrumental: sonates, diverses peces per a orgue, quartets i quintets de corda, obres per a cobla i per a banda, tampoc no hi falten les produccions simfòniques per a cor i gran orquestra, moltes vegades transcrites per a gran banda. Suites burlesques com *La Seca*, *La Meca* i *la Vall d'Andorra* o *Xano*, *Xano*, *Xim*. Suites basades en la música tradicional catalana com *El mariner*, *La gata i el belitre*, *La filadora*, *El pardal*, *Els tres tambors*. Sardanes com *L'aplec de Sant Magí*, *Campanes al vol*, *Flors i moixons*. Harmonitzacions de danses populars com *L'hereu Riera*, *La dansa de Castelltersol*, *La Balanguera* i una abundant producció per a cors de veus blanques. També va fer valsos i pasdobles clarament influenciats per la música dels compositors Granados i Albéniz. Va tenir una molt bona relació amb el mestre Pau Casals, al qual visitava amb certa assiduitat i amb qui va mantenir correspondència. La seva obra, després d'estar dispersa molt temps, finalment quedà custodiada, una

part important a l'Arxiu de la Diputació de Tarragona, una altra a l'arxiu particular del senyor Josep Malapeira, de Vila-seca (cedida el 2006 a la Diputació) i una petita part a l'Arxiu Arxidiocesà de Tarragona, tot i que encara romanen disperses algunes peces. L'any 1979 l'Ajuntament de Tarragona va donar el nom de Salvador Ritort i Faus a un carrer paral·lel a l'avinguda de Catalunya, i l'Ajuntament de Vila-seca, el 2002, va posar el seu nom a una sala del Conservatori Josep Carreras. El consistori tarragoní, amb motiu del 50è aniversari de la seva mort, va homenatjar Ritort amb dos concerts: un el 30 de juliol de 2005, amb la participació de diferents entitats musicals de la ciutat, al Teatre Auditori del Camp de Mart, i l'altre, el 25 de novembre, a la Catedral, també amb la participació d'entitats musicals locals. El Departament d'Història i Història de l'Art, el Grup de Recerca de Musicologia de la URV i els doctors Anna Cazorra i Joaquim Icart han realitzat la revisió de l'inventari actual i la catalogació de la seva obra, i aquest últim ha efectuat la transcripció, la revisió i les notes de la *Suite núm. 1* i *Suite núm. 2*; *Missa Stel·la Maris*; *Hosana Filio David*; *Ave verum Corpus*; *L'aplec de Sant Magí*, sardana; *Xano, Xano, Xim*, vals humorístic; *Airet de la matinada*, i *Havanera*. **RAMON [1974] 32-33; GRIFOLL [1986]; GRIFOLL [1988]; MORANT [1988]; MORANT [2010] 214-232; PEREA [2002] i Partitures Ritort [2007].(MIG)**

RIUS (*Altafulla i Tarragona s. XVIII – s. XIX*). Família de negociants i polítics originària del Baix Gaià. El genearca és **Martí Rius Santadicini** (Altafulla 1764 – Tarragona 1842), fill dels pagesos altafullencs Marià Rius i Sebastiana Santadicini. Contragué matrimoni el 1785 amb Antònia Espina. Fou botiguer de teles, sastre i negociant. Després del Trienni Liberal s'establí a Tarragona d'on passà a l'illa de Puerto Rico on obrí una casa de comerç a la població de Mayagüez. Un cop encarrilats els negocis antillans retornà a Tarragona. Fou pare de Martí, Victòria, Josep, Maria, Sebastiana, Joaquim i Josepa. **Martí Rius Espina** (Altafulla 1784 – Tarragona 1856) passà a Puerto Rico quan tenia 20 anys per fer-se càrrec dels interessos del pare. **Victòria Rius Espina** (Altafulla 1787 – Tarragona 1881) estigué casada amb **Pere-Joan Martí**. **Josep Rius Espina** (Altafulla 1790 – Tarragona 1868) se n'anà a Amèrica als 13 anys per treballar a la casa de comerç de **Jaume Garcia**. Residí molts anys a Montevideo on aconseguí fer-se un bon patrimoni. Es casà amb l'uruguaiana Dolores Medina. Sentint-se vell decidí retornar a Tarragona i fixà la residència al principal de la casa número 7 del carrer de la Unió. **Marià Rius Espina** (Altafulla 1792 – Tarragona 1852) estigué casat amb Vicenta Montaner. S'establí a Mayagüez on treballà en la casa de

comerç de la família. L'any 1834 retornà a Tarragona on practicà tota mena de negocis. Aprofità l'avinentesa de la desamortització per adquirir, conjuntament amb Agustí Peyra, Serafín González de Faria i José del Valle, els edificis de la cartoixa d'Escaladei i les terres que els envoltaven. Fou pare de **Marià Rius Montaner**↑, Joaquim, Josepa, Emília i Bonifàcia. **Maria Rius Espina** (Altafulla ? – Tarragona ?) prengué per marit, el 1818, el comerciant Joan Rossell Urgellès. **Sebastiana Rius Espina** (Casp 1800 – Tarragona ?) es maridà amb el farmacèutic Francesc Xavier Bru. **Joaquim Rius Espina** (Altafulla 1802 – Tarragona 1878) es casà amb Antònia Ballestreri, natural de Mayagüez. Fou un dels homes de negocis més importants de la Tarragona del seu temps i l'any 1868 era el segon contribuent de la ciutat. Fou pare de Joaquim, Josepa, Maria, Dolors i Martí Rius Ballestreri. **Josepa Rius Espina** (Altafulla 1807 – Tarragona 1857) es maridà amb Agustí Marca. **Joaquim Rius Montaner** (Mayagüez, Puerto Rico, ? – ?) es mullerà amb la seva cosina Josepa Rius Ballestreri. També es dedicà als negocis i l'any 1889 era el primer contribuent de Tarragona. **Josepa Rius Montaner** (Mayagüez, Puerto Rico, 1832 – Tarragona 1874) es casà amb el seu cosí Joaquim Rius Ballestreri. **Emília Rius Montaner** (Tarragona 1840 – v.1883), es maridà amb l'advocat i home de negocis tarragoní Florenci-Coronat Costa. **Bonifàcia Rius Montaner** (Tarragona 1843 – Barcelona v.1882) prengué per marit Martí Baradat. **Joaquim Rius Ballestreri** (Mayagüez, Puerto Rico, 1827 – Tarragona ?) contragué dos matrimonis: el primer amb la seva cosina Josepa Rius Montaner i el segon, el 1875, amb Dolors Melendres. Com la majoria dels barons Rius fou un acabalat home de negocis. Fou un dels impulsors del Banc de Tarragona. S'implicà en la revolució de 1868 i acceptà formar part de l'Ajuntament revolucionari. També es presentà a les eleccions municipals de 1870 i resultà elegit regidor. Fou pare de Joaquim i Ricard Rius Rius. **Josep Rius Ballestreri** (Mayagüez, Puerto Rico, 1830 – Tarragona 1853), restà fadrí. **Antònia Rius Ballestreri** (Tarragona 1831 – 1858) es maridà, el 1847, amb Bonaventura Vila. **Josepa Rius Ballestreri** (Tarragona ? – 1907) es casà amb el seu cosí **Joaquim Rius Montaner**. **Maria Rius Ballestreri** (? v.1835 – Tarragona 1854), morí fadrina als 19 anys. **Dolors Rius Ballestreri** (Tarragona 1840 – ?) es maridà amb el militar Lluís Barceló Puente. **Bonifàcia Rius Ballestreri** (Tarragona 1842 – 1845), no superà la infantesa. **Martí Rius Ballestreri** (Tarragona 1845 – ?) contragué matrimoni amb Teresa Vidal. L'any 1860 començà a treballar a la societat familiar. El 1868 entrà a formar part de la plana major de la milícia urbana tarragonina amb el grau de segon tinent, i dos anys més tard fou processat i encausat per l'assassinat del secretari del Govern Civil de Tarragona, Sr. Reyes, en funció de governador, però fou absolt. **Joaquim**

Rius Rius (Tarragona 1850 – ?) entrà a treballar a la casa de comerç de l'oncle Joaquim Rius Montaner de qui era l'apoderat el 1876. **Ricard Rius Rius** (Tarragona 1858 – Buenos Aires, Argentina, 1922) es llicencià en Dret i emigrà a l'Argentina, on es casà amb Teodolina Bedoya Nóbrega i fou el genearca dels Rius argentins. **ROVIRA [2005]**. (SJRJG)

RIUS MONTANER, MARIÀ (*Tarragona 1838 – Escaladei, Priorat, 1894*). Polític liberal i I comte de Rius. Era fill de *Marià Rius Espina*† i de Vicenta Montaner. Quan tenia catorze anys es quedà sense pare i la família el destinà a ser, junt amb el germà **Joaquim**, el continuador dels negocis familiars a la qual cosa renuncià. Seguint la tradició familiar s'afilià al partit progressista i formà part dels comitès local i provincial de Tarragona. La militància dins del progressisme li permeté fer amistat amb el dirigent Salustiano de Olózaga i conèixer la seva filla Elisa amb qui es casà l'any 1864. El 1867 els progressistes convingueren a efectuar un alçament el 15 d'agost i Marià Rius no dubtà ni un moment de sumar-s'hi, el fracàs del moviment no el descoratjà pas i de llavors i fins a l'alçament de setembre del 1868 fou l'ànima del moviment revolucionari a la ciutat. En esclatar la revolució entrà a formar part de la Junta Revolucionària Provisional com a vicepresident i també ocupà el càrrec de vicepresident de la Junta Provincial. S'integrà a la milícia urbana i ocupà la plaça de segon comandant. La seva actuació política culminà amb la presidència de la Diputació Provincial i en l'ocupació d'un escó a les Corts Constitucionals de l'any 1869 en les quals tingué el càrrec de secretari. Quan les Corts decidiren lliurar la corona d'Espanya al duc d'Aosta, Rius, en qualitat de secretari, formà part de la comissió que passà a Itàlia a fer-li l'oferiment i també s'integrà en el seguici que l'acompanyà al seu nou país; quan la comitiva arribà a Cartagena fou el primer, per la seva condició de secretari de les Corts, que s'assabentà de l'assassinat de Prim, i tingué el trist deure de donar la fatal notícia tant al rei electe com a la resta dels membres de la comitiva. La bona sintonia que hi hagué entre Amadeu I i Marià Rius des del primerencontre a Torí esdevingué amistat durant la visita que el monarca efectuà a Tarragona el setembre del 1871. El rei estigué molt agraït per les atencions rebudes i li ho manifestà amb la concessió del títol de comte de Rius. L'abdicació d'Amadeu I fou un cop molt dur per a Rius, però sabé estar al costat del seu amic a qui acompanyà en el seu viatge de retorn a Torí. Acomplertes les obligacions que tenia amb el duc d'Aosta s'apartà momentàniament de la vida política i es dedicà a l'educació de la seva filla Maria-Elisa. Durant la I República continuà allunyat de la política, però en ser convocades les primeres Corts de la

Restauració es presentà a les eleccions i obtingué un escó. A les Corts del 1879 no ho féu per tal de restar al costat de la seva mare que estava molt delicada de salut. L'any 1881, morta la mare, sí que es presentà a les eleccions i aconseguí un acta de diputat que renovà el 1886. Fou un dels líders dels liberals a la província de Tarragona, però hagué de suportar l'oposició ferma que li féu *Pere-Antoni Torres Jordi*†. El desgany per les picabaralles entre els militants del seu partit el va fer renunciar a la direcció dels liberals tarragonins, però el seu allunyament de la vida política no fou definitiu, ja que no pogué resistir les pressions de la militància i, al cap d'un any i mig, acceptà la direcció del partit i tornà a presentar-se a les eleccions a Corts, aconseguint renovar l'acta en les del 1893. Per al comte de Rius la mort de la seva filla **Maria-Elisa**, esdevinguda el 13 de març del 1893, suposà un cop terrible que no superà, perdé les ganes de viure i, d'alguna manera, començà a preparar-se per a la mort que li arribà a Escaladei la tarda del 12 de gener del 1894. Marià Rius fou un polític professional amb capacitat per a la maniobra i les aliances i un home amb carisma i capaç de suscitar fidelitats abrandades, però no fou un intel·lectual i no plasmà el seu pensament en articles i llibres. **ROVIRA [2005]**. (SJR)

ROCA GARCIA, PERE (*Tarragona 1924 – 2012*). Bastoner. Fill de Francesc Roca Vilaplana i Josepa Garcia Fabregat. És el tercer de sis germans. Ben aviat començà a treballar com a repartidor per després fer-ho en un viver de musclos, com a manobre, escorxador, ordinari i operari d'impremta. Les seves hores lliures les ha passat fent de pagès. Persona de caràcter alegre i tracte agradable, amb una visió positiva de la vida, sempre amb una broma a punt per a qualsevol interlocutor. L'any 1948 entrà a formar part del Ball de Bastons de Tarragona. S'integrà a l'Esbart Santa Tecla en els seus inicis i el 1975 organitzà, juntament amb els membres de la junta directiva de l'esbart, el cos de bastoners, recuperant així per a la ciutat el ball de bastons que en aquells moments semblava que podia perdre's. Durant molts anys va ser el mestre del Ball de Bastons de l'Esbart Santa Tecla i en deixar-ho ha continuat assistint a les seves actuacions, molt especialment a les de les festes majors de la ciutat. En reconeixement a la seva trajectòria desinteressada envers al manteniment i a la millora dels grups de bastoners, l'Ajuntament de Tarragona li concedí l'any 1990 el títol de Perpetuador de les Festes de Tarragona, així es convertia en la primera persona a rebre aquesta distinció. Es casà a la parròquia de Santa Maria de la Catedral l'any 1949 amb Josepa Suau Dols i té dos fills: Frederic i Joan. (FRS)

ROCAMORA (s. XVI – XVII). Metges i juristes. Mossèn **Jeroni Rocamora** era el pare d'un segon **Jeroni Rocamora** (+1600), mercader, que el 1596 es casava amb Paula Font. Insaculat a la bossa de mà major, aquest Rocamora fou mostassaf de la ciutat l'any 1597, però la seva gestió degué ser impopular, quan una nit del mes de maig uns desconeguts li penjaren al portal de casa un feix d'herba enramada amb un cap d'ase. El 1600 era elegit sobreposat del vi, però moria tot just al final d'aquell any, sense acabar l'exercici. Fill seu fou **Rafel Rocamora Font** (+1614), que va ser metge del capítol de canonges i vivia al carrer d'en Riudecols. Casà l'any 1607 amb Jerònima Fontanilles, filla de mercaders, i foren pares de **Rafel Rocamora Fontanilles** (†d. 1637). Aquest es doctorà en ambdós drets i es casà dues vegades, una el 7 d'octubre de 1632 amb Maria Olesa, filla del mercader Joan Olesa, i l'altre el novembre de 1634 amb Margarida Falconer, filla del notari *Baltasar Falconer Balle*↑, sense que consti cap descendència. Era germanastre uterí del canonge *Josep Blanc Fontanilles*↑ en haver-se casat en segones noces la mare amb el jurisperit *Onofre Blanc Cudina*↑. SÁNCHEZ REAL [1976] 36 i CALBET-CORBELLA [1981-1983] III, 44. (MGJ)

ROIG I BERGADÀ, JOSEP (*Tarragona 1864 – Barcelona 1937*). Jurista. Fill de Vicenç Roig Aran, natural de Tarragona, i de Dolors Bergadà Panadès, de Verdú. Vivia amb els pares i la germana Dolors al número 14 de la Baixada de la Misericòrdia, on el pare tenia un taller de joieria als baixos. Eren familiars de l'escultor tarragoní *Vicenç Roig, 'Vicentó'*↑. Roig Bergadà va obtenir el grau de batxiller el 7 de juny de 1880 a l'Institut de Segon Ensenyament de Tarragona. Posteriorment va estudiar la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, i acabats els estudis va establir-se a Barcelona on s'inicià en l'exercici de l'advocacia, dedicant-se especialment al dret mercantil. També s'apropà a l'activitat política ingressant al Partit Liberal. Entre els anys 1894 i 1898 fou diputat provincial a la Diputació de Barcelona, i aquest últim any es presentà a les eleccions legislatives al Congrés dels Diputats aconseguint l'acta de diputat pel districte de Sant Feliu de Llobregat, acta que repetí en les eleccions de 1901 i en les de 1905. El febrer de 1910 el govern de l'Estat, presidit per José Canalejas, el designà alcalde de Barcelona, responsabilitat que exercí uns mesos. Durant el seu mandat se signà un conveni per construir el Palau de Correus, i es donà el vistiplau per a un projecte d'enjardinament de la muntanya de Montjuïc; el novembre del mateix any presentà la dimissió. L'any 1911 fou designat senador vitalici, i en aquesta condició intervingué en la defensa del projecte de llei de

mancomunitats provincials presentada pel govern de José Canalejas. En la crisi de 1917 participà activament en l'assemblea de parlamentaris i, posteriorment, quan caigué el govern de concentració presidit per Maura es constituí el novembre de 1918 un nou govern de García Prieto, en el qual Roig Bergadà fou ministre de Justícia. Durant el seu mandat s'aprovà el reial decret legislatiu referent als tribunals tutelars de menors. En aquells moments la Mancomunitat de Catalunya va reivindicar un Estatut d'Autonomia que va suscitar reaccions molt hostils en diversos indrets d'Espanya. Aquesta reivindicació va portar a una important divisió en el si del govern entre els favorables a estudiar-la, com Roig i Bergadà, i els contraris, fet que va suposar la caiguda del govern. El 22 de juny de 1922 fou nomenat conseller d'Estat per al bienni 1922-1924, però durant la dictadura de Primo de Rivera s'apartà de l'activitat política. En proclamar-se la Segona República, i reinstaurada la Generalitat, fou designat membre de la Comissió Jurídica Assessora d'aquest organisme, essent ponent de l'avantprojecte de llei de Tribunal de Cassació de Catalunya. A principis de l'any 1933 fou nomenat president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya. Un dels actes més importants que celebrà l'entitat fou un cicle de conferències sobre l'Estatut d'Autonomia de 1932 en el qual intervingueren els juristes catalans més eminents, sobre els aspectes més rellevants de l'esmentada llei. Roig pronuncià una conferència sobre "Justícia constitucional. Tribunal de Garanties" en què manifestà, referint-se a l'esmentat tribunal, que el règim autonòmic establert a Catalunya dependria en gran part de les decisions d'aquell tribunal. També expressà les seves reserves quant a la composició del Tribunal de Garanties Constitucionals en considerar que donava un pes excessiu a les doctrines jurídiques unionistes, especialment en casos de conflicte entre els poders regionals i l'Estat. L'any 1935 fou elegit degà del Col·legi d'Advocats de Barcelona. Fou autor de nombroses publicacions sobre qüestions jurídiques, en especial sobre organització de tribunals i dret mercantil, destacant: *De los usos comerciales* (Barcelona, 1899), *La suspensión de pagos en el vigente Código de Comercio* (Barcelona, 1905), *El nuevo régimen de las suspensiones de pagos en España* (Barcelona, 1927), *La sociedad de responsabilidad limitada* (Barcelona, 1930), *Estudios de dret comercial* (Barcelona, 1933), *Estado actual de la Administración de Justicia en España. Reformas convenientes a su organización y funcionamiento* (Madrid, 1919), *De la función judicial en el Estatuto catalán* (Madrid, 1932), *De l'Estatut català. Judicatura i Ministeri Fiscal* (Barcelona, 1932), *Justicia constitucional. Tribunal de Garantías* (Barcelona, 1933), *Doctrina liberal y democrática* (Madrid, 1931), etcètera. Cal tenir en compte igualment el recull

d'articles que publicà durant la dictadura en el diari madrileny *La Libertad*, en què tractava de temes referents al sufragi universal, règim parlamentari, les dictadures, la Societat de Nacions, la internacionalització del dret, entre d'altres. Col·laborà, així mateix, en *La Vanguardia*, en temps de Gaziol, *La Rambla* i el *Butlletí de la Cambra Mercantil de Barcelona*. L'Ajuntament de Tarragona, el 19 de desembre de 1969, acordà donar el seu nom a un carrer de la ciutat, el que actualment voreja el centre penitenciari. **BERTRAN [1989]; JOU [1993] 7-41, i LLORENS [1996]. (XJM)**

ROIG VIDAL, LLUÍS (*Tarragona 1888 – 1960*). Concertista, compositor i mestre de capella. El pare, també músic, li ensenyà solfeig i piano. Els coneixements musicals els completà al Conservatori de Barcelona. Enllestits els estudis musicals, es féu càrrec de la capella que portava el nom del seu pare i es casà amb **Rita Barber Ramon**. El 1914 guanyà una plaça de músic a la Sociedad el Casino, de Martos, per la qual cosa es traslladà a viure a aquesta població andalusa, on romangué quatre anys. Retornat a Tarragona prengué de nou la batuta de la Capella del Mestre Roig, actuà diàriament al Cafè Tarragona i es dedicà a l'ensenyament musical. Esdevingué professor del Conservatori de Tarragona, filial del Liceu, que desaparegué durant la guerra. Compon música religiosa, peces de concert i música del seu temps. El seu arxiu musical se serva a la catedral de Tarragona. **BAIXAULI [1969]. (JMOC)**

ROJAS PANTOJA, BALTASAR DE (*Toledo p. s. XVII – ? d. 1675*). Militar filipista. Fill del regidor **Juan Pérez de Rojas** i de **Catalina Pantoja de Ayala**. L'any 1639 ingresà a l'orde de Sant Jaume, i l'any següent s'incorporà a l'exèrcit que Felip IV llençà contra Catalunya per sufocar la revolta segadora. Entre 1643-1647 fou governador militar de Tortosa, on deixà molt mal gust la seva actuació, pel seu tarannà colèric, autoritari i poc inclinat a la diplomàcia; també ho va ser entre 1649-1650 de Lleida. El bienni 1651-1652, o sigui durant el llarg setge final de Barcelona, va ocupar el càrrec de governador militar de Tarragona, en el decurs del qual aprofità per vèncer la resistència dels últims focus francocatalans a Prades, Escornalbou, Siurana i Cambrils. El seu govern tampoc no va ser massa agradós, ja que assumí la responsabilitat de drenar tots els recursos econòmics i humans possibles per tal de subministrar-los a l'exèrcit que assetjava Barcelona. Rojas Pantoja va arribar a tenir el càrrec de general de l'artilleria, esdevenint un dels més alts comandaments filipistes a Catalunya, i home de confiança dels virreis. Després de 1658 fou destinat al

comandament suprem de l'exèrcit de Galícia, i a partir de 1662, del de Guipúscoa. S'havia casat amb la catalana Teresa de Marimon de Roger, filla d'Aleix de Marimon de Comallonga, senyor de Jafre i governador general del Principat, però en no deixar descendència, el succeí el nebot **Baltasar de Rojas Sossa**. GÜELL [2007a]. (MGJ)

ROSELLÓ I GARCIA, JOSEPA, 'la Pepa' (*Tarragona 1923 – 2008*). Professora i directora coral. Filla de Lluís Roselló Gavaldà i Pepita Garcia Baró, família vinculada al Serrallo. El seu primer contacte amb la música el va tenir al col·legi de la Consolació, de Tortosa. Als vuit anys d'edat entrà al Conservatori de València, on va cursar els estudis superiors de piano i llenguatge musical. De tornada a Tarragona, va estudiar amb els mestres *Xavier Gols*↑ i *Francesc Tàpies*↑. Als divuit anys s'interessà pel cant gregorià i la direcció coral, i va decidir dedicar-se professionalment a la pedagogia de la música. Va començar impartint classes de piano al col·legi Jesús i Maria, on preparava els alumnes per accedir al Conservatori del Liceu. Durant 25 anys va ocupar el càrrec de cap del Seminari de Música de l'Institut Antoni Martí i Franquès a Tarragona. L'any 1962 va fundar, amb *Núria Delclòs Teixidó*↑, la delegació de Joventuts Musicals a Tarragona. Aquest mateix any va crear el que seria la seva major aportació a la vida cultural i artística de la ciutat: el Cor Al·leluia, que va dirigir ininterrompudament durant quasi bé quaranta anys. Al llarg d'aquest temps, centenars de joves tarragonins amb inquietuds musicals van trobar acollida i estímul al Cor de la Pepa, preparant-se, no poques vegades, per a nous reptes de caire professional en l'àmbit de la música. La seva dedicació la impulsà a viatjar d'ambaixadora del cant coral català i de la ciutat de Tarragona a les ciutats agermanades d'Avinyó, Orleans (França), Klagenfurt (Àustria) i Lucca (Itàlia); a Alemanya, a l'Alguer, i fins i tot, amb el Cor Al·leluia, a l'altre costat del llavors anomenat teló d'acer, fent una gira per l'antiga Txecoslovàquia (1989). L'any 1970, va dirigir el seu cor a la Primera Trobada de Corals de les comarques tarragonines, i tres anys més tard va estrenar l'obra *Santa Cecília*, de Maurici Ruiz, que comportava una nova experiència en el camp de la música aleatòria amb efectes vocals no cantats. El 1976 va dirigir un concert en homenatge a Pau Casals en el centenari del seu naixement, estrenant l'obra *Carilló a Pau Casals*, composta expressament per a aquesta ocasió per Maurici Ruiz dins del cicle organitzat pel Congrés de Cultura Catalana, àmbit de Música. El 1980, a les Voltes del Pallol, estrenà la *Dedicatòria per un Arc de Triomf*, poema de Jaume Vidal Alcover musicat, de nou, per Maurici Ruiz,

davant d'ambdós autors, i tres anys després va organitzar un concert homenatge als compositors tarragonins, dins dels actes del 20è aniversari del Cor, en el transcurs del qual va dirigir obres inèdites i recuperades dels arxius de concertistes locals com: *Salvador Ritort*↑, *Francesc Tàpies*↑, *Xavier Gols*↑, *Lluís Roig*↑, Maurici Ruiz, etcètera. L'any 1986, va participar en la Tercera Mostra Infantil i Juvenil al Palau de la Música Catalana i a l'Encuentro Nacional de Polifonía de Salamanca, i el 1991 estrenà a Tarragona les cançons espanyoles de Schumann, amb acompanyament al piano de la seva filla Elisabet Abelló (excantaire). Amb motiu del 30è aniversari del Cor (1992), estrenà la *Missa a santa Tecla* d'Antoni Noguera, acompanyada a l'orgue per Jordi Vergés. L'any 1998, en ocasió del 35è aniversari del Cor, preparà el concert *Tarragona, música i poesia*, on s'estrenà l'obra *El desmai sobre l'herba*, amb text d'*Olga Xirinachs*↑ i música d'Antoni Noguera. Fruit de la seva fecunda activitat en la pràctica de la pedagogia musical, va publicar el llibre *Invitació a la música* (Barcelona, 1996 –reeditat en castellà a Tarragona, l'any 2000–), recull d'audicions de peces, comentades, de tots els temps. El 1991, l'Ajuntament de Tarragona li va atorgar el diploma de serveis distingits, agraint-li la seva dedicació contínua i totalment desinteressada a la formació musical de la joventut tarragonina, i el 2003 va rebre el premi El Balcó al tarragoní de l'any, atorgat per Òmnium Cultural de Tarragona. Actualment, unes dotze agrupacions musicals de la nostra ciutat procedeixen directament o indirecta de la seva herència professional, i molts excantaires del Cor Al-leluia han seguit les seves passes als camps de la pedagogia musical i la direcció coral. Josepa Roselló i Garcia va contreure matrimoni amb el tarragoní Josep Enric Abelló, i tant ell com els seus tres fills, Josep Enric, Elisabet i Lluís, li han fet costat en tot moment en la seva tasca de dinamitzadora de la vida musical a Tarragona. *Cor Al-leluia [2003]*. (MIVS)

ROSSELL (s. XVI – XVII). Llinatge de cavallers. El seu genearca és **Nicolau de Rossell**, senyor dels Garidells, fet cavaller l'any 1569. Es mullerà dos cops: el primer amb una Omedes i el segon amb Isabel Malgosa. Fou veguer de l'arquebisbe *Ferran de Loaces*↑ en el bienni 1561-1563. Foren fills seus Onofre de Rossell d'Omedes i Jaume de Rossell Malgosa. **Onofre de Rossell d'Omedes** (Tarragona s.XVI-1592) es casà amb Orient de Gassol i fou veguer reial de Tarragona en la dècada dels vuitanta del segle XVI. **Jaume de Rossell Malgosa** (Tarragona s.XVI-s.XVII) heretà el senyoriu dels Garidells que l'any 1582 traspassà a l'abat Jeroni Contijoc, de Santes Creus, per 8.000 lliures. Ocupà el

càrrec de veguer reial de Tarragona els anys 1597-1599 i 1607-1609. **Onofre de Rossell de Gassol** (Tarragona s.XVI-1652) era fill i hereu d'Onofre de Rossell d'Omedes. Va contreure matrimoni amb Isabel-Anna d'Omedes i ocupà els càrrecs de veguer reial de Tarragona cinc vegades i el de procurador reial del Camp de Tarragona. Fou pare d'Onofre i de Josep de Rossell d'Omedes. **Onofre de Rossell d'Omedes** (Tarragona s.XVII-Salses, Rosselló, 1639) com a capità d'una de les dues companyies que la ciutat va enviar a la guerra de Salses sortí de Tarragona vers el front el 5 d'agost de 1639 i tingué la dissort de caure mort en combat al cap de pocs dies d'haver-hi arribat. **Josep de Rossell d'Omedes** (Tarragona 1614-Malta ?), dit *Rossellet*, era cavaller de l'hàbit de Sant Joan i es distingí per la seva lleialtat a Felip IV de Castella. Fou comanador de Granyena i ocupà càrrecs importants a Malta, on morí. **ROVIRA [2003c] 99-104 i ROVIRA [2003d] 31-31.** (SJR)

ROVIRA (Tarragona s. XVI – s. XVIII). Llinatge de cavallers que té el seu genearca en el mercader **Andreu Rovira**, casat amb Jerònima Ponç, que féu testament l'any 1606. Fou succeït pel fill **Andreu de Rovira Ponç**↑, casat amb Jerònima Santromà, que fou pare de Sebastià, Agustí, Bernat (*1634), Àngela (*1636), Xavier (*1642) i Andreu (*1644) de Rovira Santromà. **Sebastià de Rovira Santromà** (Tarragona 1632-1695) s'esposà en primeres noces el 1650 amb Maria Gil, filla del mercader Rafael Gil, i en segones, el 1665, amb Teresa Martí. Home de caràcter fort tingué qüestions amb el consell municipal i amb diversos particulars. Fou veguer de l'arquebisbe i ocupà càrrecs d'oficial dins la milícia ciutadana. Hom el sebollí a la sepultura catedralícia de la Minerva. Foren fills seus Pere i Joan de Rovira Gil i Sebastià de Rovira Martí. **Pere de Rovira Gil** (Tarragona 1653-1695) seguí la carrera eclesiàstica. Traspassà l'octubre de 1695 i fou soterrat a l'església del convent carmelità de Sant Llorenç. **Joan de Rovira Gil** (Tarragona 1654-d.1695) fou l'hereu de la seva mare i del seu germà Pere, però no pas del seu pare. **Sebastià de Rovira Martí** (Tarragona 1668-d.1720) contragué dos matrimonis: el primer, el 1691, amb Isabel Vernis i Sedó i, el segon, amb Eulàlia Congost. Participà en la guerra de Successió com a capità en el regiment de Felip Subies. Fou pare de Bonaventura, Ignasi (*1692), Josep (*1693), Francesc (1695-1698), Maria (?1699), Jaume (*1701), Agustí (*1704) de Rovira Vernis i Joan (*1710), Rafael (*1716), Eulàlia (*1718) i Pau (*1720) de Rovira Congost. **Bonaventura de Rovira Vernis** es casà amb Maria Congost i fou pare de cinc fills: Josepa (*1715), Marià (*1717), Eulàlia (*1720), Llorenç (*1721) i Àngela (*1722). Morí a Tarragona el gener de 1749. **Josepa de Rovira**

Vernis fou l'única que sobrevisqué els pares. Es maridà amb el tinent Albert Escartin i passà a viure a Sevilla, on residia l'any 1753. **ROVIRA [1993] 143-153; ROVIRA [2000b] 195-196 i ROVIRA [2003b] 83-87.** (SJRJG)

ROVIRA FRAGÀ, JOSEP-ANTONI (*Tarragona, 1730 – 1803*). Arquitecte. Era fill de Francesc Rovira, fuster d'ofici i porter de l'Ajuntament de Tarragona, i de Lluïsa Fragà, i nasqué a mitjan juny de 1730. Inicià la seva vida laboral com a fuster. Del 1752 al 1762 la seva actuació principal consistí a fer reparacions a la catedral i a la Casa del Consell i a realitzar visures com les que efectuà als molins de la ciutat o a la caserna del Patriarca (1757). El 1758 dibuixà el túmul aixecat per Tarragona en honor de la reina Bàrbara de Bragança que construí el seu pare. El 1761 traçà la paret testera que s'havia de bastir a la capella major de la catedral i actuà com a expert en la visura de l'obra de l'església de les carmelites. El 1762 realitzà la casa de resguard de la quadrilla del port de Salou i l'any següent construí la casa de resguard del port de Salou que li fou adjudicada per 830 lliures i 12 sous. El 1769 treballà en el campanar de l'església parroquial del Vendrell, després en el de la Pobla de Mafumet, i el 1772 dissenyà i bastí l'església de Vallmoll, fins al 1786. Del 1781 al 1788 realitzà el treball que li donà més prestigi: la construcció de la mina que des de Puigpelat havia de conduir l'aigua a Tarragona, amb la reconstrucció i l'adaptació de l'aqüeducte romà, obra en la qual posà en pràctica els estudis i els projectes que des de la seva joventut havia realitzat per poder abastir d'aigua Tarragona a partir de la font del Llorito i del pou de Ralot. El 1787 intervingué en la recomposició del pont del Francolí i supervisà les obres de la duana del port. El 3 de desembre de 1787 l'Ajuntament el designà per inspeccionar i atendre la restauració de l'arc de Berà a la qual es dedicà durant l'any 1788. Concretament actuà en els paraments meridional i oriental del podi dels pilars i en l'angle superior del costat oriental del cos central de l'edifici i féu esculpir còpies dels capitells a les quals tractà amb àcid a fi que no contrastessin excessivament amb els originals. El 1789 intervingué al riu Francolí per tal d'evitar els estralls que ocasionaven les riuades. Del 1789 al 1795 tornà a intervenir en les obres de la portada d'aigües a Tarragona que finalitzaren la primavera de 1796 a plena satisfacció de l'arquebisbe *Armanyà* i de l'Ajuntament, que no dubtà pas a mencionar-lo com a autor i director del projecte davant Carles IV i a felicitar-lo per l'acabament de l'obra. El 1801 tornà a reconèixer els molins fariners de la ciutat i n'indicà les obres que calia fer. L'any següent valorà per encàrrec de la Junta de les Obres del Port l'hort

de *Josep-Antoni de Castellarnau*↑ on es volia aixecar el nou convent dels caputxins. Aprofità el sojorn tarragoní de Carles IV per presentar-li, el 4 de desembre de 1802, un memorial en què suplicava el títol d'acadèmic i, com que l'arquebisbe Armanyà parlà en favor seu, l'Academia de San Fernando li expedí un títol d'acadèmic de mèrit, el qual li fou concedit per Reial Ordre de 21 de desembre de 1802. Estigué casat amb Rosa Sugranyes i fou pare d'un fill i set filles. El fill, de nom Joan Palafox, treballà al Gabinet de Historia Natural, de Madrid, dissecant animals, i morí fadrí a València l'any 1794. Una de les filles, Magdalena, es maridà el 1781 amb el mestre de cases *Josep Miralles i Sorts*↑, que treballà amb el seu sogre a la mina de l'Arquebisbe i després intervingué a Sant Martí de Vilallonga. Una altra, Tecla, es casà l'any 1787 amb el veler barceloní Jaume Català i el pare li donà un dot de 300 lliures. La mort de Rovira s'esdevingué el 14 d'abril de 1803. El 4 de maig del mateix any morí l'arquebisbe Armanyà qui, abans de traspassar, disposà que la vídua i les filles de Rovira fossin ajudades amb recursos de la mitra. Tarragona l'ha homenatjat dedicant-li un carrer. **RODRÍGUEZ [1956] 92-94 i 105-109; MARTINELL [1961] 40-54; HERRERA [1978] 103-113; HERRERA [1979] 315-328; HERRERA [1980] 129-134; ROVIRA [1983] 73-84; DUPRÉ [1994] 182-187 i ROVIRA [2006] 8-11, i LLOP [en premsa]. (JLT - SJRG)**

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-JOAN (*Tarragona 1947*). Professor i historiador. Nasqué el 6 de maig a la Casa Gran del carrer de Sant Josep, de família originària d'Altafulla. És fill de Joan Rovira Mateu i de Josepa Gómez Ballester i està casat amb M. Teresa Vives Conesa. Cursà els estudis de magisteri a l'Escola Normal de Tarragona i les llicenciatures en Història Moderna i Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona on es doctorà en Història Moderna l'any 1977. Professionalment, ha estat mestre nacional, agregat i catedràtic de geografia i història d'escola universitària, professor titular d'història moderna de facultat i actualment és professor emèrit. Ha exercit la docència en diversos col·legis privats i nacionals, a l'Escola Universitària de Magisteri de Tarragona, de la qual ha estat cap d'estudis, secretari i cap de l'àrea de Ciències Socials, i a la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili, on fou cap del departament d'Història i Història de l'Art. És cofundador del Centre d'Estudis d'Altafulla i del Francesc Martorell, de Tortosa, en els quals ha ocupat càrrecs directius. Ha guanyat diversos premis i beques entre els quals destaquen la Borsa de Treball d'Òmnium Cultural, la VII medalla i la IV beca Antoni Agustí, la II beca de

recerca històrica de Torredembarra Manuel Crehuet (2003), l'accèssit al XVI Premi Gumersind Bisbal i Gutsems, els premis Antoni Bergós Massó (1987), Pepita Martí de Duran dels anys 1995 i 1996, la XII beca del mateix nom (2005), i la 12a edició del premi d'Història Gramunt i Subiela (2005). Ha format part de les juntes directives de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, d'Òmnium Cultural del Tarragonès, i de l'Institut d'Estudis Nobiliaris Catalans. Va ser conseller de nombre i secretari de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV i en l'actualitat és corresponent de la Real Academia Matritense de Heráldica y Genealogía. El seu interès per conèixer les circumstàncies que envoltaren els seus avantpassats paterns l'ha dut a investigar el passat de la sotscomarca del Baix Gaià amb el resultat de quasi cinquanta articles –la majoria publicats als *Estudis Altafullencs* que ha dirigit durant vint-i-sis anys– i trenta-tres llibres, tots editats a Tarragona, entre els quals destaquen: *Aproximació al coneixement d'en Joaquim Gatell i Folch (El Caïd Ismail)* (1976), *Guia d'Altafulla* (1980), *Antoni Martí i Franquès i l'Altafulla del seu temps (1750-1832)* (1982), *Altafulla (1813-1833) (La darrereria de l'Antic Règim en una vila catalana)* (1989), *Tamarit* (1991), *La gent de Mar de Torredembarra (s. XVIII)* (1992), *El marquesat de Tamarit (1681-1837)* (1992), *La gent de mar d'Altafulla (segle XVIII)* (1993), *La Guerra Gran a Altafulla (1793-1795)* (1993), *Els Fontanilles de Torredembarra. Un llinatge torrenc de ciutadans honrats de Barcelona* (1993), *Els Martí, de pagesos benestants i mercaders a nobles del Principat de Catalunya* (1999), *Altafulla siscentista. La vida en una vila del Baix Gaià al segle XVII* (2001), *Francesc de Montserrat i Vives. Primer marquès de Tamarit (1617-1688)* (2001), *29 retalls històrics d'Altafulla* (2002), *La baronia de Torredembarra a l'edat moderna* (2003), *Els marquesos de la Bàrcena i la Riera de Gaià* (2005), *Història d'Altafulla. II. Edat Moderna (1479-1868)* (2007), *Altres 29 retalls històrics d'Altafulla* (2010), *Botiguers i comerciants setcentistes de Torredembarra* (2012) i *Història del Baix Gaià. Edat Moderna* (2012). La dedicació al Baix Gaià, en general, i a Altafulla, en particular, li ha estat reconeguda públicament per l'Ajuntament altafullenc que, el 25 d'abril de 2010, el nomenà Fill Adoptiu en agraïment a la seva tasca en pro del coneixement de la història de la vila i de la seva rodalia i per haver cofundat el Centre d'Estudis. Com a investigador, ultra el Baix Gaià, ha conreat altres camps: l'art del barroc, les desamortitzacions vuitcentistes, el comerç d'aiguardent, la nobiliària i Tarragona. A les desamortitzacions ha dedicat un bon nombre d'articles i cinc llibres, dels quals esmentem: *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)* (1979) i *La desamortització de Madoz a la*

província de Tarragona (1859-1886) (1987). Des de 1982 la nobiliària ocupa un lloc preferent en les seves investigacions amb el resultat, fins ara, d'uns quants centenars d'articles i una trentena de llibres, dels quals sobresurten: *La burgesia mercantil de Reus ennoblida durant el segle XVIII* (1994), *Els nobles de Tortosa (segle XVI)* (1996), *Els nobles de Tortosa (segle XVII)* (1997), *Rics i poderosos però no tant. La noblesa de Tarragona i comarca al segle XVIII* (2000), *Els nobles del Baix Camp (segle XVII)* (2001), *Els March, darrers senyors de Creixell i Roda de Berà*, *Els nobles de Tarragona al segle XVI i Vells i nous. Els nobles de Tarragona al segle XVII* (2003), *La baixa noblesa de la Conca de Barberà a l'edat moderna* (2005), *Marià Rius i Montaner, primer comte de Rius (1838-1894)* (2005), *Els nobles del Baix Camp (segle XVIII)* (2006), *Els nobles de Tortosa (segle XIX) i Plàcid-Maria de Montoliu i de Sarriera, primer marquès de Montoliu (1828-1899)* (2008), *Els nobles del Baix Camp (segle XIX)* (2008), *Armorial dels nobles de les comarques meridionals del Principat de Catalunya* (2008), *Els Castellarnau, senyors del ferro* (2009), *Noblesa catalana de l'edat moderna. El cas de les comarques meridionals* (2009), *Conflictes socials a la Vall Ferrera entorn dels boscos i el ferro 1750-1850* (2012) i *Armorial dels nobles de les comarques meridionals del Principat de Catalunya. II* (2012). Els seus articles de temàtica tarragonina són molt nombrosos i van acompanyats per més d'una vintena de llibres dels quals ressaltem: *Breu història de Tarragona* (1984), *Josep Ixart i de Moragas i el seu entorn familiar (1852-1895)* (1989), *La comissió Tarín-Castellarnau (1821)* (1989), *La Rambla Nova* (1992), *Els Ixart del segle XX (Josep Ixart i de Moragas)* (1993), *El Club de Joves (1965-1976) (El ressorgiment de la cultura catalana i catalanista a Tarragona)* (2010), *Tarragona i la guerra del Francès (1808-1813)* (2011), i la part dels segles XVI i XVII del volum *L'edat moderna a Tarragona. Una època de contrastos*, i el volum *L'època de les revolucions, les guerres i el reformisme borbònic*, de la *Història de Tarragona* (2011). També ha publicat conjuntament amb altres autors, com ara la *Història de Torredembarra. Segles XVIII-XX* (1984); amb Pere Anguera i Daniel Ventura, *El Camp de Tarragona* (1988); amb Josep Bargalló, els tres volums de la *Bibliografia del Baix Gaià* (1987, 1996, 1998), i amb ell i Montserrat Palau, Albert Palacín, Joan Bernadas i Anna Ferrando, *El ball del Sant Crist de Salomó* (1991); amb Joan Carnicer, *Altafulla de portes enfora* (1994); amb Manel Güell, a més d'*Aproximació a les famílies nobles d'Alcover a l'Edat Moderna* (1993), ha editat la miscel·lània *L'home i l'historiador* (2007) i actualment coordina les *Biografies de Tarragona*; amb Diego López, la *Guia de Capafonts* (1985), *El Port de Tarragona* (1986), *Nova Guia de Capafonts* (2002) i *Guia d'Alforja* (2003); amb Joan-Hilari Muñoz, *Revolta i contrarevolta a Tortosa*

(1640) (1997), *Art i artistes a Tortosa durant l'època moderna* (1999) i *Tortosa en temps de Carles I, segons el llibre de Rúbriques (1522-1556)* (2000), i amb aquest i altres autors el llibre *Història moderna*, III volum de la *Història de les Terres de l'Ebre* (2011); amb Lluís Navarro, *La població activa de Reus a les darreries del segle XVIII* (1980); amb Xavier Ricomà tingué cura dels quinze volums de la *Bibliografia Històrica Tarraconense*. Hom pot trobar a més la seva participació en obres col·lectives com la *Gran geografia comarcal de Catalunya*, la *Catalunya romànica*, el *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, el *Diccionario biográfico español*, el *Diccionari dels catalans d'Amèrica*, etcètera. (JMSJ)

ROVIRA PONÇ, ANDREU DE (*Tarragona p.s. XVII - 1658*). Cavaller. Fill d'altre Andreu Rovira, mercader de Tarragona, i de Jerònima Ponç. Seguí la tradició familiar i es dedicà als negocis. Tenia inclinació per la milícia, tendència que el dugué a servir com a soldat durant set anys al regne de Nàpols en el terç de Pedro Sarmiento. Quan Tarragona, el juny de 1639, hagué d'aixecar una lleva d'homes per a la guerra del Rosselló, pensà en ell per ocupar la plaça de sergent, i en aquesta qualitat assistí al setge de Salses. Durant la guerra de Separació lluità sota les banderes de Felip IV i això el féu mereixedor d'un privilegi de cavaller l'any 1642. Ostentà el càrrec d'apostador i el 1655 fou insaculat a la bossa de l'oïdor militar per la vegueria de Tarragona. Estigué casat amb Jerònima Santromà i fou pare de Sebastià (1632), Bernat (1636), Àngela (1636), Xavier (1642) i Andreu (1644). **ROVIRA [2003b] 83.** (SJRJG)

ROVIRA ROVIRA, XAVIER (*Tarragona 1881 - 1947*). Metge, pianista i compositor. Fill de **Josep Rovira Solà** i d'**Assumpta Rovira Rivera**, terratinents de la Pobla de Montornès. Cursà el batxillerat a l'Institut Provincial de Tarragona i la llicenciatura en medicina a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Des de petit tingué una gran passió per la música que el dugué a rebre classes de solfeig i piano de Mn. Ramon Bonet, organista de la Seu de Tarragona, i a ampliar estudis al Conservatori Superior de Música del Liceu, de la mà d'Enric Morera i Antoni Nicolau. Exercí un temps de metge auxiliar a l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona per passar a treballar com a metge rural en diversos pobles. La dedicació a la medicina no li impedí pas actuar com a concertista i compositor. Posà música a diversos poemes de Mn. Jacint Verdager, Joan Maragall i Mn. Ramon Pinyes i entre les seves composicions destaquen la missa solemne i l'himne dedicats a la Mare de Déu de Montornès. Es casà, el 1919, amb Rosa Santauegènia Civit i no tingué fills.

(JMOC)

ROVIRA I SALVAT, JORDI (*Tarragona 1925 – 1995*). Col·leccionista. Fill de Daniel Rovira Bosch i de Concepció Salvat Domingo, era el petit de cinc germans. La família, tarragonina de feia moltes generacions, procedia de Sarral, i és força coneguda a la ciutat. Amb el seu pare tenia un negoci de construcció, en el qual Jordi Rovira féu de manobre durant els anys de joventut. Vivia a la Bocacalle (carrer de Sant Fructuós), en una casa construïda per l'empresa familiar que fa cantonada a la Rambla Vella, i on regentava una vinateria. Acol·lí en el seu pis part del mobiliari de l'attrezzo del dissolt Teatre Principal, institució molt vinculada a la família. Jordi Rovira i Salvat era conegut, sobretot, pel seu gran amor a la ciutat de Tarragona i la dèria de conèixer-ne els detalls històrics més curiosos. Va col·laborar amb el Museu Arqueològic en l'època dels directors *Samuel Ventura*[↑] i *Manuel Berges*[↑] dipositant-hi nombrosos materials arqueològics. Durant els anys seixanta va cedir al Museu de la Ciutat molts objectes relacionats amb la història de Tarragona. Va ser un dels més íntims col·laboradors de l'Arxiu Històric Arxidiocesà en el període en què va estar dirigit per mossèn *Salvador Ramon*[↑], on ja jubilat, hi anà durant molts anys a endreçar documents i a completar fitxers, fins a esdevenir element indestruïble del seu ambient. Devorador de tot allò que s'edités sobre la història de Tarragona i el seu àmbit, va mantenir una notable biblioteca i hemeroteca local i, a més, una curiosa col·lecció sobre paper imprès de temàtica tarragonina, en tots els seus aspectes, formats i suports (rètols, cartells, presentacions, anuncis, invitacions, punts de llibre, factures, pòsters, fascicles, recordatoris, material de propaganda, etcètera). Va iniciar un buidatge exhaustiu dels diaris *Tarragona* i *La Cruz*, entre d'altres, i va ordenar en capses tot aquest voluminós arrecplec. Casat amb M. Pilar Soriano López, fou pare de dos fills, Jordi (*1966) i Conxita (*1969). (JRS)

ROVIRA I VIRGILI, ANTONI (*Tarragona 1882 – Perpinyà, Rosselló, 1949*). Periodista, historiador i polític. Fill d'Antoni Rovira Mateu, de Sarral, i d'Àngela Virgili Llorenç, d'Altafulla. Va néixer al carrer Major el 26 de novembre de 1882, però al cap de pocs anys passaren a viure al carrer de l'Hospital, on la mare obrí una botiga. A Tarragona estudià el batxillerat i la família comprà la marca del Miquelet, adossada a les muralles de Poblet, on Antoni passà les vacances de petit. Es va casar, el 1909, amb Maria Comas Aixelà i fou pare de tres fills: Teresa (1918) casada el 1946 amb Felip Calvet, Jordi (1921) i Antoni (1928). Incorporat a

la Joventut Federal Tarragonina en un ambient on, segons el memorialista Claudi Ametlla, “la nostra joventut avançada se sentia mig anarquista i mig catalanista”, Rovira formà part de la redacció dels diaris *La Justícia* (1900-1906) i *La Avanzada* (1902-1904), “fulla de caire republicà federal”. Inlluït per les idees modernistes i pel federalisme de Pi i Margall col·laborà en la premsa federal de Barcelona a través dels òrgans *La Autonomía* i *El Pacto*. L’actuació roviriana en aquesta etapa formativa es caracteritzà per la redacció d’obres teatrals per a *La Justícia –Trench d’alba–*, per l’oposició activa a la monarquia alfonsina espanyola i per l’impuls a la catalanització d’institucions –amb la introducció de classes de català– com ara a l’Ateneo Tarraconense (1904). En l’aspecte de la literatura teatral, el jove federal tarragoní destacà per la composició d’obres de teatre –*Nova Vida. Drama en tres actes* (1905)–, aspecte que suposà una innovació argumental pertocant al plantejament de temes socials adoptats dels corrents estètics modernistes establerts pel dramaturg Henrik Ibsen. L’evolució de l’activitat cultural i política duqué Rovira i Virgili a establir-se a Barcelona on s’incorporà –després d’haver guanyat un premi de periodisme la tardor de 1905– a la redacció de l’òrgan catalanista republicà, *El Poble Català*. Aquest període, entre 1906 i 1914, es caracteritzà políticament per la participació de Rovira al Centre Nacionalista Republicà i a la Unió Federal Nacionalista Republicana, i per la publicació del revelador aplec d’articles polítics *Episodis* (1909) i l’opuscle sobre proporcionalitat electiva, *La representació proporcional en el sufragi universal* (1910). També traduí les obres *La lletra vermella* d’Hawthorne (1910) i el *Discurs a la joventut* del socialista occità Jean Jaurès (1912), i dirigí *Revista de Catalunya* (1912), on publicà els articles que serviren de base a la seva teoria nacionalitària basada en la consciència i les voluntats polítiques: “La renovació doctrinal del nacionalisme”. Entre 1915 (any en què enlestí la carrera de dret) i 1924, Rovira i Virgili fou cap de premsa de la Mancomunitat de Catalunya, l’obra de la qual internacionalitzà dins l’àmbit del moviment nacional occità amb l’article “L’Oeuvre de la Mancomunitat” (*Le Feu. Organe du Regionalisme Méditerranéen*). Pel que fa a estudis normativitzadors, a fi d’impulsar la consciència lingüística com a factor fonamental de la consciència nacional, el periodista tarragoní elaborà una *Novíssima ortografia catalana. Vocabulari ortogràfic* (1913), un llibre d’alfabetització infantil, *Llibre de lectura escolar* (1916), i una *Gramàtica elemental de la llengua catalana* (1916). Ara bé, les obres centrals d’aquesta etapa foren: l’obra editada per la Societat Catalana d’Edicions, *Història dels moviments nacionalistes* (1912-1914, reed. 2008) –que, segons el periodista Artur Bladé i Desumvila, fou “el primer crit català a favor dels pobles oprimits”– i *La nacionalització de*

Catalunya (1914, reed. 1979 i 2009), assaig sobre el sentit de la socialització de les dinàmiques nacionalitzadores. D'altra banda, l'anàlisi roviriana sobre la Primera Guerra Mundial es definí a *La guerra de les nacions* (1914-1925); mentre que l'articulisme polític de base republicana es concretà en una antologia de textos de Pi i Margall –*La qüestió de Catalunya* (1913, reed. 1936 i 1978)– i el compendi de col·laboracions periodístiques a *El Poble Català, Debats sobre'l catalanisme* (1915, reed. 1979). La crisi en el si de la Unió Federal, arran del Pacte de Sant Gervasi, que congrià l'aliança entre un sector dels catalanistes republicans i els lerrouxistes, dugué Rovira a sortir d'aquesta organització republicana, i el portà a participar efímerament a la Junta Permanent de la Unió Catalanista (1915-1916), amb l'objectiu d'impulsar "un nou període del catalanisme" a través de les col·laboracions als portaveus *Renaixement* i *La Nació*. Tot seguit, entrà a col·laborar periodísticament a *La Veu de Catalunya* –entre 1916 i 1923– normalment amb cròniques de política internacional i a *La Revista. Quaderns de publicació setmanal*. Doctrinalment, aquest període de transició política en el si de les organitzacions nacionalistes –que comportà que Rovira establís contactes amb la Joventut Nacionalista de la Lliga abans d'incorporar-se a Acció Catalana (1922)– es caracteritzà per la sistematització del concepte de nació basat en la capacitat de decisió política, amb les obres *El nacionalisme* (1916, reed. 1978) i *Nacionalisme i federalisme* (1917, reed. 1982 i 1989). L'estudi del fet nacional català es projectà a Espanya amb l'assaig *El nacionalismo catalán* (1917) i la traducció espanyola de la *Història dels moviments nacionalistes* (1920, reed. 1980) –una traducció que va comptar amb el context favorable de les reivindicacions de les nacionalitats arran de la Primera Guerra Mundial, a conseqüència de la qual "se está procediendo a la reconstrucción de los nuevos Estados". D'altra banda, Rovira féu l'anàlisi política de la crisi de la Restauració espanyola a l'eloqüent assaig *La crisis del règim. Crònica documentada dels darrers esdeveniments de la política espanyola* (1918), establí la síntesi divulgativa sobre la ideologia nacional de Prat de la Riba concretada en *Nacionalisme* (1918), on l'autor reconegué l'aportació nacional d'aquell en el context de l'obra de la Mancomunitat, i caracteritzà el posicionament polític liberal davant els orígens de la revolució soviètica amb *Història de Rússia des dels temps primitius fins als temps actuals* (1919). La contribució lexicogràfica roviriana del moment fou el *Diccionari català-castellà i castellà-català* (1919). La incorporació de Rovira a Acció Catalana, plataforma de concentració nacional que assumí les tesis autodeterministes confederatives, dugué l'intel·lectual-polític tarragoní a una projecció social definitiva. Els editorials i articles polítics a *La Publicitat* (1922-1929), el programa estratègic

d'acció política –*Els camins de la llibertat de Catalunya* (1922, reed. 1987 i 2006)–, els estudis historiogràfics de síntesi general –els vuit volums de la *Història Nacional de Catalunya* (1922-1937, reed. 1972-1979)–, la fundació i direcció –entre 1924 i 1929– de la publicació de pensament *Revista de Catalunya*, els treballs divulgatius: *Pau Claris* (1922), *Guifré I* (1926), *Els grans catalans del Vuit-cents* (1928), les composicions narratives –*Teatre de la natura* (1928, reed. 1947, 1961, 1979, 1999, 2000)– i l'anàlisi historicopolítica sobre el lideratge catalanista, *Els polítics catalans* [1925-1927 (1929); reed. 1977] –conjunt d'assaigs avaluatius sobre Prat de la Riba, Ildefons Sunyol, Jaume Carner, Joaquim Lluhí i Francesc Cambó–, aconduïren Rovira i Virgili, i la seva proposta d'extensió social de l'obra catalanitzadora, al primer rengle de la palestra intel·lectual del país. La *Història nacional de Catalunya* és una obra de combat polític en la qual la relació passat-present es fa evident i en la qual s'advoca per una concepció nacional de la història; tot i que restà malauradament incompleta, com a conseqüència de la violència de l'època en què va ser concebuda, és una de les obres fonamentals de la historiografia catalana contemporània. El projecte nacionalitzador de Rovira continuà, sota la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), amb l'establiment momentani de l'historiador a Tolosa de Llenguadoc, on contactà amb els occitanistes Ismael Girard, Camil Soulà i Pèire Roqueta. Aquest fet dugué Rovira –amb aquest nucli d'activistes occitans– a la publicació del setmanari *Oc*, en la primera etapa del qual (1924-1929) s'incorporaven articles del periodista sobre el moviment catalanista i l'obra de la Mancomunitat. En aquesta conjuntura, Rovira també difongué l'aportació doctrinal de Pi i Margall –*La psicologia de Pi i Margall* (13-III-1928) i *La Glòria de Pi i Margall* (17-VIII-1928)–, establí una comparació entre les idees d'aquest teòric del federalisme i les del pensador anarquista Proudhon a la dissertació *Les idees de P. J. Proudhon* (20-IV-1929) i organitzà la Fundació Valentí Almirall (1929), plataforma republicana i liberal. D'aquesta època definida per la crisi de la dictadura i els orígens de la transició republicana foren els assaigs *Defensa de la democràcia* (1930) i *Catalunya i la República* (1931, reed. 1977). Posteriorment, i des de l'àmbit orgànic, Rovira i Virgili fundà Acció Republicana (1930) i fou un dels factors d'Acció Catalana Republicana (1931). Ambdues formacions, amb un programa social i nacional molt semblant, representaren un fracàs polític, fet que portà Rovira a ingressar la tardor de 1932 –després de la crida de Francesc Macià– a Esquerra Republicana de Catalunya, de la qual fou elegit parlamentari per Tarragona a les eleccions de novembre d'aquell any. Aquesta evolució orgànica portà el polític de ser fundador i director del diari *La Nau* (1927-1930) –òrgan d'Acció Republicana– a

exercir de col·laborador a *La Publicitat* (1931-1932) –òrgan d'Acció Catalana Republicana–, per a integrar-se definitivament en la redacció de *La Humanitat*, de la qual fou articulista (1933-1949). Rovira, però, també incidí en aquest cicle en la vida política espanyola, tot comentant fets esdevinguts al Principat i aprofundint sobre el confederalisme als diaris *El Sol* (1930-1933) i *Crisol* (1931). L'objectiu de Rovira en l'etapa republicana fou la propagació de la catalanitat nacional –la concepció de nació política– i fomentar l'acord sobre la confederació ibèrica. Bibliogràficament, doncs, Rovira continuà amb l'objectiu d'estendre socialment el catalanisme nacional políticament i historiogràficament amb la reedició d'*El nacionalisme* –amb el títol *El principi de les nacionalitats* (1932)–, *La Constitució interior de Catalunya* (1932), *El Corpus de Sang* (1932), *Catalunya i l'autonomia* (1932, reed. 1996), *Els sistemes electorals* (1932, reed. 1977), *La catalanització general* (1933, reed. 1996), *Història de Catalunya: tria d'episodis* (1933, reed. 1978, 1981, 1983 i 1988), *L'11 de setembre de 1714* (1934), *Resum d'història del catalanisme* (1936), *Valentí Almirall* (1936), *Pi i Margall i Proudhon* (1936). El periodisme polític rovirà es veié reflectit amb *Quinze articles* (1938, reed. 1985), premi de periodisme Valentí Almirall 1937 atorgat per la Institució de les Lletres Catalanes. La diàspora republicana d'ençà de gener de 1939 féu desplaçar Rovira al Voló, a Perpinyà, ocasionalment a Rieumes, a Tolosa (fins al maig de 1939), a Montpeller (1939-1946) i entre 1946 i 1949 de nou a Perpinyà. En aquesta darrera conjuntura Rovira –tot col·laborant, entre altres mitjans, en la *Revista de Catalunya*, *El Poble Català* (1940), *Quaderns*, de Perpinyà, i *La Humanitat*– ocupà el càrrec de president del Parlament, sota la presidència de la Generalitat a l'exili de Josep Irla (1940-1954), i formà part del Consell Assessor de la Generalitat (1944), institució que tingué com a objectiu elaborar informes i treballs que serviren d'orientació per a un retorn a la pàtria, que abans de 1945 es veia com a possible si l'eix nazifeixista era derrotat. D'altra banda, en el si d'Esquerra Republicana es debaté quina era la via política a adoptar aleshores: si la continuïtat de l'Estatut de 1932 o el procés confederatiu establert pel Consell Nacional de Londres. Rovira, tot representant la síntesi d'ambdues alternatives, proposà la via del federalisme nacional a l'article publicat a *La Humanitat*, "Federalisme tanmateix" (febrer de 1945). Així, en el congrés del partit republicà celebrat el juny de 1945 a Tolosa de Llenguadoc, Carles Pi i Sunyer, en representació del Consell Nacional, s'uní a aquesta estratègia representada institucionalment per Josep Irla. Més enllà de la política, Rovira redactà el dietari primordial de l'ensulsiada –*Els darrers dies de la Catalunya republicana* (1940, reed. 1979, 1989 i 1999)–, estudis històrics inèdits –la *Història de les antigues institucions de Catalunya* (1941), el *Bref*

resumé de l'Histoire de la Catalogne [1941 (1948)], el *Compendi de la història nacional de Catalunya*, la *Descripció de Catalunya. Els factors de la col·lectivitat catalana: la terra, la raça, la història, l'economia, l'estructura social, la llengua, l'ànima* (1943)–, l'assaig divulgatiu –*Ce qui'l faut savoir de la quaestion catalane* (1943)–, el compendi sobre l'organització confederal –*Les etapes polítiques de la Restauració de Catalunya* (1945, reed. 2006)– i la síntesi historicopolítica inèdita, *L'Estat català. Estudi de dret públic* (1947). L'àmbit literari es veié materialitzat amb la publicació del poemari *La collita tardana* (1947). Rovira i Virgili traspasà a Perpinyà el 5 de desembre de 1949. El fil conductor de l'obra de Rovira i Virgili, en el context del republicanisme autodeterminatiu confederal, ha estat, d'una banda, socialitzar la consciència cultural en clau historiconacional (el procés de nacionalització intern) i, de l'altra, legitimar la nació cultural des de la nació política, ço que significa la dotació d'una estructura de poder sobirana pròpia –a través del lliure pacte entre nacions– no pas subalterna als estats convencionals establerts. Rovira i Virgili morí sobtadament la matinada del 6 de desembre de 1949 al seu pis de Perpinyà. Les obres rovirianes publicades posteriorment al traspàs del polític són: *Teatre de la ciutat* (1963, reed. 2000), *Els corrents ideològics de la Renaixença catalana* [1947-1948 (1966)], el recull d'articles de 1938, *Viatge a l'URSS* (1968, reed. 1985), *Les idees jurídiques de Prat de la Riba* (1968), els dos volums de *Siluetes de catalans* (1969, reed. 1999) i el recull d'articles del període 1924-1938, *49 articles* (1970). SOLDEVILA [1925]; BLADÉ [1984]; CAROD [1994]; ROIG ROSICH (ed.) [1998]; *Monogràfic Rovira i Virgili* [1999]; *Rovira i Virgili 50 anys després* [2000]; CAPDEVILA (est.) [2002]; SALLÉS [2002]; SOBREQÜÈS [2002]; DUARTE [2004]; FERRÉ [2005]; IZQUIERDO [2006]; TERMES [2009], i CALVET-ROVIRA [2010]. (XFT)

RUBIO SILVESTRE, RAMÓN (*Tarragona 1927 – València 2009*). Professor i empresari. Fill de Ramon Rubio Catalán i Encarnación Silvestre Muñoz. Quan només tenia uns quants mesos la família es traslladà a la població castellonenca de Xeldo on va passar la seva infantesa i primera joventut, i on conegué la seva esposa Marina Polo Faus, amb qui tingué tres fills: Marina, Enrique i Ramón. Estudià a València, on es va graduar com a professor mercantil, i de seguida va obrir la seva pròpia acadèmia, a la qual posà el nom d'Academia Rubio. Allí impartí classes de comptabilitat i càlcul, i formà un gran nombre d'alumnes. Ben aviat s'adonà de la manca de material de suport que hi havia al mercat per ajudar en l'aprenentatge de les matemàtiques, per la qual cosa va dissenyar una sèrie de fitxes per tal que els seus alumnes aconseguissin domini numèric i agilitat mental. El mètode consistia en la repetició ordenada i sistemàtica dels

exercicis, associada a una progressió gradual del nivell de dificultat. Més tard, va crear una sèrie de quaderns per a la millora de la cal·ligrafia a força de repassar un puntejat de fons. D'aquesta manera, l'any 1956 nasqué Ediciones Técnicas Rubio, en un principi, ubicada en el seu propi domicili. Encara que els inicis no foren fàcils, a poc a poc els quaderns Rubio es convertiren en un material imprescindible en l'àmbit dels estudis primaris i l'editorial arribà a vendre, a finals de la dècada dels vuitanta, més de deu milions d'exemplars. L'èxit de l'editorial consistí a saber captar allò que el mercat necessitava i oferir-lo. Actualment, Ediciones Técnicas Rubio continua editant material escolar de reforç, adaptat a les necessitats i els plantejaments presents. Ramon Rubio fou un gran amant de la natura i se sentí sempre lligat a Xeldo, població a la qual féu donació d'un terreny on es construí un parc infantil, un centre esportiu i un col·legi públic que porta el seu nom. L'any 2009 Xeldo el proclamà Fill Predilecte a títol pòstum. (ERP)

RUÉ ESQUÉ, JAUME (*Cervià, Garrigues, 1887 – Tarragona 1964*). Orfe de ben jove, passà a Girona amb el seu oncle Mn. Miquel Rué, mestre de capella de la catedral gironina, i posteriorment, de la de Tarragona, ciutat on van instal·lar-se definitivament. En aquesta ciutat va consolidar els estudis de solfeig, piano i violí (instrument aquest últim, del qual arribà a ser un virtuos), especialitzant-se en cant coral i aprenent composició i harmonia. Va concloure els estudis al Conservatori Superior de Música de Barcelona. De jove fundà una orquestrina que oferia vetllades musicals, prengué part en els concerts de la Societat Filharmònica i actuà sovint al Saló Modern, al Teatre Metropol i a l'Ateneu; també formà un quintet que actuava en festes socials, i una agrupació musical de cambra i orquestra. Durant 10 anys dirigí la Societat Coral l'Àncora. A mitjan segle impartia classes de piano als Germans La Salle i a l'Instituto Musical, i el 1954 s'integrà en l'equip docent del Conservatori Elemental de Música de nova creació. La seva producció es limità a la composició de diverses peces entre les qual cal destacar algunes caramelles, advocacions dels goigs i cançons en català; també el solemne *Te Deum* amb motiu de l'ordenació sacerdotal del seu fill **Josep M.** A més d'aquest, del seu matrimoni amb la tarragonina Teresa Pau, fou pare de quatre fills més. *Escola i Conservatori de Música* [2009] 70-71. (JMOC)

RUIZ DE APODACA ELIZA, JUAN (*Cadis 1754 – Madrid 1835*). Mariner, militar, diplomàtic i polític, va ser director de les obres del port de Tarragona entre 1790 i 1799. Fill de Tomás Ruiz de Apodaca i d'Eusebia de Eliza,

mercaders adinerats de Cadis, inicià la seva carrera militar de ben jove, l'any 1767, com a guàrdia marina a la seva ciutat natal. El 1770 ja era alferes de fragata i arribà a assumir el grau de capità general de l'Armada espanyola l'any 1830. El 1812 va ser nomenat governador de l'Havana i quatre anys més tard, virrei de la Nova Espanya, on va haver de fer front a la insurrecció del guerriller Francisco Javier Mina, a qui va sotmetre el 1817 a la batalla del Venadito. Arran d'aquesta victòria li fou atorgat el títol de comte del Venadito. Del seu pas pel port de Tarragona, cal destacar-ne el projecte que va fer amb la col·laboració de l'arquitecte Antonio de Bada Navajas, tinent de fragata, qui va actuar de director interí tots els cops que Apodaca va haver de marxar de la ciutat per deures de caire militar o pels que comportava el seu càrrec. Així, el mes de febrer de 1792, es traslladà a Madrid per demanar al rei l'establiment dels arbitris necessaris per finançar les obres, que havien de gravar productes com la carn, el peix o la sal. Apodaca aconseguí tot això, més el trasllat de 60 presidaris procedents del penal de Cartagena per treballar a la pedrera del port. El 8 de abril de 1793 es va acomiadar de la ciutat de Tarragona tot i que el seu nom i el càrrec de director de les obres portuàries continuà apareixent en la documentació fins que el rellevà *Joan Smith*↑ l'any 1799. El projecte d'enginyeria d'Apodaca consistia en l'aprofitament de les restes medievals i romanes que encara eren visibles i en la construcció d'un moll paral·lel a la línia de costa. També preveia la reparació de l'escullera i la construcció d'un far. La ciutat i el port no van oblidar la seva dedicació, per la qual cosa al carrer principal que enllaça la Part Alta amb la zona portuària se li va donar el seu nom: carrer d'Apodaca. Va morir a Madrid l'11 de gener de 1835. LÓPEZ-ROVIRA [1986]; BALLESTER-ESCODA [2005], i ESCODA [2008] 61-73. (CEM)

S

SABATÉ I BOSCH, JOSEP M. (*Tarragona 1942*). Professor, historiador i publicista. Nasqué a la plaça de la Font, i és fill de l'altafullenc Josep Sabaté i Elias i de la tarragonina Anna Bosch i Pascual. Cursà els estudis primaris al col·legi del Sagrat Cor, el batxillerat al col·legi La Salle i a l'institut Martí i Franquès, i la llicenciatura i el doctorat a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona. Ha exercit la docència als col·legis Sant Pau, La Salle Tarragona i La Salle Torreforta, a la delegació a Tarragona de la Universitat de Barcelona i a la Facultat de Lletres de la Universitat Rovira i Virgili, de la qual ha estat professor titular. Des de la seva fundació l'any 1983 ha estat professor

de les Aules d'Extensió Universitària per a la Gent Gran i des de 1986 fins a la jubilació n'ha estat el coordinador. És membre fundador de l'Asociación Estatal de Programas Universitarios para Mayores (AEPUM) i vocal de la seva junta directiva. Ha escrit articles, ponències i comunicacions a congressos, així com llibres, tots editats a Tarragona, entre els quals destaquen: *Vora la mar (Notes a l'entorn de l'església de Sant Pere del Serrallo)* (1987), *El beateri de Sant Domènec de la ciutat de Tarragona i les dominiques: una aproximació històrica* (1991), *Monges, frares, canonges, capellans i capellanets. Tarragona religiosa a les acaballes de l'Antic Règim* (1992), *El gremi de marejants (Societat marítima i protectora). Una aproximació històrica* (1992), i *Divendres Sant a Tarragona*. Ha conreat la poesia, gènere en què ha aconseguit alguns premis, ha estat guionista de diferents vídeos, comentarista de televisió, i redactor en cap i director de la revista *Església de Tarragona*. Forma part de la Comissió del Seguici Popular de l'Ajuntament de Tarragona des de la seva fundació, és cronista oficial de l'Agrupació de l'Associació de Setmana Santa de Tarragona (ASST) i de la ciutat, membre fundador (1988) i casteller en actiu de la colla Xiquets del Serrallo, portant del misteri del *Sant Enterrament* i rostre de Judes al misteri del *Sant Sopar* del Gremi de Marejants, col·laborador de la cavalcada de Reis, etcètera. És un excel·lent comunicador com ha demostrat en diverses conferències i pregons. Està casat amb Montserrat Fort i Subirats i és pare de dos fills: Montserrat i Jesús. (SJRJG)

SABATER, FRANCESC (*Tarragona s. XVI – 1626*). Pintor i daurador. Cunyat del pintor montblanquí Acaci Hortonedà, que era fill del també pintor Cristòfor Hortonedà. La primera notícia de Francesc Sabater el situa el 1611 treballant a les capelles de Sant Fructuós i Sant Joan, a la catedral de Tarragona, on pintà a l'oli l'escut que es troba encara sota la cúpula de la sepultura de l'arquebisbe *Terés*[†], obra que mostra punts de coincidència amb les pintures ornamentals de la volta de la capella del Sant Enterrament, també a la catedral. Entre 1616 i 1618 va daurar i estofar les sis imatges de les capçaleres de les capelles de Sant Fructuós i Sant Joan, labor per la qual cobrà 350 lliures, que incloïen el daurat de les fornícules. El 17 de novembre del 1617 la confraria de la Puríssima Sang de Tarragona va decidir que fos Sabater l'encarregat de la policromia de la imatge del Sant Crist que havia tallat Benet Baró, obra que va perdurar fins al 1936. El 18 de gener de 1622 va contractar amb els administradors i majordoms de l'hospital de Sant Pau i Santa Tecla de Tarragona, per 175 lliures, la pintura del retaule major de la capella de l'hospital. L'administrador, a més, li encarregà un petit retaule, per 25 lliures. Se sap que va treballar a altres

poblacions. El 1615 es trobava a Vilanova, on va contractar la policromia i el daurat del retaule major de l'església de Sant Antoni. El mateix any el pintor, juntament amb Leandre Altisent, va cobrar 140 lliures per pintar dos quadres i fer un disseny de les pintures del cimbori de la capella del Palau de la Generalitat, a Barcelona. El mes d'agost del mateix any es desplaçà a Alcover, on visurà un retaule que havia pintat el seu cunyat, Acaci Hortonedà, per a l'església parroquial. L'any 1623 va iniciar la seva feina al retaule major de la prioral de Reus i va contractar per 800 lliures la pintura del retaule major del convent de Sant Agustí, a la Selva del Camp, obra que havia estat tallada també per Benet Baró el 1621. Per a la sagristia del mateix convent pintà dotze quadres, possiblement un apostolat, i també una tela amb sant Tomàs de Villanueva. Totes aquestes obres foren destruïdes el 1936. L'última obra coneguda de Francesc Sabater és un exvot que signà i datà l'any 1625 pel santuari de la Mare de Déu de Paretdelgada, a la Selva del Camp, així mateix destruït el 1936. La seva participació en el procés d'ampliació del retaule major de l'església prioral de Reus va ser intensa. El 16 de març de 1623 el pintor pagà a Pere Pau Rol, batifuller de Barcelona, 100 lliures per una partida de pans d'or i de plata que s'havien d'utilitzar a la policromia, el daurat i l'estofat del retaule. El 23 de juliol del mateix any, tot i que ja treballava en l'obra, participà en el concurs convocat pels jurats de Reus per fer la pintura de "dos quadros de pinsell", les dues taules noves que havien de completar l'ampliació del retaule, i també per ocupar-se de "la estofadura y encarnadura" de les noves talles i relleus. Francesc Sabater s'associà al seu cunyat Acaci Hortonedà i guanyà el concurs. El treball fou contractat per 4.200 lliures. Els jurats de Reus van exigir que tant la pintura de les dues taules noves com la policromia i l'estofat fossin "de mà de Sabater", el qual s'havia de guiar pel nivell qualitatiu establert per les taules pintades per *Isaac Hermes*[†], ja que si els nous quadres finalment no resultaven "tan bons com los del altar los puga fer la vila a costa de mossèn Sabater". Ambdós artistes treballaren en la policromia i el daurat –labor amb la qual van tenir diversos problemes–, però sembla que finalment no intervingueren en les dues taules noves. Francesc Sabater va morir a Tarragona el 2 de setembre de 1626. MORERA [1913] 1; CAPDEVILA [1928]; CAPDEVILA [1935] 63 i 115; SERRA VILARÓ [1936] 201 i 203; FORT COGUL [1947] 110; FORT COGUL [1950] I, 39-40; IV, 17-18; MADURELL [1973-1974] 88 i 89; SALVAT [1987] 204-205; FUENTES [1989] 82; ÁVILA-SANTAMARÍA [1990] 44-47; LIAÑO [1992] 54, 55, 60, 153, 155 i ss.; CARBONELL [1995] 72; BOSCH-GARRIGA [1997] 61, 122-127 i 172; CARBONELL [1997] 201; CAVALLÉ [1997] 213-214, i MATA [2005] 378-379.

(SMC)

SAIZ AGUEDO, JOSÉ LUIS (*Tarragona 1947*). Nedador i metge. Fill de Pedro Saiz Alonso, cardiòleg i pneumòleg que fou director del Preventori Nacional Antituberculós de la Savinosa i del Sanatori de Nostra Senyora de la Salut. En obrir les portes el Club Natació Tàrraco, l'any 1963, formà part del primer equip de nedadors i de seguida demostrà tenir bones condicions. El 30 de setembre de 1964 baté el rècord provincial dels 800 metres lliures amb un temps de 10-55-00. Aquest mateix any es proclamà campió provincial de gran fons en la 38a edició de la Travessia al Port de Tarragona i fou el guanyador del Trofeo Navidad en la categoria juvenil, que guanyà novament l'any 1968 en categoria sènior, els dos anys anteriors havia arribat en segona posició. En els Campionats Provincials de 1968 quedà primer en la prova dels 100 metres papallona i segon en els 200 metres del mateix estil. El 1970, dins de l'equip que participà en els Campionats de Catalunya sènior en els 4x100 metres estils, aconseguí la medalla de plata amb una marca de 4-47-08, i la de bronze en els 4x200 metres lliures, amb un crono de 10-10-01. Es llicencià en medicina a la Universitat Complutense i s'especialitzà en medicina interna i, més tard, en medicina familiar i comunitària. Està casat amb Gloria Colmenar Cubillo i té dos fills: Susana i Ignacio. PUJOL [1988] 78, 87 i 88. (MTVC)

SALME VIGNON, JEAN-BAPTISTE (*Aillianville, Xampanya-Ardenes, França, 1766 – Tarragona 1811*). Militar napoleònic. Fill de Jean-Baptiste Nicolas Laurent Salme Hachon (1733-1818), pagès i marxant, i de Marie Jeanne Vignaut Prévost. Rebé una bona formació acadèmica del seu oncle Gaspar Salme (1737-1815), vicari de Grand i de Morancourt. Aprofitant la llei de 9 de juliol de 1791, s'allistà voluntari al primer Batalló de Vosges (Lorena), i s'establí a Neufchâteau. En reconeixement als seus serveis, fou promocionat a lloctinent el 15 d'abril de 1792. L'estiu següent prengué part al setge de Longwy contra els prussians, i fou ferit a Ruizheim (3 d'agost de 1792). El 14 de setembre de 1793 es distingí contra els austríacs a Nothweiller, on fou novament ferit. El 7 d'octubre era nomenat lloctinent coronel del 15è Batalló de Vosges. L'1 de desembre de 1793 estigué a Bettenhoffen (Baix Rin), tres dies més tard en el combat de Berchem i quinze després rebé un cop de sabre al braç en un combat contra húsars austríacs, que no li va impedir participar a finals d'aquell any en la presa de Lauterbourg. Per tots aquests serveis, Salme fou nomenat general de brigada el 30 de març de 1794. El 18 de maig següent prenia part a la batalla de

Tourcoing, el 22 de maig de Pont de Chin i el 13 de juny s'assenyalà en la batalla de Hooglède. El 13 de juliol tornava a ser greument ferit en l'atac a Malines en caure-li un cavall mort a sobre en el combat lliurat en el canal de Louvain. El 20 de setembre comandava la 4ª divisió de l'exèrcit del Nord i se li encarregà la presa de Grave, que féu capitular en 17 dies. A Flandes, contribuí notablement a expulsar els britànics de Fríssia i de Groninga, la qual cosa va fer que es guanyés l'estima del general Souham. El febrer de 1797 fou destituït pels canvis de la política, però es reintegrà a la vida militar sota les ordres del mariscal McDonald a Itàlia, on fou ferit a Castel San Giovanni i a la derrota de Trebbie, i fou fet presoner a Piacenza (juny de 1799). Alliberat el març de 1801, fou designat per prendre part en l'expedició a Santo Domingo, en el decurs de la qual prengué el fort de Pierrot. El general Leclerc el nomenà general de divisió amb data 15 de maig de 1802, dia en què fou destinat novament a Europa, on passà a la reserva. L'agost de 1809 se li encomanà comandar una brigada de la guàrdia nacional a Flandes, però per mitjà del seu amic Souham aconseguí ser destinat a l'exèrcit de Catalunya i rebre el comandament d'una brigada del 7è i del 16è regiment de línia. El gener de 1811 fou enviat a una expedició sobre Molins de Rei, i el maig següent s'incorporava a l'exèrcit assetjador que el general *Luis Gabriel Suchet*† disposà per prendre la ciutat de Tarragona. En el decurs de les operacions de setge, el 6 de maig de 1811 tingué ocasió de rebutjar un contraatac espanyol contra Constantí, i la nit del 13 al 14 de maig s'emparà de les trinxeres i parapets situats davant del fort de l'Oliva. El dia 20 rebutjà una sortida enemiga des del fort. Es disposava a encarar-ne una altra la nit del 27 al 28 de maig, arengant la tropa amb el crit de "*Brave septième en avant!*", quan un cop de metralla al cap deixà el seu cos inert i sense vida. Colpits per la mort del seu general, els francesos atacaren furiosament i feren retrocedir l'enemic fins a les seves posicions. Salme rebé grans honors un cop mort. Fou nomenat cavaller de la Legió d'Honor i baró de l'Imperi, i el seu nom figura a l'Arc de Triomf de París. Napoleó concedí al seu pare, alcalde d'Allianville, una pensió vitalícia d'un miler de francs anuals. El fort de l'Oliva fou rebatejat amb el seu nom (Fort Salme), denominació que mantingué mentre els napoleònics estigueren ocupant Tarragona. El cadàver de Salme fou enterrat al peu de l'aqüeducte romà, i el seu cor davant la tomba dels Escipions. Salme s'havia casat el 16 d'abril de 1792 amb Jeanne Henriette Masse d'Esper, filla d'un perruquer de Saverne, amb qui no va tenir ocasió de conviure massa temps per la seva carrera militar. El 1803 la Masse intentà emmetzinar-lo, i Salme se'n separà i divorcià. Després de la seva mort, la vídua intentà, debades, aconseguir

una pensió del Ministeri de la Guerra. No van tenir fills. SUCHET [1834] 52-53; DESNOUVAUX [2006] i MURILLO [2011] 37. (MGJ)

SALVADÓ URPI, JOSEP M. (*Tarragona 1955 – 2000*). Activista social i cultural. Llicenciat en psicologia. Cofundà el grup de teatre Trono Villegas. Va ser una persona molt popular a Tarragona per haver estat durant 16 anys el Capità Manaies, a més d'actor habitual del ball parlat de Dames i Vells, i membre actiu d'altres manifestacions populars. És autor del llibre *Els armats de Tarragona* (1986) i coautor del llibre *Dames i Vells. Crònica d'un ball parlat* (2000). Fou membre del consell editor del diari *El Punt* i articulista habitual. Va ser coeditor de la revista *Tarracogai* i dedicà uns anys a lluitar per les llibertats individuals, vinculat a diversos col·lectius GLTB. Es distingí per la seva tasca solidària en àmbits de cooperació internacional i de voluntariat. Va organitzar campanyes solidàries a favor de Chiapas, Manàgua, Bòsnia, Croàcia, Somàlia, Sudan, Hondures, Ghana, Equador, etcètera. Fou cofundador de la ONG Tabana i els darrers anys de la seva vida els va dedicar a treballar de cooperant amb els infants *huelepegas* de Manàgua. La casa d'acollida de la illa d'Ometepe, a Nicaràgua, porta el seu nom. L'Ajuntament de Tarragona el proclamà Fill Predilecte l'any 2000 i posà el seu nom a una plaça del centre de la ciutat. (OGE)

SALVADOR I ANDRÉS, LLUÍS DE (*Tarragona 1893 – 1975*). Periodista. Cursà estudis al Col·legi Pau Delclós, a l'exconvent dels Caputxins, i al Col·legi Provincial. El 1914 marxà cap a Alacant on va ser nomenat oficial auxiliar del Ferrocarril Alacant-Villajoiosa. Allí treballà com a redactor en cap al diari *El Tiempo* de 1920 a 1924, enviant articles als diaris locals de Tarragona. La vida de Salvador està íntimament lligada a la història de la premsa tarragonina, com a director, col·laborador o articulista de nombroses publicacions periòdiques locals anteriors a 1939: *Ideal científico literario* (1911), *El Temps, gasetta hebdomària* (1929), etcètera. Va dirigir els diaris *Tarragona* (entre 1925 i 1927) i *Diario de Tarragona* (1927-1937), també va col·laborar amb el diari antifeixista *Llibertat* (1936-1938). Durant la dictadura de Primo de Rivera els seus articles van ser durament censurats i, fins i tot, va estar empresonat. Tenia una especial sensibilitat per la cultura, les arts i l'arqueologia, i va prendre part en campanyes per a la millora de la ciutat. Va publicar articles als opuscles de Setmana Santa dels anys trenta, i sobre temes relacionats amb la processó del Sant Enterrament i el patrimoni monumental (*Tarragona fallera*, 1934 –amb José Costell i Timoteo Zanuy– i *Passeig*

arqueològic, 1935). A banda de la seva faceta periodística, va conrear la literatura, redactant guions teatrals i novel·les. L'any 1922 va escriure el guió de la pel·lícula *Heroismos* filmada a Tarragona, amb actors tarragonins, a benefici de la Creu Roja. Quan va ser nomenat per l'Ajuntament cronista oficial de la guerra, començà a redactar la memòria dels bombardejos de la ciutat. Veient com es desenvolupava el conflicte, a finals de l'any 1938, va marxar a Barcelona i d'allí, amb la seva família, cap a l'exili a França, on va haver d'iniciar una nova vida. Als anys seixanta tornà a Catalunya, primer a Barcelona i posteriorment, l'any 1970, a Tarragona, tot instal·lant-se al barri de Sant Salvador amb la seva esposa i la seva néta. Morí l'estiu de 1975. L'any 1994 el seu fill Ramon de Salvador, va donar una caixa amb documentació del seu pare a la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona, institució que ha assumit la comesa d'ordenar, repassar i editar aquest llegat: *Tarragona sota les bombes. Crònica d'una societat en guerra* (2006) i *Quan la mort venia del cel. Memòria dels bombardejos sobre Tarragona 1937-1939* (2009). **SALVADOR [2005]; SALVADOR [2009], i GISBERT [2006].** (MEVB)

SALVAT I BOVÉ, JOAN (*Tarragona 1896 – Barcelona 1985*). Militar i cronista de la ciutat. Nasqué el 30 de juliol de 1896 a la casa situada al número 5 del carrer del Cós del Bou. De família humil –els seus avantpassats eren barbers d'ofici– ben aviat es quedà orfe de mare, però el seu pare, el qual va arribar a ser practicant de la Tabacalera, amb un consultori particular de podologia al mateix carrer del Cós del Bou, cantonada amb la baixada de Misericòrdia, es va esforçar a proporcionar-li una bona carrera. Salvat es llicencià en farmàcia, títol que li va servir per ingressar en el corresponent cos de Sanitat de l'exèrcit, després d'haver ocupat el càrrec de regidor municipal en el consistori presidit durant el segon mandat de l'alcalde *Andreu Segura Donato*↑ (febrer 1926-abril 1929), i haver estat nomenat cronista oficial de la ciutat l'any 1929 durant el mandat de l'alcalde Barado (abril 1929-febrer 1930). Desenvolupà la carrera militar en diverses places de les illes i de la península, i passà a la reserva amb el grau de coronel. De jove va editar dos llibrets, un sobre el còlera i l'altre sobre la sanitat a Tarragona. La seva altra vocació el portà a interessar-se per la recerca històrica, sia col·laborant amb articles de caire històric i costumista, inserits en els diaris tarragonins o en els tradicionals opuscles de Setmana Santa –especialment en els de l'Agrupació d'Associacions i en el de la Reial Germandat de Jesús Natzarè (anys 1953 i 1978)–, sia amb una bona producció de llibres editats a Tarragona que s'enceten amb el de *Tarragona en la historia*

general (1929), segueixen amb *Los Gigantes y Enanos de Tarragona: estudio histórico costumbrista y protocolo municipal* (dues edicions: 1961 i 1971), *Tarragona y el gran rey Jaime I de Aragón: estudio histórico crítico literario: 1228-1229* (I Medalla Antonio Agustín, II concurs 1952, editat l'any 1957), *La devoción popular y las plegarias colectivas en Tarragona y su campo* (IV Medalla Antonio Agustín 1958), *Tarragona antigua y moderna a través de su nomenclatura urbana. Siglos XIII al XIX* (I accésit del I concurs Medalla Antonio Agustín 1949, declarat desert el premi de la medalla, editat l'any 1961 i reeditat el 1981), *Tarragona en la guerra y en la posguerra de la Independencia* (1965), *La ciudad y el Camp de Tarragona: estudi folklòric (llegendes-costums-tradicions)* (1969), *El escudo de armas de la ciudad de Tarragona* (1975), *La Imprenta en Tarragona: Siglos XV-XVII* (1977), *Las capillitas votivas en las calles de la Tarragona medieval* (presentat a la VII Medalla Antonio Agustí 1975, segon premi del Xamfrà 1980, editat l'any 1981), *Verdaguer a Tarragona (El Salomonet de les Matines)* (presentat l'any 1962 al I Concurs de Llegendes i Narracions Populares Catalanes convocat per l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV i publicat el 1976). La seva producció històrica s'acaba amb l'obra pòstuma *Tesoro bibliográfico de la Confraria i Congregació de la Sanch de Jesuchrist. Tarragona. Siglos XVI-XIX* (VI Medalla Antonio Agustí 1970, editada el 1987). L'Ajuntament de Tarragona durant el mandat de l'alcalde **Ricardo Vilar Guix**↑ li dedicà un homenatge el 22 de setembre de l'any 1971 i els veïns del Cós del Bou, durant les festes del barri en honor a sant Roc, l'any 1996, col·locaren una làpida commemorativa en el portal de la casa on va néixer. Joan Salvat i Bové morí a Barcelona el 25 de gener de 1985, a un parell de mesos d'antiguitat de pertocar-li l'ascens a general, i havent estat destituït pocs mesos abans del càrrec de cronista oficial de la ciutat, pel llavors alcalde **Josep M. Recasens**↑. Havia casat amb la canària Juana Elisa Clavijo González. LLORENS [1994]; SÁNCHEZ REAL [1994]; MORANT [1995a]; MORANT [1995b]; ALEGRE [1996]; MORANT [1996a] i BIMCT, XVII, 12-14. (JMSB)

SANAHUJA I SOLER, RAMON (*Tàrrega, Urgell, 1905 – Montpeller, França, 1941*). Advocat i polític. Afiliat a ERC. Va residir a Constantí, el Vendrell i Tarragona. Després dels fets del 6 d'octubre de 1934 fou empresonat en un dels vaixells ancorats al port i jutjat per un consell de guerra que l'absolgué. A Tarragona, formà part del Patronat d'Assistència Social (1935), i fou sotsdelegat i delegat de Treball (1934-1936), a més de col·laborar en el setmanari *Avançada* (1933), i dirigir els diaris *Front Antifexista* (1936), abans *Front Popular*, i *Llibertat* (1937). Fou nomenat comissari delegat de la Generalitat, primer interí i més tard

ratificat, per incorporació al front de guerra del seu predecessor, *Joaquim Fort i Gibert*↑ (29 d'abril de 1938). Va ser l'últim comissari delegat de la Generalitat a Tarragona abans que entressin les tropes nacionals a la ciutat, el 15 de gener de 1939 i, per tant, una de les autoritats que preparà l'evacuació final. Amb la seva dona, Jovita Mercader Vidal, i el seu fill Víctor, es va exiliar a Montpeller, on morí dos anys després. **BRULLES [2008] 4 i 12-13.** (LBE)

SANÇ GATELL, MIQUEL DE (*Tarragona s. XVII – 1667*). Noble. Era fill d'un altre Miquel Sanç, mercader, i de Tecla Gatell. Contragué matrimoni amb Maria Castell. Fou capità d'una de les companyies del terç de Tarragona i en qualitat de tal participà als setges de Barcelona i Girona. El seu historial militar li fou premiat el gener de 1655 amb un privilegi de cavaller. El març d'aquell any el consistori del general el proposà per ser introduït a la bossa de l'oïdor militar. **ROVIRA [2003b] 88.** (SJRJG)

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ (*Gaucín, Màlaga, 1918 – València 2008*). Professor, físic, arqueòleg i historiador. Cursà els estudis de magisteri a l'Escola Normal de Lleó, la llicenciatura en ciències químiques a la Universitat de Granada i el doctorat a la Universitat de Madrid. Fou professor ajudant, professor auxiliar i encarregat de càtedra a la Universitat de Granada. L'any 1943 obtingué per oposició una càtedra de física i química d'institut d'ensenyament mitjà i fou destinat a l'Institut Martí i Franquès de Tarragona, del qual arribà a ser director (1960-1966). L'any 1956 guanyà les oposicions de catedràtic de didàctica de la física i la química d'Escola Normal i exercí la docència a les escoles normals de Tarragona i València. El 1967 esdevingué professor titular numerari de Centres de Formació Professional. Just arribat a Tarragona ingressà a la Reial Societat Arqueològica i no trigà gaire a entrar a formar part de la junta directiva. Del 1949 al 1967 va ser el redactor en cap del *Boletín Arqueológico* i la Reial Societat Arqueològica Tarraconense li agrai els serveis prestats dedicant-li una *Miscel·lània* de dos volums (1966-1968) i nomenant-lo Soci de Mèrit. Fou acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia i de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi, membre corresponent de l'Institut Arqueològic Alemany, membre de la Reial Acadèmia de Cultura Valenciana i conseller numerari, conseller corresponent i conseller d'honor de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, del qual fou secretari del 1951 al 1970. Va guanyar el III Premio Cronista José Mª Pujol (1953) amb *El Archiepiscopologio de Luis Pons de Icart*, i el seu treball *La física en la bicicleta*

meresqué el Primer Premio Nacional de Didáctica del Ministerio de Educación Nacional (1963). Les seves publicacions són molt nombroses i tracten tant temes físics i químics com històrics i arqueològics. Els articles del primer tipus els publicà al *Boletín de la Universidad de Granada*, al *Boletín de la Real Sociedad de Historia Natural* i als *Anales de la Real Sociedad Española de Física y Química*. El *Diario Español/Diari de Tarragona* acollí centenars d'articles seus, la majoria dels quals han estat aplegats sota el títol *Obra menor*, en cinc volums (1990, 1992, 1994, 1997 i 2000) editats per la Diputació de Tarragona. Al *Butlletí Arqueològic* també va publicar articles, notes arqueològiques, necrològiques i ressenyes. El nombre de llibres escrits pel doctor Sánchez Real és considerable i entre ells destaquen: *El brazo de santa Tecla* (1951), *Obtención del ácido gamma-benzoilbutírico y derivados* (1953), *Tipos de errores en las clases de física y química* (1958), *Los restos romanos de "Els Munts"*, *Altafulla* (1971), *La Sociedad Económica de Amigos del País de Tarragona* (1972), *La casa Desclergues de Montblanc* (1974), *Defensa de Tarragona en 1811* (1982), *La muralla de Tarragona* (1986), *Los personajes de la portada de la catedral de Tarragona* (1988) i *Puerto de Tarragona: Acontecimientos notables en su construcción (1802-1829)* (1995). La seva marxa a València el 1967 no el desvinculà pas de Tarragona, hi tornava durant les vacances, i un cop jubilat hi passà llargs sojorns que aprofitava per continuar investigant i publicant en els diaris i revistes tarragonins. L'Ajuntament el distingí atorgant-li la Medalla d'Argent de la Ciutat, el 1966, i nomenant-lo, el 1994, Fill Adoptiu; pocs anys abans del seu traspàs la Diputació li va fer un homenatge al Saló de Sessions. **Prefaci [1966]; JORDÀ [1991] 176-177, i LÓPEZ [2008] 269-273.** (SJRG)

SÁNCHEZ ROMÉ, MARÍA LUISA (*Tudela, Navarra, 1915 – Tarragona 1993*). Mestra. Estudià magisteri a Saragossa. Aprovades les oposicions al cos de mestres nacionals, fou destinada a la província de Guadalajara on exercí el magisteri en diversos pobles fins a l'any 1952 en què passà a exercir-lo a Benissanet (Ribera d'Ebre). El 1975 rebé el llaç d'Alfons X el Savi i al cap de dos anys es traslladà a Tarragona on es retirà. Un cop jubilada es dedicà a l'educació d'adults que impartí al col·legi Jaume I. La seva tasca com a alfabetitzadora li fou reconeguda per l'Ajuntament de Tarragona que, el 1983, la declarà Alfabetitzadora Exemplar. De manera pòstuma, l'any 2006, se li ha editat el llibre *Recuerdos* que és un bon testimoni de l'Espanya dels anys trenta i quaranta del segle XX. Estigué casada amb Juan García, guàrdia civil, i fou mare d'una filla: *Lluïsa Garcia Sánchez*↑. (SJRG)

SANCHIS RODENES, ELEUTERI (*Quartell, València, 1930*). Director del Conservatori de Música de Tarragona. Inicià estudis a l'escola de música de la seva localitat natal i formà part com a clarinet solista de la banda de música. Després d'estudiar clarinet al Conservatori Superior de Música de València, guanyà per oposició una plaça al Cos de Músics Militars, alternant l'activitat musical castrense amb actuacions ocasionals de sarsuela al Teatre Calderón de Barcelona. Entre 1958-1960 fou membre de l'orquestra del Gran Teatre del Liceu de Barcelona, ciutat on perfeccionà els estudis de clarinet en el seu Conservatori Superior Municipal. També fou clarinet solista de l'Orquestra Simfònica de Mataró, i prengué part en un concert amb la Jove Orquestra Simfònica de Londres. El 1960 fixà residència a Tarragona i entre 1969-1970 impartí classes de clarinet a l'acadèmia filial del Conservatori del Liceu i en el Centre de Lectura de Reus. El curs 1970-1971 fou professor interí al Conservatori Professional de Música de la Diputació de Tarragona, on un cop guanyades les corresponents oposicions fou nomenat professor especial de clarinet. El 1980 es convertí en sotsdirector i tres anys més tard, en director, càrrec que exercí fins a la seva jubilació el 1995. El 2008 guanyà el premi Jaume I dels CXXV Jocs Florals de la Ciutat i Regne de València. *Escola i Conservatori de Música* [2009] 63-64. (MGJ –MSA)

SANS MALLAFRÉ, ISABEL (*Tarragona 1929*). Llicenciada per la Universitat de Barcelona, estudià al Liceu d'aquesta capital i al Conservatori Superior de Música de València, i obtingué els títols superiors de Piano, Música, Solfeig i Acompanyament. Estudià Harmonia amb el mestre Cristòfor Taltabull (1974-1977) i amb catedràtics del Conservatori de Madrid, i també cultivà les arts escèniques en cursos teatrals amb Lluís Graells, Philippe Gautier i Ramon Simó, entre d'altres. En el camp de la docència, assolí el títol de mestre per l'Escola de Magisteri de Tarragona, i el 7 de desembre de 1951 guanyà per oposició plaça de professora titular de Piano en l'Escola de Música de l'Institut Musical de Tarragona, que tres anys més tard es convertia en Conservatori Elemental de Música, quedant integrada en el seu equip professional. El 1970 en fou nomenada cap d'estudis, càrrec que desenvolupà durant 22 anys, i es jubila el 1994. Paral·lelament, també impartí classes a la Càtedra de Música de la Facultat de Ciències de l'Educació de la URVT. Isabel Sans és una cara popular a Tarragona en actuar com a pianista i com a actriu del Col·lectiu de Teatre Necessari Trono Villegas, i durant tres anys representar un paper a la sèrie

Malalts de Tele (TV3), de Toni Soler. *Escola i Conservatori de Música* [2009] 74-75. (MGJ – MSA)

SAPORTA DE SOLDEVILA, MIQUEL DE (*Tarragona 1566 – s. XVII*). Noble. Fill d'un altre Miquel Saporta, doctor en drets, i de Lluïsa de Soldevila. El 1591 es casà amb la tortosina Marianna Corder de Despuig. L'any 1599 fou elevat a la condició de cavaller. **ROVIRA [2003a] 105.** (SJRJG)

SARDÀ PORTELLA, JOSEP-ANTON (*Tarragona 1789 – 1874*). Memorialista. Era fill de Francesc Sardà i de Francesca Portella, pagesos de Tarragona. Jurista de carrera, esdevingué procurador de la Mitra l'octubre de 1781. Josep-Anton Sardà Portella és l'autor d'una crònica local de Tarragona, redactada a tall de dietari, que es coneix pel nom de *Llibre de l'avi Sardà*. En ella es recullen molts esdeveniments històrics que l'autor va viure en primera persona, com ara detalls sobre la família dels Alemany, la visita de la reina Cristina i les seves filles Isabel II i Fernanda, l'agost de 1844, o el retorn de l'arquebisbe *Echanove*↑ el 5 de setembre de 1845, etcètera. Sardà Portella morí a les nou de la nit del 26 de febrer de 1874, havent fet testament davant Joan Balcells i essent vidu de M. Antònia Borràs. **VIRGILI [1994] 70.** (MGJ)

SCHMID DE CASTELLARNAU, LLORENÇ DE (*Tarragona, 1812 – d. 1887*). Militar. Fill de Josep de Schmid Marc, sergent major del regiment suís de Wimpfen, natural de la Granja de San Ildefonso, i de Josepa de Castellarnau de Camps. Seguí la carrera militar i arribà a ser tinent coronel d'infanteria. L'any 1857 era el primer comandant del Regiment d'Infanteria d'Astúries. Contragué matrimoni amb Bàrbara Lavilla. L'any 1873 es retirà del servei actiu i passà a residir a Tarragona. **ROVIRA [2009] 165.** (SJRJG)

SEGUÉS ENRIC, JOSEP (*Tarragona 1752 – Reus, Baix Camp, 1823*). Argenter. Fill de l'argenter *Bernat Segués Pujol*↑ i germà del també argenter *Vicenç Segués Enric*↑. L'any 1767 començà a aprendre l'ofici a l'obrador patern, però el 1769 es posà d'aprenent amb l'argenter Pau-Anton Bertran Estalella. Obtingué el títol de mestre el 28 de desembre de 1780 i, tot seguit, es féu càrrec de l'obrador patern del carrer de Monterols que posteriorment anà traslladant successivament als carrers de les Galanes (1784-1785), de la Concepció (1786), raval de Monterols (1787-1796), Barreres (1798-1808) i plaça de les Basses (1816-1817). En el Col·legi d'Argenters ocupà els càrrecs de comptador (1798) i d'apoderat (1799). Celebrà tres matrimonis: el primer el 1772 amb Francesca Oñate Pons, filla de l'argenter

vallenc Bonaventura Oñate; el segon, el 1790, amb M. Teresa Pastells Simó, i el tercer amb M. Teresa Baiges. MARTÍNEZ SUBÍAS [2008] 466-467. (AMS-SJRG)

SEGUÉS ENRIC, VICENÇ (*Tarragona, 1755 – Reus, Baix Camp, 1829*). Argenter. Fill i germà, respectivament, dels argenters *Bernat Segués Pujol*↑ i *Josep Segués Enric*↑. Inicià l'aprenentatge, el 1770, a l'obrador de Josep Miró Ferran i assolí el títol de mestre argenter el 25 de gener de 1780. Tingué obrador propi al carrer de la Concepció, de Reus, de 1785 a 1816. Dins del Col·legi fou cònsol (189), examinador (1802, 1806) i oïdor de comptes (1794, 1803, 1807 i 1808). Es mullerà, el 1783, amb M. Francesca Llanés Cases i fou pare del també argenter Vicenç Segués Llanés (1790-1814). Traspassà a Reus el 28 de setembre de 1829. MARTÍNEZ SUBÍAS [2008] 467-468. (AMS)

SEGUÉS PUJOL, BERNAT (*Tarragona 1719 – Reus, Baix Camp, 1780*). Argenter. Els seus pares eren l'argenter Bernat Segués i M. Anna Pujol, ambdós de Tarragona. Assolí la mestria a Barcelona el 6 de desembre de 1755. S'establí a Reus i obrí l'obrador als carrers de la Font, primer, i de Monterols, més tard. Fou un dels fundadors del Reial Col·legi d'Argenters de Reus on exercí els càrrecs de comptador (1776 i 1777), apoderat (1778, 1779) i d'examinador (1780). El 26 de juny de 1745 s'esposà a la catedral de Tarragona amb la tarragonina Irene Enric Gallart. Tingué dos fills argenters –Josep i Vicenç– i una filla –Magdalena– que es maridà amb Pau Simó Bellver. Fou enterrat el 5 de febrer de 1780. MARTÍNEZ SUBÍAS [2008] 465-466. (AMS)

SENDRA BARRUFET, CAST, 'Cassen' (*Tarragona 1929 – Barcelona 1991*). Humorista i actor. Estudià al Col·legi de les Carmelites del carrer de la Unió i al col·legi públic de Sant Joan. S'inicià en el teatre en papers curts a les representacions d'*Els Pastorets* del Teatre Metropol. Féu el peritatge a l'Acadèmia Tàrraco, del carrer de Comte de Rius, i amplià estudis a la Cambra de Comerç. Entrà a treballar d'administratiu a *Diario Español*, on adquirí popularitat entre els companys pels seus acudits i imitacions de personatges. Durant el servei militar es dedicà a presentar espectacles per als oficials i mariners tot adoptant el nom artístic de *Cassen*, contracció dels seus nom i cognom. Acabat el servei militar tornà al *Diario Español* i alternà el treball amb actuacions en sales d'espectacles, nius d'art, reunions socials, etcètera. En els anys quaranta i cinquanta es presentà a diversos concursos dins l'apartat de varietats i d'humor. Actuà periòdicament i amb carnet professional al Nido de

Arte del carrer d'Estanislau Figueras, de Tarragona, on obtingué el favor del públic. El pas definitiu a la fama el donà l'any 1952 en aconseguir actuar davant el còmic Alady que veié les seves possibilitats i decidí promocionar-lo. Actuacions artístiques afortunades el posaren dins l'òrbita teatral com a actor de comèdia còmica. Per fer la seva presentació a Barcelona, al Teatre Victòria, escollí l'obra *Viva el amor*. Muntà diverses obres com *El murciélagu*, *Historias para reír*, *Un tal Sr. Bat*, *El Huevo*, *¿Cómo va la vida?* i moltes més que es representaren al Teatre Calderón. Després actuà al Teatre Talia amb obres com *Hasta luego*, *Carolina*. Fixà la residència a Barcelona i el 1956 contragué matrimoni amb Carme Crespo Cobo amb la qual tingué cinc fills. L'art de Talia li donà fama i popularitat, actuant amb actrius i actors de la fama d'Aurora Quintillá o Amparo Soler Leal. El 1951 va treballar a les ordres del director García Berlanga. Al costat de José Luis López Vázquez, aparegué a *Plácido*, *Atraco a las tres* i *Bahía de Palma*. Altres pel·lícules que va protagonitzar foren: *La Liga no es para hombres*, *Escuela Hi-Fi*, *Piso de soltero*, *El investigador*, *Agente 007 con el 2 delante*, *El terrible de Chicago*, *Cronicón*, *El investigador*, *Vuelve San Valentín*, *Con las manos en la masa*, *La tía de Carlos con minifalda* i *Furia española*. El 1973 deixà una temporada el cinema, però hi tornà el 1988, intervenint a *Pasodoble*, de José Luis García Sánchez, i a *Amanece, que no es poco*, amb José Luis Cuenca. A la Televisió de Catalunya obtingué un èxit absolut com a protagonista de la sèrie *De professió API*, estrenada el 1989, i *De professió API 2*, dividida en capítols de 25 minuts. A Televisión Española realitzà la sèrie *Menos lobos*. Viatjà per tot l'Estat presentant els seus espectacles musicals i féu estada artística a Mèxic i altres països sud-americans. Al final de la seva vida produí la divertida obra teatral en català *Un amant pujat de to*. El 1971 Tarragona l'homenatjà al Camp de Mart, en una nit memorable en la qual Cassen actuà durant quatre hores; durant la vetllada fou obsequiat per l'Ajuntament amb l'Oreneta d'Or de Tarragoní Absent. **PANADÈS [2003] 35.** (JMOC)

SENDRA NAVARRO, JOSEP (Tarragona 1932). Empresari i polític. Professionalment ha estat director d'empresa de tractaments fitosanitaris en el sector de la salut pública, ramaderia i agricultura. Ha ocupat nombrosos càrrecs entre els quals destaca el de president de la Cooperativa Obrera Tarraconense, de 1952 a 1977. Al seu capdavant va evitar que l'entitat fos absorbida pel sindicalisme vertical franquista i la va convertir en seu d'associacions (entre les que s'hi acolliren estaven el cor L'Ancora, el Casal Tarragoní, el Cine-Club, el

Club d'Escacs, el Club de Joves, i moltes altres) i en un lloc de reunió de moviments d'oposició al Règim (l'Assemblea de Catalunya, per exemple, s'hi aplegà més d'una vegada). També fou president de Càritas Diocesana, del Patronat de Nostra Senyora de la Mercè, del Casal Tarragoní, de l'Associació Espanyola de Control de Plagues i vicepresident d'Òmnium Cultural del Tarragonès. Militant de Convergència ha estat diputat al Congrés en les Corts Constituents de 1977 i 1978. S'integrà en la Comissió dels Vint que redactà a Sau l'avantprojecte d'Estatut de Catalunya. L'any 1979 fou elegit conseller municipal i nomenat tinent d'alcalde de Sanitat i Medi Ambient. De 1984 a 1992 va ocupar un escó de diputat al Parlament de Catalunya i com a tal formà part de diverses comissions legislatives i fou ponent en la llei de creació de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. El 1992 fou designat delegat territorial de Governació de la Generalitat de Catalunya a Tarragona i coordinador de les delegacions de les diverses conselleries. El dia 21 de setembre de 2009 hom el proclamà Tarragoní de l'Any i rebé el Premi El Balcó que li concedí Òmnium Cultural del Tarragonès en la seva 32a edició. Està casat amb Alícia Vellvé Navarro i és pare de quatre fills: M. Assumpció, Jordi-Miquel, M. del Mar i Josep-Joaquim. (SJRJG)

SÈNECA, 'Caius Egnatuleius' (*Tàrraco f.s. I – m.s. II dC*). Cavaller, potser va néixer a Tàrraco. Fou *aedil, quaestor, duumvir* i flamen del diví Titus també de la província d'Hispania Citerior. La inscripció funerària que li fou dedicada per una lliberta seva, *Egnatuleia Sige*, no ens aclareix quin emperador li donà entrada a l'*equester ordo*, però sabem que hom no troba el títol de *flamen divi Titi* abans del 81 dC, per tant Egnatuleius Sèneca degué viure a la darrereria del segle I dC o en el segle II dC, ja que, segons Alföldy, la inscripció no pot ésser posterior a la segona meitat d'aquesta centúria. **RIT [1975] n. 272.** (MDDG)

SENTMENAT DE BOIXADORS, BERNAT DE (*Sentmenat, Vallès Occidental, 1731 – Tarragona 1809*). Noble i militar. Fill de Francesc de Sentmenat d'Agulló, marquès de Sentmenat, i de M. Teresa de Boixadors. S'establí a Tarragona al darrer terç del segle XVIII com a agregat a la plana major de la plaça. Era tinent coronel dels reials exèrcits i primer tinent del Regiment de Reials Guàrdies Espanyols. Es casà a Tarragona, el 3 de desembre de 1770, amb Rita de Paz de Solà de Sant Esteve. Col·laborà activament en els actes que Tarragona féu en honor de Carles IV l'any 1802, escrivint les poesies i els textos dels cartells que

hom col·locà als arcs de triomf, portes i obeliscs. Va morir el 10 de març de 1809, víctima de l'epidèmia que aleshores patia la ciutat, i com que no deixà descendència els seus béns passaren al nebot **Francesc de Paula de Sentmenat Clariana**, marquès de Sentmenat. **ROVIRA [2000] 197.** (SJRJG)

SERER PASCUAL, VALERO (*València 1932*). Futbolista i entrenador de futbol. Fill de Salvador Serer i Antònia Pascual. Va estudiar al col·legi Menéndez i Pelayo de València i en acabar els estudis va entrar a treballar a Mutua Valenciana, tot compaginant el treball amb la pràctica del futbol. Als disset anys començà a jugar en diversos equips de categoria regional com ara L'Aldaya, el Burjasot i, més tard, el Sagunto i el Mestalla, ambdós filials del València. Va jugar al Gandía del 1953 al 1955 marcant trenta-dos gols entre les dues temporades i proclamant-se el màxim goleador de l'equip. L'any 1955, l'entrenador del Real Zaragoza, Muro, es fixà en ell i després d'un partit de prova contra l'Arenas en el qual marcà sis gols, va fitxar per l'equip aragonès per cinc temporades, del 1955 al 1960. Durant el seu primer any fou el màxim goleador amb deu gols i l'equip pujà a primera divisió. La temporada següent va jugar deu partits i va fer deu gols. Compta amb dos trofeus Pichichi corresponents a les dues temporades esmentades. De l'any 1957 a l'any 1959 jugà menys partits, per la qual cosa quan el Club Gimnàstic de Tarragona s'interessà per ell no hi va posar cap impediment. El seu traspàs (per 350.000 ptes.) es va produir en un moment en què l'equip era el cuer, la seva incorporació va actuar com un revulsiu i en les darreres vuit jornades va assolir tants punts com els que fins aquell moment havia aconseguit en les vint-i-dues anteriors, salvant la categoria. Els socis del club acceptaren complaguts la seva arribada, tot i una certa estranyesa en no comprendre que un jugador de primera divisió es conformés a passar a un equip de tercera. Valero es va sentir sempre molt acollit i estimat per l'afició tarragonina i per aquest motiu va fer la resta de la seva carrera futbolística al Club Gimnàstic; els seguidors locals li mostraren sempre la seva admiració i agraïment. Va jugar nou temporades, fins a la de 1968-1969 (la temporada 1967-1968 anà al Reus, que deixà per desavinences econòmiques amb el seu president), sempre amb el número nou, i la seva participació possibilità que el Gimnàstic en set ocasions acabés en primera posició. La temporada 1960-1961 marcà trenta-un gols i la 1964-1965, vint-i-nou; amb el Club Gimnàstic va jugar un total de 328 partits, fou el quart jugador amb més partits oficials jugats en la història del club, i marcà cent vuitanta-un gols, fet que, encara avui, el converteix en el màxim

golejador. La seva trajectòria futbolística ha estat reconeguda amb diversos trofeus entre els quals destaquen: el Trofeo Moscardó de la lliga d'ascens de tercera divisió, com a màxim golejador de la temporada 1960-1961; el Trofeo Mundo Deportivo (Balón de Plata) als valors del futbol regional de 1961-1962 i el Trofeo Entidad Deportiva Local el 1964-1965 en reconeixement al millor jugador de tercera divisió de la temporada. En retirar-se com a jugador esdevingué gerent del club la temporada 1973-1974 i directiu del 1980 al 1982. El 1975 fou segon entrenador durant tres mesos. El seu treball a la banca no li va impedir entrenar en diversos clubs de categoria regional i preferent, com el Vila-seca, Torreforta, el Catllar i Móra d'Ebre. Va rebre un merescut homenatge en la II Trobada de Penyes del Nàstic, a Torreforta. Es va casar amb Dora Mª Villacampa López i té quatre fills: Cristina, Carlos, Valero i Dora. PUJOL CAYUELAS [2000] 39, 40 i 288, i PUJOL CAYUELAS [2009] 247-248. (VSV)

SERGI (s. VI). Bisbe metropolità de Tarragona. Presidí concilis de la província a Barcelona (540) i Lleida (546). Conservem el seu epitafi. (AIF)

SISBERT (2a m. s. VI). Magnat visigot. S'encarregà d'executar **Hermenegild** el 585. Degué ocupar una posició de responsabilitat suficientment important per dur a terme l'execució del príncep. El rei **Recared** el condemnà a una mort cruel i deshonorosa el 587. (AIF)

SMITH SINNOT, JOAN (Irlanda 1756 – Tarragona 1809). Enginyer de Marina. El 1799 tenia la graduació de brigadier de l'Armada. Aquest mateix any va ser nomenat director de les obres del port. El projecte de Smith per al port de Tarragona seguia la proposta d'**Apodaca**↑ encara que modificat i ampliat. Smith fou l'artífex de la visita del rei Carles IV a la ciutat de Tarragona el mes de novembre de l'any 1802. Va ser també qui va negociar amb l'arquebisbe **Mon y Velarde**↑ la construcció d'una canonada per portar aigua al port i subministrar-ne als vaixells. A més, va ser el promotor i el dissenyador de la Nova Població de la Marina a la Part Baixa de la ciutat i de les fortificacions que l'havien de protegir. Fou també un dels fundadors de l'Escola de Nàutica de la ciutat i el responsable d'haver-hi introduït la vacuna contra la varicel·la. L'any 1807, Smith va ser ascendit a cap d'esquadra de l'Armada, càrrec que li comportà el seu trasllat a Cartagena per desenvolupar la nova tasca a la Comandància d'Enginyers d'aquell departament. Un any després, el mes de maig de 1808, va ser nomenat governador interí de Tarragona, i el mes d'agost, corregidor. El 23

d'octubre va prendre possessió del càrrec, que ocupà fins a la seva mort el 17 de març del 1809, a causa d'una malaltia infecciosa. Va ser enterrat al cementiri de la ciutat, la construcció del qual també havia promogut. L'any 1993, l'autoritat portuària de Tarragona tingué cura de traslladar les seves restes a un mausoleu construït per l'arquitecte Josep M. Milà Rovira, amb la làpida de la seva antiga sepultura, que conté aquesta inscripció: "IL. D. JOAN SMITH, MILITUM. TRIBUNO ARTIFIALIS PORTUS TARRAC. DIREC". A la cara posterior del monument s'hi va col·locar un baix relleu obra de l'escultor tarragoní **Bruno Gallart**↑, on apareix la ciutat i el port en època de l'enginyer Smith. Tarragona també té un carrer amb el seu nom a la Part Baixa de la ciutat i el seu bust figura a la balustrada de la façana de l'Ajuntament. **LÓPEZ-ROVIRA [1986]; ADSERÀ [1993]; ESCODA [2002] 58-62, i ESCODA [2008] 61-73.** (CEM)

SOCIAS (*Tarragona f. s. XIX – 1979*). Del Comerç. Família provinent de Barcelona i de Vilanova i la Geltrú, que regentà el més important negoci de ferreteria de la ciutat, en la primera meitat del segle XX. **Antoni Socias Roig** (Vilanova, 1827 – Tarragona, 1900) féu les Amèriques i tornà ric de Cuba on havia fundat una petita botiga de roba; tornà a Catalunya la dècada dels 60 del segle XIX, i visqué del rèdit de les accions invertides a la Companyia de Gas. El 1865 es casà a Barcelona amb Eufèmia de Llegat Rach (1848-1929), i passaren a viure a Tarragona, on van morir. El seu fill **Daniel Socias de Llegat** (1868-1920) fou el continuador d'un embrionari negoci de ferreteria iniciat pel seu sogre **Benet Marrugat Rossell**↑, i fou qui donà l'empenta necessària que convertí la ferreteria en una de les més grans de la comarca, arribant a tenir una vintena d'empleats. De la seva esposa **Engràcia Marrugat Socias** (1868-1952), fou pare de: Rosa (1890-1969), Enric (1892-1914), Octavi (1899-1937) i Albert (1905-1979). La ferreteria s'intitulà Vda. de Daniel Socias, d'ençà 1920, amb el temps quedà com Socias, i restà establerta al local del carrer de Sant Agustí número 21, essent dirigida per **Octavi Socias Marrugat** i el seu cunyat **Manuel Güell Santacana** (1886-1947). Octavi morí de tifus durant la Guerra Civil, essent instructor militar, amb el grau de sotstinent. Després de la guerra continuaren el negoci Güell i **Albert Socias Marrugat**, a la mort del qual, el 1979, es va liquidar entre els seus hereus. Octavi Socias Marrugat es casà amb **Claustre Vilaró** i fou pare de **M. Claustre Socias Vilaró**. Albert Socias Marrugat no va tenir descendència del seu enllaç amb **Catalina Cabré Figuerola**. El continuador del negoci de botiga de regals que els darrers anys s'havia solapat amb el de la ferreteria, fou el seu nebot **Josep M. Güell Socias**↑. Actualment, es pot consultar l'arxiu de la

Ferreteria Socias a l'Arxiu Històric de Tarragona, on ha estat dipositat. **GÜELL [1989]**. (MGJ)

SOLÉ I BUSQUIEL, ANTONI, 'Tonet del Serrallo' (*Santa Pola, Baix Vinalopó, 1892 – Tarragona 1971*). Professor i director musical. Fill de pescadors, va quedar cec als pocs anys d'edat per causa d'un error mèdic. Poc després es traslladà al Serrallo i s'aficionà a la música, per a la qual tenia una extraordinària intuïció. Mossèn **Salvador Ritort**↑, amb qui es relacionà força, li féu les primeres lliçons, aprenent a través d'un mètode especial per a invidents; també fou bon amic del mestre **Josep Català Rufà**↑. Es dedicà a la música, va esdevenir un bon pianista i un expert violinista, i arribà a ser molt entès en arranjaments musicals. Tocava música d'ambient quan encara existia el cinema mut. Sempre com a director formà part d'orquestrines de l'època, i als Nius d'Art i al Miramar tocava el violí i el piano. A Ràdio Tarragona i de la mà de **Josep M. Tarrasa**↑, participà sempre en els festivals de la ràdio, com *Estrelles del Mañana*, amb el poeta Joan Casanovas. Fundà l'estudiantina de l'Acadèmia Roig, i també la Coral del Serrallo, a la qual dedicà molts esforços, tant en la direcció musical, com en els constants assaigs per a veus d'home i de dona. Actuà igualment al teatre parroquial, fet que no li va impedir crear i dirigir les caramelles serrallenques anuals. Va passar els últims anys a l'Organización Nacional de Ciegos, venent cupons al mateix barri pescador. Com a professor de música va treure de l'anonimat cantants i molt bons instrumentistes, com ara Ramon Calduch, Lluís Comes, *Faroles*, Francesc Font, Fortuny, i d'altres. Antoni Solé era germà de *Jaume el castellano*, el nan del centenari, de la comparsa de nans. Es casà amb Teresa Pinyol i Garcia, vídua de Móra d'Ebre. (JMOC)

SOLÉ I FA, JOSEP M. (*Tarragona 1930 - 2007*). Director de la Chartreuse i impulsor cultural. Estudià al col·legi La Salle de Tarragona, fins que als 12 anys ingressà al Seminari Pontifici on cursà humanitats i dos cursos de filosofia. Posteriorment, acabà el batxillerat i féu el peritatge mercantil. Als 18 anys entrà a treballar a l'empresa Chartreuse SA, de la qual arribà a ser director, fins que va tancar. En l'àmbit empresarial va desplegar la seva activitat a la Cambra de Comerç de Tarragona, al Club de Dirigents de Màrketig, al Mont de Pietat de Conductors Germanor i a l'Associació Mútua, de les quals formà part durant la seva vida laboral, i sempre defensant el creixement de la ciutat. Militant d'Unió Democràtica, esmerçà molts esforços per a la consolidació democràtica i el

restabliment de les institucions catalanes. Afeccionat a la cultura tarragonina, tingué especial predilecció per la poesia d'autors catalans, i ell mateix compongué poesia per als programes de Setmana Santa. Formà part de manta activitats filantròpiques, en entitats com l'Òmnium Cultural, els Amics de la Catedral, la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, etcètera. Es vinculà sobretot al Casino de Tarragona, on s'integrà en el nucli dels Tertulians del Casino, juntament amb *Josep Creus Ferrando*↑ i *Ernest Vallhonrat Llurba*↑, entre d'altres. Arribada la jubilació, es produí el dolorós traspàs de la seva esposa Anna M., cop del qual restà molt afectat. Una sobtada malaltia l'apartà de tota activitat, i morí el 2007. (JMOC)

SUCHET JACQUIER, LOUIS-GABRIEL (*Lió, França, 1770 — castell de Sant Josep Montredon, Marsella, França, 1826*). Militar napoleònic. Era fill de Jean Pierre Suchet (1735-1789), burgès fabricant de teles de seda, i de M. Anne Jacquier Gérin-Roze. Havia estat educat per esdevenir un comerciant i sens dubte hauria arribat a ser un respectable burgès, si no s'hagués produït la Revolució. L'any 1791 ingressà a la Garde Nationale i el setembre del 1793 ho féu a l'exèrcit francès. Es distingí al setge de Toló (1793), a la batalla de Neumark, on fou ferit (1797), i a les campanyes d'Itàlia, Alemanya, Polònia i Àustria, essent present, entre altres combats, a les batalles d'Austerlitz i Jena. El març del 1798 fou ascendit a general de brigada i a l'any següent a general de divisió. El 1808 fou nomenat comte de Suchet i se li confià el comandament del cinquè cos d'exèrcit d'Espanya, amb el qual assetjà Saragossa. El 1809 se li donà el comandament de l'exèrcit d'Aragó amb un alt grau d'autonomia respecte del govern del rei Josep I. Derrotà els generals Blake i O'Donnell i s'emparà de Lleida i Mequinensa (1810) i Tortosa (gener de 1811). Napoleó, el 10 de març de 1811, li ordenà prendre Tarragona i per estalviar-li entrebancs li donà el control de la Catalunya Nova. Pel que feia al setge de la plaça ho preveïé tot i fou aquesta gran i acurada preparació la que li permeté fer-se amb la ciutat a l'assalt el mes de juny. El 3 de maig de 1811 l'exèrcit francès es presentà davant Tarragona i ocupà el territori que l'envoltava. Suchet advertí que la part més feble del recinte fortificat tarragoní era la de l'oest i decidí començar l'atac per aquesta zona, sobretot perquè la caiguda del fort del Francolí deixaria la ciutat sense la possibilitat d'utilitzar les aigües del riu, a la vegada que permetria dominar l'entrada al port. Tot i tenir clar el que calia fer, canvià els plans d'atac i donà preferència a la presa del fort de l'Oliva que caigué en les seves mans el dia 28.

Seguidament, tornà al pla inicial de prendre el fort del Francolí, la qual cosa aconseguí el 7 de juny. La següent fase del setge consistí a ocupar la Part Baixa de la ciutat que restà en el seu poder el dia 21. Només quedava emparar-se de la Part Alta, que fou presa a l'assalt el dia 28 en mig d'un bany de sang. Suchet, en les seves *Memoires* responsabilitza els soldats de les malifetes, però no resulta creïble, ja que, en el comunicat que el dia 29 envià al príncep Berthier fent-li saber la presa de la plaça, diu ben clarament que calia fer un escarment i que aquest s'havia dut a terme. El seu èxit a Tarragona li féu guanyar, el 8 de juliol del 1811, el bastó de mariscal de França. Posteriorment, rebé l'ordre d'ocupar València, cosa que aconseguí després de fer-se amb Morella i Morvedre i derrotar Blake a la batalla de l'Albufera; la victòria li valgué el títol de duc de l'Albufera. Retornat a França fou ascendit a comandant de l'exèrcit del Midi i governador de la cinquena divisió militar. Reconegué els Borbons i fou nomenat par de França. Com la resta dels mariscals de França era cavaller, gran oficial i gran creu de la Legió d'Honor. Deixà escrites les memòries sobre les seves campanyes militars a Espanya que foren publicades a París l'any 1828. Del seu enllaç (París, 1808) amb Honorine Antoine de Saint Joseph (1790-1884), fou pare de Louis Napoleon (1813-1857), de qui segueix la línia dels ducs de l'Albufera fins als nostres dies, i de Louise Honorine (+1885). **GAVARD [1829]; ROUSSEAU [1831], i TULARD [2003] 209, 363 i 405.** (SJRG)

T

TALAVERA I SABATER, ALBERT (*Sarral, Conca de Barberà, 1893 — Tarragona 1970*). Advocat i polític. Fou el fundador del Sindicat Agrícola de Sarral (1909) i de la Federació Agrícola de la Conca de Barberà (FACB), i un dels impulsors del moviment cooperativista en aquesta comarca. Fou vocal del Centre Català (1930), alcalde de Montblanc (1931), membre de la Lliga Regionalista (LR) i de la Lliga Autonomista Republicana (LLAR). A més, fundà i dirigí la Unió de Sindicats de Pagesos de Catalunya (1931). El 1934, per la Lliga Catalana (LLC), va ser regidor a l'Ajuntament de Montblanc i l'any següent, president de la Cambra Oficial Agrícola de la província de Tarragona. Quan va esclatar la Guerra Civil, era membre del Consell d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya i esdevingué comissari delegat de la Generalitat a Tarragona del 8

de gener al 19 de febrer. A principis d'octubre el Comitè de Milícies Antifeixistes li va confiscar els béns a Montblanc (1936). **BRULLES [2008] 9-10.** (LBE)

TÀPIES TORRES, MN. FRANCESC (*Oliana, Urgell, 1898 – Tarragona 1985*). Compositor i pedagog musical. Estudià al Seminari de la Seu d'Urgell (1911-1922), on destacà en les assignatures de música, convertint-se en l'alumne predilecte del mestre Enric Marfany. El 1920 obtingué la plaça de mestre de capella de Lugo, i entre 1924-1925 passà a Roma on es va diplomar a l'Escola Pontifícia Superior de Música, havent estudiat Composició amb el mestre Réfice i Orgue amb el mestre Manari, i obtenint, a més, la llicenciatura en Cant Gregorià. El 1927 guanyà l'oposició de mestre de capella de Tarragona, ocupant plaça d'organista i accedint com a professor al Seminari. Perfeccionà estudis d'orgue el 1930 a París, amb el mestre Bonnet. Nogensmenys, la faceta en la qual més ha destacat, ha estat la d'impulsor i dinamitzador de la cultura musical a Tarragona, palesada en els diversos projectes en que prengué part. A la dècada dels anys 30 dirigí la filial del Conservatori del Liceu de Barcelona, després de la guerra civil fou un dels fundadors i membre de la primera junta directiva de l'Instituto Musical, i el 1954 quan es va crear el Conservatori Elemental de Música, en fou el primer director, fins al 1974 en què renuncià al càrrec a favor del seu successor *Eduardo Baixauli Morales*↑. La seva és la més prolífica producció musical composta per un eclesiàstic a Tarragona. A més de composicions religioses de tota mena, també abastà el gènere líric, instrumental i simfònic, destacant els oratoris estrenats a la catedral i al Teatre Fortuny de Reus. Extraordinari fou el seu *Miserere*, representat a la catedral el 1928, essent també notable la peça estrenada el 13 de desembre de 1959 a l'amfiteatre amb motiu de les noces d'argent del cardenal Arriba y Castro. *Escola i Conservatori de Música [2009] 61-62.* (MGJ – JMOC – MSA)

TARÍN FRANC, JOAQUÍN (*Monteagudo del Rey, Terol, 1768 – Tarragona 1824*). Canonge. Fill de Pedro-Jerónimo Tarín i d'Ana Franc. Féu oposicions a doctoral d'Albarracín el 1801 i arribà a ser provisor i vicari general d'aquesta diòcesi durant un trienni. L'any 1806 oposità a doctoral de Tarragona, però no en reeixí. Sota l'arquebisbe *Mon y Velarde*↑ fou vicari general de l'arxidiòcesi tarragonina. El 29 de desembre de 1809 prengué possessió d'una canongia simple del capítol catedral. El 2 de març de 1818, com a procurador de l'arquebisbe *Antonio Bergosa Jordán*↑, prengué possessió de la mitra

tarraconense. Home d'idees liberals formà part, l'any 1820, de la Junta Governativa de Tarragona i ocupà una de les vocalies de la junta encarregada d'erigir un monument a la Constitució. El març de 1821 acceptà anar a Madrid, junt amb *Josep-Antoni de Castellarnau de Camps*↑, per defensar que Tarragona fos designada per les Corts capital d'una de les quatre províncies en què s'havia d'organitzar territorialment Catalunya; romangué a Madrid, treballant en pro de la ciutat d'on era canonge, fins el 3 de juliol. El 15 de maig de 1822 resultà elegit diputat provincial per Tarragona. **ROVIRA [1989b] i RAMON [1999-2000] 327.** (SJRJG)

TARRAGÓ PLANA, JAUME, 'Espiridió' (*Tarragona 1857 – 1908*). Casteller. Hom el coneixia com *Espiridió*. Era fill d'Esperidió Tarragó, de Vinaixa, i de Francesca Plana, de Constantí. En la seva joventut es guanyà la vida fent de pagès, feina que deixà per dedicar-se a treballs portuaris com a petit empresari. L'any 1881 contragué matrimoni amb Francesca Llaberia Altés, de Riudecanyes, amb la qual tingué nou fills que foren coneguts com els Espiridions. Tenia molta força i resistència física, qualitats que el feien idoni com a casteller. Lluïa crescudes patilles i portava una ampla i llarga faixa al voltant del cos. Formà part de la Colla Vella dels Xiquets de Valls i el 1885 impulsà la formació de la Colla dels Xiquets de Tarragona. Es distingí fent de segon en els castells de nou i com a pilaner. Per les festes de Santa Tecla de 1881 descarregà, com a "segon", el primer quatre de nou sense folre. Per Santa Tecla de 1907, trobant-se malalt, s'aixecà del llit per anar a veure els castells a la plaça de les Cols i en advertir que la Vella de Valls havia fet llenyà per culpa d'un segon, s'oferí a substituir-lo a fi de tornar a provar d'aixecar-lo, la qual cosa no s'aconseguí per defalliment del mateix Tarragó. L'esforç li agreujà la malaltia i li anticipà la mort que es produí el 4 de febrer de 1908. **BARGALLÓ [1990] 72-74 i MORANT [1976] 125-127.** (MTVC)

TAVERNER DE RUBÍ, MIQUEL-JOAN DE (*Barcelona 1636 – Girona 1721*). Arquebisbe. Fill de Miquel-Joan de Taverner i de Madrona de Rubí. Entre els anys 1689 i 1699 ocupà una canongia i la dignitat d'ardiaca major de Tarragona, a les quals renuncià per haver estat nomenat bisbe de Girona (1699-1720). Durant la guerra de Successió prengué partit per Felip V, de qui fou canceller a Catalunya i a qui havia recomanat el 1703 no cedir davant els comuns catalans. En caure Girona en poder dels austriacistes s'exilià a Perpinyà on cobrava una pensió del govern francès. Acabada la guerra i reintegrat a la diòcesi gironina,

convocà, per ser el més antic dels prelats catalans i estar vacant la seu metropolitana, un concili provincial a Girona (1717), les constitucions del qual féu publicar (1718). Promocionat a l'arquebisbat de Tarragona, en prengué possessió el 20 de març de 1721, però no pogué fer l'entrada, ja que caigué greument malalt tot seguit i morí a Girona el dia 23. Les seves restes foren traslladades a Tarragona i sepultades en una tomba oberta al paviment de la capella del Santíssim. **ALBAREDA [1990] 21; RAMON [1999-2000] 353 i Arxiepiscopologi [www].** (SJRJG)

TECLA (*1a m.s. V*). Verge consagrada a Crist. Personatge conegut per la seva làpida, trobada l'any 1995 entre les restes de la basílica localitzada en construir un centre comercial junt a la necròpolis paleocristiana de Tarragona. La làpida és una placa de marbre blanc trencada en dos fragments en la qual es pot llegir el següent text: *Haec hic beata Thecla / virgo Χρι(σ)του ei patria Aegypt(us) / vixit ann(is) LXXVII ut meru- / it in pace requievit D(omi)ni* ["Aquesta, aquí, és la benaurada Tecla, verge de Crist, la pàtria de la qual va ser Egipte. Va viure 77 anys; com ho va merèixer va descansar en la pau del Senyor"]. El nom de la làpida està manllevat d'alguna de les santes conegudes, possiblement la d'Icòni, atès que *Thecla* era d'origen oriental. Apareix aquí per primer cop el nom de la patrona medieval de Tarragona, Tecla, la qual cosa ha servit a alguns historiadors per veure en aquesta inscripció la prova d'un hipotètic culte paleocristià a aquesta santa a la ciutat. Els estudis donen per obvi que es tracta realment d'una verge consagrada a Crist, tant pel seu qualificatiu de *beata* com per la seva avançada edat. **CORTÉS [1999] i LÓPEZ [2006] 145-146.** (JLV)

TERÉS BORRULL, JOAN (*Verdú, Urgell, 1539 – Barcelona 1603*). Arquebisbe. Estudià sacra teologia a la Universitat de València. El seu primer destí fou la seu de Tarragona, on va obtenir una canongia i on va desenvolupar la major part de la seva carrera eclesiàstica. En el Capítol ocupà els càrrecs de penitencier i de canonge-arxiver. Impulsà la universitat i en fou el primer rector i catedràtic de teologia, fins al 1574 quan fou nomenat bisbe auxiliar pel cardenal *Cervantes de Gaeta*↑, amb el títol de bisbe del Marroc. El 1579 fou elevat a la seu episcopal d'Elna. El 1584 acudí al concili provincial de Tarragona i dos anys després era nomenat bisbe de Tortosa. L'any següent esdevingué arquebisbe de Tarragona (22 de maig de 1587), seu on desplegà una intensa activitat. Adoptà el cerimonial romà, celebrà fins a quatre concilis

provincials (1587, 1591, 1598 i 1602), donà llicència als agustins per instal·lar-se a l'església de Santa Anna (1592) i als carmelites descalços per fundar el seu convent (1597), i visità l'illa d'Eivissa (1594). En la seva etapa finisecular va litigar contra el Capítol de canonges, que havia interposat (i guanyat) causa contra ell per haver concedit l'ardiaconat de Sant Llorenç al seu nebot Antoni. Com a detentor de la primera prelatura del Principat, Terés va participar activament en la política nacional. L'any 1588 els francesos envairen el Rosselló i Terés contribuí a la mobilització militar general aixecant una companyia de 120 vassalls de la vegueria, que envià al front. Va resultar clau en la resolució de les torbacions polítiques de 1591-1592, i el maig de 1601 fou figura destacada en les festes que oferí la ciutat de Barcelona amb motiu de la canonització de sant Ramon de Penyafort. Va llaurar-se justa fama entre els sectors moderats de la Diputació del General, i es considerava provada la seva lleialtat a la Corona. Per tot plegat, el 28 de març de 1602 Felip III el nomenà el seu lloctinent general al Principat, emmig d'una delicada situació política que va resoldre a plena satisfacció de la monarquia. El seu predecessor, el duc de Feria, havia fet empresonar els diputats, gens d'acord aquests amb el text de les Constitucions que anava a la impremta després de la Cort General de 1599 (per bé que ometia els cinc punts que, malgrat haver estat formalment aprovats, havien estat motiu de desacord amb el rei). Terés alliberà els diputats, però féu publicar les Constitucions sense els cinc punts conflictius. Un d'ells feia referència a la prohibició dels pedrenyals, que Terés hagué de fer complir especialment per tal d'acabar amb el bandolerisme, per bé que ell mateix passava per ser un nyerro declarat. El maig de 1603 es negà a commutar la pena màxima a uns condemnats que gaudien de contenció eclesiàstica, malgrat les pressions que va rebre del Capítol de canonges i dels diputats. Cansat de disputes i malalt, demanà la dimissió, que li seria concedida, però abans moria a Barcelona, a primera hora de la tarda del dijous 10 de juny de 1603, i deixava el govern polític en mans de Jeroni d'Argençola. L'endemà embarcaren les despulles cap a Tarragona, on arribaren custodiades per l'esquadra de galeres de Gènova. El dia 15 fou solemnement enterrat al sepulcre que s'havia fet construir a la paret que separa les capelles de Sant Fructuós i de Sant Joan, a la Catedral. Joan Terés havia nascut en el si d'una família molt humil, de manera que, de pobre pagès, havia passat pels seus mèrits, a canonge i bisbe auxiliar de Tarragona, bisbe d'Elna i de Tortosa, arquebisbe i finalment, virrei. Amb les viles de Reus i Valls va mantenir una forta confrontació. A

Reus perquè estaven en plets amb el Capítol, i es negaven a donar-li possessió. Terés hagué de recórrer al virrei, que hi envià l'exèrcit a compulsar els reusencs. A Valls al prendre partit entre els bàndols de morells i voltors. Allí va ser assassinat el seu nebot Epifani, i el juny de 1603 quan els vallencs s'assabentaren del traspàs de Terés, van celebrar-ho públicament. Terés féu editar un arxipiescopologi i altres obres. Destaquen el recull de constitucions conciliars actualitzades fins el 1591 (1593) i un breu compendi de catecisme romà, en català (1591). Tenia un altre nebot homònim, que va ser canonge a Tarragona i tresorer de Barcelona. CAPEILLE [1914] 610-612; LALINDE [1964] 119-125; PUJADES [1975] I, 103, 262-264, 269, 272 i 282-284; BLANC [1985] II, 157-163; TORRES [1991] 94; DHEC, III, 533; AGUSTÍ [1993] 59, 61, 72, 84 i 91, i SOLÉ (dir.) [2003] 156-157. (MGJ)

TERRÉ, IU (*Tarragona ? f. s. XIV – d. 1437*). Polític. Pertanyent a una família patrícia, fou set anys conseller, un exercici cònsol (1426-1427) i un altre veguer, però enfrontat amb el Consell per oposar-se a la reducció dels censals que gravaven les finances locals, s'atragué l'animadversió dels edils, els quals el van castigar durament. A més de les demandes judicials pertinents, el condemnaren a no ocupar mai més cap ofici municipal, ni ell ni els seus fills o néts. La mitra, sempre contrària al govern municipal, se'l va saber atreure a la seva òrbita. El 1437 detenia el càrrec de procurador general del Camp i era un dels més fermes partidaris de la causa de l'arquebisbe, enfrontat secularment al Consell per la jurisdicció de la ciutat. Seguidor de *Domènec Ram*[†], administrador de l'arquebisbat, prengué part activa en les bandositats que es van desfermar aquell any, acabdillant els partidaris de l'arquebisbe, adreçant-se als còsols amb paraules injurioses i emparant-se de les portes d'accés a la ciutat. Un fill seu d'igual nom i també jurista, va pertanyer al braç militar, i moria vers 1507. CORTIELLA [1984] 38, 40, 66 i 232 i RECASENS [1985] 45-46. (MGJ)

THOURET, ANTONY (*Tarragona 1807 – Bouvignies, França, 1871*). Publicista, escriptor i polític francès. Nasqué a Tarragona el 15 de juliol de 1807, de pares francesos que ja feia temps que estaven domiciliats a Espanya i havien perdut la nacionalitat. La família va tornar a França després de la guerra del Francès. Es casà el 1825. Es va llicenciar en dret a París, però va exercir molt poc aquesta professió i, ja des de 1828, va dedicar-se al periodisme i la literatura, en el marc d'un important compromís polític. El 1830 participà a la Revolució de Juliol i fundà *La Révolution de 1830*, més tard convertit en *La Tribune*. Com a

conseqüència de la seva activitat periodística, va patir trenta-dos processos, cinc anys de presó i multes per un import de més de 100.000 francs. És en el període de presó que escriu *Toussaint, le mulâtre* (1834), que de seguida obté un gran èxit i és objecte de successives edicions. La novel·la, en què preconitza la necessitat d'un nou ordre social i desconfia de la religió ("les pregàries que s'adrecen al cel ja no tornen a baixar", diu), va ser prohibida a Alemanya i condemnada per la Inquisició. En aquests temps, fou escollit per unanimitat redactor en cap del *Journal des Amis du Peuple*. El febrer de 1848, el govern provisional el va enviar al departament del Nord en qualitat de comissari extraordinari. Va ser membre de l'Assemblée Nationale sortida de la Revolució de 1848, on va exercir de membre del comitè d'administració departamental i comunal. Les seves posicions, generalment es van afilerar amb les dels republicans moderats. Reelegit el 1849, fou en la sessió de 30 de maig, precisament, que havent perdut la nacionalitat francesa (ja que el seu pare, nascut a França, però resident a Espanya de feia temps, ja l'havia perduda), Thouret confessava que havia recuperat la seva condició de francès des de feia "més de deu anys". Després del cop d'estat de 1851 va exiliar-se a Suïssa. Morí a Bouvignies, el 6 d'octubre de 1871. Segons que explica Victor Hugo, quan Thouret era a la presó tenia un fill. Ell mateix, en una intervenció parlamentària el 1849, confessava que aquest fill estava enrolat a l'exèrcit. Home de cos voluminós, va ser objecte de la burla àcida dels seus coetanis. Auguste Lireux, humorísticament, el descriu així: "Quant a Antony Thouret, ciutadà immens, que té la talla i l'amplària d'un elefant, se'l pren per un personatge molt interessant, i aquells que no el coneixen, l'observen amb veritable sorpresa". I Victor Hugo, que el fa personatge de la seva *Histoire d'un crime* (1877-1878), diu que "tenia tant d'esperit com Thiers i tant de ventre com Murat". De l'obra que deixà publicada, cal destacar: *Toussaint, le mulâtre* (novel·la de 2 volums, editada a París per Alphonse Levasseur, el 1834); *Blanche de Saint-Simon ou France et Bourgone* (drama històric. París, Chez Ladvocat, 1835); *L'Enfant de Dieu* (París, Werdet, 1836); *Le Roi des Frénelles* (2 volums. París, Ch. Gosselin, 1841); *L'Antiquaire* (comèdia. París, Souverain, 1847); *Assemblée nationale, session de 1848. Discours prononcé dans la discussion du projet de constitution* (París, impr. de Duverger, 1848). **BOURQUELOT [1857] VI, 475; Biographie des 750 [1849] 162; Compte rendu ANL [1849] 33; SARRUT [1835] I, 320-324; HUGO [1880-1926] 401; HUGO [1877-1878] 150-151; i ROBERT-COUGNY (dir.) [1889] v, 418.** (JCB)

TOMÀS COMES, JOSEP (Tarragona 1921 – 1959). Boxejador. Tarragoní del

barri del Serrallo. Va militar dins el pes lleuger atesa la seva considerable alçada, encara que no massa desenvolupada musculatura. El seu primer combat d'exhibició, sense competir, va tenir lloc l'1 de setembre de 1940 perdent per punts. Atesa la seva joventut i després d'alguns combats de prova, no va tornar a boxejar fins al març de 1944, quan participà al I Campeonato del Frente de Juventudes, fent nul al primer combat. En el segon, i final del campionat, perdé per abandonament al primer assalt davant de Gimeno, de Barcelona. L'any 1946 es promogueren combats entre Tarragona/Reus/Barcelona on també participà amb diferents resultats. Posteriorment, la Federación Catalana de Boxeo preparà uns festivals, on Tomàs participà i guanyà l'últim combat per abandonament del contrari. L'any 1947 es proclamava semifinalista del campionat Guante de Oro a Barcelona. Aquest mateix any viatjà a Carcaixent (València) per participar en els Campeonatos Nacionales de Boxeo del Frente de Juventudes, guanyant López, de Madrid, i perdent per KO contra Peón, d'Oviedo. Atesa la bona preparació assolida els anys 1947 i 1948, en el decurs del mes d'abril, es proclamà sotscampió de Catalunya del seu pes. Posteriorment, posà punt final a la seva carrera guanyant el 1948, a Barcelona, el Trofeo Primavera. Va tenir la dissort d'una mort prematura en accident, que va privar el món de la boxa d'un estil marcat per la perseverança i la qualitat humana. (JGT)

TOMÀS I MERCADER, ARTUR (*Tarragona 1918*). Memorialista. Nasqué al Cós del Bou, de pare madrileny i mare tortosina. Anà al col·legi carmelità del carrer d'August, i després passà al Patronat Obrer, on aprengué geometria i dibuix fins vers 1930, amb el capatàs de l'Ajuntament, senyor Gil. Prosseguí els estudis de tenidoria i comptabilitat per correspondència. L'any 1937 entrà com a administratiu a l'empresa Bonet, que tractava amb ferro i carbó i fabricava doles, cosa que li va permetre viatjar sovint a les diverses sucursals de l'empresa. L'any 1939 fou mobilitzat i destinat a la caserna d'artilleria de Barcelona i després a Sant Andreu, on pels seus coneixements de geometria i delineació va ser destinat al servei d'un coronel. En acabar la contesa civil, fou internat als camps de Mura, Castellolí, Bilbao, Medina del Campo i Màlaga, fins que fou alliberat gràcies a l'aval de l'alcalde *Eusebio Múgica Jaca*[†]. De retorn a Tarragona, es casà amb Antònia Bru i Sumoy, amb qui fou pare de tres fills. Deixà escrites *Memòries d'un quinto. 1937-1979*, que no veieren la llum fins a l'any 2009. (JMOC)

TORALTO Y ARAGÓN, FRANCISCO DE (*f. s. XVI – Nàpols, Itàlia, 1647*). Militar hispànic, governador de Tarragona. Serví a Itàlia i més tard a Flandes, com a mestre de camp d'un terç d'infanteria, on el 1637 socorregué Breda. El 1639 assistia al virrei comte de Santa Coloma des de Perpinyà i dos anys més tard era el cap de l'host hispànica que Felip IV concentrava a la frontera d'Aragó. El 28 de març de 1642 prengué part en l'acció de Sant Celoni i caigué presoner dels francesos prop de Martorell. Pagat el seu rescat, fou nomenat governador de Tarragona. Home de notables dots diplomàtics i humanitaris, el seu govern es va caracteritzar per un apropament a la societat civil i un impuls del comerç comarcal. Va informar favorablement a la Cort de Madrid sobre la fàbrica de moneda; va intercedir a favor dels frares dominics quan es van quedar sense convent per les circumstàncies bèl·liques que vivia la ciutat, i va avalar múltiples recomanacions de prohoms de la ciutat. En el camp polític i militar mostrà una intensa activitat, ordint una conspiració a Barcelona que els francesos hagueren de sufocar en sang, i a finals de 1644 dirigint una expedició punitiva contra Alforja. A finals de juliol de 1645, intentà caure per sorpresa sobre Montblanc, disposant un destacament de 1.200 homes i 300 cavalls que va fracassar. A finals de 1644 Felip IV li havia concedit el principat napolità de Massa i 2.000 ducats de renda en el seu càrrec de membre del Consell de Guerra. El juny de 1645 el monarca li va confiar el comandament militar de tot el seu exèrcit a Catalunya, però Toralto es retirà a les seves possessions de Nàpols. Allí el sorprengué el 1647 la revolta de Masaniello, morint a mans dels revoltats que l'havien elegit com a cap contra la seva voluntat. **GÜELL [2004a] 56-57.** (MGJ)

TORRES SEDÓ, JOSEP MARIA DE (*Tarragona 1800 – 1874*). Advocat, arqueòleg i dibuixant. Va néixer a Tarragona el 9 d'abril de l'any 1800, fill de **Josep Maria de Torres de Ferrer** (+1851). D'acord amb un extracte autobiogràfic de 1845 (que traduïm), l'advocat Torres, "a més dels estudis propis de la seva facultat", havia "cursat les matemàtiques", tenia "coneixements d'història natural" i s'havia "dedicat a l'estudi de l'idioma grec i de la numismàtica". De molt jove va demostrar "una natural inclinació a les belles arts", especialment per l'exercici del dibuix, així com per l'escultura i la pintura. Fou censor del teatre de Tarragona entre 1833 i 1834 i promotor fiscal i assessor als jutjats de Barcelona. Les bullangues revolucionàries el van obligar a abandonar Barcelona el novembre de 1841 i a subsistir temporalment de les seves aptituds artístiques. Va ser fundador (1844), secretari (1844-1852), vicetresorer (1856), vicepresident

(1852-1865) i soci de mèrit de la Societat Arqueològica Tarraconense (SAT). Corresponent a Tarragona de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, fou nomenat vocal (1845) i secretari de la Comisión Provincial de Monumentos Históricos y Artísticos. Ensenms amb el notari *Joan Francesc Albiñana*↑, primer president de la SAT, i a petició de la Comisión Central de Monumentos, redactà el 1845 un informe sobre l'estat i les principals característiques dels "monumentos de más nota de la provincia". Aquell mateix any inicià, amb Albiñana i altres membres de la SAT, la redacció d'un *Itinerario* o guia arqueològica de la ciutat, un projecte que fou abandonat poc després però que facilità la posterior realització d'*El indicador arqueológico de Tarragona* (1867), llibre que Torres va publicar amb el seu gran amic *Bonaventura Hernández Sanahuja*↑, amb qui col·laborà en diverses exploracions arqueològiques. Va fer uns quants dibuixos per a il·lustrar la *Tarragona Monumental* de J. Albiñana i Andreu de Bofarull (1849) i ajudà a formar el primer Museu Arqueològic Provincial, en el qual diposità diferents objectes de la seva col·lecció particular. Fou redactor del periòdic *El Faro del Francolí* (v.1845) i va dirigir la revista *El Mentor* (1861), de caràcter pedagògic. Va pertànyer també a la Societat Econòmica d'Amics del País, de Tarragona, i fou secretari de la Junta de Primer Ensenyament de la província i de la Junta de Obsequios a las Cenizas del Rey D. Jaime (1854-1855). Es va casar amb la barcelonina (resident a Tarragona des de 1834) Josepa Sala Besora, amb qui va tenir almenys dos fills: August (v.1851) i Maria de Betlem (1853). Va morir a la seva ciutat natal el 16 de desembre de 1874. De la seva producció cal destacar: *Reglamento general para el gobierno interior de la Sociedad Arqueológica Tarraconense* (amb altres autors, 1845); *El indicador arqueológico de Tarragona. Manual descriptivo de las antigüedades que se conservan en dicha ciudad y sus cercanías, con designación de los puntos donde se encuentran y ruta que debe seguirse para recorrerlos con facilidad* (amb B. Hernández Sanahuja, 1867; reed. facsímil, 1982). **TODA [1935] 51-72 i s.; SERRA [1946] 22 i s., i FERRER-DASCA-ROVIRA [1994] 125 i s.** (JMC)

TUTAVILA DEL TUFFO, FRANCISCO DE (*Nàpols, Itàlia, 1608 – 1679*). Militar hispànic, governador de Tarragona. Pertanyia a una notable família ducal de Nàpols. Era general de l'artilleria quan la guerra dels Segadors. Prengué part a la batalla dels Quatre Pilans (maig de 1644) i en l'intent de socors de Balaguer; també en l'atac a les Avellanès (agost de 1645) i en el socors de Lleida a principis de maig de 1646. Llavors Felip IV el nomenà governador de

Tarragona, càrrec en el qual persistí fins al juny de 1648. Així que en prengué possessió llençà una expedició contra Montblanc que fracassà per l'aferrissada resistència de la guarnició francesa i la col·laboració de la milícia local. Poc després, va lluitar amb notable èxit al front oriental, en l'acció de Ponts i en el socors de Lleida. A mitjan octubre de 1647 atacà Constantí, però s'hagué de replegar davant el socor enviat pels francesos. El govern de Tutavila va resultar amarg pels tarragonins, que van haver de suportar la seva prepotència i arbitrietats en temes com la fixació de preus de queviures, el canvi de la moneda, el control del blat, l'arrendament dels serveis municipals (que assumí unilateralment), la captura i judici de ciutadans, la petició de diversos emprèstits per valor de més de 5.600 lliures que no va retornar, etcètera. Els seus abusos van ser causa que la ciutat trametés un memorial de greuges a la Cort de Madrid, memorial que un cop investigat degudament fou contestat per Felip IV que els donà la raó; Tutavila reprimí la iniciativa dels edils tarragonins, però Madrid el va cessar en el càrrec. El 1649 passà a governar l'exèrcit hispànic del front extremeny, entre 1664-1668 va ser virrei de Navarra, i el 1673 ho seria de Catalunya, essent l'artífex de la victoriosa ofensiva amb la qual ocuparia tot el Vallespir. Felip IV recompensà els seus valuosos serveis nomenant-lo el 1650 duc de San German (Nàpols) i concedint-li un hàbit de Sant Jaume (1653). GÜELL [2004a] 60-62. (MGJ)

U

URREA, PERE D' (*p. s. XV – Tarragona 1489*). Prelat i militar, patriarca d'Alexandria. Fill del senyor d'Epila i vescomte de Rueda. Un germà seu fou virrei de Sicília. Inicià la seva carrera eclesiàstica de canonge-tresorer de la seu tarragonina i el 1441 passà a ser prior de la catedral de Saragossa; el 1445 era nomenat arquebisbe de Tarragona, prelatura en la qual persistiria durant 44 anys. Més inclinat a les armes que a la pau, el 1456 fou designat pel sant pare Calixt III per comandar les galeres contra els turcs. El 1461 prengué part en l'enfrontament de Joan II contra el seu fill Carles de Viana, a favor d'aquest, fins que s'adonà que l'objectiu de la Generalitat passava per la desobediència al monarca. Esclatada la guerra civil l'any següent, s'afilerà de bell antuvi amb Joan II, de qui fou gran amic, convertint-se en el seu principal partidari al sud del país. Durant la segona meitat d'octubre de 1462 prengué part activa en el

setge joanista de Tarragona capitanejant lleves del comtat de Prades, i posteriorment essent un dels signants de la capitulació de la ciutat. D'ençà n'esdevingué suprema autoritat política, per damunt del capità de la guarnició **Rodrigo de Rebolledo**↑. Entre 1463 i 1472 convertí la seu en una plaça forta amb una continuada activitat militar que el tenia perennement ocupat (missions diplomàtiques, petició de diners o lleves, transport d'artilleria, aplegament de bastiments, etcètera), i instrumentalitzà la Comuna del Camp per controlar políticament les principals viles de l'arxidiòcesi. D'entre les seves més sonades empreses hi ha el setge i l'assalt d'Alcover, vila especialment oposada a la causa joanista, i contra la qual, un cop ocupada, va permetre'n el saqueig i va fer penjar els edils locals dels merlets de la muralla (1464). També va acabar sotmetent Vila-rodona, Alforja, el Pla, Mont-roig i Cambrils, les darreres viles que restaven rebels. En la segona fase de la guerra (1465-1470), ja controlada l'arxidiòcesi, prengué part a la batalla de Calaf i a la de Prats de Rei (21 de febrer de 1465), on féu de custodi del jove príncep Ferran. El 1469 romania general dels exèrcits joanistes al Penedès, i l'any següent demanava lleves als cònsols de Tarragona per marxar novament de campanya, petició que al llarg de la guerra havia estat a bastament reiterada. A mitjan 1472 es disposava a assaltar el castell de Sitges, dins d'una política de recuperació sistemàtica del domini reialista impulsada per iniciativa pròpia. Es pot ben dir que bona part de la victòria final en aquella guerra la va deure Joan II a dos prelats catalans, Joan de Margarit de Pau a l'Empordà i Pere d'Urrea al Camp de Tarragona. El pare del Catòlic va recompensar Urrea amb el càrrec de canceller, excusant les seves llargues absències de la seu arquebisbal (suplides pel govern de bisbes auxiliars), i malgrat certes diferències en acabar la guerra, la relació amb la casa reial sempre fou estreta. Urrea assistí els darrers moments de la reina **Joana Enríquez**↑, quan expirà al Palau de la Camareria el 13 de febrer de 1468 i casà una filla natural de Joan II, Aldonça, amb el comte de Prades el març de 1467. El 1478 encarregà el cadiram del cor de la catedral al tallista saragossà Francesc Gomar, que el bastí amb fusta de Flandes. Traspassava l'any següent, el 9 de setembre. Els protohistoriadors de Tarragona l'han considerat home de gran prudència, ben parlat, valerós i en paraules que eternitzà el canonge **Josep Blanch**↑ en el seu arxiepiscopologi "home de gran govern i més inclinat a les armes que a les lletres". D'acord amb un procés obert per l'orde del Sant Hospital de Jerusalem, Urrea hauria tingut dues filles bordes, **Perleta** i **Margarida**, la segona de les quals hauria fet assassinar un amant eclesiàstic (fra Gay) abans d'accedir a l'abadiat d'Alguaire. L'herència del patriarca

d'Alexandria va anar a parar a una neboda, Maria d'Elías, i a través d'aquesta, als Biure (*ELS BIURE*↑). MORERA [1954] III 255-271; IGLÉSIES [1964]; CORTIELLA [1984] 352-353 i 374-378; GORT [1984] 68-96; GORT [1990], i DHEC, III, 609. (MGJ)

V

VALLÈS DELMÀS, EUSTAQUI (*Tarragona 1934*). Escultor i restaurador de béns arqueològics i artístics. Estudià a l'Escola d'Art de Tarragona i posteriorment es llicencià en Belles Arts, especialitat restauració. Aprengué la tècnica de l'escultura als tallers de *Salvador Martorell*↑ i de *Lluís M. Saumells*↑, i s'hi dedicà ben aviat fent diversos retrats. Fou premiat amb la medalla Julio Antonio i assolí el Premi d'Escultura de la Província de Tarragona el 1953; també fou guardonat a l'Exposició Nacional d'Escultura de Sant Sebastià (1954). Més tard derivà cap a la restauració, motiu pel qual ingressà al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona com a especialista. En aquesta època destaquen les tasques d'excavació i restauració del material arqueològic procedent dels Munts, les dels enterraments de l'edat del ferro del coll del Moro (Gandesa), les de la cova sepulcral del barranc de Rifà (Mont-roig), i les de la mateixa ciutat, entre les quals cal destacar el teatre romà i la necròpolis paleocristiana del carrer de Pere Martell. Poc després passà a formar part del Centre de Conservació i Restauració de l'Arquebisbat de Tarragona, de nova creació. D'aquest període són les restauracions del retaule de l'altar major de la catedral, del cor, de la façana principal, i també de les capelles interiors, dedicades a sant Miquel, a santa Tecla, a sant Ramon, a la Mare de Déu de les Neus, a la Mare de Déu del Claustre i al Santíssim. Fora del recinte catedralici restaurà: l'ermita de Sant Magí, la capella romànica de Sant Pau, al seminari, el retaule gòtic de l'església de Sant Llorenç i diversos passos de la Setmana Santa tarragonina. L'estiu de 1992 assumí la direcció de l'exposició "Pal·lium", amb la conseqüent restauració de les peces que s'hi exhibiren, i una altra dedicada a l'Infant. Com a obra civil podem esmentar la restauració de la Casa del Degà –del carrer de les Escrivanies Velles–, els esgrafiats del pla de Palau, l'escultura dels màrtirs de 1811 de Julio Antonio, la font del Centenari –obra de Viladomat–, la Casa Bertran, el tríptic de la façana de l'església de Natzaret i el cenotafi de Jaume I el Conqueridor, obra de Domènech i Muntaner, tot a

Tarragona. La seva tasca s'ha estès a altres contrades més o menys properes, com: Reus –el monument al general Prim, les pintures del Palau Bofarull, el Crist jacent del Sant Sepulcre–, Valls –l'església de Sant Joan–, Agramunt, Ascó, la Canonja, la Pobla de Montornès, Riba-roja d'Ebre i Santa Coloma de Queralt. (MTMM)

VALLHONRAT LLURBA, ERNEST (*Tarragona 1931*). Colombí. Fill gran d'Ernest Vallhonrat i de Maria Llurba. Estudià al Col·legi del Sagrat Cor de les germanes carmelites i després cursà estudis de comerç amb els germans de les Escoles Cristianes, completant-ho amb els màsters de Direcció de Marketing a ESMA i a CEPEDÉ en el Programa de Desarrollo Gerencial. El 1959 fundà l'empresa mobiliària i d'instal·lació d'oficines Vallhonrat Tarragona que regentà fins l'any 1993. Ha ocupat càrrecs en diferents entitats cíviques i culturals, essent president del Cinema Amateur La Salle (1966-1976), del Club Integral Mixte (1971-1976), del Club de Marketing de la Província de Tarragona (1979-1982) i de la Federación Española de Marketing (1981-1982); també ha estat vicepresident del Casino de Tarragona (1983-1999). En l'àmbit historiogràfic s'ha consolidat com el principal colombí de Tarragona, essent membre actiu del Centre d'Estudis Colombins de Barcelona des de la seva fundació el 1990, i també del Club d'Opinió III Mil·lenni, de Tarragona (1998). Des de 1991 ha presentat comunicacions i assistit a diversos congressos locals i internacionals sobre el tema colombí, i ha publicat centenars d'articles a la premsa i en publicacions especialitzades, a més de prendre part en llibres col·lectius com *Les Tertúlies del Casino – Temes tarragonins* (1989) o *Colom i el món català* (1993). L'obra cabdal ha estat *Colón súbdito de la Corona de Aragón* (2005). La seva passió per la història colombina l'ha dut a seguir les petjades de l'almirall per diversos llocs d'Europa i d'Amèrica. L'any 1957 es va casar amb la tarragonina Emília Garriga Salas (+1967), amb la qual ha estat pare de quatre fills, i el 1969 ho féu novament amb la lleonesa Visitació Juárez Laiz. (RRV)

VALLHONRAT PUIGBONET, JAUME (*Tarragona 1906 – Buenos Aires, Argentina, 2006*). Aviador naval i empresari. El 1927 es graduà a l'Escola d'Aeronàutica Naval de Barcelona, i l'any següent ingressà al Cos d'Aeronàutica Naval. En esclatar la Guerra Civil Espanyola, fou mobilitzat en la zona republicana i combaté com a tinent i capità d'aviació naval. En finalitzar la contesa hagué de passar a França, on romangué als camps de concentració d'Argelers i de Gurs. El 1940 es traslladà a viure a l'Argentina, acompanyat de

la seva esposa M. Teresa Arnó Santos i del seu fill Josep Maria. La seva trajectòria professional es desenvolupà a l'empresa Motomecànica Argentina, a la qual dedicà tota la seva vida laboral i en la qual assolí un alt càrrec directiu. A més de Josep M., també fou pare de Carles. **DCA, IV, 202-203.** (RRV)

VALLVÉ PÀMIES, SANTIAGO (*Altafulla 1881 – Tarragona 1968*). Agent d'assegurances i polític. Cursà el batxillerat a Tarragona i un cop acabat es donà d'alta com a procurador dels Tribunals. El 1912 hom li confià la delegació a Tarragona de la Companyia d'Assegurances La Catalana. D'idees nacionalistes fou un dels fundadors del diari *Catalunya Nova*. L'any 1909 es presentà a les eleccions municipals en la candidatura de La Popular, que pretenia bandejar el caciquisme de l'Ajuntament i sanejar la vida administrativa municipal, i resultà elegit regidor. Val a dir que poc temps abans de donar el seu nom a aquesta candidatura participà en la revolta popular contra els burots (funcionaris municipals encarregats de cobrar els drets d'entrada a la ciutat de certs articles) i fou un dels que cremà les casetes que hi havia a les entrades de la ciutat. Ingressà a la Lliga Regionalista i arribà a ser un dels homes forts d'aquest partit a Tarragona. Impulsà la creació de la Cambra de la Propietat Urbana, on exercí el càrrec de secretari, i cofundà el Sindicat d'Iniciativa i Turisme des del qual impulsà la cavalcada dels Reis Mags. Com a esportista formà part d'un dels primers equips de futbol del Gimnàstic i el 1912 fundà el primer club de tennis de Tarragona a la Vila Morera, on també instal·là una pista de bitlles, una caseta de tir i aparells de gimnàstica. Es casà, el 1902, amb **Rosalía Morera Gay**, filla del joier **Josep-Antoni Morera**, i de la qual tingué sis fills. **RICOMÀ [1987].** (MTVC)

VALLVÉ VILALLONGA, HERMENEGILD (*Tarragona 1893 – 1973*). Fotògraf. Fill del pintor *Hermenegild Vallvé Virgili*[†]. De molt jove entrà a treballar d'aprenent amb el fotògraf Pallejà on aprengué l'ofici. El 1906, amb només tretze anys, obtingué el carnet de premsa de la *Ilustración Española*. Durant els seus seixanta-set anys de fotògraf professional col·laborà en un bon nombre de diaris i revistes com ara *Il·lustració Catalana*, *La Hormiga de Oro*, *La Vanguardia*, *Diario de Barcelona*, *La Cruz*, *Diario de Tarragona*, *El Correo Catalán*, *El Día Gráfico*, *La Tarde*, *Marca*, *Diario Español*, *ABC*, *Blanco y Negro*, etcètera. Com a fotògraf la seva executòria és molt variada i va de les fotografies d'estudi fins al reportatge gràfic especialitzat. **RICOMÀ-RICOMÀ [1990].** (MTVC)

VENAS CLUSAS, ROSA, 'La Calessera' (*Olesa de Montserrat, Baix Llobregat, 1784 — Tarragona 1845*). Heroïna de la guerra del Francès. El 12 d'abril de 1804 es casà a Barcelona amb el tarragoní Simó Lloveras Mayolas, calessier de professió. Fou mare de l'alcalde de Tarragona **Simó Lloveras Venas**†. Durant el setge de Tarragona, es distingí en l'atac que es féu el 18 de maig de 1811 en el qual aconseguí matar un oficial francès i ferir diversos soldats enemics. El seu coratge li féu guanyar les xarretes de sotstinent, que li imposà el marquès de **Campo Verde**†, i Ferran VII, un cop acabada la guerra, la nomenà coronel. Ha esdevingut un personatge mític i Tarragona l'ha honorat dedicant-li un carrer de la ciutat. (SJR)

VERDEROL, ELS (*f. s. XVII – f. s. XIX*). Llinatge tarragoní d'origen rossellonès. El seu genearca és **Joaquim Verderol**, pagès del Rosselló que s'establí a Tarragona després de la guerra dels Segadors; estigué casat amb Maria Peiró i traspassà a Tarragona en els primers anys de la dècada dels noranta del segle XVII. Fill seu és **Pere Verderol Peiró**, també rossellonès, que estigué casat amb Anna Hosta Pallarès. Fou pare de **Bernat Verderol Hosta**, espartenyer de professió, que l'any 1734 s'esposà amb Teresa Ferrer Pomès i fou pare de Llorenç, també espartenyer, de Francesca i de Bernat. **Bernat Verderol Ferrer** (Tarragona 1751-1837), fuster de professió, es casà, el 1783, amb Tecla Roig Bertran i fou pare de Bernat, Pere-Anton, Llorenç, Mateu, Bonaventura, Nicolau, Josep i Joaquim Verderol Roig. **Bernat Verderol Roig** (Tarragona 1788-1866) fou fuster, professió que alternava amb el càrrec de bidell de l'institut. Contragué matrimoni amb Teresa Roig Torres, filla de l'escultor tarragoní **Vicenç Roig Torné**†, conegut com Vicentó. Fou pare de Tecla, Bernat, Josep, Marianna, Teresa, Tecla, Rafael, Antònia i Josepa Verderol Roig. **Bernat Verderol Roig** (Tarragona 1814-1898), fill de l'altre Bernat Verderol Roig, s'esposà amb Anna Espoy Gassol l'any 1839. Cursà estudis d'arquitectura i destacà com a escultor. L'any 1843 fou nomenat professor de l'Escola de Dibuix de la Societat Econòmica d'Amics del País de la qual arribà a ser el director. Entre els seus treballs escultòrics destaquen els bustos, les escultures i els relleus de la façana de l'ajuntament de Tarragona, el retaule de la capella de la Mare de Déu del Claustre, els gegants nous, estrenats per Corpus de 1851, el *Negrito*, que sortí per primer cop el 22 de setembre de 1856, i la *Negrita*, que desfilà per primera vegada el 26 de desembre de 1859, i els nans vells que feren acte de presència davant els tarragonins l'11 de gener de 1865. Fou pare de Tecla, August, Josep, Dolors, Anna i Concepció Verderol Espoy. **Josep**

Verderol Espoy nasqué a Tarragona el 7 de novembre de 1843. Fou un escultor força apreciat a qui se li encarregaren, entre moltes altres obres, les estàtues de sant Lluís Gonzaga; sant Estanislau i sant Bonaventura de l'església de Sant Miquel del Pla; les imatges de l'altar de la Mare de Déu de la Bona Nova, de l'església de Sant Pere del Serrallo, i el bust de *Bonaventura Hernández Sanahuja*↑ per a la Societat Arqueològica Tarraconense. ESCATLLAR [2006] i ROVIRA [2006]. (SJRJG)

VERDEROL I PALLÀS, ANTONI (*Tarragona 1848 — 1922*). Advocat. Era fill de Josep Verderol Roig, oncle de l'escultor Verderol (vegeu **ELS VERDEROL**↑), i de la seva segona esposa, Antònia Pallàs Bartolí. Antoni Verderol va fer el batxillerat a l'Institut de Tarragona i després, seguint la tradició del seu oncle matern, Josep Pallàs Bartolí, va estudiar la carrera de lleis a la Universitat de Barcelona. L'any 1877, ja orfe de pare, s'establí a la casa de la seva mare, a la plaça dels Àngels número 2, on tenia obert el bufet. Com que era de tracte planer i parlava català, tenia molta clientela entre els petits propietaris rurals. Pel seu despatx hi van passar, en pràctiques, diversos advocats coneguts, com ara *Pere Lloret i Ordeix*↑, que fou alcalde de Tarragona durant la Segona República i amb qui va conservar sempre una llarga amistat. El 1883 Antoni Verderol va ser nomenat jutge municipal i, més tard, suplent a l'Audiència, on va intervenir en diferents judicis cèlebres, un d'ells per assassinat. Va ser degà del Col·legi d'Advocats des de 1910 fins a 1918, aproximadament. L'any 1912 va patir una malaltia de la vista que el va deixar cec, cosa que no li va impedir seguir exercint l'advocacia gràcies als seus bons passants i al seu procurador de confiança, Antoni Elias. Quan l'any 1913 va arribar a Tarragona *Antolín López Peláez*↑, acabat de nomenar arquebisbe, en saber que el degà del Col·legi d'Advocats estava cec, va voler saludar-lo i va anar a casa seva de visita. En contemplar el prelat diversos quadres de tema religiós, va proposar-li fundar un museu diocesà, i li va demanar ajut a través de l'aportació d'alguns quadres. Els tres que s'endugué, juntament amb d'altres, foren el principi del magnífic museu actual. Antoni Verderol era molt religiós i un carlí convençut. Al saló de casa tenia un retrat del pretendent Carles VII amb una dedicatòria personal. Estava casat amb Tecla Rimbau Ferré, veïna del mateix carrer, filla d'uns propietaris rurals, l'avi de la qual havia estat proveïdor de vitualles a l'exèrcit carlí durant la primera guerra. El matrimoni Verderol va tenir dues filles: Antònia i Raimunda. La més gran, Antònia, va morir als vint anys i Raimunda es va casar amb Eduard Arnal, un capità del regiment d'Almansa de guarnició a Tarragona, i va ser mare del

biòleg *Antoni Arnal Verderol*†. (AAV)

VIDAL (s. XVI – s. XIX). Llinatge de nobles. El primer Vidal ennoblit és el mercader **Onofre Vidal** (Tarragona s.XVI-1653) que fou fet cavaller el 1639. Prengué partit per Felip IV i per defensar la seva causa ocupà el càrrec de capità d'una de les companyies de soldats de Tarragona. Estigué present en els dos setges que patí la plaça i fou fet presoner pels francesos. Tots aquests serveis li foren premiats amb la concessió del privilegi de noble. El succeí el fill **Dídac de Vidal Agràs** (Tarragona 1633-1685) que es casà amb Ignàsia de Nin. Els anys 1659 i 1660 ocupà l'ofici de lloctinent del procurador reial. El seu nom figurava insaculat a la bossa de l'oïdor militar. Fou pare, com a mínim, de nou fills entre els quals destaquen Bonaventura, Jeroni, Tomàs, Pere i Josep. **Bonaventura de Vidal de Nin** (Tarragona 1659-1726) fou l'hereu dels seus pares. Celebrà dues noces: la primera amb Simforosa de Berenguer de Castellgermà i la segona amb M. Àngela Amargós de Grosso. Assistí a les Corts de 1701 i 1705 i als Braços de 1713. Tot fa pensar que fou austriacista. **Jeroni de Vidal de Nin** (Tarragona 1660-?) es féu monjo del monestir de Santes Creus del qual fou abat en el període 1693-1696. D'allí passà al monestir de Santa Maria de Serrateix (Bergadà) del qual també fou abat. **Tomàs de Vidal de Nin** (Tarragona 1669-Messina, Sicília, 1743) seguí l'exemple del seu germà Jeroni i entrà a Santes Creus l'any 1685. Ocupà una càtedra de Teologia a la Universitat de Tarragona i fou lector magistral i expositor de la Sagrada Escripura a la catedral. Els oficis que ocupava a Tarragona els hagué de deixar el 1706 en ésser elegit abat de Santes Creus, que dirigí fins al setembre de 1708. Fou un ferm partidari del rei-arxiduc Carles III. A la fi de la guerra de Successió es trobava a Roma tractant assumptes del monestir i així s'estalvià les indubtables represàlies borbòniques. Restà a l'exili i l'emperador Carles VI li premià la fidelitat que li havia demostrat nomenant-lo arquebisbe de Messina, diòcesi que regí del desembre de 1730 fins al 29 de juny de 1743 en què morí víctima de la pesta que aleshores assolava Sicília. **Pere de Vidal de Nin** (Tarragona 1672-1725) seguí la carrera eclesiàstica i del 1711 al 1725 fou canonge i prior de la seu tarragonina. Les seves despulles reposen a la tomba familiar de la capella catedralícia de l'Anunciata. **Josep de Vidal de Nin** (Tarragona 1675-1752) també es dedicà al servei de l'Església fins arribar a ser canonge del Capítol tarragoní. Succeí el seu germà Pere en la dignitat de prior. **Josep de Vidal Amargós** (Tarragona 1718-1792) és l'hereu de Bonaventura de Vidal de Nin. Estigué casat amb Isabel de Jalpí Berenguer. L'any 1760 ocupà una de les places de regidor de l'Ajuntament

a la qual renuncià al cap de nou anys. Estigué vinculat al Sant Ofici dins del qual ocupà el càrrec de *baile*. El succeí el fill **Josep-Antoni de Vidal de Jalpí** (Tarragona 1754-1819) que, el 1781, contragué matrimoni amb Francesca de Calderó de Vertamon. Durant la guerra del Francès serví en la milícia urbana de Tarragona com a capità de la segona companyia. Acabada la contesa, fou designat regidor de l'Ajuntament i vocal de la Junta de les Obres del Port. L'heretà la filla **Montserrat de Vidal de Calderón** (Tarragona 1797-1823) que es maridà amb el noble Josep M. de Magarola i morí sense successió deixant els béns dels Vidal a la germana Francesca. **Francesca de Vidal de Calderón** (Tarragona 1803-1876) és la darrera dels Vidal. Prengué per marit el noble Antoni-Joan de Foixà. L'heretà el fill **Dídac de Foixà de Vidal** (Tarragona 1832-1886) que estigué esposat amb Eulàlia de Sagarra de l'Espagnol. **ROVIRA [2000] 209-214 i ROVIRA [2003c] 90-94.** (SJRGC)

VIDAL I BARRAQUER, FRANCESC D'ASSÍS (*Cambrils, Baix Camps, 1868 – Friburg, Suïssa, 1943*). Arquebisbe. Va néixer a Cambrils el 3 d'octubre de 1868 en el si d'una família rural cristiana i benestant, de remarcable tendència liberal. El pare era Francesc Vidal Gimbernat i la mare Angelina Barraquer Roviralta. Era nebot del prevere i historiador barceloní Gaietà Barraquer Roviralta i dels metges Josep-Antoni i Lluís Barraquer Roviralta. Cursà les primeres lletres a l'escola del poble, fins que el 1880, als dotze anys, fou matriculat intern als jesuïtes de Manresa. La mort de la mare el 1881 afectà la sensibilitat del noi que continuà, malgrat tot, els estudis de batxillerat fins a l'últim curs, el qual passà a Barcelona pel trasllat de la família. Allí exposà al seu pare el desig d'accedir al sacerdoci, voluntat que va ser una realitat després d'haver cursat els estudis universitaris, ja mort aquell. Sota el guiatge del doctor Torras i Bages, bisbe de Vic, Vidal i Barraquer madurà la decisió d'entrar al seminari, cosa que féu al de Barcelona l'any 1895, i passà més tard a la Universitat Pontifícia de Tarragona per continuar-hi els estudis eclesiàstics. Rebé l'ordenació presbiteral el 17 de setembre de 1899. A Barcelona, es matriculà a la Facultat de Dret i obtingué el grau de llicenciat en dret civil i canònic, estudis que posteriorment completaria amb el grau de doctor a la Universitat de Madrid, l'any 1907. L'arquebisbe *Costa Fornaguera*↑ li encomanà de seguida càrrecs de responsabilitat en el govern de l'arxidiòcesi. Per oposició, obtingué la canongia d'arxipreste. En el terreny pastoral exercí, entre d'altres, les tasques de conciliari del Patronat Obrer i de vocal de la comissió diocesana pel foment de l'Acció Catòlica Social. A la mort de l'arquebisbe l'any 1911, fou elegit vicari

capitular. El nomenament el 1913 del nou arquebisbe *Antolín López Peláez*↑ coincidí per ben poc amb la promoció episcopal de Vidal i Barraquer com a administrador apostòlic de Solsona. El nou arquebisbe, després de la presa de possessió (novembre de 1913), el nomenà vicari general poc abans que fos consagrat bisbe de Solsona a la catedral de Tarragona el 26 d'abril de 1914; l'entrada a la seu solsonenca fou el 24 de maig següent. Les gestions del nou administrador apostòlic aconseguiren normalitzar la situació canònica d'aquell bisbat, que esdevingué, d'ençà, seu diocesana de ple dret. Allí vetllà per la formació dels seminaristes; destacà com a promotor de l'ensenyança en les escoles rurals i les colònies industrials; fou també el creador del Museu Diocesà, i participà activament en el I Congrés Litúrgic de Montserrat celebrat el 1915. L'any anterior fou elegit pels bisbes i els capítols catedralicis catalans senador en representació de la Província Eclesiàstica Tarraconense i, en virtut d'aquesta funció, seria més tard nomenat per la Santa Seu vocal de la junta mixta per la revisió i reforma del Concordat. L'any 1917, en visita *ad limina* a Roma, entrà en contacte amb el papa Benet XV, trobada que fou decisiva per a la ulterior promoció del bisbe de Solsona. L'arquebisbe López Peláez morí a Madrid el 22 de desembre de 1918 i el 7 de maig de 1919 Vidal en fou preconitzat successor a la seu metropolitana i primada de Tarragona, no sense haver intentat refusar-ho prèviament. El 19 de desembre del mateix any entrava a la seva arxidiòcesi. Com a salutació, va publicar el 2 de febrer de 1920 la primera carta pastoral "La pau individual i social"; al llarg del seu pontificat, publicaria més d'una cinquantena de documents, entre pastorals i exhortacions. El 9 de febrer d'aquell any impulsava la creació de l'Arxiu Diocesà, tasca que encomanà a mossèn *Sanç Capdevila*↑. Ja de bon principi, va promoure el culte al bisbe màrtir sant Fructuós i als seus diaques. El 23 de febrer de 1921 es confirmava la notícia que l'arquebisbe de Tarragona havia estat creat cardenal pel sant pare Benet XV amb el títol de Santa Sabina. El cardenal de Tarragona tingué especial zel en la formació dels seus clergues, d'entre els quals seleccionava els més aptes per enviar-los a les universitats eclesiàstiques, confiant així de poder recuperar, a la llarga, l'antiga universitat pontifícia de Tarragona. Com a bisbe diocesà ordinari, recorregué totes les parròquies en visita pastoral, promogué l'ensenyament del catecisme i donà directrius a favor de la dignificació de la predicació. Malgrat la seva renúncia, fou nomenat acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia en reconeixement als seus esforços a favor de la protecció i conservació del patrimoni artístic i documental. En l'àmbit interdiocesà, i en qualitat de metropolità de la província eclesiàstica

Tarraconense, mantingué constant comunicació amb els altres prelats que la formaven, entre els quals promovia organismes i moviments interdiocesans i redactava declaracions, segons les circumstàncies, en una època en què florien a Catalunya abundosos moviments de caràcter catequètic, bíblic, litúrgic, social, apostòlic i missional. El seu mètode de treball es basava principalment en la confiança que dipositava en persones expertes en aquelles matèries que demanaven la seva intervenció. Era especialment curós en la conservació de tota la documentació generada en l'exercici del seu càrrec. Un període especialment difícil del seu pontificat se situa en els anys del directori militar de Primo de Ribera, a partir del 1923, i que havia de comportar una dura repressió contra la cultura catalana amb fortes repercussions en la vida de l'Església de la Tarraconense, especialment en l'àmbit de la llengua. Contra tota mena de pressió i coacció, Vidal es mostrà sempre obertament defensor dels drets i la llibertat de l'Església. En aquesta línia, tots els prelats de Catalunya firmaren una pastoral col·lectiva sota aquest epígraf "La justícia engrandeix les nacions, mes el pecat fa miserables els pobles". Aviat es creà a l'entorn del cardenal de Tarragona el mite que el feia promotor dels ideals catalanistes separatistes, en contra precisament dels principis proclamats per ell: la independència de tota tasca pastoral respecte de qualsevol significació política, fos de la tendència que fos. Ell mai no se situà, per principi, enfront de l'autoritat constituïda. Els atacs sistemàtics contra el primat de Tarragona i els altres bisbes de Catalunya van tenir ressò fins i tot a Roma per pressions polítiques, eclesiàstiques i de la premsa espanyola, fins al punt que l'any 1928 arribaren des de la cúria romana alguns documents en contra del clergat català. Tot fou a partir de falses acusacions sobre el comportament pastoral de la clerecia que, d'altra banda, mai no va sortir d'una manera general del marc de les normes emanades dels bisbes, així com de la disciplina marcada pels concilis provincials de la Tarraconense. Gràcies a l'enèrgica resposta del cardenal, els documents de la cúria vaticana restaren sense efecte i se'n va poder evitar la publicació oficial. En tota l'acció episcopal conjunta a Catalunya, foren d'una gran transcendència les sovintejades reunions de la Conferència Episcopal Tarraconense que el cardenal convocava assíduament. Un cop proclamada la II República Espanyola, l'actitud del cardenal Segura des de Toledo ajudà a desestabilitzar les relacions inicials entre la República i l'Església. Vidal va intervenir en el difícil cas de la destitució i exili del cardenal Segura intentant una justa solució. Va assumir, prèvia elecció dels membres, la presidència de la Comissió de Metropolitans, des de la qual va exercir un paper clau de conciliador en tot el

procés constitucional com a cap de l'Església espanyola. Va ser sempre partidari d'una actuació col·legiada dels components de la comissió i s'allunyà sistemàticament de les posicions proclius a la teoria de la "catàstrofe prèvia". Mantingué relacions d'amistat amb el president Alcalà Zamora i treballà, encara que no sempre amb bon èxit, per mitigar les disposicions del projecte de constitució lesives als drets de l'Església. El cardenal no deixà de banda els afers diocesans impulsant iniciatives pastorals de primer ordre i comptant sempre amb l'ajut eficient del seu bisbe auxiliar *Manuel Borràs*↑. Per mitjà d'una carta pastoral, ben aviat legitimà la nova situació política i exhortà els seus capellans a restar fora i per damunt de la política. La intervenció del cardenal es dirigí també a aturar l'onada d'agressions a esglésies i convents, desencadenada lluny de Catalunya. Un cop acabats els debats constitucionals, es féu pública la pastoral col·lectiva de l'episcopat del 20 de desembre de 1931, inspirada en un text base de l'entorn del cardenal, consensuada per tots els bisbes i aprovada per Roma. Es tracta d'un text fonamentalment conciliador, on s'exhorta al seguiment dels principis cívics i cristians. El cardenal, però, reaccionà amb energia davant la llei de la supressió de la Companyia de Jesús i la incautació dels seus béns, com també davant altres lleis de caràcter laïcista sense, en tot cas, abandonar mai la recerca dels ponts de diàleg en contrast amb altres posicionaments d'alguns prelats i altres catòlics radicals. El 18 de juliol de 1936 tornà a Tarragona des de Barcelona assabentat del cop d'estat. Durant aquells primers dies, des de la seva residència protestà davant les autoritats pels incendis i desgavells perpetrats per elements incontrolats, tot descartant reaccions violentes. Forçat per amenaces que comportaven una gran transcendència social, es resignà a deixar el palau arquebisbal el dia 21 de juliol a les 11 de la nit buscant refugi al monestir de Poblet, a la casa del patronat, residència d'Eduard Toda. Entre d'altres, l'acompanyaven el bisbe auxiliar, doctor Borràs, i el secretari particular, doctor *Joan Viladrich*↑. Seria el dia 23, cap a les 6 de la tarda, quan un escamot de gent armada va irrompre a Poblet per prendre el cardenal, ell s'hi entregà pacientment, bo i pregant al doctor Borràs que hi restés, amb la intenció que almenys ell fos preservat. El cardenal i el doctor Viladrich foren conduïts a Vimbodí convençuts que havia arribat per a ells l'hora tràgica. Per incidències del viatge, foren finalment conduïts a la presó de Montblanc cap a les 11 de la nit. Sabedor que allí hi havia també altres capellans, mirà d'encoratjar-los dient: "Tot per Déu, res per la política". El dia 24 de juliol ingressà a la presó el seu bisbe auxiliar, amb qui no va poder establir contacte. Cap a les dues de la matinada, un emissari del conseller

Ventura Gassol recollí el cardenal i el Dr. Viladrich per dur-los a la matinada del 25 al palau de la Generalitat, mentre els comissionats feien cas omís dels precs del cardenal per tal que l'acompanyés també el bisbe Borràs. El dia 30 sortiren, junt amb el bisbe de Tortosa, doctor Bilbao, cap al port de La Spezia, primer amb el creuer italià *Fiume* i després amb el creuer *Muzio Attendolo*. Arribaren al lloc el 5 d'agost. Per raons de seguretat, acceptà de refugiar-se no a Roma sinó a la cartoixa de La Farneta, prop de Lucca, i els estius, en canvi, a la cartoixa de La Valsainte, a Friburg de Suïssa. Van resultar estèrils les reclamacions insistents del cardenal demanant l'alliberament del bisbe auxiliar, que moriria cruentament martiritzat el 12 d'agost de 1936 al coll de Lilla. Des del seu refugi conventual, convertit més tard en exili, pogué administrar espiritualment i material la seva arxidiòcesi i tota la província eclesiàstica tarraconense mitjançant disposicions, tot dosificant els pocs recursos econòmics que recaptava arreu de molts altres bisbes, sensibles a la seva causa. Les tràgiques notícies que li arribaven de les diòcesis catalanes contorbaven el seu recer monacal viscut penitencialment. El seu braç dret des de l'interior de la diòcesi fou, a partir de l'any 1937, el nou vicari general doctor **Salvador Rial Lloberas**↑ un cop fou alliberat del vaixell-presó al port de Tarragona. El cardenal mantingué, des del seu retir, contactes constants amb el Sant Pare i la Secretaria d'Estat i amb altres instàncies administratives, procurant servir així, des de fronts diversos, la causa de la pacificació dels dos bàndols enfrontats per la guerra, arribant a oferir-se com a hostatge a favor de l'alliberament dels clergues empresonats. Per tot això, arribà a guanyar-se el nom de Cardenal de la Pau. L'any 1937, per estrictes raons pastorals, i havent informat prèviament el cardenal Pacelli, secretari d'Estat, va refusar de posar la signatura a la Carta Col·lectiva de l'episcopat espanyol, coneguda com a Carta de la Cruzada i promoguda especialment pel cardenal de Toledo Isidre Gomà, fill de la Riba. Aquesta decisió fou la causa de la màxima incomprensió i desfermà les calúmnies que hagué de suportar el cardenal de Tarragona, tant de part de les institucions franquistes, com també i més dolorosament, de part de certs sectors de l'Església espanyola. Per aquesta raó, es veié obligat a viure els últims anys de la seva vida a l'exili, privat de l'exercici del ministeri episcopal, tot anhelant amb frustració el retorn a Tarragona. El seu recolliment cartoixà fou ocasionalment interromput per l'anada a Roma per tal d'assistir al conclave de març de 1939, que elegí el papa Pius XII. Morí sobtadament i plàcida a Friburg de Suïssa el 13 de setembre de 1943. El seu cos romangué insepult per voluntat del prior de la cartoixa, a l'espera del compliment de la voluntat testamentària

del cardenal de ser enterrat a la catedral de Tarragona a la capella de Sant Fructuós, prop les restes del bisbe màrtir doctor Borràs. Al cap de trenta-cinc anys del seu traspàs, la tarda de l'11 de maig de 1978, dilluns de Pasqua de Pentecostès, les despulles del cardenal entraven a la seu de Tarragona acollides pel seu successor, l'arquebisbe *Josep Pont i Gol*†, present tot l'episcopat de la província eclesiàstica Tarraconense i la clerecia amb tot l'aplec del poble de Déu. PATXOT [1952]; MUNTANYOLA [1969]; BATLLORI-ARBELOA [1971-1991]; LAZZARINI [1975]; CARDÓ [1977]; COMAS [1977]; MANENT-RAVENTÓS [1984]; MARTÍ AIXALÀ [1993]; BATLLORI [2001]; RAGUER [1993]; RAVENTÓS [1993]; SUGRANYES DE FRANCH [1993]; CARDÓ [1994]; FUENTES-ROIG [2005], i MAURI [2005]. (LMMC)

VILAMITJANA VILA, BENET (*Sant Vicenç de Torelló, Osona, 1812 – Tarragona 1888*). Arquebisbe de Tarragona. Estudià al Seminari de Vic i a Roma. Fou ordenat prevere l'any 1836. La seva carrera eclesiàstica començà com a professor i vicerector del Seminari de Vic, seguí com a canonge magistral de la Seu d'Urgell i culminà com a bisbe de Tortosa (1861) i arquebisbe de Tarragona (1879). Com a prelat de Tortosa impulsà la congregació fundada per M. Rosa Molas i donà suport a l'obra de Mn. Manuel Domingo Sol. Participà en el concili Vaticà I i col·laborà en la institució del Diner de Sant Pere. Durant el Sexenni Revolucionari escriví diverses pastorals que tingueren un gran ressò. Arribà a Tarragona el 26 de juny de 1879 i nomenà vicari general el reusenc Joan B. Grau Vallespinosa. Des del primer moment volgué conèixer l'estat de l'arxidicesi i ordenà confeccionar una estadística que es féu pública el gener de 1880. El 1881 establí a l'exconvent de Sant Agustí de la Selva del Camp una casa-missió regentada pels sacerdots de l'Immaculat Cor de Maria. Tingué serioses dificultats amb els sectors eclesiàstics més conservadors. Tampoc no li fou fàcil la relació amb els ajuntaments liberals de Tarragona. Durant el còlera de 1885 animà els capellans de l'arxidiòcesi a ajudar els malalts. Entre les seves realitzacions, destaquen la construcció d'un nou seminari, que es començà a edificar l'any 1886, i la creació del Patronat de l'Obrer. Afavorí l'establiment d'ordes religiosos com la Companyia de Jesús (1874), les germanetes terciàries dominiques de la Presentació (1876), les germanetes dels Pobres (1877), els germans terciaris del Carme (1881), les oblates del Santíssim Redemptor, les germanes de la Companyia de Santa Teresa (1882), els missioners del Sagrat Cor de Maria (1883), les germanes de Nostra Senyora de la Consolació (1886) i els carmelites descalços (1892). Traspassà a Tarragona el 3 de setembre de 1888

després d'una llarga i penosa malaltia. CUENCA [1978] 247-310, CARCEL [1975-1976] 339-422 i GÓMEZ [1974]. (SJRJG)

VIVES CIURANA, JOSEP (*Tarragona 1920 – 2006*). Professor de Primària. Cursà la carrera de Magisteri a l'Escola Normal de Tarragona. Acabada la Guerra Civil, en la qual participà com a membre de la Lleva del Biberó, va fer oposicions al Cuerpo de Maestros Nacionales i un cop guanyades exercí de mestre a Ulldemolins, Horta de Sant Joan, Llorenç del Penedès i Prenafeta (Montblanc). Es traslladà a Tarragona per prendre possessió de la plaça de professor del curs d'ingrés al batxillerat del Seminari Carmelità, que ocupà durant vint-i-cinc anys. Traslladats els estudis del Seminari Carmelità a Barcelona passà a impartir docència al col·legi nacional de pràctiques Saavedra i més tard al col·legi Cèsar August, del que fou director fins a la seva jubilació. Tingué la seva pròpia acadèmia, en un pis del carrer d'Estanislau Figueras, per on passaren un bon nombre de tarragonins. Home de gran activitat pertanyé a diverses associacions –Club Escacs Tarragona, Societat Filatèlica i Numismàtica, Esplai Sant Magí, Reial Societat Arqueològica, Cooperativa Obrera Tarraconense, etcètera– en algunes de les quals ocupà càrrecs directius. Junt amb *Pere Godall*↑ organitzà l'Agrupació de Supervivents de la Lleva del Biberó del 41, de la qual fou el secretari fins a la seva mort. L'any 1946 contragué matrimoni amb Maria Conesa Llorc amb qui tingué quatre fills: M. Teresa, Ramon, Jordi i Albert. (MTVC)

VIVES PLANA, TOMÀS (*Altafulla, 1764 – Tarragona 1825*). Hisendat. Fill i hereu del negociant altafullenc Tomàs Vives Plana i de la seva primera esposa Maria Plana. Estudià a Cervera on es doctorà en dret. El 30 de març de 1788 contragué matrimoni amb Maria-Antònia Gavella Borés, filla del notari *Eudald Gavella de Belzunce*↑ i Josepa Antònia Borés, filla del notari *Eudald Borés Mas*↑. El casament amb una tarragonina el decidí a establir-se a Tarragona. El fet de ser gendre del notari Gavella, molt influent en les esferes eclesiàstiques i civils tarragonines, ser cunyat de Pere Valls, adroguer, hisendat i important home de negocis, i ser amic d'*Antoni de Martí Franquès*↑, li facilità integrar-se en el grup dirigent de Tarragona del qual formà part fins a la seva mort. Aconseguí que l'arquebisbe *Francesc Armanyà*↑, el 1792, li concedís en emfiteusi l'aigua del Gaià un cop utilitzada pel marquès de Tamarit, per moure el molí del Pas i, juntament amb altres hisendats, construí una séquia coneguda com la Mineta, que permeté convertir en regadiu un bon nombre de jornals de

terra dels termes de Tamarit i Altafulla. Durant la Guerra Gran fou tinent de la Milícia Urbana de Tarragona i formà part de la junta d'armament i terços del partit tarragoní. Contribuí al finançament de les obres del port prestant un miler de lliures sense interès i 1.845 lliures més al 6%. Fou un dels impulsors de l'Escola de Dibuix i Nàutica i formà part de la primera junta directiva i, com a tesorero, s'integrà en la que es constituí un cop alliberada Tarragona dels francesos. Durant la guerra del Francès fou vocal de la junta de govern establerta a Tarragona el 1808 i es vinculà a la comissió encarregada de subministrar el vi i l'aiguardent a la milícia. El 1809 la Junta Superior del Principat el nomenà tesorero de les contribucions del corregiment tarragoní. El 1810 fou designat regidor de Tarragona, però no acceptà el càrrec. L'any 1816 ocupà, finalment, una plaça de regidor i s'hi mantingué fins al maig de 1824 en què dimití, com la resta del consistori, davant del general Manso i no fou readmès a causa de la seva adhesió al sistema liberal. El doctor Vives va morir el 24 de setembre de 1825 i deixava com a hereva la seva filla Maria-Antònia, casada amb *Josep-Francesc Yxart Pi*†. ROVIRA [1988] 27-38. (SJRJG)

X

XIMÉNEZ, JOAN (*Jaca, Osca, 2a m.s. XV – Tarragona 1535*). Prior del capítol. Era doctor en drets i fou vicari general de l'arquebisbe *Gonzalo Fernández de Heredia*†. Accedí a una canongia el 3 de març de 1498, i fou elevat a prior del capítol el 10 de febrer de 1525. Devot de santa Euròsia, en posseí una relíquia de què va fer donació i, a més, el 1525 encarregà al pintor *Francesc Olives*† la taula que actualment es conserva en el Museu Diocesà, on apareix la santa i ell agenollat. Hom deu a Ximénez igualment la lauda a Santa Tecla la Vella. Va morir a Tarragona el 25 de setembre de 1535, havent testat aquell mateix any. RAMON [1999-2000] 296 i 347. (MGJ)

XIMENES SOTO DE ZALDÍVAR Y MENDOZA, JUAN-CRISÓSTOMO (*Arnedo, La Rioja, s. XVII – Tarragona 1758*). Militar i polític. Era capità reformat d'infanteria espanyola i residia a la ciutat quan esclatà la guerra de Successió; no dubtà ni un moment a abandonar-la per passar-se al bàndol filipista. Felip V el va compensar amb una assistència diària de sis racions de pa i el càrrec de recaptador dels Reials Hospitals de Campanya. El nou règim borbònic suprimí el Consell Municipal populista i implantà l'ajuntament aristocràtic, i en acte de 31 de gener de 1719 designava oficialment els vuit primers regidors perpetus,

entre els quals hi fou Ximenes Soto, que pretenia el càrrec des de feia tres anys. Amb la regidoria se l'investí d'administrador dels Reials Hospitals de la ciutat, càrrec des del qual el 1720 o el 1721 va mantenir un fort enfrontament amb el cirurgià castrense Francisco Burrose, a qui denuncià davant les més altes autoritats perquè feia anys que vivia amistançat, amb gran escàndol públic, i no es va aturar fins aconseguir que el desterressin. Ximenes Soto també va tenir disputes amb un altre cirurgià de l'hospital, Pedro Sorel, per qüestions laborals. El juny de 1720 el consistori comissionà Ximenes Soto perquè es presentés davant del marquès de Campoflorido, president d'Hisenda, i tramités el permís d'exportació de productes estrangers a favor del port de Tarragona; el 1724 el tornaren a comissionar davant del marquès de Dragonete. El 1728 visità el convent de les carmelites descalces de Girona. Ximenes Soto confessava una casa amb tres portals al carrer de Sant Llorenç, en el cadastre de 1736. Casà el 5 de novembre de 1700 amb Tecla Martí Rabassa (+1741), filla del negociant Francesc Martí Cases i de Josepa Rabassa, matrimoni del qual va ser pare de cinc filles: Manuela, Gertrudis, Josepa, Maria i Anna. Manuela Ximenes casà el 1731 amb el notari Casimir Fochs i Anna amb Anton Gassol. Josepa i Maria van morir abans de 1744 i foren sepultades ocultament al vas de la confraria del Carme de l'església de Sant Llorenç. Juan Ximenes Soto intentà traspasar el càrrec de regidor a un dels néts, Joan Francesc Fochs Ximenes, però aquest fou considerat no apte per ocupar-lo. **RECASENS [1972] 48; JORDÀ [1988] 315-316; ADSERÀ [1990] 8 i ALBIOL [1992] 126.** (MGJ)

XIRINACS DÍAZ, OLGA (*Tarragona 1936*). Escriptora. Al llarg de la seva fecunda producció literària ha escrit poesia, novel·la, conte, novel·la curta per a joves, assaig, prosa poètica, llibres de viatges, etcètera. L'any 1958 obtingué el professorat de piano al Conservatori de València. Ha participat i participa en moltes de les iniciatives culturals i cíviques de Tarragona: l'any 1969 fou cap de l'agrupament escolta Mare de Déu del Claustre i, més tard, cap de la demarcació de les comarques tarragonines dels Minyons Escoltes i Guies de Sant Jordi. El 1975 ocupà la presidència de la delegació d'Òmnium Cultural al Tarragonès i més endavant fou membre de la junta directiva de l'entitat. Aquell mateix any es creà el grup de poesia Espiadimonis en el qual s'integrà. El 1978 fou elegida consellera de número de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV i exercí la secretaria de la Secció de Filologia i Història Literària. L'any 1986 ocupà la presidència de la Comissió Territorial del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Ha obtingut els premis més importants de

la literatura en llengua catalana, tant en la modalitat de poesia com en la de narrativa. Pel que fa a la poesia destaca el poemari *Llavis que dansen* (Carles Riba, 1987). L'any 1978, als Jocs Florals de Barcelona, obtingué el títol de Mestre en Gai Saber. Darrerament ha publicat *Grills de mandarina* (2004) i *El sol a les vinyes* (2005). Pel que fa a la narrativa, cal destacar *Interior amb difunts* (Josep Pla, 1982), *Al meu cap una llosa* (Sant Jordi, 1984, i Crítica Serra d'Or, 1986), *Zona marítima* (Ramon Llull, 1986), *Enterraments lleugers* (Sant Joan, 1990), *Un cadàver per sopar* (Ciutat de Badalona, 2000), *El hijo del tejedor* (Meteora, 2006), *El balcón de los suicidas* (Omicron, 2007), *Los viajes de Horacio Andersen* (Arola, 2008) i *El maestro de nubes* (Omicron, 2008). Ha obtingut el Premi Sèrie Negra a Barcelona amb *No jugueu al cementiri* (Planeta, 2002). Alguns dels seus contes i poemes s'han traduït al castellà, el rus, l'anglès i l'alemany. L'any 2003 es publicà una antologia en rus de la seva obra poètica. També té obra traduïda al francès i al basc. L'estiu de 2009 ha estat traduïda i publicada a l'anglès la seva obra *Al meu cap una llosa / A stone at my head*. Finalment, li ha estat publicada l'obra cabdal *Óssa major. Poesia completa* (Ómicron, 2009), volum de 1.000 pàgines que conté tot el seu corpus poètic. La seva novel·la més recent és *L'agonia de Severià Vargas* (Meteora, 2009). Són nombroses les seves col·laboracions en revistes i diaris: *Foc Nou*, *Diari de Tarragona*, *A.L.S*, *El Ciervo*, *El Correo Catalán*, *Reus Diari*, *Nou Diari*, *Salina*, *El Observador*, *Avui*, *Serra d'Or*, *La Vanguardia*, *El Punt*, etcètera. És membre de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana, del PEN Club, i d'altres associacions culturals i cíviques. El conjunt de la seva obra ha estat distingit amb la Medalla de Plata de la Ciutat de Tarragona, el 1986, i amb la Creu de Sant Jordi, concedida per la Generalitat de Catalunya l'any 1990. L'Ajuntament de Tarragona ha posat el seu nom a una escola, el CEIP Olga Xirinacs. Està casada amb Vicenç Roca i és mare de tres fills. (SJRG)

Y

YXART (*Valls i Tarragona s. XVIII – XX*). Llinatge d'origen occità procedent del lloc de Babra, terme i parròquia de Sant Cristòfol, bisbat de Clarmont (Alvèrnia), que s'establí a Valls, primer, i després a Tarragona. **Joan Yxart Pomiar** (Babra ?, Alvèrnia, – Valls 1742) és el genearca. El 1691 es casà amb Àngela Marquel, filla i hereva del botiguer de teles vallenc Joan Marquel, que li aportà la botiga del seu pare. L'hereu i successor fou el fill **Josep Yxart Marquel**

(Valls 1712 – 1781) que es mullerà, el 1733, amb Francesca Baldric Janer. Continuada l'exploració de la botiga i es dedicà a negociar amb vins i aiguardents. Fou regidor de Valls. El succeí el fill **Josep Yxart Baldric** (Valls 1750 – 1814) que féu l'aprenentatge de les tècniques mercantils a la botiga barcelonina de Tomàs Llimona. El 1766 contragué matrimoni amb Àngela Pi Pons. Continuada els negocis familiars i fou soci de la Societat d'Amics del País. El seu germà **Francesc Yxart Baldric** (Valls 1752 – Mèxic ?) seguí la carrera militar i participà en les guerres d'Independència dels Estats Units d'Amèrica del Nord i en la Guerra Gran. Seguí la línia **Josep-Francesc Yxart Pi**↑, que fou heretat pel fill **Francesc de Paula Yxart Vives** (Barcelona 1827 – Tarragona 1911), el qual es casà, el 1851, amb Joana de Moragas Tavern. Es dedicà a explotar les seves hisendes i fou regidor de l'Ajuntament de Tarragona i diputat provincial. Fou pare de **Josep Yxart de Moragas**↑ i de **Francesc de Paula Yxart de Moragas**↑. Fill únic de Francesc de Paula Yxart fou **Josep Yxart de Moragas**↑, pare, al seu torn, de **Júlia Yxart Ventosa** (Tarragona 1922 – Barcelona 1981), **Enric Yxart Ventosa**↑, **Francesc Yxart Ventosa** (Tarragona 1927) i **Josep Yxart Ventosa** (Tarragona 1931). ROVIRA [1992b] i ROVIRA [1993a]. (SJRJG)

YXART DE MORAGAS, FRANCESC DE PAULA (Tarragona 1868 – 1936). Advocat i hisendat. Fou el setè fill de Francesc de Paula Yxart Vives, a qui heretà. Cursà els estudis primaris i de segon ensenyament a Tarragona i els universitaris a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. L'any 1899 entrà a formar part de l'Ajuntament de Tarragona, del qual esdevingué l'alcalde del 1899 al 29 de març de 1901. El 1903 fou elegit president de l'Associació Catalanista de Tarragona i en qualitat de tal s'adreçà a Alfons XIII durant la seva visita a Tarragona (1904) exposant-li les reivindicacions del catalanisme. Aconseguí per concurs la plaça de secretari-comptador de la Junta d'Obres del Port de Tarragona. Es vinculà a La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de la qual fou vicepresident segon. Fou corresponent de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando i membre de la Comissió de Monuments Històrics i Artístics de la Província de Tarragona. L'any 1895 contragué matrimoni amb la seva cosina Júlia de Moragas Rodes, i fou pare de **Josep Yxart de Moragas**↑. Morí assassinat a la seva casa del carrer dels Cavallers el 17 de desembre de 1936. ROVIRA [1989a]. (SJRJG)

YXART DE MORAGAS, JOSEP (Tarragona 1852 – 1895). Crític literari i escriptor. Fill primogènit de Francesc de Paula Yxart Vives i de Joana de

Moragas Tavern. En acabar el batxillerat a l'Institut de Segon Ensenyament de Tarragona anà a Barcelona per cursar la llicenciatura en Dret que enllestí l'any 1873. De ben petit sentí l'afició de llegir i escriure, la qual s'incrementà durant l'adolescència. La llei de reemplaç de 1873 l'obligà a fer el servei militar a Madrid, però no li resultà gaire dur, gràcies als bons oficis del parent *Estanislau Figueras*[†], i a la fi pogué ser dispensat a canvi de 10.000 rals. En retornar a Tarragona els pares el destinaren a exercir l'advocacia en el despatx de l'oncle **Josep de Moragas**, però s'adonaren que com a advocat no faria res de bo i deixaren que marxés a Barcelona on, treballant al despatx Serrahima, començà a col·laborar en algunes publicacions com *La Renaixensa* i *La Llumenera de Nova York*. El 1878 Yxart, juntament amb el seu cosí Narcís Oller, anà a París a veure l'Exposició Internacional i allí conegué els aspectes més avançats de la cultura europea de l'època. L'amistat amb l'editor Celestí Domènech li resultà vital, ja que li encarregà una biografia de Marià Fortuny, i traduí diverses obres de Schiller per a la Biblioteca de Arte y Letras i escriví articles per a la revista *Arte y Letras*. La col·laboració d'Yxart fou del tot satisfactòria per a l'editor, que li confià la direcció de les seves publicacions, amb la qual cosa pogué deixar el despatx Serrahima i dedicar-se a temps complet al conreu de les lletres. De 1880 a 1885 a més de treballar a l'editorial Domènech col·laborà, entre altres publicacions, en *L'Avens*, *La Época* i *La Ilustración Catalana*. De 1886 a 1891 la seva faceta més destacada fou la de periodista, activitat que repartí entre *L'Avens*, *La España Moderna*, *La España Regional*, *La Ilustración Catalana*, *La Ilustración*, *La Ilustración Artística*, *El Imparcial*, *El Liberal*, *La Publicidad*, *Revista de Bellas Artes* i, molt especialment, *La Vanguardia*. Foren, en definitiva, els anys d'escriptura dels cinc volums d'*El Año Pasado*, subtítulat *Letras y Artes en Barcelona*. El 1886, acompanyat novament per Oller, féu el seu segon viatge a París que aprofità per fer la coneixença d'alguns dels millors escriptors francesos d'aquell temps. Del 1892 al 1895 foren anys de gran fecunditat. Col·laborà en *La Ilustración Artística*, *El Imparcial*, *La España Moderna*, *La Veu de Catalunya*, *La Renaixensa* i *La Vanguardia*, on escriví, entre d'altres, la sèrie d'articles dedicats a *El arte escénico en España*, posteriorment aplegats en dos volums. En aquesta etapa de la seva vida, fou el centre de la tertúlia de l'Ateneu, coneguda com de La Vanguardia, i se sentí atret pel programa de modernització cultural que aleshores s'apuntava i que es concretà, l'any 1892, amb l'aparició del modernisme. El suport d'Yxart al nou corrent intel·lectual fou total, fins a l'extrem d'arribar a ser un modernista més. L'any 1893 se li diagnosticà tuberculosi laríngia-pulmonar de què morí a Tarragona el 25 de

maig de 1895 a la casa pairal del carrer dels Cavallers. **ROVIRA [1989b]**. (SJRGR)

YXART DE MORAGAS, JOSEP (*Tarragona 1896 – 1964*). Advocat i polític. Fill únic de *Francesc de P. Yxart de Moragas*↑ i de Júlia de Moragas Rodes. Cursà els estudis primaris i secundaris a Tarragona i els superiors a Barcelona on el 1918 aconseguí la llicenciatura en Dret. El 1921 es donà d'alta al Col·legi d'Advocats de Tarragona i obrí un despatx d'advocat a la casa pairal del carrer dels Cavallers. El 1928 fou designat fiscal suplent de Tarragona i el 1935 vicepresident de l'Agrupació de Jurats Mixtos. Entrà a militar a la Lliga Regionalista de Tarragona de la qual va ser president. Com a polític de la Lliga es presentà a les eleccions municipals de 1924 i 1931, i resultà elegit regidor en ambdues ocasions. El juliol de 1936 s'assabentà que el seu nom figurava en les llistes de les persones condemnades i, considerant que la seva vida estava en perill, deixà Tarragona i es refugià a Barcelona. Acabada la guerra tornà a exercir l'advocacia i hom el designà diputat segon de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Tarragona. De 1939 a 1943 ocupà el càrrec de fiscal municipal de Tarragona i de l'últim any fins al 1945 desenvolupà la secretaria de la Junta Provincial del Servei de Llibertat Vigilada. Estigué vinculat al Tribunal de Menors de Tarragona del qual fou nomenat secretari el 1925. Continuà la tradició familiar de relació a la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de la qual arribà a ser vocal del consell d'administració. Participà en diverses institucions culturals com ara l'Arqueològica, de la qual fou vocal nat; en la societat Tau, que fundà junt amb *Josep M. Melendres*↑; en el Sindicat d'Iniciativa, on ocupà la vicepresidència; en la Creu Roja, on s'encarregà de la secretaria; en el Patronat de Santes Creus, del qual fou vocal; en el Museu de la Ciutat, que presidí, i en la Comunitat de Regants de les Hortes de Tarragona, en la que exercí de president efectiu. Contragué matrimoni, el 1922, amb M. Antònia Ventosa Pascual. Ha deixat escrits tres llibres: *La labor social-cristiana de los Tribunales Tutelares de Menores* (1942), *Estudio biográfico del Excmo. Sr. D. Plácido Maria de Montoliu y de Sarriera, Marqués de Montoliu* (1946) i *Memoria histórica de la mina "La Protectora" de las Huertas de Tarragona* (1962). **ROVIRA [1993a]**. (SJRGR)

YXART PI, JOSEP-FRANCESC (*Valls 1784 – Tarragona 1852*). Negociant i polític. Fill dels vallencs Josep Yxart Baldric (1750-1814) i Àngela Pi Pons. S'establí a Tarragona durant la guerra del Francès per tal d'aprofitar-ne els avantatges comercials que aleshores presentava la ciutat. L'any 1810 contragué

matrimoni amb la tarragonina M. Antònia Vives Gavella, filla del Dr. *Tomàs Vives Plana*↑. Formà part del conjunt de burgesos tarragonins que impulsaren l'expansió de la ciutat en la primera meitat del segle XIX. Continua la tradició comercial dels seus avantpassats fins al 1832 en què abandonà els negocis i es dedicà a l'explotació de les seves finques. Revoltós el 1820, s'allunyà de la revolució el 1823 i es refugià a Barcelona on s'adaptà als nous temps. Clarament situat en el liberalisme participà en la tasca de conservar la corona per a la filla de Ferran VII. Fou regidor constitucional de Tarragona, diputat provincial i diputat a Corts. **ROVIRA [1990]**. (SJR)

YXART VENTOSA, ENRIC (*Tarragona 1925 – Altafulla 1993*). Advocat. Fill de *Josep Yxart de Moragas*↑. Cursà els estudis de Dret a la Universitat de Barcelona. Va continuar el bufet d'advocats fundat pel seu pare on començà a treballar l'any 1951. Fou regidor de l'Ajuntament de Tarragona, com a tinent d'alcalde de Cultura i Festes. Del 1963 al 1973 presidí el Patronat Municipal de Belles Arts de Tarragona. Ha estat degà del Col·legi Provincial d'Advocats de Tarragona (1972-1983), president de la Comunitat de Regants de les Hortes de Tarragona, secretari del Consell d'Administració de Gas Tarraconense SA, i conseller de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis. L'any 1951 contragué matrimoni amb **Isabel Neira Gómez**, amb la qual tingué un fill: Jaume Yxart Neira. **ROVIRA [1993a] 16**. (SJR)

YXART VENTOSA, JOSEP (*Tarragona 1930 – Barcelona 2010*). Expert en dret tributari. Fill petit del matrimoni format per *Josep Yxart de Moragas*↑ i Maria Antònia Ventosa Pascual. Cursà els estudis de dret a la Universitat de Barcelona, ciutat on, acabada la carrera, s'establí. Exercí d'advocat en el despatx de Josep M. Pou Vives fins a l'any 1952 en què passà a Becerra Advocats SCP, on desenvolupà la seva carrera professional com a especialista en dret tributari i on arribà a ser soci i president del consell. Com a membre del despatx, Becerra entrà en contacte amb la família Godó, propietària de *La Vanguardia*, i arribà a ser assessor, conseller i secretari del consell del Grup Godó. Als anys setanta organitzà cursos i seminaris en el Col·legi d'Advocats de Barcelona sobre novetats legislatives. La seva sòlida formació jurídica el portà a ser secretari dels consells d'importantes empreses com Jové Camps SA, i patró de diverses fundacions com Can Costa i Small. Home d'àmplia cultura tenia una gran passió per l'etnografia i el col·leccionisme, especialment de pintura contemporània i d'escultura antiga. L'any 1958 es casà amb Consol Llinàs

Carrión i fou pare d'una filla, Carolina. Traspassà a Barcelona el 27 d'abril de 2010. ROVIRA [1993b] 16 i CAROL [2010] 34. (SJRJG)

BIBLIOGRAFIA

Actes de màrtirs [1991]

Actes de màrtirs. Sebastià Janeras (ed.) i J. Torné Cubells (intr.). Barcelona: Proa / GREC, 1991 (Clàssics del Cristianisme; 25).

ADSERÀ [1990]

ADSERÀ MARTORELL, JOSEP. "La Junta de Sanidad del Puerto de Tarragona: año 1771". Tarragona: Junta del Port, 1990.

ADSERÀ [1993]

ADSERÀ MARTORELL, JOSEP. *Joan Smith i Sinnot. Director del port modern de Tarragona (1800-1809)*. Tarragona: Autoritat Portuària, 1993.

ADSERÀ [1997]

ADSERÀ I BERTRAN, GERTRI. "Llibreria Adserà. Trenta anys al servei de la cultura. 1966-1996", en: E.A. SOLER (ed.), *Recull Antoni Adserà i Martorell (1926-1983)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1997, 15-30 p.

ADSERÀ [2001]

ADSERÀ I GEBELLÍ, JOAN M. "L'autor: Santa Tecla a El Salvador". *La Tecla al dia* [en línia], 13 d'agost de 2001, núm. 17, 1-2 p. Disponible a: www.xarxatecla.net/portal/revista/numero17.pdf.

ADSERÀ MARTORELL [1992]

ADSERÀ MARTORELL, JOSEP. *El Dr. Pere Batlle i Huguet, degà de la junta de l'Hospital (1955-1990)*. Tarragona: Associació d'Amics de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla, 1992.

AGUADÉ [1995]

AGUADÉ I SORDÉ, JAUME. "L'arquebisbe de Tarragona Jaume Creus i el coronel vilabellenc Joan Rafí de Cal Vidal. La guerra civil de 1822-23", *Joc Vell i Voltes. La revista de Vilabella*, 117 (estiu de 1995) 5-7; 118 (tardor de 1995) 6-7, i 119

(hivern de 1995) 8-9.

AGUADÉ [1998]

AGUADÉ I SORDÉ, JAUME. *Joan Rafí Vidal (un heroi de Vilabella). Cap dels Malcontents*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1998 (Estudis Comarcals; 15).

AGUIRRE [1963]

AGUIRRE PRADO, LUIS. *San Pablo en España*. Madrid: Publicaciones Españolas, 1963 (Temas Españoles; 435).

AGUSTÍ [1993]

AGUSTÍ I FARRENY, ALFRED. "Els concilis de la Tarraconense. Algunes aportacions a la història de la llengua catalana", en: *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Miscel·lània Jordi Carbonell*. 6. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993, 53-94.

AINAUD [1958]

AINAUD DE LASARTE, JOAN. *La pintura dels segles XVI i XVII*. En: *L'art català*, vol. II. Barcelona: Aymà, 1958.

ALBAREDA [1990]

ALBAREDA I SALVADÓ, JOAQUIM. "L'actitud dels eclesiàstics catalans a la Guerra de Successió (1705-1714)", en: *Anuari 1988 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1990, 9-26 p.

ALBIOL [1992]

ALBIOL MOLNÉ, RAFAEL. "Dos cirujanos militares franceses en el hospital de Tarragona durante el reinado de Felipe V", *Gimbernat. Revista Catalana d'Història de la Medicina i de la Ciència*, núm. 17, 1992, 125-127 p.

ALCINA-SALVADÓ [2007]

ALCINA ROVIRA, JUAN FRANCISCO; JOAN SALVADÓ RECASENS. *La biblioteca de Antonio Agustín. Los impresos de un humanista de la Contrarreforma*. Alcañiz: Instituto de Estudios Humanísticos, 2007.

ALEGRET [1924]

ALEGRET, ADOLFO. *Tarragona a través del siglo XIX. Historias y anécdotas*. Tarragona: Torres & Virgili, 1924.

ALEGRE [1996]

ALEGRE TONDO, JOSEP M. "Joan Salvat i Bové i Marcel Riera i Güell, darrers

cronistes de la ciutat", *Revista de l'Ateneu*, desembre de 1996, 4-5 p.

ALEGRET [2002]

ALEGRET TONDO, JOSEP M. *Il·lustres tarragonins que he conegut. Recull de recordances fetes en veu alta*. Tarragona: Arola, 2002.

ALEU [2009]

ALEU PADRENY, MIQUEL (text i dibuixos). *Records dels dies de la meva infància a Torredembarra*. Torredembarra: Arxiu Municipal, 2009 (Retalls de l'Arxiu; 1).

ALFÖLDY [1975]ALFÖLDY, GÉZA. *Die Römischen Inschriften von Tarraco*, vol. II. Berlin: Walter de Gruyter, 1975 (Madrider Forschungen; 10).

ALIÓ [1999]

ALIÓ BORRÀS, JOSEP. *Els escacs a Tarragona. 50 anys de l'actual Club d'Escacs Tarragona (1947-1997)*. Tarragona: Club d'Escacs, 1999.

ALTEMIR [2005]

ALTEMIR ALTEMIR, SEBASTIÁN. "La muerte de Allende", *La Vanguardia*, 23 de novembre de 2005), 26 p.

ALTÉS [2007]

ALTÉS, ELVIRA. *Les periodistes en el temps de la República*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 2007

ALTISENT [1987]

ALTISENT ALTISENT, AGUSTÍ. "Francesc Cortiella i Òdena (1933-1987). *In memoriam*". *Universitas Tarraconensis*, Tarragona.

AMAT [2009]

AMAT I GIRBAU, JOSEP. "Enric Ras i Oliva", en: *Memòria 2006-2007*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2009, 156-158 p.

AMETLLA [1963]

AMETLLA, CLAUDI. *Memòries polítiques 1890-1917*. Barcelona: Pòrtic, 1963.

AMETLLA [1979]

AMETLLA, CLAUDI. *Memòries polítiques 1918-1936*. Barcelona: Distribucions Catalònia, 1979.

AMIGUET [2010]

AMIGUET, VICENTE J. "Juan Ódena. Pintor", *Gal-Art.com* [en línia]. Disponible a: www.gal-art.com/webs_artistas/joan_odena.php.

ANGUERA [1992]

ANGUERA, PERE. "La ideologia del clergat tarragoní a la crisi de l'Antic Règim", *Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*". Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1992, 91-150 p.

ANGUERA [1993]

ANGUERA, PERE. *Els malcontents del corregiment de Tarragona*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1993 (Episodis de la Història; 297).

ANGULO [1954]

ANGULO IÑÍGUEZ, DIEGO. *Pintura del siglo XVI*. Madrid: Plus Ultra, 1954 (Ars Hispaniae; XII).

Año Jubilar [1963]

"San Pablo en España. XIX Centenario. Año Jubilar 1963-1964", *Boletín Informativo*. Tarragona: Secretaria-do del XIX Centenario de la Venida del Apóstol San Pablo a España, 3, 1963.

Antoni Agustí [1995]

Antoni Agustí, bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona (1517-1586). Aportacions entorn del marc socio-cultural de Catalunya en la seva època. Lleida: Amics de la Seu Vella, 1995.

ARCO [1902]

ARCO Y MOLINERO, ÀNGEL DEL. "Tres arqueólogos tarraconenses. Luis Pons de Icart, Juan Francisco Albiñana, Buenaventura Hernández Sanahuja", *Boletín Arqueológico*. Tarragona, època I, núm. 7, gener-febrer de 1902, 18-35 p.

ARITZETA [1998]

ARITZETA I ABAD, MARGARIDA. *Obra crítica de Manuel de Montoliu*. Tarragona: Diputació, 1988.

AROLA [2002]

AROLA SANROMÀ, LLUÍS. *Catàleg de l'exposició celebrada al Museu d'Art Modern de Tarragona, del 17 de setembre al 20 d'octubre de 2002*. Tarragona: Museu d'Art Modern. Diputació, 2002.

Arxiepiscopologi [www]

"Arxiepiscopologi". *Arquebisbat de Tarragona* [en línia]. Disponible a:

www.arquebisbattarragona.cat/index.php?arxiu=fitxa_arxi&id=2353.

ÁVILA-SANTAMARÍA [1990]

ÁVILA PADRÓN, ANA VICTORIA; ARIEL SANTAMARÍA. "Las pinturas del retablo mayor de la prioral de Reus", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*. Zaragoza, XLII (1990), 39-72.

BAIXERAS [2000]

BAIXERAS SASTRE, ENRIC. "Apunt sobre l'entorn artístic tarragoní del professor Valentines", en: *Isidre Valentines: fotogràfs 1900-1959*. Tarragona: Museu d'Art Modern. Diputació, 2000, 9-17 p.

BAIXAULI [1969]

BAIXAULI MORALES, EDUARDO. *Tarragona musical. Un siglo de vida artística (1850-1950)*. Tarragona: l'autor, 1969.

BALLE [2004]

BALLE I CAMPASSOL, EDUARDO DE. *Apuntes para la historia del noble linaje Balle, originario de Flassà (Gerona). 21 generaciones de una familia catalana*. Olot: Archivo y Biblioteca Vallgornera, 2004.

BALLESTER-ESCODA [2005]

BALLESTER BAIGES, LLUÍS; COIA ESCODA MURRIA. *El naixement dels barris del Port*. Tarragona: Centre d'Estudis Marítims i d'Activitats del Port, 2005.

BARADO [1996]

BARADO MORENO, FRANCISCO ALONSO. "Máximo Burxa y su vinculación a Tarragona", *Diari de Tarragona*, 4 de desembre de 1996, 24-25 p.

BARGALLÓ [1990]

BARGALLÓ VALLS, JOSEP. *La colla Xiquets de Tarragona i la tradició castellera de la ciutat*. Tarragona: El Mèdol, 1990.

BASCO [2009]

BASCO GRÀCIA, FRANCESC. *Mártires del siglo XX. Arzobispado de Tarragona*. Barcelona: Editorial Escua, 2009.

BASSEGODA [2006]

BASSEGODA I NONELL, JOAN. "L'obra de Josep Domènech i Estapà, arquitecte de la Facultat de Medicina i Hospital Clínic de Barcelona", *Gimbernat*, 45 (2006) 17-26.

BATLLE HUGUET [1946]

BATLLE HUGUET, PEDRO. *Los tapices de la Catedral Primada de Tarragona*. Tarragona: Sindicato de Iniciativa de Tarragona, 1946.

BATLLE PUNYED [2001]

BATLLE PUNYED, RAMON. *Uns Batlle de la Selva a Tarragona al segle XIX*. Barcelona: l'autor, 2001.

BATLLORI [1958]

BATLLORI, MIGUEL. "Gracián entre la corte y Cataluña en armas", *Revista de Estudios Políticos*, 100 (1958) 167-194.

BATLLORI [2001]

BATLLORI, MIQUEL. "Vidal i Barraquer, entre la rigidesa doctrinal i la flexibilitat política davant la segona República", en: *Inauguració del curs acadèmic 2001-1002. Discursos i lliçons*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2001.

BATLLORI-ARBELOA [1981-1991]

BATLLORI, MIQUEL; VÍCTOR MANUEL ARBELOA. *Arxiu Vidal i Barraquer. Església i Estat durant la Segona República Espanyola. 1931-1936*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1971-1991 (Scripta et Documenta; 21).

BERTRAN [1989]

BERTRAN I VALLVÉ, DÍDAC. "Antoni Alasà Domingo. 'Máximo Burxa'", *Revista del Diari de Tarragona*, 4-10 de juny de 1989, 19 p.

BERTRAN [1989]

BERTRAN I VALLVÉ, DÍDAC. "Pere Martell", *Revista del Diari de Tarragona*, núm. 154, 12-19 de març de 1989, 19 p.

BERTRÁN [1989]

BERTRAN I VALLVÉ, DÍDAC. "Josep Roig i Bergadà", *Revista del Diari de Tarragona*, 164 (21-27 de maig de 1989).

BERTRAN [1997]

BERTRAN I VALLVÉ, DÍDAC. *Josep Burdeus i Seritjol vist per Josep-Pau Virgili i Sanromà*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1997.

BIMCT

Boletín de Información Municipal de la Ciudad de Tarragona, núm. 17, setembre-

octubre de 1971, 12-14 p.

Biographie des 750 [1849]

Biographie des 750 représentants a l'assemblée législative élus le 13 mai 1849. París: Pagnerre, 1849

BLADÉ [1970]

BLADÉ I DESUMVILA, ARTUR. *El setge de Gandesa i del Castell de Móra d'Ebre (1836-1848)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1970 (Episodis de la Història; 143).

BLADÉ [1984]

BLADÉ DESUMVILA, ARTUR. *Antoni Rovira i Virgili i el seu temps*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1984 (Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajuana; 89).

BLANC [1985]

BLANC, JOSEP. *Arxiepiscopologi de la Santa Església metropolitana i primada de Tarragona*. transcr. de Joaquim Icart, vol. II. Tarragona: Diputació Provincial. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1985.

BLANCH [1985]

BLANCH, JOSEP. *Arxiepiscopologi de la Santa Església metropolitana i primada de Tarragona*, vol. II. (tr. de Joaquim Icart). Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1985.

BLANCO-QUÍLEZ-ROYO-SANAHUJA [1993]

BLANCO CALVO, JESÚS; JULIO LUIS QUÍLEZ MATA; RODRIGO ROYO CASTELL; DOLORS SANAHUJA BOFARULL. "Protocolo de entradas de arzobispos en la ciudad de Tarragona: el caso del arzobispo Joan de Montcada (1612-1613)", *Pedralbes*, núm. 13 (1993 = Les Institucions Catalanes (segles XV-XVII). Actes del Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya), vol. II, 133-138 p.

BOLEDA [1982]

BOLEDA CASES, RAMON. *Joan Terés i Borrull. Arquebisbe i virrei*. Tàrrega: A.G. Camps, 1982.

BONAMUSA [1997]

BONAMUSA, FRANCESC. *Política i finances republicanes (1931-1939). Lluís Mestres i Capdevila. Comissari conseller a Tarragona (1936-1937) i director general de finances de la Generalitat de Catalunya (1937-39)*. Tarragona: El Mèdol, 1997.

BORONAT [2005]

BORONAT I RECASENS, JOSEP M. *Esbós biogràfic i petita antologia*. Altafulla: Centre d'Estudis, 2005.

BORRÀS [1988]

BORRÀS I FELIU, ANTONI. "El cardenal Gaspar Cervantes, fundador de la Casa-Noviciat de la Companyia de Jesús de Tarragona (1574-1575)", en: *Anuari 1987 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1988, 11-41 p.

BOSCH-GARRIGA [1997]

BOSCH BALLBONA, JOAN; JOAQUIM GARRIGA I RIERA. *El retaule major de la prioral de Sant Pere de Reus*. Reus: Centre de Lectura / Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1997.

BOURQUELOT [1857]

BOURQUELOT, FÉLIX. *La littérature française contemporaine, 1827-1849. Continuation de "La France littéraire". Dictionnaire Bibliographique, tom VI*. París: Delarogue Ainé, 1857

BOVER [1868]

BOVER DE ROSSELLÓ, JOAQUIM M. *Biblioteca de escritores baleares, vol. II*. Ciutat de Mallorca: s.e. [Impr. de P.J. Gelabert], 1868.

BRULLES [2008] BRULLES ENÉRIZ, LLUÍS. "Els comissaris delegats de la Generalitat a Tarragona durant la II República (1931-1939)", *Bolduc* [en línia], 2n. semestre de 2008, núm. 5, 3-13. Disponible a: www.dipta.cat.

BUSQUETS [1990]

BUSQUETS GRABULOSA, LLUÍS. "Domènec Guansé, literat de molts registres", *Revista de Catalunya*, Barcelona, 40 (1990), 139-147.

Butlletí extraordinari [1991]

Butlletí [Arqueològic] extraordinari dedicat a B. Hernández Sanahuja. Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1991.

CABESTANY [1985]

CABESTANY I FORT, JOAN-FRANCESC. "La construcció del port de la ciutat de Tarragona: una venda de títols nobiliaris (1795)", *Quaderns d'Història Tarraconenses*, vol. V, 1985, 113-131 p

CALBET-CORBELLA [1981-1983]

CALBET I CAMARASA, JOSEP M.; JACINT CORBELLA I CORBELLA. *Diccionari biogràfic*

de metges catalans, vol. III. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1981-1983.

CABRÉ [1994]

CABRÉ I MONTSERRAT, DOLORS. "Els 'Escritos inéditos' de D. Antonio de Magriñá y de Suñer", en: *Recull Bartomeu Darder i Pericàs (1894-1944)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1994, 141-158.

CABRÉ-GONZÁLEZ [1966]

CABRÉ I MONTSERRAT, FRANCESC; M. JOSEPA CABRÉ I MONTSERRAT; J. MANUEL GONZÁLEZ I CABRÉ. "Mª Dolors Cabré i Montserrat. Apunts biogràfics", *Recull Mª Dolors Cabré i Montserrat (1914-1995)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1966.

CACHIONE [2006]

CACHIONE AMENDOLA, RICHARD. "Luis Monguió (1908-2005). Bio-bibliografía de un distinguido peruanista e hispanoamericanista", *Boletín. Academia Peruana de la Lengua*, Lima, 42 (2006) 237-295.

CADENA [1986]

CADENA, JOSEP M. *Opisso*. Barcelona: Edicions de Nou Art Thor, 1986, 50 p.

CALBET-CORBELLA [1982]

CALBET I CAMARASA, JOSEP M.; JACINT CORBELLA I CORBELLA. *Diccionari biogràfic de metges catalans*, vol. III. Barcelona, 1982, 192, 238 i 309 p.

CALVET-ROVIRA [2010]

CALVET, FELIP I TERESA ROVIRA. *Bibliografia d'Antoni Rovira i Virgili. Dolors Comas i Andreu i Maria Capdevila i Font (col 1.)*. Tarragona: Diputació, 2010. (Ramon Berenguer IV).

CAMÓS [1951]

CAMÓS CABRUJA, LLUÍS. "Historia de dos retablos", *Anales y boletín de los museos de arte de Barcelona*, Barcelona, X (1951) 611-626.

CAMPOS [1997-1998]

CAMPOS FERNÁNDEZ DE SEVILLA, Dr. FRANCISO JAVIER. "Correspondencia del agustino Enrique Flórez con el canónigo D. Ramón Foguet i Foraster", *Butlletí Arqueològic*, època V, núm. 19-20, 1997-1998, 271-311 p.

CANTERA-MILLÀS [1956]

CANTERA BURGOS, FRANCISCO; JOSÉ M. MILLÀS VALLICROSA. *Inscripciones hebraicas de España*. Madrid: Instituto Arias Montano, 1956

CAPDEVILA (est.) [2002]

ROVIRA I VIRGILI, ANTONI. *Cartes de l'exili (1939-1949)*. Maria Capdevila (comp., transcr. i est.). Barcelona: Abadia de Montserrat, 2002 (Abat Oliba; 240).

CAPDEVILA [1925]

CAPDEVILA FELIP, SANÇ. "El pare Bonaventura Prats, S.I.", *La Cruz*, 22 de novembre de 1925.

CAPDEVILA [1927]

CAPDEVILA, SANÇ. *La Torre de la Mora*. Tarragona: Suc. de Torres i Virgili, 1927.

CAPDEVILA [1928]

CAPDEVILA I FELIP, SANÇ. "La Real Congregación de la Purísima Sangre de N. S. Jesucristo", *Semana Santa de Tarragona*. Tarragona: Agrupación de Asociaciones Pro-Fiestas de Semana Santa, 1928, s.p.

CAPDEVILA [1935]

CAPDEVILA I FELIP, SANÇ. *La Seu de Tarragona. Notes sobre la construcció, el tresor, els artistes, els capitulars*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1935 (Biblioteca Històrica; II).

CAPDEVILA MIQUEL [1935]

CAPDEVILA I MIQUEL, TOMÀS. "L'arquitecte Pere Blai, constructor d'esglésies i solucionador de conflictes", *La Cruz. Diario Católico*, 21 de febrer de 1935, Tarragona, 1 p.

CAPEILLE [1914]

CAPEILLE, JEAN M. L'ABBÉ. *Dictionnaire de biographies roussillonnaises*. Perpinyà: Imprimerie-Librairie Catalane de J. Comet, 1914.

CARBONELL [1986]

CARBONELL I BUADES, MARIÀ. *L'Escola del Camp de Tarragona en l'arquitectura del segle XVI a Catalunya*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1986.

CARBONELL [1995]

CARBONELL I BUADES, M., "Mossèn Jaume Amigó, rector de Tivissa i primer arquitecte del Renaixement català", en: *L'església de Sant Jaume d'Ulldemolins*.

Ulldemolins: Ajuntament, 1995, (Quaderns d'Ulldemolins; 9), 8-89 p.

CARBONELL [1995a]

CARBONELL I BUADES, MARIÀ. "Antoni Agustí i la capella del Santíssim Sagrament de la catedral de Tarragona", en: BALASCH, M. ESTHER. (a c.d.); JOAN JOSEP BUSQUETA (col.l.). *Antoni Agustí, bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona (1517-1586). Aportacions entorn del marc socio-cultural de Catalunya en la seva època*. Lleida: Associació Amics de la Seu Vella, 1995, 217-248 p.

CARBONELL [1995b]

CARBONELL I BUADES, MARIÀ. "Mossèn Jaume Amigó i l'església d'Ulldemolins", en: *L'església de Sant Jaume d'Ulldemolins*. Ulldemolins: Ajuntament, 1995, 9-89 p (Quaderns d'Ulldemolins; 9).

CARBONELL [1995c]

CARBONELL I BUADES, MARIÀ. "Mossèn Jaume Amigó, rector de Tivissa i primer arquitecte del Renaixement català", en: *L'església de Sant Jaume d'Ulldemolins*, col.l. "Quaderns d'Ulldemolins" 9. Ulldemolins: Ajuntament, 1995, 8-89 p.

CARBONELL [1998]

CARBONELL I BUADES, MARIÀ. "Isaac Hermes Vermey. Retaule de Santa Maria de Palamós", en: *De Flandes a Itàlia. El canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona* (catàleg de l'exposició). Girona: Museu d'Art, 1998, 134-137 p.

CARBONELL [1997]

CARBONELL I BUADES, MARIÀ, "Angèlica Justiniano, una pintora catalana del segle XVII", en: *Miscel·lània. Homenatge a mossèn Jesús Tarragona*. Lleida: La Paeria, 1997, 373-384 p.

CARBONELL [2002]

CARBONELL I BUADES, MARIÀ. "Els barons de Vallespinosa", en: ANGLÈS, FRANCESC; HUGUET, JOAN (ed.). *Vallespinosa i el seu patrimoni monumental i artístic conservat (segles XII-XVIII)*. Tarragona: Diputació, 2002, 21-69 p.

CARCEL [1975-1976]

CARCEL ORTÍ, VICENTE. "Los obispos españoles ante la Revolución de 1868 y la Primera República", *Hispania Sacra*, XXVIII, 1975-1976, 339-422 p.

CARDÓ [1977]

CARDÓ, CARLES. *Les dues tradicions: Història espiritual de les Espanyes*. Barcelona: Claret, 1977.

CARDÓ [1994]

CARDÓ, CARLES. *El gran refús*. Barcelona: Claret, 1994.

CARLES-MUÑOZ-LLOR-MARSET [2000]

CARLES, FRANCISCO; ISABEL MUÑOZ; CARMEN LLOR MORENO; PEDRO MARSET. *Psicoanàlisi en Espanya (1893-1968)*. Madrid: Asociación Española de Neuropsiquiatria, 2000.

CAROD [1985]

CAROD ROVIRA, JOSEP-LLUÍS. "Ramon Comas Maduell", en: *Cent personatges. Del Baix Penedès al Montsià*. Tarragona: El Mèdol, 1985, 40 p.

CAROD [1985]

CAROD-ROVIRA, JOSEP-LLUÍS. "Josep M. Llorens i Ventura", en: DD.AA. *Cent personatges: del Baix Camp al Montsià*. Tarragona: El Mèdol, 1985, 93 p.

CAROD [1994]

CAROD-ROVIRA, JOSEP LLUÍS (a c.d.). *Antoni Rovira i Virgili i la qüestió nacional. Textos polítics, 1913-1947*. Felip Calvet i Teresa Rovira (Biografia i bibliografia). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Entitat autònoma del Diari Oficial i de Publicacions, 1994 (Catalans Il·lustres; 9).

CARRASQUILLA-VIRGILI [2007]

CARRASQUILLA NIETO, MANUEL; XAVIER VIRGILI ABELLÓ. *La Guàrdia Urbana de Tarragona. 150 anys de servei*. Tarragona: Arola / Ajuntament, 2007 (Morera Estudis Locals; 14).

CASANOVAS [1999]

CASANOVAS I MIRÓ, JORDI. "Epigrafia funerària", en: *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1999, 275-278 p.

CASTELLARNAU [1942]

CASTELLARNAU DE LLEOPART, JOAQUIM M. *Recuerdos de mi vida (1854-1941)*. Burgos: Imprenta Aldecoa, 1942. (Madrid: Organismo Autónomo de Parques Nacionales, 2002).

CAVALLÉ [1997]

CAVALLÉ, JOAN. "Dues notícies sobre l'activitat de Cristòfol Hortonedà", en: *El*

temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà Vendrell. Tarragona: Diputació, 1997, 213-214 p.

CAVALLÉ [2006]

CAVALLÉ I BUSQUETS, JOAN. "Núria Delclòs", *El Punt*, (Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre), 16 de novembre de 2006, 17.

CAVALLÉ [2011]

CAVALLÉ BUSQUETS, JOAN. "L'espasa i la ploma: el setge de Tarragona de 1811 i la literatura". Conferència pronunciada el 24 de maig de 2011 a la seu del Consell Comarcal del Tarragonès [en línia]. Disponible a: www.tarragones.cat > Cultura > Conferències, i a: www.tarragona.cat/lajuntament/conselleries/patrimoni/arxiu-municipal-tarragona/bicentenari-guerra-del-frances/fixers/altres/lespasa-i-la-ploma.

CEBALLOS [2004]

CEBALLOS HORNERO, ALBERTO. *Los espectáculos en la Hispania romana. La documentación epigráfica*. Mèrida: Museo Nacional de Arte Romano, 2004 (Cuadernos Emeritenses; 26).

Centenari del cardenal Vidal i Barraquer [1968]

"Centenari del cardenal Vidal i Barraquer. Home d'Església" [Dossier]. *Serra d'Or*, any X, núm. 109, octubre de 1968, 15-35 p.

CIMORRA [1970]

CIMORRA, EUSEBIO; ISIDRO R. MENDIETA; ENRIQUE ZAFRA. *El sol sale de noche*. Moscú: Progreso, 1970.

CLOSA [1985]

CLOSA FARRÉS, JOSEP. "Don Antonio Agustín y la poesía latina clásica y humanística", *Universitas Tarraconensis*, 7, 1985, 17-32 p.

CLOSA [1989]

CLOSA FARRÉS, JOSEP. "Don Antonio Agustín y la tradición humanística italiana", *Actas del VII Congreso Español de Estudios Clásicos*, vol. III. Madrid: 1989, 447-452.

COLL [1988]

COLL I ALENTORN, MIQUEL. *El primer alcalde constitucional de Tarragona: Josep Ignasi d'Alemanys i Carbonell. Apunts biogràfics realitzats amb motiu de la cessió del seu retrat a la ciutat per part de la família Coll-Alemanys*. Tarragona: Ajuntament, 1988.

COMAS [1973]

COMAS, RAMON. *Gomà-Vidal i Barraquer: dues visions antagòniques de l'Església del 1939*. Barcelona: Laia, 1973.

COMAS [1977]

COMAS, RAMON. *Vidal i Barraquer. Síntesi biogràfica*. Barcelona: Abadía de Montserrat, 1977.

CONTRERAS [1787]

CONTRERAS, JUAN-SENÉN DE. *Compendio de los veinte libros de reflexiones militares, que en diez tomos en quarto escribió el teniente general don Álvaro de Navia Osorio, vizconde del Puerto y marqués de Santa Cruz del Marcenado*. Madrid: Imprenta Real, 1787.

CÓRDOBA [1964-1965]

CÓRDOBA FERNÁNDEZ, VICENTE. "Antonio Agustín y el derecho romano", *Boletín Arqueológico*, 1964-1965, 65-107 p.

CORRETGER [2006a]

CORRETGER SÀEZ, MONTSERRAT. *Ferran de Querol i de Bofarull i Torredembarra*. Torredembarra: Patronat Municipal de Cultura, 2006.

CORRETGER [2006b]

CORRETGER SÀEZ, MONTSERRAT. "El paradís perdut d'un romàntic conservador: l'obra literària de Ferran de Querol i Bofarull", *El Modernisme literari a Tarragona*. Tarragona: Arola, 2006.

CORRETGER [2010]

CORRETGER, MONTSERRAT. "Les raons d'una incomprensió crítica i epístoles entre Domènec Guansé i Víctor Català (1926-1931)", *Els Marges*, 90. Barcelona, 2010, 40-67 p.

CORRETGER-GRANADOS-BARGALLÓ-BUSQUETS [2005]

CORRETGER SÀEZ, MONTSERRAT; MERITXELL GRANADOS SALVADOR; JOSEP BARGALLÓ VALLS I LLUÍS BUSQUETS GRABULOSA. *Domènec Guansé. Revisió i actualitat*. Tarragona: Arola, 2005 (col·l. Morera; 7).

CORTADELLAS [1948]

CORTADELLAS SANROMÁ, FRANCISCO. *El arzobispo Costa y Borràs*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1948.

CORTÉS [1999]

CORTÉS, RODOLF; JORDI LÓPEZ. "Inscripció de Thecla, verge consagrada a Crist", en: *Temps de monestirs. Els monestirs catalans entorn l'any mil* (catàleg de l'exposició). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura / Pòrtic, 1999, 119-122.

CORTIELLA [1984]

CORTIELLA I ÒDENA, FRANCESC. *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1984 (Secció d'Arqueologia i Història, 53).

CORTS [1992]

CORTS I BLAY, RAMON. *L'arquebisbe Fèlix Amat (1750-1824) i l'última Il·lustració espanyola*. Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya / Herder, 1992 (Col·lecció Sant Pacià; 44).

COY [1912]

COY COTOMAT, AGUSTÍN. *El teniente general Don Juan Senén de Contreras y de Torres. Heroico defensor de la Ciudad de Tarragona durante su memorable sitio de 1811*. Madrid: Imprenta de la Revista Técnica de Infantería y Caballería, 1912.

Crónica Martirio [1960]

Crónica. XVII Centenario del Martirio de San Fructuoso, obispo y sus dos diáconos santos Augurio y Eulogio. Tarragona, 21 enero de 1959 - 21 enero de 1960. Francisco Giralt Palau i Luis Icart Leonila (dir.). Tarragona: Arquebisbat, 1960.

CUENCA [1978]

CUENCA TORIBIO, JOSÉ MANUEL. "La diócesis de Tortosa en la última etapa isabelina (1858-1868)", *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, XIX, 1978, 247-310 p.

DARDER [1994]

DARDER I SEGUÍ, JOSEP. "El Dr. Bartomeu Darder i Pericàs vist pel seu fill", en: CHAVARRIA, J. J.; J. DOLÇ; E. A. SOLER (ed.). *Recull Bartomeu Darder i Pericàs (1894-1944)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1994, 9-49 p.

DASCA-ROVIRA-BARRIACH [1993]

DASCA I ROIGÉ, ANDREU; JORDI ROVIRA I SORIANO; FRANCESC BARRIACH I MOLAS. *Epítome història de Tarragona*. Tarragona: Imprenta Catalunya, 1993.

DBD [wWW]

Diccionari biogràfic de dones [en línia]. Generalitat de Catalunya, Consell de Mallorca i Xarxes Vives d'Universitats. Disponible a: www.dbd.cat.

DCA

Diccionari dels Catalans a Amèrica. Contribució a un inventari biogràfic, toponímic i temàtic, vol. IV. Barcelona: Comissió Amèrica i Catalunya. Generalitat de Catalunya, 1992.

DEL AMO [1979]

DEL AMO, M. DOLORES. *Estudio crítico de la Necrópolis Paleocristiana de Tarragona*, vol. II + plànols. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1979.

DEL AMO [2001]

DEL AMO, M. DOLORES. "Obispos y eclesiásticos de *Tarraco* desde los inicios del Cristianismo a la invasión sarracena del 711 d.C.", *Butlletí Arqueològic*, 5a època, núm. 23, 2001, 259-280 p

DELCLÒS [1977]

DELCLÒS I BALVEY, LLUÍS. "Biografía del doctor Gibert", *Topografía médica de Vilaseca de Solcina, por Agustín M. Gibert y Oliver*. Vila-seca i Salou: Agrupació Cultural, 1977, 11-44 p.

DESNOUVAUX [2006]

DESNOUVAUX, DIDIER. "Le général Salme", *Histoire-Généalogie. La vie & la mémoire des hommes* [en línia]. Dimecres, 1 de març de 2006. Disponible a: www.histoire-généalogie.com > Articles > La vie militaire > Le général Salme.

Dhec

Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya, vol. IV. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència / Claret, 1998.

DÍAS [1934]

DÍAS TORAOS, FILIBERTO. "El Excmo. e Ilmo. Sr. D. Joaquín Mª de Castellarnau y Lleopart", *Ibérica*, 1011, 1934, 87-94 p.

DOMÈNEC-CALLE [1984]

DOMÈNEC, JUAN A.; RAFAEL CALLE. *Guia catàleg de la postal antiga de Tarragona*. Tarragona: els autors, 1984.

DOMÍNGUEZ [1951]

DOMÍNGUEZ BORDONA, JESÚS. "La biblioteca de Don Ramón Foguet, canónigo tarraconense (1725 [sic] -1794)", *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, vol. II. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1951, I, 243-253 p.

Domènec Estapà [1999]

Domènec Estapà, Domènec Mansana [exposició]. N. BORNIQUEL, A. PASTOR i A. SIERRA (ed.). Barcelona: Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, Centre de Documentació, 1999.

DOMINGO [2009]

DOMINGO PALAU, ANNA. "Francesc Carbó, dramaturg tarragoní", en: MACIP, FRANCESC (a c.d.). *Tarragona: espai festiu, espai teatral. De la plaça del Corral al teatre all'italiana*. Valls: Cossetània, 2009 (Antines; 16).

DUARTE [2004]

DUARTE, ÀNGEL. *Història del republicanisme a Catalunya*. Vic-Lleida: Eumo / Pagès, 2004. (Biblioteca d'Història de Catalunya; 3).

DUPRÉ [1994]

DUPRÉ I RAVENTÓS, XAVIER. *L'arc romà de Berà (Hispania Citerior)*. Roma: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1994.

DURAN [1984]

DURAN, EULÀLIA. *Lluís Ponç d'Icard i el 'Llibre de les grandeses de Tarragona'*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1984.

EGUAGUIRRE [1855]

EGUAGUIRRE, ANDRÉS. *Historia de los acontecimientos del sitio de Tarragona en el año 1811*. Reus: Imprenta y Librería de Juan B. Vidal, 1855.

El temps sota control [1997]

"Perfil biogràfic de F. Xavier Ricomà Vendrell" i "Aproximació a la bibliografia de F. Xavier Ricomà Vendrell", en: *El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà Vendrell*. Tarragona: Diputació, 1997, 13-16 p. i 17-24 p.

ELIAS DE MOLINS [1889]

ELIAS DE MOLINS, ANTONI. *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX (apuntes y datos)*, II. Barcelona: Impr. Fidel Giró, 1889.

Epítome Contreras [1810]

Epítome de la historia militar del General Don Juan Senén de Contreras, Mariscal de campo de los reales ejércitos de S.M.C. el señor Don Fernando VII... Londres: s.e., 1810.

ESCARRÉ [2008]

ESCARRÉ PINTO, RICARD. *Doctor Aleu. Obra i memòries*. Constantí: Ajuntament, 2008 (Aplecs; 2).

ESCATLLAR [2006]

ESCATLLAR I TORRENT, FRANCESC. “Els Verderol. Escultors”, *Missiva.com* [en línia], setembre de 2006, núm. 3, 12-13 p. Disponible a: www.scenealogia.org.

ESCATLLAR [2007]

ESCATLLAR I TORRENT, FRANCESC. “Els Marrugat, constructors de carros, ferrers i negociants”, *Missiva.com* [en línia], gener de 2007, núm. 4, 7-8 p. Disponible a: www.scegenealogia.org/pdf/Missiva.com4.

ESCODA [2002]

ESCODA MURRIA, COIA. *El Port de Tarragona*. Col·l. Carme Montaña Carreras, José Luis Navarro Royo, Mercè Toldrà Dalmau. Barcelona / Tarragona: Lunwerg / Autoritat Portuària, 2002.

ESCODA [2008]

ESCODA MURRIA, COIA. “Los ingenieros militares, partícipes de las obras del Puerto de Tarragona en el siglo XVIII”, *Revista de Historia Naval*, núm. 102, 2008, 61-73 p.

Escola i Conservatori de Música [2009]

Escola i Conservatori de Música de Tarragona. Diputació de Tarragona. 25 anys a la Casa Montoliu. Tarragona: Diputació, 2009.

Escola i Conservatori de Música [2009]

Escola i Conservatori de Música de Tarragona. Diputació de Tarragona. 25 anys a la Casa Montoliu. Tarragona: Diputació, 2009.

ESCRIVANO-ESPAÑOL-MARTÍNEZ [2006]

ESCRIVANO BENITO, JOSÉ JAVIER; LUIS ESPAÑOL GONZÁLEZ; Mª ÁNGELES MARTÍNEZ

GARCÍA. "El doctorado español en matemáticas entre 1900 y 1921". *Llull*, núm. 29, 2006, 37-50 p.

ESTRADÉ [1999]

ESTRADÉ CIURANA, MIQUEL. *Sant Fructuós, bisbe de Tarragona i màrtir*. Barcelona: Estela, 1960. Abadía de Montserrat, 1999.

FARRIOL [1995]

FARRIOL CLAVÉ, RAMON. "Joaquim Basora Nin", en: OLLÉ ROMEU, JOSEP M. (dir.). *Homes del catalanisme*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1995, 57 p.

FELIU DE LA PENYA [1709]

FELIU DE LA PENYA Y FARELL, NARCISO. *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos, y famosos hechos de la nacion Cathalana, de sus santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los mas señalados y Eminentes Varones que en Santidad, Armas, y Letras han florecido...* III. Barcelona, Juan Pablo Martí, 1709 (Barcelona: Ed. Base, 1999).

FERRER [1952]

FERRER SOLER, ALBERTO. "Los escultores Luis y Francisco Bonifás. Nuevas aportaciones a su estudio", *Boletín Arqueológico*. Tarragona: época IV, núm. 37-40, any LII, 1952, 310-317 p.

FERRER [1984]

FERRER I BOSCH, M. ANTÒNIA. "Una rèplica al període liberal Jaume Creus, arquebisbe de Tarragona i president de la Junta de Fe (1823-1825)", *Quaderns d'Història Contemporània*, núm. 6, 1984, 5-18 p.

FERRER [2004]

FERRER, RAFAEL. "Núria Abelló en el record", en: *Revista Catalana de Psicoanàlisi*, vol. XXI, núm. 1-2, 2004, 199-200 p.

FERRER BOSCH [1977]

FERRER BOSCH, M. ANTÒNIA. "El programa urbanístic de Guillem Oliver, síndic personer de la ciutat de Tarragona, l'any 1819, diputat a Corts per Tarragona l'any 1820 i regidor de Tarragona el 1822-1823", *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, 27, Tarragona, 1977, 115-122 p.

FERRER BOSCH [1983]

FERRER BOSCH, M. ANTÒNIA. "Influència de les societats patriòtiques en la

formació d'una opinió pública liberal a Tarragona (1820-1823), *Quaderns d'Història Contemporània*, 5, Tarragona, 1983, 13-23 p.

FERRER-DASCA-ROVIRA [1994]

FERRER I BOSCH, MARIA ANTÒNIA; ANDREU DASCA I ROIGÉ & JORDI ROVIRA I SORIANO. *CL anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Una aproximació a la seva història (1844-1994)*. Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1994.

FERRER-DASCA-ROVIRA [1994]

FERRER, M. ANTÒNIA; ANDREU DASCA; JORDI ROVIRA, *CL anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense*. Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1994.

FERRER-DASCA-ROVIRA [1994]

FERRER I BOSCH, MARIA ANTÒNIA; ANDREU DASCA I ROIGÉ; JORDI ROVIRA I SORIANO. *CL anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Una aproximació a la seva història (1844-1994)*. Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1994.

FIERRO [2000]

FIERRO MÈNU, ANDRÉS. *¡Tarán! Avatares de un piloto de caza de la República en dos guerras (1936-39 y 1941-45)*. Madrid: l'autor, 2000.

FLORENSA [1949]

FLORENSA, ADOLFO. "Un arquitecto catalán renacentista: Pere Blay", *Revista Nacional de Arquitectura*, 92, Madrid, 1949, 377-380 p.

FLORENSA-GÜELL [2005]

FLORENSA I SOLER, NÚRIA; MANEL GÜELL. 'Pro Deo, pro rege et pro patria'. *La revolució catalana i la campanya militar de 1640 a les terres de Tarragona*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana / Òmnium, 2005.

FOGUET [2007]

FOGUET I BOREU, FRANCESC. "Domènec Guansé: 'Fer que la revolució sigui, com ho volia ésser el catalanisme, una cultura' (1936-1939)", en: *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània*. Lleida: Punctum, 2007, 493-503 p.

FONTBONA-MIRALLES [1985]

FONTBONA, FRANCESC; FRANCESC MIRALLES. *Història de l'art català. Del*

Modernisme al Noucentisme 1888-1917. Barcelona: Edicions 62, 1985.

FORT [1947]

FORT I COGUL, EUFEMIÀ. *El santuari de la Mare de Déu de Paret Delgada, a la Selva del Camp de Tarragona*. La Selva del Camp: Analecta Selvatana, 1947.

FORT [1950]

FORT I COGUL, EUFEMIÀ. *El convent de Sant Agustí a la Selva del Camp*, vol. IV. La Selva del Camp: Analecta Selvatana, 1950.

FORT [1963]

FORT I COGUL, EUFEMIÀ. "Crónica: a la memoria del Dr. D. Jesús Domínguez Bordona", *Santes Creus. Boletín del Archivo Bibliográfico de Santes Creus*, vol. II, 18, 1963, 364-366 p.

FUENTES [1989]

FUENTES GASÓ, MANUEL. *Esglésies i senyorijs de la Canonja i Masricart*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1989.

FUENTES [1989]

FUENTES GASÓ, MANUEL. "Agustí Bennàsser, comensal de la Seu de Tarragona i escultor sis-centista", en: *Recull Joan Mallafré i Guasch (1896-1961)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1989, 71-87 p.

FUENTES-ROIG [2005]

FUENTES GASÓ, MANUEL M.; FRANCESC ROIG I QUERALT. *Manuel Borràs i Ferré: una vida al servei de l'Església*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 2005.

Full Parroquial [1983]

"Full Parroquial, 1916-1924". Tarragona: Cercle Cultural, Recreatiu i Esportiu de Constantí, 1983.

GARCÍA MARTÍN [1990]

GARCÍA-MARTÍN, MANUEL. *L'Hospital de Sant Pau*. Barcelona: Catalana de Gas, SA, 1990.

GARCÍA-QUINTANA [1996]

GARCÍA ANTÓN, IRENE; ANTONI QUINTANA I MARÍ. "En torno al ebanista José Izquierdo Mestre", *Recull Mª Dolors Cabré i Montserrat (1914-1995)*. Tarragona:

Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1996, 53-122 p.

GARRIGA [1986]

GARRIGA I RIERA, JOAQUIM. *L'època del Renaixement. El segle XVI*, Marià Carbonell (col 1.), en: *Història de l'art català*, vol. IV. Barcelona: Editorial 62, 1986.

GARRIGA [2004]

GARRIGA I RIERA, JOAQUIM. "L'obra nova de la part de Sant Jaume", en: CARBONELL I BUADES, MARIÀ; JOAQUIM GARRIGA I RIERA. *El Palau de la Generalitat a l'època del Renaixement*. Barcelona: Generalitat de Catalunya / MNAC, 2004, 61-75 p.

GAVALDÀ [2009]

GAVALDÀ RIBOT, JOSEP M. *et alii*. *Les actes del martiri de sant Fructuós, bisbe de Tarragona, i dels seus diaques sant Auguri i sant Eulogi*. Barcelona: Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós de l'Arquebisbat de Tarragona / Abadia de Montserrat, 2009.

GAVARD [1839]

GAVARD, CHARLES. *Galérie des Maréchaux de France*. París: Bureau des Galeries Historiques de Versailles, 1839.

GAY [1997]

GAY ESCODA, JOSEP M. *El corregidor a Catalunya*. Madrid: Marcial Pons, 1997

GIRAL [1994]

GIRAL, FRANCISCO. *Ciencia española en el exilio (1939-1989). El exilio de los científicos españoles*. Barcelona / Madrid: Anthropos / Centro de Investigación y Estudios Republicanos, 1994 (Memoria Rota. Exilios y Heterodoxias; 35).

GIRALT [1974]

GIRALT PALAU, FRANCESC. "El cardenal Benjamín de Arriba y Castro. Síntesis de una vida", *Boletín Oficial del Arzobispado de Tarragona*, época III, núm. extraordinari 48 bis, març de 1974.

GIRBAU [1999]

GIRBAU, JOAN. "La Societat Catalana de Matemàtiques a les portes del segle XXI (1)", en: *Ciència i Cultura al Llindar del Segle XXI*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1999, 167-174 p.

GISBERT [2002]

GISBERT CANES, JOAN. *Tarragona: escultures, làpides i fonts. Monuments i elements decoratius als carrers de la ciutat*. M. ELENA VIRGILI i BERTRAN, OCTAVI VILÀ i MAYO i MONTSERRAT FERRÉ i GRAS (col·l.). Tarragona: Arola, 2002.

GISBERT [2006]

GISBERT I CANES, JOAN. "L'ideari republicà de Lluís de Salvador", en: SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP; JORDI PIQUÉ PADRÓ (coord.). *La II República al Camp de Tarragona*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2006, 146-170 p.

GISPERT [2008]

GISPERT GÜELL, JOSEP. *La saga dels Gispert*. Tarragona: l'autor, 2008.

Goigs de la Mare de Déu de la Roca [1983]

Goigs a lloança de la Mare de Déu de la Roca. Venerada a la seva ermita de Mont-roig del Camp. Joan Ivern Figuerola (nota històrica) i Joan Òdena Virgili (dibuixos). Tarragona: Gogistes Tarragonins, 1983 (Gogistes Tarragonins; 40).

GÓMEZ [1974]

GÓMEZ GARCIA, VITO-TOMÁS. "Tensiones espirituales en la España decimonónica. Estudio de las cartas pastorales de Mons. Benito Vilamitjana y Vila, obispo de Tortosa y arzobispo de Tarragona (1812-1888)", *Escritos del Vedat*, IV, 1974, 647-665 p.

GÓMEZ [2002]

GÓMEZ PALLARÈS, JOAN. *Poesia epigràfica llatina als Països Catalans. Edició i comentari*. Barcelona / Cerdanyola: Institut d'Estudis Catalans / Universitat Autònoma de Barcelona, 2002.

GOMIS [2008]

GOMIS, RAMON. *Retrats més o menys impertinents*. Reus: Centre de Lectura, 2008.

GORT [1984] GORT I JUANPERE, EZEQUIEL. *Reus i el Camp durant la Guerra Civil. 1462-1472*, Edicions Rosa de Reus, 59. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1984.

GOROSTIDI [2010]

GOROSTIDI PI, DIANA. "Les inscripcions romanes", en: *Ager Tarraconensis*, núm. 3. Tarragona: Institut d'Estudis Catalans / Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2010.

GORT [1990]

GORT I JUANPERE, EZEQUIEL. "Un episodi de la Guerra Civil catalana: el setge d'Alcover (1463-1464)", *Quaderns d'Història Tarraconenses*, X, 1990, 39-57 p.

GOSÁLBEZ [2008]

GOSÁLBEZ, CARLES. "Rafael Nadal reposa donde quiso. Durante sesenta años participó en el turno de oficio de manera desinteresada", *Diari de Tarragona*, 5 de juny de 2008, 8-9 p.

GRAMUNT [1968]

GRAMUNT, JOSÉ. *Tarraco Gentilicia*. Barcelona: l'autor, 1968.

GRAMUNT [2001]GRAMUNT DE MORAGAS, JOSEP. *Un notario bibliófilo y otras historias catalanas*. Tarragona: Tarraco, 2001.

GRAU [2002]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. "Montblanc, refugi d'un notari tarragoní durant la guerra del Francès (1811)", *El Foradot*, núm. 11, abril de 2002. Montblanc, 20-21 p.

GRAU-GÜELL [2000]

GRAU I PUJOL, JOSEP M.; MANEL GÜELL. "Arxius i arxivística a les comarques tarragonines. Un balanç finimil·lenari. Història i producció bibliogràfica", *Historia et Documenta*, núm. 6, 2000, 47-157 p.

GRAS [2009]

GRAS ALOMÀ, RAMON. *Una utopia, una esperança. La història de Josep Alomà*. Tarragona: Arola Editors, 2009 (Tarragona, Història i Patrimoni; 1).

GRIFOLL [1986]

GRIFOLL I GUASCH, JOAN. "La música de Mn. Salvador Ritort", *Diari de Tarragona*, 24 d'agost de 1986, 6 p.

GRIFOLL [1988]

GRIFOLL I GUASCH, JOAN. *La cultura musical i el seu entorn. Primer centenari del Seminari de Tarragona (1886-1996)*. Valls: l'autor, 1988.

GUASCH [2003]

GUASCH I VERNET, ANTONI. "Enric Pinet, pintor de Vallfogona y Cornudella", *Diari de Tarragona*, 24 d'agost de 2003, 14 p.

GÜELL [1989]

GÜELL, MANEL. "Centenari d'un conegut cognom a Tarragona: els Socias",

Paratge Tarragoní, DTSCGMSV, núm. 5, octubre de 1989, 5-8 p.

GÜELL [1990]

GÜELL I JUNKERT, MANEL. "Els Monguió: 'Horacis de Tarragona'". *Paratge Tarragoní*, portanveu de la Delegació a Tarragona de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica i Sigil·lografia, núm. 8, gener de 1990, 13-17 p.

GÜELL [1991]

GÜELL I JUNKERT, MANUEL. *Notes per a l'estudi d'una família d'altres dignitats eclesiàstiques de la seu de Tarragona (segle XVIII): els Foguet*. Tarragona: Delegació de la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia i Vexil·lologia, 1991 (*Paratge Tarragoní*; 3).

GÜELL [1992]

GÜELL I JUNKERT, MANEL. "Algunes notícies sobre els mestres de cases que bastiren l'església nova d'Altafulla". *Estudis Altafullencs*, núm. 15, 1992, 21-33 p.

GÜELL [1993]

GÜELL I JUNKERT, MANEL. "Jaume Pallarés. De delinqüent comú a pres polític (s. XVI-XVII)", *Kesse. Butlletí del Cercle d'Estudis Històrics i Socials del Camp de Tarragona Guillem d'Oliver*. Tarragona, núm. 14, 1993, 11-13 p.

GÜELL [1993]

GÜELL I JUNKERT, MANEL. "Els personatges: context social de l'obra", en: GRAU I VERDÚ, ANTONI ; MANUEL GÜELL I JUNKERT; JORDI ROVIRA I SORIANO. *Matalàs de tota llana. Obra poètica de Josep Blanch, canonge de la Seu de Tarragona (segle XVII)*. Tarragona: Biblioteca Tarraconense, núm. 5, 1993, XVII-XXIV p.

GÜELL [1997]

GÜELL, MANEL. "CHT. Privilegi reial de nomenament quinquennal d'un ciutadà honorat a favor de la ciutat de Tarragona (1645)", *Paratge Tarragoní*, SCHGHSV, Barcelona, núm. 8, 1997, 11-28 p.

GÜELL [1999]

GÜELL, MANEL. "Fabrici Pons de Castellví a la guerra dels Segadors. Notes, apunts i esmenes", *Treballs Canongins*, 1999, 29-44 p.

GÜELL-ROVIRA [1999]

GÜELL, MANEL; JORDI ROVIRA I SORIANO. *Tarragona el 1715. Aspectes socials de la propietat urbana i rústica a l'època de la implantació Borbònica*. Tarragona: Virgili Editor, 1999 (Biblioteca Tarraconense; 7).

GÜELL [2001a]

GÜELL, MANEL. "L'assalt a Vila-seca i al fort de Salou durant la guerra dels Segadors (desembre de 1640)", *El Pont de Fusta, Vila-seca*, núm. 253, març de 2001, 22-23 p.

GÜELL [2003]

GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola Editors, 2003.

GÜELL [2004a]

GÜELL, MANEL. "Els assalts [frustrats] a la vila ducal durant la guerra dels Segadors (II)", *Aplec de Treballs*, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, núm. 22, 2004, 54-64 p.

GÜELL [2004b]

GÜELL, MANEL. "Els Güell: Història i genealogia d'una nissaga de Roda de Berà", *Boi*, núm. 12, 2004, 22-25 p.

GÜELL [2006a]

GÜELL, MANEL. "El llinatge dels Canals a Tarragona", *Missiva.com* [en línia], setembre de 2006, núm. 3, 3-11 p. Disponible a: www.scgenealogia.org/pdf/missiva.com3.pdf.

GÜELL [2007a]

GÜELL, MANEL. "Pantoja. El governador de Tarragona a inicis de la segona meitat del segle XVII", en: GÜELL, MANEL; SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ (ed.). *L'Home i l'historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis Històrics*. Tarragona: Port, 2007, 187-199 p.

GÜELL [2007b]

GÜELL JUNKERT, MANEL. "Rafel de Biure de Montserrat, o les tribulacions d'un senyor-bandoler de Vallespinosa (1570-1634)", *Recull*. Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Baixa Segarra, núm. 10, 2007, 45-87 p.

GÜELL [2008]

GÜELL, MANEL. "El personatge. En reconeixement a Francesc de Giminell Mascaró (v.1605-1640)", *A Carn!* [en línia], maig de 2008, núm. 7, 11-12 p. Disponible a: www.acarn.cat.

GÜELL [2010]

GÜELL, MANEL. "El personatge: Manuel Orozco Rovira (1915-1994), as de l'aviació republicana", *A Carn!* [en línia], gener de 2010, núm. 12, 14-21 p. Disponible a: www.acarn.cat.

GÜELL-LÓPEZ [2002]

GÜELL, MANEL; JORDI LÓPEZ VILAR. "Francisco Plaza (†1641). Un militar milanès enterrat a la catedral de Tarragona", *Butlletí Arqueològic*. Tarragona: núm. 24, 2002, 221-226 p.

GUILLAMON [1989]

GUILLAMON I GRABOLOSÀ, TONI. "Una panoràmica de la matemàtica a Catalunya durant el segle XIX", *Butlletí de la Societat Catalana de Matemàtiques*, vol. 4, núm. 1, 1989, 47-67 p.

GUIRADO [1981]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mossèn Miquel Melendres, poeta d'estil modernista", *Diari de Tarragona*, 8 de febrer de 1981, 28 p.

GUIRADO [1985]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "El descobriment d'Amèrica i l'èpica catalana", *Diari de Tarragona*, 16 d'octubre de 1985, núm. IV-V del Diario de la Cultura.

GUIRADO [1989]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mn. Miquel Melendres: 'Partícules' (1934) i noves reflexions místiques", en: *Recull Joan Mallafre i Guasch (1896-1981)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1989, 151-164 p.

GUIRADO [1990a]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. *L'obra poètica de Mn. Miquel Melendres i Rué*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1990.

GUIRADO [1990b]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "L'esposa de l'Anyell: cant XXIV, 'Vola, vola, colom' (inèdit)", en: *Recull Joan Antònio i Guàrdias (1890-1967)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1990, 151-164 p.

GUIRADO [1992]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mn. Miquel Melendres i el 'nacional-catolicisme'", *Diari de Tarragona*, 25 de febrer de 1992, 12 p.

GUIRADO [1993]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Miquel Melendres i Rué: 'Sota la crossa de tres Cardenals'", en: CHAVARRIA, J.J.; SOLER, E.A. (ed.). *Recull Josep Roig i Bergadà (1864-1937)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1993, 187-202 p.

GUIRADO [1995]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mn. Miquel Melendres i Rué en el seu 90è aniversari", en: MAS, M.C.; SOLER, E.A. (ed.). *Recull Miquel Melendres i Rué (1905-1974)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1995, 9-46 p.

GUIRADO [1996]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mn. Miquel Melendres i Rué: Articulista (1921-1974). Primer Període (1921-1936)", en: SOLER, E.A. (ed.). *Recull Mª Dolors Cabré i Montserrat (1914-1995)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1996, 137-184 p.

GUIRADO [1997]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mn. Miquel Melendres i Rué, in memoriam", *Diari de Tarragona*, 3 de febrer de 1997, 8 p.

GUIRADO [1998a]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mn. Miquel Melendres i Rué: Articulista (1921-1974). Segon Període (1939-1974)", en: SOLER, E.A. (ed.). *Recull Pau Delclòs (1865-1942)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1998, 147-203 p.

GUIRADO [1998b]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Mn. Melendres i Mn. Muntanyola", *Diari de Tarragona*, 18 de febrer de 1998, 14 p.

GUIRADO [2000]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Setmana Santa a la poètica de Mn. Miquel Melendres", *Setmana Santa 2000*, Tarragona: Agrupació d'Associacions de Setmana Santa de Tarragona, 2000, 43-54 p.

GUIRADO [2005a]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Divendres Sant a 'L'esposa de l'Anyell'", *Setmana*

Santa 2005. Tarragona: Agrupació d'Associacions de Setmana Santa, 2005, 85-88 p.

GUIRADO [2005b]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. El món dels sentits i el món de l'esperit. *Antologia poètica de Miquel Melendres i Rué*. Valls: Cossetània Edicions, 2005.

GUIRADO [2005c]

GUIRADO PAGÈS, FRANCESC. "Miquel Melendres, poeta de la mística i l'èpica", *Revista de Girona*, núm. 229, març-abril de 2005, 88-91 p.

HERAS [1994]

HERAS CABALLERO, PEDRO ANTONIO. *El sexenio democrático en la ciudad de Tarragona (1868-1874)*. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1994.

HERRERA [1978]

HERRERA NAVARRO, JAVIER. "Documentos relativos al arquitecto tarraconense Joan Antoni Rovira conservados en el Archivo Histórico Provincial de Tarragona", *Boletín Arqueológico*, 4a època, fasc. 140-144, 1978, 103-114 p.

HERRERA [1979]

HERRERA NAVARRO, JAVIER. "El túmulo y las honras fúnebres en honor de la reina Bárbara de Braganza en Tarragona", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. VII, 1979, 315-328 p.

HERRERA [1980]

HERRERA NAVARRO, JAVIER. "Un mapa del arquitecto Juan Antonio Rovira, de 1783, sobre la traída de aguas a Tarragona", *Quaderns d'Història Tarraconense*, vol. II, 1980, 129-134 p.

HOBBS [www]

HOBBS, NICOLAS. "Grandes de España" [en línia]. Disponible a: www.grandes.org.uk.

Homenaje Luis Monguió [1997]

DD.AA. *Homenaje a don Luis Monguió*. Jordi Aladro-Font (ed.). Newark (Delaware): Juan de la Cuesta, 1997 (Homenajes; 13).

Homenaje Carlos Posac [2000]

LÁZARO DURÁN, MARIO; JOSÉ LUIS GÓMEZ BARCELÓ; BELÉN RODRÍGUEZ LÓPEZ (coord.). *Homenaje al profesor Carlos Posac Mon*. Ceuta: Instituto de Estudios

Ceuties, 2000.

HOSLINGER [1951]

HOSLINGER, ROBERTO. "El historiador del Derecho, Antonio Agustín, nuncio del Papa en Viena (año 1558)", *Boletín Arqueológico*. Tarragona: núm. 51, 1951, 97-128 p.

HUGO [1877-1878]

HUGO, VICTOR. *Histoire d'un crime*. 8a. ed. II. París: C. Lévy, 1877-1878.

HUGO [1880-1926]

HUGO, VICTOR. *Victor Hugo raconté par un témoin de sa vie 2*. París: J. Hetzel, 1880-1926.

IBAR [1992]

IBAR ALBIÑANA, LEANDRE. "Els museus arqueològics de Tarragona al segle XIX", *Butlletí Arqueològic*, Tarragona, època V, núm. 14, 1992, 149-179 p.

IBARRA [1952]

IBARRA, JAVIER. *Biografías de los ilustres navarros del siglo XVIII*. Pamplona: Imprenta Jesús García, 1952.

ICART [1980]

ICART I LEONILA, JOAQUIM. "Manuel de Montoliu. 1877-1961". *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, I, 1980, 229-232 p.

IRC [1997]

FABRE, GEORGES; MARC MAYER; ISABEL RODÀ. *Inscriptions Romaines de Catalogne IV (Barcino)*. París: Diffusion Bocard, 1997.

Joan Baptista Plana [1985]

DD.AA. *Joan Baptista Plana 1916-1984*. Tarragona: Ajuntament, 1985.

IGLÉSIES [1960]

IGLÉSIES FORT, JOSEP. *L'epistolari de Pròsper de Bofarull a Salvador Brocà*, Edicions Rosa de Reus, 22. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1960.

IGLÉSIES [1964]

IGLÉSIES, JOSEP. *Pere d'Urrea i la guerra de Joan II al Camp de Tarragona*, Episodis de la Història, 55. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1964.

Ingenieros de Montes [2010]

COLEGIO Y ASOCIACIÓN DE INGENIEROS DE MONTES. Disponible a: www.ingenierosdemontes.org.

ISARCH [2004]

ISARCH I BORJA, ANTONI. "L'obra narrativa de Domènec Guansé (1922-1935)", *Serra d'Or*, núm. 535-536, juliol-agost de 2004, 79-82 p.

IZQUIERDO [2006]

IZQUIERDO BALLESTER, SANTIAGO. *República i autonomia. El difícil arrelament del catalanisme d'esquerres (1904-1931)*. Catarroja-Barcelona: Afers, 2006 (Recerca i Pensament; 27).

J.J. Antoni Agustín [1990]

Jornades d'Història. Antoni Agustín (1517-1586) i el seu temps, vol. II. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias, 1990.

Joaquim Avellà Vives [1969-1970]

"Joaquim Avellà Vives", *Butlletí Arqueològic*. Tarragona: època IV, núm. LXIX-LXX, 1899 (1969-1970) 189.

JOANPERE [1999]

JOANPERE I CIURANETA, LLUÍS. "Dolorosa recordança", *Diari de Tarragona*, 9 de febrer de 1999, 11 p.

JORDÀ [1988]

JORDÀ FERNÁNDEZ, ANTON. *Poder i comerç a la ciutat de Tarragona s. XVIII*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1988.

JORDÀ [1990]

JORDÀ I FERNÁNDEZ, ANTON. *Una nova visió de les reformes municipals de Carles III: l'Ajuntament de Tarragona (1760-1808)*. Tarragona: Ajuntament, 1990 (Monografies; 2).

JORDÀ [1991]

JORDÀ I FERNÁNDEZ, ANTONIO. "La Real Academia de la Historia i els acadèmics numeraris i corresponents relacionats amb Tarragona", *Butlletí Arqueològic*, núm. extraordinari dedicat a B. Hernández Sanahuja, 1991, 143-182 p.

JORDÀ [1991]

JORDÀ I FERNÁNDEZ, ANTONI. "La «Real Academia de la Historia» i els acadèmics

numeraris i corresponents relacionats amb Tarragona", *Butlletí Arqueològic*, número extraordinari dedicat a B. Hernández Sanahuja. Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1991, 168-169 p.

JORDÀ [1991]

JORDÀ I FERNÁNDEZ, ANTONI. "La Real Academia de la Historia i els acadèmics numeraris i corresponents relacionats amb Tarragona", *Butlletí Arqueològic*, Tarragona, núm. extraordinari dedicat a B. Hernández Sanahuja, 1991, 143-182 p.

JOU [1993]

JOU I MIRABENT, XAVIER. "Josep Roig i Bergadà. Aproximació biogràfica", en: J.-J. CHAVARRIA; E.-A. SOLER (ed.). *Recull Josep Roig Bergadà (1864-1937)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1993, 5-45 p.

JULIÀ [2003]

JULIÀ, LLUÏSA. "Montserrat Abelló. Al cor de les paraules. Obra poètica 1963-2002", *Serra d'Or*, núm. 517, gener de 2003, 66-67 p.

L'escultor Andreu Aleu [1930]

L'escultor Andreu Aleu i Teixidó. Notes biogràfiques. Barcelona: Imp. Altès, 1930.

L'Escola del Camp [1990]

L'Escola del Camp i l'arquitectura del Renaixement a Catalunya (catàleg de l'exposició). Tarragona: Fundació Caixa Catalunya, 1990.

LALINDE [1964]

LALINDE ABADIA, JESÚS. *La institución virreinal en Cataluña (1471-1716)*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterráneos, 1964.

LAZZARINI [1975] LAZZARINI, PIETRO. *La Certosa di Farneta*. Lucca: Tipografia S. Marco, 1975.

Les Corts [1976]

Les Corts Generals de Pau Claris. Dietari o Procés de Corts de la Junta General de Braços celebrada al palau de la Generalitat de Catalunya del 16 de setembre de 1640 a mitjan març del 1641. A c.d. Basili de Rubí, pròleg del P. Ramon Vidal. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.

LE CLECH [2006]

LE CLECH, SYLVIE. *François I*. París: Éditions Tallandier, 2006.

LIAÑO [1992]

LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA. *La prioral de Sant Pere de Reus. El último gótico ante la llegada del Renacimiento*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1992.

LIAÑO [1992]

LIAÑO MARTÍNEZ, EMMA. *La prioral de Sant Pere de Reus. El último gótico ante la llegada del Renacimiento*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1992.

Llegat Babot [2006]

Llegat. Carles Babot Boixeda. Tarragona: Museu d'Història / Biblioteca-Hemeroteca Municipal, 2006.

Llibres estimats [1989]

Llibres estimats: Homenatge al Dr. Josep Gramunt i Subiela. (Apunts biogràfics de Josep Gramunt de Moragas). Tarragona: Museu d'Història, 1993.

LLOP [2000]

LLOP S., JOSEP. *Joan Òdena*. Barcelona: Gal Art, Coop., 2000 (Arte y Artistas).

LLOP [2007]

LLOP, JOSEP. "Les esglésies dels jesuïtes de Tarragona", en: BASSEGODA, BONAVENTURA; JOAQUIM GARRIGA I JORDI PARÍS (ed.). *L'època del Barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya. Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*. Barcelona: Universitat, 2007, 77-91 p.

LLOP [2011]

LLOP TOUS, JOSEP. "L'església de Sant Joan Baptista del Catllar. El discret encant de la geometria". Tarragona: Diputació, 2011.

LLORENS [1994]

LLORENS I GRAU, JOSEP. "Joan Salvat i Bové i Marcel Riera i Güell, els dos darrers cronistes", en: *Festes de Santa Tecla* [recull de suplementes 1988-1996]. Tarragona: *Diari de Tarragona*, 23 de setembre de 1994, 30-31 p.

LLORENS [1995]

LLORENS I GRAU, JOSEP. "Vint-i-cinc anys de la renúncia del cardenal Benjamín Arriba y Castro", *Diari de Tarragona*, 22 de novembre de 1995, 32 p.

LLORENS [1996]

LLORENS GRAU, JOSEP. "Josep Roig i Bergadà, el tarragoní que va ser ministre a Madrid", *Diari de Tarragona*, 8 de novembre de 1996, 14 p.

LLUCH [1973]

LLUCH, ERNEST. *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*. Barcelona: Edicions 62, 1973.

Lluís Companys [www]

"Lluís Companys", *Pàgina web de la Rambla Nova de Tarragona* [en línia]. Disponible a: www.xtec.cat/centres/e3003495/webrambla/companys.htm.

LOMBROSO [1843]

LOMBROSO, GIACOMO. *Vite dei primarii generali ed ufficiali italiani che si distinsero nelle guerre napoleoniche dal 1796 al 1815, opera strettamente connessa coll'antecedente, che trattava dei marescialli, generali ed ammiragli, ec. Che ebbero parte nelle succitate guerre*. Milà: Tip. Borroni e Scotti, 1843.

LÓPEZ [1992]

LÓPEZ BONILLO, DIEGO. [Homenatge al professor Francesc Cortiella i Òdena]. *Universitas Tarraconensis*, Tarragona, X, 1992, 9-11 p.

LÓPEZ VILAR [2000]

LÓPEZ VILAR, JORDI. "Excavacions en el solar del Parc Central", en: *Tarraco 99. Arqueologia d'una capital de província romana. Jornades d'Arqueologia sobre intervencions a la ciutat antiga i al seu territori (Tarragona, 15, 16, 17 d'abril de 1999)*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2000 (Documents d'Arqueologia Clàssica; 3), 191-196 p.

LÓPEZ [2006]

LÓPEZ, JORDI. *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tarraco. El temple septentrional i el complex martirial de Sant Fructuós*. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica, 2006 (Documenta; 4).

LÓPEZ VILAR [2006]

LÓPEZ VILAR, JORDI. *Les basíliques paleocristianes del suburbi occidental de Tarraco. El temple septentrional i el complex martirial de Sant Fructuós*. vol. II. Tarragona: Institut Català d'Arqueologia Clàssica / Univeristat Rovira i Virgili, 2006 (Documenta; 4).

LÓPEZ VILAR [2008]

LÓPEZ VILAR, JORDI. "Necrològiques. José Sánchez Real", *Butlletí Arqueològic*.

Tarragona: núm. 30, 2008, 269-273 p.

LÓPEZ-ROVIRA [1986]

LÓPEZ BONILLO, DIEGO; SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ. *El Port de Tarragona*. Barcelona: La Caixa, 1986.

MACÍAS-MENCHÓN-MUÑOZ [1999]

MACÍAS SOLÉ, JOSEP M.; JOAN MENCHÓN BES; ANDREU MUÑOZ MELGAR. "Món funerari del territori de Tarraco", en: *Del Romà al Romànic*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1999, 275-278 p.

MADURELL [1973-1974]

MADURELL I MARIMON, JOSEP M. "Art antic comarcal tarragoní (aplec de notes documentals)", *Butlletí Arqueològic*, època IV, fasc. 121-128, 1973-1974, 85-118 p.

Magister dilectus [2009]

Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles. Magister dilectus. Reconeixement al mestratge d'un acadèmic honest i compromès. JOSEP FÀBREGAS i ROIG; JOSEP M. T. GRAU i PUJOL, i MANEL GÜELL i JUNKERT (coord.). Tarragona: Arola Editors, 2009 (Morera; 19).

MALLOL [1989]

MALLOL I UCERO, JOAN MANUEL. "Josep Burdeus i Seritjol", *Niu d'Art*, núm. 9, febrer de 1989, 14 p.

MANENT [1986]

MANENT SEGIMON, ALBERT. "Francesc Cortiella: medievalista i historiador local", *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 327, desembre 1986, 33 p.

MANENT [1987]

MANENT, ALBERT. "Domènec Guansé, primer de tot, memorialista", en: *Solc de les hores. Retrats d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Destino, 1987, 193-200 p.

MANENT [1994]

MANENT, ALBERT. "Domènec Guansé, periodista, narrador, memorialista i crític literari", en: *Domènec Guansé. De Maragall a l'exili*. Tarragona: El Mèdol, 1994, 7-10 p.

MANENT [2000]

MANENT, ALBERT. "Josep M. Recasens, l'historiador de Tarragona", *Serra d'Or*,

núm. 482, febrer de 2000, 17-18 p.

MANENT-RAVENTÓS [1984]

MANENT SEGIMON, ALBERT; JOSEP RAVENTÓS I GIRALT. *L'església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1984.

MANYÀ [1962]

MANYÀ, JOAN BAPTISTA. *Notes d'història de Gandesa*. Tortosa: Algeró i Bages, 1962.

MARBÀ-TORRES [1994]

MARBÀ I RIUS, JOSEP M.; XAVIER TORRES I SANS. "Conflictes jurisdiccionals al voltant de l'Orde de Sant Joan: els plets de Vallverd (1596-1624)", *Actes de les Primeres Jornades sobre els Ordes Religioso-militars als Països Catalans (segles XII-XIX)*. Montblanc, 8-10 de novembre de 1985. Tarragona: Diputació, 1994, 376-381 p.

MARÈS [1964]

MARÈS DEULOVOL, FEDERICO. *Dos siglos de enseñanza artística en el Principado. La Junta particular de Comercio, Escuela Gratuita del Diseño, Academia Provincial de Bellas Artes*. Barcelona: Real Academia de San Jorge, 1964.

MARSAL [1997]

MARSAL, JOSEP MARIA. "Tarragona como tema musical. Músicos y letristas se inspiran en las maravillas de la ciudad", *Diari de Tarragona*, 30 de novembre de 1997, 22-23 p.

MARTÍ [2008]

MARTÍ BAIGET, MARIA. *Paraules i colors. Mercè Macip, bibliotecària*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, 2008.

MARTÍ AIXALÀ [1993]

MARTÍ AIXALÀ, JOSEP. "Cardenal Francesc Vidal i Barraquer. Glossa biogràfica", *Església de Tarragona*, núm. 65, octubre de 1993, 6-9 p.

MARTÍ AIXALÀ [2007]

MARTÍ AIXALÀ, JOSEP. *L'església de Tarragona al segle III a través de la passió de Sant Fructuós. Lliçó inaugural, curs 2007/2008*. Tarragona: Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós de l'Arquebisbat, 2007.

MARTÍ CASTELL [1992]

MARTÍ I CASTELL, JOAN. "Al·locució a la figura de Manuel de Montoliu", en: *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària*, vol. VI. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1992, 127-135 p.

MARTINELL [1913a]

MARTINELL, CÉSAR. "Els escultors Bonifàs. Datos biogràfics. IV. Francesch Bonifàs i Massó", *La Crònica de Valls*, 30 d'agost de 1913, 1 p.

MARTINELL [1913b]

MARTINELL, CÉSAR. "Un altre vallenc acadèmic: Francesc Bonifàs i Massó", *La Crònica de Valls*, 29 de novembre de 1913, 1 p.

MARTINELL [1921]

MARTINELL, CÉSAR. "En Francesc Bonifàs, escultor vallenc resident a Tarragona", *Butlletí Arqueològic*. Tarragona: època III, núm. 2, 1921, 33-40 p; núm. 3, 1921, 57-58 p.

MARTINELL [1922]

MARTINELL, CÉSAR. "En Francesc Bonifàs", *La Crònica de Valls*, 21 i 28 de gener de 1922 / 4 i 11 de febrer de 1922, 1 p.

MARTINELL [1928a]

MARTINELL, CÉSAR. "Francesc Bonifàs. I-II", *La Crònica de Valls*, 3 i 10 de novembre de 1928, 1-2 p.

MARTINELL [1928b]

MARTINELL, CÉSAR. "L'escultor Francesc Bonifàs a l'altar del Sant Crist de l'església del Morell", *La Crònica de Valls*, 10 de novembre de 1928, 2 p.

MARTINELL [1952]

MARTINELL, CÉSAR. "El arquitecto Pedro Blay en el Campo de Tarragona", *Boletín Arqueológico*. Tarragona: època IV, any LII, núm. 37-40, 1952, 273-279 p.

MARTINELL [1961]

MARTINELL, CÉSAR. "Nombramiento de académico de J. A. Rovira. Restaurador del 'Pont del Diable'", *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, núm. 3, 1961, 49-54 p.

MARTÍNEZ DE SAS-PAGÈS [2000]

MARTÍNEZ DE SAS, M. TERESA; PELAI PAGÈS I BLANCH (coord.) *Diccionari biogràfic*

del moviment obrer als Països Catalans. Barcelona: Universitat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000 (Vària).

MARTÍNEZ SUBÍAS [1990]

MARTÍNEZ SUBÍAS, ANTONIO. "La casa obrador de Jaume Pere, platero de Tarragona", *Quaderns d'Història Tarraconense*, núm. 9, 1990, 7-40 p.

MARTÍNEZ SUBÍAS [2008]

MARTÍNEZ SUBÍAS, ANTONIO. *La platería de Reus y su Real Colegio*, tomo I. Reus: Arts Gràfiques Rabassa, 2008.

MAS [1987]

MAS MORILLAS, M. CARME. *L'obra poètica de Joan Antònio i Guàrdias*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1987.

MAS [1990]

MAS, M. CARME. *Joan Antònio i Guàrdias (Tarragona 1890-1967). Biografia i antologia poètica*. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1990.

MASDEU-RICOMÀ [1996]

MASDEU AYMAMÍ, JOAN; ROSA RICOMÀ VALLHONRAT (coord. i cat.). *50 anys de l'Institut Martí i Franquès. Retrats dels seus directors*. Tarragona: Museu d'Art Modern, 1996.

MASSÓ [1985]

MASSÓ CARBALLIDO, MANUEL JAUME. "Notes per a una biografia de Lluís Pons d'Icart (1518/20-1578)", *Treballs Canongins 1985*, Centre d'Estudis Canongins, 1985, 63-102 p.

MASSÓ [1992]

MASSÓ CARBALLIDO, MANUEL JAUME. "Primera aproximació a la bibliografia de caràcter històric de Josep Maria Recasens i Comes", *Miscel·lània arqueològica a Josep M. Recasens*. Tarragona: Estarraco i Junta del Port, 1992, 69-73 p.

MASSÓ [2000]

MASSÓ CARBALLIDO, MANUEL JAUME. "Records constantinencs del rector Bergadà, (1916-1924)", *Estudis de Constantí*, núm. 16, 2000, 7-52 p.

MASSÓ [2004]

MASSÓ CARBALLIDO, MANUEL JAUME. "Bonaventura Hernández Sanahuja", *Pioneros de la arqueología en España, del siglo XVI a 1912*. Alcalá de Henares: Museo Arqueológico Regional, 2004, 157-162 p.

MASSÓ [2007]

MASSÓ CARBALLIDO, MANUEL JAUME. "Aproximació a la bibliografia de caràcter històric de Josep Maria Recasens i Comes", en: GÜELL, MANEL; SALVADOR-J. ROVIRA I GÓMEZ (eds.). *L'home i l'historiador. Miscel·lània en homenatge a Josep M. Recasens i Comes. Estudis històrics*. Tarragona: Autoritat Portuària, 2007, 25-43 p.

MASSÓ [2007]

MASSÓ I CARBALLIDO, JAUME. "Francesc Bonifàs i Massó, arqueòleg", en: BASSEGODA, BONAVENTURA; JOAQUIM GARRIGA i JORDI PARIS (ed.). *L'època del Barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya. Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*. Barcelona: Universitat / Universitat Autònoma / Universitat de Girona, 2007, 449-463 p.

MASSÓ [2008]

MASSÓ, JAUME. "Pere Batlle Huguet", *La guia de Reus*, núm. 75, 2008, 28 p.

MASSÓ [2009]

MASSÓ CARBALLIDO, MANUEL JAUME. "Albiñana i de Borràs, Joan-Francesc", en: M. DÍAZ-ANDREU; G. MORA RODRÍGUEZ & J. CORTADELLA MORRAL (coord.). *Diccionario histórico de la arqueología en España*. Madrid: Marcial Pons, 2009, 70-71 p.

MASSÓ-SOBERANAS [1997]

MASSÓ, M. JAUME; AMADEU-J. SOBERANAS, "Introducció" (editorial i biogràfica) i "Bibliografia de caràcter històric d'Emili Morera i Llauredó (1876-1959)", *Tarragona cristiana*, tom III, 2a edició, Tarragona: Diputació, 1997, v-xxii p.

MASSOT [2001]

MASSOT I MUNTANER, JOSEP. "Manuel de Montoliu, defensor de la unitat espanyola i de l'idioma nacional", en: MASSOT I MUNTANER, JOSEP. *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2001, 155-172 p.

MATA [1992a]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. *Isaac Hermes Vermey, el pintor de l'Escola del Camp*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació,

1992.

MATA [1992b]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "El pintor holandés Isaac Hermes Vermey, un manierista en la Tarragona del siglo XVI", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, Zaragoza, XLVII, 1992, 85-107 p.

MATA [1992c]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "Isaac Hermes Vermey. Alliberament de sant Pere", en: *Pallium. Exposició d'Art i Documentació* (catàleg de l'exposició). Tarragona: Diputació / Catedral, 1992, cat. 127, 177 p.

MATA [1993]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "Una tabla inédita de Isaac Hermes, perteneciente al desaparecido retablo del Palau Reial Menor de Barcelona", *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, Zaragoza, LIV, 1993, 45-59 p.

MATA [1995]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "El retablo mayor de la capilla de los Reyes (convento de Santo Domingo de Valencia): una obra de Josep Esteve e Isaac Hermes Vermey (1581-1588)", *Archivo de Arte Valenciano*, València, LXXVI, 1995, 47-51 p.

MATA [2002]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "El retaule major de l'església prioral de Sant Pere de Reus. Una aportació documental (1924)", *Clau. Revista de Cultura*, núm. 1, Tarragona, 2002, 89-93 p.

MATA [2004]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "El sepulcre d'Antoni Agustí (1517-1586) bisbe de Lleida i arquebisbe de Tarragona", *Seu Vella. Anuari d'Història i Cultura*. Lleida: Associació d'Amics de la Seu Vella, núm. 4, 2004, 565-582 p.

MATA [2005a]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. *La pintura del cinc-cents a la diòcesi de Tarragona (1495-1620). Entre la permanència del gòtic i l'acceptació del Renaixement*. Tarragona: Diputació, 2005.

MATA [2005b]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "El pintor reusenc Francesc Olives i el retaule de Santa Maria Magdalena i Santa Susanna de la confraria de preveres de l'església prioral de Reus (1527)", *Informatiu Museus*, núm. 31, juliol de 2005, Reus, 8-9 p.

MATA [2006]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "L'arquitecte humanista Jaume Amigó, *Homo Peritissimus*, i l'església de Sant Agustí de Tarragona", *Congregació de Senyores sota la invocació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist i de la Mare de Déu de la Soledat*. Tarragona, núm. 5, 2006, 72-77 p.

MATA [2010a]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "L'escultor Francesc Bonifàs i el retaule major de la Reial i Venerable Congregació de la Puríssima Sang de Nostre Senyor Jesucrist de Tarragona (1759)", *La Sang*, Tarragona, 2010, 25-27 p.

MATA [2010b]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "Francesc Bonifàs i el retaule major de l'església parroquial de Sarral (1774-1801)", *El Baluard*, Sarral (en premsa).

MATA-BALASCH [2007]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA; ESTHER BALASCH. "Els escultors Lluís i Francesc Bonifàs i Massó", en: BASSEGODA, BONAVENTURA; JOAQUIM GARRIGA, i JORDI PARÍS (ed.). *L'època del Barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya. Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*. Barcelona: Universitat / Universitat Autònoma / Universitat de Girona, 2007, 345-371 p.

MATA-PARÍS [2006]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA; JORDI PARÍS I FORTUNY. *Els Bonifàs. Una nissaga d'escultors*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2006 (Biblioteca d'Estudis Vallencs; 44).

MAURI [2005]

MAURI, MARGARITA. *El pensament del cardenal Vidal i Barraquer*. Cambrils: Ajuntament, 2005.

MELERO [2011]

MELERO DOMÈNECH, DAVID. *Vila-seca a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Vila-seca: Agrupació Cultural, 2011 (Recerca; 7).

MEZQUIDA [1999]

MEZQUIDA, LLUÍS M. *Recull. 1982-1997*. Tarragona: Biblioteca Pública, 1999.

MIQUEL-SÁNCHEZ REAL [1959]

MIQUEL PARELLADA, JOSÉ M.; JOSÉ SÁNCHEZ REAL. *Los hospitales de Tarragona*. Tarragona: Instituto de Estudios Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1959.

MIRÓ-SUGRANYES [2009]

MIRÓ MONTOLIU, MARIA ISABEL; JOSEP SUGRANYES BLANCH. "Biografia de Francesc Blanch Bosch (Tarragona 1907-Bordeus 1996). De mestre a Torredembarra als camps de treball alemanys a França", *Recull de Treballs*, núm. 10. Torredembarra, 2009, 65-98 p.

MONCUNILL [2007]

MONCUNILL CIRAC, LLUÍS M., "La passió dels Màrtirs de Tarragona, font de vida i doctrina", *Revista Església de Tarragona*, núm. 210, 2007, 13-14 p.

MONÉS [2006-2007]

MONÉS I PUJOL-BUSQUETS, JORDI. "L'Institut Obrer de Barcelona (desembre 1937-gener 1939)", *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*, núm. 9-10, 2006-2007, 284-313 p.

Monogràfic Rovira i Virgili [1999]

DD.AA. [Monogràfic sobre Antoni Rovira i Virgili]. *Revista de Catalunya*, núm. 143, setembre de 1999, i núm. 144, octubre de 1999.

MORALES [2003]

MORALES ROCA, FRANCISCO JOSÉ. "Officialium Cataloniae (II). Regidores del Ayuntamiento de Tarragona. Dinastía de Borbón (1716-1833)", *Hidalguía*, núm. 298-399, 2003, 539-512 p.

MORANT [1976]

MORANT I CLANXET, JORDI. *Història dels castells. Tarragona i les comarques castelleres*. Tarragona: Patronat Municipal de Castells de Tarragona, 1976.

MORANT [1985]

MORANT CLANXET, JORDI. *Societat Coral l'Àncora. 1860-1985. 125é aniversari*. Tarragona: Societat Coral l'Àncora, 1985.

MORANT [1992]

MORANT I CLANXET, JORDI. *Miquel Melendres i Rué, fulgent poeta de la terra*. Tarragona: Gabriel Gibert, 1992 (Pau de les Postals; 11).

MORANT [1995a]

MORANT I CLANXET, JORDI. "J. Domínguez Bordona". *Ciutat. El magazine de Tarragona*, núm. 50, 4-17 de gener de 1995, 10 p.

MORANT [1995b]

MORANT I CLANXET, JORDI. "Salvat i Bové i Mn. Melendres", *Diari de Tarragona*, 6 de març de 1995, 12 p.

MORANT [1995c]

MORANT I CLANXET, JORDI. "El centenari de Joan Salvat i Bové", *Nou Diari*, 29 de març de 1995, 5 p.

MORANT [1995d]

MORANT I CLANXET, JORDI. "J. Domínguez Bordona". *Ciutat. El magazine de Tarragona*, núm. 50, 4-17 de gener de 1995, 10 p.

MORANT [1996a]

MORANT I CLANXET, JORDI. "Joan Salvat i Bové i la seva obra", *Nou Diari*, 26 d'octubre de 1996, 7 p.

MORANT [1996b]

MORANT I CLANXET, JORDI. "Pere Martell, personatge clau en la conquesta de Mallorca", *Nou Diari*, 31 d'agost de 1996, 6 p. i 1 de setembre de 1996, 4 p.

MORANT [2008]

MORANT I CLANXET, JORDI. "Lluís de Castellví i de Vilallonga. Tinent general (*26-X-1840 / †24-IX-1918)", *A Carn!* [en línia], setembre de 2008, núm. 8, 11-16 p. Disponible a: www.acarn.cat.

MORANT [2009]

MORANT I CLANXET, JORDI. "Excm. Tinent General Luís de Castellví i de Vilallonga (1840-1918)", *El Foradot*, Montblanc, juliol-agost de 2009, núm. 55, 5-10 p.

MORANT [2009a]

MORANT, JORDI. "Bergadà i Solà, Ramon. Canonge, poeta, literat i historiador (1876-1949)", *Estudis de Constantí*, núm. 25, 2009, 117-130 p.

MORANT [2009b]

MORANT I CLANXET, JORDI. "El personatge: Lleó Alasà Rovira (1842-1916), intendent general de les Filipines", *A Carn!* [en línia], setembre de 2009, núm. 11, 12-14 p. Disponible a: www.acarn.cat.

MORANT [2010]

MORANT I CLANXET, JORDI. "Joaquim Fàbregas Caputo, capità de les Milícies

Urbanes de Tarragona el 1811", *A Carn!* [en línia], juny de 2010, núm. 13, 15-17 p. Disponible a: www.acarn.cat.

MORANT [2010]

MORANT I CLANXET, JORDI. *Músics de Tarragona*. Barcelona: Escua, 2010.

MORELL [2006]

MORELL DOMÈNECH, JOSEP MARIA. "Pere Godall". *Entitats. La revista de la gent de Tarragona*, núm. 20, agost-setembre de 2006, 20-21 p.

MORENÉS-ÁLVAREZ DE TOLEDO [1994]

MORENÉS, CARLOS; IÑIGO ÁLVAREZ DE TOLEDO. *Descendencia de los Excmos. Sres. Don Carlos de Morenés y Tord y Doña Fernanda Cristina García-Alesson y Pardo de Rivadeneyra, barones de las Cuatro Torres, Condes del Asalto*. Madrid, 1994.

MORENO [2000]

MORENO CEBRIÁN, ALFREDO. *El virreinato del Marqués de Castelfuerte 1724-1736. El primer intento borbónico de reformar el Perú*. Madrid: Catriel, 2000.

MORERA [1904]

MORERA LLAURADÓ, EMILIO. *Memoria o descripción histórico-artística de la Santa Iglesia Catedral de Tarragona*. Tarragona: F. Arís e Hijos, 1904.

MORERA [1904]

MORERA LLAURADÓ, EMILIO. *Memoria o descripción histórico-artística de la Santa Iglesia Catedral de Tarragona*. Tarragona: F. Arís e Hijos, 1904

MORERA [1913]

MORERA I LLAURADÓ, EMILI. "El Santo Cristo de Natzaret", *La Cruz*, núm. 4.315. Tarragona, 30 de novembre de 1914, 1 p.

MORERA [1954]

MORERA LLAURADÓ, EMILIO. *Tarragona cristiana*, vol. II. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1954 (Arqueología e Historia; 3).

MORERA [1954]

MORERA I LLAURADÓ, EMILIO. *Tarragona cristiana*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, vol. III, Diputació, 1954.

MORERA [1955]

MORERA LLAURADÓ, EMILIO. *Tarragona cristiana*, vol. IV. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1955.

MORERA [1959]

MORERA LLAURADÓ, EMILIO. *Tarragona cristiana*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, vol. V, Diputació, 1959.

MULLIÉ [1851]

MULLIÉ, CHARLES. *Biographie des célébrités militaires des armées de terre et de mer de 1789 à 1850*, vol. II. Paris: Poignavant et Compagnie, 1851.

MUÑOZ [2002]

MUÑOZ MELGAR, ANDREU. *El cristianisme a l'antiga Tarragona. Dels orígens a la incursió islàmica*. Tarragona: Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós de l'Arquebisbat, 2002.

MUÑOZ [2008a]

MUÑOZ MELGAR, ANDREU, *et alii*. *D'orient a occident: El culte de sant Fructuós al món*. Tarragona: Associació Cultural Sant Fructuós, 2008.

MUÑOZ [2008b]

MUÑOZ MELGAR, ANDREU. "La *Passio Fructuosi*: una aproximación histórica", *Ars Sacra*, Madrid, núm. 44, 2008, 103-107 p.

MUÑOZ [2008c]

MUÑOZ MELGAR, ANDREU. "Nota històrica sobre sant Fructuós, bisbe de Tarragona i els seus diaques sant Auguri i sant Eulogi", en: *Recull de 16 goigs dedicats a sant Fructuós, bisbe i als seus diaques sant Auguri i sant Eulogi*. Tarragona: Gogistes Tarragonins, 2008, 1-4 p.

MUÑOZ-SANCHIS [2009]

MUÑOZ MELGAR, ANDREU; MIQUEL SANCHIS BERNABEU. "La *damnatio ad vivicomburium* o la *vivi crematio* a la *Passio Fructuosi*. Qüestions històriques i mèdiques", *Anuari 2008*. Tarragona: Associació Cultural Sant Fructuós, 2009, 13-18 p.

MUÑOZ-TEIXELL [2009]

MUÑOZ, MELGAR, ANDREU; IMMACULADA TEIXELL NAVARRO. *Tarraco cristiana. Història i arqueologia*. Tarragona: Associació Cultural Sant Fructuós, 2009.

MUNTANYOLA [1969]

MUNTANYOLA, RAMON. *Vidal i Barraquer. Cardenal de la pau*. Barcelona: Estela, 1969.

MUÑOZ [www]

MUÑOZ, MARÍA LUISA. "Spain", en: *International Dictionary of Psychoanalysis* [en línia]. Disponible a: <http://www.enotes.com/psychoanalysis-enciclopedia/spain>.

MUNTANYOLA [1969]

MUNTANYOLA, RAMON. *Vidal i Barraquer. Cardenal de la pau*. Barcelona: Estela, 1969.

MURILLO [2011]

MURILLO GALIMANY, FRANCESC. "La defensa del fort de l'Oliva. Maig del 1811", *A Carn!* [en línia], maig de 2011, núm. 16, 17-48 p. Disponible a: www.acarn.cat.

NADAL [1996]

NADAL I COMPANY, RAFAEL. *Més de mig segle en el torn d'ofici i d'altres records*. s.l.: l'autor, 1996.

Necrològica Batlle [1990]

"Necrològica", *Butlletí Arqueològic*, Tarragona, època V, núm. 12, 1990, 316-324 p.

ÒDENA-SALAS [2004]

ÒDENA, JOAN; FRANCESC SALAS PUERTOS. *Silencis daurats*. Tarragona: Silva, 2004.

OLESTI [1992]

OLESTI TRILLES, JOSEP. *Diccionari biogràfic de reusencs*, vol. II (M-Z). Reus: Ajuntament, 1992.

Opisso [1988]

DD.AA.: *Opisso*. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions, 1988.

Oración fúnebre Foguet [1795]

Oracion fúnebre que en la exéquias celebradas por los PP. Franciscos de Tarragona a la buena memoria de su bienhechor el ilustre Dr D.ⁿ Ramon Foguét, Canónigo que fué, y Arcediano de Villaseca Dignidad de la Metropolitana de Tarragona, en el dia 16 de Mayo de 1795 dixo el P. Fr. Josef Rius ex-lector de Filosofia, Religioso de la referida

Órden, y su Bibliotecario en el mismo Convento. Tarragona: J. Massó, 1795.

ORCAJO [1856]

ORCAJO, PEDRO. *Historia de la Catedral de Burgos. Dividida en dos partes: Su origen y traslaciones, suntuosidad y grandeza del edificio, con la descripción de las capillas y el Claustro. Obispos y arzobispos que ha tenido desde el apóstol Santiago hasta el año de 1849*. 4a. ed. Burgos: Impr. de Cariñena y Jiménez, 1856.

PALAU [2010]

PALAU VERGÉS, MONTSERRAT. "Antònia Opisso Vinyas i Regina Opisso Sala", en: *Escriptors tarragonines*. Tarragona: Arola, 2010, 71-98 p.

PANADÈS [2001]

PANADÈS, ANTONI. "Máximo Burxa, un tarragoní de cor", *Més Tarragona*, núm. 20, maig de 2001, 46 p.

PANADÈS [2003]

PANADÈS I AIGUADÉ, ANTONI. "Cassen", *Més Tarragona*, núm. 56, 3 de gener de 2003, 35 p.

PANYELLA [1998]

PANYELLA, VINYET. "Montserrat Abelló. Entre les màscares i el mirall", *Serra d'Or*, núm. 463-464, juliol-agost de 1998, 50-51 p.

Partitures Ritort [2007]

"El fons de partitures de Mn. Salvador Ritort i Faus", *Bolduc. Butlletí Cultural Informatiu de l'Arxiu General de la Diputació de Tarragona* [en línia], gener de 2007, núm. 2, 3 i 4. Disponible a: www.diputaciodelatarragona.cat/houdipu/media/upload/arxiu/per_a_tu/arxiu/bolduc/bolduc-2.pdf.

PATXOT [1952]

PATXOT, RAFAEL. *Guaitant enrera*. Ginebra: l'autor, 1952.

PEREA [2002]

PEREA SIMÓN, EUGENI. "El fons musical de Mn. Salvador Ritort i Faus de l'Arxiu de la Diputació de Tarragona", *El Pont de Fusta. Revista de Vila-seca i Salou*, núm. 268, juny de 2002, 23 p.

Petrófilos [2007]

Petrófilos. *Índex d'articles de Lluís M. Mezquida al Diario Español 1945-1983*. Sel. Francesc Barriach i M. Elena Virgili. Tarragona: Sindicat d'Iniciativa i Turisme, 2007.

PINYES [1934]

PINYES, RAMON. "Un pintor tarragoní a Vallmoll", *Tarragona i el Camp*, Tarragona, núm. 5, 1934, 8 p.

PIÑOL [2000]

PIÑOL ALABART, DANIEL. *El notariat públic al Camp de Tarragona. Història, activitat, escriptura i societat (segles XIII-XIV)*. Barcelona: Fundació Noguera, 2000 (Estudis; 27).

PINYES [1934]

PINYES, RAMON. "Un pintor tarragoní a Vallmoll", *Tarragona i el Camp*, Tarragona, núm. 5, 1934, 8 p.

PIQUÉ [1998]

PIQUÉ I PADRÓ, JORDI. *La crisi de la rereguarda. Revolució i guerra civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1998 (Abat Oliba; 193).

PIQUÉ [2003]

PIQUÉ PADRÓ, JORDI. "Dolors Martí i Domènech: L'única dona que exercí un càrrec públic a Tarragona durant la guerra civil", en: *La història dels altres. Exclusió social i marginació a les comarques tarragonines (segles XIII-XX)*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2003, 171-198 p.

PIQUÉ [2004]

PIQUÉ PADRÓ, JORDI. "La revolució a Tarragona", en: *Alçament militar i primers mesos de guerra*, vol. I de: CATTINI, GIOVANNI C. et alii. *La Guerra Civil a Catalunya (1936- 1939)*. Barcelona: Edicions 62, 2004, 181-189 p.

PIQUÉ [2007]

PIQUÉ PADRÓ, JORDI. "Pere Lloret i Ordeix, l'alcalde republicà de Tarragona", en: ROIG ROSICH JOSEP M.; JOSEP SÁNCHEZ CERVELLÓ; JORDI PIQUÉ PADRÓ; MONTSERRAT DUCH PLANA. *Quatre líders tarragonins de la república i l'exili*. Tarragona: Arola, 2007, 63-91 p.

PIQUÉ [2009]

PIQUÉ PADRÓ, JORDI. "Pere Lloret i Ordeix", en: *Personatges il·lustres del Baix*

Camp i el Tarragonès. Barcelona: Accesa-Albertis, 2009, 176 p.

PIQUÉ [2011]

PIQUÉ PADRÓ, JORDI. “Els bombardejos sobre Tarragona i comarca” i “Els darrers sis mesos de guerra a Tarragona i comarca”, en: DUCH PLANA, MONTSERRAT; JORDI PIQUÉ PADRÓ; JOAN SERRALLONGA URQUIDI. *La Guerra Civil a la comarca del Tarragonès*. Tarragona: Arola, 2011 (Quaderns del Tarragonès; 2), 11-42 i 65-94 p.

PIQUER [1977]

PIQUER I JOVER, JOSEP JOAN. *El periodista Ramon Pomés i el seu temps*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1977 (Episodis de la Història; 221-222).

POLO [2003]

POLO, JOHN [entrevista]. *Luis Monguió. Memorias de un hombre de acción y pensamiento*. Berkeley: University of California, Regional Oral History Office. The Bancroft Library, 2003.

PONT I GOL [1998]

PONT I GOL, JOSEP. *Miscel·lània Arquebisbe Pont i Gol*. Tarragona: Arquebisbat, 1998.

Pontificat [1976]

“En els 5 anys del seu pontificat a l'arxidiòcesi de Tarragona”, BOAT, núm. 69 (1976 = número extraordinari), 1-150 p.

POST [1958]

POST, CHANDLER RATHFON. *The Catalan School in the Early Renaissance*. XIV. *A Story of Spanish Painting*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press, 1930-1966, vol. XII, 1958, 1-2 p.

POTAU [1905]

POTAU, FRANCISCO. *Los mercados en África Occidental. Breves consideraciones expuestas el día 30 de octubre de 1905 en la “Asociación de Fabricantes Exportadores de Calzado de Barcelona”*. s.l.: s.e. [Impr. Tip. Tarraconense], 1905.

PRATS SOBREPÈRE [1978]

PRATS I SOBREPÈRE, JOAN. “Domènec Guansé. Novelista, crític, biògraf... l'home i l'obra”, *Vida nova*, Montpeller, any 25, núm. 72, abril de 1978, 9-21 p.

PRATS SOBREPÈRE [1994a]

PRATS I SOBREPÈRE, JOAN. "Domènec Guansé. Explorador de l'ànima humana", *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 413, maig de 1994, 22-24 p.

PRATS SOBREPÈRE [1994b]

PRATS I SOBREPÈRE, JOAN. "Domènec Guansé i la didàctica de la literatura". *Butlletí*. Barcelona: Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, 90, octubre de 1994, 23-25 p.

PRATS SOBREPÈRE [1996]

PRATS SOBREPÈRE, JOAN. "Notícia de Domènec Guansé", *Treballs de la Secció de Filologia i Història Literària*. Tarragona: VIII, 1996, 5-71 p.

Prefaci [1966]

"Prefaci" i "Bibliografia tarragonina de José Sánchez Real", *Boletín Arqueológico*, Tarragona, època IV, núm. 93-96, 1966 = *Miscel·lània Sánchez Real*, I, 3-7 p. i 9-18 p.

Presència i fidelitat [1976]

25 anys de presència i de fidelitat. En els 25 anys de la seva ordenació episcopal. Tarragona: Arquebisbat, 1976.

Presència i fidelitat II [1987]

Presència i fidelitat, encara. En el 80 aniversari del seu natalici. Tarragona: Arquebisbat, 1987.

PUIG [1999]

PUIG ROVIRA, FRANCESC X. *Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú. Dones i homes que han fet història*. Vilanova i la Geltrú: Ajuntament, 1999.

PUJADES [1975]

PUJADES, JERONI. *Dietari de Jeroni Pujades, I (1601-1605)*. Josep M. Casas Homs (a c.d.). Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1975.

PUJOL [1987]

PUJOL I CAYUELAS, ENRIC. *Nàstic. Cent anys d'història (1886-1986)*. Tarragona: Edicions Tàrraco, 1987.

PUJOL [1988]

PUJOL CAYUELAS, ENRIC. *C.N. Tarraco 25 anys. 1963-1988*. Tarragona: Club Natació Tàrraco, 1988.

PUJOL CAYUELAS [2000]

PUJOL CAYUELAS, ENRIC. *Gimnàstic. La història continua*. Tarragona: El Mèdol, 2000 (Fòrum, sèrie gran; 2).

PUJOL CAYUELAS [2009]

PUJOL CAYUELAS, ENRIC. *Nàstic de la A a la Z*. Tarragona: Arola, 2009.

QUÍLEZ [1999]

QUÍLEZ MATA, JULIO LUIS. "L'aplicació de la norma ISAD (G) als fons parroquials de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona", *Lligall*, AAC, Barcelona, 15, 1999, 259-287 p.

RÀFOLS [1934]

RÀFOLS, JOSEP-F. *Pere Blay i l'arquitectura del Renaixement a Catalunya*. Barcelona: Associació d'Arquitectes de Catalunya, 1934.

RAGUER [1993]

RAGUER, HILARI. *Salvador Rial, vicari del Cardenal de la pau*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993.

RAMON [1982]

RAMON VINYES, SALVADOR. "Les comensalies i comensals de la Seu de Tarragona dels segles XIII al XIX", *Quaderns d'Història Tarraconense*, vol. III, 1982, 45-81 p.

RAMON [1999-2000]

RAMON VIÑES, SALVADOR. "Canonges de la catedral de Tarragona", *Butlletí Arqueològic*, núm. 21-22, 1999-2000, 241-595 p.

RAMON [1999-2000]

RAMON VIÑES, SALVADOR. "Canonges de la catedral de Tarragona", *Butlletí Arqueològic*, Tarragona, núm. 21-22, 1999-2000, 241-595 p.

RAS [1983]

RAS I OLIVA, ENRIC. "Qui va ser en...? Joan Ras i Claravalls", *L'Escaire. Revista de Didàctica de les Matemàtiques*, núm. 10, maig de 1983, 53-56 p.

RAVENTÓS [1993a]

RAVENTÓS I GIRALT, JOSEP. *Francesc Vidal i Barraquer*. Barcelona: Labor, 1993.

RAVENTÓS [1993b]

RAVENTÓS I GIRALT, JOSEP. "Joan Viladrich, testimoni", *Nou Diari. Tribuna*, 17 de

maig de 1993.

RECASENS [1963]

RECASENS COMES, JOSEP MARIA. *El Corregimiento de Tarragona en el último cuarto del siglo XVIII. Aspectos económico y político social*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1963.

RECASENS [1965]

RECASENS COMES, JOSÉ M^a. *La revolución y guerra de la Independencia en la ciudad de Tarragona*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965.

RECASENS [1972]

RECASENS COMES, JOSÉ M^a. "Del Consell Municipal populista al Ayuntamiento aristocrático borbónico. Transformación del Municipio tarraconense en tiempos de Felipe V", *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, núm. 23. Tarragona, 1972, 43-51 p.

RECASENS [1966]

RECASENS COMES, JOSÉ MARIA. "Contribución al conocimiento de la generación que preparó la gran expansión de Tarragona en la segunda mitad del siglo XIX". *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, Tarragona, núm. 12, 1965, 57-65 p.

RECASENS [1972]

RECASENS COMES, JOSÉ M^a. "Del Consell Municipal populista al Ayuntamiento aristocrático borbónico. Transformación del Municipio tarraconense en tiempos de Felipe V", *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, núm. 23. Tarragona, 1972, 43-51 p.

RECASENS [1985]

RECASENS I COMES, JOSEP M. *El senyoriu del Morell. 1173-1835 (Assaig sobre diversos aspectes del seu procés històric)*. Tarragona: Diputació, 1985.

RECASENS [1992]

RECASENS, JOSEP M. "De la burguesia urbana a la noblesa. Dos exemples tarragonins del segle XVI: els Mediona i els Sisterer", *Recull Mateu Fletxa 'El Vell'*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1992.

RECASENS [1998]

RECASENS I COMES, JOSEP M. *El municipi i el govern municipal de la ciutat de Tarragona: segles XVI i XVII*. Tarragona: Arola, 1998.

REGLÀ [1961]

REGLÀ, JOAN. *Els virreis de Catalunya*. Barcelona: Vicens-Vives, 1961.

REMOLÀ [2002]

REMOLÀ VALLVERDÚ, JOSEP-ANTON. "Centcelles y las *Villae* de Tarraco durante la antigüedad tardía", en: ARCE, JAVIER (ed.). *Centcelles, el monumento tardorromano, iconografía y arquitectura*. Roma: "L'Erma" di Brestchneider, 2001 (Biblio-theca Italica. Monografías de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma; 25), 97-112 p.

Renaixement de Tàrraco [2003]

El renaixement de Tàrraco, 1563. Lluís Pons d'Icart i Anton Van den Wyngaerde (catàleg de l'exposició). Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 2003.

RIBÉ [1919]

RIBÉ, LLORENÇ. *Els sants de Catalunya. Cicle romà. Des de sant Fructuós (any 259) fins a sant Narcís (any 303?)*. Barcelona: Editorial Catalana, 1919.

RICOMÀ (a c.d.) [1980]

RICOMÀ, XAVIER (a c.d.). *Treballs històrics de Mn. Sanç Capdevila i Felip. 1883-1932*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1980 (Els Llibres de la Medusa; 1).

RICOMÀ (dir.) [1992]

RICOMÀ VENDRELL, F. XAVIER (DIR.). *Enric Pinet i Pàmies (1912-1974)*. [Catàleg] Rosa M. Ricomà Vallhonrat (coord.), Joan Alberich i Rion (fot.). Tarragona: Museu d'Art Modern. Diputació, 1992.

RICOMÀ [1983]

RICOMÀ, F. XAVIER. "Breu biografia de Mn. Ramon Bergadà i Solà", *Full Parroquial, 1916-1924*. Tarragona: Cercle Cultural, Recreatiu i Esportiu de Constantí, 1983.

RICOMÀ [1987]

RICOMÀ I VENDRELL, F. XAVIER. "Notes d'arxiu. Artistes del Cinc-cents de l'arquebisbat de Tarragona", *Quaderns d'Història Tarraconense*, VI, 1987, 131-134 p.

RICOMÀ [1987]

RICOMÀ VENDRELL, F. XAVIER. "Santiago Vallvé i Pàmies (1881-1968)", *Estudis Altafullencs*, núm. 11, 1987, 31-35 p.

RICOMÀ-RICOMÀ [1990]

RICOMÀ, F. XAVIER; ROSA M. RICOMÀ. *Hermenegild Vallvé, un reporter gràfic de la primera meitat del segle XX. Exposició organitzada pel Museu d'Art Modern de Tarragona, Palau de l'Excma. Diputació de Tarragona*. Tarragona: Diputació, 1990.

RIT [1975]

ALFÖLDY, GÉZA. *Die Romischen Inschriften von Tarraco*, vol. II. Berlín: Walter de Gruyter & Cº, 1975 (Madriider Forschungen; 10).

RIUS [1987]

RIUS I JOVÉ, JORDI. "A Francesc Cortiella i Òdena, *in memoriam*", *El Brugent*, la Riba, núm. 59, desembre de 1987, 9-10 p.

ROBERT-COUGNY [1889]

ROBERT, ADOLPHE; GASTON COUGNY (dir). *Dictionnaire des parlementaires français*. París: Bourloton, 1889.

ROCA [1991]

ROCA I LLETJÓS, SALVADOR. "Pròleg", en: JOSEP M. LLORENS. *La meua Tarragona*. Tarragona: El Mèdol, 1991, 7-11 p.

ROCAMORA [1928]

ROCAMORA, JOSEP. "L'escultor Francesc Bonifàs i l'altar del Sant Crist de l'església del Morell", *Revista del Centre de Lectura*, Reus, núm. 185, 1928, 249-255 p.

RODRÍGUEZ MAS, ANTONIO [1956]

RODRÍGUEZ MAS, ANTONIO. *El arzobispo urbanista D. Joaquín de Santiyán y Valdivielso (1779-1783)*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense.

ROIG QUERALT [2002]

ROIG QUERALT, FRANCESC. "Manuel de Montoliu, enamorat de Tarragona", en: MONTOLIU, MANUEL DE. *Llibre de Tarragona*. Tarragona: El Mèdol, 2002, 9-16 p. (Fòrum. Sèrie Gran; 6).

ROIG QUERALT [1988]

ROIG I QUERALT, FRANCESC. *L'obra poètica de Josep M. Casas de Muller*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació (Filologia i Història Literària; 27), 1988.

ROIG ROSSICH (ed.) [1998]

ROIG ROSSICH, JOSEP M. (ed.). *La guerra que han provocat. Selecció d'articles sobre la guerra civil espanyola*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1998 (Biblioteca Abat Oliva; 195).

ROIG SIMÓN [1995]

ROIG I SIMÓN, MARISA. "Balle i de Rubinat, Eduard de", en: OLLÉ ROMEU, JOSEP M. (dir.) *Homes del catalanisme*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1995, 52-53 p.

ROSSELLÓ [2008]

ROSSELLÓ, JOSEP MARIA. *Miró - Royo. La Farinera de Tarragona, el teler del món*. Barcelona: Diputació de Tarragona / Viena Edicions, 2008.

ROUSSEAU [1831]

ROUSSEAU, FRANÇOIS. *La carrière du Marechal Suchet, Duc d'Albufera. Documents inédits*. París: Firmin Didot, 1831.

ROVIRA [1979]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1979.

ROVIRA [1979a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona. 1835-1845*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació, 1979.

ROVIRA [1979b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "L'educació al corregiment de Tarragona l'any 1816", en: *III Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans*. Girona: Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llèngua Catalana, 1979, 73-78 p.

ROVIRA [1982]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Antoni Martí i Franquès i l'Altafulla del seu temps (1750-1832)*. Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 1982.

ROVIRA [1983]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Contribució al coneixement de la família i l'obra de l'arquitecte setcentista tarragoní Joan Antoni Rovira", *Revista Técnica de la Propiedad Urbana*, núm. 33. Tarragona, 1983, 73-86 p.

ROVIRA [1988]

ROVIRA GÓMEZ, SALVADOR-J. "La família Vives, d'Altafulla (segles XVIII i XIX)", *Estudis Altafullencs*, núm. 12, 1988, 27-38 p.

ROVIRA [1987]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Epistolari de Carlos de España - Josep Francesc Ixart i Pi (1819-1820)", *Quaderns d'Història Tarraconense*, VI, 1987, 55-86 p.

ROVIRA [1989a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Aportació al coneixement de l'obra de l'escultor Francesc Bonifaç i Massó", en: *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls, 24, 25 i 26 de novembre 1989*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1989, vol. II, 429-439 p.

ROVIRA [1989a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *El catalanisme conservador a Tarragona: Francesc de P. Ixart i de Moragas (1868-1936)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1989.

ROVIRA [1989b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Josep Ixart i de Moragas i el seu entorn familiar (1852-1895)*. Tarragona: Enric Yxart Ventosa, 1989.

ROVIRA [1989d]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *La comissió Tarín-Castellarnau (1821)*. Tarragona: Gabriel Gibert, 1989.

ROVIRA [1989e]

ROVIRA GÓMEZ, SALVADOR-J. "Estanislau Figueras i els Ixart (1851-1873)", *Quaderns d'Història Tarraconense*, vol. VIII, 1989, 121-127 p.

ROVIRA [1990]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Josep-Francesc Ixart i Pi (1784-1852) (Un burgès català de la 1a meitat del segle XIX)*. (Publicacions de la Fundació Salvador Vives Casajoana, 105). Barcelona: Rafael Dalmau, 1990.

ROVIRA [1990a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Josep-Francesc Ixart i Pi (1784-1852). Un burgès català de la 1a. meitat del segle XIX*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1989 (Fundació Salvador Vives Casajuana; 105).

ROVIRA [1990b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Notícia d'artistes del set-cents aveïnats a Reus", *Quaderns d'Història Tarraconense*, Tarragona, vol. X, 1990, 143-149 p.

ROVIRA [1992a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Els Giminells, senyors de la Boella", *Treballs Canongins 1992*. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 1992, 193-215 p.

ROVIRA [1992b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Tres segles de vida catalana: els Ixart", *Revista de Catalunya*, núm. 66, 1992, 63-84 p.

ROVIRA [1991]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Tamarit*. Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 1991.

ROVIRA [1993a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Aproximació a un llinatge tarragoní de cavallers dels segles XVI i XVII: els Rovira", en: J.J. CHAVARRIA i E.A. SOLER (ed.). *Recull Josep Roig i Bergadà (1864-1937)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1993, 143-153 p.

ROVIRA [1993b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els Ixart del segle XX (Josep Ixart i de Moragas)*. Tarragona: Indústries Gràfiques Gabriel Gibert.

ROVIRA [1993c]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Els veguers de Tarragona (segles XVI-XVII)", *Pedralbes*, 13-I. *Les institucions catalanes (segles XV-XVII)*. Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, desembre de 1993, 103-110 p.

ROVIRA [1996]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Nova contribució al coneixement dels Giminells i del senyoriu de la Boella". *Treballs Canongins 1996*, IV, 1997, 183-192 p.

ROVIRA [1997]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Cinc llinatges tarragonins de l'època dels Àustries", en: SOLER, E.-A. (ed.). *Recull Antoni Adserà i Martorell (1926-1983)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1997, 77-95 p.

ROVIRA [1998]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Els Montoliu tarragonins del segle XVIII", *Paratge*, núm. 9, 1998, 3-38 p.

ROVIRA [1999a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els Martí. De pagesos benestants i mercaders a nobles del Principat de Catalunya*. Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla, 1999.

ROVIRA [2000a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Casa Castellarnau, de Tarragona", *Tag*, núm. 19, 2000, 36-39 p.

ROVIRA [2000b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Rics i poderosos, però no tant. La noblesa a Tarragona i comarca al segle XVIII*. Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2000.

ROVIRA [2002]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *29 retalls històrics d'Altafulla*. Altafulla: Centre d'Estudis, 2002.

ROVIRA [2003a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els March, darrers senyors de Creixell i Roda de Berà*. Valls: Cossetània, 2003.

ROVIRA [2003a]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els nobles de Tarragona al segle XVI*, col. I. "Pau de les Postals", 18. Tarragona: I. G. Gabriel Gibert, 2003.

ROVIRA [2003b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Francesc Bonifàs i Massó, escultor vallenc aveïnat a Tarragona (1735-1806)", *TAG. Revista del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona*, núm. 31, setembre de 2003, 13-16 p.

ROVIRA [2003c]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Vells i nous (Els nobles de Tarragona al segle XVII)*. Tarragona: Centre d'Estudis d'Altafulla, 2003.

ROVIRA [2005]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Josep-Antoni de Castellarnau, tresorer del Port de Tarragona (1790-1833)", *TAG. Revista del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona*, núm. 38, 2005, 10-11 p.

ROVIRA [2005]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Marià Rius i Montaner. Primer comte de Rius (1838-1894)*. Tarragona: Arola, 2005.

ROVIRA [2006]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Els Verderol vuitcentistes", *Tag*, núm. 44, 2006, 17-20 p.

ROVIRA [2006]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Josep-Antoni de Castellarnau i el port de Tarragona: donatius, préstecs i l'hort dels caputxins", *Tag*, núm. 42, 2006, 8-11 p.

ROVIRA [2007]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Plàcid-Maria de Montoliu i de Sarriera. Primer marquès de Montoliu (1828-1899)*. Tarragona: Arola Editors, 2007.

ROVIRA [2008]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els nobles del Baix Camp (segle XIX)*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2008.

ROVIRA [2009]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Els Castellarnau, senyors del ferro*. Tarragona: Arola, 2009 (Morera; 18).

ROVIRA [2009b]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Els Morenes vuitcentistes", *Paratge*, núm. 22, 2009, 29-40 p.

Rovira i Virgili 50 anys després [2000]

DD.AA. *Rovira i Virgili 50 anys després*. Valls: Cossetània, 2000 (El Tinter; 17).

ROVIRA SORIANO [1989]

ROVIRA I SORIANO, JORDI. "Josep Gramunt i Subiela: un gran genealogista i heraldista de Tarragona", *Paratge Tarragoní*, Tarragona, núm. 4, setembre de 1989, 7-10 p.

RUIZ PORTA [1891]

RUIZ Y PORTA, JUAN. *Tarraconenses ilustres. Apuntes biográficos*. Tarragona: Establecimiento Tipográfico de F. Arís e hijo, 1891.

RUIZ PORTA [1914]

RUIZ I PORTA, JUAN. "Els canonges Foguet y González de Posada, archeólechs de Tarragona", *Boletín Arqueológico*, època II, núm. 3, 1914, 93-144 p.

SAAVEDRA [1894]

SAAVEDRA, EDUARD. "Necrológica. D. Buenaventura Hernández y Sanahuja", *Boletín de la Real Academia de la Historia*. Madrid, xxv, 1894, 337-368 p.

SABATÉ [2000]

SABATÉ BOSCH, JOSEP M. "Mossèn Sanç Capdevila i Felip: In memoriam", en: *Sant Isidre. Patró de la pagesia*. Tarragona: Gremi de Pagesos, 2000, 10-15 p.

SAIZ CIDONCHA [2006]

SAIZ CIDONCHA, CARLOS. *Aviación republicana. Historia de las Fuerzas Aéreas de la República Española (1931-1939)*, vol. III. Madrid: Almena Ediciones, 2006.

SALAS [1961]

SALAS I OLIVERAS, RAMON. *Biografia de l'Excm. i Rvdm. Dr. D. Jaume Creus i Martí, arquebisbe de Tarragona 1760-1825*. Mataró: Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat, 1961.

SALCEDO [2001]

SALCEDO MILIANI, ANTONIO. *L'Art del segle XX a les comarques de Tarragona*. Tarragona: Diputació, 2001.

SALES [1963]

SALES, NÚRIA. *Història dels Mossos d'Esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana al segle XVIII*. Barcelona: Editorial Dedos.

SALLÉS [2002]

SALLÉS, ANNA. *Quan Catalunya era d'Esquerra*. Barcelona: Edicions 62, 2002 (Llibres a l'Abast; 218).

SALVADOR [2005]

SALVADOR I ANDRÉS, LLUÍS DE. *Tarragona sota les bombes. Crònica d'una societat en guerra (1936-1939)* M. Elena Virgili Bertran (a c.d.). Valls: Cossetània, 2005 (Memòria del Segle XX; 5).

SALVADOR [2005]

SALVADOR, ANDRÉS DE. *Tarragona sota les bombes*, col.l. "Memòria del Segle XX", 5. Tarragona: Cossetània, 2005.

SALVADOR [2009]

SALVADOR I ANDRÉS, LLUÍS DE. *Quan la mort venia del cel. Memòria dels bombardejos sobre Tarragona (1937-1939)* M. Elena Virgili i Montse R. Sans (a c.d.). Valls: Cossetània, 2009 (Memòria del Segle XX; 15).

SALVAT [1961]

SALVAT Y BOVÉ, JUAN. *Tarragona antigua y moderna a través de su nomenclatura urbana (siglos XIII al XIX)*. Tarragona: Ajuntament, 1961 (Ed. Facs. Tarragona: Ajuntament, 1981).

SALVAT [1957]

SALVAT Y BOVÉ, JOAN. *Tarragona y el gran rey Jaime I de Aragón. Estudio histórico crítico literario 1228-1929*. Tarragona: Diputació, 1957.

SALVAT [1961]

SALVAT Y BOVÉ, JUAN. *Tarragona antigua y moderna a través de su nomenclatura urbana. Siglos XIII al XIX*. Tarragona: Ajuntament, 1961.

SALVAT [1965]

SALVAT Y BOVÉ, JUAN. *Tarragona en la guerra y en la postguerra de la Independencia*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965.

SALVAT [1965]

SALVAT Y BOVÉ, JUAN. *Tarragona en la guerra y en la postguerra de la Independencia*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1965.

SALVAT [1987]

SALVAT I BOVÉ, JOAN. *Tesoro bibliográfico de la "Confraria i Congregació de la Sanch de Jesucrist"*. Siglos XVI-XVII. Tarragona: Diputació, 1987.

SÁNCHEZ [2004]

SÁNCHEZ CERVELLÓ, JOSEP. *Ramon Nogués i Biset. De la presidència de la Diputació republicana a la de les Corts republicanes*. Tarragona: Arola, 2004 (Morera; 5).

SÁNCHEZ MARCOS [2008]

SÁNCHEZ MARCOS, F[ERNANDO]. "Temps de guerra i temps de pau en la escriptura històrica de F. Pons de Castell-ví", *Pedralbes*, 28. *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008 [en premsa]. Disponible a: www.historiamoderna.net/vicongres.htm.

SÁNCHEZ REAL [1952]

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ. "P. Martell y la conquista de Mallorca", *Boletín Arqueológico*, 4a època, fasc. 37-40, 1952, 104-112 p.

SÁNCHEZ REAL [1954]

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ (estudi i transcripció). *El Archiepiscopologio de Luis Pons de Icart*. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1954.

SÁNCHEZ REAL [1972]

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ. *La Sociedad Económica de Amigos del País de Tarragona*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1972 (Sección de Arqueología e Historia; 34).

SÁNCHEZ REAL [1976]

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ. *Los médicos de Tarragona (siglos XIV-XVII)*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1976 (Secció d'Arqueologia i Història; 39).

SÁNCHEZ REAL [1994]

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ. "L'obra de Salvat i Bové sobre la Confraria de la Sang", *Diari de Tarragona*, 2 d'abril de 1994, 11 p.

SÁNCHEZ REAL [2000]

SÁNCHEZ REAL, JOSÉ. *Obra menor V*. Tarragona: Diputació, 2000.

SANET [2002]

SANET I JOVÉ, JOSEP M. "Vaixells negrers despatxats des de Tarragona, 1815-

1820", TAG. *Revista del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Tarragona*, núm. 28, 2002, 20-22 p.

SANTASUSAGNA [1982]

SANTASUSAGNA, J. *Reus i els reusencs en el Renaixement de Catalunya fins el 1900*, Edicions Rosa de Reus, 57. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1982.

SARRUT [1835]

SARRUT, GERMAIN ET EDME THEODORE BOURG. *Biographie des Hommes du Jour*. París: Henry Krabe, Librairie, 1835.

SATORRA [1844]

SATORRA, JUAN. *Historia del Il·lustre espanyol Don Guillermo Oliver, Alcade primero constitucional de la muy ilustre ciudad de Barcelona, diputado a Cortes por la misma y por la provincia de Tarragona en el año 1837; dedicada a Don Francisco Oliver por el joven D..., legista y Alumno sobresaliente de Literatura, Historia de España, Economía Política y Derecho Público*. Barcelona: Francisco Sánchez, 1844.

SECALL [1983]

SECALL I GÜELL, GABRIEL. *Les jueries medievals tarragonines*. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1983 (Estudis Vallencs; XIV).

SERNA [1981]

SERNA MARTÍNEZ, ROQUE. *Heroísmo español en Rusia, 1941-1945*. Madrid: l'autor, 1981.

SERRA[2003]

SERRA MASDEU, ANNA ISABEL. *Recorregut per la Tarragona modernista*. Valls: Cossetània, 2003.

SERRA MASDÉU [2007]

SERRA MASDÉU, ANNA-ISABEL. "Noves aportacions sobre l'escultor acadèmic Francesc Bonifàs", en: BASSEGODA, BONAVENTURA; JOAQUIM GARRIGA, i JORDI PARÍS (ed.). *L'època del Barroc i els Bonifàs. Actes de les Jornades d'Història de l'Art a Catalunya. Valls, 1, 2 i 3 de juny de 2006*. Barcelona: Universitat / Universitat Autònoma / Universitat de Girona, 2007, 465-468 p.

SERRA VILARÓ [1932a]

SERRA VILARÓ, JOAN. *In memoriam. Sanç Capdevila i Felip*. Tarragona: La Cruz, 1932.

SERRA VILARÓ [1932b]

SERRA VILARÓ, JOAN. "Mossèn Sanç: Notes biogràfiques", *Butlletí Arqueològic*. Tarragona: núm. 42, octubre-desembre de 1932, 191-197 p.

SERRA VILARÓ [1936]

SERRA VILARÓ, JOAN. *Fructuós, Auguri i Eulogi. Màrtirs Sants de Tarragona*. Tarragona: Suc. de Torres & Virgili, 1936.

SERRA VILARÓ [1940]

SERRA VILARÓ, JOAN. *San Próspero obispo de Tarragona y sus compañeros los santos Justino, Procopio, Marcial, Pantaleón y Jorge venerados en Italia y desconocidos en su patria*. Tarragona: Suc. de Torres & Virgili, 1940.

SERRA VILARÓ [1946]

SERRA I VILARÓ, JOAN. *La Comisión de Monumentos Históricos de la provincia de Tarragona ante las ruínas del monasterio de Poblet*. Tarragona: Impr. J. Pijoán, 1946.

SERRA VILARÓ-ARRIBA Y CASTRO [1963]

SERRA VILARÓ, JOAN; BENJAMÍN DE ARRIBA Y CASTRO. *San Pablo en España. Conmemoración del XIX centenario de su venida. San Pablo en Tarragona*. Tarragona: s.e., 1963.

SERRA VILARÓ-ARRIBA Y CASTRO [1963]

SIMON [2003] SIMON I TARRÉS, ANTONI (a cura de). *Cròniques de la guerra dels Segadors*, col.1. "Autors Catalans Antics", 14. Barcelona: Fundació Pere Coromines, 2003.

SOBERANAS [1964-1965]

SOBERAS, AMADEU-J. "Notas necrológicas. Doctor Don Jesús Domínguez Bordona", *Boletín Arqueológico*, Tarragona, núm. 85-92, 1964-1965, 161-163 p.

SOBERANAS [1984] SOBERANAS, AMADEU-J. *Índex Tarraconensis (materials bibliogràfics d'investigació)*, vol. I (A-G). Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Diputació, 1984.

SOBERANAS [1984]

SOBERANAS, AMADEU-J. *Índex Tarraconensis (materials bibliogràfics d'investigació)*, vol. I (A-G). Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1984.

SOBERANAS-MASSÓ [1992]

SOBERANAS LLEÓ, AMADEU-J.; MANUEL-JAUME MASSÓ CARBALLIDO. *Bibliografia impresa de Bonaventura Hernández Sanahuja*. Tarragona: Diputació, 1992 (Secció de Biografia i Bibliografia, 20).

SOBREQUÉS [2002]

SOBREQUÉS I CALLICÓ, JAUME. *Antoni Rovira i Virgili. Història i pensament polític*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 2002 (Biblioteca de Cultura Catalana; 47).

SOLDEVILA [1925]

SOLDEVILA, CARLES. *Rovira i Virgili*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1925 (Quaderns Blaus).

SOLDEVILA [1955]

SOLDEVILA, FERRAN (ed.). *Les Quatre Grans Cròniques*. Barcelona: Selecta, 1955.

SOLDEVILA [1961]

SOLDEVILA, FERRAN. *Un segle de vida catalana. 1814-1930*, vol. II. Barcelona: Alcides, 1961.

SOLÉ (dir.) [2003]

SOLÉ I SABATÉ, JOSEP MARIA (dir.). *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents*, vol. II (1518-1714). Barcelona: Generalitat de Catalunya / Enciclopèdia Catalana, 2003.

SOLER [1979]

SOLER ÁLVAREZ, ELISEU-A. "Ciento cincuenta aniversario de su nacimiento. Andreu Aleu i Teixidó, escultor tarraconense", *Diario Español*, 8 i 9 d'agost de 1979.

SOLER [1980]

SOLER ÁLVAREZ, ELISEU-A. "Joaquim Avellà Vives", en: SOLER ÁLVAREZ, ELISEU-A.; TOMÀS FORTEZA I ANTÒNIO-GUARDIAS (a c.d.). *Recull Joaquim Avellà Vives (1901-1967)*. Tarragona: Llibreria Guàrdies, 1980, v-VIII p.

SUBIRACHS [1998]

SUBIRACHS BRUGAYA, JUDIT. *Escultura moderna i contemporània*, vol. VII. *Art de Catalunya. Ars Cataloniae*, vol. XVI. Barcelona: L'Isard, 1998.

SUBIRATS [1993]

SUBIRATS PIÑANA, JOSEP. *Pilatos 1939-1941. Prisión de Tarragona*. Madrid: Pablo Iglesias, 1993.

SUCHET [1834]

SUCHET, LOUIS GABRIEL. *Mémoires du Maréchal Suchet, Duc d'Albufera, sur ses campagnes en Espagne, depuis 1808 jusqu'en 1814, écrits par lui-même*, vol. II (2a ed.). París: Anselin, 1834.

SUGRANYES [1993]

SUGRANYES DE FRANCH, RAMON. "Vidal i Barraquer cinquanta anys després", *Església de Tarragona*, núm. 65, octubre de 1993, 10-13 p.

Tarragona sacrificada [1816]

Tarragona sacrificada en sus intereses y vidas por la independencia de la nación y libertad de Fernando Séptimo. Relación de los sucesos más memorables ocurridos en esta ciudad durante la última guerra defensiva contra la invasión del tirano del siglo XIX, Napoleón Bonaparte. La escribía en el año de 1816 una víctima escapada del furor de los bárbaros, testigo ocular de sus atrocidades en el día de su entrada e inmediatos. Tarragona: Miguel Puigrubí, 1816

TARRAGONA [1998]

TARRAGONA, JOSEP MARIA. *Vidal i Barraquer. De la República al franquisme*. Barcelona: Columna, 1998.

TARRATS [1999]

TARRATS BOU, FRANCESC. "Vil·la de Els Munts", en: *Del Romà al Romànic. Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X*. Barcelona: Fundació Enciclopèdia Catalana, 1999, 132-133 p.

TELL [2008]

TELL, REMEI. "En record de la Núria Delclòs", *Diari de Tarragona*, 15 de desembre de 2008, 45 p.

TERMES [2009]

TERMES, JOSEP. *(nou) Resum d'història del catalanisme*. Barcelona: Base, 2009.

TODA [1935]

TODA I GÜELL, EDUARD. *Panteones reales de Poblet. Destrucción, envío de los fragmentos a Tarragona y abandono en los sótanos municipales, en 1854, traslado al Museo Provincial en 1894. Restitución al Monasterio en 1933*. Tarragona: Suc. de Torres & Virgili, 1935, 143 p.

TOLDRÁ [1945]

TOLDRÁ RODÓN, JAIME. "El gran renacentista español Don Antonio Agustín y Albanell, uno de los principales filólogos del siglo XVI", *Boletín Arqueológico*, Tarragona, núm. 45, 1945, 3-45 p.

TORRES [1951]

TORRES BRULL, FEDERICO. *Bibliografía de Manuel de Montoliu*. Tarragona: s.e. [impr. Sugrañes], 1951.

TORRES [1969-1970]

TORRES BRULL, FEDERICO. "José Gramunt y Subiela: 1893-1968. Nota necrológica". *Boletín Arqueológico*. Tarragona: núm. 105-112, 1969-1970, 185-189 p.

TORRES PLADELLORENS [2008]

TORRES I PLADELLORENS, JOSEP M. *Fèlix Torres Amat, senador i bisbe*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2008 (Scripta et documenta; 78).

TORRES SANS [1991]

TORRES, XAVIER. *Els bandolers (s. XVI-XVII)*. Vic: Eumo, 1991.

TRIJUEQUE [1990]

TRIJUEQUE I FONALLERAS, PERE. *Retaules del segle XVI a Palamós, Vila-romà i Vall-llobrega*. La Bisbal d'Empordà: Institut d'Estudis del Baix Empordà, 1990 (Estudis sobre el Baix Empordà; 9).

Trobada [2003]

Trobada d'Escriptors del Camp de Tarragona. L'escriptor convidat: Josep M. Güell. 6 de novembre de 2003. Tarragona: Ajuntament, 2003.

TULARD [2003]

TULARD, JEAN. *Napoléon et la noblesse d'Empire. Avec la liste complète des membres de la noblesse imperiale*. París: Éditions Tallandier, 2003.

Un home per a la Història [1992]

Un home per a la Història. Homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja. Tarragona: Museu Nacional Arqueològic, 1992.

VALLÈS [1968]

VALLÈS, EDMOND. "Vida y muerte del conde de España", *Historia y Vida*, núm. 7, 1968, 57-73 p.

VALLVERDÚ [1997]

VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT. *El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya. 1872-1876*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1997 (Abat Oliba; 177).

Velada Hernández [1893]

Velada Hernández. *Trabajos leídos la noche del 11 de Noviembre de 1892 en el Salón-Aynè el primer aniversario del fallecimiento de D. Buenaventura Hernández Sanahuja*. Tarragona, 1893.

VIDAL SOLÉ [1988]

VIDAL I SOLÉ, MERCÈ. "Noves aportacions documentals dels escultors Bonifàs", en: *Recull Pau Monguió i Segura (1865-1956)*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1988, 92-116 p.

VIDAL SOLÉ [1989]

VIDAL I SOLÉ, MERCÈ. "Documents per a la història de la pintura catalana del segle XVII", en: *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya. Valls, 24, 25 i 26 de novembre 1989*, vol. II. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1989, 453-463 p.

VILÀ [1982]

VILÀ I TORNOS, FREDERIC. *Morera, arquitecte modernista?* Lleida: Ajuntament, 1982.

VILASECA BORRÀS [1953]

VILASECA BORRÀS, M. LUISA. "Dos pintores reusenses del siglo XVI: Juan Arnaldis y Francesc Olives", *Revista del Centre de Lectura*, Reus, núm. 10, abril de 1953, 109-111 p.

VILASECA BORRÀS [1954]

VILASECA BORRÀS, M. LUISA. *El gremi de blanquers i assaonadors de Reus*. Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1954 (Rosa de Reus; 7).

VILLARRUBIAS [1963]

VILLARRUBIAS SOLANES, FELIO A. *Homenaje al Excmo. Sr. D. Manuel de Montoliu y de Togores (1877-1961), vocal del Patronato y Cronista de la Resurrección de Poblet*. Poblet: Abadia, 1963.

VIRELLA [1982]

VIRELLA BLODA, ALBERT. "Un notari digne de nota: Joaquim Basora de Nin", *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer*, Vilanova i la Geltrú, 1982, 249-254 p.

VIRGILI [1980]

VIRGILI I SANROMÀ, JOSEP-P. *Tarragona i la seva premsa 1900-1980*, 1r vol. Tarragona: Hemeroteca de Tarragona, 1980.

VIRGILI [1994]

VIRGILI I SANROMÀ, JOSEP-PAU. *Llegendes i narracions de Tarragona*. Tarragona: Virgili Editor (Biblioteca Tarraconense; 10).

ZULUETA [1945]

ZULUETA, FRANCISCO DE. "Don Antonio Agustín", *Boletín Arqueológico*, Tarragona, època IV, núm. 3-4, juliol-desembre de 1946, 47-80 p.

ZURITA [1973]

ZURITA, JERÓNIMO. *Anales de Aragón*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, CSIC, 1973.